

કેવળ “અણુ” તત્ત્વનું જ્ઞાન અધુરું જ રહેશે અને ન્યાય સુધી આવી પરિસ્થિતિ રહેશે ત્યાં સુધી પ્રાણી વચ્ચે કેવળ સ્વાર્થાધિતા જ જન્મશે અને કદાપિ સદ્ભાવ અને સંપન્ન નહિ અવતરે એ પરિસ્થિતિને સુધારવા માટે તો આધ્યાત્મિક જ્ઞાનનો જ પ્રચાર કરવો રહ્યો.

એવા સાચા આધ્યાત્મિક જ્ઞાનનો પ્રચાર કરવામાં શ્રી દેવચંદ લાલભાઈ પુસ્તકાલય ફંડે છેલ્લા પચાસ વર્ષમાં અમૂલ્ય ફાળો આપ્યો છે અને એના પરિમિત ફંડના પ્રમાણમાં સમાજને જે સાહિત્ય પીરસ્યું છે તે એના સંચાલકો માટે એક ગૌરવપ્રદ વસ્તુ છે. સંસ્થા તરફથી પ્રકાશિત કરવાના પુસ્તકોની પસંદગીમાં પણ ધોરણ અત્યંત ઊંચું રહ્યું છે અને પરિણામે સમાજને ઘણા શિષ્ટ ગ્રંથોનો અનન્ય લાભ પ્રાપ્ત થયો છે.

આ સંસ્થાએ સો ઉપરાંત ઉચ્ચ કક્ષાના ગ્રંથોનું સંશોધન કરાવી મુદ્રિત કર્યાં છે. સંશોધનના કાર્યમાં ત્રેવીસ જેટલી વ્યક્તિઓ સદાયજૂત થઈ છે. તેમાં પણ પચાસ ટકા ઉપરાંત પુસ્તકોનું સંશોધન એક જ વ્યક્તિએ કયું છે અને એ વ્યક્તિ તે આ સંસ્થાના મૂળ સ્થાપક અને સંયોજક આશ્રમોદ્ધારક આચાર્યશ્રી સાગરાનંદશ્રીશ્વરજી મહારાજ. એ મહાપુરુષનો તો આ પ્રસંગે જેટલો ઉપકાર માનીએ એટલો એણે છે.

આ સ્મૃતિઅન્યમાં વિદ્વાન લેખકોના લેખ ઉપરાંત અનેક ઉપયોગી બાબતોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે એ એની સૂચી ઉપરથી સુવિદિત થાય છે. આજ સુધીમાં, આ સંસ્થાનો અનેક મુનિ-મહારાજો, ગૃહસ્થો, સંસ્થાઓ અને ભંડારોએ ઉપયોગ કર્યો છે. પ્રકાશિત પુસ્તકોમાં સંસ્કૃત, અર્ધ ભાષી અને ગુજરાતી પુસ્તકો વિશેષ છે, જેએક પુસ્તકો અગ્રિજમાં પણ છે. એ સર્વ પુસ્તકોની યાદી તેમજ ગુજર કવિઓ કૃત રાસાદિની પણ યાદી આપી છે અને તે તે વિષયોના અભ્યાસીને ધણી જ મદદ રૂપ થઈ પડશે. લેખ સામગ્રી જેવી જોઈએ તેવી અને તેવા પ્રમાણમાં ઉપલબ્ધ થઈ નથી. આ સંસ્થાનો ઉપયોગ અનેક વ્યક્તિઓએ કર્યો છે, તેઓ આ સંસ્થા પ્રત્યેનું તેમનું ઋણ અનેક વિષયોને સ્પર્શતા વિદ્વદ્ભોજ લેખો મોકલી આપી શક્યા હોત. કાર્યકર્તાઓની ધન્ય અને ઉત્સાહ હોવા છતાં એમને નિરુત્સાહી અને નિરાશ થયું પડે એવી ઉદાસીનતા તો વિદ્વદ્વર્ગે ન જ રાખવી ધટે, છતાં જે જે વિદ્વાનોએ લેખો મોકલી સહકાર આપ્યો છે તે પ્રશંસનીય અને અભિનંદનીય છે.

આ સંસ્થાના ઉત્પત્તિ, અસ્તિત્વ અને વિકાસમાં શ્રી દેવચંદ લાલભાઈના કુટુંબે જે તનમન અને ધનથી સેવા કરી બોગ આપ્યો છે એ ખરેખર અત્યંત અનુમોદનીય છે. એમાં પણ આ સંસ્થા પ્રત્યેનો શ્રી જીવજીવંદ સાહચર્યનો અતુટ પ્રેમ અને તેમાંથી ઉદ્ભવેલી એમની સંસ્થાની દરેકી ઉત્તમ સેવાનો આ પ્રસંગે ખાસ ઉલ્લેખ કરવો ધટે. સંસ્થાની પ્રગતિમાં એમનો હિસ્સો જોવો તેવો નથી. હાલના કાર્યકરોનો ઉત્સાહ પણ તીવ્ર છે છતાં તેઓ સમાજના અને ખાસ કરીને વિદ્વાનોના સંપૂર્ણ સહકાર વગર પોતાની ઉચ્ચક્ષત્રી બાવનાએને મૂર્ત્યવરૂપ આપી શકતા નથી. નિઃસ્વાર્થભાવે એઓ સમાજની સેવા કરતાં હોઈ સમાજે પણ, એમને તન, મન અને ધનથી એમના કાર્યમાં સદાય આપવી જ રહી.

આવી અર્થત ઉપયોગી કાર્ય કરનારી સાહિત્યોપાસક સંસ્થાને, સેવાભાવી કાર્યકરો, ધર્મશ્રદ્ધાળુ સન્નજનો અને અધ્યાત્મપ્રેમી વિદ્વદ્વર્ગ તરફથી હજીએ સારો સહકાર, પ્રેરણા અને હોતેજન મળે એ આશા સાથે, સંસ્થાને ઉત્તરોત્તર પ્રગતિ ઈચ્છી, કાર્યકરોને સંસ્થાના વિકાસના ક્ષેત્રમાં પૂરેપૂરો આવશ્યક સહયોગ મળી સફળતા પ્રાપ્ત થાય એમ પ્રાર્થો, વિરમું હું.

અસજમુખ સુરચંદ બડામી

પ્રકાશકીય અને 'સં'પાદકીય સંયુક્ત નિવેદન

શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડનો ઇતિહાસ
અને સાહિત્ય સંબંધી દિવ્યદર્શન

સંસ્થાની સ્થાપના

પ્રથમ પૂન્ય આચાર્યદેવ શ્રી આનંદસાગરચરિત્રસંવત ૧૯૬૪ નું ચાતુર્માસ લાલભાઈના ઉપાશ્રયમાં થયું હતું. સુરતમાં પ્રથમ ખગલાં કર્યા બાદ મુંબઈમાં પણ તેમનું આગમન પ્રથમ વાર જ થયું હતું. સુરતમાં એમના પ્રથમ આગમન દરમ્યાન શેઠ ગુલાબચંદ દેવચંદ ઝવેરી સાથે એમનો સંસ્પર્શ થયો હતો અને તે સમયમાં શેઠ ગુલાબચંદ સુરતના એક જાણીતા મુશિક્ષિત ધર્મિષ્ઠ કુટુંબના ધનાઢ્ય નખીરા હતા. તેમને સાહિત્ય તેમજ કેળવણીના શોખ હતા. શ્રી અને સરસ્વતી એ બે બેના તેઓ કુપાપાત્ર બન્યા હતા. તેમણે જીવન દરમિયાન લક્ષ્મીના સદુપયોગ કર્યો હતો.

શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ

પૂન્ય આચાર્યશ્રીએ એમને લાવનગરમાં આલતી શ્રી જૈનધર્મપ્રસારક સભાના જેની પ્રકાશન સંસ્થા સુરતમાં સ્થાપવાનું સૂચન કર્યું. અને એ ઉદારતાવાદી શેઠશ્રીએ તે તરત સ્વીકારી લીધું. પોતાના સફળ પિતાની પાછળ ખસવાની રૂપિયા એક લાખની ચોજના હતી, તેમાંથી રૂપિયા પંચાવન હજાર નિર્દેશ પ્રમાણે ખર્ચ્યા અને બાકી રહેલા પીસતાલીસ હજારની રકમથી તેમણે ઉપયુક્ત સૂચન મુજબની સંસ્થાની સ્થાપના કરી અને એ રકમમાં રૂ. ૨૫,૦૦૦ એક થયીસ હજાર પોતાની તરફથી ઉમેર્યાં તેમજ બાકીના રૂ. ૩૦,૦૦૦ અંદે ત્રીસ હજાર એમના કુટુંબીજનોએ ઉમેરવાથી એ સંસ્થા માટેનું કાયમી ફંડ પૂરા એક લાખ રૂપિયાનું થયું. આ સંસ્થાનું નામ 'શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ' રાખવામાં આવ્યું.

ટ્રસ્ટી-મંડળની રચના

તે પછી તેમણે ટ્રસ્ટ કરીને કાયમી મંડળ રચ્યું અને તેમાં કુટુંબના તે વખતના વડીલ શેઠ નગીનભાઈ થેલાભાઈ ઝવેરીને એનેનિંગ ટ્રસ્ટી નીમ્યા. આલ ટ્રસ્ટી તરફ કામ કરનાર પૈકી શેઠ જીવજીયંદ સાંકરચંદ આજે હયાત છે અને આ જીવજી મહોત્સવમાં તેઓ સહર્ષ સક્રિય ભાગ લઈ રહ્યા છે, એ ઉભય માટે તેમજ લાગતાવળગતા સૌ કોઈ માટે આનંદનો વિષય છે.

ફંડની સેવાનું ક્ષેત્ર

ઉપયુક્ત સંસ્થાને અસ્તિત્વમાં લાવવા અગ્રગણ્ય ભાગ જાજીવનાર આચાર્યશ્રીની મુખ્ય લાવના ફંડ તરફથી પ્રાચીન પ્રસિદ્ધ થનાર આચાર્યોની કૃતિઓને પુસ્તકોમાં પ્રધાન રથાન આપવાની હોવાથી પ્રકાશન માટે વિક્રમ સંવત ૧૯૫૦ પહેલાંની કૃતિઓ પૂરતી મર્યાદા બાંધી અને જોનાના જુદા જુદા ફિરકાઓનું સાહિત્ય જુદું જુદું હોવાથી એ પ્રકાશનમાં શ્રી શ્વેતાંગર મુર્તિપૂજક ધર્મને લગતી કૃતિઓ પૂરતી મર્યાદા બાંધી જુદા જુદા ફિરકાઓ વચ્ચે ફર્કણ થાય નહિ અને એક માન્યતાનું પ્રતિપાદન થઈ શકે એવો ઉદ્દેશ રાખીને ઉપર મુજબની મર્યાદા નક્કી કરવામાં આવી હતી.

સંશોધકો માટે વિરાગ પ્રેમ

આ સંસ્થામાં પોતે એકલા જ કામ કરે એવી સંકુચિત ભાવના આચાર્યશ્રીની નહોતી તેથી તેમણે જે કોઈ મુનિમહારાજ અથવા ઇતર વિદ્વાન એમાં સહકાર આપવા ઇચ્છતા હોય તેમનો સહકાર સેવાની પ્રેરણા ફંડના વહીવટદારોને આપી હતી. વિદ્વાન મુનિરાજો અને ઇતરજનોએ એ પુસ્તકોના પ્રકાશનમાં ઠીકઠીક સહકાર આપી કામ ક્યું છે, તેની સાક્ષી એ સંસ્થા તરફથી જાહેર પડેલા પ્રકાશનો પૂરી પાડે છે. એ ફંડમાંથી લગભગ રૂપિયા ૨૫ લાખનો વ્યય પ્રકાશનમાં કરવામાં આવ્યો છે અને પાંચ લાખના પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ થયા છે.

પ્રકાશન સાથે સંબંધ

પુસ્તક પ્રકાશનની સાથે પુસ્તકસંગ્રહનો પણ ખ્યાલ રાખવામાં આવ્યો હતો. દરેક ધર્મના અને નીતિયોષક તેમજ શુદ્ધિવર્ધક વિષયોના પુસ્તકોનો સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે. ધર્માર્ણવા સમય સુધી એ સંગ્રહાલયમાં પુસ્તકોનો ઉપયોગ 'રેફરન્સ' પૂરતો કરાતો હતો, પરંતુ હાલ કેટલાક સમયથી એ સંગ્રહાલયનો ઉપયોગ જાહેર પ્રજા પણ લઈ શકે તેવા ઉદાત્ત હેતુથી પ્રેરાઈને ફંડના ટ્રસ્ટીઓએ એને લાયબ્રેરી એટલે કે પુસ્તકાલયનું રૂપ આપીને જાહેર પ્રજાને એના વાચનનો લાભ આપવા યાચ્યો છે. અને જાહેર પ્રજા પણ એનો સારો લાભ લઈ રહી છે. એ સંગ્રહાલયમાં હજારો પુસ્તકો છે અને કેટલાંક પુસ્તકો તો અન્યત્ર અપ્રાપ્ય છે.

આદર્શ પુસ્તકાલય

આ પુસ્તકાલયમાં અનેક સંસ્થાઓના પ્રકાશનો ઉપલબ્ધ થાય છે અને એમાં જરૂરી નવા પ્રકાશનો ઉમેરવાની અમારી ભાવના ચાલુ છે. અમારી દાર્શિક ઈચ્છા સુરત ખાતે એક આદર્શ મુસળ્માન મંથવતી પુસ્તકાલય બનાવવાની છે. પ્રકાશન સંસ્થાઓ પોતાના પ્રકાશનો આ સંસ્થાને ભેટ મોકલે એવી અમને અમારી નમ્ર વિનંતિ છે. વાચકોને પણ આ પુસ્તકાલયનો વધુ ને વધુ લાભ સેવાની અમારી દાર્શિક વિનંતિ છે.

બદલામાં પુસ્તકો આપવાસેવાની પ્રવૃત્તિ

(Exchange of Books)

આને ધણી સંસ્થાઓ 'એક્ચેન્જ ઓફ બુક્સ'ની પ્રક્રિયા સ્વીકાર કરતી રહી છે અને અમે પણ એ પદ્ધતિ સ્વીકારી છે. જે સંસ્થાઓ અમને પોતાના પુસ્તકો મોકલશે તેમને અમે અમારા પ્રકાશનો આપીશું.

પ્રચાર-યોજના

અગાઉના સમયમાં ચાતુર્માસ દરમિયાન વિદ્વાન મુનિમહારાજોએ ચોમાસામાં પોતાનો સંગ્રહ એક ગામથી બીજા ગામ લઈ જવો પડતો હતો. આને એ ફેરફારી ઝાઝી ઘઈ છે. અમે આ સ્થળેથી લાગતા-વળગતા સાં કોઈ ને વિનંતિ કરીએ છીએ કે તમે તમારા સંગ્રહો ગમે તે 'સેન્ટ્રલ'માં મૂકો અને ભંડારો સ્થાપો.

જ્ઞાનખાતાના દ્રવ્યની વ્યવસ્થા

ચાતુર્માસ દરમિયાન જ્ઞાનખાતાની ઊપજ થાય છે. તેમાંથી દરેક ગામે ભંડારો સ્થપાય તો જ્ઞાનપરબો દ્વારા દરેક જિલ્લામાં વ્યક્તિને લાભ મળી શકે. દરેક સ્થાનોના જ્ઞાનખાતાઓમાં હજારો જમા હોય છે તે રકમનો ઉપયોગ કરવા ટ્રસ્ટીઓએ કટીબદ્ધ થવું પડે.

અભ્યાસ માટે સરગવડો (એક અભ્યાસક્રમ નક્કી કરવો જરૂરી છે.)

દરેક મુખ્ય શહેરમાં મુનિઓના ચાતુર્માસ થાય છે ત્યાં જો સારા લાયક વિદ્વાનો શોધી મુનિઓ માટે યોગ્ય અભ્યાસનો પ્રયત્ન કરાય તો અવશ્યક અભ્યાસ વધતો જાય અને અભ્યાસની પ્રગતિ વધતી

અટકી જાય. આજે તો મુરતયા શરૂ કરેલા અભ્યાસ ચાતુર્ભાસ અર્થે પાટણ જવાનું યત્ન બદલાય અમર તો એક પંડિતને કાયમ સાથે રાખવા પડે તેવી પદ્ધતિ છે. તેમાં પરિવર્તન થાય અને મુનિવર્સિટીની માફક અમુક નક્કી કરેલા અભ્યાસક્રમમાં વિદ્વાનો તૈયાર થાય તો આપણે સમાજ સારા વિદ્વાન મુનિઓ મેળવવા ભાગ્યશાળી થાય. આજે આ ભાગત ખૂબ જરૂરી છે. આપણે 'નૂતનશિક્ષણ યુવાનવય' મુનિમંદારાજનેતાં વ્યાખ્યાનો સાંભળવાથી દૂર થતો જાય છે અને સાચી ધર્મજ્ઞાનવાથી વંચિત થતો જાય છે, તે રીયલિટી ટાળવાને આમ કરવાનું બહુ જરૂરી લાગે છે. આજે પણ શક્તિશાળી વિદ્વાન વ્યાખ્યાનકાર નૂતન શિક્ષણ યુવાનવયને ઠીકઠીક આકર્ષે છે એટલું જ નહિ પણ વિદ્વાન જોનેતરો પણ એમનાં વ્યાખ્યાનોનો સારો જોશ લાભ લે છે. આ સંબંધમાં આપણા દરેક સમુદાયના વિદ્વાન મુનિરાજોનો સંપર્ક સાધી એમની સલાહ સૂચના ધ્યાનમાં લઈ ચોક્કસ અભ્યાસક્રમ નક્કી કરાય અને એ દિશામાં આગળ પ્રગતિ કરાય એવી આજે અનિવાર્ય જરૂર છે. એવી રીતે નક્કી થયેલા અભ્યાસક્રમ મુજબના પુસ્તકો પ્રકાશન સંસ્થાઓ પૂર્ણ પાઠી શકે તેમ પણ થવું જોઈએ. અમારી સંસ્થા આવા કાર્યમાં જરૂરી સક્રિય સહકાર આપશે જ.

આજે પ્રગટ થતાં પ્રકાશનો

આજે બહાર પડતાં પ્રકાશનો તરફ નજર કરીએ તો માત્રમ પડે છે કે માટે લાગે અભ્યાસ માટે જરૂરી અને નિયમિતમોનાં પુસ્તકોનું પ્રકાશન થાય છે અને તેનું સારું વેચાણ થાય છે.

વાચકોને નવલકથાઓનો ભારે શોખ હોય છે અને તેમાં જોન કથાસાગર અને કથાપુરોષ જોવાં પુસ્તકો મુખ્ય હોય છે. વ્યાખ્યાનોનો સંગ્રહ પણ સારા પ્રમાણમાં હાથાય છે. અને એવાં પુસ્તકો પણ ઠીકઠીક પ્રમાણમાં વેચાય છે અને વંચાય છે. વિદ્વાન મુનિરાજોનાં મોધપ્રદ વ્યાખ્યાનો સરળ અને ગુજરાતી ભાષામાં આકર્ષક સ્વરૂપમાં બહાર પડે છે અને લોકો તેનો સારો લાભ લે છે.

આજે આપણી બહુમૂલ્યવંતી ગ્રામીન વિદ્વદ્ભોજ્ય કૃતિઓનાં સરળ અને સુગમ્ય ભાષાંતરો થવાની જરૂર છે. વિદ્વદ્ભોજ્ય સાહિત્યના વાચકોની સંખ્યા દિન પૂર દિન ધટતી જાય છે. ભારત સરકારે મિનિસ્ટ્રી-દાયિકત્વનાં સિદ્ધાન્ત અપનાવવાને લીધે શાળાઓમાંથી અને કોલેજોમાંથી ધાર્મિક શિક્ષણને રૂખસદ આપવામાં આવી છે અને તે તે સંપ્રદાયના અનુયાયીઓને સરળતાથી સમજાય એવાં પુસ્તકોનો અભાવ સાલે છે.

આજની પ્રકૃતિમાં વિદ્વાનો અભ્યાસક્રમને યોગ્ય સાહિત્યમાં વિવરણ શક્ય તેટલું વધુ સ્પષ્ટ કરતા જાય છે. તેથી મૂળ ગ્રંથોનું ગંભીર સમજાવું મુશ્કેલ બને છે. મૂળ ગ્રંથોનું ગંભીર સમજાવવા માટે વધુ જ્ઞાન મેળવવાનું જરૂરી છે. સારા સુગમ્ય ભાષાંતરો થવાથી ગંભીર સમજાવણું સરળ થાય છે.

વિદ્વદ્ભોજ્ય સાહિત્યની પ્રણાલિકા

અમારી સંસ્થાએ આજસુધી વિદ્વદ્ભોજ્ય સાહિત્ય પ્રકાશનની યોજના વિચારી છે. અપ્રગટ આગમના ગ્રંથોનું પ્રકાશન ચાલુ છે આગેઓદ્ધારક આત્માયંત્રી આનંદસાગરસૂરીશ્વરજીએ આગમવિભાગમાં સુંદર પ્રકાશન કર્યું છે તેનું પુનઃ પ્રકાશન કરવાની અમારી યોજના નથી, પરંતુ તેઓશ્રી તરફથી જે બાકી રહ્યું છે તેનું પ્રકાશન કરી નવીન ચૂંચિઓ, વૃત્તિઓ, અવચૂરિઓ અને દીપિકા સમાજ સમક્ષ મૂકવાની અમારી અભિલાષા છે. શાસનદેવો અમારી એ અભિલાષા પૂર્ણ કરે એવી એમને અમારી પ્રાર્થના છે.

સાહિત્યસેવાનું સર્વોત્તમ ક્ષેત્ર

આજે સમાજના ઉત્કર્ષ માટે અનેક ક્ષેત્રો છે, તેમાં અમારું ક્ષેત્ર સાહિત્યસેવાનું છે. સાહિત્ય એ નિર્મળ જળ છે. એ નિર્મળ જળનું પાન કર્મ રીતે કરવું તે વિચારવા યોગ્ય છે. અને પાનારે દેટલી રીતે

એ જળપાન કરાવવું તે પણ વિચારવા યોગ્ય છે. આજે કેટલાય વિદ્વાનો સાહિત્યના નિર્મળ જળને પોતાના કુદ વિચારોથી કુવિન કરી સમાજને ખોટા ખ્યાલો આપી ઉન્માઝે લઈ જઈ રહ્યા છે તે સામે સાલચત્રી ધરવાનું પણ જરૂરી છે. ઉત્સવભાષી બનવું એ એક ખૂબ મોટું પાપ છે. જૈન શાસ્ત્રોએ એ વાત પોષાકારી પોષાકારીને કરી કરી કહી છે એથી અટકવાનું આજના જૈનસમાજ માટે ખૂબ જ આવશ્યક છે.

પુસ્તકોદ્ધાર ફંડની વિશિષ્ટતા

શેક દેવચંદ્ર લાલભાઈ પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ તરફથી પ્રગટ થયેલા પુસ્તકો અડધી કિંમતે વેચાય છે એ એની વિશિષ્ટતા છે. અને એ અંજી આવતી અડધી ખોટ ફંડ ભોગવે છે એ રીતે ભોગ આપવા દ્વારા એ ફંડ સમાજને સસ્તું અને શ્રેષ્ઠ કોલેક્ટિવ સાહિત્ય પૂરું પાડે છે.

ગામેગામ જ્ઞાનબાંહેરોની સ્થાપના

ગામેગામના જ્ઞાનબાંહેરોને સમૃદ્ધ કરવાના ખ્યાલથી પ્રેરાઈને અમે લગભગ રૂપિયા ૧૫,૦૦૦ અંકે પદરહજારની કિંમતનાં અમાનાં પ્રકાશનો તેમને બેટ તરીકે આપ્યા છે એની યાદી આ સાથે જોડેલ છે. અમારી ભાવના દરેક યુનિશ્રીના ચાહુમાસનાં ગ્થાનોમાં બહારો સ્થાપવાની છે. આમ થાય તો ચાતુર્માસ દરમિયાન યુનિશ્રીઓ એ બહારોના લાભ લઈ શકે અને જ્ઞાનપિપાસુઓને આપી શકે. આજે વહુ બહારો મોજૂદ છે અને જ્યાં ન હોય ત્યાં સ્થાપવાની જરૂર છે.

સંશોધન કેન્દ્ર (Research Institution)

અમારી ભાવના પુના અને અમદાવાદની માફક સુરત ખાતે સંશોધન કેન્દ્ર સ્થાપવાની છે. સંશોધન કરનારાઓને પૂરતી સગવડો મળી રહે તેવું સુસજ્જ પુસ્તકાલય આપણે બનાવવું જોઈએ અને એની સાથે સાથે તેઓ નિશ્ચિતતાથી સંશોધનનું કાર્ય કરી શકે તેવી દરેક પ્રકારની સગવડ તેમને માટે કરી આપવી જોઈએ. આમ થાય તો જ એ સંશોધન કેન્દ્રમાં કામ કરનારા હિપયોગી કાર્ય કરી શકે અને એવા સંશોધન કેન્દ્ર અંતરે આખર્યાં આ સંજ્ઞામાંથી કૃત્યલભાઈ દલિય-૦ દોશી મહુવાકરનો "ભારત જૈન જ્ઞાન વિહાર" શિર્ષક લેખ ધણે મનનીય અને અનુકરણીય છે.

સગવડોનો પ્રકાર

સુરતમાં ધણી ધર્મશાળાઓ છે તેમાં તેમને જીતરવાની સગવડ આપી શકાય અને અન્ય ખર્ચ માટે પુસ્તકાર તરીકે આર્થિક સહાય આપી શકાય અને એ સહાય પુસ્તક પ્રગટનમાં મજૂર મળી શકે. સારી કામગીરી માટે પારિતોષિકો પણ આપવાનો પ્રયત્ન કરી શકાય.

સાગરજીની અપ્રગટ કૃતિઓ

આચાર્ય દેવશ્રી આનંદસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજની અનેક કૃતિઓ લગભગ ૨૨૦ અપ્રગટ છે તે છપાવવાનો યોગ્ય પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે એ કૃતિઓ અમારી સરઘાએ મુકરર કરેલ સમય બહારની હોવાથી અમારું ટ્રસ્ટ તે છપાવી શકતું નથી. આમ હોવાથી અમે 'શ્રી જૈન આનંદ પુસ્તકાલય' ના કાર્યવાહકોને તેમની અપ્રગટ કૃતિઓ છપાવવાનો યોગ્ય પ્રયત્ન કરવાની નમ્ર સૂચના કરીએ છીએ. તેઓશ્રીના સમમુદાયમાંના અનેક વિદ્વાન યુનિશ્રીએ પણ સ્વનત્ર રીતે સાહિત્ય સેવા કરી રહ્યા છે તેમનું પણ અમે આ કાર્ય પરત્વે લક્ષ્ય બેઠીએ છીએ. એ કૃતિઓ પ્રગટ થાય તો જૈન સમાજને ધણે લાભ થાય તેમ છે એમની વિદ્વતા માટે એ મત નથી. જૈન સમાજને એમની એ મહામૂલ્યવતી કૃતિઓનો લાભ જલદી મળે તેમ કરવાનું જરૂરી છે.

સુરતના ભંડારોનું એકમ (The Central Library)

પાટણમાંના એકેએક જ્ઞાનભંડારને એકત્ર કરી એક વ્યાપક ભંડાર કલિકાગરવર્ણ આચાર્ય મહારાજ શ્રી હેમચંદ્રચરિત્રના પુત્રીત અભિધાનથી અંકિત કરીને 'સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરી' સ્થાપવામાં આવી છે. એની વ્યવસ્થા પણ બહુ મુશ્કેલી રીતે થઈ ગઈ છે. જો સુરતના અલગ અલગ એવા નાના ભંડારોનું પાટણની જેમ એકમ કરી તેને 'સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરી'નું રૂપ આપાય તો જૈન સમાજને મળે. લાભ થાય તેમ છે. આજે એવા નાના ભંડારોમાંથી વાચકોને પુસ્તકો વાંચવા આપવાની કાંઈ શોધ વ્યવસ્થા નથી. એવા ભંડારો પોતાની માલિકી, ભંડારનું નામ વગેરે કાયમ ગંધીને ફક્ત વાચકોને પુસ્તકો આપવા માટેની કેન્દ્રિત વ્યવસ્થા માટે સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરી જેવી સંસ્થા જોઈ જાય તેમાં પોતાનો સાથ પૂરવે તે ઇચ્છનીય છે. સુરતમાં ૧૩,૦૦૦ હસ્તલિખિત પ્રતોની યાદી પ્રગટ થઈ છે. એ બધી પ્રતોના કુલ ૧૨ લુદા લુદા ભંડારોમાં સંગ્રહ કરાયેલ છે. લગભગ દરેક ઉપાધ્યક્ષમાં લુદા લુદા સમુદાયના મુનિગણોના સંગ્રહના પુસ્તકોનાં કપારો નજરે પડે છે. એ બધાનું એક એકમ કરી 'સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરી' જેવું કેન્દ્રિત પુસ્તકાલય કરાય અને તેનો લાભ વાંચનારાઓને આપવાનો પ્રયત્ન કરાય તો વધતી જતી વાચનશીલના સમયમાં જૈન સમાજની ઉપયોગી સેવા કરવાની તક સાંપડશે અને તેથી સારું જેવું પુણ્ય ઉપાજાનું યથા ઉપરજત જ્ઞાનપરબમાં બાળીદાર બન્યાનો સંતોષ માણવાનું બાળ્ય પ્રાપ્ત થશે.

ઉપકાર અને આભાર

ઉવટમાં સફળત શેઠ શુભાશ્ચંદ દેવચંદ જેઓએ સુરતે સાહિત્યક્ષેત્ર બનાવી પોતાના પિતાશીતું કાયમી સ્મારક સુરત ખાતે સ્થાપી સુરતને સાહિત્યક્ષેત્રમાં અગ્રસ્થાને સ્થાપ્યું છે, તે માટે અને અનેક જૈન ગ્રંથોનું પ્રકાશન કરીને, ભેટ આપીને, પ્રચાર કરીને આ ફંડને અનન્ય સ્થાન પ્રાપ્ત કરાવ્યું છે તે માટે તેમનું અમો જોડણું સ્મરણ કરીએ અને ઉપકાર માનીએ તેટલો આભાર છે.

આ દેવાનંદ સુવર્ણાક માટે જે જે આચાર્યદેવો, મુનિપુંગવો, શ્રદ્ધાસંપન્ન શ્રાવક બધુઓ વગેરેએ સમયનો સદ્ઉપયોગ કરી મનનીય લેખો લખ્યા મોકલ્યા છે, તે બધાનો આ અંકના પ્રકાશકો હાર્દિક આભાર માને છે. વિશેષમાં આ અંકને સમૃદ્ધ બનાવવામાં જે જે વ્યક્તિઓએ ફાળો આપ્યો છે તે સર્વેનો પણ અવે આભાર માનવામાં આવે છે. આ અંક માટેના નિવેદનમાં અનેક સાહિત્ય વિષયોના સ્પર્શ કરવામાં આવ્યો હતો તેમજ તેને અંગેના લેખો પણ મારવામાં આવ્યા હતા, છતાં ઘણા લેખકોએ તે વિષયોના ખ્યાલ નહિ કરી, જુદા જુદા વિષયો ઉપર લેખો મોકલી આપ્યા છે. આ લેખો પણ ઉપયોગી હોવાથી તેમજ લેખકોના સહકાર જરૂરી હોવાથી અમોએ એને મોઝ સ્થાન આપ્યું છે. અને દરેક લેખકનો અમો આ તક ઉપકાર માનીએ છીએ.

અનેક વિષયોના લેખો અમોને મળ્યા છે. લેખકોના મંતવ્યો તેઓના અંગત છે. અમારી સંસ્થાને તેઓના વિચારો સાથે સંબંધ સમજવી નહિ.

દિલગીરીની નોંધ

આ ફંડના વ્યાજ મેનેજિંગ ટ્રસ્ટી શેઠ નગીનભાઈ ધેલાભાઈ જેઓ આ ફંડના સ્થાપક કુટુંબના વડીલ હતા અને જેઓની હસ્તક દશ વર્ષનાં ૫૬ ગ્રંથો પ્રકાશિત થયા હતા તેઓ તથા તેઓના સહ ટ્રસ્ટીઓ તરીકે શેઠ કેશરીચંદ દેવચંદ, કૃલચંદ કસ્તુરચંદ, અમરચંદ કલ્યાણચંદ, મંજુભાઈ સાકરચંદ, નેમચંદ અમ્બેચંદ, સાકરચંદ પ્રસાદચંદ વગેરે ટ્રસ્ટીઓ દેવગત થયા છે, તે બધલ દિલગીરી વ્યક્ત કરીએ છીએ અને તેઓએ પોતાની હયાતી દરમ્યાન પોતાની ભુદિનો સદ્ઉપયોગ આ ફંડની કામવાહીમાં આપ્યો હતો જેને અમે ટ્રસ્ટીઓ તરફથી અમો તેઓનો ઉપકાર મારીએ છીએ.

અંકના સુધારાનું સૂચન

- લેખ સંગ્રહ પા. ૮ આચાર્ય કીર્તિવિજયસુરિને બદલે કીર્તિસાગરસુરિ સમજવું.
- પા. ૫માં શ્રી જ્યન્તિશાલ દવે ભાઈશંકર નામ સાથે પ્રો. વધારવું.
- પા. ૪૪માં ખુલાસો સરોધન વિભાગ.
- નં. ૧૦ કાણ્યામિ દોષીકા નાગર્યા સરોધક બાકી છે.
- નં. ૧૨ આચારાગ તત્વાગમાવચૂષિ લક્ષ્મીકદનોલ સરોધક તરીકે ઉપાધ્યાય કૈલાસસાગરજી ક્ષમાસાગરજીને સોંપવામાં આવ્યું છે.
- નં. ૧૪ પ્રશ્ન બ્યાકરણ દીપિકા આચાર્ય રામસુરિ ડેલાવાળાને સોંપવામાં આવ્યું છે.
- નં. ૧૫ જીવાભિગમ દરિકદ્વિધ સરોધક બાકી છે.

પ્રકાશિત અંગ્રેજી પૈકી

પિકનિયુંકિત	૪૪
દશવૈકાલિક	૪૭
જન્મસુદીપ પ્રાપ્તિ	૫૨-૫૪
ઉત્તરાધ્યયન	૩૩-૩૬-૪૧

} જુદા જુદા ટીકાકારોની કૃતિઓનું પુનઃ પ્રકાશન થશે.

(૧) મહાનુશ્રુતધરોના ચરિત્રો તેમની કૃતિઓ વગેરે સંબંધમાં અંગ્રેજી લેખો માત્રા હતા. તેમજ અંગ્રેજી અનેક યુનિઓ તરફથી લેખો પણ મળ્યા છે ચરિત્રો અન્યત્ર ધણા વિસ્તારથી લખાયા છે. જેથી એ વિભાગ અંગ્રેજી જુદા છપાવવા વિચાર્યું છે એને અંગ્રેજી અગાઉ છપાયેલા લેખો પણ જોવાના રહે છે જેથી લખાયેલ ચરિત્રમાં વિચારભેદને સ્થાન રહે નહિ.

(૨) આગમવિસ્તાર: જે અંગ્રેજી નામો અંગ્રેજી અથવા પ્રકાશનની નવીન યોજનામાં દાખલ થયાં છે, તેના સંશોધકોને ખ્યાલ આવી શકે તે માટે અન્યત્ર છપાશે.

કેશરીચંદ હીરાચંદ જાવેરી
સચચકાર

માતીચંદ મગનભાઈ ચાંકસી
વગેરે દૂરસીઓ

મહાનુશ્રુતધરો

(૧) શ્રી મદાવીરનિર્વાણ પછીના શ્રુતધરો

(૨) ભદ્રાબાહુસ્વામી

(૩) સિદ્ધસેન દીવાકરજી

(૪) દેવદિંગણી ક્ષમાશ્રમજી

(૫) દરિકબદ્ધસુરિજી

(૬) ઉમાસ્વામીજી

(૭) નવાગી ટીકાકાર

અમલદેવસુરિજી

(૮) આ હેમચંદ્રસુરિજી

(૯) આ. મદલધાગી હેમચંદ

(૧૦) ઉ. યશોવિજયજી

(૧૧) આ. આનંદસાગરસુરિજી

(૧૨) કવિચંદ્રીપાલ

યુનિશ્રી દરિકબદ્ધવિજયજી

„ પં. ધુરધરવિજયજી

„ પં. સુરવીવિજયજી

„ ભદ્રચંદ્રવિજયજી

„ રૂચકવિજયજી

„ પં. જ્યેષ્ઠદાસજી

શ્રી કૃતેદચંદ જાવેરચંદ

યુનિશ્રી યાનવિજયજી

ઉપાધ્યાય દેવેન્દ્રસાગરજી

શ્રી કંચનવિજયજી

શ્રી દક્ષીણવિજયજી ત્રિપુરી

ભગવાન મહાવીરનાં નમસ્કાર કાવ્યો

સંચયકાર : શ્રી હીરાચંદ સ્વરૂપચંદ

નમોઽત્યુર્ણં સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ ।

શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને નમસ્કાર હો।

ભગવાન મહાવીર કોણ હતા? તેમને ભગવાન શા માટે કહે છે? મહાવીર શા માટે કહે છે? તેમણે ક્યાં ક્યાં મહાન કાર્યો કર્યાં એ સર્વે આપ સારી રીતે જાણે છે, એટલે એ વસ્તુની વિચારણા બાળ પર છોડી દઈને માન મહાન પૂર્વાચાર્યોએ તેમની જે સ્તુતિ કરી છે તેનું વિવેચન કરીશું.

અનેક મહાન પૂર્વાચાર્યોએ અનેક ગ્રંથોમાં આદિમાં શ્રી વીર પરમાત્માની સ્તુતિ કરી છે તેનું યત્નક્રિયિત યથાશક્તિ યથામતી નમ્રપણે વિવેચન કરી મારી લેખીતીને ધન્ય જનાવવા પ્રયત્ન કરું છું.

મંગલં ભગવાન્ ધીરો મંગલં ગૌતમપ્રભુઃ ।

મંગલં સ્થૂલિભદ્રાદ્યા જૈનધર્મોઽસ્તુ મંગલમ્ ॥૧॥

અર્થ—‘અષ્ટમંગલ પૂજન વિધિ’માં સાચકાર-અંધકાર-મહારાજ ભાવમંગલની સ્થાપના કરતાં લખે છે: શ્રી વીર ભગવાન મંગલ છે, શ્રી ગૌતમસ્વામીજી મંગલરૂપ છે, સ્થૂલિભદ્ર આદિ મુનિ મંગલરૂપ છે અને જૈન ધર્મ પણ ઉત્કૃષ્ટમાં ઉત્કૃષ્ટ ભાવ મંગલ છે. (૧)

નમો દુર્વારરાગાદિ-વૈરીવારનિવારિણે ।

અર્હતે યોગિનાથાય મહાવીરાય તાયિને ॥૨॥

અર્થ—વિશ્વવંશ કલિકાળસર્વંશ ભગવંત હેમચંદ્રાચાર્યસૂરીચરણ મહારાજ ‘યોગશાસ્ત્ર’ની રચના કરતાં યકા મંગલાચરણને વિશે શ્રી વીર પરમાત્માની સ્તુતિ કરતાં લખે છે: ‘જેમણે રાગ-દ્વેષ આદિ અંતરંગ શત્રુઓની સેનાને મારી નાખી છે, જેઓ પૂજવાને યોગ્ય છે, જેઓ યોગીઓના નાથ છે તે શ્રી વીર પરમાત્મા તમારું શ્લોક કરો, અને તેમને નમસ્કાર થાઓ. (૨)

પન્નમે ચ સુરેન્દ્રે ચ કૌશિકે પાદસંસ્પૃશિ ।

નિર્વિશેષ-મનસ્કાય શ્રીવીરસ્વામિને નમઃ ॥૩॥

અર્થ—ખીંગ શ્લોકમાં લખે છે: કૌશિક સર્વે દ્વેષ છુદ્ધિથી ભગવાન મહાવીરના ચરણને દંડ દીધો, કૌશિક ગૌતમ ઉત્પલ યથેષ દંદ્રે અકિતભાવ વડે પ્રસન્ન રાગની છુદ્ધિથી ભગવાન મહાવીરના ચરણને સ્પર્શ કર્યો.

દંડ દેનાર ચંડકૌશિક સર્વ ઉપર જેમને દ્વેષ નથી, અકિતભાવ વડે પ્રભુગ કરનાર ઇંદ્ર ઉપર જેમને પ્રેમ નથી, બન્નેની ઉપર જેમને સમભાવ છે તે શ્રી વીર પરમાત્માને મારો નમસ્કાર થાઓ. (૩)

કલ્યાણપાદપારામં શ્રુતગંગાહિમાચલમ્ ।

વિશ્વામ્મોજરવિ દેવં વંદે શ્રીજ્ઞાતનંદનમ્ ॥૪॥

અર્થ—વિશ્વવંશ કલિકાળ સર્વંશ ભગવંત હેમચંદ્રાચાર્યજી ‘ત્રિષષ્ટિશાકાપુરુષચરિત્ર’ની

અંકના મુધારાનું સૂચન

લેખ સંગ્રહ પા. ૮ આચાર્ય કીર્તિવિજયસુરિને બદલે કીર્તિસાગરસુરિ સમજાવું.

પા. ૫માં શ્રી જ્યન્તિલાલ દવે ભાઈશંકર નામ સાથે પ્રો. વધારવું

પા. ૪૪માં ખુલાસો સંશોધન વિભાગ.

નં. ૧૦ ઠાણીંગ દોષીકા નામથી સંશોધક બાકી છે.

નં. ૧૨ આચાર્ય તત્ત્વાગમાવચૂષિં લક્ષ્મીકંઠેશ્વર સંશોધક તરીકે ઉપાધ્યાય કૈલાસસાગરજી ક્ષમાસાગરજીને સોંપવામાં આવ્યું છે.

નં. ૧૪ પ્રજ્ઞ બાકરજી દીપિકા આચાર્ય રામસુરિ ડેલાવાળાને સોંપવામાં આવ્યું છે.

નં. ૧૫ જીવાભિગમ હરિકંદોષ સંશોધક બાકી છે.

પ્રકાશિત ગ્રંથો પૈકી

રિંડનિયુક્તિ	૪૪	} જુદા જુદા ટીકાકારોની ફિનિશોનું પુનઃ પ્રકાશન થશે.
દશવૈકાલિક	૪૭	
જગ્નુદીપ પ્રસ્તુતિ	૫૨-૫૪	
ઉત્તરાધ્યાયન	૩૩-૩૬-૪૧	

(૧) મહાનસુતધરોના ચરિત્રો તેમની કૃતિઓ વગેરે સંબંધમાં અંગ્રેજી લેખો માત્રા હતા. તેમજ અંગ્રેજી અનેક મુનિઓ તરફથી લેખો પણ મળ્યા છે ચરિત્રો અન્યત્ર ધણા વિસ્તારથી લખાયા છે. જેથી એ વિભાગ અંગ્રેજી જુદા છપાવવા વિચાર્યું છે. એને અંગ્રેજી આગળ છપાવેલા લેખો પણ જોવાના રહે છે જેથી લખાયેલ ચરિત્રમાં વિચારબદલે રચાત રહે નહિ.

(૨) આગમવિસ્તારઃ જે ગ્રંથોના નામો અંગ્રેજી અંથ પ્રકાશનની નવીન યોજનામાં દાખલ કર્યા છે, તેનાં સંશોધકોને ખ્યાલ આવી શકે તે માટે અન્યત્ર છપાશે

કેશરીચંદ હરીચંદ ઝવેરી
સચચકાર

માતીચંદ મગનભાઈ ચૌકસી
વગેરે દૂર/ઓ

મહાન સુતધરો

(૧) શ્રી મહાવીરગિનિવંશ્ય પછીના જુનધરો

(૨) ભદ્રનાદસ્વામી

(૩) સિદ્ધસેન દીવાકરજી

(૪) દેવદિંભજી દામાજમજી

(૫) હરિકંદસુરિજી

(૬) ઉમાસ્વામીજી

(૭) નવામી ટીકાકાર

અમરપરેવસુરિજી

(૮) આ. હેમચંદસુરિજી

(૯) આ. મદનધારી હેમચંદ

(૧૦) ઉ. મશોવિજયજી

(૧૧) આ. જ્ઞાનદાસાગરસુરિજી

(૧૨) કવિચંદ્રીપાલ

મુનિશ્રી હરિકંદવિજયજી

„ પં. ધુરધરવિજયજી

„ પં. સુશીલવિજયજી

„ ભદ્રગુપ્તવિજયજી

„ રૂચકવિજયજી

„ પં. ભેચરદાસજી

શ્રી કૃતેશ્વરંદ ઝવેરચંદ

મુનિશ્રી જ્ઞાનવિજયજી

ઉપાધ્યાય દેવેન્દ્રસાગરજી

શ્રી કંચનવિજયજી

શ્રી કંચનવિજયજી ત્રિપુરી

॥ श्रीपञ्चपरमेष्ठिस्तुतिः ॥

(ललित-वृत्तम्)

सुरकदम्बकैः कीर्तितप्रभं,
विमलकेलज्ञानभास्करम् ।
निरुपमश्चिद्यं तत्त्वदर्शनं,
सततमाश्रये तीर्थनायकम् ॥ १ ॥

सकलकर्मणां संक्षयं व्यधात्,
शुचितरं शुभम्भानमाश्रितः ।
शिवनिकेतनं सिद्धिकारकं,
परमनिर्वृतं सिद्धमर्चये ॥ २ ॥

विजितवादिनं बोधदायकं,
भविकपङ्कजोद्बोधभास्करम्,
चरणचञ्चित भूषित गुणै-
रभिरुवेऽन्वहं सूरिशेखरम् ॥ ३ ॥

अभिरतः श्रुताराधने गुणो,
मुनिकदम्बकोद्देशनाप्रदः ।
लघयिता जगत् तैजसाऽखिल,
भुवि चिराजतां वाचकोत्तमः ॥ ४ ॥

यतजपादिषु प्रोचतः सदा,
शमदमादिभी राजितो गुणैः ।
परमकारणं मुक्तिशर्मणः,
किमु मुनिर्न किं श्लाघ्यतास्पदम् ॥ ५ ॥

श्रीश्रुतदेवतास्तुतिः ॥

शरदिन्दुमनोहराननां,
जिनवक्त्राभ्युजवासिनीं मुदा ।
मतिदां जडतापहारिणीं,
श्रुतदेवीं समुपास्महेऽमलाम् ॥ १ ॥

શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ — સૂરતના મુવાજુ મહોત્સવ પ્રસંગે રચાયેલું પ્રશસ્તિરૂપ કાવ્ય

(ભારતકા ડકા આતમમે — રામ)

આ ભરતભૂમિ છે ભાગ્યવતી જ્યાં સન્ત મહન્ત અનેક વસે,
જ્યાં મંદિરની માળા ભેતાં જનતાનાં દૌલડાં ઉલ્લસે,
એ ભૂમિ પર 'સાનાની મૂરત' સૂરત નામે છે નગરી,
વળી જ્ઞાનમંદિરોની રચનાથી દિવ્યદશામયતા જ વરી

—આ ભરતભૂમિ છે-(૧)

પાક્યા અહિં અષ્ટિવરો કમથી દૌલના દરિયાવસમાન ઘણા,
જે વિવિધ વિષય નિષ્ણાત હતા સેનામાં લેશ રહે ન મણા;
આ અષ્ટિવરોમાં દેવસમા શ્રી દેવચંદ થયા નગરે,
તત્સુત શ્રી ગુલાબચંદ કરે સાહિત્ય તણા ઉદ્ધાર ખરે

—આ ભરતભૂમિ છે-(૨)

સૂરતની આ સંસ્થા પ્રકટાવે જ્ઞાનતણા દૌલડા જ ખરે,
પછી આગમ હો કે ભાષ્ય અગર સૂક્ષ્મનાં રૂપ વિવિધ ધરે;
જનતાનાં કરકમળોમાં મૂકીને સેવા કરતા શુભ મને,
નરનો ને સંસ્થાનો જય હો જીવન સાકલ્ય જરૂર બને.

—આ ભરતભૂમિ છે-(૩)

પગલે પગલે પ્રગતિ કરતાં પચાસ વરસ પૂર્ણ કરતી,
મુનિવર સૂરિનરનાં ભાવભર્યાં શુભ આશીર્વાદ શિરે ધરતી;
સ્વર્ણોત્સવ ઉજવી આજ અહિં આનંદસરોવર હંદુરાવો,
ઉદ્ગાર જનો એવા કાંઠે રાતરપથકી અધિકી થાવો.

—આ ભરતભૂમિ છે-(૪)

જગભરમાં ગાળે આ સંસ્થાના હોંશે હોંશે ગુણગાનો,
શુભજ્ઞાન સમર્પીને ઉત્કર્ષ વારો નિરાદિન જનતાનો;
આ જ્ઞાનપ્રકાશક સંસ્થાનો લેખે સહુ લાલ ઉલટભરથી,
પ્રકટાવો ઘરઘરમા દીવડા સદ્જ્ઞાનતણા સહુ દીલભરથી

આ ભરતભૂમિ છે-(૫)

વિજયન્તાં વીતરાગાઃ । ધીર્ગૌતમસ્વામિને નમઃ ।

સુવર્ણપદ્યકદમ્બકમ્ ।

(ઉપજાતિઃ)

(૧)

જિનેન્દ્રચૈત્યૈર્મહનીયમિદં, પ્રાચીનરત્નાઙ્ગિતસૌઘદર્મ્યમ્ ।

હસત્પજ્યં પુરૂષતપન્નં, યત્સમ્પદા 'સૂર્યપુરં' તદસ્તિ ॥

અર્થ—જિનેશ્વરોના મંદિરોથી મહિમાવાળું, દેહીપ્રમાન, પ્રાચીન રત્નોથી જડાયેલા ઉત્કૃષ્ટ પ્રાસાદો (મકાનો)વાળું 'સૂર્યપુર' નામનું નગર છે, જે નિરંતર પોતાની સમ્પત્તિથી સ્વર્ગની મનાઈ કરે છે.

(૨)

હાપીસરિચ્ચ નિધાનમાસ્તે, સઘર્મદેવામિમતા ગમીરા ।

ધ્રુવં તદીયામ્યમિતાનિ રત્ના-ન્યાદાતુમાપાતિ સરિત્પતિર્નિઃ ॥

અર્થ—ઉત્તમ નર્મદા નદીની જેમ ન્યાં માન્ય અને ગંભીર તાપી નદી લંકારરૂપે રહેલી છે, તેથી નિશ્ચે તેના અપરિમિત રત્નોને લેવા માટે સમુદ્ર જે વખત ત્યાં આવે છે.

(૩)

જના જિનેશપચિતિપ્રલીનાઃ, સ્યાદ્વાદતત્ત્વામૃતપાનપીનાઃ ।

સઘર્મરત્નાઽઽભરણા ન દીનાઃ, યથ સ્થિતા દિવ્યસુખં લભન્તે ॥

અર્થ—જિનેશ્વરોની પૂજાર્થે અત્યંત તદ્દલીન, સમાધાન તત્ત્વરૂપી અમૃતના પાનથી પુષ્ટ, અને સઘર્મરૂપી રત્નના આભૂષણવાળા હોવાથી દીનતા રહિત એવા ન્યાંના મનુષ્યો દિવ્ય સુખને પ્રાપ્ત કરે છે.

(૪)

'ગોપીપુરા' યથ લલામમૃતા, પ્રાસાદમાલાલસિતા વિમાતિ ।

અયાપિ સાર્વાનપચેતુકામા-શ્ચકાસતીવાપ્સરસો વિનમ્રાઃ ॥

અર્થ—ન્યાં મંદિરોની પકિતથી સુશોભિત અગ્રસ્થાને રહેલું 'ગોપીપુરા' નામનું પુરું છે, ન્યાં આજે પશુ તીર્થકરોની પૂજાની ઇચ્છાવાળા અત્યંત નમ્ર અનેલી સ્ત્રીઓ અપ્સરાઓ શોભતી હોય તેમ લાગે છે.

(૫)

ગુણેર્ગરિષ્ઠો જિનઘમરક્તો, શુભાવચન્દ્રોઽવસદિન્દ્રકીર્તિઃ ।

કલ્પદ્રુઘટો વિમર્શ વિતીર્થ નૃણામસદ્ગામ્યમરં ન્યમાર્જીત્ ॥

અર્થ—ન્યાં ગુણોથી મહાન, જિનધર્મમાં રત, ઇન્દ્ર સમાન કીર્તિવાળા શુભાચર્યદ શેઠ રહેતા હતા. જેમણે કલ્પદ્રુક્ષની માફક પોતાની સમૃદ્ધિને વિખેરીને મનુષ્યોના દુર્ભાગ્યને તરત જ સાફ કરી નાખ્યું હતું.

(૬)

સ વૈષ્ણવાન્દેઽવિચર સાઙ્ગચન્દ્રે(૧૯૬૪)શ્રીદેવચન્દ્રાઽઽહયિતુઃ શમર્ચમ્ ।

સૂરીશ્વરાઽઽનન્દગુરુપદેશાલ્લક્ષં દદૌ શ્રીશ્રુતપોષણાય ॥

અર્થ—તેઓએ વિક્રમસંવત ૧૯૬૪માં આગમોદ્ધારક શ્રી સાગરાનંદસૂરીશ્વર ગુરુના ઉપદેશથી પોતાના પિતા શ્રી દેવચન્દ્રના કલ્યાણ માટે શ્રુતભક્તિના નિમિત્તે એકલાખ રૂપિયા આપ્યા.

(૭)

તાતાભિધાનાઽઽકલિતાઽઽગમાદિ-પ્રકાશિકાં સચ્છુતમક્તિનિષ્ઠઃ ।

સંસ્થાપ્ય સંસ્થાં સ કૃતી મહાર્થાઃ પ્રાકાશયત્પ્રાચ્યમનીપિદઘ્ધાઃ ॥

અર્થ—ઉત્તમચુતમાં ભક્તિવાળા પુણ્યવાન શ્રી શુભાચર્યદેશાર્ધજીએ પોતાના પિતાના નામવાળી આગમ વગેરે શાસ્ત્રોને પ્રસિદ્ધ કરનારી (શેક દેવચંદ લાલભાર્ગી પુસ્તકાલાર કુંડ) સંસ્થાને સ્થાપીને પૂર્વાચાર્યજીએ સ્થેલા મંબીર અર્થવાળા શાસ્ત્રો પ્રકાશમાં આપ્યા.

(૮)

અઘાવધિજ્ઞાનપ્રચારદ્વૈ-રુત્સાહિમિઃ પારિપદૈસ્તદીયૈઃ ।

સિદ્ધિયુચન્દ્ર(૧૦૮)પ્રમિતા મહાર્થાઃ પ્રકાશિતાઃ સત્કૃતયો વિમાન્તિ ॥

અર્થ—તે સંસ્થાના જ્ઞાનના પ્રચારમાં કુશલ અને ઉત્સાહી સંપૃષ્ઠોએ આજ સુધી પ્રકાશિત કરેલી મંબીર અર્થવાળી એક સો ને આઠ ઉત્તમ કૃતિઓ અમળે છે.

(૯)

સંસ્યોજતૌ પ્રોયતમાનસેષુ, મુકેન્દુના કેસરિચન્દ્રમુખ્યાઃ ।

સત્ક્રેષ્ટિનો જીવનચન્દ્ર-ચન્દ્રવદાતકીર્ત્યૈ સતતં યતન્તામ્ ॥

અર્થ—સંસ્થાની ઉન્નતિમાં તત્પર મનવાળા સંખ્યો પૈશ ચોકસી મોતીચંદ, જવેરી કેસરીચંદ વગેરે શ્રેષ્ઠીઓ જવેરી જીવનચંદની ચન્દ્રમા જેવી ઉજ્જવલ કીર્તિ આટે નિરંતર પ્રયતનવાન બને.

(૧૦)

સ્વર્ણોત્સવે નિરુપમેઽર્ધશતાન્દિકેઽસ્યાઃ,

શ્રીનેમિસ્તુરિવિજયમૃતદેવશિષ્યઃ ।

પન્ન્યાસમેરુવિજયાઽઽપ્તનિદેશદક્ષો-

મુગ્ધાપુરે રચિતવાન્ મુનિદેમચન્દ્રઃ ॥

અર્થ—આ સંસ્થાના પન્ન્યાસ વર્ષની પૂર્ણકૃતિ પ્રસંગે અનુપમ સુવર્ણ મહોત્સવના સુપ્રસંગ ઉપર જ્ઞાનસમ્રાટ શ્રી વિજયનેમિસૂરીશ્વરજીના પદાલકાર શાસ્ત્રવિચારક શ્રી વિભ્યામૃતસૂરીશ્વરજીના શિષ્યરત્ન પન્ન્યાસપ્રવર શ્રી દેવવિભ્યજી મહિના શિષ્ય મુનિ દેમચન્દવિભ્યજીએ પન્ન્યાસપ્રવર શ્રી મેરુવિભ્યજીશિષ્યા આદેશથી મુગ્ધા નગરમાં (આ પણ કલમ્બકની) રચના કરી.

વિ. સં. ૨૦૧૪ શ્રાવણ સુદ ૫
શ્રી આદીશ્વરજી જૈન મંમંસાલા,
પાલધુતી, મુબઈ નં. ૩

૫. શ્રીદેવવિજયજીગણિધરણરેણુઃ
મુનિદેમચન્દ્રવિજયઃ ।

‘દેલા’ આતુનિધિમપિ ઘરં સ્થાપયિત્વોપદેશ-

દારેમે સદ્વિપયસચિતપ્રચરત્નપ્રકાશમ્ ॥ ૩૮ ॥ આગમોદ્ધારકસ્તવઃ

પોતાના સદ્ગુરુદેવશ્રી શ્રેષ્ઠી દેવચંદ લાલભાર્ગી પુસ્તકાલાર કુંડને સ્થાપન કરીને ઉત્તમ વિષયોથી ભરપૂર શ્રેષ્ઠ મંચોને પ્રકાશિત કરવાનો આરંભ કર્યો.

कल्याणमन्दिरस्तोत्रे. श्लोक १-२

पद्मा
राज्ञे,
केनी
इवामा
श्रीश्री
व्यक्ति
श्वामा
री ॥

फावाफ

॥

॥

॥

॥

॥

॥

॥

॥

॥

Copyright Reserved.]

"By the Courtesy of Mr. P. C. Nahar M. A. B L., of Calcutta"

પ્રચાર ભેટ યોજના.

૫૦૦ સંસ્થાઓને લાભ આપવામાં આવ્યો છે.

શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ સુરત તરફથી સં ૨૦૦૮ ના ૫૫૫૭માં જૈનપત્રના ૫૫૫૭ અંકમાં જાહેરાત કરવામાં આવી હતી તે મુજબ તે ફંડ તરફથી અનેક સંસ્થાઓ, આચાર્ય મહારાજો, સાહિત્યરસિક, સંશોધક, મુનિમહારાજો, અનેક વિદ્વત સભ્યોનો વગેરેને પુસ્તક પહોંચાડવામાં આવ્યા હતા જેની ગામ વાર નોંધ નીચે પ્રમાણે છે. (જે જે ગામોમાં સંસ્થા હોય અથવા તે તે સ્થાનોમાં પહોંચાડવામાં આવ્યા છે) જે સંસ્થાઓનો નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો હોય અને તે સંસ્થાઓને નહિ મળ્યા હોય તેઓએ અમોને જણાવવા કૃપા કરવી દરેક સંસ્થાઓને પુસ્તક ૧૦ થી ૧૬ સુધી આપવામાં આવ્યા છે. અને વ્યક્તિ વિશેષને નવીન ચાર પુસ્તકો પહોંચાડ્યા છે સંવત ૨૦૧૨ ના ચૈત્ર વદ ૦)) સુધીનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

“કેશરી”

અ

- ૧ શ્રી આચાર્ય વિજય નેમિસુરિ જ્ઞાનભંડાર અમદાવાદ
- ૨ „ આચાર્ય વિજય સિદ્ધિસુરિ જ્ઞાનભંડાર „
- ૩ „ જૈન વિદ્યાશાળા જ્ઞાનભંડાર „
- ૪ „ મૃગાકવિજય જ્ઞાનભંડાર „
- ૫ „ કુમુદવિજય જ્ઞાનભંડાર „
- ૬ „ કેશરી જ્ઞાનભંડાર „
- ૭ „ ધર્મવિજય પુસ્તકાલય „
- ૮ „ રામસુરિ ચિંતકાવ „
- ૯ „ સાંતિ વિજય ચિંતકાવ „

૧૦ શ્રી અશોકવિજય જ્ઞાનભંડાર	અમદાવાદ
૧૧ „ વીર ઉપાશ્રય જ્ઞાનભંડાર	„
૧૨ „ વિમળ મન્દિર જ્ઞાનભંડાર	„
૧૩ „ ઉજ્જવળાધ ધર્મશાળા જ્ઞાનભંડાર	„
૧૪ „ શાહપુર ઉપાશ્રય જ્ઞાનભંડાર	„
૧૫ „ જૈન સરસ્વતિ લુવન પાર્શ્વમન્દિર	„
૧૬ „ દાનસુરિ જ્ઞાનભંડાર	„
૧૭ „ સામળાની પોળ ઉપાશ્રય જ્ઞાનભંડાર	„
૧૮ „ શાંતિચંદ્ર સમાજ પુસ્તકાલય	„
૧૯ „ એલ ડી આર્ટસ કોલેજ	„

૨૦ શ્રી નિતિસુરિ જ્ઞાનજ્ઞાન ગ્રામીણો	અમદાવાદ	૪૯ શ્રી ગમશાસ્ત્રી પડીત	અમલનેર
૨૧ ,, ગુજરાત વિદ્યાસભા	"	૫૦ ,, રીખનચંદ દાથીચંદ જ્ઞાન મંદિર	અમલનેર
,, નેમસાગર ઉપાશ્રય ભંડાર	"	૫૧ ,, મટીયા પાર્શ્વનાથ સરથાન	અમલનેર
૨૨ ,, આબલી પોળ દેવ ઉપાશ્રય ભંડાર	"	આ	
૨૩ ,, નામદ્ય ભુવંદની પોળો ભંડાર	"	૫૨ ,, વિજય કમ વદમી જ્ઞાનભંડાર	આશા
૨૪ ,, વડવભવિજયજી સાચ સમ્રાટ	"	૫૩ ,, વીર વિજય પુરતકાનથ	આશા
૨૫ ,, રૂપા સુર્યદની પોળો ભંડાર	"	૫૪ ,, જ્ઞાનભંડાર	આમોદ
,, આ. પુણ્યવિજયજી મદારાજનો ભંડાર	"	૫૫ ,, કેશર મુનિ જ્ઞાનભંડાર	આહોર
૨૬ ,, ભગમુગ્ધિ મદારાજનો ભંડાર	"	૫૬ ,, જ્ઞાનભંડાર	આદરીયાપુરા
૨૭ ,, પ્રાન્ય વિદ્યા અમોઘન મંદિર	"	૫૭ ,, જ્ઞાન મંદિર	આગર
૨૮ ,, આશુદેવ કૃપાશુદેવો ભંડાર	"	૫૮ ,, જ્ઞાનભંડાર	અકોવા
૨૯ ,, પડિન મક્તનાન ઝવેરચંદ	"	૫૯ ,, જ્ઞાનભંડાર	આનેન
૩૦ ,, પન્યાસજી શિવાનદવિજયજી	"	૬૦ ,, જૈન જ્ઞાનભંડાર	આદગર મોરી
૩૧ ,, શા અબાવાન પ્રેમચંદ પડિન	"	૬૧ ,, આશુ કેનવાડ વાવજેરી	આબુ રોડ
૩૨ ,, ગુજરાત મુનીવર્સિટી	"	ઈ	
૩૩ ,, વી એમ શાહ પ્રોફેસર	"	૬૨ ,, પ્રગતિ સંઘ પુસ્તકાલય	ઈડો
નાલભાઈ દેવપતભાઈ કોનેજ	"	૬૩ ,, જ્ઞાનભંડાર	ઈડો
૩૪ ,, શાસ્ત્રીનાથ જ્ઞાનભંડાર શાસ્ત્રીનાથ	"	૬૪ ,, જૈન પાદશાળા ભંડાર	ઈડો
૩૫ ,, ધર્મવિજય વાવજેરી શાહપુર	"	જ	
૩૬ ,, સુતન જિજ્ઞાસુ ભંડાર, શાસ્ત્રીનાથ	"	૬૫ ,, જ્ઞાનભંડાર	ડન
૩૭ ,, વીર વિજયજી જ્ઞાનભંડાર, કેપ	"	ક	
૩૮ ,, આદિ જિજ્ઞા જ્ઞાનભંડાર	અમલવરી	ગ	
૩૯ ,, મનકવિજયજી જ્ઞાનભંડાર	અમલગંધર	૬૬ ,, તપચંદ ઉપાશ્રય ભંડાર	ઉનાવા
૪૦ ,, ત્રિનોમવિજયજી લાવજેરી	અમલસાડ	૬૭ ,, જૈન નિતિ પાશ્વનાથ	ઉડા
૪૧ ,, ધી વડે મિથન	અનીમલ	૬૮ ,, આ ચંદ્રસાગરમુગ્ધિ જ્ઞાનભંડાર	ઉડાને
૪૨ ,, આત્માનંદ જૈન સભા	અનાના	૬૯ ,, સી ધીયા આગિએન્ટલ ઇન્સ્ટીટ્યુ	ઉડાને
૪૩ ,, આત્માનંદ જૈન સભા	અમૃતસર	૭૦ ,, વર્ધમાન જ્ઞાન ભંડાર	ઉદેપુર
૪૪ ,, મદારી જ્ઞાનભંડાર	અમલગવલી	૭૧ ,, પ્રાનીન સાદિચ સંસ્થા	ઉદેપુર
૪૫ ,, જિજ્ઞાસુ જ્ઞાનભંડાર	અમલેર	૭૨ ,, જૈન આનંદ જ્ઞાન ભંડાર	ઉદેપુર
૪૬ ,, તપચંદ જૈન ભંડાર	અમલર		
૪૭ ,, જીનદી મનમુગ્ધિ જ્ઞાનભંડાર	અમલર		
,, જૈન ગુનામ લાવજેરી	અમલર		

૭૩ શ્રી આત્માનંદ જૈન સભા	ઉદેપુર	૯૮ શ્રી કમળવિજય જ્ઞાન ભંડાર	ખ ભાત
૭૪ ,, જ્ઞાન ભંડાર	ઉમળા	૯૯ ,, સુમોદ પુસ્તકાલય	ખ ભાત
ઓ		૧૦૦ ,, પાર્થિવ્યદ્ર ગરુડ ઉપાશ્રય	ખ ભાત
૭૫ ,, જૈન વિદ્યાલય સંગ્રહ	ઓશિયા	૧૦૧ ,, નિશા ઝોસવાલ જ્ઞાન ભંડાર	ખ ભાત
ક		૧૦૨ ,, વિજ્ઞાનસુરિ જ્ઞાન ભંડાર	ખ ભાત
૭૬ ,, જૈન સંઘની પેઢી	કપડાજ	૧૦૩ ,, યશોભદ્રવિજય જ્ઞાન ભંડાર	ખ ભાત
૭૭ ,, મીઠાભાઈ જૈન ઉપાશ્રય	કપડવજ	૧૦૪ ,, ચંદ્રેશવિજય જ્ઞાન ભંડાર	ખ ભાત
૭૮ ,, અભયદેવસુરિ જ્ઞાનમંદિર	કપડવજ	૧૦૫ ,, સુમતિ રત્ન જ્ઞાન ભંડાર	ખેડા
૭૯ ,, સુરેન્દ્રસુરિ જ્ઞાનભંડાર	કુસળા	૧૦૬ ,, જૈન જ્ઞાનભંડાર	ખાખરેશ્વરી
૮૦ ,, જૈન પુસ્તક ભંડાર	કમાલુ	૧૦૭ ,, જ્ઞાન ભંડાર	ખીમાલુ
૮૧ ,, ઉદયસુરિ જ્ઞાન મંદિર	કદળગિરિ	૧૦૮ ,, જૈન જ્ઞાન ભંડાર	ચેરાલુ
૮૨ ,, જ્ઞાન ભંડાર	કીડીયાનગર	ગ	
૮૩ ,, જ્ઞાન ભંડાર	કાનપુર	૧૦૯ ,, જૈન જ્ઞાન ભંડાર	ગોધાવી
૮૪ ,, જૈન પુસ્તકાલય	કરનગીયા	૧૧૦ ,, નવજીવન ચંદ્રમાળા	ગારીયાધાર
૮૫ ,, જૈન જ્ઞાનભંડાર	કેમ્પલ	૧૧૧ ,, જ્ઞાન ભંડાર	ગ ભીત
૮૬ ,, જ્ઞાન ભંડાર	કેકેર	૧૧૨ ,, દેવસાગર જ્ઞાન ભંડાર	ગોધન
૮૭ ,, બાલમડળા જ્ઞાનભંડાર	કદમાલુ	૧૧૩ ,, જ્ઞાન ભંડાર	ગોધરા
૮૮ ,, જૈન જ્ઞાન ભંડાર	કુશળમઠ	૧૧૪ ,, જ્ઞાન ભંડાર	ગ ધાર
૮૯ ,, કાવીતીથ જ્ઞાન ભંડાર	કાવી	૧૧૫ ,, જૈનવંદ્ય ગરુડ જ્ઞાન ભંડાર	ગોડલ
૯૦ ,, આ. રામચંદ્રસુરિ	કલકત્તા	૧૧૬ ,, જિન કુશળસુરિ જ્ઞાન ભંડાર	ગઢ શિયાલુ
૯૧ ,, જૈન તપગરુડ સંઘ ભંડાર	કલકત્તા	૧૧૭ ,, જૈન જ્ઞાન ભંડાર	ગવાડા
૯૨ ,, પૈસાલી જૈન નિથ વિદ્યાનય	કલકત્તા	૧૧૮ ,, સોનોદય પુસ્તકાલય	ગોદાળા નડી વડનગર
૯૩ ,, જિતરાજ પુસ્તક ભંડાર	કોલ્હાપુર	મ	
૯૪ ,, શાંતિનાથ જૈન લાયબ્રેરી	કોલ્હાપુર	૧૧૯ ,, હીરચંદ્ર દિમાચવસુરિ જ્ઞાન ભંડાર	ધ હોરાવ
૯૫ ,, ડો. એ. એન. ઉપાધ્યે	કોલ્હાપુર	૧૨૦ ,, જૈન પાઠશાળા	વડકલુ
પ્રો. રાજારામ કોલેજ		૧૨૧ ,, શેઠ કાળા મીઠા જ્ઞાન ભંડાર	ચોધા
ખ		ચ	
૯૬ ,, શાંતિનાથજી તાડપત્રીય ભંડાર	ખ ભાત	૧૨૨ ,, નીતિવિજય જીવન જ્ઞાન ભંડાર	ચાલુરમા
૯૭ ,, નિતિવિજય જ્ઞાન ભંડાર	ખ ભાત	૧૨૩ ,, મહોદય સાગર ભંડાર	ચાલુરમા

૧૨૪ મી શુધ્ધિપ્રકાશ લાયબ્રેરી	અભાડીયા	૧૫૨ થી ઉમેદ શાંતિ જ્ઞાન ભંડાર	ઝીઝુંવાડ
૪૭૨ ,, જ્ઞાન ભંડાર	મેળા		
૧૨૫ ,, મુક્તિ વિજય જ્ઞાનમંદિર	ભાણી	૨	
૧૨૬ ,, દાનમંદિર જ્ઞાનમંદિર	ભાણી	૧૫૩ ,, જૈન જ્ઞાન ભંડાર	કૃપા
૧૨૭ ,, ચંદન મહાશ નાગોરી	હોટી સાદરી	૧૫૪ ,, પ્રો. એચ. કૃષ્ણરા	ટાપ્ટો
૧૨૮ ,, જૈન જ્ઞાન ભંડાર	હોટા ઉદેપુર	૧૫૫ ,, જૈન જ્ઞાન ભંડાર	ટીટાઈ
	૭		
૧૨૯ ,, પુણ્યશ્રી જ્ઞાન ભંડાર	જયપુર	૧૫૬ ,, દંસ સાગર જ્ઞાન ભંડાર	ફાંચીયા
૧૩૦ ,, ભગવાનદાસ જ્યોતિષી ભંડાર	જયપુર		
૧૩૧ ,, રાજસ્થાન પુરાતત્વ ભંડાર	જયપુર	૬	
૧૩૨ ,, પંચાયતી ભંડાર	જયપુર	૧૫૭ ,, આત્મિય જૈન શ્વે. વાંચનાલય	કુંગરપુર
૧૩૩ ,, સંધ્ય ભંડાર	જયપુર	૧૫૮ ,, યશોવિજયજી જ્ઞાન ભંડાર	ડબોઈ
૧૩૪ ,, જૈન રત્નાકર પુસ્તકાલય	જોધપુર	૧૫૯ ,, આર્થ જીવસ્વામિ જ્ઞાન ભંડાર	ડબોઈ
૧૩૫ ,, યશસ્વરિ સંઘ	જોધપુર		
૧૩૬ ,, કેશરીયાજી ભંડાર	જોધપુર	૬	
૧૩૭ ,, ભંડારી વિવેકચંદ જૈન	જોધપુર	૧૬૦ ,, જૈન પાઠશાળા	દુદેર
૧૩૮ ,, જ્ઞાન ભંડાર	જંજુસર		
૧૩૯ ,, મોહનવિજયજી પાઠશાળા	જનમનગર	૭	
૧૪૦ ,, નેમિસુરિ જ્ઞાન ભંડાર	જનવાલ	૧૬૧ ,, જૈન પુસ્તકાલય	તેનીન ડા
૧૪૧ ,, જૈનધર્મ પ્રચારક સભા	જરીયા (ખિદાર)		
૧૪૨ ,, આત્માનંદ જૈન જ્ઞાન ભંડાર	જંડીયાલાડુડ	૮	
૧૪૩ ,, આત્માનંદ જૈન જ્ઞાન ભંડાર	જુરા	૧૬૨ ,, જૈન લાયબ્રેરી	ધરા
૧૪૪ ,, જિનભદ્રસુરિ ભંડાર	જેસલમેર	૧૬૩ ,, જૈન બોડીંગ	ધરા
૧૪૫ ,, જૈન જ્ઞાન ભંડાર	જુના ડીસા		
૧૪૬ ,, જૈન જ્ઞાન ભંડાર	જગન્ધ્ય	૯	
૧૪૭ ,, વાસુપૂજ્ય જ્ઞાન ભંડાર	જલગાંવ	૧૬૪ ,, જૈન જ્ઞાન ભંડાર	દેદગામ
૧૪૮ ,, બાદશીન કોલેજ	જુનાગઢ	૧૬૫ ,, જૈન પાઠશાળા	દેદગામ
૧૪૯ ,, કીસોર પુસ્તકાલય	જુનાગઢ	૧૬૬ ,, જૈન જ્ઞાન ભંડાર	દાવડ
૧૫૦ ,, કલ્યાણ વિજય શાસ્ત્ર સંઘ	જલોર	૧૬૭ ,, સાનિનંદ દેરાસર લાયબ્રેરી	દાશ
	૧૦	૧૬૮ ,, મહાવીર જૈન લાયબ્રેરી	દિલ્લી
૧૫૧ ,, ઝગડીયા તીર્થ જ્ઞાન ભંડાર	ઝગડીયા	૧૬૯ ,, સુમેર જ્ઞાન ભંડાર	દેસુરી

૧૭૦ „ જ્ઞાન ભંડાર	ધીણેજ
૧૭૧ „ પદ્મમુનિ જ્ઞાન ભંડાર	ધીણેજ
૧૭૨ „ દેશરીયા ગ્રન્થ જૈન ઉપાધ્યય	ધાંગધા
૧૭૩ „ તપગન્થ જ્ઞાન ભંડાર	ધાંગધા
૧૭૪ „ શા દલીચંદ ભોતીચંદ જ્ઞાનભંડાર	ધોરાજી
૧૭૫ „ જૈન શ્વેતાશ્વર સંધ	ધોલેરા
૧૭૬ „ જૈન જ્ઞાન ભંડાર	ધર્મેજ
૧૭૭ „ ચંદ્રવિજય જ્ઞાન ભંડાર	ધાનેરા
૧૭૮ „ હંસવિજય જ્ઞાન ભંડાર	ધધુકા

ન

૧૭૯ „ રોહીતવિજય જ્ઞાન ભંડાર	નાસિક
C/o. ધી જૈન શ્વેતાશ્વર મૂર્તિ પૂજક સંઘ પેઢી	
૧૮૦ „ કામાસાગરજી જ્ઞાન ભંડાર	નવસારી
૧૮૧ „ કુમુદચંદ્રવિજયજી લાયબેરી	નવસારી
૧૮૨ „ જૈન ભંડાર	નંદરખાર
૧૮૩ „ જૈન જ્ઞાન ભંડાર	નાની ખાખર
૧૮૪ „ જ્ઞાન ભંડાર	નાના ચેખલા
૧૮૫ „ જ્ઞાન ભંડાર	નકાદર (પંબળ)
૧૮૬ „ જૈન જ્ઞાન ભંડાર	નડીઆદ
૧૮૭ „ જૈન ભંડાર	નોધણપદર
૧૮૮ „ જ્ઞાન ભંડાર	નવા શહેર
૧૮૯ „ જૈન દેવસ્થાન	નાકોલ
૧૯૦ „ અગ્નિતાપ જૈન દેરાસર	નાગપુર
૧૯૧ „ જૈન પુસ્તકાલય	નવાપુરા
૧૯૨ „ રૂપવિજય જ્ઞાન ભંડાર	નાડવાઈ

પ

૧૯૩ „ કેશરખાઈ જ્ઞાન ભંડાર	પાટણ
૧૯૪ „ પ. ધર્મવિજય જ્ઞાન ભંડાર	પાટણ
૧૯૫ „ ભુવનવિજય જ્ઞાન ભંડાર	પાટણ

૧૯૬ „ હેમચંદ્રાચાર્ય જ્ઞાન ભંડાર	પાટણ
૧૯૭ „ હેમચંદ્રાચાર્ય સભા જ્ઞાન ભંડાર	પાટણ
૧૯૮ „ બદકરવિજય જ્ઞાન ભંડાર	પાટણ
૧૯૯ „ જૈન તત્ત્વજ્ઞાન વિદ્યાપીઠ	પુના
૨૦૦ „ પુના હોમ લાયબેરી	પુના
૨૦૧ „ ધી ઉક્ત કોલેજ લાયબેરી	પુના
૨૦૨ „ આચાર્ય વિજયપ્રેમશ્રી ગ્રંથાલય	પુના કેમ્પ
૨૦૩ „ ભંડારકર ઓરીએન્ટલ ઇન્સ્ટીટ્યુટ	પુના
૨૦૪ „ યશોવિજયજી ગુરુકુલ	પાલીતાણા
૨૦૫ „ સિદ્ધજેન જૈન સાહિત્ય ભંડાર	પાલીતાણા
૨૦૬ „ હેમચંદ્રાચાર્ય જૈન પાઠશાળા ભંડાર	પાલીતાણા
૨૦૭ „ વીરભાઈ પાઠશાળા ભંડાર	પાલીતાણા
૨૦૮ „ સિદ્ધજેન મોડી ટાળી ભંડાર	પાલીતાણા
૨૦૯ „ સુરીશવિજય જ્ઞાન ભંડાર	પાલીતાણા
૨૧૦ „ જ્ઞાન ભંડાર	પાંચોરા
૨૧૧ „ પાલનપુર જૈન વિદ્યાલય	પાલનપુર
૨૧૨ „ વીર વિદ્યોત્તેજક સભા	પાલનપુર
૨૧૩ „ સાગરગન્થ જ્ઞાન ભંડાર	પેથાપુર
૨૧૪ „ શુદ્ધિસાગર જ્ઞાનમંદિર	પાંદરા
૨૧૫ „ આનંદ વિજય જૈન પુસ્તકાલય	પાલેજ
૨૧૬ „ પ્રેમશ્રી જ્ઞાન ભંડાર	ખીડવાડા
૨૧૭ „ જૈન પુસ્તક ભંડાર	પારડી
૨૧૮ „ અડતલ ગ્રન્થ શાંતિનાથ ભંડાર	પાલી
૨૧૯ „ જ્ઞાન ભંડાર	પેટલાદ
૨૨૦ „ જ્ઞાન ભંડાર	પોકરણ
૨૨૧ „ જ્ઞાન ભંડાર	પાટડી
૨૨૨ „ વર્ધમાન સત્ય નીતિ ભંડાર	પ્રાંતીજ
૨૨૩ „ જ્ઞાન ભંડાર	પ્રભાસપાટણ
૨૨૪ „ જૈન પાઠશાળા	પછંગામ

ર

૨૨૫ „ જૈન વાંચનાલય	રત્નેનગર
--------------------	----------

૨૮૪ શ્રી જ્ઞાન ભંડાર	મોદેરા	૩૧૪ શ્રી યુનીવર્સીટી લાયબ્રેરી	મુંબઈ
૨૮૫ ,, જ્ઞાન ભંડાર	મંડાર	૩૧૫ ,, ધીરજલાલ ટોકરશી	મુંબઈ
૨૮૬ ,, દેવેન્દ્રસાગરજી જ્ઞાન ભંડાર	મહેસાણા	(શ્રી સાહિત્ય વિકાસ મંડળ)	
C/o. યશોવિજયજી જ્ઞેન પાઠશાળા		૩૧૬ ,, જુહિમુનિજીગણી	મુંબઈ
૨૮૭ ,, જ્ઞેન શ્રેયરકર મંડળ	મહેસાણા	૩૧૭ ,, પં. પ્રવિણવિજયજી	મુંબઈ
૨૮૮ ,, રાજમુનિ જ્ઞાન ભંડાર	મહેન્દ્રપુરી	૩૧૮ ,, મુનિશ્રી મહિમાવિજયજી	મુંબઈ
૨૮૯ ,, સુકિત કમલ મોહન પાઠશાળા	માણાવદર	૩૧૯ ,, સારાભાઈ જ્ઞાન ભંડાર	મુંબઈ ચીંચમંદર
૨૯૦ ,, જ્ઞેન મિશન પુસ્તકાલય	મદાસ	૩૨૦ ,, હુમરા સેવા સંઘ	મુંબઈ
૨૯૧ ,, હેમસાગરસુરિ જ્ઞાન ભંડાર	મુંબઈ	૩૨૧ ,, વિદ્યા ઝોસવાલ શ્રેયસાધક સંઘ	મુંબઈ
૨૯૨ ,, વાલકેશ્વર જ્ઞેન દેરાસર	મુંબઈ	૩૨૨ ,, કન્હી વિદ્યા ઝોસવાલ	મુંબઈ
૨૯૩ ,, સેનમલ સંસ્કૃત મોડ	મુંબઈ	૩૨૩ ,, પાઠ્યુ જ્ઞેન મંડળ લાયબ્રેરી	મુંબઈ
૨૯૪ ,, ઉપાધ્યાય વિનયસાગરજી	મુંબઈ	૩૨૪ ,, કોટ જ્ઞેન ઉપાશ્રય ભંડાર	મુંબઈ
૨૯૫ ,, ભારતીય વિદ્યા જીવન	મુંબઈ	૩૨૫ ,, જિનદત્તસુરિ જ્ઞાન ભંડાર	મુંબઈ
૨૯૬ ,, ગુજરાતી દાર્બંસ સભા	મુંબઈ	૩૨૬ ,, પ્રવચન પૂજક સભા	મુંબઈ
૨૯૭ ,, મોહનલાલ જ્ઞેન સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરી	મુંબઈ	૩૨૭ ,, અનંતાનાથજી જ્ઞેન દેરાસર ભંડાર	મુંબઈ
૨૯૮ ,, ગોડીજી જ્ઞેન જ્ઞાન ભંડાર	મુંબઈ	૩૨૮ ,, મોહનલાલ જ્ઞેન લાયબ્રેરી	મુંબઈ
૨૯૯ ,, રાયમ એશીઆટીક સોસાયટી	મુંબઈ	૩૨૯ ,, આનંદવલ્લભ લાયબ્રેરી	અંધેરી-મુંબઈ
૩૦૦ ,, પં. પુરંધરવિજયજી	મુંબઈ	૩૩૦ ,, ઘેલાભાઈ કપૂરચંદ	
૩૦૧ ,, અભયસાગરજી	મુંબઈ	જ્ઞેન સેનેટરીયમ વીસેપાલે-મુંબઈ	
૩૦૨ ,, આ. પ્રેમસુરિજી	મુંબઈ	૩૩૧ ,, ગ્રીયકર વિજયજી જ્ઞાન ભંડાર	માઢુંગા-મુંબઈ
૩૦૩ ,, આ. હેમસાગરસુરિજી	મુંબઈ	૩૩૨ ,, અમરેન્દ્રસાગર ભંડાર	શાન્તાકુઝ-મુંબઈ
૩૦૪ ,, મહાવીર જ્ઞેન વિદ્યાલય	મુંબઈ	૩૩૩ ,, લલિધસુરિ જ્ઞાન ભંડાર	દાદર-મુંબઈ
૩૦૫ પ્રો. ખીખીન જીવજીચંદ અંબેરી	મુંબઈ	૩૩૪ ,, સહસ્રજીવા પ્રાર્થનાથ ભંડાર	માઢુંગા-મુંબઈ
૩૦૬ શૈલ જીવજીચંદ સાકેરચંદ	મુંબઈ	૩૩૫ ,, મહાવીર જ્ઞેન લાયબ્રેરી	માઢીમ-મુંબઈ
૩૦૭ પ્રોફેસર વેલનકર	મુંબઈ	૩૩૬ ,, વનિતા જ્ઞાન ભંડાર	મુમુ-૬-મુંબઈ
૩૦૮ શૈલ મોતીચંદ મગનલાઈ	મુંબઈ	૩૩૭ ,, પ્રેમજી શાહ ભંડાર	મુંબઈ
૩૦૯ ,, અમીચંદ અવેચંદ	મુંબઈ	૪૭૩ ,, ગુણકરવિજયજી જ્ઞાનભંડાર	મુંબઈ
૩૧૦ ,, આશુભાઈ નેમચંદ	મુંબઈ	૩૩૮ ,, જ્ઞેન સંઘ ભંડાર	મુરબાડ
૩૧૧ ,, નેમચંદ ગુલાબચંદ	મુંબઈ	૩૩૯ ,, દર્શનવિજયજી ત્રિપુરી	ગેરડ
૩૧૨ ,, તલકચંદ મોતીચંદ	મુંબઈ	૩૪૦ ,, જ્ઞાન ભંડાર	માંડળ
૩૧૩ ,, કેશરીચંદ હીનાચંદ	મુંબઈ	૩૪૧ ,, જ્ઞાન ભંડાર	મીયાગામ

૩૪૨ શ્રી આત્માનંદ જ્ઞેન પાઠશાળા

મીયાગામ

૩૪૩ ,, હરીલાલ ખેતશી

માડવી (૩૨૭)

૩૪૪ ,, જ્ઞાન ભંડાર

માડવી

૩૪૫ ,, જ્ઞાનસાગરજી ભંડાર

મહેન્દ્રપુર

૩૪૬ ,, જૈનસાગરજી જ્ઞાન ભંડાર

મહેન્દ્રપુર

૩૪૭ ,, ઓરીએન્ટલ ઇન્ડીયન

ભાવસોર

૩૪૮ ,, સુમતિનાથ લાયબ્રેરી

ભાવસોર

૨

૩૪૯ ,, સાગર ગ્રંથાલય પેટી

રાધનપુર

૩૫૦ ,, વીરવિજય જ્ઞાન ભંડાર

રાધનપુર

૩૫૧ ,, વિજયભંડાર જ્ઞાન ભંડાર

રાધનપુર

૩૫૨ ,, મોતીલાલ મુળજી પાઠશાળા ભંડાર

રાધનપુર

૩૫૩ ,, રિકાસવિજય જ્ઞાન ભંડાર

રાધનપુર

૩૫૪ ,, યશોવિજય જ્ઞાન ભંડાર

રાધનપુર

૩૫૫ ,, હેમચંદ્રાચાર્ય જ્ઞાન ભંડાર

રાણી એનુગ

૩૫૬ ,, કપૂરવિજય જ્ઞેન પાઠશાળા ભંડાર

રાજપુર

૩૫૭ ,, જ્ઞાન ભંડાર

રાજપુરા જોડા

૩૫૮ ,, રાજગ્રંથી જ્ઞેન તીર્થ ભંડાર

રાજગ્રંથી

૩૫૯ ,, સ્વે મુર્તિપૂજક જ્ઞેન સ્વધ

રાજપુર

૩૬૦ ,, જ્ઞાન ભંડાર

રતનામ

૩૬૧ ,, જ્ઞાન ભંડાર

રાજગઢ

૩૬૨ ,, હીરસાગર લાયબ્રેરી

રાદેર

૩૬૩ ,, શ્રીવિજય જ્ઞાન ભંડાર

રાદેર

૩૬૪ ,, જ્ઞેન તપગચ્છ ભંડાર

રાજકોટ

૩

૧, નેશનલ લાયબ્રેરી

લડન

ઇન્ડિયા લાયબ્રેરી

લડન

૨, જ્ઞાન ભંડાર

લી બડી

૩, દરિસાગરસુરિ જ્ઞાન ભંડાર

લોહાવા

૩૬૬ શ્રી ચંદ્રમુખ જ્ઞાન મંદિર

લોહાવા

૩૭૦ ,, જ્ઞેન પુસ્તકાલય

વાવણ

૩૭૧ ,, આત્માનંદ જ્ઞેન જ્ઞાન ભંડાર

સુધિવાણી

૩૭૨ ,, કુમુદસુરિ જ્ઞાન ભંડાર

વી ચ

૩૭૩ ,, પુણવિજયજી જ્ઞાન ભંડાર

લી ચ

૩૭૪ ,, જ્ઞાન ભંડાર

લુણાવાડા

૩૭૫ ,, કનકસુરિ જ્ઞાન ભંડાર

લાકડીયા

૩૭૬ ,, જ્ઞાન ભંડાર

લાકડીયા

૪

૩૭૭ ,, કેચનવિજયજી

વિજયપુર

૩૭૮ ,, શુદ્ધિસાગરસુરિ જ્ઞાન ભંડાર

વિજયપુર

૩૭૯ ,, લલિતસુરિ જ્ઞાન ભંડાર

વડલી

૩૮૦ ,, ધર્મવિજયજી જ્ઞાન ભંડાર

વીગમગામ

૩૮૧ ,, સુરલલિત જ્ઞેન શાસ્ત્ર સમલ

વાપી

૩૮૨ ,, જ્ઞેન સ્વધ ભંડાર

વડવાણી

૩૮૩ ,, જ્ઞેન જ્ઞાન મંદિર

વાસદ

૩૮૪ ,, શુદ્ધિધર્મ જ્ઞાન મંદિર

વનમીપુર

૩૮૫ ,, જ્ઞેન લાયબ્રેરી

વેડન્યા

૩૮૬ ,, નાગેશ જ્ઞાન મંદિર

વવાણીયા

૩૮૭ ,, જિનાનંદ જ્ઞાન મંદિર

વવાણીયા

૩૮૮ ,, જ્ઞેન લાયબ્રેરી

નારાહી

૩૮૯ ,, આત્માનંદ ગુરુજી

વરકાણા

૩૯૦ ,, જ્ઞાન ભંડાર

વલસાડ

૩૯૧ ,, જ્ઞેન જ્ઞાન ભંડાર

વડુ

૩૯૨ ,, જ્ઞેન જ્ઞાન ભંડાર

વહનાર

૩૯૩ ,, લાયબ્રેરી ઓફ કોએસ

વોલીગટન

૩૯૪ ,, ધી નેશનલ લાયબ્રેરી

વોલીગટન

૩૯૫ ,, તત્ત્વજ્ઞાન પુસ્તકાલય

વિંછીયા

૩૯૬ ,, વાવાપદર દેગસર

વાવાપદર

૩૯૭ ,, જ્ઞાન ભંડાર

વણાદ

૩૯૮ શ્રી જૈન જ્ઞાન ભંડાર -

૩૯૯ ॥ જૈન જ્ઞાન ભંડાર

૪૦૦ ॥ જૈન જ્ઞાન ભંડાર

૪૦૧ ॥ જૈન જ્ઞાન ભંડાર

૪૦૨ ॥ ચંદનસાગરજી જ્ઞાન ભંડાર

૪૦૩ ॥ શ્રી. ભોગીલાલ સાંડેસરા

૪૦૪ ॥ આત્મારામજી જ્ઞાન ભંડાર

૪૦૫ ॥ તત્ત્વજ્ઞાન વિદ્યાપીઠ ભંડાર

૪૦૬ ॥ સુકિતકમલ મોહન મંદિર

૪૦૭ ॥ ઓરિયેન્ટલ ઇન્સ્ટીટ્યુટ (ગાયકવાડ) વડોદરા

૪૦૮ ॥ પં. સાલચંદ ભગવાનદાસ વડોદરા

સ

૪૦૯ ॥ સાગર ગચ્છ કમિટી ભંડાર સાચુંદ

૪૧૦ ॥ જ્ઞાન ભંડાર સારંગપુર

૪૧૧ ॥ ધર્મભક્તિ જ્ઞાન ભંડાર સગી

૪૧૨ ॥ જ્ઞાન ભંડાર સાંતલપુર

૪૧૩ ॥ કેશવાનંદ જ્ઞાન મંદિર સાંગારીયા

૪૧૪ ॥ સાલડી જૈન જ્ઞાન ભંડાર સાલડી

૪૧૫ ॥ સેવાડી જૈન ભંડાર સેવાડી

૪૧૬ ॥ આત્મવશનભ હિમંગ ભંડાર સાગરમતી

૪૧૭ ॥ ચંદ્રોદયસાગર જ્ઞાન ભંડાર ,

૪૧૮ ॥ જૈન જ્ઞાન ભંડાર સૈલાથા

૪૧૯ ॥ આદિનાથ જૈન વાંચનાલય સુબેડા

૪૨૦ ॥ જૈન પાઠશાળા સૈલાપુર

૪૨૧ ॥ કંચન પુસ્તકાલય સમોડિ

૪૨૨ ॥ જૈન જ્ઞાન ભંડાર સમોડિ

વીસનગર

૪૨૩ ॥

૪૨૪ ॥

૪૨૫ ॥

વેળવપુર

૪૨૬ ॥

૪૨૭ ॥

૪૨૮ ॥

૪૨૯ ॥

૪૩૦ ॥

૪૩૧ ॥

૪૩૨ ॥

૪૩૩ ॥

૪૩૪ ॥

૪૩૫ ॥

૪૩૬ ॥

૪૩૭ ॥

૪૩૮ ॥

૪૩૯ ॥

૪૪૦ ॥

૪૪૧ ॥

૪૪૨ ॥

૪૪૩ ॥

૪૪૪ ॥

૪૪૫ ॥

૪૪૬ ॥

૪૪૭ ॥

૪૨૨ શ્રી પં. કનકવિજયજી જ્ઞાન ભંડાર સાવરકુંડલા

૪૨૩ ॥ ધર્મનાથ જૈન દેરાસર ભંડાર સાવરકુંડલા

૪૨૪ ॥ જૈન સંઘ ભંડાર સુરેન્દ્રનગર

૪૨૫ ॥ દર્શનવિજય ત્રિપુટી જ્ઞાન ભંડાર સુરેન્દ્રનગર

૪૨૬ ॥ સાદડી સંઘ જ્ઞાન ભંડાર સાદડી

૪૨૭ ॥ જૈન આનંદ પુસ્તકાલય ગોપીપુરા-સુરત

૪૨૮ ॥ મોહનલાલજી જ્ઞાન ભંડાર , સુરત

૪૨૯ ॥ જિનદત્તસુરિ જ્ઞાન ભંડાર , સુરત

૪૩૦ ॥ હીરસાગર શાસ્ત્ર સંગ્રહ હરીપુરા-સુરત

૪૩૧ ॥ લખિધસુરિ જ્ઞાન ભંડાર ગોપીપુરા-સુરત

હા. લક્ષ્મીતાંત્ર વિજય

૪૩૨ ॥ દાનસુરિ મથમળા , સુરત

૪૩૩ ॥ નેમચંદમેળાપચંદઉપાશ્રય ભંડાર , સુરત

૪૩૪ ॥ સુતરીયા ઉપાશ્રય હાપરીયા શેરી હાપરીયા-સુરત

૪૩૫ ॥ હાપરીયા શેરી ઉપાશ્રય , સુરત

૪૩૬ ॥ બાલુભાઈ અમરચંદજ્ઞાન ભંડાર વડાયોદા-સુરત

૪૩૭ ॥ આ. શ્રી જી. સુરિજી સુરત

૪૩૮ ॥ આ. શ્રી ચંદ્રસાગરસુરિજી સુરત

૪૩૯ ॥ શ્રી જી. સુવિજયજી સુરત

૪૪૦ ॥ પં. ભદ્રંકર વિજયજી સુરત

૪૪૧ ॥ પ. માનવિજયજી સુરત

૪૪૨ ॥ પ્રેદેસર મપાટા સુરત

૪૪૩ ॥ મહેતા પ્રીતરામપાલ સુરત

૪૪૪ ॥ હીરાલાલ રસીકલાલ કાપડીયા સુરત

૪૪૫ ॥ આ. કસ્તુરીસુરિજી સુરત

૪૪૬ ॥ હીમાંસુસાગર પુસ્તકાલય સુરત

૪૪૭ ॥ સગરામપુરા જ્ઞાન ભંડાર સુરત

૪૪૮	શ્રી મુનિશ્રી લલીતાંગ વિજયજી	સુરત
૪૪૯	,, પાર્શ્વનાથ પુસ્તકાલય	સુરતગઢ
	શ્રી	
૪૫૦	,, ધીરેન્દ્રાવ પ્રકાશ મંડળ	શીવપુરી
૪૫૧	,, અમરવિજય જ્ઞાન ભંડાર	જાનોર
૪૫૨	,, જયવિજય જ્ઞાન મંદિર	શીરોહી
૪૫૩	,, જ્ઞાન ભંડાર	શામખીઆલ

	૬	
૪૫૪	શ્રી જ્ઞેન મૂર્તિપૂજક સંઘ લાયબ્રેરી	હળવદ
૪૫૫	,, ચન્નભુજ તેજપાળ જ્ઞાન મંદિર	હુળકી
૪૫૬	,, જ્ઞેન પાઠશાળા	હારીજ
૪૫૭	,, આદિમાનંદ જ્ઞેન જ્ઞાન ભંડાર	હોંશીયારપુર
૪૫૮	,, જ્ઞેન જ્ઞાન ભંડાર	હાથસણ
૪૫૯	,, આચાર્ય યશોદેવમુરિ જ્ઞાન ભંડાર	હીંગનવાડ
૪૬૦	,, જ્ઞેન પાઠશાળા	હરસોલ
૪૬૧	,, હરસોલ જ્ઞેન બોડીંગ	હીંમતનગર

૩૯૮ શ્રી જૈન જ્ઞાન ભંડાર	વીસનગર	૪૨૨ શ્રી પં. કનકવિજયજી જ્ઞાન ભંડાર	સાવરકુંડલા
૩૯૯ „ જૈન જ્ઞાન ભંડાર	વરડા	૪૨૩ „ ધર્મનાથ જૈન દેરાસર ભંડાર	સાવરકુંડલા
૪૦૦ „ જૈન જ્ઞાન ભંડાર	વડાલ	૪૨૪ „ જૈન સંઘ ભંડાર	સુરેન્દ્રનગર
૪૦૧ „ જૈન જ્ઞાન ભંડાર	વડા	૪૨૫ „ દર્શનવિજય ત્રિપુટી જ્ઞાન ભંડાર	સુરેન્દ્રનગર
૪૦૨ „ ચંદનસાગરજી જ્ઞાન ભંડાર	વેજલપુર	૪૨૬ „ સાદડી સંઘ જ્ઞાન ભંડાર	સાદડી
૪૦૩ „ શ્રી. ભોગીલાલ સોડસરા	વડોદરા	૪૨૭ „ જૈન આનંદ પુસ્તકાલય	ગોપીપુરા-સુરત
૪૦૪ „ આત્મારામજી જ્ઞાન ભંડાર	વડોદરા	૪૨૮ „ મોહનલાલજી જ્ઞાન ભંડાર	„ સુરત
૪૦૫ „ તત્વજ્ઞાન વિદ્યાપીઠ ભંડાર	વડોદરા	૪૨૯ „ જિનદેવસરિ જ્ઞાન ભંડાર	„ સુરત
૪૦૬ „ સુકિતકમલ મોહન મંદિર	વડોદરા	૪૩૦ „ હીરસાગર શાસ્ત્ર સંગ્રહ	હરીપુરા-સુરત
૪૦૭ „ ઓરિયેન્ટલ ઇન્સ્ટીટ્યુટ (ગાયકવાડ)	વડોદરા	૪૩૧ „ લેખિસરિ જ્ઞાન ભંડાર	ગોપીપુરા-સુરત
૪૦૮ „ પં. શાલચંદ લજવાનદાસ	વડોદરા	હા. લલીતાંગ વિજય	
સ		૪૩૨ „ દાનસરિ મ ચમાળા	„ સુરત
		૪૩૩ „ નેમચંદ મેળાપચંદ ઉપાશ્રમ ભંડાર	„ સુરત
૪૦૯ „ સાગર ગવજી કમિટી ભંડાર	સાણંદ	૪૩૪ „ સુતરીયા ઉપાશ્રમ છાપરીયા શેરી છાપરીયા-સુરત	
૪૧૦ „ જ્ઞાન ભંડાર	સારંગપુર	૪૩૫ „ છાપરીયા શેરી ઉપાશ્રમ	„ સુરત
૪૧૧ „ ધર્મભક્તિ જ્ઞાન ભંડાર	સગી	૪૩૬ „ બાલુભાઈ અમરચંદ જ્ઞાન ભંડાર વડાચૌદા-સુરત	
૪૧૨ „ જ્ઞાન ભંડાર	સાંતલપુર	૪૩૭ આ. શ્રી જ્યુસરિજી	સુરત
૪૧૩ „ કેશવાનંદ જ્ઞાન મંદિર	સાંગારીયા	૪૩૮ આ. શ્રી ચંદ્રસાગરસરિજી	સુરત
૪૧૪ „ સાલડી જૈન જ્ઞાન ભંડાર	સાલડી	૪૩૯ શ્રી જ્યુવિજયજી	સુરત
૪૧૫ „ સેવાડી જૈન ભંડાર	સેવાડી	૪૪૦ „ પં. ભદ્રંકર વિજયજી	સુરત
૪૧૬ „ આમલવદ્ધલ ઉમંગ ભંડાર	સાગરમતી	૪૪૧ „ પ માનવિજયજી	સુરત
૪૧૭ „ ચંદ્રોદયસાગર જ્ઞાન ભંડાર	„	૪૪૨ „ પ્રોફેસર મપાટા	સુરત
૪૧૭ „ જૈન જ્ઞાન ભંડાર	સેલાણા	૪૪૩ „ મહેતા પ્રીતરસીપાલ	સુરત
૪૧૮ „ આદિનાથ જૈન વાંચનાલય	સુખેડા	૪૪૪ „ હીરાલાલ રસીકલાલ કાપડીયા	સુરત
૪૧૯ „ જૈન પાંડિશાળા	સેલાપુર	૪૪૫ „ આ કસ્તુરીસરિજી	સુરત
૪૨૦ „ કંચન પુસ્તકાલય	સમોઈ	૪૪૬ „ લીમાંસુસાગર પુસ્તકાલય	સુરત
૪૨૧ „ જૈન જ્ઞાન ભંડાર	સમોઈ	૪૪૭ „ સગરામપુરા જ્ઞાન ભંડાર	સુરત

૪૪૮ શ્રી મુનિશ્રી લગ્નીતાગ વિજયજી

૪૪૮ ,, પાર્થનાથ પુસ્તકાલય

૨૧

૪૫૦ , વીરતત્ત્વ પ્રકાશ મંડળ

૪૫૧ , અમરવિજય જ્ઞાન ભંડાર

૪૫૨ ,, જયવિજય જ્ઞાન મંદિર

૪૫૩ , જ્ઞાન ભંડાર

સુરત

સુરતગઢ

શીવપુરી

શાનેર

શીરોહી

શામખીઆન

૬

૪૫૪ શ્રી જ્ઞેન મૂર્તિપૂજક સંઘ લાયબ્રેરી હળવદ

૪૫૫ ,, ચત્રબુજ તેજપાળ જ્ઞાન મંદિર દુબની

૪૫૬ ,, જ્ઞેન પાઠશાળા હારીજ

૪૫૭ , આદમાનદ જ્ઞેન જ્ઞાન ભંડાર હોશીયારપુર

૪૫૮ ,, જ્ઞેન જ્ઞાન ભંડાર હાથસણ

૪૫૯ ,, આચાર્ય યશોદેવમૂર્તિ જ્ઞાન ભંડાર હીમનધાટ

૪૬૦ , જ્ઞેન પાઠશાળા હરસોવ

૪૬૧ ,, હરસોવ જ્ઞેન બોડીંગ હીમતનગર

निर्वाणकलिकायाम्—

“शान्तिदेयतां धवलवर्णा कमलासनां चतुर्भुजां वरदाक्षसू-
युक्तदक्षिणकरं कुण्डिकाकामण्डलवन्वितवामकरं चेति ।”

३५५।

५००

५४००

३८०

३५०

३८०

३५०

५००

३७५

५२५

५८०

५८०

५२५

५०५०

३००

५०००

६५०

५०००

५००

५२५०

५०५०

५०५०

५२५

२००

५०००

પ્રસિધ્ધ થયેલા ગ્રન્થોની યાદી

અંશક	ગ્રન્થનું નામ	સંશોધકો	છપાયું ઈ. સ. વર્ષ	ખર્ચ રૂપયા
૧	વીતરાગ સ્તોત્ર	આ શ્રી આનંદસાગર સુરિજી	૧૯૧૧	૫૦૦
૨	શ્રમણ પ્રતિક્રમણ સૂત્ર	આ શ્રી વિજય કેશર સુરિજી	"	૧૪૦૦
૩	સ્વાદ્યાદ ભાષા	આ શ્રી આનંદસાગર સુરિજી	,	
૪	પાશ્વિક સૂત્ર	"	"	૩૮૦
૫	અધ્યાત્મ મત પરીક્ષા	"	૧૯	૩૭૫
૬	ચોડશક પ્રકરણ	"	,	૩૮૦
૭	કલ્પસૂત્ર, કુલોદિધિ, વદાગતિ	"	,	૭૫૦
૮	આદ્ય પ્રતિક્રમણ	"	૧૯૧૦	૫૦૦
૯	દાન કલ્પદ્રુમ	"	"	૩૭૫
૧૦	યોગ દિવોસોદી	{ શ્રી વીરચંદ રાધનજીના ભાષણો હા ભગુભાઈ કે કારભારી	,	૬૨૫
૧૧	જલ્પ કલ્પલતા	આ શ્રી આનંદસાગર સુરિજી		૧૮૦
૧૨	યોગદષ્ટિ સમુચ્ચય	આ શ્રી આનંદસાગર સુરિજી	" -૧૫	૧૮૦
૧૩	કર્મ દિવોસોદી	{ શ્રી વીરચંદ રાધનજીના ભાષણો હા ભગુભાઈ કે કારભારી	૧૯૧૩ -૧૪	૬૦૫
૧૪	આનંદ કાવ્ય મહોદધિ ઐકિતક (૧)	શ્રી જીવજીવંદ સાહેબચંદ	"	૧૦૫૦
૧૫	ધર્મ પરીક્ષા	આ. આનંદસાગર સુરિજી	,	૩૦૦
૧૬	શાસ્ત્ર વાતો સમુચ્ચય ભા ૧	૫ હરગોવિંદલાલ	૧૯૧૪	૧૦૦૦
૧૭	કર્મપયડી	આ શ્રી આનંદસાગર સુરિજી	,	
૧૮	કલ્પસૂત્ર ખારસા	"	"	૬૫૦
૧૯	આનંદ પચ પ્રતિક્રમણસૂત્ર	"	"	૧૦૦૦
૨૦	આનંદ કાવ્ય મહોદધિ ઐકિતક (૨)	શ્રી જીવજીવંદ સાહેબચંદ		૫૦૦
૨૧	ઉપદેશ રતનાકર	૫ અમૃતલાલ અમરચંદ સંપ્રેત	"	૧૨૫૦
૨૨	આનંદ કાવ્ય મહોદધિ ઐકિતક (૨)	શ્રી જીવજીવંદ સાહેબચંદ		૧૦૫૦
૨૩	ચતુર્વિંશતિ જિનાનંદ સ્તુતિ	આ શ્રી વિજયકુમુદ સુરિજી	-૧૭	૧૨૫૦
૨૪	પરપુરુષ અગ્નિ	આ શ્રી આનંદસાગર સુરિજી	૧૯૧૫	૧૨૫
૨૫	સ્થૂનીન્દ્ર ચરિત્ર	"	"	૨૦૦
૨૬	ધર્મસંપદ પુત્રીકા	"	"	૧૦૦૦

અંયાંક અંથતું નામ

સંચોધકો

છપાયું
ઈ. સં. વર્ષ

અર્થ રૂપિયા

૨૭ સંમહણીસૂત્ર, ટીપ્પણ	{ આ. શ્રી વલ્લભસૂરિશિષ્ય શ્રી લલિતસૂરિજી	"	૭૫૦
૨૮ ઉપદેશ શતક, સમ્યક્ત્વ પરીક્ષા	આ. શ્રી આનંદસાગરસૂરિજી	"	૧૨૫
૨૯ ચૈત્યવંદન, શ્રી લલિતવિરતરા પંજિકા	"	"	૫૦૦
૩૦ આનંદ કાવ્ય મહોદધિ ભૌતિક (૪)	આ. શ્રી જુહિસાગર સૂરિજી	"	૧૫૦૦
૩૧ અનુયોગદાર સૂત્ર ૧ લો ભાગ	આ. શ્રી આનંદસાગર સૂરિજી	૧૯૧૫-૧૮	૬૨૫
૩૨ આનંદ કાવ્ય મહોદધિ ભૌતિક (૫)	શ્રી જીવજીવંદ સાહેબજી	૧૯૧૬	૧૨૫૦
૩૩ ઉત્તરાધ્યયન	આ. શ્રી આનંદસાગરજી સૂરિજી	"	૧૩૦૦
૩૪ મધ્યાસુદરી ચરિત્ર	"	"	૪૦૦
૩૫ સમ્યક્ત્વ સપ્તતિ પ્રકરણ	{ આ. શ્રી વલ્લભસૂરિશિષ્ય શ્રી લલિત સૂરિજી	"	૧૦૦૦
૩૬ ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર બે ભાગ	આ. શ્રી આનંદસાગર સૂરિજી	"	૧૭૫૦
૩૭ અનુયોગદાર સૂત્ર બે ભાગ	"	"	૧૦૦૦
૩૮-ગુણચંદ્રિકા કાશીરોડ	આ. શ્રી આનંદસાગર સૂરીશ્વરજી	૧૯૧૬	૨૦૦
૩૯ ધર્મસંમહણી પૂર્વાર્ધ ભા. ૧	પ. શ્રી કલ્યાણ વિજયજી	"	૧૫૦૦
૪૦ ધર્મકંદરદુષ્ક	આ. શ્રી આનંદસાગરસૂરીશ્વરજી	૧૯૧૭	૧૦૦૦
૪૧ ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર ભા. ૩ ને	"	"	૧૨૫૦
અધ્યયન ૨૪ થી ૩૬			
૪૨ ધર્મસંમહણી ભા. ૨ ને	પ. શ્રી કલ્યાણવિજયજી	૧૯૧૮	૧૨૫૦
ઉત્તરાધ્ય સંપૂર્ણ			
૪૩ આનંદકાવ્ય મહોદધિ ભૌતિક (૬)	શ્રી જીવજીવંદ સાહેબજી ડાહ્યા	"	૧૫૦૦
૪૪ પિંડનિર્મૂલિત	આ. શ્રી આનંદસાગરસૂરીશ્વરજી	"	૩૦૦૦
૪૫ ધર્મસંમહ ભા. ૩ ને	"	"	૧૨૫૦
૪૬ ઉપનિષદ-લગ્નપ્રખ્યા કથા પૂર્વાર્ધ ભા. ૧ લો	"	"	૧૦૦૦
૪૭ દશવૈકાલિક સૂત્ર	"	"	૫૦૦૦
૪૮ આશ્વપ્રતિક્રમણ	"	૧૯૧૯	૪૦૦૦
૪૯ ઉપનિષદ ભવપ્રપચા કથા	"	૧૯૨૦	૨૦૦૦
૫૦ જીવાભિગમ સૂત્ર	"	૧૯૧૯	૩૨૫૦
૫૧ સેનપ્રજ્ઞ	"	"	૧૦૦૦
૫૨ જીવદીપ પ્રગટિ ભા. ૧ લો	"	૧૯૨૦	૮૦૦૦
૫૩ આવરયક ટિપ્પણ	આ. શ્રી કુમ્ભસૂરીશ્વરજી	"	૩૦૦૦
૫૪ જીવદીપ પ્રગટિ ભા. ૨ ને	આ. શ્રી આનંદસાગરસૂરીશ્વરજી	"	૪૦૦૦
૫૫ દેવસીરાઈ પ્રતિક્રમણ સૂત્ર (ગણ)	"	૧૯૨૧	૩૭૫
૫૬ શ્રીપાળ ચરિત્ર	આ. શ્રી આનંદસાગરસૂરીશ્વરજી	"	૧૭૫૦
૫૭ સુકલ સુન્તાવલી	"	૧૯૨૨	૪૦૦૦

અર્થાત્ અર્થનું નામ-

સંશોધકો

છપાયું
ઈ. સ. વર્ષ

ખર્ચ રૂપિય

૧૮ પ્રવચન સારોદાર પૂર્વાર્ધ	આ. શ્રી આનંદસાગરસૂરીશ્વરજી	"	૧૯૦૦
૧૯ તત્ત્વ નૈયાયિક પ્રતીજ્ઞક	"	"	૩૦૦૦
૨૦ વિચારામૃત સાર સંગ્રહ	આ. શ્રી આનંદસાગરસૂરીશ્વરજી	૧૯૨૩	૧૫૦૦
૨૧ કલ્પસૂત્ર	"	"	૪૦૦૦
૨૨ સુબોધા મમાચારી	"	૧૯૨૪	૧૦૦૦
૨૩ સિરિસિરિવાલ કલા	"	૧૯૨૩	૨૫૦૦
૨૪ પ્રવચન સારોદાર ઉત્તરાર્ધ	"	૧૯૨૬	૮૦૦૦
૨૫ લોકપ્રકાશ દ્વ્યશોક ભા. ૧	"	"	૪૦૦૦
૨૬ આનંદ કાવ્ય મહોદધિ ઔકિતક (૭)	શ્રી સંપતવિજયજી	"	૩૦૦૦
૨૭ તત્ત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર	શ્રી હીરાવાલ રસિકદાસ કાપડિયા	"	૧૫૦૦૦
૨૮ નવપદ પ્રકરણ લખુટતિ	આ. શ્રી આનંદસાગર સૂરીશ્વરજી	૧૯૨૬	૨૦૦૦
૨૯ ૫ અવગુણક ગ્રંથ	"	૧૯૨૭	૬૦૦૦
૩૦ આનંદકાવ્ય મહોદધિ ઔકિતક (૮)	"	"	"
૩૧ આચાર પ્રતીપ	આ. શ્રી આનંદસાગર સૂરીશ્વરજી	"	૩૦૦૦
૩૨ વિચાર રત્નાકર	આ. શ્રી દાનસૂરિજી	"	૬૦૦૦
૩૩ નવપદ પ્રકરણ	આ. શ્રી આનંદસાગર સૂરીશ્વરજી	"	૮૦૦૦
૩૪ લોકપ્રકાશ દ્વેતલોક ભાગ ૨ અને	"	૧૯૨૮	૫૦૦૦
૩૫ મહાવીર ચરિત્ર	"	૧૯૨૯	૧૦૦૦૦
૩૬ તત્ત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર	શ્રી હીરાવાલ રસિકદાસ કાપડિયા	૧૯૩૦	૧૫૦૦૦
૩૭ ભરતેશ્વર બાહુબલી	આ. શ્રી દાનસૂરિ શિખ્ય ઉ. શ્રી ધર્મવિજયજી	૧૯૩૦	૪૦૦૦
૩૮ લોકપ્રકાશ ભાગ ૩ અને	આ. શ્રી આનંદસાગર સૂરીશ્વરજી	"	૪૦૦૦
૩૯ ભક્તમર-કલ્યાણ મંદિર- નમિત્તજી સ્તોત્રગ્રંથ	શ્રી હીરાવાલ રસિકદાસ કાપડિયા	"	૧૨૦૦૦
૪૦ પ્રિયંકર નૃપ કથા	"	"	૪૦૦૦
૪૧ અનેકાર્થ રત્નાગૃહ	"	૧૯૩૩	૭૫૦૦
૪૨ કલ્પસૂત્ર (આરસા) મૂળ	આ. શ્રી વિજયભેદ સૂરીશ્વરજી	"	૪૮૦૦૦
૪૩ નવપદ પચાસિકા	શ્રી હીરાવાલ રસિકદાસ કાપડિયા	"	૧૦૦૦૦
૪૪ જિનધર્મવર ઝોન	"	"	"
૪૫ આનંદચક્ર સૂત્ર ભાગ ૩ અને	આ. શ્રી આનંદસાગર સૂરીશ્વરજી	૧૯૩૬	૫૦૦૦
૪૬ લોકપ્રકાશ ભાગ ૪ થી	"	"	૨૦૦૦
૪૭ ભરતેશ્વર બાહુબલી	ઉ. શ્રી ધર્મવિજયજી	૧૯૩૭	૪૦૦૦
૪૮ પ્રશમગતિ પ્રકરણ	આ. શ્રી આનંદસાગર સૂરીશ્વરજી	૧૯૪૦	૧૮૦
૪૯ અધ્યાત્મ કલ્પસૂત્ર	"	"	૫૦૦૦
૫૦ ગૌતમીય કાવ્ય	પં. શ્રી કલકવિજયજી	"	૨૨૦૦

મંથાન મંથન તામ

સંશોધકો

છપાઈ અર્થ રૂપિય
ઈ.સ. વર્ષ

૬૨ વૈરાગ્યશતકાદિ મંથપંચક (સટીક)	મુનિ શ્રી બુદ્ધિસાગરજી	૧૫૦૦
૬૨ અભિધાન ચિંતામણિ	આ. શ્રી આનંદસાગર સૂરીશ્વરજી	૧૦૦૦૦
૬૩ જ્ઞાન કુમારસંભવ ગદ્યાકાવ્ય	આ શ્રી હામાલદ સૂરીશ્વરજી તથા	૭૫૦૦
	પં. શ્રી વિક્રમ વિજયજી	
૬૪ સિદ્ધિમ મહાનુશાસન	આ શ્રી ચંદ્રસાગર સૂરીશ્વરજી	૭૫૦૦
૬૫ વીતરાગ ગોત્ર	શ્રી ચંદ્રપ્રભસાગરજી	૩૦૦૦
૬૬ આદ્યવિધિ	પં. શ્રી વિક્રમવિજયજી તથા	૫૦૦૦
	શ્રી ભાસ્કર વિજયજી	
૬૭ દેવસિ રાઈ પ્રતિક્રમણ મુત્ર		૫૦૦૦
૬૮ પંચપ્રતિક્રમણાદિ સત્રાષ્ટિ (વિધિ સહિત)		
૬૯ શ્રમણ સત્રાદિ અવચૂરિ	મુનિશ્રી લલિતાગ વિજયજી	
૧૦૦ વન્દનપ્રતિક્રમણાવચૂરિ	આ. શ્રી આનંદસાગર સૂરીશ્વરજી	૧૬૫૨
૧૦૧ અપ પંચિન ગૌદાનિતક	"	૧૬૫૪
રાગકોષ		
૧૦૨ આલ (આવક ધર્મ)	મુનિશ્રી કચ્ચનવિજયજી તથા	૧૬૫૨
પંચાશક ચૂણિ	મુનિ શ્રી ક્ષેમંકરસાગરજી	૧૬૫૪
૧૦૩ દશવૈકલિક	"	
૧૦૪ ઉત્તરાધ્યન અવચૂરિ		
૧૦૫ પિંડનિર્મૂલિત અવચૂરિ		
૧૦૬ આદ્યવિધિ		
૧૦૭ નદિ અવચૂરિ		

સંશોધક નામાવલી

નીચે જણાવેલા જુદા જુદા ત્રેવીસ વિદ્વાનોએ લાભ આપ્યો છે.

૧ આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિજી	૬ આ. શ્રી ચંદ્રસાગર સુરિજી
૨ આચાર્ય શ્રી વિજય કેશરસુરિજી	૧૦ આ. શ્રી ચંદ્રસાગરસુરિશિષ્ય શ્રી ચંદ્રપ્રભ સાગરજી
૩ આચાર્ય શ્રી કુમુદસુરિજી	૧૧ આ. શ્રી લલિતમુરિશિષ્ય શ્રી વિક્રમ વિજયજી
૪ આચાર્ય શ્રી બુદ્ધિસાગર સુરિજી	તથા શ્રી ભાસ્કર વિજયજી
૫ આચાર્ય શ્રી લલિત સુરિજી	૧૨ શ્રી મોહનલાલજી શિષ્ય શ્રી બુદ્ધિમુનિજી
૬ આ. શ્રી મેઘસુરિજી	૧૩ આ. શ્રી લલિતમુરિશિષ્ય શ્રી લલિતાગ વિજયજી
૭ આ. શ્રી દાનસુરિજી	૧૪ આ. શ્રી આનંદસાગર સૂરીશ્વરજી અતેવાસી મુનિ
૮ આ. શ્રી હામાલદસુરિજી તથા શ્રી પં. શ્રી વિક્રમ વિજયજી	શ્રી કચ્ચન વિજયજી તથા શ્રી ક્ષેમંકર સાગરજી

- ૧૫ પં. શ્રી કલ્યાણ વિજયપદ
૧૬ પં. શ્રી સંપત વિજયપદ
૧૭ ઉપાધ્યાયશ્રી ધર્મ વિજયપદ
૧૮ પં. શ્રી કનક વિજયપદ (શ્રી દાનસુરિશિખ)
શ્રી રામસુરિ શિખ)

- ૧૯ શ્રી જીવલુચંદ સોરથંદ અવેરી
૨૦ શ્રી ભગવાદ્ શતેદચંદ કારભારી
૨૧ પંડિત દરજોનિદામ ત્રિકમદામ શેઠ
૨૨ પં. અમૃતભાવ અમરચંદ સતોત
૨૩ શ્રી હીરાલાલ રસિકલાલ કાપડિયા

નીચેના સંસાધકો કાળધર્મ માન્યા છે, જેઓની સેવા માટે સંસ્થા ખર્ચી છે.

૧ આચાર્ય શ્રી આનંદભાગર સુરિશ	૨ આચાર્ય શ્રી વિજાકેશરસુરિશ	૩ આચાર્ય શ્રી દાનસુરિશ
૪ " કમુદસુરિશ	૫ " શુદ્ધિમાગ-સુરિશ	૬ " ગોપસુરિશ
૭ " હસિતસુરિશ	૮ " હામાલકસુરિશ	૯ પં. શ્રી સંપત વિજયપદ
૧૦ શ્રી ભગુભાઈ શતેદચંદ કારભારી	૧૧ પંડિત દરજોનિદામ ત્રિ. શેઠ	૧૨ મુનિશ્રી શ્રેયંકરભાગર

વિદ્યમાન સંસાધકો

૧ આચાર્ય શ્રી ચંદ્રસાગર સુરિશ	૭ ઉપાધ્યાય શ્રી ધર્મ વિજયપદ
૨ પં. શ્રી કુલ્દિ મુનિશ	૮ પં. શ્રી કલ્યાણ વિજયપદ
૩ પં. શ્રી કનક વિજયપદ	૯ પં. શ્રી વિક્રમ વિજયપદ
૪ મુનિશ્રી ચંદ્રપલભાગર	૧૦ શેઠ જીવલુચંદ સોરથંદ
૫ શ્રી હીરાલાલ રસિકલાલ કાપડિયા	૧૧ પંડિત અમૃતભાવ અમરચંદ સતોત
૬ મુનિશ્રી હસિતાંગવિજયપદ મહારાજ	૧૨ મુનિશ્રી કલ્યાણવિજયપદ મહારાજ

આવિર્બુદનો સંકેત

ધર્મલાસ સાથે જન્મવાના કે તમારા તરફથી દે. લા. પુ. ફંડ નામક સંસ્થાને ૧૦ વર્ષ પૂર્ણ થતાં દોવાથી તે ડી જન્મણી નિમિત્તે દેવાનાં મુલ્યથી 'ફંડ' પ્રસિદ્ધ કરનાર ખર્ચી આનંદ વિશેષમાં શેઠશ્રી દેવચંદ લાલભાઈ પુ. ફંડ નામક સંસ્થા દિન પ્રતિદિન પ્રગતિ સાધનાપૂર્વક ૫૦ વર્ષ કરી રહી છે તે અતીવ આનંદનો વિષય છે. આ સંસ્થાએ જેન જગત સમક્ષ જ્ઞાનાગ્રામી શાસ્ત્ર અંગેનાં સેવામાર્ગે સમર્પણ કર્યું છે, તે સંસ્થાના સ્થાપક અને સંચાલકોને અનુદાન પુરુષાર્થ છે. આજ પ્રભાતે શ્રી જૈન સંઘને શાસ્ત્ર પ્રચારિના પ્રદાન કરવા પડે ચરમતીર્થપતિ શ્રી મહાવીર પદમાવધાન શ્રદ્ધાસળી સેવાકારી આ સંસ્થા ઉત્તરોત્તર વિકાસને સાધો એજ અવિલાપ.

અમારાં પ્રકાશનો ગ્રંથાંક ૧૦૭

સુધીની હકીકત-સારાંશ

એક શ્રી રૂપચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્યાર ફંડ તરફથી આજ સુધીમાં મુદ્રિત થયેલા (છપાયેલા) ગ્રંથોનું સંચિપત્ર (સારાંશ)

૧. શ્રી વીતરાગ સ્તોત્ર :

સંગોધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિજી

શ્રી વીતરાગ સ્તોત્રના કર્તા કલિકાન સર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદસુરિજી છે. તેની દીકા શ્રી પ્રભાનન્દસુરિ અને પત્નિકા શ્રી વિશાવરાજ મોમનુંદરસુરિજીના શિષ્યે હશે. આ ગ્રંથ આચાર્ય શ્રી આનંદસાગરસુરિજી સંચોધિત છે. પંજીકાનો રચના કાળ સં ૧૫૧૨ જ્યોત્ષીવત્રામા આવ્યો છે. મૂળની મ્લેક મંખ્યા ૨૦૦, દીકા ૨૧૦૦ અને પંજીકા ન્લેક સંખ્યા ૬૨૫ છે. તેનો વિષય શ્રી વીતરાગદેવની સ્તુતિ છે. એ ગ્રંથ નિર્ણય સાગર પ્રેમમા છપાવવામા આવ્યો છે. તેની પ્રત ૫૦૦ છપાવી છે. તેની કિંમત ૦-૮-૦ રાખવામા આવી છે. કુલ રૂ. ૫૦૦)નો ખર્ચ કર્ય છે. આ ગ્રંથ પુનઃ પ્રકાશન કરવામાં આવ્યો છે. તેમા અવચૂકિ તેમજ અનુવાદ આપવામાં આવેલ છે. જુઓ ન ૯૫.

૨. અમણ પ્રતિકમણ સૂત્ર :

સંગોધક - આચાર્ય શ્રી વિજય કેશરસુરિજી

આ અમણ પ્રતિકમણ સૂત્રના કર્તા શ્રી ગણુધર ભગવાન છે અને વૃત્તિ પૂર્વોચાર્ય કૃત છે. આ ગ્રંથના સંગોધક આ. શ્રી વિજય કેશરસુરિજી છે. તેનો વિષય સાધુવતોના અતિચાર પ્રતિકમણમા યોગ્ય છે તે બતાવેલ છે. તેનું મુદ્રણસ્થાન ગુજરાતી પ્રેસ, સુભઈ છે. ઈ. સ. ૧૯૧૧ અને સં. ૧૯૬૭ માં સૂત્ર અને વૃત્તિ છપાયેલ છે. તેની કુલ્યે ૫૦૦ નકલો છે. કિંમત રૂ. ૦-૧-૬ રાખવામા આવી છે. પ્રાકૃત-મંજૂત લાપામા છે. આ ગ્રંથના પ્રકાશક શ્રી નગીનભાઈ ઘેનાભાઈ ઝવેરી છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૧૪૦૦ થયેલ છે.

૩. ત્યાદાહ લાપા (પ્રમાણનય તત્ત્વ પ્રકાશિકા) : સંગોધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિજી

આ ગ્રંથના કર્તા શ્રી શુભવિજયજી ગણિ છે. સંગોધક આ. શ્રી આનંદસાગર સુરિજી અને પ્રકાશક શ્રી નગીનભાઈ ઘેનાભાઈ ઝવેરી છે. રચનાકાલ મંવત ૧૬૬૭ છે. તેનો વિષય તત્ત્વ પ્રમાણ નય વિચાર રાખેલ છે. મુદ્રણ-સ્થાન ગુજરાતી પ્રેસ, સુભઈ છે. મુદ્રણકાળ ઈ. સ. ૧૯૧૧ છે. ૪૯ ૧૪ છે અને કુલ્ય ૫૦૦ નકલો છપાયેલ છે. શ્રી વિજયનેત્યુરિ નિર્દેશાત્ શ્રી શુભવિજય ગણિ શ્રી હીરવિજયસુરિ શિષ્યે એવી છે.

૪. પાલિક સૂત્ર :

સંગોધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિજી

આ ગ્રંથના કર્તા શ્રી ગણુધર ભગવાન છે અને વૃત્તિ યગોદેવસુરિ (શ્રી હીરવિજય શિષ્ય આ ચન્દ્રસુરિ શિષ્ય)ની છે. સંગોધક આચાર્ય શ્રી આનંદ સાગરસુરિજી અને પ્રકાશક ન. ઘે ઝવેરી છે. રચનાકાલ મંવત ૧૧૮૦ છે. મુગ મ્લેક મંખ્યા સૂત્ર ૩૦૦ અને વૃત્તિ ૨૭૦૦ની છે તેનો વિષય માધુમહાત્રત્ત્વ અને આગમલુનની લાગી છે. મુદ્રણસ્થાન નિર્ણય માગર પ્રેસ, સુભઈ, ઈ. સ. ૧૯૧૧ છે. ૪૬ ૭૮ અને નકલો ૫૦૦ છે. તેની કિંમત ૦-૬-૦ રાખવામા આવી છે. લાપા પ્રાકૃત-મંજૂત છે કુલ ખર્ચ રૂ. ૩૬૦ થયેલ છે.

૫. અધ્યાત્મ મત પરીક્ષા :

સરોધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિજી

આ પ્રથમા કતો (શ્રી વિજયસિદ્ધસુરિ કાવે) શ્રી યશોવિજયજી મહોપાધ્યાય છે /ત્તિ પચ્ચ તેમની જ રચેલી છે તેઓ શ્રી નયવિજયજીના શિષ્ય હતા સરોધક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિજી અને પ્રકાશક શ્રી નગીનભાઈ ઘેનાભાઈ ઝવેરી છે /નોક સંખ્યા ૧૮૪, રૂતિ ૪૦૦૦ અને મૂન ૧૮૪ એ પ્રમાણે છે તે ॥ પ્રિમત ૦-૬-૦ છે કુલને ૫૦૦ નકનો હપાયેન છે ૫ ૧૮૪ છ તેનો નિમન દિગમર ચત્રનું ખડન છે મુદ્રણસ્થાન નિર્ણય સાગર પ્રેસ મુખર્ષ, સ ૧૯૬૭ ઇ સ ૧૯૧૧ છે ભાષા પ્રાન્ત મસ્કૃત છે કુલ ખર્ચ રૂ ૩૭૫ થયો છે

૬. પોદશક પ્રકરણ

સરોધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિજી

આ પ્રથમા કતો શ્રી હરિભદ્ર સુરિએ મૂન માન કરેન છે સગીકા ત્રી યશોભદ્રમનિ અને ટીકા શ્રી યનાવિજય ઉપાધ્યાયજીએ કરી છે સરોધક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિજી અને પ્રકાશક શ્રી નગીનભાઈ ઘેનાભાઈ ઝવેરી છે /નોક સંખ્યા મૂળ ૩૩૦ અને સદીકા ૧૫૦૦ની છે તેની પ્રિમત રૂ ૦-૬-૦ ૧ખામા આવી છે કુલને ૫૦૦ નકનો છે ૫૫ ૧૦૬ છ મુદ્રણ સ્થાન નિર્ણયમાય પ્રેસ છે કમ્પોઝર્ષ મ ૧૯૧૧ છ તેના વિપય ધર્મ પરીક્ષા વગેરે છે ભાષા સસ્કૃત ન કુલ ખર્ચ રૂ ૩૮૦ થયો છે

૭ કંટપસુત્ર

સરોધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિજી

આ પ્રથમા કતો શ્રી ભદ્રમાધુ રામી છે સુબોધિકા/ત્તિ આ નિમન વિજય ઉપાધ્યાયજીએ રચી છે સરોધક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગરસુરિજી અને પ્રકાશક શ્રી નગીનભાઈ ઘેનાભાઈ ઝવેરી છે રચના કાન, સ ૧૯૬૬ છે /નોક ૧૦૧૬ અને સુબોધિકારૂતિ ૬૫૮૦ છે, તેની પ્રિમત રૂ ૦-૧૦-૦ છે કુલને ૫૦૦ નકનો છે મુદ્રણસ્થાન નૈન પ્રેસ સુરત, મ સ. ૧૯૧૧ છે, ૫૪૬ ૬૦૦ છે તેનો વિપય જિન ચરિત્ર-ચરિત્રાવની સામાચારી છે ભાષા સસ્કૃત પ્રાકૃત છે કુલ ખર્ચ રૂ ૩૮૫ થયો છે

૧ ૧ થી ૭ નું પ્રકાશન વર્ષ મ સ ૧૯૧૧ છે

૮. આર્જ પ્રતિક્રમણ સૂત્ર :

સરોધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિજી

આ પ્રથમા કતો શ્રી મણુધર મહારાજ છે તેને આવકાનુષ્ઠાન વિધિ કહેનાય છે તેના પ્રકાશક શ્રી ન ઘે ઝવેરી અને સરોધક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગરજી છે મુદ્રણકાન મ સ ૧૯૧૦ છે નિર્ણય સાગર પ્રેસ, મુખર્ષમા હપાયે છે આવકાનુષ્ઠાન વિધિના મુદ્રણકાન સવત ૧૯૬૮ અને વદાઃ /ત્તિનો વીર સ ૨૪૩૮ છે વદાઃ/ત્તિના કતો શ્રી દેવેન્દ્રસુરિ તપાગરગ્રીય શ્રી જગન્નયન્દ્રસુરિના શિષ્ય છે /નોક સંખ્યા ૭૭૦ છ તેની પ્રિમત રૂ ૦-૦-૮૦ છે વિપય આનંદના છે આનંદયક ચિત્રરણ પ્રાકૃત સસ્કૃત ભાષામા છે કુલ ખર્ચ રૂ ૫૦ થયો છે

૯ દાનવટપદ્ધતિ (અથવા ધન્ય ચરિત્ર)

સરોધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિજી

આ પ્રથમા કતો શ્રી જિનપ્રતિસુરિ (કી લોમસુર સુરિના શિષ્ય) છે તેના સરોધક અને પ્રકાશક અનુક્રમે આ શ્રી આનંદસાગર સુરિ તથા શ્રી ન ઘે ઝવેરી છે તેનો મુદ્રણકાન મ સ ૧૯૧૦ અને મુદ્રણસ્થાન નિર્ણય સાગર પ્રેસ, મુખર્ષ છે ૫૪ સંખ્યા ૬૫ની છે કુલને ૫૦૦ નકનો છે તેની પ્રિમત રૂ ૦-૬-૦ છે વિપય ધનના જીવન વૃત્તાત છે કુલ ખર્ચ રૂ ૩૭૫ થયો છે

૧૦ યોગ દિવોસોદી

સરોધક - શ્રી ભયુભાઈ કૃતેહચંદ કારભારી

આ પ્રથમા કતો શ્રી ની ચંદ રાધનજી ગાધી છે તેમના ભારણા આપેન છે સરોધક શ્રી ની શ્રી ભયુભાઈ કૃતેહચંદ કારભારી તથા પ્રકાશક શ્રી ન ઘે ઝવેરી છે રચનાકાન સ ૧૮૬૪ અને મુદ્રણકાન મ સ ૧૯૧૨ મા છે

મુદ્રણસ્થાન યોમ્સન એન્ડ કંપની, મદ્રાસ છે. પૃષ્ઠ સં. ૨૭૪ છે. તેની કિંમત ૦-૫-૦ છે. કુલે નકલો ૧૦૦૦ નકલો છે. તેનો વિષય જૈન યોગપર વિવેચન છે અને તે અંગ્રેજી ભાષામાં કરેલ છે કુલ ખર્ચ રૂ. ૬૨૫ થયો છે. ચિકાગો અમેરિકામાં ઇ. સ. ૧૮૬૩માં શ્રી વીરચંદ રાધવજી ગાંધીએ આપેલા ભાષણો છે.

૧૧. જાદવકંઠ લતા :

સંશોધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિજી

આ ગ્રંથના કર્તા શ્રી રત્નમંડન ગણિ (શ્રી રત્નશેખર સુરિના શિષ્ય) છે. સંશોધક શ્રી આનંદસાગર સુરિજી તથા પ્રકાશક શ્રી ન. ઘે. ઝવેરી છે. મુદ્રણ સ્થાન નિલુચ્ચ સાગર પ્રેસ, સુબલ છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૨૩ની છે. તેની કિંમત ૦-૩-૦ છે. કુલે ૫૦૦ નકલો છે. તેનો વિષય શ્રી દેવસુરિના શિષ્ય શ્રી માકયસુરિ અને શ્રી શંકરાચાર્યનો કતવાદિ વિષે વાદવિવાદ છે. ભાષા સંસ્કૃત છે. આશ્ચર્યજનક આકૃતિ આપેલ છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૧૮૦ થયો છે.

૧૨. યોગદષ્ટિ સમુચ્ચય સટીક સ્વોપન : સંશોધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિજી

આ ગ્રંથના કર્તા શ્રી હરિભદ્રસુરિ છે. અને સંશોધક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિજી તથા પ્રકાશક શ્રી ન. ઘે. ઝવેરી છે. મુદ્રણ સ્થાન અમદાવાદ સિટી પ્રેસ છે. મુદ્રણકાલ ઇ. સ. ૧૯૧૨ અને રચનાકાલ ટીકા ૨૨૬ છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૬૦ની છે. તેની કિંમત ૦-૩-૦ રાખેલ છે. કુલે ૪૭૫ નકલો છે. તેનો વિષય મૈત્રી આદિ આદિ દષ્ટિ પર પ્રકાશ છે ભાષા સંસ્કૃત છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૧૮૦ થયો છે.

નં. ૮ થી ૧૦ પ્રકાશનો ઇ. સ. ૧૯૧૦ માં થયાં.

૧૩. કર્મ ફિલોસોફી :

સંશોધક - શ્રી. લગુલાઈ ફિલેસોફી કારભારી

આ ગ્રંથના કર્તા શ્રી વીરચંદ રાધવજી ગાંધી છે. એમાં તેમનાં ભાષણો છે સંશોધક તંત્રી શ્રી ભયુ-ભાઈ ફિલેસોફી કારભારી છે. મુદ્રણ સ્થાન બ્રહ્મભાઈ પ્રેસ, મદ્રાસ અને મુદ્રણકાલ ઇ. સ. ૧૯૧૩ તથા રચના કાલ સં. ૧૮૬૦ છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૧૬૬ની છે. તેની કિંમત ૦-૫-૦ છે. કુલે નકલો ૧૦૦૦ છે. તેનો વિષય જૈન તત્ત્વજ્ઞાન પર વિવેચન છે. ચિકાગો (અમેરિકા) માં સને ૧૮૬૩માં શ્રી વી. સ. ગાંધીએ આપેલાં ભાષણોનો સંગ્રહ અંગ્રેજી ભાષામાં છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૬૨૫ થયો છે.

૧૪. આનંદ કાવ્ય મહોદધિ ભૌતિક પહેલુ : સંશોધક - શ્રી જીવજીવંદ સાકેરચંદ ઝવેરી

આ ગ્રંથના સંશોધક શ્રી જીવજીવંદ સાકેરચંદ ઝવેરી છે. સંગ્રહક પલ્લ તેઓ જ છે. પ્રકાશક શ્રી ન. ઘે. ઝવેરી છે. મુદ્રણકાલ સંશોધન સને ૧૯૧૩, સંગ્રહ સંવત ૧૯૬૬, પ્રકાશન વીર સંવત ૧૯૩૬ છે. મુદ્રણસ્થાન જૈન પ્રેસ, સુબલ છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા એકદરે ૫૪૪ની છે. તેની કિંમત ૦-૧૦-૦ છે. કુલે નકલો ૧૦૦૦ છે. પ્રાચીન જૈન કાવ્ય સંગ્રહમાં શાલિભદ્રરાસ તેના કર્તા શ્રી મતિસાર (શ્રી જિનહંસ શિષ્ય) છે. તેનો રચનાકાલ સં. ૧૬૭૮ છે. વિષય દાન વિષેનો છે. (૨) શ્રી કુસુમશ્રી રાસ તેના કર્તા શ્રી ગંગવિજય (શ્રી નીતિ વિજયના શિષ્ય) છે. તેનો રચનાકાલ સં. ૧૭૭૦ છે. તેનો વિષય 'શીલ' છે. (૩) કુમારપાલ પ્રાસાદ કાવ્ય છે. બીજા અને ત્રીજાની ચા. શ્રી વિજય કુમારસુરિકાએ માતરમા કરી છે (૪) અરૈયાકચંદ શાહિણી રાસ તેના કર્તા (શ્રી નયવિમલ ગણિ શિષ્ય) શ્રી યાત્રિમલ સુરિ છે. તેનો રચનાકાલ સં. ૧૭૭૨ અને તેનો વિષય શાહિણી તપ છે. (૫) પ્રેમલલચંદી રાસ તેના કર્તા શ્રી દર્શનજીવ (સુનિ વિજયના શિષ્ય) છે. તેનો રચનાકાલ સં. ૧૬૮૨ છે. તેનો વિષય ચંદ્રામનો રાસ છે અને તે બહરાનપુરમાં લખ્યો છે. આ પ્રમાણે પ્રાચીન જૈન કાવ્ય સંગ્રહમાં છે કુલ ખર્ચ રૂ. ૧૨૫૦ થયો છે.

૧૫. ધર્મ પરીક્ષા :

સંશોધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિજી

આ ગ્રંથના કર્તા શ્રી પદ્મામ્બર ગણિ (શ્રી ધર્મસાગરે પાનાના શિષ્ય શ્રી વિમલસાગરના શિષ્ય) છે

સંશોધક વ્યા. શ્રી આનંદસાગર સરિજી છે. તેના મુદ્દલુકાવ ઈ. સ. ૧૯૧૩ છે. પ્રકાશક શ્રી ન. ધે. ઝવેરી છે. મુદ્દલુકાવ સંવત ૧૯૬૬ છે. તેનું મુદ્દલુકાવ નિર્ણય સાગર પ્રેસ, મુંબઈ છે. શ્લોક સંખ્યા ૧૪૮૪ છે. તેની કિંમત ૦-૫-૦ છે. તેના વિષય પુરાણો આદિની પરીક્ષા છે. રચનાકાલ સં. ૧૬૪૫ છે. અને ભાષા સંસ્કૃત છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૩૦૦ થયો છે. પ્રત સંખ્યા ૫૦૦ની છે.

૧૬. શાસ્ત્રવાર્તા સમુચ્ચય :

સંશોધક - પં. હરગોવિંદદાસ ત્રિકમદાસ શેઠ

આ ગ્રંથના કર્તા શ્રી હરિભદ્ર સરિજી છે અને તેની રૂપિત શ્રી યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયે રચેલ છે. મંશાધક પં. હરગોવિંદદાસ ત્રિકમદાસ શેઠ અને પ્રકાશક શ્રી ન. ધે. ઝવેરી છે. રૂપિત ગ્વાદાદ કલ્પવતા નામે છે. મુદ્દલુકાવ ઈ. સ. ૧૯૧૪ તથા રૂપિતો સંવત ૧૯૭૦ છે. મુદ્દલુકાવ ધર્મોદ્યુલ્ક પ્રેસ, જનારમ છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૪૩૧ શ્લોક સંખ્યા ૭૦૦ અને રૂપિત ૧૦૦૦ પ્રમાણ છે. તેની કિંમત રૂ. ૨-૦-૦ છે. કુલ રૂ. ૫૦૦ નકલો છે. તેના વિષય નાસ્તિકાદિ દર્શનોની પરીક્ષા છે. ભાષા સંસ્કૃત છે કુલ ખર્ચ રૂ. ૨૦૦૦ થયો છે.

૧૭. કમ્બપદ્ધતી :

સંશોધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સરિજી

આ ગ્રંથના કર્તા શ્રી શિવશર્માચાર્ય છે અને કર્મ પ્રકૃતિની રીકાના ગચિતા શ્રી મવયગિરિસરિજી છે તેના મુદ્દલુકાવ સંવત ૧૯૬૬ છે અને કમ્બપદ્ધતી મુદ્દલુકાવ સંવત ૧૯૧૩ છે. તેના સંશોધક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સરિજી અને પ્રકાશક શ્રી ન. ધે. ઝવેરી છે. મુદ્દલુકાવ નિર્ણયસાગર પ્રેસ, મુંબઈ છે તેની પૃષ્ઠ સંખ્યા ૩૦૦ની છે. શ્લોક સંખ્યા ૫૫૦ છે. તેની કિંમત ૦-૧૪-૦ રાખેલ છે. કુલ રૂ. ૪૦૫ નકલો છે. તેના વિષય કમ્બન આદિ આદિ કરણ વિવેચન છે. ભાવનગર જૈન ધર્મ અચારક સભાએ ઉપાધેશી તેમની પાસેથી લીધી છે. ભાષા સંસ્કૃત પ્રાકૃત છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૬૫૦ થયો છે.

ન. ૧૩-૧૪-૫-૧૭ના પ્રકાશનો સં. ૧૯ રૂ. થયા.

૧૮. કલ્પસૂત્ર મૂલ (બારેસા કાલિકાચાર્ય કથા) સંશોધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સરિજી

આ ગ્રંથના કર્તા શ્રી હરદાસ આચાર્ય અને તેના સંશોધક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સરિજી છે પ્રકાશક શ્રી ન. ધે. ઝવેરી અને મુદ્દલુકાવ સંવત ૧૯૧૪, વિક્રમ સંવત ૧૯૭૦ અને વીર સંવત ૨૪૪૦ છે. મુદ્દલુકાવ નિર્ણયસાગર પ્રેસ, મુંબઈ છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૧૭૧ની છે. શ્લોક સંખ્યા ૧૦૧૬ અને ૧૫ કાવ્ય છે. તેની કિંમત રૂ. ૦-૮-૦ રાખેલ છે. વિષય જિનચરિત સ્થવિરચરણી સામાયારી અને કાલિકાચાર્ય જ્ઞાન છે. તે પ્રાકૃત અને સંસ્કૃત ભાષામાં છે. પ્રત સંખ્યા ૧૦૦૦ છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૧૦૦૦ થયો છે.

૧૯. માલક પ્રતિકમ્બાદિ સૂત્ર મૂળ :

સંશોધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સરિજી

આ ગ્રંથના કર્તા શ્રી ગણધર ભગવંત છે અને મંશાધક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સરિજી છે તથા પ્રકાશક શ્રી ન. ધે. ઝવેરી છે. મુદ્દલુકાવ નિર્ણયસાગર પ્રેસ, મુંબઈ અને મુદ્દલુકાવ સંવત ૧૯૧૪, વિક્રમ સંવત ૧૯૭૦ અને વીર સંવત ૨૪૪૦ છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૪૨૦ છે. તેની કિંમત ૦-૪-૦ રાખેલ છે. કુલ રૂ. ૧૦૦૦ નકલો છે. તેના વિષય શ્રાવકના સામાયિક, દેવવંદન, ગુરુવંદન, પ્રતિકમ્બાદિ કૃત્યો છે અને ભાષા સંસ્કૃત, પ્રાકૃત-ગુજરાતી છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૫૦૦ થયો છે.

૨૦. આનંદ કાવ્ય મહોદધિ મોહિતક ત્રીશુ - મગોધક - શ્રી જીવજીવ્ય સાકેરચંદ્ર ઝવેરી

જેન ગુ મા ઉ મ ત્રીજી પ્રાચીન જેન કાવ્ય મગ્ધે રામ ધર્મામાયન રાસ આ મયના કર્તા વિજય પરીય દેસરાજ (શ્રી મુખમાયગ સિધ્ધ) ઉ મગોધક શ્રી જીવજીવ્ય સાકેરચંદ્ર ઝવેરી અને પ્રકાશક શ્રી ન. ધે ઝવેરી તથા શ્રી દરગોવનદામ દારકામ કાટાવાલા છે મુદ્દલુ સ્થાન સુરત જેન પ્રેસ અને પૃષ્ઠ સંખ્યા ૪૩૧ છે તેની કિંમત રૂ ૦-૧૦-૦ છે કુલે ૧૦૦૦ નકસો છે તેનો વિષય રામચંદ્રચરિત (જેન રામાયણ) છે તે ગુજરાતી ભાષામાં છે કુલ અર્થ રૂ ૧૦૫૦ થયો છે

૨૧. ઉપદેશ રત્નાકર મટીકા

મગોધક - શ્રી અમૃતલાલ અમરચંદ્ર સસોલ

આ મયના કર્તા સદવ્યાધાની અપ્રતિમ પ્રતિભાધુન્ધર શ્રી મુનિ સુદરસુરિ છે રસોપર દીકા અને તેના સગોધક શ્રી અમૃતલાલ અમરચંદ્ર મનેત તથા પ્રકાશક શ્રી ન. ધે ઝવેરી છે મુદ્દલુસ્થાન નિર્મલ પ્રેસ, મુનક અને મુદ્દલુસ્થાન સને ૧૯૧૪, મવત ૧૯૩૦, વીર મવત ૨૪૪૦ છે તેની પૃષ્ઠ સંખ્યા ૩૩૦ની છે તેની કિંમત રૂ ૦-૧૦-૦ ગણે છે. મગ નોકની સંખ્યા ૭૩૫ છે તેનો વિષય દેવ ગુરુ ધર્મ-આવકાદિતુ અગ્રણ્ય ગોપાલોચ્ય વિચાર છે તેની ભાષા મસ્કત-પાઠ છે કુલ અર્થ રૂ ૧૨૫૦ થયો છે પ્રત સંખ્યા ૫૦ છે

૨૨. આનંદકાવ્ય મહોદધિ મોહિતક ત્રીશુ - મગોધક - શ્રી જીવજીવ્ય સાકેરચંદ્ર ઝવેરી

જેન ગુ મા ઉ મ ત્રીજી પ્રાચીન જેન કાવ્ય મગ્ધે (૧) ભગત ચક્રવર્તી રાસ તેના કર્તા શ્રી નવભદ્રસ (માગજપુત્ર) (૨) જ્યાન દેવની ગસ તેના કર્તા બાણા કવિ (શ્રી વિજયાનંદ સુરિ રાજ્ય) અને (૩) વગ્ધ નગ દેવદામ નામ તેના કર્તા વાવણ સમજ (શ્રી વક્ષી સાગર રાજ્ય) રચનાકાન પહેલાનો સ ૧૬૭૮, બીજાનો સ ૧૬૮૬ છે પ્રકાશક શ્રી ન. ધે ઝવેરી છે મુદ્દલુસ્થાન સને ૧૯૧૪, મવત ૧૯૨૭, વીર મવત ૨૪૪૧ છે અને મુદ્દલુસ્થાન કાવ્યક ન્યુનિલી પ્રેસ, અમદાવાદ છે પૃષ્ઠ સંખ્યા ૪૮૦ની છે તેની કિંમત રૂ ૦-૧૦-૦ છે અને તે ગુજરાતી ભાષામાં છે, વિષય ઔપદેશિક આદિત્ય છે નવર (૪)મા સુરસુદરી રામ છે તેના કર્તા પ્રાનિયમગ ગોલિ અને (૫) નવ દમયન્તી રાસ તેના કર્તા શ્રી મેધરાજ (પાર્શ્વચંદ્ર ગન્ધીય) છે (૬) હરિ મન મન્ડી રાસ તેના કર્તા શ્રી જિનલક્ષ્મી અધિ (શ્રી જિનચંદ્રસુરિ રાજ્ય) તેનો અનુભાસ સ ૧૬૪૬ ૧૬૪૭ ૧૬૪૮ અગ્રકમે છે મુદ્દલુ સંખ્યા ૧૦૦૦ છે અર્થ રૂ ૧૨૧૦ થયો છે મધુગુમા શ્રી મુનિ સુદરસુરિ કૃત ૮૧૦ મોક પ્રમાણ ચરિત ઉપગથી અન્ય નથી છે

૨૩. ચતુર્વિંશતિ જિનાનંદ મુતિ :

મગોધક - આચાર્ય શ્રી કુમુદ સુરિશ

આ મયના કર્તા શ્રી વિજયસેન સુરિ રાજ્યે શ્રી આનંદવિજય જિ ૧ અને મગોધક આચાર્ય શ્રી કુમુદ સુરિશ (પન્નાસજી શ્રી ગમ્ભીરજી શિષ્ય) છે તેનો મુદ્દલુકાલ સને ૧૯૧૪ મવત ૧૯૨૧, વીર મવત ૨૪૧ છે મુદ્દલુસ્થાન નિર્મલ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ અમદાવાદ છે પૃષ્ઠ સંખ્યા ૨૦ની છે કુલે નકસો ૫૦૦ છે મગોધક સંખ્યા ૧૬૬ છે તેની કિંમત રૂ ૦-૨૦-૦ ગણે છે તેનો વિષય ચોવીસ તીર્થ કરની સ્તુતિ છે પ્રકાશક શ્રી ન. ધે ઝવેરી છે ભાષા મસ્કત છે નવ અર્થ ૧૦૫ થયા છે

૨૪. પદ પુદ્ગ ચરિત :

મગોધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સાગજી

આ મયના કર્તા શ્રી જીવજીવ્ય સાકેરચંદ્ર સુરિ (શિષ્ય) છે અને તેના મગોધક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર

ચરિત્ર છે. મુદ્રણકાલ સને ૧૯૧૫ સંવત ૧૯૭૧; વીર સં. ૨૪૭૧ છે. મુદ્રણસ્થાન હુલાબા પ્રેસ, વડોદરા છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૪૧ની છે. તેની કિંમત રૂ. ૦-૨-૦ રાખેલ છે. કુલે ૫૦૦ નકલો છે. વિષય ઉત્તમોત્તમાદિ છ પુરુષ ચરિત્ર છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૧૨૫ થયો છે.

ન. ૧૬ અને ૧૮ થી ૨૩ સં. ૧૯૧૪માં પ્રસિદ્ધ થયા.

૨૫. રઘુસીલદ્ર ચરિત્ર :

સંશોધક.- આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિય

આ ગ્રંથના કર્તા શ્રી જ્ઞાનંદ સુરિય છે. સંશોધક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિય છે. તેના મુદ્રણકાલ સને ૧૯૧૫, સંવત ૧૯૭૧ વીર સંવત ૨૪૪૧ છે. અને મુદ્રણસ્થાન હુલાબા પ્રેસ, વડોદરા છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૪૪ની છે નથા સ્ત્રીક સંખ્યા ૬૯૦ની છે. કુલે નકલો ૭૫૦ છે. તેની કિંમત ૦-૨-૦ રાખેલ છે. તેના વિષય શીખની મહત્તા પર રઘુવલ્લભનું ચરિત્ર છે અને તે મંદુર ભાષામાં છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૨-૦ થયો છે.

૨૬. ધર્મસમ્રાટ પૂર્વાર્ધ ભાગ ૧ સ્વોપપ્ત સટીક : સંશોધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિય

આ બીજા અધિકાર મુખીનો છે. તેના કર્તા શ્રી. વિજયોપાધ્યાય (શ્રી વિજયનાંદ સુરિ શિષ્ય શ્રી શાંતિ વિજય શિષ્ય) છે. સંતોષક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિય તથા પ્રકાશક શ્રી ન. યે. ઝવેરી છે. મુદ્રણકાલ સને ૧૯૧૫, સંવત ૧૯૭૧, વીર સંવત ૨૪૪૧ છે. અને મુદ્રણસ્થાન નિર્ણય સાગર પ્રેસ, મુબમ્બી છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૨૫૬ની છે અને સ્ત્રીક સંખ્યા ૬૪૨૩ની છે તેની કિંમત રૂ. ૧-૦-૦ છે. કુલે ૫૦૦ નકલો છે. તેના વિષય સામાન્ય અને વિશેષ પ્રકારે યુક્ત્ય ધર્મનું વિવેચન છે. આ ગ્રંથ પ્રાકૃત અને સંસ્કૃત ભાષામાં છે. શ્રી યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયે સંશોધન કરી ટિપ્પણી કરી છે. ખર્ચ રૂ. ૧૦૦ થયો છે.

૨૭. સુમહાત્મી સુત્ર :

સંશોધક - આચાર્ય શ્રી હલિત સુરિય તે

આચાર્ય શ્રી વલ્લભ સુરિયના શિષ્ય

આ ગ્રંથના કર્તા શ્રી યદુસુરિ (શ્રી અભયદેવ સુરિ શિષ્ય) છે અને તેની વૃત્તિ મહાપાર ગચ્છાદીય શ્રી દેવલદ્ર-સુરિએ ગ્યેન છે. તેના સંશોધક આ. શ્રી હલિત સુરિય (શ્રી વલ્લભ સુરિ શિષ્ય) તથા પ્રકાશક ન. યે. ઝવેરી છે. મુદ્રણકાલ ઈ. મ. ૧૯૧૫, સં. ૧૯૭૧, વીર સં. ૨૪૪૧ છે. મુદ્રણસ્થાન નિર્ણયસાગર પ્રેસ, મુબમ્બી છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૧૩૮ની છે અને સ્ત્રીક સંખ્યા સુત્ર ૨૭૩, વૃત્તિ ૩૫૦૦ અને સુદયુક્ત ૨૭૩ છે. તેની કિંમત ૦-૧૫-૦ છે. કુલે ૫૦૦ નકલો છે. તેના વિષય દેવનારજીની સ્થિતિ, ભવ, અવગાહના મર્ગો છે. ભાષા સંસ્કૃત-પ્રાકૃત છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૭૫૦ થયો છે.

૨૮. ઉપદેશ શતક-સમ્યક્ત્વ પરીક્ષા :

સંશોધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિય

આ ગ્રંથના કર્તા (શ્રી જ્ઞાનવિમલ સુરિ શિષ્ય, શ્રી નરહિવિમલ શિષ્ય) શ્રી વિશુધ વિમલ સુરિ છે. સંશોધક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિય તથા પ્રકાશક શ્રી ન. યે. ઝવેરી છે. મુદ્રણકાલ ઈ. સ. ૧૯૧૬ સં. ૧૯૭૩ અને વીર સં. ૨૪૪૩ છે. મુદ્રણસ્થાન મનોરંજન પ્રેસ, મુબમ્બી છે. ઉપદેશ શતકની પૃષ્ઠ સંખ્યા ૨૦, સ્ત્રીક સંખ્યા ૧૯ અને કુલે ૫૦૦ નકલો છે. સમ્યક્ત્વ પરીક્ષા પૃષ્ઠ સંખ્યા ૧૪ અને ૫૦૦ નકલો છે. કિંમત ૦-૨-૦ છે. પ્રથમમા ૧૦ ભાવનાનું સ્વરૂપ અને બીજામાં સમ્યક્ત્વની પરીક્ષા એ વિષય દર્શાવેલ છે. મંદુર ભાષામાં રચેલ છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૧૨૫ થયો છે.

૨૬. ચૈત્યધંન સૂત્ર :

મંજીધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સૂરિજી

આ ગ્રંથના કર્તા શ્રી ગણધર ભગવંત છે. તેની ભવિન વિગ્તરા જ્ઞાતિ શ્રી હર્મિલદ્ર સૂરિએ અને પત્નિકા શ્રી મુનિચંદ્ર સૂરિએ રચેલ છે. સંજીધક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સૂરિજી તથા પ્રકાશક શ્રી ન. ધે. ઝવેરી છે. મુદ્રણકાલ ઇ. સ. ૧૯૧૫, મં. ૧૯૭૧, વીર સં. ૨૪૪૧ અને મુદ્રણસ્થાન નિર્ણયમાગર પ્રેસ, મુંબઈ છે. પૃષ્ઠ મંજીયા ૧૨૦ છે. કુદ્દસ ૫૦૦ નકલો છે. શ્લોક સંખ્યા ૩૭૦૦ની છે. કિંમત રૂ. ૦-૮-૦૦ રાખેલ છે. તેનો વિષય નમુનુચું, ચૈત્યધંન ઉપર જ્ઞાતિ, જિનેશ્વર નમસ્કાર છે. ભાષા મંજીયા-આદૃત છે જ્ઞાતિના કર્તા શ્રી હર્મિલદ્ર-સૂરિ છે અને પત્નિકા શ્રી મુનિચંદ્રજીએ રચેલ છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૫૦૦ થયો છે.

૩૦. આનંદ કાવ્ય મહોદધિ-મૌકિતક યોગ્ય : સંજીધક - આચાર્ય શ્રી બુદ્ધિસાગર સૂરિજી

જૈન ગુર્જર સાહિત્યોદ્ધાર મં. ૪. પ્રાચીન જૈન કાવ્ય સંગ્રહે શ્રી શત્રુઘ્નય રાસ, તેના કર્તા શ્રી જિનચંદ્ર સૂરિ શિષ્ય શ્રી નોમ ગણિ શિષ્ય શ્રી શાન્તિ હર્ષ ગણિ શિષ્ય, શ્રી જિન હર્ષ ગણિ છે. ગ્થનાકાલ મ. ૧૭૫૫ છે. મંજીધક શાસ્ત્ર વિશારદ યોગનિષ્ઠ આચાર્ય શ્રી બુદ્ધિસાગર સૂરિ છે. પ્રકાશક શ્રી જીવલુચંદ સાહેબચંદ ઝવેરી છે. તેનો મુદ્રણ કાલ મને ૧૯૧૫ સં. ૧૯૭૧ વીર સંવત, ૨૪૪૧ છે. મુદ્રણસ્થાન જૈન પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, સુરત છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૭૫૦ છે તેની કિંમત રૂ. ૦-૧૨-૦૦ છે અને તે ગુજરાતી ભાષામાં જે પુસ્તક સંખ્યા ૧૦૦૦ છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૫૦૦ થયો છે.

૩૧. અનુયોગ દ્વારે સૂત્ર પૂર્વાર્ધ :

સંજીધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સૂરિજી

આ ગ્રંથના કર્તા જીવલુચંદ (ગણધર વાચનાનુગત) અને જ્ઞાતિના કર્તા મનપાગર મંજીયા શ્રી હેમચંદ્ર સૂરિ (શ્રી આમલદેવ સૂરિ શિષ્ય) છે. સંજીધક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સૂરિજી છે. પ્રકાશક શ્રી ન. ધે. ઝવેરી છે. મુદ્રણ કાલ મને ૧૯૧૫, સવન ૧૯૭૦, વીર સંવત ૨૪૪૦ છે. મુદ્રણસ્થાન નિર્ણયમાગર પ્રેસ, મુંબઈ છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૬૦૦ છે તેની કિંમત રૂ. ૦-૧૦-૦૦ છે. કુદ્દસ ૫૦૦ નકલો છે. શ્લોક સંખ્યા ૫૬૦૦ની છે. વિષય ઉપક્રમ નિષ્કેપાદનો છે. ભાષા સંમૃત-આદૃત છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૬૦૫ થયો છે.

ન. ૪૪ થી ૩૧ મ. ૧૯૧૫ મા પ્રમિત થયા

૩૨. આનંદ કાવ્ય મહોદધિ - મૌકિતક પાંચમું : મંજીધક - શ્રી જીવલુચંદ સાહેબચંદ ઝવેરી

જૈન ગુર્જર સાહિત્યોદ્ધાર મં. ૫. પ્રાચીન જૈન કાવ્ય મંજીયા શ્રી હીંગ સૂરિ રામ. આના કર્તા શ્રી વિજયનાથ સૂરિ ગાંધે માગણ્ય પુત્ર શ્રી નરણભાઈ કવિ છે. સ્થાનાકાલ મં. ૧૯૮૫ છે. સંજીધક શ્રી જી. મા. ઝવેરી તથા પં. ભેરવરામજી રાજા છે. મુદ્રણ કાલ મને ૧૯૩૬, સ. ૧૯૭૦ વીર સંવત ૨૪૪૦ છે. મુદ્રણસ્થાન મિટી પ્રેસ, અમદાવાદ છે. પૃષ્ઠ મંજીયા ૪૬૦ની છે તેની કિંમત રૂ. ૦-૧૦-૦૦ છે. કુદ્દસ ૧૦૦૦ નકલો છે. તેનો વિષય આદર્શક અનંત સાધેની મુદાકાત, સાદો કમાન આદિ જીવન ચરિત્ર શ્રી હીંગ સૂરિયું સંપૂર્ણ છે. ભાષા ગુજરાતી છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૧૦૫૦ થયો છે.

૩૩. ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર ભા. ૧.

સંજીધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સૂરિજી

આ ગ્રંથના કર્તા જિનેશ્વર-અંબેક બુદ્ધ નાપિ-શ્રી ગણધર્મદે તથા ટીકાકાર વાદીવેતાવ, શ્રી શાંતિસૂરિ :

તથા નિયુક્તિકાર શ્રી ભદ્રમાહુ સ્વામી છે જ્યાં ૧મા ચાર અધ્યયન પર્વે ત છે. સંશોધક આચાર્ય શ્રી આનંદ-
સાગર સુરિ તથા પ્રકાશક શ્રી ન થે ઝવેરી છે મુદ્રણકાલ ધ સ. ૧૯૧૬, સં. ૧૯૭૭, વીર સ. ૨૪૪૨ છે
તથા મુદ્રણસ્થાન નિર્ણયસાગર પ્રેસ, મુંબઈ છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૨૨૮, શ્લોક સંખ્યા ૨૦૭, નિયુક્તિ ૧૦૭ છે
અને કુલ્યે ૫૦૦૦ નકનો છે તેની કિંમત રૂ ૧-૫૦ રાખે છે તેનો વિષય વિનય પરિપક્વતાદિ છે અને ભાષા
પ્રાકૃત, સંસ્કૃત છે કુલ ખર્ચ રૂ ૧૩૦૦ થયો છે

૩૬. મહાયાસુદરી ચરિત્ર :

સંશોધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિ

આ પ્રથમા કતા આગમ ગરુડીય શ્રી જ્યોતિષક સુરિ અને સંશોધક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિ
મહારાજ છે મુદ્રણકાલ સને ૧૯૧૬, સ. ૧૯૭૨ વીર સ. ૨૪૪૨ તથા મુદ્રણસ્થાન ગુજરાતી પ્રેસ, મુંબઈ છે
પૃષ્ઠ સંખ્યા ૬૭ શ્લોક સંખ્યા ૨૪૨૪ છે તેની કિંમત રૂ ૧-૫૦ રાખે છે કુલ્યે ૫૦૦ નકનો છે તેનો
વિષય મહાનન મનવાસુદરી ચરિત્ર છે ભાષા સંસ્કૃત છે પ્રકાશક શ્રી ન થે ઝવેરી છે કુલ ખર્ચ
રૂ. ૪૦૦ થયો છે

૩૭. સમ્યક્ત્વ સત્તતિ પ્રકરણ :

સંશોધક - આચાર્ય શ્રી લલિત સુરિ

આ પ્રથમા કતા શ્રી હરિભદ્ર સુરિ છે વૃત્તિ મદપદનીય ગરુડીય સંવત્તિસંશોધક આચાર્યની આગમનામ સંવત
૧૪૦૦ અને મુદ્રણસ્થાન નિર્ણયસાગર પ્રેસ, મુંબઈ છે તેના સંશોધક આચાર્ય શ્રી લલિત સુરિ (આચાર્ય
શ્રી વલ્લભ સુરિ (શિષ્ય) અને પ્રકાશક શ્રી ન થે ઝવેરી છે પૃષ્ઠ સંખ્યા ૨૪૪ અને શ્લોક સંખ્યા ૭૭૧
છે તેની કિંમત રૂ ૧૦૦ રાખે છે વિષય અદ્વાદિ સમ્યક્ત્વના મુલ્યો મહત્વા વિવેચન કરે છે ભાષા
સંસ્કૃત પ્રાકૃત છે પ્રત ૫૦૦ છે કુલ ખર્ચ રૂ ૧૦૦૦ થયો છે (શ્રી અક્ષરવેદસિંહ જિનનંદજી જિનશિખર
પદ્યસદ વિનયસદ અક્ષરવેદ દેવસદ-પ્રજ્ઞાનંદ-શ્રીચંદ (વિમનસદ મુણ્ડેશ્વર શિષ્ય) સંવત્તિસંશોધક શ્રી સોમનંદપ્રજ્ઞાચાર્ય
અનુજ પેયસદ વચનાત જિનપ્રભુદિલ્યા શકમહાશય મોક્ષનશયસ પ્રતિ)

૩૮. ઉત્તરાર્ધયન સૂત્ર ભાગ બીજો

સંશોધક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિ

પાંચમાશ્રી જેરીસા અધ્યયન સુધીનો ભાગ બીજો તેના કતા શ્રી જિન મણુધર પ્રત્યેક બુદ્ધ નિયુક્તિકાર શ્રી
ભદ્રમાહુ સ્વામી નિરૂપિતકાર નાદીવેતાન શ્રી શતિસુરિ, શિષ્ય હિત વૃત્તિ પાગ પ્રદીપ ગરુડીયની છે સંશોધક આચાર્ય
શ્રી આનંદસાગર સુરિ પ્રકાશક શ્રી ન થે ઝવેરી અને મુદ્રણકાલ સને ૧૯૭૬ સ. ૧૯૭૨, વીર સ. ૨૪૪૨
છે મુદ્રણસ્થાન નિર્ણયસાગર પ્રેસ, મુંબઈ છે પૃષ્ઠ સંખ્યા ૨૦૬ થી ૫૧૦ છે તેની કિંમત રૂ ૧-૧૨ છે
આનો વિષય આકામ-સકામ મનવાદિ અધ્યયન છે ભાષા સંસ્કૃત, પ્રાકૃત છે કુલ ખર્ચ રૂ ૧૭૫૦ થયો છે

૩૯. અનુયોગદ્વાર સૂત્ર ઉત્તરાર્ધ ભા. ૨ : સંશોધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિ

આ પ્રથમા કતા ગણુધર પ્રવર શ્રી ગૌતમ સ્વામી વાચનનુગત વૃત્તિ મનધાર ગરુડીય આચાર્ય શ્રી
દેવમન્દ્રાચાર્યની છે પ્રકાશક શ્રી ન થે ઝવેરી તથા સંશોધક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિ છે મુદ્રણકાલ
સને ૧૯૧૬, સ. ૧૯૭૨ વીર સ. ૨૪૪૨ છે મુદ્રણસ્થાન નિર્ણયસાગર પ્રેસ મુંબઈ છે પૃષ્ઠ સંખ્યા ૧૦૩ થી
૨૭૧ છે શ્લોક સંખ્યા ૫૦૦ થી ૭૦૦ છે તેની કિંમત રૂ ૧-૦૦ રાખે છે કુલ્યે ૫૦૦ નકનો છે વિષય ઉપક્રમ

નિષ્પ્રાપ્તિ છે. બાપા પ્રાપ્ત, મંચૂન છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૧૦૦ થયો છે

૭૮. મુદ્દુકાવન ક્રમોદ્ધાર :

સંશોધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિ

આ ક્રમોદ્ધાર ગ્રંથોદ્ધાર શ્રી રત્નગિરિ સુરિ અને મુદ્દુકાવન શ્રી વજ્રસેન સુરિ શિષ્ય શ્રી હેમચંદ્ર સુરિ પ્રતિષ્ઠિત સિધ્ધાંત શ્રી સંશોધક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિ અને પ્રકાશક શ્રી ન. યે. ઝવેરી છે. મુદ્દુકાવન અને ૧૯૧૬, સં. ૧૯૭૨, વીર મં. ૨૪૪૨ મુદ્દુકાવન શ્રી મુદ્દુકાવન મિત્ર પ્રેમ, વડોદરા છે. ૧૫૫ સંખ્યા ૭૦ ની છે. પ્રેમ મૂળ ૧૩૫ છે. તેની કિંમત રૂ. ૦-૦-૦ રાખેલ છે. કુલ ૭૫૦ નકલો છે. તેના વિષય ચોદ મુદ્દુકાવનનું અર્થ છે તે અર્થ બાપામાં છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૨૦૦ થયો છે.

૭૯. ધર્મસંહારી પૂર્વાર્ધ બા. ૧ : સંશોધક - મનિદાસ મંશોધક પં. શ્રી કલ્યાણવિજય (સિદ્ધિસુરિ)

આ મંથના ક્રમોદ્ધાર શ્રી હરિદાસ સુરિ, દીકરા ક્રમોદ્ધાર શ્રી મનમોહન સુરિ અને સંશોધક વિદ્વાન પં. શ્રી કલ્યાણવિજય અને પ્રકાશક શ્રી ન. યે. ઝવેરી છે. મુદ્દુકાવન અને ૧૯૧૬, સં. ૧૯૭૩, વીર મં. ૨૪૪૩ છે. મુદ્દુકાવન નિષ્ણંતસાગર પ્રેસ, મુમ્બઈ છે. ૧૫૫ સંખ્યા ૭૧ ની છે તેની કિંમત રૂ. ૧-૮-૦ રાખેલ છે. કુલ ૫૦૦ નકલો છે. વિષય જ્ઞાન-સ્થાન-ચારિત્ર નિષ્ણંત છે. બાપા મંચૂન, પ્રાપ્ત છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૧૫૦૦ થયો છે.

નં. ૩૦ થી ૧૯ મં, ૧૯૧૬ માં પ્રસિદ્ધ થયા છે.

૮૦. ધર્મસંહારી પૂર્વાર્ધ બા. ૨ :

સંશોધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિ

આ મંથના ક્રમોદ્ધાર શ્રી હરિદાસ સુરિ અને મુદ્દુકાવન શ્રી મનમોહન સુરિ શિષ્ય શ્રી હરિદાસ સુરિ આનંદ પ્રેમ, આનંદ રત્નકાવ, મુનિસાગર શિષ્ય અને સંશોધક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિ તથા પ્રકાશક ન. યે. ઝવેરી છે. મુદ્દુકાવન અને ૧૯૧૭, મં. ૧૯૭૩, વીર મં. ૨૪૪૩ તથા મુદ્દુકાવન મુદ્દુકાવન પ્રેસ, મુમ્બઈ છે. ૧૫૫ સંખ્યા ૭૨ છે તેની કિંમત રૂ. ૧-૦-૦ છે. કુલ ૫૦૦ નકલો છે. વિષય જ્ઞાન, શીવ, તપ, ભાવનાનું અર્થ છે અને બાપા સંચૂત છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૧૦૦૦ થયો છે.

૮૧. ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રનો ૨૪ થી ૩૬ અધ્યયનનો ભાગ ૩ ને :

સંશોધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિ

આ મંથના રચયિતા શ્રી જિનમુખર પ્રત્યેક જુદા તથા નિષ્ક્રિય શ્રી ભદ્રાદેવ સ્વામી અને દીકરા ધારાપ્રદીપ ગચ્છીય તે સિધ્ધાંત સંપૂર્ણ વાદીવેતા શ્રી શાંતિસુરિ છે. સંશોધક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિ અને પ્રકાશક શ્રી ન. યે. ઝવેરી છે. મુદ્દુકાવન અને ૧૯૧૭, સં. ૧૯૭૩, વીર મં. ૨૪૪૩ અને મુદ્દુકાવન નિષ્ણંતસાગર પ્રેસ, મુમ્બઈ છે. ૧૫૫ સંખ્યા ૭૩ થી ૭૪ છે. પ્રેમ સંખ્યા મૂળ ૯૨૧૦ થી ૧૦૪૦૦, સૂત્ર ૮૮, નિષ્ક્રિય ૪૫૮ થી ૫૧૭ છે. તેની કિંમત રૂ. ૧-૧-૦ છે. કુલ ૫૦૦ નકલો છે. તેના વિષય અષ્ટ પ્રવચન માતા, યદ મામાચારી વિગેરે છે. તે પ્રાપ્ત, સમસ્ત ભાષામાં છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૧૦૫૦ થયો છે.

૮૨. ધર્મ સંહારી ઉત્તરાધ્યયન સંપૂર્ણ ભાગ ૨ ને સંશોધક - પંચાસ શ્રી કલ્યાણવિજય

આ મંથના ક્રમોદ્ધાર શ્રી હરિદાસ સુરિ તથા દીકરા શ્રી મનમોહન સુરિ, સંશોધક પંચાસ શ્રી મનમોહન સુરિ અને પ્રકાશક શ્રી ન. યે. ઝવેરી છે. મુદ્દુકાવન અને ૧૯૧૮, સં. ૧૯૭૪, વીર મં. ૨૪૪૪

અને મુદ્રણસ્થાન નિર્ણયસાગર પ્રેસ, મુંબઈ છે. ૫૫૬ સંખ્યા ૧૨૧ થી ૪૫૨ છે. ભાષા ૧૩૬૭ી છે. કુલે ૫૦૦ નકલો છે. તેની કિંમત રૂ. ૧-૪-૦ રાખેલ છે. તેના વિષય જ્ઞાન દર્શન આરિત ધર્મજી નિરૂપણ છે. ભાષા સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, ગુજરાતી છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૧૨૫૦ થયો છે.

૪૩. આનંદસાગર મહોદધિ ધૌકિતક છંદુ : સંશોધક - શ્રી જીવજીવંદ સાકેશ્વર અવેરી

જૈન સાહિત્યોપધાર અથ ૧. પ્રાચીન જૈન કાવ્ય સંગ્રહે—(૧) રૂપચંદ્ર કુંવર ગસ—તેના રચયિતા શ્રી ભાનુમેઝ શિષ્ય છે તથા (૨) નલ દમયંતી રાસ તેના રચયિતા શ્રી નવસુંદર છે. રચનાકાલ સંવત ૧૬૩૭ છે. (૩) રાત્રી-જ્યોત્સના રાસ—તેના સંગ્રાહક શ્રી જી. સા. અવેરી છે મુદ્રણકાલ સને ૧૯૧૮, સં. ૧૯૭૪, વીર મં. ૨૪૪૪ છે. મુદ્રણસ્થાન ડાયમંડ ડાયલિટ પ્રેસ છે, અમદાવાદ છે. ૫૫૬ સંખ્યા ૫૭૭ છે. તેની કિંમત રૂ. ૦-૧૨-૦ છે અને ૧૦૦૦ નકલો છે. તેના વિષય ચૈત્રમચ્છાદિની પદ્યવલી છે. તેની ભાષા ગુજરાતી છે. ખર્ચ રૂ. ૧૫૦૦ થયો છે. પ્રકાશક વગેરે શ્રી ડાલાભઈ પીતાગરગસ દેરાસરી તથા કવિવર મોહનનાથ દલીયંદ દેસઈ છે.

૪૪. પિંડ નિરુકિત :

અગ્રાધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિજી

પિંડ નિરુકિત અને ભાષ્યના કર્તા શ્રી ભદ્રનાથુ જ્વામી અને વિદ્વાત્તિકાર શ્રી મલમગિરિજી છે. સંશોધક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિજી તથા પ્રકાશક શ્રી ન. યે. અવેરી છે. મુદ્રણકાલ સને ૧૯૧૮, સં. ૧૯૭૪ વીર સંવત ૨૪૪૪ તથા મુદ્રણસ્થાન ગુજરાતી પ્રેસ, મુંબઈ છે. ૫૫૬ સંખ્યા ૧૮૦ તથા શ્લોક ૬૭૭ ભા. ૩૭, દીકા ૭૦૦૦ છે. તેની કિંમત રૂ. ૧-૮-૦ છે. કુલે ૧૦૦૦ નકલો છે. વિષય ઉદ્દગમ આધાર્મિક આદિ સાધુના આદાર લાવવાના દોષજી નિરૂપણ છે. ભાષા સંસ્કૃત, પ્રાકૃત છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૩૦૦૦ થયો છે

૪૫. ધર્મ સંગ્રહ ઉત્તર ભાગ ત્રીજો અને તે ચોથા અધિકારે સંપૂર્ણ, અગ્રાધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિજી

આ ગ્રંથના કર્તા શ્રીમાન વિજયોપાધ્યાય (શ્રી વિજયપાનંદ સુરિ શિષ્ય શ્રી સાન્તિ વિજય શિષ્ય) છે. તેની દીકા પણ રમેશી છે દિગ્વિજી અને તેમના દસ્તાવેજના પત્ર ૬૮ અને ૩૫ની પ્રતિકૃતિ આપેલી છે. સંસ્કૃત શ્રી વરોધિજી મહોપાધ્યાયજીએ જ્યેન છે. સંશોધક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિજી તથા પ્રકાશક શ્રી ન. યે. અવેરી છે. મુદ્રણકાલ સને ૧૯૧૮ સંવત ૧૯૭૪, વીર સંવત ૨૪૪૪ અને મુદ્રણસ્થાન નિર્ણયસાગર પ્રેસ, મુંબઈ છે. ૫૫૬ સંખ્યા ૧૬૦, શ્લોક ૪૦૦૦ મૂળ ૧૫૦ છે. કુલે ૫૦૦ નકલો છે. તેના વિષય રૂપવિરૂદ્ધ અને જિનરૂપ અધિકાર છે. તેની કિંમત રૂ. ૧-૪-૦ છે. ભાષા સંસ્કૃત, પ્રાકૃત છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૧૨૫૦ થયો છે

૪૬. ઉપમિતિ ભવ પ્રપંચ કથા : ચતુર્થ પ્રસ્તાવ પ્રવર્ત્તનો ભા. ૧ ભા. : સંશોધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિજી

જન ચમ્પૂ મહાકાવ્ય કર્તા દેવામહદત્ત શિષ્ય ગર્ગર્ધિ શિષ્ય શ્રી સિદ્ધર્ષિ છે. સંશોધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિજી તથા પ્રકાશક શ્રી ન. યે. અવેરી છે. મુદ્રણકાલ સને ૧૯૧૮, સં. ૧૯૭૪, વીર સં. ૨૪૪૪ તથા મુદ્રણસ્થાન નિર્ણય સાગર પ્રેસ, મુંબઈ છે. ૫૫૬ સંખ્યા ૪૬૮ છે. મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦ છે. કુલે ૫૦૦ નકલો છે. વિષય આશ્રવકથા વિષાકાદિના છે. ભાષા સંસ્કૃત છે. રચના કાલ સંવત ૬૬૭ છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૧૦૦૦ થયો છે.

૪૭. દશવૈકાન્તિક મ્ત્ર :

અગ્રાધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિજી

આ ગ્રંથના કર્તા શ્રી સ્વયંભૂદ સુરિ, નિરુકિતકાર શ્રી ભદ્રનાથુ જ્વામી તથા સિદ્ધમોધની દીકા રચનાર

શ્રી હરિભક્ત સુરિ છે. તેના સંશોધક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિજી તથા પ્રકાશક શ્રી ન. ધે. ઝવેરી છે. તેના મુદ્રણકાલ સને ૧૯૧૮, સં. ૧૯૭૪, વીર સં. ૨૪૪૪ અને પૃષ્ઠ સંખ્યા ૨૮૬ની છે. મુદ્રણસ્થાન નિર્ણય-માગર પ્રેસ, મુંબઈ છે. શ્લોક સંખ્યા ૬૩૬ તથા નિર્ણયિત ૩૭૩ની છે. તેની કિંમત રૂ. ૨-૮૦ રાખેલ છે. કુલે નકલો ૧૦૦૦ છે. તેના વિષય આહાર શુદ્ધિ સાધુ આચાર છે. તે પ્રાકૃત, સંસ્કૃત ભાષામાં રચાયેલ છે. રચનાકાલ મં. ૬૬૨ છે. કુલ ખર્ચ ૫૦૦૦ થયો છે.

નં. ૪૦ થી ૪૭ સુધીના ૭ ગ્રંથો સં. ૧૯૧૮માં પ્રસિદ્ધ થયા છે.

૪૮. આર્જ પ્રતિકમળ સુત્ર :

સંશોધક - આચાર્યશ્રી આનંદસાગર સુરિજી

આ ગ્રંથના કર્તા શ્રી ગણધર ભગવંત. તેની અર્થહીપિકા નામાવૃત્તિના રચયિતા શ્રી સોમમુદર સુરિ, શ્રી જીવનમુદર સુરિ શિષ્ય, શ્રી રત્નશેખર સુરિ છે. મળ દીકાનો રચનાકાલ સં. ૬૬૨ છે. તેના સંશોધક આ. શ્રી આનંદસાગર સુરિજી અને પ્રકાશક શ્રી ન. ધે. ઝવેરી છે. મુદ્રણકાલ અને ૧૯૧૯, સં. ૧૯૭૫, વીર સં. ૨૪૪૫ અને મુદ્રણસ્થાન નિર્ણયમાગર પ્રેસ, મુંબઈ છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૨૦૪ની છે. શ્લોક સંખ્યા ૬૬૪૪ છે. તેની કિંમત ૦-૦૦ રાખેલ છે. કુલે ૧૦૦૦ નકલો છે. તેના વિષય પાંચ અધિકારે આવકોના આર વૃત્તોનો અધિકાર છે. સંસ્કૃત, પ્રાકૃત ભાષામાં છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૮૦૦૦ થયો છે.

૪૯. ઉપમિતિ ભવપ્રખ્યા કથા ભાગ રત્નો : સંશોધક - આચાર્યશ્રી આનંદસાગર સુરિજી

આ ગ્રંથના કર્તા શ્રી મિદધિ (દેશામહત્તર શિષ્ય ગર્ગણિ શિષ્ય) છે. સંશોધક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિજી અને પ્રકાશક શ્રી ન. ધે. ઝવેરી છે. રચનાકાલ સં. ૬૬૨ છે. મુદ્રણકાલ સને ૬૨૦, સં. ૧૯૭૬, વીર સં. ૨૪૪૬ અને મુદ્રણસ્થાન નિર્ણયમાગર પ્રેસ, મુંબઈ છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૪૬૬ થી ૭૭૬ છે. શ્લોક સંખ્યા ૧૬૦૦૦ છે. તેની કિંમત રૂ. ૦-૦૦ રાખેલ છે. કુલે ૫૦૦ નકલો છે. તેના વિષય ઇન્દ્રિય કષાય આદિ છે. તે સંસ્કૃત ભાષામાં રચાયેલ છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૦૦૦૦ થયો છે.

૫૦. જ્વાલવાદિગમ સુત્ર ઉપાંગ :

સંશોધક : આચાર્યશ્રી આનંદસાગર સુરિજી

આ ગ્રંથના કર્તા રચયિત્રો, વિવરણકાર શ્રી ભવયગિરિ આચાર્ય છે. પ્રકાશક ન. ધે. ઝવેરી અને સંશોધક આચાર્યશ્રી આનંદસાગર સુરિજી છે. મુદ્રણકાલ સને ૧૯૧૯, સં. ૧૯૭૫, વીર સં. ૨૪૪૫ તથા મુદ્રણસ્થાન નિર્ણય માગર પ્રેસ, મુંબઈ છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૪૬૭ અને શ્લોક સંખ્યા ૧૪૦૦૦ પ્રમાણ છે. તેની કિંમત રૂ. ૩-૪-૦ રાખેલ છે. તેના વિષય જ્વાલવાદિગમ વગેરેનું સ્વરૂપ છે. ત્રીજી અથવા રચનાગ ઉપાંગનું છે. પ્રાકૃત, સંસ્કૃતમાં રચાયેલ છે. પ્રત ૫૦૦ છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૩૨૫૦ થયો છે.

૫૧. સૈનપ્રશ્ન અપરનામ પ્રશ્ન રત્નાકર : સંશોધક - આચાર્યશ્રી આનંદસાગર સુરિજી

આ ગ્રંથના રચયિતા શ્રી શુભવિજયજી (શ્રી હીંગવિજય સુરિ શિષ્ય શ્રી જિજ્ઞાસેન સુરિ રાગરો) છે. તેના સંશોધક આચાર્યશ્રી આનંદસાગર સુરિજી તથા પ્રકાશક શ્રી ન. ધે. ઝવેરી છે. મુદ્રણકાલ સને ૧૯૬૮, સં. ૧૯૭૫, વીર સં. ૨૪૪૫ છે. મુદ્રણસ્થાન વૈભવ પ્રેસ, મુંબઈ છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૧૨૪ની છે. કુલે ૧૦૦૦ નકલો છે. તેની કિંમત રૂ. ૧-૦-૦ રાખેલ છે. વિષય સાધુ વગેરેએ પૂછેલા પ્રશ્નોના ઉત્તરો સાર્વજનિક પાઠ સાથે છે. ભાષા મંદ્રાત પ્રાકૃત છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૦૦૦૦ થયો છે.

૫૨. જમ્બુદ્વીપ પ્રગણિત સૂત્ર :

સંશોધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સૂરિજી

આમાં ચાર વક્તરકાર સુધીનો લાગ ૧ પૂર્વાર્ધ છે. તેના કર્તા પૂર્વધર સ્થવિરો છે. પ્રમેયરતન મંજૂષા નામની ટીકા સમેત છે. તેના રચયિતા (શ્રી વિજયવલ્લભ સૂરિ શિષ્ય શ્રી વિજયલીર સૂરિ રાજ્યે) શ્રી સકલચંદ્ર ઉપાધ્યાય શિષ્ય શ્રી શાંતિચંદ્ર ઉપાધ્યાય કૃતવતિ ચક્રધાર ગચ્છીય શ્રી હેમચંદ્ર સૂરિ (શ્રી અભયદેવ સૂરિ શિષ્ય) છે. પ્રકાશક શ્રી ન. ઘે. ઝવેરી છે. રચના કાલ સં. ૧૬૬૧ છે. મુદ્રણકાલ સને ૧૬૨૦, સં. ૧૬૭૬, વીર સં. ૨૪૪૬ છે. સંશોધક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સૂરિજી છે. મુદ્રણસ્થાન નિર્ણયસાગર પ્રેસ, મુંબઈ છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૩૮૨ છે. તેની કિંમત રૂ. ૪-૦-૦ રાખેલ છે. કુલે ૧૦૦૦ નકલો છે. વિષય જમ્બુદ્વીપ અને જ્યોતિષનો અધિકાર છે. ભાષા સંસ્કૃત, પાકૃત છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૮૦૦ થયો છે.

૫૩. આવરણ્યક રિખણક :

સંશોધક - આચાર્ય શ્રી કુસુમ સૂરિજી

આ ગ્રંથના કર્તા મતધાર ગચ્છીય શ્રી હેમચંદ્ર સૂરિ (શ્રી અભયદેવ સૂરિ શિષ્ય) તથા સંશોધક પન્થામ શ્રી મણિ વિજયલ્લ શિષ્ય શ્રી કુસુમ સૂરિજી તથા પ્રગણક શ્રી ન. ઘે. ઝવેરી છે. મુદ્રણકાલ સને ૧૬૨૦, સં. ૧૬૭૬ વીર સં. ૨૪૪૬ છે. મુદ્રણસ્થાન નિર્ણય સાગર પ્રેસ, મુંબઈ છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૧૨૮ અને શ્લોક સંખ્યા ૪૬૦૦ છે. તેની કિંમત રૂ. ૧-૮-૦ છે. કુલે ૧૦૦૦ નકલો છે. વિષય શ્રી હરિસંદ સૂરિ કૃત આવરણ્યક વૃત્તિ ઉપર કરેલા ખુલાસા છે. પ્રાકૃત, સંસ્કૃત ભાષામાં છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૩૦૦૦ થયો છે.

૫૪. જમ્બુદ્વીપ પ્રગણિત સૂત્ર :

સંશોધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સૂરિજી

આમાં પાંચમાથી સાતમા સુધીનો મંપૂર્ણ ઉત્તરાર્ધ લા. ૨ છે. તેમજ તેના કર્તા પૂર્વધર સ્થવિરો છે. પ્રમેયરતન મંજૂષા નામની ટીકા સમેતની રચના શ્રી શાંતિચંદ્ર ઉપાધ્યાયે (શ્રી સકલચંદ્ર ઉપાધ્યાય શિષ્ય શ્રી હીર વિજય સૂરિ રાજ્યે કરી સંશોધક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સૂરિજી તથા પ્રકાશક શ્રી ન. ઘે. ઝવેરી છે. મુદ્રણકાલ સને ૧૬૨૦, સં. ૧૬૭૬, વીર મ. ૨૪૪૬ છે. મુદ્રણસ્થાન નિર્ણય સાગર પ્રેસ, મુંબઈ છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા, ૩૮૩.૫૧ ૫૪૬ છે. તેની કિંમત રૂ. ૨-૦-૦ છે. કુલે ૧૦૦૦ નકલો છે. વિષય જમ્બુદ્વીપ અને જ્યોતિષનો અધિકાર છે. ભાષા સંસ્કૃત છે. મિત્ર વિશિષ્ટાદિ સાથે છે. આતે તપાસજી પદાવલી વિગતારથી આપી છે. આ ટીકા રાજપ્રમુખપુરે (રાધનપુરમાં) રચાયેલી છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૪૦૦૦ થયો છે.

નં. ૪૬-૫૨-૫૩-૫૪ સં. ૧૯૦૦માં પ્રસિદ્ધ થયા.

૨૩

૫૫. દેવસીરાઈ પ્રતિક્રમણ સૂત્ર ભૂજ

આના પ્રકાશક શ્રી નગીનચંદ્ર ઘેલાભાઈ ઝવેરી છે. મુદ્રણકાલ સને ૧૯૨૨, સં. ૧૯૭૭ અને મુદ્રણસ્થાન જોન વિજય પ્રેસ, સુરત છે. કિંમત રૂ. ૦-૧-૦ રાખેલ છે. કુલે ૧૦૦૦ નકલો છે. વિષય શ્રાવકની ત્રિવિધ રાત્રિની આવશ્યક ક્રિયા છે. પ્રાકૃત, મગધ, ગુજરાતી ભાષામાં છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૩૭૫ થયો છે.

૫૬. દેવગીવાસની નોંધ - જોડે નગીનચંદ્ર ઘેલાભાઈ ઝવેરી કાળધર્મ, પામવાથી તેમના રૂપને ગેર જીવજીવદ સાહેચંદ્રને નીમવામાં આવ્યા હતા. નં. ૫૫ સુધીના અંશોનું કાચું રસવામાંથી હસ્તક થયું હતું.

શ્રી હરિભદ્ર સુરિ છે તેના સરોધક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિજી તથા પ્રકાશક શ્રી ન. ધે. ઝવેરી છે. તેનો મુદ્રણકાલ સને ૧૯૧૮, સ. ૧૯૭૪, વીર મ. ૨૪૪૪ અને પૃષ્ઠ સંખ્યા ૨૮૬ની છે મુદ્રણસ્થાન નિર્ણય માગર પ્રેસ, મુબમ્બઈ શ્રી શ્રી સંખ્યા ૬૩૬ તથા નિર્ણયિત ઉપરની છે તેની કિંમત રૂ. ૨-૮૦ રાખેલ છે કુલ્યે નકલો ૧૦૦૦ છે તેનો વિષય આહાર શુદ્ધિ સાધુ આચાર છે તે પ્રાકૃત, સમૃદ્ધ ભાષામાં રચાયેલ છે. રચનાકાન મ. ૬૬૦ છે કુલ ખર્ચ ૧૦૦૦ થયો છે

૧ ૫૦ થી ૫૦ મુખીના ૭ મ થાય સ ૧૯૧૮માં પ્રમિલિત થયા છે

૪૮. આનંદ પ્રતિકભણ સૂત્ર :

મગોધક - આચાર્યશ્રી આનંદસાગર સુરિજી

આ પ્રમથના કર્તા શ્રી ગણુધર ભગવંત તેની અર્થ દીપિકા નામાવૃત્તિના રચયિતા શ્રી સોમસુદર સુરિ, શ્રી ભુવનમુદર સુરિ શિષ્ય શ્રી રત્નગેખા સુરિ છે મગ દીકાનો રચનાકાન સ. ૬૪૬ છે તેના મગોધક આ શ્રી આનંદ સાગર સુરિજી અને પ્રકાશક શ્રી ન. ધે. ઝવેરી છે મુદ્રણકાન મને ૧૯૧૬, મ. ૧૯૭૫, વીર સ. ૨૪૪૫ અને મુદ્રણસ્થાન નિર્ણયમાગર પ્રેસ મુમ્બઈ છે શ્રી સંખ્યા ૨૦૪ની છે શ્રી સંખ્યા ૬૬૪૬ છે તેની કિંમત રૂ. ૨-૦ રાખેલ છે કુલ્યે ૧૦૦૦ નકલો છે તેનો વિષય પાંચ અધિકારે આરોગના માર દુનોનો અધિકાર છે મમૃત, પ્રાકૃત ભાષામાં છે કુલ ખર્ચ રૂ. ૧૦૦૦ થયો છે

૪૯. ઉપમિતિ ભવપ્રખ્યા કથા ભાગ રજો : સરોધક - આચાર્યશ્રી આનંદસાગર સુરિજી

આ પ્રમથના કર્તા શ્રી સિદ્ધિ (પ્રધાનભર સિધ્ધ ગર્ગરિ સિધ્ધ) છે સરોધક આચાર્ય શ્રી આનંદ માગર સુરિજી અને પ્રકાશક શ્રી ન. ધે. ઝવેરી છે રચનાકાન સ. ૬૬૭ છે મુદ્રણકાન સને ૬૭૦ મ. ૬૭૬ વીર સ. ૨૪૪૬ અને મુદ્રણસ્થાન નિર્ણયમાગર પ્રેસ મુમ્બઈ છે પૃષ્ઠ સંખ્યા ૪૬૮ થી ૭૭૬ છે શ્રી સંખ્યા ૧૬૦૦૦ છે તેની કિંમત રૂ. ૨-૦ રાખેલ છે કુલ્યે ૫૦૦ નકલો છે તેનો વિષય ઇન્દ્રિય મ્વાય આર્તિ છે તે સમૃદ્ધ ભાષામાં રચાયેલ છે કુલ ખર્ચ રૂ. ૨૦૦૦ થયો છે

૫૦. જ્વાળનાભિગમ સૂત્ર ઉપાગ

મગોધક આચાર્યશ્રી આનંદસાગર સુરિજી

આ પ્રમથના કર્તા રચયિતા વિવરણકાર શ્રી મનમગિરિ આચાર્ય છે પ્રકાશક ન. ધે. ઝવેરી અને સરોધક આચાર્યશ્રી આનંદસાગર સુરિજી છે મુદ્રણકાલ સને ૧૯૧૬ સ. ૧૯૭૫ વીર સ. ૨૪૪૫ તથા મુદ્રણસ્થાન નિર્ણય માગર પ્રેસ, મુમ્બઈ છે પૃષ્ઠ સંખ્યા ૪૬૭ અને શ્રી સંખ્યા ૧૪૦૦૦ પ્રમાણ છે તેની કિંમત રૂ. ૩-૪૦ રાખેલ છે તેનો વિષય જ્વાળાનું વગેરેનું સ્વરૂપ છે ત્રીજી ૧. આનંદ ઉપાગત છે પાકૃત, સમૃદ્ધ ભાષામાં રચાયેલ છે કુલ ખર્ચ રૂ. ૩૨૫૦ થયો છે

૫૧. સિનંપ્રત્ન અપગનામ પ્રત્ન રત્નાકર . મગોધક - આચાર્યશ્રી આનંદસાગર સુરિજી

આ પ્રમથના રચયિતા શ્રી શુભવિજયજી (શ્રી કીર્તિવિજય સુરિ શિષ્ય શ્રી વિજયસેન સુરિ રાગ્યો) છે તેના મગોધક આચાર્યશ્રી આનંદસાગર સુરિજી તથા પ્રકાશક શ્રી ન. ધે. ઝવેરી છે મુદ્રણકાન સને ૧૯૧૬, ૧૯૭૫ વીર સ. ૨૪૪૫ છે મુદ્રણસ્થાન નેલલ પ્રેસ મુમ્બઈ છે પૃષ્ઠ સંખ્યા ૧૦૪ની છે કુલ્યે ૧૦૦૦ છે તેની કિંમત રૂ. ૧-૦૦ રાખેલ છે વિષય સાધુ વગેરેએ પૂછેલા પ્રશ્નોના ઉત્તરો શાસ્ત્રોક્ત પદ સાથે ભાષા મગન પ્રાકૃત ૭ કુલ ખર્ચ રૂ. ૨૦૦૦ થયો છે

શ્રી જીવજીવંદ સાહેબજી અવેરી અને સંશોધક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિ છે. મુદ્રણકાલ મને ૧૯૨૩, મં. ૧૯૭૯, વીર સં. ૨૪૪૯ છે. મુદ્રણસ્થાન અહાદુરમિલ પ્રેસ, પાલીતાણા છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૯૫, શ્લોક સંખ્યા ૨૮૦૦ છે. તેની કિંમત રૂ. ૧.૦૦૦ રાખેલ છે. કુલે ૭૫૦ નકલો છે. વિષય અરિહંતાદિ ત્રીણ સ્થાનક તપ તથા આરાધન કરવાવાળાની કથાઓ છે. વીરમપુરીમાં રચેલ છે. પ્રાકૃત, સંસ્કૃત ભાષામાં છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૧૫૦૦ થયો છે.

૬૧. કલ્પસૂત્ર :

સંશોધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિ

આ ગ્રંથના કર્તા શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામી અને ટીકાકાર શ્રી વિનય વિજયઉપાધ્યાય છે. તેના સંશોધક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિ તથા પ્રકાશક શ્રી જીવજીવંદ સાહેબજી અવેરી છે. રચનાકાલ મં. ૧૯૬૬ છે. મુદ્રણકાલ મને ૧૯૨૩, સં. ૧૯૭૯, વીર મં. ૨૪૪૯ તથા મુદ્રણસ્થાન નિર્ણયસાગર પ્રેસ, મુંબઈ છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૧૬૬ છે. શ્લોક સંખ્યા ૧૨૧૬ તથા સુમેધિકા ટીકાના શ્લોક ૬૫૮૦ છે. તેની કિંમત રૂ. ૨-૦-૦ છે. કુલે ૧૦૦ નકલો છે. તેના વિષય જિન-અધિર ચરિત્ર આચાર્યારી છે. ભાષા પ્રાકૃત, સંસ્કૃત છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૪૮૦૦ થયો છે. મામાચારીની બીજી આવૃત્તિ છે.

૬૨. સુમેધિકા સમાચારી :

સંશોધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિ

આ ગ્રંથના કર્તા શ્રી શીમભદ્ર સુરિ શિષ્ય શ્રી હનેશ્વર સુરિ શિષ્ય શ્રી શંકરાચાર્ય છે. તેના સંશોધક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિ તથા પ્રકાશક શ્રી જીવજીવંદ સાહેબજી અવેરી છે. તેના મુદ્રણકાલ મને ૧૯૨૫, સં. ૧૯૮૦, વીર સંવત ૨૪૫૦ તથા મુદ્રણસ્થાન વેલવ પ્રેસ, મુંબઈ છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૫૦ની છે, શ્લોક સંખ્યા ૧૩૮૬ છે. તેની કિંમત રૂ. ૦-૮-૦ રાખેલ છે. કુલે ૧૦૦૦ નકલો છે. તેના વિષય અમ્બકલ મન આરોપણ આદિ ૨૬ વિષયો પ્રાકૃત, સંસ્કૃત, ભાષામાં છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૧૦૦૦ થયો છે.

નં. ૬૩ સં. ૧૯૧૪મા પ્રસિદ્ધ થયો.

૬૩. સિસિસિરિયાલ ક્ષા (શ્રી શ્રીપાલ કથા) : સંશોધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિ

આ ગ્રંથના કર્તા શ્રી રત્નચંપા સુરિ (શ્રી વજ્રસેન સુરિ શિષ્ય શ્રી હેમતિવંદ સુરિ શિષ્ય) છે. તેની અવધૂર્ણ બૃહત્ ગ્રંથીય છે. રચનાકાલ સં. ૧૪૨૮ છે. સંશોધક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિ તથા પ્રકાશક શ્રી જી. સા. અવેરી છે. મુદ્રણકાલ મને ૧૯૨૩, સં. ૧૯૮૦, વીર સંવત ૨૪૫૦ તથા મુદ્રણસ્થાન આનંદ પ્રેસ, ભાવનગર છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૧૫૩, શ્લોક સંખ્યા ૧૩૪૨ છે. તેની કિંમત રૂ. ૧-૪-૦ છે. કુલે ૧૦૦૦ નકલો છે. વિષય અરિહંતાદિ નવપદ આગમના પદ કથા છે. ભાષા પ્રાકૃત, સંસ્કૃત છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૨૫૦૦ થયો છે.

નં. ૬૦, ૬૧, ૬૩ મ. ૧૯૨૩મા પ્રસિદ્ધ કરવામા આવ્યા છે.

૬૪. પ્રવચન સારોહાર ઉત્તરાર્ધ ભા. ૨ જો. સંશોધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિ

આ ગ્રંથના કર્તા શ્રી નેમિચંદ્ર સુરિ છે. મુદ્રણકાલ મં. ૧૯૨૬ છે. તેની રૂઢિ શ્રી સિદ્ધસેન સુરિએ રચી છે. મુદ્રણકાલ વિ. સં. ૧૯૮૨ છે. પ્રવચન સારોહાર મૂળ વિરિધાલુકમ સચેનના કર્તા શ્રી નેમિચંદ્ર સુરિ છે. વીર સંવત ૨૪૫૨ નો મુદ્રણકાલ છે તેનો રચનાકાલ મં. ૧૮૪૮ છે. મુદ્રણસ્થાન નિર્ણય મંચર પ્રેસ મુંબઈ છે.

૫૫ સંખ્યા ૧ થી ૪૪૯, ૪૫૦ થી ૪૬૧ વિ. આ. ૫૨૦ છે. શ્લોક સંખ્યા ૧૫૯૯, વૃત્તિ ૧૮૦૦. પ્રમાણ છે. કિંમત રૂ. ૪-૦-૦ રાખેલ છે કુલે ૧૦૦૦ નકસો છે. ચાલવંદન, સુરવંદન, પચ્ચમ્માણ વગેરે ૧૦૮ થી ૨૧૬ વિષયો છે. ભાષા પ્રાકૃત, મગ્ધ છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૮૦૦૦ થયો છે

૬૫. લોકપ્રકાશ-કવ્યલોક બા. ૧ લો : સંગ્રાહક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિ

આ ગ્રંથના કર્તા શ્રી વિનય વિજય ઉપાધ્યાય છે. મંગ્રાહક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિ અને પ્રકાશક શ્રી જી. સા. અવેરી છે. રચના કાલ મ. ૧૭૦૮નો છે. મુદ્રણકાલ સને ૧૯૨૬, સ. ૧૯૮૨, વીર સં. ૨૪૫૨ અને મદ્રણસ્થાન નિર્ણય માગ્ર પ્રેમ. મુંબઈ છે. ૫૬ સંખ્યા ૧૩ અને કિંમત રૂ. ૨-૦-૦ છે. કુલે ૧૦૦૦ નકસો છે. વિષય ૧થી ૧૨ મગ્ધા કાવ્યનું મંપૂર્ણ ગદ્ય, રાગ, પદ્યોપમ છંદોનું નિરૂપણ છે. ભાષા સમૃત છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૪૦૦૦ થયો છે

૬૬. આનંદ કાવ્ય મહોદધિ ભૌતિક સાતમું મંગ્રાહક - મુનિશ્રી સંપત વિજયજી

જૈન મહિત્યોદ્ધાર ગ્રંથ. પ્રાચીન જૈન ગુરુ કાવ્ય સમૂહ () યોગ્ય મારવમ્પી ચોપાઈ રામ (૨) માધવાનંદ ધરણ રાસ, કામકુદલા રતનન પાર્વનાથ સ્તંભ, સકન ચોપાઈ, તેના કર્તા શ્રી કુશલનાથ તથા ગતવન-નક્ષત્ર વ્યાખ્યાય ચાર પ્રત્યેક બુદ્ધ ચોપાઈ મહેશ્વર ચોપાઈ સાથે છે. મંગ્રાહક મુનિ શ્રી સંપત વિજયજી છે. કવિવર શ્રી સમયસુદર યજ્ઞિ છે તથા ઉપોદ્યાન શ્રી કૃષ્ણાન મોહનનાથ અવેરીએ તથા હરગોવિંદનાથ કાટાવાનાએ લખ્યો છે. તેનો મુદ્રણકાલ મને ૧૯૦૬, મ. ૧૯૯૨ વીર સં. ૨૪૫૨ તથા મુદ્રણસ્થાન જસવંતસિંહ પ્રેમ, નીમડી છે. ૫૬ સંખ્યા ૫૫૨ છે તેની કિંમત રૂ. ૧-૮-૦ રાખેલ છે. કુલે ૧૦૦૦ નકસો છે. વિષય અનેક વિષયન શસો, ગુજરાતી કાવ્ય વગેરે છે. સદગત શ્રી ચીમનનાથ દનાવતુ જીન ચન્નિ તથા પ્રામનિક નિવેદન છે અને વિશેષમા તે શ્રી મો. દ. દેશાઈએ લખ્યું છે. પ્રકાશક શ્રી જીવજીવંદ સાહેબ અવેરી છે. ગુજરાતી ભાષામાં લખેલ છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૩૦૦૦ થયો છે

૬૭. તરવાર્યાધિગમ સત્ત્વ : મંગ્રાહક - પ્રો. હીરાલાલ રસિકલાલ કાપડિયા

ત્રીપદ મંપૂર્ણ કારિકાના કર્તા શ્રી હીમાચારિ વાચકવર છે ભાષ્ય મહેત અષ્ટપાદ ૧ થી ૫ પર્વતનો ૧૬ ભાગ ૧ લો તથા વૃત્તિ મ. કા. દેવગુપ્તાચાર્ય રચિત છે મંગ્રાહક શ્રી હીરાલાલ રસિકલાલ કાપડિયા તથા શિકે શ્રી જીવજીવંદ સાહેબ અવેરી છે મુદ્રણકાલ મને ૧૯૦૬, સ. ૧૯૮૨, વીર મ. ૨૪૫૨ તથા મુદ્રણ ન કચોટક પ્રેસ, મુંબઈ છે. ૫૬ સંખ્યા ૫૫૬ની છે. કુલે ૧૩૫૦ નકસો છે. તેની કિંમત રૂ. ૧-૦-૦ મેલ છે વિષય જૈન તત્ત્વજ્ઞાનનો અષ્ટવં ગ્રંથ છંદોગતતત્ત્વનો છ ચોરડી આકારે સત્ત્વ ભાષામાં સચિત મેલ છે કુલ ખર્ચ રૂ. ૧૫૦૦ થયો છે.

૬૮. નવપદ પ્રકરણ લઘુવૃત્તિ : સંગ્રાહક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિ

આ ગ્રંથના કર્તા શ્રી દેવગુપ્ત સુરિ ઉપકેશ ગચ્છીય છે સંગ્રાહક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિ પ્રકાશક શ્રી જીવજીવંદ સાહેબ અવેરી છે. મુદ્રણકાલ મને ૧૯૨૬, સ. ૧૯૮૦, વીર મવત ૨૪૫૨ છે. ગુપ્તાન વીરસાસન પ્રેસ, અમદાવાદ છે ૫૬ સંખ્યા ૬૨, ગાથા ૧૪૦ અને લઘુવૃત્તિ ૨૫૧૬ પ્રમાણ છે. તેની

કિંમત રૂ. ૧-૦-૦ રાખેલ છે. કુલેરે ૧૦૦૦ નકલો છે. વિષય ઔપદેશિક ગ્રંથ છે. ભાષા પ્રાકૃત, સંસ્કૃત છે. કુલેરે ખર્ચ રૂ. ૨૦૦૦ થયો છે.

નં. ૧૪ થી ૬૮ સં. ૧૯૨૬ માં પ્રસિદ્ધ થયા.

૬૯. પંચવસ્તુક ગ્રંથ :

સંશોધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિજી

પંચવસ્તુક શિષ્યસિતા. વ્યાખ્યા તથા મૂળ સમેત. તેના કર્તા શ્રી હરિશંકર સુરિ સ્વાયંભૂ વ્યાખ્યા સમેત. સંશોધક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિસ્વરજી છે. પ્રકાશક શ્રી જયજયંદ સાહેબજી અવેરી અને મુદ્રણકાલ સને ૧૯૨૭, સં. ૧૯૮૩, વીર સંવત ૨૪૫૩ છે. મુદ્રણસ્થાન નિર્ણય સાગર પ્રેસ, મુંબઈ છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૩૦૫ અને શ્લોક સંખ્યા ૧૭૬૬ છે. તેની કિંમત રૂ. ૩-૦-૦ રાખેલ છે. કુલેરે ૧૦૦૦ નકલો છે. શ્લોક સંખ્યા, વ્યાખ્યા ૧૦૫ ને મૂળ ૧૭૬૬ પ્રમાણ છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૬૦૦૦ થયો છે.

૭૦. આનંદ કાવ્ય મહોદધિ મૌકિક આઠમું :

સંશોધક - મુનિશ્રી સુપતવિજયજી

જૈન ગુર્જર સાહિત્યેષ્ઠા ગ્રંથાંક આઠમો કુમારપાલ જાળનો રામ. તેના કર્તા કવિચર શ્રી નમ્પભદ્રાસ સઘની (નાગજી પુત્ર), રચનાકાલ સં. ૧૬૭૦ અને સંશોધક મુનિશ્રી સુપતવિજયજી છે. પ્રકાશક શ્રી જયજયંદ સાહેબજી અવેરી તથા શ્રી જળજીતરાય કદામણીયા દાકોર છે. રામકાર શ્રી નમ્પભદ્રાસ કવિ છે. ઉત્પાદકશ્રીના કાઠાનો ખેત્રીક છે. કવિનાનાના પ્રે. બી. સી. લક્ષ્મીઆર્યાના તથા શ્રી દુર્ગુચારાન મો. અવેરીના છે મુદ્રણકાલ સં. ૧૯૧૭, વિક્રમ સં. ૧૯૮૩. વીર નિર્ણય ૨૪૫૩ છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા, ૩૦૮ની છે. તેની કિંમત રૂ. ૧-૮-૦ રાખેલ છે. કુલેરે ૧૦૦૦ નકલો છે. વિષય, કુમારપાન ગગન અને શ્રી હેમચન્દ્રાચાર્યનું જીવન ચરિત્ર છે. ભાષા ગુજરાતી છે.

૭૧. આચાર્ય પ્રદીપ :

સંશોધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિજી

આ ગ્રંથના કર્તા શ્રી જનશૈખર સુરિ (સહસ્રાવધાની મુખ પ્રધાન શ્રી મુનિચંદ્ર મરિ-શિષ્ય) છે. સંશોધક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિજી તથા પ્રકાશક શ્રી જયજયંદ સાહેબજી અવેરી છે. મુદ્રણકાલ સને ૧૯૨૭, સં. ૧૯૮૩, વીર સંવત ૨૪૫૩ છે. મુદ્રણસ્થાન સુપ્રેમપ્રકાશ પ્રેસ, અમદાવાદ છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૬૬ છે. શ્લોક સંખ્યા ૪૦૬૫ તેની કિંમત રૂ. ૧-૮-૦ રાખેલ છે. કુલેરે ૧૦૦૦ નકલો છે. વિષય આચાર્યના ગ્રંથ છે. ભાષા પ્રાકૃત, સંસ્કૃત છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૩૦૦૦ થયો છે.

૭૨. વિચાર રત્નાકર :

સંશોધક - આચાર્ય શ્રી દાનસુરિજી

આ ગ્રંથના કર્તા જગદેશ્વર શ્રી હીનવિજય સુરિ શિષ્ય ઉપાધ્યાયજી શ્રી કીર્તિવિજયજી છે. સંશોધક આચાર્ય શ્રી વિજય દાનસુરિજી અને પ્રકાશક શ્રી જયજયંદ સાહેબજી અવેરી છે. મુદ્રણકાલ સને ૧૯૨૭, સં. ૧૯૮૩, વીર સં. ૨૪૫૩ છે. મુદ્રણસ્થાન આનંદ પ્રેસ, ભાવનગર છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૨૨૦ની છે. શ્લોક સંખ્યા ૯૬૧૦ છે. તેની કિંમત રૂ. ૩-૦-૦ રાખેલ છે. કુલેરે ૧૦૦૦ નકલો છે. ભાષા પ્રાકૃત, સંસ્કૃત છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૬૦૦૦ થયો છે.

૭૩. નવપદ પ્રકરણ :

સંશોધક - આનંદસાગર સુરિજી

આ ગ્રંથના કર્તા શ્રી દેવગુપ્તાચાર્ય છે મુદ્રણ વૃત્તિ શ્રી ચરોત્તર ઉપાધ્યાય (દેવગુપ્તાચાર્ય શિષ્ય) રચિત છે.

મગધક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સૂરીશ્વરજી તથા પ્રકાશક શ્રી છવ્વજીવદ માર્કેચંદ જવેરી છે. મુદ્રણકાળ સને ૧૯૨૭, મ. ૧૯૮૩, વીર મં. ૪૪૫૩ તથા મુદ્રણસ્થાન વૈભવ પ્રેસ, મુંબઈ છે. તેની કિંમત રૂ. ૪-૦૦ રાખેલ છે કુલે ૧૦૦૦ નકલો છે. ભાષા પ્રાકૃત, અસ્કૃત છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૮૦૦૦ થયો છે.

નં. ૧૬ થી ૧૬ મ. ૧૯૦૭મા પ્રસિદ્ધ કરવામા આયા છે.

૩૪. લોકપ્રકાશ ક્ષેત્રસેલ્લ ભાગ રજ્જે : સમોધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સૂરિજી

આ ગ્રંથના કર્તા, મહોપાધ્યાય શ્રી યતિવિજય સિંધ શ્રી વિનયવિજય ગણિ છે. મગધક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સૂરિ તથા પ્રકાશક શ્રી છવ્વજીવદ માર્કેચંદ જવેરી છે. ગ્રંથનાકાલ મને ૧૯૦૮ તથા મુદ્રણકાળ મને ૧૯૨૮, મ. ૧૯૮૦, વીર મ. ૨૪૮૪ અને મુદ્રણસ્થાન નિર્ણયમાગર પ્રેસ, મુંબઈ છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૧૩૧ થી ૩૬૮ છે તેની કિંમત રૂ. ૨-૮-૦૦ ગણેલ છે કુલે ૧૦૦૦ નકલો છે. વિષય મર્મ ૧૦ થી ૨૭મા ક્ષેત્ર જીજ્ઞાસાદીનુ અગ્રણ છે. ભાષા અસ્કૃત ૭ કુલ ખર્ચ રૂ. ૫૦૦૦ થયો છે.

ન. ૧૬ મ. ૧૯૦૮મા પ્રસિદ્ધ થયો.

૩૫. મહાવીર ચરિત્ર (ચરિત્ર) પાકૃત : સમોધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સૂરિજી

આ ગ્રંથના કર્તા (આનંદકૃષ્ણ શ્રીમદ્ અભવદેવ મુનિ સિંધ શ્રી પ્રમથમન્દાય ભંકર્યા શ્રી સુનાતવચંદ સિંધ) શ્રી શુભચંદ્ર ગણિ છે. સમોધક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સૂરીશ્વરજી તથા પ્રકાશક શ્રી છવ્વજીવદ માર્કેચંદ જવેરી છે. મુદ્રણકાળ મને ૧૯૦૮ મ. ૧૯૮૫ વીર મં. ૪૪૫૫ છે. મુદ્રણસ્થાન નિર્ણયમાગર પ્રેસ, મુંબઈ છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૩૪૧ શ્લોક સંખ્યા ૧૦૦૩ છે તેની કિંમત રૂ. ૪-૦૦ રાખેલ છે કુલે ૧૦૫૦ નકલો છે. વિષય મહાવીર ગ્રંથો અરિત અતરંગત કથાઓ છે. તે પ્રાકૃત ભાષામાં છે કુલ ખર્ચ રૂ. ૧૦૦૦૦ થયો છે.

ન. ૩૫ સવત ૧૯૦૮મા પ્રસિદ્ધ થયો.

, અમદાવાદ જૈન વિદ્યાશાળાના કાર્યવાહકોએ આગમ આરાધનાતથ્યવગત દ્રવ્યના લિપિગ્રંથો નકલો બેટ આપી.

૩૬. તત્ત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર :

મગધક - પ્રો. હીનાસાલ રનિકલાલ કાપડિયા

ગ્રંથપત્ર ભાષ્ય સમેત અપવાય ૬ થી ૧૦ મ પૃષ્ઠો ભાગ ૨ જ્ઞે આ ગ્રંથના કર્તા વાયકવર શ્રી ઉમાસ્વામિ છે તેની ટીકા શ્રી સિંધસેન ગણિએ રચેલ છે. પ્રકાશક શ્રી છવ્વજીવદ માર્કેચંદ જવેરી છે. મુદ્રણકાળ મને ૧૯૩૦, મ. ૧૯૮૬, વીર સવત ૨૦૫૬ તથા મુદ્રણસ્થાન નિર્ણય માગર પ્રેસ, મુંબઈ છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા, ૪૬૪, શ્લોક સંખ્યા મૂળ ૨૦૫ ભા. ૧૧૪ ની છે. તેની કિંમત રૂ. ૪-૦૦ રાખેલ છે કુલે ૧૦૫૦ નકલો છે. વિષય તત્ત્વગાનનો છે. ટીકાના શ્લોક ૧૮-૨૦ પ્રમાણ છે કુલ ખર્ચ રૂ. ૧૫૦૦૦ થયો છે.

ન. ૧૬ મ. ૧૯૩૦મા પ્રસિદ્ધ થયો.

૩૭. ભરતેશ્વર બાહુબલી સ્વાધ્યાય ભાગ ૧ : સમોધક આચાર્ય શ્રી વિજય જ્ઞાનસૂરિ શિષ્ય ઉપાધ્યાયજી શ્રી ધર્મવિજયજી

તેની રચિત શુભશીત ગણિ (મુનિનુર મુનિ સિંધ) એ રચી છે. ગ્રંથનાકાળ સવત ૧૫૮૦ છે. પ્રકાશક શ્રી છવ્વજીવદ માર્કેચંદ જવેરી છે. મગધક આચાર્ય શ્રી વિજયજ્ઞાન સૂરિ પ્રસિદ્ધ ઉપાધ્યાયજી શ્રી ધર્મવિજયજી

છે. મુદ્રણકાલ સને ૧૯૩૨, સં. ૧૯૮૮, વીર સંવત ૨૪૫૮ તથા મુદ્રણસ્થાન વૈભવ પ્રેસ, સુમધ છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૧ થી ૧૮૬ની છે. પ્રેસ સંખ્યા પૃષ્ઠ ૧૦૨૮૨ છે. તેની કિંમત રૂ. ૨-૦-૦ છે. કુલે ૧૦૦૦ નકલો છે. વિષય ભગત મહારાજદિ મહાપુરોષોનાં ચરિત છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૪૦૦૦ થયો છે.

૬૮. લોક પ્રકાશ ભાગ ૩ જી. કાલલોક પ્રકાશ : મંગોપદ - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સરિજી

આ ગ્રંથના રચયિતા શ્રી વિનય વિજય ઉપાધ્યાયજી (મહોપાધ્યાય શ્રી કીર્તિ વિજય ગણિ શિષ્ય) છે. સંશોધક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સરિજી તથા પ્રકાશક શ્રી જીવજીવદ સાહેબજી જવેરી છે. મુદ્રણકાલ સને ૧૯૧૨, સં. ૧૯૮૮, વીર સંવત ૨૪૫૮ તથા મુદ્રણસ્થાન નિર્ણયસાગર પ્રેસ, સુમધ છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા, ૬૬૬ થી ૫૪૬ છે. તેની કિંમત રૂ. ૨-૦-૦ રાખેલ છે. કુલે ૧૦૦૦ નકલો છે. વિષય સમગ્રી મુદ્રણપરાવર્તનાદિ કાવોંમિતુ સ્વરૂપ મર્જ ૩૮ થી ૩૦ છે. ભાષા સંસ્કૃત છે.

નં. ૬૫ પ્રથમ ભાગ, નં. ૬૪ દ્વિતીય ભાગ, નં. ૭૮ તૃતીય ભાગ, નં. ૮૬ ચતુર્થ ભાગે મંપ્રાપ્ત. કુલ ખર્ચ રૂ. ૪૦૦૦ થયો છે.

૭૬. ભક્તમયર-દયાણુ મંદિર-નમિજી સ્તોત્રત્રય : સંશોધક - શ્રી. હીરાલાલ રસિકલાલ કાપડિયા

ભક્તમયના રચયિતા શ્રી માનતુંગ સુગિ (૨) કલાણુ મંદિરના શ્રી સિદ્ધસેન ત્રિવાકર (૩) નમિજીના શ્રી. મેધવિજય ગણિ છે. ભક્તમયરના વ્યાખ્યાયક શ્રી કનકકુશલ ગણિ, કલાણુ મંદિર સ્તોત્રના વ્યાખ્યાયક કનકકુશલ ગણિ, કલાણુ મંદિર વ્રતિગ્રંથયિના શ્રી માણિકચંદ્ર યુનિવર છે. નમિજી સાવચૂરિ નવકાર થય (જોગન ગર્ભિત મોત્ર) મોત્ર યુગન, પરમેષ્ઠિ સ્તવન, મહાવીર જિન સ્તવન, ઋષભદેવ સ્તુતિ, સાવચૂરિ આદિ પરિશિષ્ટો. અંગ્રેજી અનુવાદ સાથે છે. આ ગ્રંથોના કતો પ્રતિવાર્થો છે. રચનાકાલ નં. ૧૪૨૬-૧૪૫૨ છે. મુદ્રણકાલ સને ૧૯૩૨, સં. ૧૯૮૮, વીર સં. ૨૪૫૮ તથા મુદ્રણસ્થાન નિર્ણયસાગર પ્રેસ, સુમધ છે. પ્રકાશક શ્રી જીવજીવદ સાહેબજી જવેરી છે. મંગોપદ શ્રી હીરાલાલ રસિકલાલ કાપડિયા છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા ભ. ૧૨, ૧૮, ૩૮, ૩૪, ૮, ૨૭૮ અનુક્રમે છે. પ્રેસ સંખ્યા ભ. ૪૪, ક. ૪૪, ન. ૨૪, ૧૪૭૨ છે. કુલ નકલો ૧૨૫૦ છે. તેની કિંમત રૂ. ૫-૦-૦ છે. વિષય પ્રભુ જિન સ્તુતિ સ્તવ છે. ભાષા પ્રાકૃત, સંસ્કૃત ગુજરાતી, અંગ્રેજી જ, કુલ ખર્ચ રૂ. ૧૦૦૦ થયો છે.

૮૦. પ્રિયંબુ નૃપકથા :

સંશોધક - શ્રી. હીરાલાલ રસિકલાલ કાપડિયા

આ ગ્રંથના કતો શ્રી જિનસુરયુનિ તથા શ્રી હિપસગંધર પ્રભાવ ગર્ભિત ક્ષુલકેવરી શ્રી ભદ્રનાથ સ્વામી છે. તેની લઘુસ્તિ પરિશિષ્ટદિ અમેતના રચયિતા શ્રી દિજ પાર્શ્વદેવ ગણિ છે. રચનાકાલ સં. ૧૬૬૭ છે. સંશોધક શ્રી હીરાલાલ રસિકલાલ કાપડિયા તથા પ્રકાશક શ્રી જીવજીવદ સાહેબજી જવેરી છે. મુદ્રણકાલ સને ૧૯૩૨, સં. ૧૯૮૮, વીર સંવત ૨૪૫૮ તથા મુદ્રણસ્થાન કલ્યાણ પ્રેસ છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૧૮૮ છે. પ્રેસ સંખ્યા ૧૪૦૫ છે. તેની કિંમત રૂ. ૧-૮-૦ રાખેલ છે. કુલે ૧૨૫૦ નકલો છે. વિષય મંત્રાદિ ગર્ભિત પાર્શ્વ જિન સ્તુતિ છે. પ્રાકૃત, સંસ્કૃત ભાષામાં છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૪૦૦૦ થયો છે.

૮૧. અનેકાર્થ ગ્લખજીવા.

મગધક - પ્રો. હીરાલાલ રસિકલાલ કાપડિયા

અદ્ય લક્ષ્યાર્થી આદિ રત્નાનિ અર્થ રત્નાવલી ઈતિ તથા ગાયત્રી વિગ્ધ્ય વીતનાગ રતવ, શ્રી નયન જિન અર એકાદશાદિ નામધાના નમસ્કાર ઉવસગદગાદિ સપ્ત ગ્લખ્ય મટીકા પર્ણિશિઠાદિ સમેત છ તેના કર્તા શ્રી મમય મુદરેપાખ્યાય છ ગ્લખ્યાકાન સવત ૧૬૪૨ છે મગધક પ્રો હીરાલાલ ગમિકતાલ કાપડિયા તથા પ્રકાશક શ્રી હનુમચદ સાહેબચદ ઝવેરી છ મુદ્રણકાન સને ૧૯૩૩, મ. ૧૯૮૯, વીર સવત ૨૪૫૮ તથા મુદ્રણગ્યાન નિર્ણય માગર પ્રેમ, મુખર્ષ છે ૫ મધ્યા ૧૭૪ તથા શ્લોક મધ્યા ૧૦૪૫ છે, તેની કિંમત રૂ ૩-૦-૦ છે ફરને ૧૦૫૦ નકનો છે આમા મશૂત છ ફૂલ ખર્ચ ૩ ૧૭૫૦ થયો છે

૮૨. કલ્પસૂત્ર (ખારસા) મૂલ
(શ્રી સિદ્ધિ સુગિના ગિખ્ય)

મગધક - આચાર્ય શ્રી નિજયમેષ સુરિછ

દશાશ્રુત રકમ મુદતમર્ત અષ્ટમાપાવન ૩૧ પર્ણપણા નય આ મધના કર્તા શ્રી ભદ્રનાથ રવ મી (મુદ્રક) શ્રી પૂર્વધા જીન જેવતી છે (૧) કાલિમધ્યાર્થ કથા તથા નીચ પચાસામ આ મધના કર્તા () કાનિમધ્યાર્થ કથા (આ મારમાની પ્રતમા પ્રાગીન ચિત્રો અને નવીન ચિત્રારાવેના તેમજ વ્યક્તિઓ પ્રતિકૃતિ ઉત્તરથી તૈવાર કાચેના ચિત્રો ૨૦૬ કરી અર્પણ પ્રકાશન થયુ છે. મગધક આચાર્ય શ્રી વિજયમેષ સુરિછ તથા પ્રકાશક શ્રી હનુમચદ સાહેબચદ ઝવેરી છે મુદ્રણકાન અને ૧૯૩૩, મ. ૧૯૮૦ વીર મ ૨૧ ૨૪૫૦ તથા મુદ્રણગ્યાન નિર્ણય માગર પ્રેમ મુખર્ષ છે ૫ મધ્યા ૮૦ - ૮૪થી ૮૯ અને ૯૦ થી ૯૨ છે શ્લોક મધ્યા મ. ૧૦૧ શ્લોક ૧૫ તથા ૯૦ છે તેની કિંમત રૂ ૧૦-૦-૦ રાખેન છે વિષય જિનચરિત સ્થરિત ની મામાચારી અને પુત્રાચારી કાનિમાધ્યારે જ્ઞાતા છે આમા કુલ ૮૦ ચિત્રો ૭ મૂળ પ્રાકૃતમા તથા કથન્ય મશૂતમા છે ફૂલ ખર્ચ રૂ ૪૮૦૦ થયો છે

૮૩. નયન પચાશિકા:

મગધક - પ્રો. હીરાલાલ રસિકલાલ કાપડિયા

આ મધના કર્તા કવીશ્વર શ્રી ધનપાન પડિત છે તેના સસાધક પ્રો હીરાલાલ રસિકલાલ કાપડિયા તથા પ્રકાશક શ્રી હનુમચદ મહિત્વદ ઝવેરી ૭ મુદ્રણકાન સને ૧૯૩૦ મ. ૧૯૮૮ વીર સવત ૨૪૫૦ તથા મુદ્રણગ્યાન નિર્ણય માગર પ્રેમ મુખર્ષ છે ૫ મધ્યા ૪૮૫ શ્લોક પદ ૫૦ છે તેની કિંમત રૂ ૪-૦-૦ છે ફરને ૧૨૫૦ નકનો છે વિષય શ્રી નયનપદેન મુતિ છે આમા પ્રાકૃતના ૫ પદો છે તેના ૫૦ મશૂત ધાના ૭ વિવેચન મુજગની ભાષામા છે નયન પચાશિકા બનિવેકિન ઈતિ કર્તા પ્રબાન-આચાર્ય, વિવરણ શ્રી હેમચદ ગમિજી, સન્દર્ભ ગ્રંથ પ્રો હી ર કાપડિય એ અને છાયા ગ્રંથીક લુ પ્રો હી ર કાપડિયાએ કરેન છે (૧) મશૂત પ્રાકૃત અર્ચચુગિ (માગાવમોધ) મહોષાખ્યાય શ્રી ધર્મગેખરજીએ કરેલ છે શ્લોક ૩૩૬ ૭ (૨) કથન પચાશિકાનચુચિ નમિચન્દ્ર મુનિએ તેની અનચુરિ ચિત્રાન મુનિ રત્ન પૂર્વમુનિચર્ચ તથા શ્રી સ્થિતિ (વિરોધાન કાગ) ગયા સમેત મડિતા) ધનપાન કરીશ્વરે તથા અનચુરિ પૂર્વ મુનિવરે રચી છે વીર મુતિ ૧૧ પદ મશૂત પ્રાકૃત પદ શબ્દસુચિ ફૂલ ખર્ચ રૂ ૧૦ ૦૦ થયો છે

ન ૮૧ ૮૦ ૮૩ મ ૧૯૩૩મા પ્રમિદ થયા

૮૪. જૈન ધર્મ નવ સ્તાવ

સસાધક - પ્રો હીરાલાલ રસિકલાલ કાપડિયા

(૧) જૈન ધર્મનવ મોન (૨) જોવૃતિકાર્ય (૩) જોવૃતિકા પર્ણાં (૪) સભા અધિકારના કર્તા શ્રી ભાવપ્રભ

સુરિજી છે (૪) ચતારિ અર્ધસ વિનરણુ શ્રી દેવેન્દ્ર સુરિ કૃત છે. (૧) જૈન ધર્મવર ગોત્ર (અપરનામ અભિનવ કલ્યાણ મંદિર) તેના કર્તા શ્રી ભાવપ્રભ સુરિ (પૂર્ણિમા ગરગીય કી મહિમાપ્રભ સુગિશિખ્ય) છે. સદીક છે. પરિપાટી ચતુર્દશક સહાયના નામ શાન્તદિ સુચિપત્રના કર્તા શ્રી વિનય વિજયોપાધ્યાય છે. તેના ગ્વનાકાવ સં. ૧૭૬૧ છે. સંશોધક પ્રો. હીરાલાલ રસિકવ્યાસ કાપડિયા અને પ્રકાશક શ્રી જીવજીવદ સાહેબદા અવેરી છે. મુદ્રણકાવ વિ. સ. ૧૯૮૯, વીર સવત ૨૪૫૮ તથા મુદ્રણસ્થાન નિર્ણયસાગર પ્રેસ, મુમર્છ છે. પૃષ્ઠ સખ્યા ૧૭૬ની છે. કુલે ૧૦૫૦ નકલો છે શ્લોક મખ્યા કાવ્ય ૪૫, ગુ ૩૩ ૩૭, પ્રા. કા ૨૭ છે. વિષય શ્રી જિનેન્દર દેવની સ્તુતિ, સતવનો ૪. ભાષા સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, ગુજરાતી છે.

૮૫. આવરચક સૂત્ર ભાગ ત્રીજો :

સંગોધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિજી

આ ગ્રંથ શ્રી ગણધર ભગવંત કૃત છે. સદીકા (આવરચક સૂત્ર ભા. ૧-૨ આગમોદય સમિતિ તરફથી પ્રસિદ્ધ થયો હતો) શ્રી મયધગિરિ આચાર્યે રચેલી છે તેના મ ગોધક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિજી તથા પ્રકાશક શ્રી જીવજીવદ સાહેબદા અવેરી છે મુદ્રણસ્થાન નિર્ણયસાગર પ્રેસ, મુમર્છ તથા મુદ્રણકાવ વિ. સં. ૧૯૬૭, ઈ. સ. ૧૯૩૬, વીર સવત ૨૪૬૧ છે શ્લોક ટીકા ૧૮૦૦૦ પ્રમાણુ છે. કિંમત રૂ. ૨-૮-૦ રાખેલ છે. કુલે ૧૦૦૦ નકલો છે. વિષય ધર્માવરચકનો છે ભાષા સંસ્કૃત, પ્રાકૃત છે કુલ અર્થ ૩ ૫૦૦૦ થયો છે.

૮૬. લોકપ્રકાશ ભાગ ચોથો. ભાવલોક સર્ગ ૩૪થી ૩૭ :

સંશોધક - આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિજી

આ ગ્રંથના કર્તા મહોપાધ્યાય શ્રી કીર્તિવિજય ગણિ સિખ્ય મહોપાધ્યાય શ્રી વિનયવિજયજી છે. ભા. ૧ પ્રથમલોક દ્રવ્ય સર્ગ ૧ થી ૧૧, ભાગ ૨ દ્વિતીયલોક સ્થેન સર્ગ ૧૨ થી ૩૭, ભાગ ૩, તૃતીયલોક કાવ સર્ગ ૩૮ થી ૩૩, ભા ૪ ચતુર્થલોક ભાન સર્ગ ૩૪ થી ૫૭ આ પ્રમાણે છે. સ પૂર્ણ ચારે ભાગનું સંશોધન આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સુરિજીએ કરેલ છે પ્રકાશક શ્રી જીવજીવદ સાહેબદા અવેરી છે. રચનાકાવ સવત ૧૭૦૮ છે. મુદ્રણસ્થાન નિર્ણયસાગર પ્રેસ, મુમર્છ છે પૃષ્ઠ સખ્યા ૫૪૭ થી ૫૮૯ છે ભાગ ૧ થામા, ભાગ ૨ મા ૧ થી ૧૩૦, ભાગ ૩ મા ૧૩૧ થી ૩૬૮, ભાગ ૪ મા ૩૬૯ થી ૫૪૧ છે. શ્લોક સખ્યા સંપૂર્ણ ૧૦૬૭૧ની છે. તેની કિંમત રૂ. ૧-૦-૦ રાખેલ છે. કુલે ૧૦૦૦ નકલો છે વિષય સંપૂર્ણ ગ્રંથ દ્રવ્ય, સ્થેન, કાવ ભાનનું વિસ્તારપૂર્વક રૂપેષ દર્શાવતો આકાગ્ર ગ્રંથ છે ભાષા સંસ્કૃત છે. સં. ૧૭૦૮ મા જીર્ણોદ્ધારપુરે (જૂનાગઢ) મા રચના કરાયેલ છે. કુલ અર્થ રૂ. ૨૦૦૦ થયો છે.

૮૭. ભરતેચર બાહુબલી સ્વાધ્યાય :

સંગોધક - આચાર્ય શ્રી વિજય દાનસુરિજી તથા ઉપાધ્યાય શ્રી ધર્મવિજયજી

(શ્રી મુનિસ્થંદર મગીશ્વર ગિખ્ય) શ્રી શુભશીન ગણિએ વ્રતિ માથે રચેલ છે. સંગોધક આચાર્ય શ્રી વિજયદાન સુરિ અને તેમના પ્રશિષ્ઠ ઉપાધ્યાય કી ધર્મવિજયજી તથા પત્રકાર શ્રી જીવજીવદ સાહેબદા અવેરી છે. મુદ્રણકાવ સં. ૧૯૭૭, સ. ૧૯૮૩, વીર સં. ૨૪૧૩ છે. મુદ્રણસ્થાન નિર્ણયસાગર પ્રેસ, મુમર્છ છે પૃષ્ઠ સખ્યા ૧૮૭ થી ૩૬૮ છે તેની કિંમત રૂ. ૨-૦-૦ છે. કુલ નકલો ૧૦૦૦ છે. વિષય ભાગ ત્રીજો મહાસતીઓના અગિય છે. ભાષા પ્રાકૃત, સંસ્કૃત છે. કુલ અર્થ રૂ. ૪૦૦૦ થયો છે

૧. ૮૭ મં. ૧૯૬૬ મા પ્રસિદ્ધ થયો

૮૧. અમનેકાર્ય, રત્નમંજુષા ।

અગ્રાધક - પ્રો. હીરાલાલ રસિકલાલ કાપડિયા

અદ્દ લક્ષ્યાધી' આદિ રત્નાનિ અર્થ' રત્નાવલી જતિ તથા ગાયત્રી વિવરણ, વીતરાગ રતવ, શ્રી કમળ જિન યતવ એકાદશાદિ નામમાયા તમરકાર હિવસગદગદિ સખ અરણ્ય મટીકા પદિશિષ્ટાદિ સમેત છે. તેના કર્તા શ્રી મમળ સુદેરોપાખ્યાય છે. ગ્વનાકાવ સંવત ૧૬૪૬ છે. અગ્રાધક પ્રો. હીરાલાલ રસિકલાલ કાપડિયા તથા પ્રકાશક શ્રી હનુમંતચંદ સાહેબચંદ્ર ઝવેરી છે. મુદ્રણકાંન સને ૧૯૩૧, મં. ૧૯૮૯, વીર સંવત ૨૪૫૬ તથા મુદ્રણસ્થાન નિર્ણય માગર પ્રેમ, મુખર્ષ છે. પૃષ્ઠ મંખ્યા ૧૭૬ તથા શ્લોક મંખ્યા ૧૨૪૫ છે. તેની કિંમત રા. ૩-૦-૦ છે કુલ્યે ૧૨૫૦ નકયો છે. ભાષા મંજુત છે. કુલ ખર્ચ રા. ૭૫૦૦ થયો છે.

૮૨. કલ્પસમ (આરસા) મુલ :

(શ્રી સિદ્ધિ સ્મરિના ગિય)

અગ્રાધક - આચાર્ય શ્રી વિજયમેધ સ્મરિણ

દશામુત રકમ સ્માતર્મત અષ્ટમાધ્યવન રૂપ પર્ણપણા રૂપ. આ મંથના કર્તા શ્રી ભદ્રમાહુ રવ મી (મુદ્રણ પૂર્વકાંન મુત જેવળી) છે. (૧) કાલિકાચાર્ય' કયા તથાનગ્રીવ જગદાખ્યામા અખાનેરી કે () કાલિકાચાર્ય' કયા (આ આરમાની પ્રતમાં પ્રાગીન ચિત્રો અને નવીન ચિત્રારવેના નેમજ વ્યક્તિઓ ॥ પ્રતિકૃતિ ઉપરથી તૈયાર કરાયેના ચિત્રો રજૂ કરી અપૂર્વ પ્રકાશન થયું છે. સંશોધક આચાર્ય શ્રી વિજયમેધ સ્મરિણ તથા પ્રકાશક શ્રી હનુમંતચંદ સાહેબચંદ્ર ઝવેરી છે. મુદ્રણકાંન સને ૧૯૩૧, મં. ૧૯૮૨, વીર મંવત ૨૪૫૨ તથા મુદ્રણસ્થાન નિર્ણય માગર પ્રેમ, મુખર્ષ છે. પૃષ્ઠ મંખ્યા ૮૨-૮૪ થી ૮૬ અને ૯૦ થી ૯૦ છે. શ્લોક મંખ્યા મૂ. ૧૨૧૬, શ્લોક ૦૫ તથા ૯૦ છે. તેની કિંમત રા. ૧૨-૦-૦ રાખે છે. વિષય જિનચરિત્ર સ્મરિણ વી મામાચાર્ય અને હુમપ્રધાન કાલિકાચાર્યને વૃત્તાત છે. આમાં કુલ ૯૦ ચિત્રો છે. શ્રી પ્રાકૃતમાં તથા કથાકથ સંસ્કૃતમાં છે. કુલ ખર્ચ રા. ૪૮૦૦ થયો છે.

૮૩. કમળ પંચાસિકા :

અગ્રાધક - પ્રો. હીરાલાલ રસિકલાલ કાપડિયા

આ મંથના કર્તા કેવીશ્વર શ્રી ધનપાલ પડિત છે તેના અગ્રાધક પ્રો. હીરાલાલ રસિકલાલ કાપડિયા તથા પ્રકાશક શ્રી હનુમંતચંદ સાહેબચંદ્ર ઝવેરી છે. મુદ્રણકાંન સને ૧૯૩૦, મં. ૧૯૮૯, વીર સંવત ૨૪૫૬ તથા મુદ્રણસ્થાન નિર્ણય માગર પ્રેમ, મુખર્ષ છે. પૃષ્ઠ મંખ્યા ૪૪૫, શ્લોક પદ ૫૦ છે. તેની કિંમત રા. ૪-૦-૦ છે. કુલ્યે ૧૨૫૦ નકયો છે. વિષય શ્રી કમળબહેરી મુનિ છે. આમાં પ્રાકૃતના ૫ પદો છે. તેના પૃષ્ઠ સંસ્કૃત ભાષા છે. વિવેચન મુજગતી ભાષામાં છે કમળ પંચાસિકા, લલિતેન્દ્રિ જતિ, કર્તા પ્રભાનન્દાચાર્ય, વિવરણ શ્રી હેમચંદ્ર ગણિજે, શબ્દાર્થ પદ્યાર્થ પ્રો. દી. ર. કાપડિય એ અને હાથા અષ્ટીકાણુ પ્રો. હી ર કાપડિયાએ કરેલ છે. (૧) સંસ્કૃત, પ્રાકૃત અંબચુગિ (ખાળાવખોમ) મહોપાધ્યાય શ્રી ધર્મગેખરજીએ કલેલ છે. શ્લોક ૩૩૬ છે (૨) કમળ પંચાસિકાવચ્ચુગિ, નેમિચંદ્ર મુનિવરે તેની અવચુરિ ચિરતન મુનિ રત્ન પૂર્વમુનિવરે તથા વીર સ્મૃતિ (વિરોધાવ)કાગ હાથા સમેત મહિતા, ધનપાલ કરીશ્વરે તથા અવચુરિ પૂર્વ મુનિવરે રચી છે. વીર મુનિ ૧૧ પદ સંસ્કૃત, પ્રાકૃત પદ શબ્દસમિ. કુલ ખર્ચ રા. ૧૦ ૦૦ થયો છે.

૧. ૮૧, ૮૨, ૮૩ મ. ૧૯૩૩માં પ્રસિદ્ધ થયા

૮૪. જૈન ધર્મવર્ણ સ્તોત્ર :

અગ્રાધક - પ્રો. હીરાલાલ રસિકલાલ કાપડિયા

(૧) જૈન ધર્મવર્ણ મોન (૨) ગ્રાધુનિકાર્ય (મહુર્તિકા પર્વાય) (૩) સળા ચમત્કારના કર્તા શ્રી ભાવપ્રભ

૯૨. અભિધાન ચિંતામણિ દોશ

સંશોધક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સૂરિ

આ ગ્રંથના કર્તા નિલંબન સર્વજ્ઞ આચાર્ય શ્રી હેમચન્દ્ર મૂર્તિધરજી છે (૧) શેષનામ માના (૩) નિગાનુ શાસન (૪) નિધનુ ગેષ (૫) એકાક્ષર નામમાના (૬) નામમાના ચિત્રોચ અભિધાન ચિંતામણિની અધારાદિ અનુક્રમણિકાનો સમાવેશ થાય છે એકાક્ષર નામમાલા સુધા કુસન ગણિ કૃત તથા નામમાના શ્રી જિનદેવ સૂરિ કૃત છે તેના સંશોધક આચાર્ય શ્રી અનંદસાગર મૂર્તિધરજી તથા પ્રકાશક શ્રી હીરાચંદ કનુરચંદ્ર અવેરી અને શ્રી મોતીચંદ મગનભાઈ ચોકસી છે મુદ્રણકાન સને ૧૯૪૬ સ ૨૦૦૨, વીર સ. ૨૪૭૭ તથા મુદ્રણસ્થાન નિર્ણયસગર પ્રેસ સુગઈ છે પૃ ૬ સખ્યા ૭૮૮ સ પૃષ્ઠ છે કુન નકલો ૧૨૫૦ છે નિમત ડા ૪૦૦ રાખેલ છે વિષય શબ્દ સમક્રોતો છ ભાષા સમ્પૂર્ણ છે કુન ખર્ચ ડા ૧૦૦૦૦ થયેલ છે

૯૩. જૈન કુમારસલાન મહાકાવ્ય .

સંશોધક - આચાર્ય શ્રી ક્ષમાભદ્ર સૂરિ

૫. શ્રી વિક્રમવિજયજી

આ ગ્રંથના કર્તા અચન મજીન કવિ ચક્રવર્તી શ્રી જયજેખર મૂર્તિ છે દીકાકાર શ્રી ધર્મશેખર સૂરિ અને આચાર્ય શ્રી નિજયનંધ સૂરિશિષ્ય ૫ શ્રી વિક્રમ વિજયજી તથા પ્રકાશક શ્રી હીરાચંદ કનુરચંદ્ર અવેરી અને શ્રી મોતીચંદ મગનભાઈ ચોકસી છે તેની પ્રસ્તારના શ્રીક્રિમ વિજયજીએ લખી છે આભારદર્શક શ્રી હીરાચંદ કનુરચંદ્ર અવેરી છે મુદ્રણસ્થાન નિર્ણયસગર પ્રેસ, સુગઈ છે પૃ ૬ સખ્યા ૨૧૨ છે ભાષા સમ્પૂર્ણ કાવ્યમા છ વિષય ચરિતનો છ કુન ખર્ચ ડા ૫૦૦૦ થયેલ છે

૯૪ સિદ્ધહિમ શબ્દાનુસાસન

સંશોધક - આચાર્ય શ્રી અનંદસાગર સૂરિ

બૃહદ્વક્તિ દુર્ગપદ આ ગ્રંથના કર્તા આચાર્ય શ્રી હેમચન્દ્ર સૂરિજી છે તથા વિન બુ નંદાની તથા પરિશિષ્ટો ૧) સિદ્ધહિમ શબ્દાનુસાસનના મન સંગે (૨) હિયુ નિ સૂદ તેના કર્તા શ્રી જયનાનંદ સૂરિ શિષ્ય અમરચન્દ્ર સૂરિજી છે સંશોધક આચાર્ય શ્રી અનંદસાગર સૂરિ અને પ્રગણક શ્રી મોતીચંદ મગનભાઈ ચોકસી છે મુદ્રણકાન સ ૧૯૪૬ નિ સ ૨૦૦૪ વી સ ૨૪૭૭ અને શાકે ૧૮૭૦ છે મુદ્રણ થાન મહોદય મદ્રણાનંધ ભાનનગર છે તથા પૃષ્ઠ સખ્યા ૨૧૨ છે તની કિમત ડા ૫૦૦ રાખેલ છે કુન નકલો ૭૫૦ છે વિષય મસ્કૃત વ્યાકરણનો છે નિરોપ આગમોપધારક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર મૂર્તિધરજી ૥ કૃત નિખિત કૃતિ ૮ અત્તાર સુધી અપ્રસિદ્ધ અને અપ્રગટ હતી તે દ્વારચિંતાની પ્રતિષ્ઠિત (દોષો) આમા દાખન કરી છે આદિમા શ્રી ચંદ્રકાન્ત સાગરજી ૫ શ્રી ચંદ્રનાગરજી ગણિની આતુર્માંસની નોંધ આપી છે કુન ખર્ચ ડા ૭૫૦ થયેલ છે

૧ ૯૪ સ ૧૯૮૮મા પ્રસિદ્ધ થયે

૯૫ વીનરાગ સ્તોત્ર સંશોધક આચાર્ય શ્રી અનંદસાગર સૂરિ ગિણ્ય પન્નામજી શ્રી અનંદપ્રભ સાગરજી

દીકા સાથેન આ ગ્રંથના કર્તા નિલંબન સર્વજ્ઞ શ્રી હેમચન્દ્રાચાર્ય છે દીકાકાર ૩૬૫ વીર મજીન શ્રી દેવાન (દેવપ્રભ) સૂરિ શિષ્ય શ્રી નગાનંદ મજીન તથા અનુચિત શ્રી નિશાનગજ સિંચ શ્રી ચોમકે ય ગણિએ તથા ગુજાની અનુવાદ મુનિ શ્રી અનંદપ્રભ મા ૬ એ (પન્નામ શ્રી અનંદસાગર ગણિ સિંચ) કરેલ છે તેના મશો ૧૬, ૨૫૬૬ ગુ અનુવાદક પન્નામ શ્રી અનંદપ્રભમાજી છે પ્રગણક શ્રી મોતીચંદ મગનભાઈ ચોકસી છે મુદ્રણકાન સ ૧૯૬૯ નિ સ ૨૦૦૦, વી ૨૪૭૭ તથા મુદ્રણસ્થાન નિર્ણયસગર પ્રેસ, સુગઈ છે તની કિમત ડા ૧-૮-૦ છે

કુલ નકલો ૧૦૦૦ છે. વિષય શ્રુતિ રૂપ છે. ભાષા મંદૂત અને ગુજરાતી છે. શ્લોક સંખ્યા ૨૧૨૫ છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૩૦૦૦ થયો છે.

૯૬. શ્રાદ્ધવિધિ પ્રકરણ : સંશોધક - આચાર્ય શ્રી વિજયલક્ષ્મિ સુરિશિષ્ય પંચાસજી શ્રી વિક્રમ વિજયજી તથા શ્રી ભાસ્કર વિજયજી

આ ગ્રંથના કર્તા શ્રી રત્નશેખર સુરિજી છે. મંશોધક, મંપાદક તથા અનુવાદક ને સંસ્કાર કર્તા શ્રી વિજય લક્ષ્મિ સુરિશિષ્ય પંચાસજી શ્રી વિક્રમ વિજયજી તથા શ્રી ભાસ્કર વિજયજી છે. મુદ્રણકાળ સને. ૧૯૫૨, વિ. સં. ૨૦૦૮, ૧૧૨ નિ. ૨૪૭૪ છે. શ્રવકાને દિનચર્યામાં ઉપયોગી ગ્રંથ છે. તેની કિંમત રૂ. ૧-૮-૦ રાખેલ છે. કુલ નકલો ૧૦૦૦ છે. ગુજરાતી અનુવાદ સાધ્ય આદૃત, ભાષામાં છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૫૦૦૦ થયો છે.

૯૭. દેવ-રાઈ-પ્રતિક્રમણ સૂત્ર (વિધિસહિત)

પ્રતિક્રમણની વિધિ ન આપડતા દેવ તેવાઓ પણ આ પુસ્તકથી પ્રતિક્રમણ કરી શકે તે માટે વિધિ પ્રમાણે જે પ્રતિક્રમણના સૂત્રો ગોઠવીને આ પુસ્તક તેવાર કૃત્ય છે. માથે માથે કેટલાક અવન, મંજૂઆયો તથા બાર વ્રતની કથા વગેરે પણ છે. કિંમત રૂ. ૧-૨-૦ રાખેલ છે. મુદ્રણ મં. ૨૦૦૭, ઈ. સ. ૧૯૫૦ માં થયું છે. નકલ ૧૦૦૦ છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૧૫૦૦ થયો છે.

૯૮. પંચ-પ્રતિક્રમણાદિ સૂત્રાણિ (વિધિસહિત)

અન્યાક ૯૭માં જે પ્રતિક્રમણનાં સૂત્રો ઉપાવેવાં તે રીતે પાંચેપ્રતિક્રમણનાં સૂત્રો વિધિ પ્રમાણે ગોઠવીને આ પુસ્તક બહાર પાડવામાં આવ્યું છે. રત્નવન, મંજૂઆયો, પંચમુખાણે પૌષધવિધિ, વ્રતની કથાઓ વગેરે થયું ઉપયોગી વિષયો પણ તેમાં માગેલ કૃત્યો છે. કિં. ૧-૪-૦ રાખેલ છે. મુદ્રણ મં. ૨૦૦૭, ઈ. સ. ૧૯૫૦માં થયું છે. નકલ ૧૦૦૦ કુલ ખર્ચ રૂ. ૨૫૦૦ થયો છે.

૯૯. શ્રમણ સૂત્રાદિ અવચૂરિ : સંશોધક - મુનિ શ્રી લલિતાગ વિજયજી મહારાજ

સાધુ સાધ્વીઓને ઉપયોગી શ્રી શ્રમણ મૂત્ર-પાક્ષિક સ્તવ અને ક્ષામણ્ય સૂત્રો અવચૂરિ માથે પ્રકાશિત કર્યાં છે. મુદ્રણકાળ વીર મં. ૨૪૪૭, વિ. સં. ૨૦૦૭, શાકે ૧૮૩૭, ઈ. સ. ૧૯૫૧ છે. નકલો ૫૦૦ ઉપાવી છે. કિં. ૧-૪-૦ છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૧૨૫૦ થયો છે.

૧૦૦. વન્દન પ્રતિક્રમણવચૂરિ : સંશોધક - આચાર્ય શ્રી આનન્દસાગર સૂરીશ્વરજી મહારાજ

પરના મહર્ષિઓએ જેન પ્રતિક્રમણ વન્દના સૂત્રો ઉપરની શ્રી રત્નશેખર સૂરીશ્વરજી મહારાજે બનાવેલી વૃત્તિમદિનનુ આ પ્રકાશન પહેલીવાર છપાવું છે જેના સંપાદકો છે પ્ર. આગમોદ્ધારક આચાર્યદેવ શ્રી આનન્દસાગર સૂરીશ્વરજીના અનેરાગી મુનિ શ્રી કંચનવિજયજી તથા શ્રી ક્ષેમવન્દમાગજી મહારાજ છે. કિંમત રૂ. ૧-૮-૦ છે. મુદ્રણ વીર સં. ૧૪૭૮, વિ. સ. ૨૦૦૮, શાકે ૧૮૭૮, ઈ. સ. ૧૯૫૦ માં થયું છે. નકલ ૫૦૦ છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૫૫૦૦ થયો છે.

૧૦૧. અદ્યપરિચિત સૈદ્ધાન્તિક શબ્દકોષ (પ્રથમ સ્વરૂપસ્તો વિભાગ) :

સંકલનકાર આચાર્ય શ્રી આનન્દસાગર સૂરીશ્વરજી મહારાજ

આ કોષના સંકલનકાર છે પૂ. આગમોદ્ધારક આચાર્યદેવ શ્રી આનંદસાગર સૂરીશ્વરજી મહારાજ. આગમગીતા પૂ. આચાર્યદેવ આગમોર્મા. પ્રવેશ કરનારાઓને અધ્યપરિચિત. શબ્દોના અર્થોની જાણ થાય તે માટે અચૂક પરિશ્રમ લઈ આ કોષ તૈયાર કરેલો છે. તેમાંનો સ્વરવિભાગનો આ પ્રથમ ભાગ પ્રથમવાર જ પ્રકાશિત થાય છે. કિંમત રૂ. ૬-૦-૦ છે નકલ ૫૦૦ છપાવી છે. મુદ્રણ વીર સં. ૨૪૮૦, વિ. સ. ૨૦૧૦, શાકે ૧૮૭૬, ઈ. સ. ૧૯૫૪માં થયું છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૬૦૦૦ થયો છે.

૧૦૨. આથ (આવકધર્મ) પંચાશકચૂર્ણ : સંપાદક - મુનિ શ્રી કંચનવિજયજી તથા શ્રી ક્ષેમંકર સાગરજી મહારાજ

આચાર્ય શ્રી હરિભદ્ર સંક્રિત પંચાશકોમાં આવકધર્મના પંચાશક ઉપરની આચાર્ય શ્રી યશોદેવ સરિજી કૃત ટીકા સાથેનું આ પ્રકાશન પ્રથમવાર જ થાય છે. કિંમત રૂ. ૨-૮-૦ છે. નકલ ૫૦૦ છપાવી છે. મુદ્રણ વીર સં. ૨૪૭૮, વિ. સં. ૨૦૦૮, શાકે ૧૮૭૪, ઈ. સ. ૧૯૫૨માં થયું છે આ ગ્રંથ પૂ. આગમોદ્ધારક-આચાર્યદેવ શ્રી આનંદસાગર સૂરીશ્વરજી મહારાજના અતેવાસી મુનિ શ્રી કંચનવિજયજી તથા શ્રી ક્ષેમંકરસાગરજી મહારાજને સંપાદન કરેલ છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૨૫૦૦ થયો છે.

૧૦૩. શ્રી દશવૈકાલિક : સંપાદક - મુનિ શ્રી કંચનવિજયજી તથા શ્રી ક્ષેમંકરસાગરજી મહારાજ

આચાર્ય શ્રી શમ્ભવ સરિ મહારાજે રચેલ આ ગ્રંથ તથા શ્રી ભુમતિ (આધુ) સરિએ રચેલી ટીકા સહિતનો આ ગ્રંથ પ્રથમવાર જ પ્રગટ થાય છે. તેની કિંમત રૂ. ૩-૦-૦ છે નકલ ૫૦૦ છપાવી છે. મુદ્રણ વીર સં. ૨૪૮૦, વિ. સં. ૨૦૧૦, શાકે ૧૮૭૬, ઈ. સ. ૧૯૫૪માં થયું છે. આ ગ્રંથનું સંપાદન પૂ. આગમોદ્ધારક આચાર્ય શ્રી આનંદસાગર સૂરીશ્વરજી મહારાજના અતેવાસી મુનિ શ્રી કંચનવિજયજી તથા શ્રી ક્ષેમંકરસાગરજી મહારાજે કરેલું છે. કુલ ખર્ચ રૂ. ૩૦૦૦ થયો છે.

૧૦૪. ઉત્તરાધ્યયન અવચૂરિ

૧૦૫. પિંડનિશ્ચકિત અવચૂરિ

૧૦૬. આદ્યવિધિ

૧૦૭. નંદિ અવચૂરિ

ત્રેસમા આશુ છે.

અભિનંદનનો સંદેશો

શ્રી દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડની સ્થાપનાને પચાસ વર્ષ થયા પેલી ઉજવણીના મહાન અને ધન્ય પ્રસંગને સંપૂર્ણ ક્ષેત્રે હાથ મેલ્યું છે. સાક્ષર શિવોગમિની પાવનકર્ત્રી ત્રેણી અને ઉદાર દિવ્ય શોભાવર્ણના દાનથી નુવર્ણમાં નુગંધ લાજવાનો વિસ્ત્ર થોગ બન્યો છે. વૃત્તભક્તિ ખાતર આ પુસ્તકોદ્ધાર સમિતિએ ને કાર્મ કયું છે એવું બીજી કોઈ સમિતિએ કવચિત્ જ કયું હશે ભગી થ રવલ મ. સોનોતની ઉકટ લાવના-આ બંનેના પ્રતીકસમુદ્ધા પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ છે એમ કહેવામાં જ ન અનિશ્ચયકિત નથી. જિજ્ઞાસુની પ્રવૃત્ત પુરનકારી પ્રકારે બને વિશ્વતિઓના મૂક આશીર્વાદો તમારા બધા ઉપર વર્ષી રજા હશે એવી મને ખાતરી છે. અરજી !

લી. અ. સ. ઝાપાણી ત્રિવે પાલે મુંબઈ-૨૪

અથ પ્રકાશનની નવીન યોજના

સંવત ૨૦૧૦ના 'જૈન' પથુપલ્લ અંકમાં અમારી પ્રકાશન યોજનાની જાહેરાત કરવામાં આવી હતી. જે અમે અત્રે રજૂ કરીએ છીએ. - 'કેશરી'

હાલમાં આગમ-પંચાંગીના જે અથો હજુ સુધી પ્રગટ થયા નથી તેને પ્રગટ કરવામાં આવનાર છે. અત્યારે આગમ પંચાંગીના અથોની વાદી આ સાથે પરિશિષ્ટ ૧ તરીકે આપવામાં આવી છે. તેમજ જે ૧૮ અથોના પ્રકાશનનું અમ હાથ ધરવામાં આવ્યું છે, તેની વાદી તે અથના સંપાદકના નામ સાથે પરિશિષ્ટ ૨ તરીકે આપવામાં આવી છે. આ યોજના અંગે તેમજ બીજા અથો અંગે વિદ્વાન સંશોધક પુનઃનિવરણે યોગ્ય સલાહ-સૂચના આપવા વિનંતિ છે અને જે અથનું સંપાદન કરવા ઉત્કંઠા હોય તે અથ સંબંધી પ્રબંધ કરવામાં આવશે.

પત્રવ્યવહારનું સરનામું

શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ

C/o શ્રી કેશરીચંદ હીરાચંદ ઝવેરી

ટે. મોહસિન મંઝીલ, મીરાજા સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૩

ટૂટીઓ : શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ

THE BOOKS PUBLISHED

BY

Sheth Devchand Lalbhai Jain Pustakoddhar Fund.

Can be had from

THE LIBRARIAN,

SHETH DEVI HAND LALBHAI

JAIN PUSTAKODDHAR FUND.

DEVCHAND LALBHAI DHARMASALA,

BADEKHA CHAKLO, GOPIPURA,

SURAT (INDIA)

પરિશિષ્ટ ૧-આગમ પંચાંગીના અગ્રગટ ગ્રંથોની સૂચિ

જિજ્ઞાસુ સંશોધક સાહિત્યસેવી મુનિપુરવોને વિનંતિ, કરવામાં આવે છે કે આ નીચેના અગ્રગટ ગ્રંથો રેડીના ને ગ્રંથોનું આપ સંશોધન કરી આપી રહ્યા તે કરતા આપથીને અમારો આગ્રહ છે. મરથા સાથે પત્રવ્યવહાર કરશે. પ્રકાશન સંબંધી આર્થિક સગવડ આપવામાં આવશે. સંશોધક મુનિશ્રીને તે ગ્રંથની પયાસ કોપી ભેટ આપવામાં આવે છે.

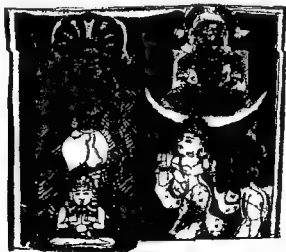
ગ્રંથનું નામ	કર્તા	પ્રકાશક	દીમાર્ક
ચંદ્ર પ્રસ્તુતિ સદીક મળી દીકા ભગવતી ચૂલિ જમ્બૂદીપ પ્રસ્તુતિ ચૂલિ છવાભિગમ ચૂલિ	શ્રી મયમગિરિજી " જિનહાસગણિ	૯૫૦૦ ૩૧૩૪ ૧૮૭૦	દે. લા. હપાવવાના છે. " "
(૧) આચાર્ય દીપિકા અવચૂરી પગેરે દીપિકા પ્રકીપિકા " તત્વાગમાવચૂલિ " અવચૂરી			દે. લા. હપાવવાના છે.
(૨) સુવૃક્તાગ દીપિકા	સાધુરંગ	૧૦૦૦૦	દે. લા. હપાવવાના છે.
(૩) કાશ્યાગિ કલિગદાગાધારતિ-દીપિકા			દે. લા. હપાવવાના છે.
(૪) ભગવતી અવચૂરી દ્વિતીય શતકકૃતિ	શ્રી મયમગિરિજી " હર્ષકુવે	૩૭૫૦	દે. લા. હપાવવાના છે.
(૫) નાનાધર્મ નુશ્વરતિ દીપિકા	" વલ્લભીકલોનમણિ " કર્તુરંગદ મણિ		દે. લા. હપાવવાના છે.
(૬) પ્રથમ વ્યાકરણ દીપિકા	" અજિતદેવ સુરિ		દે. લા. હપાવવાના છે.
(૭) છવાભિગમ સમુદ્રતિ	" હરિભદ્ર સુરિ		
(૮) જમ્બૂદીપ પ્રસ્તુતિ દીકા " " " "	શ્રી હીરવિજય સુરિ } " મર્મસાગર " પ્રુપચમાગર " અલ્પવિ		દે. લા. હપાવવાના છે. તપાસ કરવી.

મંથનું નામ	કર્તા	પ્રત્યેક	રીમાર્ક
(૯) આવરણક ટુનિ અવચૂરી	શ્રી તિલકાચાર્ય " માનસાગર " શુભવર્ધન " નમીસાધુ " અદિમાસાગર " કુલપ્રભ " માનસાગર " ચોમમુંદર	૧૦૬૫૦	દે. લા. હપાવવાના છે. દે. લા. હપાવવાના છે.
" પડાવરણકટ્ટિ પડાવરણક વિધિ દિપાગ ધુલટ્ટિ અવચૂરી ચોમનદન ચૂણિ ચિવરણ ચોત્પવંદન શ્રાદ્ધ પ્રતિક્રમણ ટુનિ ચોત્પવંદન પ્રત્યાખ્યાન ટુનિ ચોત્પવંદના વિચાર ચોત્પવંદનટ્ટિ કુલપ્રદીપ સાધુ પ્રતિક્રમણ ટુનિ " " ચૂણિ ટુનિ લઘુટ્ટિ ટુનિ પ્રતિક્રમણ ટુનિ અવચૂરી	શ્રી પાર્શ્વચંદ્ર સુરિ " તિલકાચાર્ય " તિલકાચાર્ય " જિનપ્રભ " પાર્શ્વનાથ " વિજયચંદ " શ્રી ચંદ " તિલકાચાર્ય " પાર્શ્વ સુરિ " જનદર્શ " સંહરેવ સુરિ	૨૦૦૦ ૫૫૦ ૭૧૮	
(૧૦) દશવૈકાલિક લઘુટ્ટિ ટુનિ લઘુટ્ટિ અવચૂરિ દીપિકા	" સમતિ (સાધુ સુરિ) " તિલકાચાર્ય " વિનયહંસ " સાતિદેવ " માણિક્ય શેખર	૨૦૦૦ ૨૬૦૦	દે. લા. પ્રસિદ્ધ ધર્મ છે. તથા અવચૂરીઓ છે
(૧૧) ઉત્તરાખ્યન દીપિકા " અવચૂરિ કયાઓ	શ્રી હર્ષકુળ ગણિ " ઉદયસાગર " વિનયહંસ " માનસાગર " અજીતદેવ સુરિ " પદ્મસાગર	૮૫૦૦ ૩૬૦૦ ૬૨૧૦ ૩૬૦૦ ૬૧૦૦	તથા દીપિકાઓ છે. દે. લા. હપાવવાના છે.
(૧૨) પિંડનિર્ધુક્તિ લઘુટ્ટિ "	" યુગ્યનંદન " પારાચાર્ય " શંભારન ગણિ	૩૧૦૦	દે. લા. હપાવવાના છે.
(૧૩) ઓધનિર્ધુક્તિ દીપિકા	" માણિક્ય શેખર	૫૫૦૦	ખાસ હપાવવા જેવી છે.

नमिउणस्तोत्रे—श्रीपार्श्वनाथः

नमिउणस्तोत्रम्—गाथा १२
कमठकृत उपसर्गः

❧ कस्ताक्षर ❧

[ले०—श्री अण्णचन्द नाहटा, बीकानेर]

जैन धर्म प्राणी मात्र के उद्धार का सन्देश देता है। प्राणी-मात्र की हिंसा का विरोध करता है। दुःख के कारणभूत रागाद्वेष को कम करके प्रत्येक प्राणी कर्मों के आवरण को हटाकर आत्मिक सुख प्राप्त कर सकता है—यह सन्देश अधिकाधिक व्यक्तियों तक पहुँचाने के लिये जैन तीर्थङ्करों ने 'जन-भाषा' में अपना उपदेश प्रचारित किया। जैनाचार्यों ने भी सदा लोक भाषा में साहित्य-निर्माण किया। नीति और धर्म-प्रचार के प्रति जनसाधारण का भुक्कव अधिकाधिक सरलता से हो सके इसलिये उन्होंने लोकगीतों, लोककथाओं व व्यावहारिक दृष्टान्तों तथा लोकप्रिय काव्य-शैलियों व रचना-प्रकारों को अपनाया। रास भी उसी तरह की एक लोकप्रिय रचना-प्रकार है।

भागवतपुराण में श्रीकृष्ण और गोपिकाओं की रासलीला का वर्णन मिलता है और परवर्ती काल्यशास्त्रों के लेखकों ने "रासक" को गीत-नृत्य प्रधान रूपक माना है। प्राचीन जैन रासों से भा यह स्पष्ट है कि वे नृत्य के साथ गाये-जाते थे। इसीलिये उन रासों के अन्त में—

“रंगिहिये रंगिहिये रमई जे रासु ।” “एह रास जो देसि गुणसि ।”

“रास रमेवउ जिण भवणइ, ताल मेल ठविपाव ।” “एहि रास जो पढइ गुणइ, नाचिउ जिणवर देव ।”

—आदि उल्लेख मिलते हैं। तथा ताला रासक और डंड रासक का जो 'सप्त छेत्र रास' में उल्लेख है उससे भी इन रासों को गाते समय तालियों और ढांडियों (लकुटि) का नृत्य होता था और जैन मन्दिरों में विविध उत्सवों में इन रासों के खेले व गाये जाने का स्वरु रिवाज या-सिद्ध होता है। प्राचीन छोटे छोटे रास सभी इसी उद्देश्य से बनाये गये थे। और जैन मन्दिरों के प्रांगणों में खेले गये थे। “युगप्रधानाचार्य खरतरगच्छ गुर्वावली” में जैनाचार्यों के नगरप्रवेश के समय किस तरह रास और चर्चरी दिये-खेले व गाये जाते थे इसका एक उल्लेख देखिये।

“स्थाने स्थाने प्रमुदितजनेन दीयमानेषु प्रधान रासकेषु, नाना विपणीमार्गेषु गीयमानेषु विविध-प्रवरचञ्चरीश्रेणिशतेषु ।”

रास नामक एक छद्म रचना प्रकार विशेष का विवरण बिरहाङ्क के ‘वृत्त जाति समुच्चय’ और स्थयम् के ‘स्थयमूच्छन्दस्’ में मिलता है। उसके अनुसार बहुत से अडिल्ल, दोहे, भावा, रझा, ढोंसा, घत्ता, छप्पय, पद्वि छद्म जिसमें पाये जाते हैं, उसे रासक या रासावध कहते हैं। अपभ्रंस काल से इन रास या रासक सङ्गक रचनाओं की परम्परा मिलने लगती है। जिनदत्तसुरि जी का ‘उपदेश रसायन रास’ और अब्दुल रहमान का ‘सन्देश रासक’ अपभ्रंश भाषा के रास हैं। तेरहवीं शताब्दी से प्राचीन राजस्थानी या गुजराती भाषा में रास सङ्गक रचनायें जैन विद्वानों ने बहुत बड़ी संख्या में बनाई हैं। हिन्दी में भी ‘पृथ्वीराज रासो’ आदि रासों की परम्परा १९वीं शताब्दी तक चालू रही है। श्वेताम्बर जैन कवियों के द्वारा तो अब भी रास बनाये जाते हैं और वे लोकगीतों की देखियों में व्याख्यानों में गा-गा कर जनता को सुनाये जाते हैं। यद्यपि इधर में इसका प्रचार क्रमशः घटता जा रहा है।

जैनेतर और दिगम्बर जैन विद्वानों ने भी रासों की रचना की है, पर इस काव्यशैली या रचना-प्रकार को सबसे अधिक अपनाने वाले श्वेताम्बर जैन कवि हैं। उनके बनाये हुये रासों की संख्या दो-तीन हजार की है। उनमें से सैकड़ों रास तो शकाशित भी हो चुके हैं।

जैसा कि प्रस्तुत जैन रास-माला के प्रारम्भ में लिखा गया है कि जैन श्वेताम्बर कॉम्परेन्स ने अबसे ५० वर्ष पूर्व श्वेताम्बर जैन रासों की सूची “जैन रासमाला” के नाम से प्रकाशित की थी और उसकी पूर्ति स्वर्गीय मोहनलाल इलीचन्द देशाई ने वि० स० १९७० में की थी,—वास्तव में जैन रासों के निवरण-संग्रह एवं प्रकाशित करने में सबसे अधिक श्रम स्वर्गीय देशाई ने ही किया है। किस प्रकार विभिन्न ज्ञानभण्डारों में पहुँचकर उन्होंने यह विवरण तैयार किया इसकी कुछ चर्चा “जैन गूर्जर कवियों” भा० १ व २ के ‘निवेदन’ में उन्होंने की है। जैन गूर्जर कवियों के तीसरे भाग के तैयार करने में तो उन्होंने बहुत ही अधिक श्रम किया। वे उसकी प्रस्तावना करीब ५०० पृष्ठ की लिखने वाले थे पर दुर्भाग्यवश वे पूरा लिख नहीं पाये। उसके कुछ नोट्स मेरे पास अवश्य पड़े हैं जिससे उनके ५०० पृष्ठों की प्रस्तावना ही रूपरेखा व उसमें दी जाने वाली महत्व की सामग्री का कुछ परिचय मिल जाता है। “जैन गूर्जर कवियों” के तीन भागों में उन्होंने दो हजार से अधिक रास, बीपाई आदि रचनाओं का विवरण प्रकाशित किया है। यदि प्रस्तुत “जैन रास माला” उन तीनों भागों की देखभाल तैयार की जाती तो अभी जो इसमें बहुत सी अशुद्धियाँ एवं कमियाँ रह गई हैं, वे नहीं रहकर यह अधिक प्रामाणिक एवं महत्वपूर्ण रास-सूची बनती। फिर भी जब यह छप ही चुकी है तो कुछ न कुछ उपयोगी तो है ही। इससे श्वेताम्बर जैन समाज के कुछ विशाल राजस्थानी गुजराती भाषा की पद्य-रचनाओं की एक झाँकी तो मिल ही जाती है। यद्यपि “जैन रास माला” नाम के अनु-

१ इन तीनों भागों की पूर्ति रूप में भी इनमें अनुलिखित करीब ५०० ऐसी ही रचनाओं का विवरण संश्लेषित किया है।

सार इसमें रासों की ही सूची देना ज्यादा उचित होता पर इसके संकलनकर्ता ने इसमें विवाहला, दालिया, सज्जाय, चरित्र छत्तीसी, कवित्व, तोयमाला, गीत, विलास, छंद, भास, बाहमासा, सलोना, आख्यान, वेल, रसशोध, लेख, प्रबोध आदि विविध संग्रहों वाली पद्य रचनाप्रकारों के साथ-साथ कहीं-कहीं तो स्तवक-टंडव, बालावबोध व विवरणसंग्रह गद्यरचनाओं के नाम भी इस सूची में संग्रहित कर लिये गये हैं।

अब हम 'रास' संग्रह रचनाओं की कुछ ज्ञातव्य बातों की थोड़ी जानकारी प्रस्तुत कर रहे हैं।

१. प्राचीनता—उपलब्ध 'रास' संग्रह अपभ्रंश व राजस्थानी, हिन्दी, गुजराती भाषा की स्वतंत्र रचनाएँ १२वीं शताब्दी के पहले की नहीं मिलतीं पर उनकी परम्परा बहुत प्राचीन प्रतीत होती है। सातवीं शताब्दी के ग्रन्थों में रास का उल्लेख मिलता है और दशवीं शताब्दी के आचार्य सिद्धर्षि के 'उपमिति भव प्रपंच कथा' में तो रिपुदारण रास व मंद्र संस्कृत में प्राप्त हुआ, जो डा० दशरथ शर्मा "मरु-भारती" वर्ष ४ अंक २-४ में प्रकाशित कर चुके हैं। इससे संस्कृत में भी राससंग्रह रचनाएँ बनाई जाती थीं—इसका उदाहरण मिल जाता है। रास की प्राचीन परम्परा और स्वरूप के सम्यग्ग्रह में मेरे विद्वान मित्र डा० दशरथ शर्मा ने लिखा है—

"रास एक नृत्य-विशेष है, एक प्रकार का काव्य और उपरूपक भी। प्रारम्भ में ये तीनों रूप मिले जुले थे। जब आनन्दविरेक से जन-समूह नृत्य करता है तो अपने भावों की अभिव्यक्ति के लिये स्वभावतः वह गान और अभिनय का आश्रय लेता है। उसकी वर्णन के लिये सभी द्वार खुले हों, तभी उसे संतोष होता है। उसे सम्पूर्ण नृत्य चाहिये। केवल मूक नृत्य उसके भावाभिव्यक्ति के लिये पर्याप्त नहीं। श्रीमद् भागवत पुराण का रास कुछ इसी तरह का है। उसमें गान, नृत्य और काव्य का मधुर मिश्रण है।

'उपमिति भव प्रपंच कथा' की रचना वि० स० १६२ में हुई। इसमें 'रास' शब्द का प्रयोग काफी मिलता है। पृष्ठ ३३० में शब्द श्रुति के वर्णन में उल्लिखित 'मंडला वद्ध रास' से सिद्ध है कि आश्विन कार्तिक में गोपाल मंडल बांध, रास नृत्य करते थे। गोपाल ही शायद इस नृत्य के प्रथम उद्भाषक थे। इस ग्रन्थ में प्राप्त रिपुदारण रास और बठक गुरु गीत जो सम्भवतः एक रास है—नो, हम प्रकाशित कर चुके हैं। इसमें उल्लिखित मंडला वद्ध रास के साथ अभिनय एवं गान भी है। पृष्ठ ६७६ पर अपानक वस्त्र में जोर जोर से तालियां धजाकर मण्डपों के रास-नृत्य का जिक्र है। वसंत में चर्चरी और हिंडोल राग कुछ अधिक जनप्रिय रहे होंगे (पृष्ठ ३९२)। श्री हर्षचंद्रन रचित रस्ता-वली नाटिका से सिद्ध ज्ञात जा सकता है कि चर्चरी भी रास की तरह बहुत प्राचीन काल में केवल नृत्य विशेष ही नहीं रही थी; उसके साथ अभिनय और गान सातवीं शताब्दी में या इससे पूर्व ही सम्मिलित हो चुके थे। परवर्ती काल में चर्चरी के स्वरूप में कुछ विकास हुआ किन्तु रास के निश्चित स्वरूप परिणाम के सामने, वह नगण्य था। दशवीं शताब्दी तक रास का अधिकांश वही रूप था, जो हम 'श्रीमद्भागवत' में पाते हैं।

१४वीं और १५वीं के आरंभ तक तो रास प्रायः छोटे-छोटे बनते थे और वे गाये व खेले जाते थे, १५वीं के उत्तरार्द्ध से बड़े बड़े चरित्र काव्य रास के नाम से बनने लगे तब वे अभिनय और नृत्य से विरत होकर केवल गेय रूप में ही रह गये। उसके बाद तो बड़े बड़े संस्कृत और प्राकृत के ग्रन्थों का और अनेक चरित्र ग्रन्थों का 'रास' के रूप में अनुवाद हुआ। और उन रासों का परिमाण ८-१० हजार श्लोक तक जा पहुँचा। तभी दूसरा ऊल्लेखनीय परिवर्तन यह भी हुआ कि लोकगीतों की देशियों में इन रासों की ढालें गाई जाने लगीं। इससे हजारों प्रचलित लोकगीतों के प्रारम्भिक अंश जो उन ढालों के प्रारंभ में दिये गये हैं, सुरक्षित रह गये और उन गीतों का संगीत भी जैन मुनियों के ढों में परम्परागत जीवित रह गया। तीसरी विशेषता यह आई कि १५वीं शताब्दी के उत्तरार्द्ध से ही लोक-कथाओं को अधिकाधिक रासबद्ध किया गया और उन कथाओं को धार्मिक रूप देकर जनता को नीति और धर्म की बहुत बड़ी प्रेरणा दी गई।

२. भाषा—रास संस्कृत, अपभ्रंश, राजस्थानी, हिन्दी, गुजराती इन पांच भाषाओं में प्राप्त है। प्राचीन परम्परा को देखते हुये प्राकृत भाषा में राम रचे गये होंगे, पर वे अब प्राप्त नहीं हैं। अपभ्रंश के भी रास अपेक्षाकृत बहुत कम मिले हैं, क्योंकि दिगम्बर विद्वानों ने ही अपभ्रंश भाषा में सबसे अधिक और बड़े बड़े चरित्र काव्य लिखे हैं, और उन्होंने चरित्रकाव्यों की संज्ञा रास नहीं रखी।

३. विषय—प्रारम्भिक रास तो प्रधानतया चरित्र-काव्य ही है। जिनमें कुछ ऐतिहासिक और पौराणिक है। तथा कुछ रास शिक्षा, उपदेश तथा धार्मिक विषयों से सम्बन्धित है। आगे चलकर चरित्र-कथाओं की प्रधानता तो रही ही, पर अनेक नये नये विषय सम्मिलित होते गये। जैन सैद्धान्तिक विषयों के सम्बन्ध में भी अनेक रास रचे गये।

४. उद्देश्य—रासों की रचना का उद्देश्य जैसा कि प्रारम्भ में लिखा जा चुका है—प्रारम्भ में तो जैन मन्दिरों में उत्सव आदि प्रसंगों में तालियों और ढड्डियों के साथ खेले व गाये जाने का रहा है। दूसरा उद्देश्य जनता में धार्मिक भावना को बढ़ाना रहा है। आगे चलकर सभी हातव्य बातों को इन रासों के द्वारा जन-साधारण सरलता से समझ सके, यह व्यापक उद्देश्य हो गया।

५. परिमाण—जब तब ये रास खेले जाते रहे, परिमाण में उनका छोटा होना स्वाभाविक था। पर जब पाठ्य और गेय मात्र रह गये तब परिमाण बढ़ता गया। प्रारम्भिक रासों में से सं० १२४१ में शालिभद्र सूरि रचित श्री भस्तेश्वर बाहुबली रास १५वीं शताब्दी की पूर्वार्द्ध तक की प्राप्त रचनाओं में सबसे बड़ा है। वास्तव में वह करीब दो सौ वर्ष की रास परम्परा में एक अपवाद सा है। वास्तव में वह रास—यद्यपि छन्द में रचा गया है, अन्य रासों की तरह खेलने के लिये नहीं।

जैसा कि पहले लिखा गया है कि रासों का परिमाण बढ़ते २ आठ-दस हजार श्लोक तक

जा पहुँचा। यदि पृथ्वीराज रासो को सम्मिलित करते हैं तो उसका वृहद् संस्करण ३५/४० हजार श्लोक परिमित है। छन्द वैविध्य और परिमाण की दृष्टि से रासो संक्षेप रचनाओं में यह सबसे बड़ा महा-काव्य है।

सबसे अधिक रास-संज्ञक रचनाओं के निर्माता—वैसे तो दवेताम्बर दिगम्बर अनेक कवियों ने एक-एक कवि ने १०।२० रास बनाये हैं और उनका परिमाण हजारों श्लोकों का है। पर सबसे अधिक रास बनाने वाले सरतरगच्छ के कवि जिनहर्ष हैं, जिन्होंने अकेले पचास के करीब रास बनाये। वि० स० १७०४ से १७६२ तक की उनकी रचनायें मिलती हैं। प्रारम्भ में वे राजस्थान में पैदाबिहार करते रहे अतः उस समय की रचनाओं की भाषा तो राजस्थानी है। पर जीवन के पिछले पन्ध्रस वर्ष उन्होंने गुजरात के पाटन में बिताये, अतः पिछली रचनाओं की भाषा गुजराती होना प्रा-भाषिक है। इनके कई रास हजारों श्लोकों के बड़े बड़े हैं। उपगितिम्ब प्रपचा रास ४३०० श्लोक का, धीसस्थानक (पुष्प विलास) रास ४६३५ श्लोकों का, कुमारपाल रास ४१०७ श्लोकों का और शत्रुञ्जय महात्म्य रास ८५६८ श्लोक परमिता है। महाबल मलयामुन्दरी राम ३८७५ श्लोकों का है। इस प्रकार उनकी समस्त रचनायें करीब एक लाख श्लोकों की होंगी। इसी तरह कवि अप्पभदास, जिन समुद्रसूरि आदि कई बड़े-बड़े रासकार हुये हैं।

रासों का प्रकाशन—मुद्रण-युग से पूर्व जैन रासों का प्रचार बहुत अधिक रहने से एक एक रास की १०।२०।५० याचर सैकड़ों प्रतियाँ भी लिखी गई हैं और हजारों व्यक्तियों द्वारा कई रासों का तो नित्य पाठ होता रहा है।

उदाहरणार्थ—राजस्थान में सरतरगच्छ का अधिक प्रभाव रहा। उस गच्छ के महो० समय सुंदर जी के शत्रुञ्जय रास, उपाध्याय विजयप्रभ के गौतम रास का राजस्थान में हजारों व्यक्ति नित्य पाठ करते रहे हैं। जिनराजसूरि रचित शालिभद्र रास भी बहुत ही लोकप्रिय रहा है। उसकी सैकड़ों प्रतियाँ मिलती हैं, जिनमें कई सचित्र भी हैं। मेरे देखते देखते दवे० मूर्तिपूजक समाज में दोपहर और रात के मुनिजनों के व्याख्यातों में रास गा गा कर व्याख्यान किया जाता था। श्रीपाल रास का तो अब तक अच्छा प्रचार है। सपागच्छ में तो उपाध्याय विजय विजय जी और यशोविजय जी रचित श्रीपाल रास सबसे अधिक लोकप्रिय रहा है।^१

रासों की इस लोकप्रियता और प्रचार के कारण ही मुद्रण-युग के प्रारम्भ में जब जैन ग्रन्थ छपने लगे तो रासों का प्रकाशन भी प्रारम्भ हुआ और विविध स्थानों से अनेक व्यक्तियों और संस्थाओं द्वारा सैकड़ों रास छप चुके हैं, इनमें सबसे अधिक रासों का प्रकाशन धर्मई के भीमशी माणिक ने किया। भीमशी माणिक के प्रकाशन की दो विशेषतायें उल्लेखनीय हैं। गुजरात से प्रकाशित करने पर

भी बहुत सी मूल्यवान सामग्री ऐतिहासिक रासो और प्रशस्तियों में सुरक्षित है। बहुत से नगर, ग्राम और वहाँ के शासकों आदि के उल्लेख तो इन रासों में ही सुरक्षित रह गये हैं।

साहित्यिक दृष्टि से तो इस रास-साहित्य का महत्व निर्विवाद है। अनेक काव्य-शैलियों और रचना-प्रकारों पर रासों के अध्ययन से नवीन प्रकाश मिलेगा।

इस तरह विविध दृष्टियों से महत्वपूर्ण इस रास नामक रचना-प्रकार के विशाल साहित्य की जानकारी देने वाली यह जैन रासमाला सूची अवश्य ही काम की चीज है। भविष्य में इसे पूर्ण एवं शुद्ध रूप में प्रकाशित करने का प्रयत्न किया जाना अपेक्षित है।

—अगरचन्द नाहटा।

અભાસી અનંતકાચ સગાયા	લક્ષ્મીગીતા ચરિ	કે.
અભયકુમાર	ચક્રવર્તી ૧૬૭૨	કે.
અભયકુમાર રામ	કવિગણ	કે.
અભયકુમાર રાસ	લક્ષ્મીવિજય ૧૭૬૧	કે.
" "	પદરાજ	કે.
અભયકુમાર મંત્રીધરનો રાસ	લક્ષ્મીવિજય ૧૭૬૧	ભીમચી માણેક દિ. રા. ૦-૧-૦
અભયરાજ દેવળ રાસ	"	"
અભયકુમાર શ્રેણિરાસ	સોમવિગ્રહ	કે.
અમરકુંવર સુરસુંદરી ચરિત્ર	વિનયસુંદર ૧૬૪૪	કંડર ભ. નં. ૨ કે. ૪
	જે. સુ. ૧૩	પ્ર નં. ૭૧
અમરકુમાર	જશવિજયળ	
અમરદત્ત મિત્રાનંદ રાસ	તત્ત્વવિજયળ ૧૭૨૪	લો. ૩૨૪૪
અમરજીરાજ અને ધર્મશુદ્ધિ મંત્રી	"	
અમરસેન વધ-સેન રાસ	કમનહર્ષ	કે.
" "	જિનહર્ષ ૧૭૫૦	કે.
અમલ વર્ધન સગાયા	મણિકમુનિ	કે.
અમલ રામ	ભાનગ્રણ ચરિ	
" "	લક્ષ્મીમાગર	
અમરગુપ્ત ચરિત્ર	કલ્પ છંદર	
અમૃતવેલીની સગાયા	યશોવિજય	કે.
અરણ્યક મુનિની સગાયા	ઉપવિજય	કે.
" " નો રાસ	આનંદસાગર	
	મહિમાસાગર મણિ સિંધ	કે.
	ખરતર ૧૭૦૪	
અમૃત માલીની સગાયા	કવિગણ	
" "	જશવિજયળ ૧૭૫૦	કે.
અર્ધનત નમસ્કાર	વિનયવિજય ૧૭૩૧	કંડર ભ. ર. ડા. ૪. પ્ર. ૩૧૭
અર્ધનકમુનિ પ્રથમ	નયપ્રભોદ ૧૭૧૩	કે.
અર્ધનકમુનિ રાસ	મહિમાસાગર	કંડર ભ. ર. ડા. ૩ પ્ર. ૧૭૧
" "	આનંદસાગર ૧૭૦૪	
અર્ધનકમુનિ સગાયા	મહિમાસાગર	કે.
અર્ધનત સુકુમાવનાં દાસિયા	શાન્તિહર્ષ ૧૭૪૧	લો. ૨૮૯૧-૧
" "	વિજયદેવચરિ	"
" " નો રાસ	શાન્તિહર્ષ ૧૮૫૭	લો. ૩૧૧૯
અર્ધનત સુકુમાવનાં સગાયા	જિનહર્ષ જિનચંદ્રવાચક	"
	શાન્તિહર્ષ સિંધ ૧૭૪૧	કે.
	વે. સુ ૮	

અશોકચંદ્ર રોહિણી રાસ (મુદ્રિત)

રાનવિમલ સાર ૧૭૭૨
૧૭૩૦કા. આ. કા. મ. મો. ૧મું
ક્રિ. ૮-૧૦-૦

અદ્યપ્રકારી પૂન રાસ

ઉદયરત્ન ૧૭૭૦

કો.

" "

પ્રીતિવિમલ ૧૬૫૬

" "

ઉદયરત્ન ૧૭૫૫

લો. ૨૧૮૬

" "

શિવરત્ન ગણિ

અરુનકમુનિનાં દાસિયાં સ્વાધ્યાય

મહિમાસાગર

લો. ૨૫૩૬-૮૬

આ આદ્ય દૃષ્ટિની સંગ્રહાય

યશોવિજય

કો.

આર મન્ની સંગ્રહાય

દેવસરીશ

કો.

આનંદવિમલસુદરી રાસ (મુદ્રિત)

યશોવિજય

યશોવિજય જૈન, મં.માલા
ભા. ક. ભા. ૩. ભાવનગર

આત્મભોધની સંગ્રહાય

પદવિજય

કો.

આત્મભોધની સંગ્રહાય

રૂપવિજય-પદ્ય

કો.

આત્મભરાજનો રાસ

વિજયના સિધ્ધ સહજ ૧૫૮૮
મુંદર (રાનસુંદર)

હંડર ભ. નં. મ. નં. ૨૩૮

આત્મગણ

સહજસુંદર ૧૫૮૮

લો. ૨૧૭૦

આત્મશિક્ષાની સંગ્રહાય

મણિચંદ

કો.

આત્મમદ પ્રકાશ

ધર્મમંદિર

આત્મહિત શિક્ષાની સંગ્રહાય

રૂપવિજય-નવ વિજયના
શિષ્ય

ગા.

આત્મોપદેશની સંગ્રહાય

સુમતિવિજય મુનિ

કો.

આદિનાથજીનો રાસ (મુદ્રિત)

સ્થાનસાગરજી અંચલ

હીરાવાસ હંસરાજ

ભાવનગર

બ્રહ્મજિનદાસ

ગાનવિમલ સુદરિ ૧૭૨૬

કો. સુદ ૫

" ૧૭૭૦

લો. ૨૫૩૦

" ૧૭૭૦

યશોવિજય જૈન શ્રી યમાયા
આરમેટ-ભાવનગર

શ્રી સારમુનિ ૧૭૦૦

કો.

દર્શ વાચક શિષ્ય

કો.

વીરવિજય

કો.

વિનયવિજય

કો.

સોમસુંદર ૧૪૫૦

કો.

ચોતિદર્શ વાચક

આનંદ મંદિર રાસ }
(શ્રી ચંદ્રકેવલી રાસ)

" " "

આનંદ વિમલસુદરિ, રાસ (મુદ્રિત)

આનંદ આવકનો રાસ

આનંદ આવક રાસ

આપ રજાવની સંગ્રહાય

આગ્નિ તપ સંગ્રહાય

આરાધના ગણ

આરામ શોભા રાસ

આફ્રિકામાંની આપાઈ (લે. મં. ૧૭૬૭
કે. સુ. ૪ રવૌ)
અ ફ્રીકમારનો રામ

„ „
„ „
આપાદાવૃતિ ચોપાઈ

„ નો સમ
„ „
„ „
„ „ ની મળાંચ
આપાકમન ચરિત્ર

માલિકમમાગર ૧૭૨૭
„ ચ. સુ. ૧૩
નાનમાગર ૧૭૨૭
(ત્રિધિપક્ષ) ૧૭૨૪

„
નાનમાગર ૧૭૨૪
ત્રિધિપક્ષ પો. વ. ૨.

„
કનકસોમ
શુભવર્ધન
ભાનરતન પુનમગર ૧૯૩

ક્રિડા ભં. ૨. ૩૧ ૮. નં. ૨૧૦

લો. ૨૮૭૪-૨૮૬૪

કે.

કે

લો. ૨૮૬૩, ૨૮૦૫

લો. ૧૮૮૧

કે.

ક્રિડા ભં. ૧. નં. ૨૮૮

ઉત્તરગાંધ્યપત્ર ગમ

શ્રી યકુમાર

ઉદાપીરાજ

શ્રીમદેવનો વિવાહનો

અમદાવાદ ટો. ડા. ૭૧

૧૧૫-૧૧૯

શ્રીવિદતા ચોપાઈ

દેવકુળશીલ ૧૫૬૯

કો.

શ્રીવિદતા તથા નર્મદાસુદરી કથા

ગુણસોભાગ્ય ૧૬૪૩

કો.

શ્રીવિદતા રામ

મા. સુ. ૧૪

જયવત સુરિ

કો.

" "

વિનયમંડન

" "

જયવત સુરિ. ૧૬૪૩

બો. ૨૯૬૪, ૨૫૪૦, ૨૬૧૦

" "

રૂપચંદ્ર

" સુનો

દર્શન સાગર

શ્રીવલ્લભ દેવ

શ્રીચાચિકુમારનો ગમ (મુદ્રિત)
(મણિસાગર)

ગાનસાગર

જયસોમવિશુધ ૧૭૧૯

સવાહરભાઈ રાયચંદ,

અમદાવાદ

શ્રીચાચિકુમારનો રાસ તથા બાર ભાવના
અને અદારનાતરાની સંગ્રહાય વ. (મુદ્રિત)

કિ. ૦-૪-૦

નં. ૩૦૯

શ્રીચાચિકુમારનું ચરિત્ર (મુદ્રિત)

આસ્તર ઉજમની તુલસીદાસ

વદવાણ કિ. ૦-૨-૦

શ્રીચાચિકુમારનાં ૭ દાલિયાં તથા
આદિકુમારનો રાસ (મુદ્રિત)
અજના સતીકા રામ (મુદ્રિત)

કિ. ૦-૪-૦

નં. ૩૧૯

ગરિયા જીન મંચાલય

૮/૦ ભંગાદાન જમલ રોડિયા,

મહોદ્વા મરોટીચોકા, રાજપૂતાના

અજના મતીનો ગમ (મુદ્રિત)

કિ. ૦-૨-૦

ભીમમોહ માલોક, મુળધ

" (મુદ્રિત)

કિ. ૦-૧-૦

સવાહરભાઈ રાયચંદ, અમદાવાદ

અજના સુદરી ચોપાઈ

પુષ્પસાગર ૧૬૯૯

ઈડર ભં. ૨. ડા. ન ૪ નં. ૧૧૧૧

મા. સુ. ૧૫

"

" " ડા. નં. ૮

" પ્રજ્ઞા

મુણ્ડશીલ (ખસતર) ૧૬૬૨

કો.

મો. સુ. ૨૨-૨

" રાસ

જીવનપીઠિ

કો.

" "

પુષ્પસાગર,

કો.

" "

" ૧૬૯૯

બો. ૨૦૪૦-૨૫૬૮

અજના રાસ

બો. ૩૨૧૭

અજના રાસ

નારાયણ સુનિ. ૧૬૮૩

કમવાવતી	લાવણચરણ	
કુલધ્વજ કુમાર રાસ	કઠ્ઠમુનિ ઉત્કેષ ગચ્છ	
કનકશ્રેષ્ઠિનો રાસ	ભાવરત્ન ૧૬૩૦	કો
કમવાવતી	વિજયભદ્ર	કો.
કનકશ્રેષ્ઠિનો રાસ	ભાવરત્ન	અમદાવાદ નં. ૧૩૧ ૨૪૩ નં. ૫૪
કલ્યાણ વિજય ગણિ	જયવિજયગણિ	
કનકાવતી અજિતસેનની વાતો	જિન હર્ષ	કો.
	જિન ભદ્રનાયક શાન્તિહર્ષ શામ્ય	
કમવિજય રાસ (સુદ્રિત)		યશોવિજય જૈન ગ્રં. મા. ભા. ૩ ભાવનગર
કવચના રાસ	વિજયશેખર ૧૬૮૧ જેઠ	કર્ણ
	રવિવાર	
કવચના શાહનો રાસ (સુદ્રિત)	જિનહર્ષ સરિછ	ભીમસાહેબ માણિક, મુલ્યક ફિ. ૦-૪-૦
કવચના શેઠનો રાસ	ગુણસાગર	કો.
કવચના શેઠનો રાસ	ગુણસાગર	અમદાવાદ કા. નં. ૨૪૩ નં. ૧૨
" "	જયગ ગ હર્ષ મંદિર ૧૭૨	કો.
" "	"	અવાઈનાઈ મધ્યમ ૬, અમદાવાદ.
કરણ રાસ		
કરકંડુ આદિ ચાર પ્રત્યેક છુદ્દનો રાસ (સુદ્રિત) અલભ્ય	સમગ્ર સુદગોપાધ્યાય	ફિ. ૦-૫-૦ છાપનારનું નામ નથી. હાલ વકીલ કેશવલાલ મે. ની લાયબ્રેરીમાં
કર્પૂરજીવરી રાસ	મતિસાર ૧૭૮૫	અમદાવાદ કા. ૭૭ ગ્રં. નં. ૧૧૨ યશો. વિ. ગ્રં. મા. ભા. ૩ ભાવનગર
કર્મચંદ્ર મત્રીનો રાસ (સુદ્રિત)		
કર્મી મળગાય	દા મુનિ	કો.
કર્મ પચ્ચીરીની સભાગાય	હર્ષ	કો.
કર્મરેખ ને ભામિનાનો નમ	વીરવિમન	કો.
કર્પૂરજીવરી	કરકચંદ્ર ઉત્તર	
કર્પૂરકંડુ પાંચેન ય	દા-૧૧	
કર્મવિપાક રાસ (સુદ્રિત)		જૈન હર્ષ ગ્રં. મળા ફિ. ૦-૨-૦
કર્મચેનન મંવાદ		
કર્મવિવરણ નાસ	લાવણચરણ	કો. ૧૮૫૫
કર્મજીવરી	સમગ્રસુદર	

કુરગકુ ચરિત રાસ.
કુરગકુ ત્રાપિ રાસ.
.. મહર્ષિ રાસ.
કુસુમશ્રી રાસ. (મુદિત)
કુર્ગપુત્ર રાસ (મુનિ)
કેવર વ્યવહારીને

કૃતકર્મ રાગનો રાસ.
કૃતપુણ્ય (કથવખાશી)

..
..
..
..
કુવખજા કુમાર રાસ.

..
..
કેવર વ્યવહારી.
કૃષ્ણ શિભિલ્લિ.
કૃષ્ણપક્ષ શુકલપક્ષ.
કૃતકર્મ રાગનો રાસ.

કૃતકર્મ કથા ગસ
કેવરિકૃત સામેયુ
શુદ્ધકંકુ-૧૨ રાસ
સોનપ્રકાશ રાસ

..
..
દામાત્રાપિ

ખેમાહકાવીઆનો રાસ (મુદિત)
ઉનાવામા લખાયો છે.
ખિમત્રાપિ રાસ મુદિત

ગજસિંહ કુમારનો રાસ
..
..
ગજસિંહ કુમાર રાસ
ગજસિંહ કુમારનો રાસ
ગજસિંહ કુમાર રાસ

મતિશેખર

..

..
ગંગવિજય ૧૭૧૫.
જિનશાણિકૃત.
મુણવિજય ૧૬૬૩ -
અમદાવાદ જે, પ. ૬.
.. ૧૬૮૭

કલ્યાણ
મુણસાગર.
જયરંગ.
ધર્મમંદિર.
ચલસાગર
ઉદયસાગર.
કલ્કમુનિ.
મુણવિજય.

..

..
કલ્યાણ બાહુવ સુ. ૨.
જવાતિપિ. મુદ.

વીરવિજયજી
સોમવિમન ૧૬૩૩
જવાનંદ સ્વરિ

..

લાવણ્યસમય

નો. ૩૦૪૦

અમ. ડા. ૫૪૩. નં. ૭૨
કે.

ડા. આ. કા. મ કામો ૧મા ૨

યથો વિ. મં. મા. ષા. ૧
ભાવનગર

નો. ૨૦૭૫.

ઈડર. ભં. ૨. ડા. ૭. પ્ર. ૧૬૪

..

..

..

..

..

..

ઈડર. ભં. ૨. ડા ૭.

પ્ર. ૧૬૪

અમદાવાદ ૭૦, ૧૦૨

નો. ૨૮૩૨

અમદાવાદ ડા. ૨૪૨, ૪૬

કે.

—

દક્ષીણ ૧૭૧૧
મા. ૨. ૧૫
કનિલાવડર સમન ૧૫૮૮
ગા. - વિનાર

એ. રા. સં. ભા. ૧. લાવ-
નગર ચરા. પ્ર. માતા ભા. ૧
..
..
.. ૩૬૦૪-૩૩૭

ઈડર. ભં. ૨. ડા ૬ પ્ર. ૧૫૨

માનવિજય ૧

ગંગવિજય ૧૭૮૨

દેવરત્ન

નો. ૩૨૭૮

કે.

ગજસુકુમાન રાસ

જિનરાજસુરિ

અ ડા ૭૭, ૬૦, ૬૦ ડા
૨૪૩ ૨ ૩, ૪ ૫

,

૧૭૫૬

હો ૪૮૧૭

,

જિનરાજ સુરિ

કે

,,

શુનકીર્તિ

કે

,

૧૭૦૬ મહા વ ૩

કે

,

શુભવર્ધન

હો ૪૮૦૧

,

શુભવર્ધન શિષ્ય

કે

ગજસિંહ કુમારને રાસ

૧૫૫૬

હો ૨૧૯૦

,,

મીતિવિમલ

અ ડા ૭૧-૧૮

ગજસિંહ ચતુર્ધી

૧૫૫૬

હો ૩૦૬૩

ગજસિંહ ચંદ્ર ના ૧

ઈડર દશરથપુ નૌસુકિત
રાજ્યે

ગજસુકુમાન રાધાનાથ

હો ૨૧૩૬

ગજસુકુમાન રાધાનાથ

જિનરાજ સુરિ

શુભવર્ધનશિષ્ય

શુચનમીતિ

મહા ૫

મકન ૬૬૦

કે

ગજ ૯૩ રાધાનાથ

તનકમી ૧૬૮૮

હો ૩૦૪૧

જિનના તીર્થાચાર રામ અને તીર્થશાળા

કવિ નમસ્ત

સાહિત્ય મેનાસમાજ

શ મજલાન ઉમ શી, ખારજેટ

બાનનગર

શુભવર્ધન

કવિકુદર

શુભક ૫૦ શુભાનની રામ

ગજકુશન ૧૭૧૪

હો ૪૦૬૩-૨૬૦૦

,

જિનવર્ધન જિનવર્ધનાચક્ર

શાંતિ હરિશિષ્ય ૧૭૫૧

કે

અ સે વદ૦

શુભમજરી ૧૯૮૮ નાપાછ (પચમીનવ કિપર)

રૂપસાગર

કે

શુભવર્ધનાર રાસ

સદજસુદ ૫૭૦

કે

શુભવર્ધન ગમ

માનમાગર

અમલાનાદ ડા ૪૧

,

૧ ૯૭

કે

શુભસેન કેવીની ચંદ્રિત રાસ

૩૫૧૪

અ ડા ૪૮ ૨૩

શુભાવની મેષા

ગજકુશન

અ ડા ૪૮૩, ૭૩

શુભાવની શુભકર

ગજકુશન

શુભસુદર્શી

ગોદનનિશ્ચય

શુભાવની મેષા

ગજકુશન ૫ કિત

ગુણવશીનો રાસ	દર્શનકુશળીના શિષ્ય	૩૧
" "	ગિનવિજય	અ. ડા. ૭. નં. ૧૦૨
" "	ગિનદર્પ	અ. ડા. ૨૪૩ નં. ૬૯ ૭૪
" "	ગિન વિજય ૧૭૫૧	૩૧.
ગુરુપદાવલીની ચોપાઈ	આ. સુ. ૧	
ગોરાબાદશ ચોપાઈ	હેમરત વાયક. ૧૬૪૫.	ઈડર. ભ. ૧. નં. ૨૮૪
(પંક્તિની) ગોરાબાદશ ચોપાઈ	"	ઈડર. ભ. ૨. ડા. ૮. નં. ૨૦૫
ગોરાબાદશની કથા	" ૧૬૪૫.	અ. ૨૪૩. નં. ૫૨
	પદ્મરાજ વાયક શિષ્ય.	૩૧.
ગૌતમચૂરણ ચોપાઈ	લાવણ સમય	અ. ડા. ૭૦ નં. ૧૨૦.
" "	" ૧૫૫૪	૩૧.
ગૌતમચૂરણ	મમયમુંદર ૧૬૮૬	૩૧.
ગૌતમચામીનાં ગીત	દેવચંદ્ર ૧૪૧૨.	લી. ૨૭૦૭
ગૌતમચામી રામ	લાવણમમય ૧૪૧૨.	૩૧.
ગૌતમચામીનો રાસ	ઉદયવત ૧૪૧૨	લી. ૩૧૬૬
" "	પાર્થસ્યંદ્ર	લી. ૩૦૬૦
" "	ગિજયસ્યંદ્ર	લી. ૩૩૧૬
ગૌતમ રાસ	વિજયભદ્ર	અ. ડા. ૭૦, ૧૨૬. ૨૪૫,
		૬૫, ૯૯, ડા. ૭૧, ૧૫૪, ૧૫૫
ગૌતમચામીનો રાસ	વિજયભદ્ર સુરિ ૧૪૧૨	લી. ૧૮૬૭, ૩૨૦૯, (૧૮૬૧
" "	" "	૨૨૮૦, ૨૪૪૭, ૨૫૩૭
" "	" "	ઈડર. ભ. ૨. ડા. ૭ નં. ૧૬૨
" "	" "	ઈડર. ભ. ૨. ડા. ૭ નં. ૧૬૦
" "	" "	૩૧.
" "	" "	ઈડર. ભ. ૨. ૧૬૩, ૧૬૪, ૧૬૫
" "	" "	
" "	વિનયપ્રબોધાધ્યાય ૧૪૧૨	લી. ૩૨૬૯
" મોક્ષ	વિજયશેખર	લી. ૨૯૮૨
" નો રાસ	શાન્તિદાસ ૧૭૩૨	લી. ૨૯૪૦
" "		૧ થી અલયદેવ સુરિ મંથમાના
" "		મલ્લીક રૂઢીટ, કલકત્તા.
" "		૨. શ્રી કૃષ્ણારી જમનાલાલ નં.
" "		૩. મલ્લીક રૂઢીટ, કલકત્તા.
" "	૧૭૧૨	લી. ૩૩૮૯, ૧૮૫૪
" "		લી. ૧૫૪૮
" "		ઈડર. ભ. ૨. ડા. ૭. ૧૮૬

ગજસુકુમાર નાસ	જિનરાજસૂરિ	અ ડા ૭૦, ૬૦, ૬૦ ડા ૪૩ ૨ ૩ ૪, ૫
,	૧૭૫૬	હો ૪૮૧૭
,	જિનરાજ સૂરિ	કો
,	શુનકીર્તિ	કો
,	„ ૧૭૦૬ મહા વ ૩	કો
,	શુભવર્ધન	હો ૨૯૦૧
,	શુભવર્ધન શિષ્ય	કો
ગજમિહ કુમારનો નાસ	૧૫૫૬	હો ૨૧૯૦
,		
,	કીર્તિવિમલ	અ ડા ૭૧-૮૮
ગજમિહ ચતુર્ધી	૧૫૫૬	હો ૩૯૬૩
ગજસિહ ચિત્ર ના ૧		હો ૬૨૪૫૭ નૌમુક્તિ રાજ્યે
ગજસુકુમાર ગાધ્યાય		હો ૨૫૩૬૬
ગજસુકુમાર વાધ્યાય	જિનરાજ સૂરિ	
,	શુભવર્ધનશિષ્ય	
,	શુભવર્ધનશિષ્ય	
મહાજી વ	મકન ૬૬૦	કો
ગુજરાત ગાધ્યાય	તાનકવી ૧૬ ૮	હો ૩ ૬૧
ગિતા તીર્થારામ રામ અને તીર્થરામ	કવિ નયસ ૨	ચાલિય મેરાસમાજ શ મજવાન ઉમ શી ખાગ્રેટ ભાવનગર
શુભધર્મ	કવિનુદર	
શુભક ૭. શુભાનની રામ	ગજકુશન ૧૭૧૪	હો ૦૦૬૩-૨૯૦૦
,	જિનવર્ધન જિનવર્ધનરાય	
,	શતિ હર્ષશિષ્ય ૧૭૫૧	કો
	અ મ વદ ૨	
શુભમજરી વાલ નાપાલ (૫ અમીનપ કૅપર)	રૂપસાગર	કો
શુભનામદ રામ	સદગચ્છ ૦ ૫૪૦	કો
શુભધર્મ ગમ	ગાનમાગર	અમદાવાદ ડા ૪૧
	૧ ૯૩	કો
શુભસેન કેદની ચિત્ર મ	ઉપરિજય	અ ડા ૪૮૧ ૧૩
શુભાનવી ૧૧ નાપા	ગજકુશન	અ ૪૧ ૦૮૩, ૭૩
શુભાનવી શુભકર ૬	ગજકુશન	
શુભકુદર્શી	મોદનનિજય	
શુભાનવી ૧૧ મોદા	ગજકુશન પડિત	

યોગતિવેલ સંગ્રહાય.

અંદનપાલી રાસ.

અંદનમતપાગિરિ રાસ.

" " (મુદ્રિત)
 " " (મુદ્રિત)

અંદનપાલી સંગ્રહાય

અંદનમતપાગિરિ રાસ. ચોપાઈ

અંદરાજી ચોપાઈ

" " (મુદ્રિત)
 અંદરાજીનો રાસ

શ્રીચંદ રાજનો રાસ

" "

" "

" "

" "

અંદ રાજનો રાસ

" "

" "

" "

" "

પરમકૃપાલ.

વિનયસમુદ્ર

સમુદ્રવિનયસુરિ.

અજિતચંદ. ૧૭૩૬ આ. સુ. ૧ કો.

અમીચંદ સિધ્ધ

જિનદર્શ

દેવદર્શ

લાલ. ૧૭૫૨

સુમતિદંસ ૧૭૧૧ ચે. સુ. ૧૫ કો.

ઉપાધ્યાય ખરતર

" "

કરમચંદ

મતિસાર

ગાનવિમલ સુરી

મુદ્રણવિનય

મોહનવિજય ૧૭૮૩

અમદાવાદ પો. સુ. ૫

મોહન વિજય ઉર્ફે

મેરવિજય

" "

" "

" "

" "

લક્ષ્મીચંદ

દીપવિજયલ

લલિતપ્રભ

" "

કો.

કો.

સાચ શાલિભદ્રનો રાસ

પથુ છે. મતિ સાગર.

કો. ૦-૬-૦ (૧૩૮)

કો.

કો.

કો.

કંદર. કો. ૧. નં. ૨૭૨

અ. કો. ૨૪૩, ૫૬

કો.

ભીમસિંહમાણક, મુંબઈ.

ઉપનિષદ જૈનાનંદ પુસ્તકાલય

સુ.

કંદર. ભં. ૨. કો. ૫.

પ્ર. ૧૨૩, ૧૨૪,

૧૨૫, ૧૨૬.

કો.

જૈન ધર્મ પ્ર.સા. મહા

લાવનગર મિ. કો. ૨-૦-૦

જૈન ધર્મ પ્ર.સા. સભા

લાવનગર કિ. રા. ૪-૦-૦

જાણાલાઈ નિકમનાથ મમ

નલાલ હરીસીંગ ગાનપ્રકાશ,

અમદાવાદ

અમ. કો. ૨૮૦, ૧૬, ૧૭

અમ. કો. ૨૪૦, ૧૮, ૧૯

કો.

અમ. કો. ૨૪૦, ૨૦

કો.

જાંબુકમાર રાસ	નવવિમલ	કે.	૧૦૦૮)
" (સુ. મુદ્રિત)	"	કે.	
"	રાજપાલમુનિ	કે.	
જાંબુપૂજા (કર્મવિપાક રાસ)	વીરજી મુનિ	કે.	
જાંબુ રાસ		અ.કા. ૨૪૨, ૨૦, ૨૪	
જાંબુ અંતરંગ	સમયસુંદર	કે.	
જાંબુસ્વામીના રાસ	કુસળા વિજય	કે.	
જાંબુસ્વામી અંતરંગ રાસ	સહજસુંદર	લો. ૩૧૫૫	
જાંબુસ્વામી રાસ (મુદ્રિત)	જ્ઞાનવિમલ સુરિ ૧૭૨૯	શ્રી દયાવિમલ મંથમાલા, દેવસાનો પાડો, અમદાવાદ	
"	" ૧૭૩૭ માગ. સુ. ૧૩		
"	પદ્મચંદ્ર	કે.	
જાંબુસ્વામી રાસ	જિનહર્ષ		
જાંબુસ્વામી ચરિત્ર	શ્રીપુરમાં ૧૭૬૮	છંદર ભં. ૧ નં. ૨૪૧	
"	કા. સુ. ૭ શુક્ર		
"	રત્નસિંહ સુરિ		
જાંબુસ્વામીના રાસ	ઉચ્ચંદન	લો. ૨૦૫૮	
"	અંકવિમલ		
"	નવાવિમલ (જ્ઞાનવિમલ)	છંદર ભં. ૨. ડી. ૭. પ્ર. ૧૬૩	
"	૧૭૨૮	અમ. કા. ૭૦ ૨૭-૩૦	
"	વીરવિમલ		
"		લી. ૨૫૬૬, ૨૬૧, ૨૮૬૯	
"	યશોવિજય ૧૭૩૯	લો. નં. ૨૮૧૪	
"	"	કે.	
"	રાજપાલ	લી. ૩૧૬૪	
"	ધી-વિજય ૧૭૩૮	લી. નં. ૧૯૫૪	
"	(ધી-વિમલ સિંધ)		
જાનકા ભાવક	દેવાલ		

૩ જાનકયા ચોપાઇ
જાનકચ ચોપાઇ

અંકવિ. મુલતાનગમે અમ. ડી. ૨૪૩, ૪૬
છંદર ભા. ૨. ડી. ૭ નં. ૨૦૦

૪ ઝાંઝરિયા મુનિની સંભાળ

ભારત-૧ ૧૭૫૬ કે.
અ. સુ. ૨. પુનમગ ૭
દાંતરૂચિ કે.

દાનસાગર

ગુણસાગર ૧૬૭૩ કો.

શ્રી સુ ૩

દેવામારૂની ચોપાઈ

કુશલવાસ પરતરગચ્છીય કો.

અભયધર્મ શિષ્ય

૧૧૧૭ વે. સુ. ૩

હંદક મતોત્પત્તિ

તેતસીપુત્ર

તમાકુની સત્ત્વજય

તેજપાલ

તેજસારનો રાસ

" "

" "

તેજસારનો રાસ

" "

" "

" "

તેર કાઠિયાની સત્ત્વજય

તિલકવિજય સ્મરિ

ત્રિભુવન કુમાર રાસ

ત્રિભુવન દીપક પ્રગ્ધ

ત્રિભુવનસિંહ કુમાર

ત્રિવિક્રમ

આનંદમુને

કો.

કુશલવાસ પરતરગચ્છીય

કો.

અભયધર્મ શિષ્ય

૧૬૨૪ વીરમગામ

ઈસ. ભ. ૧ નં. ૨૩૦

દેવતચંદ્ર ૧૭૮૬

ઈસ. ભ. ૨ મ. ૬ પ્ર. ૧૫૬

રામવિજય ૧૭૬૦

કો.

મોતીચંદ્ર કેવળજી, વાંકાનેર

ક્રિ. રા. ૧-૮-૦

રામચંદ્ર

ક્રિ. રા. ૧-૮-૦ (૧૧૧૮)

અમ. ડા. ૪૩, ૪૫

કુશલસાગર શિષ્ય

કો.

દશનવિજય

હિતામસાગર ૧૭૧૨

લો. ૨૨૫૮

જયશૈખર

લો. ૨૦૬૦

જિનોબ્ધ સ્મરિ

પદ્મમેરી

"

"

"

તીર્થ પ્રગ્ધ

ત્રિપોક્યમાર

અનંવાશુકશેલમ ચોપાઈ

રાજદર્શ ૧૭૦૩

ઈસ. ભ. ૧ નં. ૨૭૩

મા. સુ. ૧૪ સોમ

દાન શીવ તપ ભાવના રાસ

દિગ્ગજ ૮૮ મોવયર્થો સર્વેષા
દેવકીપદ્મુત્ર નાસ
દેવદત્ત રાસ

દેવધિદેવ રચના
દેવગસ વત્સરાજ રાસ

દેવગસ વત્સરાજ નાસ

દામનક રાસ
દ્ર ચણુપર્ણીય રાસ

વિવરણુ

સરતગક
દીવાળી રાસ
દ્ર ચપર્ણી નામ દોરો

દ્વાપ્ત જલ્પ નિહા
દ્વાપ્ત નિયમ નાસ
દ્રોપદી નાસ
દ્રોપદી એ નાન

રાસ

૧૬૬૦ લી ૧૮૦૧
૧૬૬૨ ઈસર ભા ૩૧ ૩ ૧૫૬
યજ્ઞવિજય
પરમાનંદ
કનકસુદર
હવશશ્રાવક
દાવણ્યમુનિ
સમુદ્ર
સમવરલ
પદ્મતલક
(અક-ચુ રતનાકર ભા ૧૧૦) લીમસિંહ માલેક-મુનિ
યજ્ઞવિજય
અમદા ૩૧ ૩૩૬, ૬૭,
૨૪૪, ૩, ૪
લી ૨૫૬૬, ૨૧૭૩, ૨૪૬૫
અમ ૩૧ ૨૪૪, ૧-૨.
ડી. ૭૧, ૪૫, ૪૬
હી-વિજય સરિ
રત્નમિહ સરિ
કનકકુશન (કનકકીર્તિ)
કીર્તિ નામક જેસલમેરમા
લી. ૨-૬૬
ઈસર ભા ૨ ૩૧ ૧૫૧

ધનદત્ત રાસ
ધનકુમાર રાસ
ધનવિજય પન્થાસનો રાસ
ધનસા (શ્રેષ્ઠ) પચગણિ રાસ
નર્મદત્તમુનિ
ધર્મદત્ત ધનપતિ
ધન્ય ચોપાઈ

મહિમાવર્ધન
ગ્રેમવિજય
રામવિજય
પુણ્યગાનિ ૧૬૮૮
ભા. સુ. ૧
જ્યનિધાન મુનિ
મતિગંજ ૧૫૧૪
અમ ૨૪૩-૬૨
લી. ૨૬૦૩
ગા
ગા.
ગા.

ધન્ય વિલાસ

ધનદત્ત રાસ

” ”

ધનવિલાસ રાસ

ધન્યા અણુગારનો રાસ

ધન્યા અણુગારનો રાસ

ધન્યા ચરિત્ર

ધન્યા શાસિભદ્ર

(શ્રી) ધન્યાનો રાસ

ધન્યા રામ

” ”

” ”

” ”

ધન્યા શાસિભદ્ર ચોપાઈ .

” ”

” ”

” ”

” ”

” ”

” ”

” ”

” ”

ધમિયકુમારનો રાસ (સુદિત)

”

ધમિન રાસ

ધમિયવિલાસ રાસ

ધર્મપરીક્ષાનો રાસ

” ”

” ”

” ”

કલ્યાણ મુનિ

મહિમાસાગર કુલવર્ધન કે.

સુરિ શિષ્ય ૧૭૪૬ જી. વ. ૫

સમયસુદર

૧૬૮૫

લી. ૨૮૧૨

જયવલ્લભ સુરિ

કે.

હર્ષસાગર ૧૫૯૧

કે.

ગ્રંથસાગર (વિધિપદ્ધતિ)

કે.

૧૭૨૭

સુમતિશેખર

પં. ચતુરવિજય

ધણેલના ભંડારમાં છે

૧૮૮૩ માગ. સુ. ૫

જયવર્ધન

કે.

નેમરાજ

જીવરાજ નકશિશિષ્ય

લી. ૨૦૫૯

૧૧૭૨

હીનાવિજય

ચંદ્રવિજય

ઈડર. ભા. ૨. ૩૧. ૮ નં. ૮

ઉત્તમવિજય

શાસિભદ્ર

જિનવિજય

અમ. કા. ૭૪૨, ૧૫, ૧૬

હંસ મુનિ.

દેવકીતિ

જિનવિજય. ૧૭૨૭

કે.

શાનસાગર

હર્ષસાગર

પં. વીરવિજય

ક્રિ. રા. ૦-૧૨-૦ (૧૩૦૧)

સોમવિજય.

અમ. કા. ૭૦, ૫૬, ૬૧. ૨૪૨,

૪૪

સાનસાગર ૧૭૨૫

કે.

કા. સુ. ૧૩

નેમવિજય ૧૮૨૧

કે.

વૈ. સુ. ૫ ૩૩

રૂપમુનિ ૧૮૫૦

કે.

માગ. સુ. ૫

નેમવિજય ૧૮૨૧

કે.

જયનિધાન મુનિ

ધર્મપરીક્ષાનો રાસ અર્થસંહિત (સુદ્રિત)

સા વાઠીલાન વર્ધમાનચંદ્ર
ક્રિ ૩૧ ૨-૨-૦

ધર્મશુદ્ધિ
(૨) ધર્મશુદ્ધિ-પાપશુદ્ધિ કથા
મની અને પાપશુદ્ધિ
રાજનો રાસ

વાલમધન
નેમવિજય ૧૭૬૮
અ વ ૭
ઉચ્ચરત્ન ૧૭૬૮

૮૬૨ ભ ૨ ડા ૪ ૭૮, ૧૪

ધર્મી અને પાપીની સંજ્ઞાથ
ધૂતી મ્યાન પ્રથ ધતી ગાનપોધ કથા
ધ્યાનાશ્રુત રાસ
ધધા રામ
ધ્યાનાશ્રુત ગસ
ધ્યાનમાના
ધ્યાન વ્યવસ્થ રાસ
ધ્યાનચતુષ્પદી

ચાઉદત
મુ ક હરિભદ્ર સ્મરિ ૧૮૯૪
વિનયચદ્ર
સુમતિપ્રીતિ સ્મરિ
નેમિદાસ શાવક
ભાનવિજય
દેવચંદ્ર

કો
છંદર ભ ૨ ડી ૪ પ્ર ૬૯-
કો
અમ ડી ૨૪૩ ૪૭
અમ ડા ૭૦ ન ૧૦૭

ન નમવાસુ દગી ચોપાઈ

(૨) નવવિચાર ચોપાઈ

નવપ્રકાશ
નવચદ્ર રામ
નવનિચાગો રાસ
નવરસ સાગર
ન ભનરત્ન ચિંતામણી સંજ્ઞાથ
નર્મદાશુદ્ધી રાસ

" "
નવ ચરિત્ર
નવ દમવતી રાસ (સુદ્રિત)

" "
નવ દમવતી રામ

" "
" "

નવાપયુ

કમલી ૧ ૧૬૭૮
ની સુદ ૧૦
આનવિજય

કુવેવસાગર
મમયસુદર
માનવિજય ગણિ

મેઝવિજય ૧૫૪
મર્મસિદ્ધ
૧૫૪૭

૧૬૬૪ પોદ
મેઘરાજવાચક ૧૬૬૪
મયવસુદર

૧૬૮૬
૧૬૭૭
નર્મદાધન

દરિરત્ન
નમાગ ચોપાયાથ

કો
અમદા ડા ૬૭, ૧૭
ડા ૨૩૯, ૬૧, ડા ૬૮, ૧૩૦
કો
કો
કો
કો
આ કો મ મો ૬
કો આ ૧ મ મો ૩
તી ૨૧૬૩
કો
છંદર ભ ૨ ડા ૬ ૧૪૬
કો

નવકારનો રામ	ઉદયરત્ન	કો.
(મે) નવકારનો રામ	ગૌડીદાસ ૧૭૫૫	કો. ઇડર ડા. ૬. બ. ૨
નવકારનો રાસ	આ. સુ. ૧૦	નં. ૧૫૨
"	ધર્મમંદિર	કો.
"	દયાકૃષ્ણના શિષ્ય	
નવકાર રાસ	કૃષ્ણનાથ	લી. ૩૦૫૭
નવકારવાલીની સંભળય	કવિયણુ	લી. ૨૫૬૨
નમસ્કાર રાસ		કો.
નવતત્ત્વ ચોપાઈ	દેવચંદ્ર	લી. ૨૩૬૩
"	જગચંદ્ર શિષ્ય	ઇડર ભ. ૨. ડા ૮
નવતત્ત્વ રાસ	મધુભદ્રાસ	નં. ૨૦૩
"	ભાવસાગર	કો.
"	સૌભાગ્યચંદ્ર	કો.
નવરમરણુ ગૌતમ રાસ (મુદિત)		• ગૌડ દેવચંદ્ર બાલચંદ્રની કૃં.
(મે) નર્મનાચુંદરી રાસ	મોહનવિજય ૧૭૨૪	મિતિવાલી સુરતની
નાગદત્ત ચોપાઈ	પો. વ. ૧૪ સનિ	બાલચંદ્ર કિ ૩૧. ૦-૩-૦
નાનાપ્રકાર ચોપાઈ	ભીમ	ઇડર ભ. ૨. ડા. ૬૫,
નાંભાક કથા		૧૩૧ ૧૪૩
નેમરાજુન સંભળય	જિનસાગર	અમ ડા. ૧૪, ૧૪
નેમરાજુલની સંભળય	કવિજય	અમ ડા. ૨૪૩, ૨૭
નેમરાજુમતિ રાસ	નમચંદ્ર	અમ. ડા ૫૦ નં. ૮૩
" "	જયવત સરિ	કો.
નેમરાજુવનો પત્ર	કવિજય	કો.
નેમરાસો	વિતયવિજયના શિષ્ય	
નેમિકુમાર ચરિત્ર	અમીવિજય ૧૮૩૬	કો.
નેમિરાસ	ગજસાગર સરિ (વિધિ પદ્ય)	ઇડર
"	૧૬૬૫ શ. સુ. ૬ શુષ	
નેમિનાથ ભાસ	નિપુણ શુનિ	
"	કનકકીર્તિ	લી. ૩૧૮૮
"	કમલવિજય	લી. ૩૧૬૫
"	કાન્તિવિજય	

નેમિનાથ લાસ	પદાધિજ્ય	અમ. ડા. ૬૮, ૪૬ ડા. ૨૪૦. નં. ૯-૧૦ લી. ૨૧૮૫, ૧૮૧૩, ૩૨૭૪
નેમિનાથ રાસ	" ૧૮૩૦	
" "	પુણ્યરતી ૧૬૩૯	કે.
" "	વિજયદેવ સૂરિ	કે.
નેમનાથ રાજમતિ લાસ	ભીમવિજય	લી. ૩૦૭૦
નમિરાજપિ	સમગ્રસુંદર	
નેમિનાથ રાસ		ભીમમીઠિ માળેક મુ'અર્ધ કિ. રા ૨-૪-૦
નેમિરંગ રતનાકર	લાવણ્યસમય	
નેમિનાથ બાર મામા	ઉદયગતન	અમ. ડા. ૨૪૫-૧૧૫
" વિવાહ	શ્રી બ્રહ્મ	અમ. ડા. ૨૪૫-૨૦
" શસોકો	મોતી સાલુ	અમ. ડા. ૭૧, ૧૩૩ ડા. ૨૪૫, ૪૮, ૪૯ કિ. રા. ૧. નં. ૨૮૫
નંદ બગીચી		લી. ૨૩૫૪
નંદીપેણ કથા (અપૂર્ણ)	જ્ઞાનસાગર	અમ. ડા. ૨૪૩, ૨૪, ૨૩
" જાપિ રાસ	જ્ઞાનસાગર ઉપાધ્યાય ૧૭૧૯	કે.
" "	હેમવિમલ	
નંદ બગીચી	મણિક્યસાગર ૧૪૨૫	કિ. રા. ૨. ડા. ૭. પ્ર. ૧૧૧
નંદિપેણ રામ	કા. વ. ૮. શુકે	
" "	લે. સ. ૧૭૨૫	લી. ૨૪૭૧
" "	જિનદેવ સૂરિ.	

૫ પદ્મજાકરાસ

પદ્મગી સતીનો રામ	લખિષઉદય	
પદ્મરાસ	જિનરાજસાગર સિંધ	
પરદેશી રાગનો રાસ	૧૭૭૩ વી સુ. ૧૫ સનિ.	કિ. રા.
" "ની ચોપાઈ	"	કે.
પરમેષ્ઠિ	વિનયસમુદ	કે.
પરદેશી રાગનો રાસ	જ્ઞાનસાગર ઉપાધ્યાય	કે.
	સદગ્રસુંદર	કે.
	ઉદયગતન	
પર્વાપિતનો રામ		જિન ધર્મ પ્ર. સભા લાવનગર
પર્વપેણ પર્વની સંગ્રામ	મિહ સૂરિ	કિ. રા. -૪-૦
પાંચ કુચરની સંગ્રામ	મીતદસ	અમ. ડા. ૧૭૧, ૪૨
પાંચ પાંડવની સંગ્રામ	ગરોડવિજય	કે.
	કવિયણ	કે.

પાડવ વસિતા - ચંદનખાલા રાસ

પાડવ ચોપાઈ

પાપગુહિ - ધર્મગુહિ

પાર્થવ્યંદ્ર સૂર ગીત

" " છંદ

" " "

પાક્ષિક છત્રીશી

પાર્થનાથ છંદ

" "

" "

" "

" "

" લાવણી

પાર્થનાથ છંદ

પુણ્યપાપ રાસ

પૂજાપ્રકરણ ચોપાઈ

પુણ્યવિલાસ રાસ

પુણ્યમાર ચોપાઈ

" "

પુણ્યપાપનો રાસ

પુણ્ય છત્રીશી

પુણ્યપાપનો રાસ

પુણ્યપદ્ય રાસ

પુરંદર કુમાર રાસ

"

" ચતુષ્પદી

પૃથ્વીચંદ્ર ગુણસાગર

"

પુરંદર ચતુષ્પદી અષ્ટાધ્યૈ

પ ચપતમેષ્ટિ રાસ

પ ચલાવના રાસ

પ ચામ્યાન

પ ચામ્યાન

" રાસ

પ ચળાનિ રામ

પંદર તિથિની સમગ્રાવ

લાલચર્મના. ૧૭૬૭

વીરણ ૧૭૦૨

જયચંદ

આર્યોચંદ્ર

કપૂર મેખર

પામ કંપિ

મેત્રગજ

રામવિજય

લગ્નિધ્વજ

રંગવિજય ૧૭૦૧

લગ્નિધ્વજિ હર્ગ

ઝપિના સિધ્ધ

હરખણ

દેવમન

નિનદ્યૈ

મેત્ર પંકિત

પદ્મમુનિ

રામદાસ

સમયસુંદર

મમતામ ઝપિ

માનદેવ

માનદેવ

"

લગ્નિધ્વજિ

દેવચંદ્ર

દેવચંદ્ર

દેવચંદ્ર

દેવચંદ્ર

દેવચંદ્ર

દેવચંદ્ર

દેવચંદ્ર

દેવચંદ્ર

દેવચંદ્ર

દેવચંદ્ર

દેવચંદ્ર

કે.

હો ૭૭૦

હો. ૨૬૬૨-૧

હો. ૨૬૬૨

હો. ૨૫૦૬, ૨૫૩૭, ૧૫

હો. ૨૫૩૭-૧૨

હો. ૨૫૩૭-૧૬

હો. ૨૫૩૭-૧૬

હો. ૨૫૨૭, - ૬

હો. ૨૫૩૭ ૧૬-૧૭

કે.

કે.

કે.

કે.

કે.

કે.

કે.

કે.

કે.

કે.

કે.

કે.

કે.

કે.

કે.

કે.

કે.

કે.

કે.

કે.

કે.

કે.

કે.

કે.

કે.

પંદરમી વિદ્યા કલ્પોલનો રામ

પ્રતિક્રમણુ ચોપાઇ (ટબો)

પ્રતિક્રમણુવિધિ રામ

પ્રતિબોધ સ્વાધ્યાય

પ્રતાપસિંહ બાણુ

પ્રત્યેક છુંદનો રામ

" "

" "

" " અપૂર્ણ

" "

" "

" " રામ

પ્રાપ્તિયા

પ્રદેશી ગાનનો રામ

" "

" "

" "

" "

પદ્યુત્તમ ચરિત્ર

" "

" "

" "

પદ્યુત્તમ ચોપાઇ

" "

" "

પદ્યુત્તમ, માત્ર મકુમાર ના

પ્રભાવની આખ્યાન

પ્રભાવની રામ

" "

પ્રમજયદ્ર રાજાસગિની મન્ત્રાવ

પ્રિયમેનક ચતુર્થા

પિંડ વિદ્યુવિધ રામ

પ્રિયમેનક પ્રમંથ ગમ

પ્રિયમેનક રામ

વીરચંદ ૧૭૯૮

બી. શ્રા. વ. પ

મકુતચંદ્ર

સાધ્વી તદ્વિત્રી

સમયસુદર

" ૧૬૬૨ જ્યે. સુ. ૧૫

તીર્થસુકલ

સૌભાગ્યસુદર

નિધિકુશલ

૧૭૨૭ અ. સુ. ૨

સગલસુદર

જ્ઞાનચંદ્ર

સ્વામીમાગર ૧૧૩૪

જ્ઞાનમાગર

મદ્દજસુદર

ગલચંદ્રવાચક

ગિરિમાગર

સૌભાગ્યાર્તિ

કેતચંદ્ર

કમળમેખર

મમલસુદર

મવાગમ ૧૮૮૮

કો. સુ. ૬

નયસુદર

નયસુદર

"

મમલસુદર ૧૬૭૨

સમયસુદર

કુડર ભં. ૨. ડી. ૭. ૧૮૮

અમ. ડી. ૨૪૪, ૮૧, ૮૨

લી. ૨૮૪૦

અ ૭૦, ૨૧, ૨૬.

ડી. ૨૪, ૧૧, ૧૩

કુડર ભં. ૨. ડી. ૬.

નં. ૧૩૮

કો.

લી. ૨૯ ૩

કુસોલ

કો.

લી. ૨૫૩૧/૩

લી. ૨૧૩૦

અમ. ડી. ૧, ૫-૬

અમ. ૨૧૭, ૧-૫

અમ. ૨-૭, ૩-૪

કો.

અમ. ૪૪૩, ૧૦૦

કો.

લી. ૨૦૮૨

અમ. ડી. ૨૪૩, ૭૫

કો.

કો.

લી. ૨૧૬૮

લી. ૩૧૨૧

- અ. ડી. ૭૦, ૬૬, ૧૦૫, ૧૦૬

પ્રિયમેલક રાસ	સમયસુદર	કો.
પ્રિય કર નુપ	ગુણવિજય	
પ્રિયમેલક સબધ	૧૬૮૫	ઈસર ભં. ર. ડા. ૪ પ્ર. ૧૧૪
પૃથ્વીચંદ્રકુમાર રાસ	દેવચંદ	ઈસર
" "	માણિક્યસુદર સુરિ	અમ. ૧૮૩, ૬૬
પ્રેમચંદ સંધ વણુન રાસ	અણસામાગર ૧૮૪૩	લી. ૧૩૭૬
પ્રેમના લગ્ન રાસ	દક્ષિણવિજય ૧૬૮૬	કો.
<hr/>		
ફલવર્ધી પાર્શ્વનાથ હંદ		લી. ૨૦૪૦
" "		લી ૩૧૩૭
બલિભદ્ર રાસ (સુદ્રિત)	ભાગ્યતમ ૧૫૮૬	પ. રૈ. ૧, મા. ૧, ૧
બારકપાય રાસ	મહા નિવાર	
બાર ભાવનાની સંગઝાય	કાન્તિવિજય ૧૮૬૫	કો.
" "	જયસોમ	કો.
બારેમતની દીપ્તિ રાસ (સુદ્રિત)	જિનવદ્ર સુરિ	
" "	શાન્તિવિમલ સુરિ ૧૭૨૬	શ્રી દયારિમન ગંધ માના અમદાવાદ
" "	પ્રીતિવિજય	
" "	ઉદયગન	
" "	હૃદય	
બારજીતનો રાસ		અ ૨૪૩, ૨૮, ૨૬
બાહુબળની સંગઝાય	માણિક્યસુરિ	કો.
બાહુબળી સુરિ	વિજયદેવસુરિ	
સુદ્ધિરામ	સાધિભદ્ર	અ ડા ૭૦. ૧૧૧
" "	" લે. સ. ૧૭૮૬	ઈસર. ભં. ર. ડા. ૭૫, ૧૭૫
" "	"	લી ૩૧૭૦, ૩૧૭૧
" "		લી. ૨૬૦૬
" "		કો.
સુધરામ	—	—
ગોદાનો	લાવણગમ્ય	કો.

ભગવતી સુદની સંગઝાય

ભગટક બત્રીશી રાસ

દગ્ગ

કો.

અમ. ડા. ૨૪૨, ૪૫

સરત ચક્રવર્તી રાસ અપૂર્ણ		લો. ૨૭૪૭
સરત બાહુબલી રામ	ગુણરત્ન સુરિ	કો.
" "	તેજવર્ધન	
" "	સ ધવી ત્રણભદ્રાસ ૧૧૭૮	આ. કા. મ. મો. ૩
" "	જિનસાધુ	કો.
સરત વિજ્ઞકુમાર રાસ	નંદલાન	કો.
સરતેશ્વરનો રામ	ત્રણભદ્રાસ	અમ. ૨૪૩, ૧૧
" "	"	કો.
ભાગવારક સંગ્રહાય	ઉદયરત્ન	કો.
બીમ ચોપાર્ધ (મુદ્રિત)	કૃતિસાગર શિખ	કો.
	૧૭૪૯. આ. સુ. ૧૪.	
ભાદમ ત્રીશ્વર	—	—
ભાવપ્રકાશ સંગ્રહાય	ચાન્દસાગર ઉપાધ્યાય	કો.
	૧૭૭૮ આ.	
જુવન ભાનુ કેવલીનો રાસ, કથા સહિત		બી.મસોહ માલુક. મુ.બધ
"	અપૂર્ણ	કિં હા. ૨-૮-૦
"	રાસ	અમ. ૨૪૦, ૫૦
જુવનાનદા સતી ગસ	ઉદયરત્ન	કો.
બોજ ચરિત્ર ગસ	" ૧૭૪૯	કો.
"	નુમતિધર્મ	કો.
ગોજરામની ચોપાર્ધ	હેમાનદ	કા. ૨૪૧, ૪૧
	"	કો.
	કુશ-ધીંગ ઉપાધ્યાય ૧૭૨૯	કો.
	મદા ૧૬ ૧૩	

મ

મરુદ્ધ	રશ્મિ-ત્રિમય ૧૭૨૭	કો.
મરુદ્ધર ચોપાર્ધ	ભાવપ્રકાશ	
" "	શાંતિદર્શ ૧૭૧૭	લી. ૧૪૫
મરુદ્ધ ૫ ચેન્દ્રિય સ્વાધ્યાય	દ્વિ-ભદ્રાચાર્ય	લી. ૮૫૩
મરુદ્ધ પતિ અન્ન મૂન	જિનનમસ્ક સુરિ	
મનોરથમાના	વિજય	કો.
મન યીર ક-વાની સંગ્રહાય	પદ્મારાજ્યના શિખ	
મયજુરેદા નામ	વિનવચ્ચક	કો.
" મનિની - રાસ	મનિગાળ ૧૫૩૭	કો.
" "	દ-મેરક	
સદનકુમાર ગમ	સ્વાનાગર	કો.
" "	"	અમ. કા. ૭૦. નં. ૬૦

મહન રાજર્ષિ રાસ

” ”
મયજુરેહા મહાસતીનો રાસ (મુદ્રિત)

મયજુરેહા સતીનો રાસ

” ” (મુદ્રિત) અવજ્ય
” ” (મુદ્રિત)

મહાયાજુરેહા મહાપ્રભ ચરિત્ર

” ” રાસ

મહાધન રાસ

મનુષ્ય લય પિચ્ચાર રાસ

મહારેખા ચતુષ્પદી

ગહાપ્રભ મહ્યરાસ

” ”

” ”
મહાપ્રભ મહ્યરાસ

” ”

મહાયાજુરેહા

મહાપ્રભ રાસ

મહામંત્ર નવકાર રાસ

મહાવીર ચામીની લાવણી

મહાસતી-શીલજુરેહા રાસ (મુદ્રિત) અવજ્ય

મહાપતિ રાજ અને મતિસાગર પ્રધાન રાસ

મહાપ્રભ ચતુષ્પદી

મહાપ્રભ ચરિત્ર

” સમીચક

મહાપાવ રાસ

માધવાનલ ચોપાલ

માનતુંગ માનવતીની ચોપ

માઝદાવા ચોપાલ

માનતુંગ માનવતીનો રાસ (મુદ્રિત) અવજ્ય

” ”

દાગોદરદાસ

”
સમયજુરેહા ઉપાધ્યાય

મતિશેખર

સમયજુરેહા ઉપાધ્યાય

માનસાગર ગણિ

માનરતન ૧૭૬૬

લાલચંદ ૧૭૪૩

પદ્મવિજય ૧૮૫૦

—
જિનહર્ષ ૧૭૫૧”
કાન્તિવિજય ૧૭૭૫

વિજયગણિ

કાન્તિવિજય ૧૭૭૫

—
ગોડીદાસ ૧૬૪૦

ગીરધરલાલ

ધનચંદ સુરિ

ઉદયરતન

હેમરતન ૧૬૩૬

વીરદેવગણિ

” ૧૬૭૭

અગીપાલ

કુશલલાલ ૧૬૧૬

અક્ષયચોગ ૧૭૨૭

કુશલલાલ

મોહનવિજય ઉર્ફે

મેરવિજય ૧૭૬૦

અમ. ડા. ૨૪૩, ૪૨, ૪૨

કે.

વડીલ કે. પેની ખાનગી

લામજેરી, અમદાવાદ

કિ. ૦-૫-૦

” ”

શ્રી. લીમસિંહ માણેક

ઈડર

લો. ૨૮૨૮

લો. ૩૦૫૬

—
લી. ૨૩૨૩

ઈડર ભં. ર. ડા. ૫

નં. ૧૨૮

કે.

કે.

ઈ. લી. ર. ડા. ૫, ૧૩૦

—
લો. ૨૧૨૬

ઈડર ભં. ર. ડા. ૭, ૧૬૧

કે.

અભિધાન રાજેન્દ્ર કાપોત્તય,

રતલામ

કે.

લો. ૩૦૬૦

જેન ધર્મ પ્ર સભા, ભાવનગર.

લો. ૧૬૭૭, ૫૩૭

અમ. ડા. ૨૪૩, ૧૫.

ઈડર ભં. ર. ડા. ૮. નં. ૪૩

લો. ૨૮૮૮

સનાઈચંદ્ર રાયચંદ

કિ. રા. ૮-૦-૦

કે.

માનવુંગ માનવતીનો રાસ (મુદ્રિત) અવજ્ય

ગોહનવિજય ઉદ્ધે
મેરુવિજય

ઈસ્ટ. ભા. ૨. ડા. ૬. પ્ર. ૧૩૯,
૧૪૭, ૧૫૯.

" " "

" ૧૭૬૦

લી. ૨૮૩૦

" " "

" ૧૭૬૧

લી. ૨૧૮૧

" " "

"

અમ. ૭૦, ૩૯, ૪૦

" " "

માનવિજય

—

" " "

૩૫વિજય

—

માવાનો રાસો

—

—

માનપરિહસ ભાસ

બ્રહ્મ

લી. ૨૮૮૫, ૧૧

માસ અમલ રાસ

ઉ ચરતન

લી. ૩૨૮૧, ૧

મુગધાવબોધ મૌકિતક

દેવસુંદર સિંધ

લી. ૨૬૫૫

મુનિચંદ્ર ભાસ

૧૭૬૨

લી. ૨૬૫૫

મુનિમાવિકા

ચારિત્રસિંહ

લી. ૨૨૯૮, ૧૮૬૬, ૨૨૪૦

મુનિ ચતુષ્પદી

૧૫૫૦

મુનિ ચતુષ્પદી

ધર્મ મંદિર

" " રાસ

અમ. ૧૭૦, ૪૧, ૪૨, ૨૩૧
૧, ૨૪૨, ૪૨

મુકપતિના ૫૦ ખોલની સજ્જાય

વીરાવિજય

કા.

મુરખની સજ્જાય

નિલવિજય

કા.

મુલદેવ

—

—

મુગાકેષેખા ચરિત્ર રાસ

અમ. ડા. ૨૪૩, ૮૮, ૮૯,
૭૦, ૭૫

" " "

મુનિરતન

અમ. ડા. ૭૧, ૨૬

" ચોપાઈ

વિવેકવિજય

કા.

" " "

મયચંદ ૧૮૩૮

કા.

" " "

ભા. વ. ૧૧

" મહામની ગમ

વગ્ધ

ઈસ્ટ ભા. ૧. નં. ૨૮૮
કા.

" મની રામ

વગ્ધ

કા.

મુમયજકુમાર

નકચચંદ

લી. ૩૦૮૮

મુમાતની આગ્ગાન

હીરવિજય

લી. ૨૧૩૦

" " "

સકલચંદ મુનિ

કા.

" " "

સકલચંદ મુનિ

કા.

" ચરિત્ર

સકલચંદ મુનિ

કા.

" " "

સકલચંદ મુનિ

કા.

" " "

સકલચંદ મુનિ

કા.

" " "

સકલચંદ મુનિ

કા.

" ચોપાઈ

ચંદ્રપ્રીતિ

કા.

" " "

ચંદ્રપ્રીતિ

કા.

મળાવતી આપ્યાન	અતુલપદી અમૃત	સમયસુદર ૩૦૪૯	લી. (૨૫૮૯ મૂલ્ય)
"	"	સકલચંદ્ર	લી. ૨૬૨૫
"	ચોપાઈ	સમયસુદર ૧૬૬૮	૪૭૨ ભ. ૨. ૩૧, ૮.
"	રાસ	"	નં. ૨૭૬
"	"	"	અમ. ૩૧. ૭૮, ૭૭, ૭૪,
"	"	"	૨૪૪
"	"	"	૮૪, ૮૫
"	"	"	કો.
મેઘકુમારની સજ્જા	પ્રીતિવિમલ	કો.	
"	પુના	કો.	
ગેધ કુમાર રાસ	કનકચુનિ	લી. ૨૨૫૨, ૧	
મેઘ વાહન રાસ	નયકલશ	કો.	
મેતારજ સજ્જા	ઝલ્લિચંદ્ર ભાનુચંદ્ર કરમોક	કો.	
	શિષ્ય ૧૫૯૫, મહા. સુ.		
	૧૩ શુધ		
મેઘગ સરિ રાસ	હર્ષ	લી. ૨૧૪૬	
મોટી હુસન કરવા વિધે સજ્જા		કો.	
મોહ વિવેકનો રાસ (સુદ્રિત)	ધર્મ મંદિર, ૧૭૪૧	લીમસિંહ માણેક, મુંબઈ	
"	૧૬૬૭	કો.	
મૌન એકાદશીનું ચરિત્ર	જિનહર્ષ	૪૭૨ ભ. ૨. ૩૧, ૪-૭૨	
મગલ ગીત	પ્રીતિવિજય ૧૭૪૬	કો.	
મગલ કળાશ કુમાર રાસ		લીમસિંહ માણેક, મુંબઈ	
" નો રાસ (સુદ્રિત)	રાજવિજય	કો.	
"	રામવિજય	અમ. ૨૪૩, ૪૦	
"	ત્રેમચુનિ ૧૬૬૨	લી. ૨૮૭૦	
"		લી. ૨૫૬૧-૩૦૦૦	
મમલક રામ	સમયવાચક	કો.	
મથોધર રામ	ઉત્થરત્ન	કો.	
"	સિંહરત્ન		
"	ઉત્થરત્ન	અ. ૨૪૨, ૯	
"	લાવણ્યરત્ન		
"	જિનદાસ આશિષ		
"	ગાનદાસ હુકામ-ગીય	અ. ૩૧. ૭૦ ૫૯	
યશોબદ્ર સરિ રાસ (સુદ્રિત)	લાવણ્યસંગ	અ. રા. સ. (ય. વિ. જી. મં.)	
		ભાવનગર.	

માનવુંગ માનવતીનો રાસ (મુદ્રિત) અનબ્ય

ગોહનવિજય છંદ
મેરવિજયઈસર. ભા. ૨ કા. ૬ પ્ર. ૧૩૬,
૧૪૭, ૧૫૬.

" "

" ૧૭૬૦

લી. ૨૮૩૦

" , , , "

" ૧૭૬૧

લી. ૨૧૮૧

" "

"

અમ. ૭૦, ૩૬, ૪૦

" "

માનવિજય

—

" "

૩૫વિજય

—

માનાનો રાસ

— ,

—

માનપરિહસ ભાસ

ભાસ

લી. ૨૮૮૫, ૧૧

માસ ખમણુ ગાસ

ઉચરતન

લી. ૩૨૮૧, ૧

મુગધાપ્રબોધ બૌદ્ધિતક

દેવસુદર સિખ્ય

લી. ૨૬૫૫

મુનિચંદ્ર ભાસ

૧૭૬૨

મુનિમાનિકા

ચારિત્રસિંહ

લી. ૨૦૬૮, ૧૮૬૬, ૨૨૪૦

મુનિ ચતુષ્પદી

૧૫૫૦

મુનિ ચતુષ્પદી

ધર્મ મંદિર

" " રાસ

અમ ૧૨૦, ૪૧, ૪૦, ૨૩૧
૧, ૨૪૨, ૪૨

મુકપત્તિના ૫૦ બોલની સંજ્ઞા

, વીરાવિજય

મૂરખની સંજ્ઞા

નિરાવિજય

મૂલદેવ

—

મૃગાકપેખા ચરિત્ર રાસ

અમ. કા. ૨૪૩, ૮૮, ૮૬,
૭૦, ૭૫

" "

મુનિસન

" આપાઈ

નિવેકવિજય

અમ કા. ૭૧, ૨૬

" "

રાયચંદ ૧૮૩૮

કા.

" મહામની નામ

ભા વ. ૧૧

" મતી રામ

વૃંચ

ઈસર ભા. ૧ ન. ૪૮૮
કા.

મૃગાવજ્રકુમાર

મૃગાવની આખ્યાન

મકનચંદ્ર

લી. ૩૦૮૧

" "

હીરવિજય

" "

સકનચંદ્ર મુનિ

લી. ૪૧૩૦

" ચરિત્ર

કા.

" "

ઈસર ભા. ૧ ન. ૨૭૬
અમ. કા. ૪૩૧, ૫૦, ૧૦૩,
૧૦૪, ૧૩૫, ૧૩૬

" "

ચંદ્રપ્રતિ

" આપાઈ

૧૬૮૬ આ. સુ. ૧

કા.

ગજસિંહ કુમાર રામ	જાન્યારી	અ ૭૦, ૧૦૮
"	યશોનાંદ	કે.
ગજસિંહ ગજવતી	ગોડીદાસ	કે.
ગજસિંહ રતનતી ગમ	ઉદયગત	અમ ૧૮૭, ૨૯, ૩૦
રાજસાગર ગજગમન	જિનકર્ષ	ભીમસિંહ માણેકકિ ૦-૨-૭
ગગિભોજન પરિહાર ગમ (મુદ્રિત)	, ૧૭૫૬	કે.
"		
"		
" ચોપાઈ	અમતમાગર	
" "	ધર્મસમુદ્ર ૧૭૮૨	ઈકર ભ. ૧-૨૭૬
" "	મે.ગજમુનિ	ઈકર ભ. ૧, ૨૮૩
" "	સુમનિદંબ ૧૭૨૩	ઈકર ભ. ૨ કા. ૭. ૧૬૭
" ની સંગ્રહાય	વગ્તા	કે.
" નો ગસ		અરાવિહારિયયદ અમદાવાદ
રામ યશોગાન નસ	કેસગમુનિ	કે.
રામકૃષ્ણ ચોપાઈ	ધા.૧૧૧ કીર્તિ	
" ગમ	કમન સુરિ શિષ્ય	
ગમચદ્ર - તેજસાગર રામ	" ૧૬૭૭	લી ૧૮૨૭
રામચદ્ર લેખ	ગજનિશ્ચય ૧૮૬૦	કે.
રામચદ્ર	ચાનસાગર	અ ૭૧ ૯
રામરાસ (મુદ્રિત)	મથિલકચદ્ર	કિ ૧-૮-૦
"		લી. ૨૬૦૬
રામજશ રાસ		
રામસીતા	ગલિસેન સુરિ	
ગમસીતા લેખ	અમગચદ્ર	લી ૧૬૬૪
" "	માનમાગર	
" "	સમયસુદર	
રામરાસ (શ્રી નામ ગજો માયન રામ)	અનન્ત મુનિ ૧૬૮૩	અ ૧૦ મ નોં મુનિ
ગાયત્રી સુરિનો ગમ (માગસ) (મુદ્રિત)	શ્રી શ્રી ૧૭ ૧૫૬૫	યજો ચ. મા ભાનનગર
૧૧૭ - મ દેવી સવા	નિધાયદ્ર	લી ૧૨૭૬
ગાયત્રી મ દોષ્ટોએ આપેના ઉપદેશની મજાયા		કે.
ગાયત્રી શિક્ષા સવા		લી ૩૧૬૬
ગિરુમન ગજગપિ ચાનિ	લખિયલોલ	ઈકર
" ગસ	નિરેકનિશ્ચય	લી ૩૦૬૫
ગપદ ૧૦ ગમ (મુદ્રિત)	નિયત્ર ૧૬૩૭	આ કા મલો મો ૬૬
ગપદ રાસ	"	અ ૬૧ ૨૪૧, ૯

અપચંદ ગમ	નયમુદ્દર ૧૬-૭	કે.
અપમેન કાકાવતી ચગિન		લી. ૮૪૪
, , ની ચોપાઈ		લી -૫૮૮
, નામ		લી. ૨૮૧૬
, ચોપાઈ	મન- ગ	અ ડા ૭૧, ૧૦
ચોદિપી	ગ્રાનવિમલ	
ચોદિપી નામ	અદિવિજય ૧૬ ૫૭	કે
" "	ઉચ્ચવિજય	
નાદિણિયો ચો	દેવાન	
" "	અપભ્રંશ	

લ દનિતાગ ગસ	દામાલસ	
લીલ ધગ	નુ-નુનિ	
લીના નમિ અમિતિ આધનાય	સાચુનિ	લી. ૨૮૧૦
લીલાવતી ચતુપદી અપૂર્ણ		લી ૧૬૫૭
લીલાવતી નામ	ઉ વ ત ૧૭૬૭	લી. ૪૮૭૧
, ,	,	લી ૧૭૧૩
, "	"	લી. ૧૭૬૦, ૧૭૦૮
, "	, ૧૭૧૭	કે
, , મહિરાનીનો નામ (સુદિત)	"	બીમસિદ માટે, મુબઈ
, , અ		મ.
લીલાવતી નામ (સુદિત) અન્ય		સવાનિન -૧૫૨૬,
		અમનાન
, ,		નિધ ડ. અબા, ભાતગ
" , નમિ નિનાય	પદમાગ	
" , નાકુઆ		અ ડા ૭૦, ૦૧૩
" ,		લી. ૨૪૦૮
" ,	નુ પી- ઉ	
, ,	મુઆ	કે
, ,	સિ-ત	
, ,	પ્રેમજી	કે
, ,	અપચંદ નામ	કે
, ,	અવિજય	
લેખા અન્ય	બાદ-૧૩	કે
સરકુટ નામ	નિશાગ શય-	

વન્ધરાજ દેવગજનો રાસ (મુદ્રિત)

"
વન્ધરાજ રામ
વજ્રમુનિ સભાગ્રામ
વજ્રસ્વામી રામ
વજ્રસ્વામીનો રામ
,
,

વજ્રાગ્રામ મનગ્રામ
વરહકુમારની સભાગ્રામ
વન નચીરી ચતુષ્પદી
વસુદેવકુમાર ચતુષ્પદી

"
વસુદેવ કુમાર ચતુષ્પદી

"
વરતુપાન ચરિત્ર
"
વરતુપાન તેજાન રામ
"
, (મુદ્રિત)

વરતુપાન પ્રશસ્તિ
વાસુપુત્ર જિન પુણ્યપ્રકાશ રામ

"
,
"
"

વિક્રમ ચરિત્ર

"
"
"

લાવણ્યસમ્રા
લાલસમય
નેમવિજય
પદ્મવિજય
જિનહર્ષ ૧૭૫૦
ધર્મદેવમુનિ ૧૫૧૩
, સરિ
ગણિ

સૌભાગ્યવરત શિષ્ય
પદ્મવિજય
દીપવિજય
મમમસુ ૨ ૧૬૮૧
હર્ષકુન
હર્ષકુમર
કુનશગજુના

શિષ્ય ૧૫૫૭

જિનહર્ષ
હેમ વિમલ
અરિમિહ
જિનહર્ષ
પાર્શ્વચંદ્ર
મેઝવિજય ૧૭૨૧

"
સમયસુદ ૧૬૮૦
મનદ ગીય ભરચંદ્ર સુરિ
આશ્વજી વિમલ
વર્ણનિભ
માનસાગર

સનયદ્ર
સેન ગણિ

દેવગિર્
રામચંદ્ર સરિ
૧૬૪૧ અગા ૧૬ ૧૧
ગુલમીન ગણિ

આ કા મહોદધિ મો ૩ ૪
કે
કે
લી ૩ ૧૨
લી ૩ ૩૬૧ ૨૬૦૪
અ ૩ ૧૦ ૧૧૨
કે

કે
કે
લી ૧૨૦૧
લી ૨૨૫૩
અ ૨૪૩, ૬૨
કે

અ. કા ૭૨ ૧૮
અ કા ૨૩૦, ૩૨
અ કા ૨૩૦ ૧૧
કે
કે
ભૌમમોહ માણિક
કે
અ કા ૫૧ ૧૬
અ ૬૧ ૦૪૩, ૧૦૧
અ કા ૨૫૫, ૧૮, ૧૬

લી ૦૮૭૦
અ કા ૪૦ ૫૮ ૧૭,
૧૦૩, ૧૧, ૪૦
લી ૫૮૭
લી ૬૫
કે
અ ૩૬ ૪૮, ૫૫, ૫૮

વિક્રમાદિત્ય ચોપાલ

” અપૂર્ણ
વિક્રમ ચરિત્ર લીલાવતી રામ

વિક્રમનાથ અને ખાપ્પાચોનો રામ
વિક્રમ રામ

”
વિક્રમસેન રામ

” ”

” ”

” ”

” ”

વિક્રમાદિત્ય મ્યા

” ચોપાલ

વિક્રમાદિત્ય - રસો કમ્પા અલુખ્તી

” નું ચરિત્ર

” - રામ

” પાનડોનો રામ

વિજયનિરુદ્ધ ચરિત્ર રામ (મુદ્રિત)

”
” (મુદ્રિત)

વિચાર મગની

વિજયનિરુદ્ધ ચરિત્ર નિર્મીત

” - રામ

વિચાર રામ

વિજયનિરુદ્ધ અને વિચાર મેદાળી

વિજયનિરુદ્ધ મુદ્રિતો રામ

લાવણ્યમાગર ૧૭૨૭

પો. સુ ૧૦

શાકે. ૧૫૧૦

શ્રી લાણુવિજય ૧૮૩૦

જેટ સુ ૧૦

મંગલ માણેક ૧૬૩૮

લાલવર્ધન ૧૭૨૭

હીન્દ

પ્રેમમાગર

—
ઉદયલાણુ

પ્રેમમાગર લાવણ્ય-

સાગંના શિષ્ય ૧૭૨૪

કણુવિજય

વાચનાચાર્ય અભયચંદ્ર

અ તરુમુન્દીય ૧૦૨૪

લાલવર્ધન

લક્ષ્મી-શિષ્ય

ભાણુવિજયજી

દરુનચિત્રવલ્લ ૧૬૬૭

અધ્યયન ૧૬૦૫

ગુપ્તવિજય

નિર્મીત રામ

કનકચંદ્રાણી

મુદ્ર

લી. ૨૦૮૮

કંડ. ભં. પનં. ૮. ૪, ૧૧

કો.

ભં. ૨. કંડ. ૩. ૮, ૧૧૬૦

કો.

અ. ૩. ૨૪૩, ૨૩

—

કો.

કો.

લી. ૩૧૬૭

કંડ. ભં. - ૮. ૪૫૪

કો.

કો.

અ. ૩. ૨૦૧, ૨૦

લી. ૦૮૫ ભાવનગર

અ. ૦૧ મં. ભા. ૪. ૫. ૪.

અથ, ભાવનગર.

કો.

અ. ૨. ૨. ભા. ૪. ૫. ૪.

અથ, ભાવનગર.

લી. ૩-૫૦

અ. ૩. મં. ભા. ૩. ૫. ૪.

અથ, ભાવનગર

કો.

કંડ. ભં. ૨. ૮. ૧૩, ૧૬૧

વિદ્યાવિલાસ ચોપાઈ	જિનહર્ષ	અ. ડા. ૨૪૩, ૧૭
„ નરેન્દ્ર રાસ	હીરાનંદન	કો.
„ રાસ		અ. ડા. ૭, ૧૯૧
„ ,		અ. ડા. ૭૦, ૧૨૧
„ „ રાગની ચોપાઈ	જિનહર્ષ	કો.
„ „ રાસ	રૂપસાગર	કો.
વિદ્યાસાગર રાસ (મુદ્રિત)		પરી. જૈ. ગ્રંથ, લાવનગર
વિધિરાસ	૧૬૦૬	અ. રા. સં. લા. ૩
વિજયદેવ મૂરિ રાસ	—	લી. ૩૧૧૪
„ „		પરી. જૈન ગ્રંથ, લાવનગર
વિનોદ વિલાસ રાસ	રાજસિંહ ઉપાધ્યાય	અ. રા. સ. લા. ૩
વિમલમંત્રી રાસ	ઉદયરત્ન	કો.
વિમલમંત્રી રાસ	લાવણ્યસમય	લી. ૩૨૧૩
„ (મુદ્રિત)	લાવણ્યસમય ૧૫૬૮	કો.
„		કિ. ૦-૧૦-૦
„	રૂપવિજય	કો.
„	લાવણ્ય સાગર	અ. ડા. ૭૦, ૧૬, ૨૪૧, ૩૫, ૩૬.
„	રૂપવિજય	અ. ડા. ૨૫૧, ૩૪
„ શ્લોક	વિનીત વિમલ	લી. ૨૦૮૬
વિરહણુ પદ્યસિકા	સારગ કવિ	
વિમળા સતીનો રાસ	લાવણ્ય મૂરિ	કો.
વિદલ્લી લેખ	૧૭૩૨	લી. ૨૭૫૩
વીરમેના રાસ	દીપ કવિ	લી. ૨૭૫૧
વીરલાલો મંત્રી પેઢ		
વીરસેન કુસુમશ્રી રાસ		
વીરચામી		
વીરભાણુ ને ઉત્તમભાણુનો રાસ	કેશવદામ	કો.
„ „	રાગવિજય ગણિ ૧૮૭૫	પ્રસેલના ભંડારમાં છે
વીર વિદગ્ધાન ભાગ્ય અપાર્ણ	કલ્યાણ સાગર	લી. ૩૨૪૩
વીર રથાનંદ લખની મનઃમય	સુદર્શન આર	કો.
„ નો રાસ (પુણ્યવિવામ)	જિનહર્ષ	અ. ડા. ૬૬, ૧૧, ડા. ૨૪
„	રૂપકાનાત	
„	જિનહર્ષ	—
„	„ આન્તિકા શિખ	કો.
„ નો રાસ (મુદ્રિત)		કિ. ૨-૦-૦

વીસલ

વૃદ્ધિવિજય ગણિ રામ

વૃદ્ધિસાગર સુરિ રાસ

વૈદરભી ચોપાઈ

વૈરાગ્યની સજ્જા

વ કચૂલ અતુષ્પદી

" "

૧ કચૂલનો રાસ

" "

" "

" "

" "

૫ કચૂલરાજનો રાસ

વ્યવહાર અતુષ્પદી

વ્યાપારીનો રાસ (મુદ્રિત)

સુમતિદંસ છ. ૧૭૧૩

અરતર

રાજસમુદ્ર

શીતવિજય સિંધ

નિકમ ૧૭૦૬

શાનવિજય

ભવાન

શાનવિજય

ભાવાનંદ

રત્નસિંધ ૧૬૬૦

લક્ષ્મીકલ્પોલ

શ્રી જિનયદ્ર ૧૭૧૬

યશો વિ નૈ. મથ. શાવનગર
અ. રા. સં. ભા ૭

પા.

પા.

પા.

લી. ૨૯૮૭

લી. ૨૦૭૫

પા.

પા.

અ. ડા. ૨૪૩, ૮

અ. ડા. ૨૪૨, ૬

લી. ૨૫૮૬

ઈલોલના ભંડારગા

લી. ૩૨૮૮

ભીમસિંહ માણેક

અમૃતવિજય ૧૮૪૦

ઉદયરત્ન ૧૭૬૬

નાપલમાગર ૧૮૪૩

નાપલસાગર

સમયસુંદર ૧૬૮૨

" ૧૬૮૬

" ૧૬૮૦

મદિમાસુંદર

નરસુંદર ૧૬૭૮

આ. સ. ૧૩

જિનદર્શ ૧૭૫૫

વિનિતમાગર

"

"

શ સત્તુ જય તીર્થમાલા

શ સત્તુ જય તીર્થમાલા ઉદ્ધારરસ

શ સત્તુ જય તીર્થરાસ ઉદ્ધાર (મુદ્રિત)

શ સત્તુ જય રાસ

શ સત્તુ જય ભાસ

શ સત્તુ જય રામ

" "

" "

" "

" "

શ સત્તુ જય ઉદ્ધાર રસ (મુદ્રિત)

શ સત્તુ જય તીર્થનામ

મનોમન અતુષ્પદી

" "

" ૧૭૬

પા.

પા.

ભીમસિંહ માણેક

કિંગ્મત ૦-૫-૦

લી. ૨૬૭૧

લી. ૦૬૩૩/૧

ઈડો ભાં ૦. ૬. મ. ૧૫૫

લી. ૦૪૮૬

પા.

લી. ૦૩૫૩

પા. આ. કા. મ મો ૬, ૪

મુ આ કા મ મો. ૪

દે ભા. ૬૬ (પા.)

લી. ૦૬૩૬

પા.

લી. ૦૬૬૭, ૩૩૬૧, ૨૪૫૭

શનૈશ્વર વિક્રમવૃષ રાસ

શનૈશ્વર પ્રભાગર્ભિત વિક્રમાદિત્ય પ્રબોધ

શાંતિનાથ છંદ

શાંતિનાથ રાસ

(મુદ્રિત)

શાંતિનાથ રાસ

”

” અપૃષ્ઠ

”

શાંતિનાથનો રાસ

સામ્ય પ્રભુન્ન રાસ ચોપાઈ

”

”

”

”

” કુમાર રાસ

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

ગુણસાગર

ગાનસાગર ઉપાધ્યાય

ગાનસાગર રાસ

હીર સરિ

રામવિજય

” ૧૭૮૫ વૈ. સુ. ૨

જિનચંદ્ર

ગાનસાગર ઉપાધ્યાય

સમવસુંદર

”

”

” ૧૯૫૯ આ. સુ. ૧

ગાનસાગર

હર્ષવિજય ૧૮૨૪

મુનિસુંદર

જિનરાજ ૧૬૭૮

દશમુનિ

મતિસાર ૧૬૭૮ આ. વ. ૬

પદ્મધર્મ કુમાર

૧૬૭૮

હસમુનિ

”

મતિસાર

”

”

”

”

”

”

”

”

”

લીં. ૭૭૧

કો.

કો.

ભીમસિંહ માણેક કિં ૦-૩ ૦

અ. કે. ભ. કા. ૬૮, ૮, ૧૨.

કા. ૨૪, ૩, ૪.

કો.

લીં. ૨૫૨૬

અ. કે. કા. ૨૪૦, ૨

કો.

લીં. ૧૬૭૮

”

લીં. ૨૮૨૦

અ. કે. કા. ૨૪૩, ૩૩, ૩૪

કા. ૭૧, ૨૫

કો.

કો.

ઈડર

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

લીં. ૭૭૧

કો.

કો.

ભીમસિંહ માણેક કિં ૦-૩ ૦

અ. કે. ભ. કા. ૬૮, ૮, ૧૨.

કા. ૨૪, ૩, ૪.

કો.

લીં. ૨૫૨૬

અ. કે. કા. ૨૪૦, ૨

કો.

લીં. ૧૬૭૮

”

લીં. ૨૮૨૦

અ. કે. કા. ૨૪૩, ૩૩, ૩૪

કા. ૭૧, ૨૫

કો.

કો.

ઈડર

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

લીં. ૭૭૧

કો.

કો.

ભીમસિંહ માણેક કિં ૦-૩ ૦

અ. કે. ભ. કા. ૬૮, ૮, ૧૨.

કા. ૨૪, ૩, ૪.

કો.

લીં. ૨૫૨૬

અ. કે. કા. ૨૪૦, ૨

કો.

લીં. ૧૬૭૮

”

લીં. ૨૮૨૦

અ. કે. કા. ૨૪૩, ૩૩, ૩૪

કા. ૭૧, ૨૫

કો.

કો.

ઈડર

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

લીં. ૭૭૧

કો.

કો.

ભીમસિંહ માણેક કિં ૦-૩ ૦

અ. કે. ભ. કા. ૬૮, ૮, ૧૨.

કા. ૨૪, ૩, ૪.

કો.

લીં. ૨૫૨૬

અ. કે. કા. ૨૪૦, ૨

કો.

લીં. ૧૬૭૮

”

લીં. ૨૮૨૦

અ. કે. કા. ૨૪૩, ૩૩, ૩૪

કા. ૭૧, ૨૫

કો.

કો.

ઈડર

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

લીં. ૭૭૧

કો.

કો.

ભીમસિંહ માણેક કિં ૦-૩ ૦

અ. કે. ભ. કા. ૬૮, ૮, ૧૨.

કા. ૨૪, ૩, ૪.

કો.

લીં. ૨૫૨૬

અ. કે. કા. ૨૪૦, ૨

કો.

લીં. ૧૬૭૮

”

લીં. ૨૮૨૦

અ. કે. કા. ૨૪૩, ૩૩, ૩૪

કા. ૭૧, ૨૫

કો.

કો.

ઈડર

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

લીં. ૭૭૧

કો.

કો.

ભીમસિંહ માણેક કિં ૦-૩ ૦

અ. કે. ભ. કા. ૬૮, ૮, ૧૨.

કા. ૨૪, ૩, ૪.

કો.

લીં. ૨૫૨૬

અ. કે. કા. ૨૪૦, ૨

કો.

લીં. ૧૬૭૮

”

લીં. ૨૮૨૦

અ. કે. કા. ૨૪૩, ૩૩, ૩૪

કા. ૭૧, ૨૫

કો.

કો.

ઈડર

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

શાલિહદ્ર ધનાનો રામ (મુદ્રિત)

રાસ

શિખામણીની સળગાય

શિખામણીની મળગાય

શીખલાસ

શીખરક્ષા પ્રકાશ નેમિનાથ

" "

" "

" "

શીખગાસ

શીખગત્ત ગમ

શીખવતી ચરિત્ર

" "

" "

શીખવવતી

શીખવતીનો રાસ (મુદ્રિત)

શીખ છત્રીશી

શીખ પ્રકાશ

શીખ વિપવડ સળગાય

" નિષે સળગાય

શીખવેલી

શીખ ગિય રામ

શીખનિબદ્ધા મળગાય

શીખગત્ત રામ

શીખચુદર્ગી ગમ (મુદ્રિત)

શીખવતીનો રાસ

" ચુગિતો ગાસ

શીખગત્ત ગમ

શીખગત્ત ગમ

"

" ૧૬૩૮ જયસોમ

યશોવિજય

ઉપવિજય

વિનયવિજયના સિધ્ધ

વિજયદેવ સૂરિ ૧૭૨૮

"

" નયસુંદર

વિજયદેવ સૂરિ

કુશાગવિજય

નેમવિજય

જિનહૃદય

વિજયમંડળ ગણિ

જિનચંદ્ર ચરિ

કવિ નેમવિજય

૧૭૦૦

મમયસુંદર

પદાવિજય

ગાનચંદ્રમુનિ

વિજયભદ્ર

દાસોમ

વીરવિજય ૧૮૦૦

નયસુંદર ૧૮૬૮

નયસુંદર

કુટવવિજય

૧૭૬૫

આ. મુ. ૫ ગુરુ

સિદ્ધચંદ્ર

નયમંડળ

આ. કા. મ. મૌ ૧

દે લા. ૬૩

કા.

કા.

કા.

કા.

લી. ૨૪૫૭

લી. ૨૪૬૫, ૨૦૫૬, ૨૨૬૦

લી. ૨૨૮૧, ૧૯૪૨

અ. કે. ડા. ૭૧, ૧૫, ૨૬, ૩૪

અ. કે. ડા. ૨૪૨, ૮૨

અ. કે. ડા. ૨૪૩, ૮૨

અ. કે. ડા. ૨૪૨, ૫

પ્રાચીન કાવ્યમાળા, વડોદરા-

હરગોવિન્દાસ દારકાદાસ

કાદાવાળા. કિં. ૧-૨-૦

કા

કા.

કા.

લી. ૨૪૦૧

લી. ૩ ૧૫૩

કા.

કા

કિંમત ૦ ૦-૦

લી. ૨૭૫૩-૨

૭૨૦

કા.

શીવકુમાર	ધર્મસિંહ	
શાવકાનિઆર ચતુષ્પદી	પાસચંદ ૧૬૫૭	લી. ૨૫૭૩
શ્યામજીગુરુ ભાસ		લી. ૨૫૧૬
શુકરાજ	ગાનઆગર	
”	ગાનવિમલ	અ રે ડા. ૨૪૦, ૧૪, ૧૫
”	” ૧૭૭૦	લી. ૧૬૧૪
” ” ગુજરાતી (મુદ્રિત)		કિંમત ૧-૮-૦
શ્રી ચંદ્રરાજ સૂત આગર રાગની કથા	કાશિપાણી ૧૬૬૦	પ્રકાશ ૨, ડા. ૪, ૮૦
	જે. સુ ૧૨	
શ્રી હત્ત ચોપાઈ	પદ્મસુંદર વિવહણી સંભળીય કે	
શ્રી હત્તનો રામ	”	અ રે. ડા. ૨૪૩-૫૫
શ્રીપાલ ચોપાઈ		અ રે. ડા. ૭૧-૩
શ્રીપાલનો રસ	ઉદયવિજય	કે
”	જિનહથ (શાન્તિહથ	કે.
”	શિખ) ૧૭૪૦	
”	”	કે
”	ગાનઆગર ૧૫૧૧	લી. ૨૬૬૮, ૩૨૩૩
”	”	” ૨૩૭૨, ૪૧૬૪
”	” ૧૧૦૬	” ૩૦૫૬, ૩૦૬૨
”	સાવધનહથ	
શ્રીપાલ ચરિત્ર રામ	૧૭૬	પ્રકાશ ૨, ડા. ૭, પ્ર. ૧૭૫
” ”	૧૫૦૧	” ભા. ૨, ડા. ૪, પ્ર. ૧૭૪
” નો રામ	ગાનસુંદર ૧૫૬૧	” ભા. ૨, ડા. ૭, પ્ર. ૧૦૮
” ”	ગાનઆગર ૧૫૧૧	કે
શ્રીપાલચરિત્ર રાસ	નેમનિજય ૧૧૦૬	કે ૨૨ ભા. ૭ ડા. પ્ર. ૧૭૭
શ્રીપાલ નામ ચરિત્ર	વ. નિ. રૂ. ૩૧	અ રે ડા. ૭૧-૩૦
” મૂન (મુદ્રિત)		લી. ૨૫૧૫, જે સુ. અ.
” ગુજર (મુદ્રિત)		કિં. ૧, ૮ ૮-૦
”		કિં. ૩ ૨-૮-૦
” ” ” ગાનઆગર		કિં. ૩ ૧-૦-૦ નાં ૨૫૬૪ જે. સુ. અ.
શ્રીપાલ રામ ચરિત્ર સંપત્તિ શાન્તી મુદ્રિત		
શ્રી પાલ	ઉદયવિજય	અ રે. ડા. ૨૬૩, ૧૬, ૧૭
” (મુદ્રિત)		કુવરજી આચાર્ય, ગાનઆગર
”		લી. ૨૬૬૫

સનત કુમાર જાણિ રાસ

" " "

" " "

સનત વચ્ચે સંબંધ

" " "

સદેશ ત સાવની માની કથા

સનત કુમારનો રાસ

મનત કુમારદિકથા મ અહ

સપ્ત ક્ષેત્રી રાસ

" ક્ષેત્ર - રાસ

સમક્ષિતની ચોપાઈ

" "

સમક્ષિતનો રાસ

શુસદ રાસ

નમરાદિત્ય કેવલીનો રાસ (મુદ્રિત)

" " "

" "

સમુદ્રનો કા સંવાદ

મગેશશિખર રામ (મુદ્રિત)

સમ્યક્ત્વ કૌમુદી અંશ કથા

" " "

" " રાસ

સમ્યક્ત્વસાર શ્રોણિક

સમ્યક્ત્વ ચોપાઈ દયાશુકલ

સમ્યક્ત્વ બાર મંત્રકનક ચતુર્ભાગી

સમ્યક્ત્વ ૧૭ ગોત્રની સંજ્ઞા

સર્વેવા

મંગલદર્શનો રામ

"

"

માતવારની સંજ્ઞા

માત વ્યસનનો રામ

માધુ શુભ માના

"

રાધુ વદનાનો રામ

શાનસાગર ૧૭૩૭

" ૧૭૩૭

શુભચંદ્ર ૧૬૩૭

જ્યોતિર્વિગન ૧૭૬૫

મુનિરંગ વિજય ૧૭૬૬

શાનસાગર ૧૭૩૮

વિધિપદ્ધતિ

૧૭૪૨

જલશાસ્ત્ર

૧૭૨૭

વરોવિજય

દેવચંદ્ર

આસનચંદ્ર

સમયવાચક

પદ્માવિજય ૧૮૪૨

મંગોવિજય

-૧૩૫વિજય ૧૮૮૬

પદ્માવિજય

વચ્ચરાજ

સોમવિજય

મંગોવિજય

૧૭ ૪

મંગોવિજય

હી-મુ-૧

૧૮૪૦

ચોલાણુ

વનસુદ

દ જશ ૧૮૩૪

મદગસુદ

નયવિગન ગણિ ૧૭૦૧

ઈડર

લી. ૨૮૨૫

કો.

ઈડર ભા. ૨. ડા. ૪. પ્ર. ૧૦૬

ઈડર ભા. ૨. ડા. ૪. પ્ર. ૮૭

કો.

ઈડર ભા. ૨. ડા. ૭. પ્ર. ૧૬૨

અ. ૩ ડા. ૭૧, ૬૬

કો.

કો.

દોવલત્વ ૬ કુલમય ૬ મુખર્ષ

કિ. શા. ૨-૮-૦

કો.

લી. ૨૮૭૦

કિ. ૩ ૧-૦-૦

ઈડર

કો.

અ. ૩ ડા. ૨૪૪, ૮૩, ૮૪

લી. ૧૦૬૧

કો.

લી. ૩૦૦

અ. ૩ ડા. ૧૪૩, ૫૬

કો.

કો.

અ. ૩ ડા. ૨૪૩, ૪૩.

કો.

કો.

જ્યોતિર્વિગન અથમા

દેવચંદ્રનો પાઠ, અમદાવાદ

સુમતિવિલામ લીલાવતી રાસ
 સુમતિસાધુ સરિ વીવાહલો
 સુમિત્રકુમાર ચોપાઈ
 „ રાસ
 „
 „
 „
 સુમિત્ર રાસ
 „ કેવલી
 સુમસચરિત્ર
 , તી મળાણ
 સુરવૃપ રાસ
 સુરપાલનો રાસ
 „
 સુરપીય રાસ
 , કેવલી ચરિત્ર
 = „
 „
 સુરસુદરી ચરિત્ર
 સુરસુદરી ચોપાઈ
 , ગસ (મુદ્રિત)
 „
 „
 „
 „
 „
 „
 „
 „
 „
 સુન્સેન વૃપરાસ
 „
 „
 „
 સુઆનઝ બોહાનો રાસ
 સુદદ ચરિત્ર
 „ ચોપાઈ

ઉદયગ્ન
 લાવણ્યસમય
 ધર્મસમુદ્ર મુનિ ૧૫૧૭
 નકપણકવિ ૧૬૬૮
 સાગરસુતક વિ.
 નકપણદાસ
 ધર્મસમુદ્ર
 વિજયસેન
 „
 કલ્યાણવિમળ
 શીવધર ચરિ
 વિવેકચંદ્ર
 „ ૧૬૬૭
 લાવણ્યસમય ૧૫૬૭
 „ ૧૫૬૮
 લક્ષ્મીરત્ન
 સમયગ્ન
 આનંદસુરિ
 „
 ધર્મસિંહ
 નયસુદર ૧૬૪૪
 „
 „
 „
 „
 વિનયસુદર
 નયવિમલ
 વીગવિજય ૧૮૫૭
 હંસગજ
 હંમમુનિ ૧૬૦૩
 હંમરાજ સેવક
 લાવણ્યસમય
 પદ્મચંદ્ર સિંધ

બો. ડ. ડા. ૨૪૩, ૬૪
 ચ. જૈ. મં. મો. લાવનગર
 કો.
 કો.
 „
 ચ. ડે. ડા. ૨૪૩, ૬૬૭
 હંડર
 ચ. ડે. ડા. ૨૪૭, ૧૬૮
 „
 ચ. ડે. ડા. ૨૩૦, ૩, ૪
 કો.
 કો.
 ચ. ડે. ડા. ૨૪૩, ૧૫
 કો.
 લી. ૨૪૨૬
 કો.
 ચ. ડે. ડા. ૨૩૧, ૧૩૬, ૧૩૪
 કો.
 ચ. કા. મ. મો. ૩૦
 ચ. ડે. ડા. ૨૪૫, ૩૪
 કો.
 લી. ૨૧૮૭
 કો.
 હંડર ભ. ૨. ડા. ૬.
 મ. ૧૩૪
 ચ. ડે. ડા. ૭૦, ૪૩, ૫૩
 „
 લી. ૨૨૭૮
 ચ. ડે. ડા. ૨૪૩, ૬, ૪
 કો.
 ચ. ડે. ડા. ૨૩૩, ૩૭
 ચ. ડે. ડા. ૨૩૧, ૧૭-૨૦
 ચ. ડે. ડા. ૭૧, ૩૮

હરિઅથ ચતુષ્પદી	"	ધંડર
" માછીનો રાસ (સુક્રિત)		આ. ક. મ. મૌ. ૩
હરિવંશ ચરિત્ર	આનંદ મુનિ	
હરિશ્ચંદ્ર રાજનો રાસ	કનકકુશલ ૧૬૯૭	
" (સુક્રિત)	ધર્મદેવગણિ ૧૫૫૪	કો.
" (સુક્રિત)	કનકકુશલ	વક્રીવ ટેશવલાલ ત્રેમચંદની
"	ધર્મદેવગણિ	લાયબેરી. અમદાવાદ.
"	હરિશ્ચંદ્રવિજય	અ. કે. કો. ૨૪૩, ૭૧
"	જિનહર્ષ	કો.
હરિવાહન રાજનો રાસ	મોહનવિજય	કો.
"	રૂપવિજય	કો.
હરિઅથ અમ્હી	જિનહર્ષ	
હરિસેન શ્રીસેન રાસ	ધન્યવિજય	કો.
હિતશિક્ષાનો રાસ (સુક્રિત)	ઋષભદાસ કવિ ૧૬૮૨	ભીમસિંહ માણેક, મુંબઈ
" પ્રથમ ધરાસ	શાવિભદ્ર	કો.
"	ઋષભદાસ ૧૮૮૨	અ. કે. કો. ૨૪૧, ૫૦૬
"	" "	કો.
હિતશિક્ષાપદ્ધતિ સંજ્ઞાચ	જગવલ્લભ	કો.
હીરસુર ગસ	ઋષભદાસ	અ. કે. કો. ૨૪૦, ૧-૨
" (સુક્રિત)	નયમુદ્ર	આ. કો. મ. મૌ. ૧, મુંબઈ
હીરસુર ગસ	ઋષભદાસ	કો.
હીરવિજય સુરિ સંજ્ઞાચ	ભક્તિ	કો.
હીરવિજય સુરિના ચોમાઆની ચોપાઈ		અ. કે. કો. ૨૪૫, ૧૨૬
" ની પ્રસાદી		અ. કે. કો. ૩૬, ૫૭
હોકાની સંજ્ઞાચ	૧૮૭૬	કો.
હરિવાહન નૃપરાસ	મોહનવિજય ૧૮૫૬	ધંડર ભં. ૨. કો. ૬.
હંસરાજ વચ્છરાજનો રાસ	જિનોદય ૧૬૮૦	પ્ર. ૧૩૩, ૧૩૬
" "	" "	કો.
" "	" (કેદયવંત)	ધંડર
" "	વિજયભદ્ર	

અભિનંદનનો સંદેશ

શ્રી દેવચંદ લાવલાબ્રહ્મે ધણુ ઉત્તમ કામ 'અભિનેશ' છે અને ધણું ઉત્તમ પુસ્તકો તેમાં લખાવેલા છે. મારે મન એની ધણી મહત્તા છે. સામરજ્યે પણ ધણુ જ સારું કામ કરેલું છે.

શ્રી. પંડિત બેચરદાસ દોરડી
(અમદાવાદ)

જૈન આગમોના સૈદ્ધાન્તિક અને ઐતિહાસિક સ્વરુપને સમજાવનાર
આગમવટવૃક્ષ

“ સંગઠનની આવશ્યકતા ”

આલેખનકાર પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવ

★ શ્રીમદ્ ચન્દ્રસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજ ★

વિશ્વશુદ્ધ વિરામ પાખા પછી મહાન સત્તાઓએ વિશ્વશાંતિના નામે સંગઠન સાધવાનો સુદર વિચાર કર્યો, અને તે વિચારને ભૂતિસ્વરૂપ આપવા અનેકશ પ્રયત્નો કરીને પ્રવાસ કર્યો, પરંતુ માફક થોડાનાના નામે મહાન અતરાય જીભો થયો, અને મહાન સત્તાઓ-અનુગામી સત્તાઓ જતો વિભાગમાં વહેવાર્ય ગઈ, એ આજની જનતા અહીં ગઈ છે અર્થાત્ ભાવિયુદ્ધનો પ્રાયમિક ભયુકારો જે સહિષ્ણુતાના અભાવમાં અને સ્વાર્થ સાધવાની તાલાવેલીમાં દેશ, રાજ્ય, સત્તા, સંગઠન-સંપત્તિ સર્જીને પાયાઓ હચમચી જાય છે અને અતમાં વિશ્વની સમગ્ર જનતાને ભાવિયુદ્ધના ભયુકારો કષ્ટગોચર થાય છે, સ્વદેશ કે પરદેશ, શહેર કે નગર, ગામ કે પરગામ, સ્વચ્છાતિ કે પરચ્છાતિ, સ્વસમાજ કે પરસમાજ, સ્વકુટુંબ કે પરકુટુંબ અને સ્વસંસ્થા કે પરસંસ્થાઓનો જોડો અજમાસ કરનારને જરૂર નિષ્કૃંપ થાય છે કે જે જે સ્થાનોમાંથી સહિષ્ણુતાનો અભાવ વિશ્વાસની વિદાવગીરી, અને સ્થાન પ્રત્યેની વફાદારી જવાબદારી-જોખમદારીની તિલાંજલીઓ અપાઈ ગયેલી હોય છે, તેના લીધે જ તેને સ્વદેશ કે પરદેશ આદિ સ્થાનના અધિપતિઓને અને જનસમુદાયને સંગઠન-સંપ-સાંતિના સુદર ફેલોની પ્રાપ્તિને બદલે ભાગલાના ભયની પરપરા, કુસંપ અને અશાંતિના કકવા ઘૂટકો ગળે ઊતારવા પડે છે, અને અતમાં દરેકને અખંડ અશાંતિ-સાંત્રાળ્યનો સાક્ષાત્કાર થાય છે

વિશ્વભરની વિશ્વસંસ્થાઓને બાજુ પર મૂકીએ તોપણ શ્રી જૈનશાસનમાન્ય ચતુર્વિધ સધને પૂર્વકાલીન પૂર્વાચાર્યોએ અને શાસન માટે સર્વસ્વ સમર્પણ કારનાર આવરગે જમાવેલી પ્રતિષ્ઠાને સદિ સલામત રાખવી હોય તો સંગઠનને અને જાળવે સર્વદેશીય-સદિધ્યુતા સાથે અપનાવવા પડશે અને સ્વાર્થની સકલ કાપવાહીઓને દેશવટો દેવો જ પડશે

જૈન સમાજમાં કાર્યક્રમણ પૂ આચાર્યવર્ધો, ઉપાધ્યાયો અને અમણ્ણગવતો છે, કાર્યદક્ષ આવક-સમુદાયો છે હજારોની સંખ્યામાં અમણ્ણગવતો છે, અને લાખોની સંખ્યામાં અમણોપારકો છે, છતાં આગળપાછળના વેરઝેર, કલેશ, અસહિષ્ણુતા, અવિશ્વાસ, ભાગલા પાડવાની ભયકા કૂટનીતિથી જન મચ્છર જૈન સમાજ પણ એકત્રિત થઈ શકતો નથી, અને યવાનો નથી

શાસનના અભ્યુદયના પ્રતિનિધક એવા અનેકવિધ આક્રમણો થાય છે, તે માટે સર્વ વિશેષ-વેરઝેરને જૈની શાસન માટે સંગઠનની અતિ આવશ્યકતા છે

શ્રુતજ્ઞાનના વારસાને સાચવવા માટે જરૂરી વીરોદ્ધારને જાગૃત કરનાર
અને

આપણા પૂર્વજ મહાપુરુષોની દ્વિતીય શ્રુતસક્રિતિની અપૂર્વ ઝાંખી કરાવનાર.

શ્રી આગામી વાચનાઓનો ભવ્ય ઇતિહાસ

★ ★ લેખક : ડૉ. યુનિઝી અભયભાગરજી ★ ★

શ્રી તીર્થંકર પરમાત્માઓએ નિષ્કારણ કરેલાના પ્રભાવે પ્રાણીમાનના દિનાર્થે અનાદિ કાળથી
ધર કરી એલ કર્મસત્તાને જગમૂળથી ઉમેડી નાખવા સમર્થ મહામૂલી ધર્મોપદેશની વાણીનો અખસિન ધોષ
વઢાવ્યો હતો જેને કે વિશિષ્ટ ધાર્મિક-ચક્રિત અને ક્ષયોપશમની માત્રાવાળા પૂ ગણધર ભગવંતોએ
જીવીને બાલ શ્રવેના દિનાર્થે સત્ રૂપે ગૂંથ્યો અને મોહનીય કર્મના સચેત ક્ષયોપશમ માટે જે જરૂરી
તે શ્રુતજ્ઞાનના વારસાને યથોચિત યોગ્યતા અને અધિકાર મુજબ પૂર્વાચાર્યો સાચવના રક્ષા, છતાં પંચમ
આરાના વિષમ પ્રભાવથી ભાચાર બની, વિષમ વાતાવરણની પરિસ્થિતિને આધીન બની કેટલીક વાર પ્રણના
ભેરે પુણ્ય ટકાવવાની મણી મહેનત છતાં ભાષી શ્રવેના યુગ્યની અવપાના કારણે થઈ શ્રુતજ્ઞાન
શુભાવર્તુ પડ્યું.

આવા કપગ સમયે ગુમાઈ ગયેલ શ્રુતજ્ઞાનના નામે રહ્યુંસહ્યુ શૈકુંધલું પણ શ્રુતજ્ઞાન અખ્યનરિયત
ન થાય, સમયની આરાધનામાં અત્યંત જરૂરી શ્રુતજ્ઞાનને ટકાવવાના પવિત્ર કાર્યમાં સંપન્નોના ઉત્સાહની
મંદના ન થાય વગેરે અનેક કારણોથી તે તે કાળના શુરયવિર આરાધનાદ શાસનનાયક આચાર્ય ભવવતો
આદિ શ્રમણ સધે શ્રુતસ્થવિરોનું સંગ્રહન કરી ગીતાર્થ મહાપુરુષોની સમતિ અનુસાર શ્રુતજ્ઞાનની રક્ષા,
વૃદ્ધિ, સંકલના આદિ અનેક કાર્યો કર્યા છે, કે જે સર્વોમાં વાચનાઓ કહેવાણી છે, તેનો દ્રઢ પરિચય
સામેના ઠોઠા પરથી વાચકોને થશે અને આ સખધી થયાસકય વિવેચન પ્રસ્તુત લેખમાં કરવા શુભ
સંકલ્પ છે.

સામેના ઠોઠા ઉપરથી શ્રીમહાવીર પરમાત્માના નિર્વાણ પછી ૧૦૦૦ વર્ષના ગાળામાં કેવા
બીષણ રાજકીય, પ્રાકૃતિક વગેરે આક્રમણોના પ્રસંગે ગીતાર્થ મહાપુરુષોએ આત્મભોગ અને પ્રબલ પુરુષાર્થ
કરીને શ્રુતજ્ઞાનના અણુભેલ વારસાને સાચવવા બનતું હતું, તેના દ્રઢ ખ્યાલ આવે છે.

સામેના ઠોઠા ભેતાં પ્રભુ મહાવીરદેવના નિર્વાણ પછી નેઆથી પખવાડિયે શરૂ થયેલ આ વિષમ
(પંચમ) આરાની કેટલી બધી વિષમતા સમજાય છે, તેમાં પણ અધરામાં પૂરૂ દુઃખાચવસર્વિણીની
ખાસિયત ભેગી બળી એટલે પછી “મર્કટસ્થ સુરાપાન તત્તો વૃદ્ધિકલ્પસનમ્” સુખાવિનની જેમ એટલી બધી
સીમાતીત વિષમતા કાલની અનુભવાણી કે તરણતારણહાર શ્રી વીતરાગ પરમાત્માના એકાંત દિનકર આપત-
વયનોના ખજના સમા શ્રુતજ્ઞાનને પણ અવનવા કાલના ખપાટા વચ્ચેથી પસાર થતું પડ્યું અને સમુદ્રની
જગ્યાએ નિંદ્રા પ્રમાણ રહેવા પામ્યું ખરેખર ! કાલઆદિની ઉચિત સામગ્રીના બેલે વિપાકાદયમાં આવનારા
તે તે અશુભ કર્મોના સમૂહવાળા શ્રવાભાઓના પુણ્યની જ ખામી આમાં વધુ જવાબદાર ગણાય. પણ
સામાન્ય રીતે જનસમાજમાં મહાશૂરી અને વલણી જે જ વાચનાઓ પ્રસિદ્ધ છે જે બને ખરી રીતે એક

નં. નામ

૧. શ્રી કૃતાસ્તકલનરૂપ
આગમવાચના
(પાટલિપુત્ર વાચના)

વાચનાસ્થલ

ગ્રામ : શ્રીસ્થૂલિહાલજી
મહારાજ આદિત્યજીસંપં.

વાચનાસ્થલ

શ્રી પાટલીપુત્ર

વાચનાસ્થલ

વીર નિ. સં. ૧૧૦
લખગમ ચરમચૂત
કેવલી પૂ. આ. શ્રી
શ્રી ભદ્રનાથસ્વામી-
જીના સમયે

વાચનાસ્થલ

બારવર્ષી દુકાળના કારણે અવ્યવસ્થિત થયેલા
અગિયાર અંગોનું વ્યવસ્થિત સંકલન થયું

૨. શ્રી કૃતાભ્યાસરૂપ
આગમવાચના
(ઉત્તરિની વાચના)

જેન સમ્રાટ શ્રી ચંપ્રતિ મની
કેરણથી પૂ. આ. શ્રી આર્ચ-
સહસ્તિસચિર મ.

શ્રી ઉત્તરિની

વીર નિ. સં. ૨૪૫
થી ૨૯૧ વચ્ચેનો

કાળપ્રભાવે કૃતમાનતા અભ્યાસ માટે મંદ
ઉત્તરાર્ધ અનેલ શ્રમણ લગવતો પદન
પાઠનાદિમાં ઉદ્ધમી બન્યા.

૩. શ્રી કૃતાસંસ્કૃત
સંકલનરૂપ આગમ-
વાચના
(કાશિની વાચના)

કલિંત્ર ચંપતો મહામેધવાહન
મહારાજ ભાર્વેલની રેર
ણથી પૂ. આ. શ્રી સુસ્થિત
સચિ મ. તથા પૂ. આ. શ્રી
સુપ્રતિભદ્રસચિરિ

કલિંગ દેશમાં
કુમારગિરિ
પર્વત

વીર નિ. સં. ૩૦૦
થી ૩૩૦ ની
વચ્ચેનો

મગધ સેનાપતિ યુધ્યમિત્ર આપસુદ રાજ બની
નેન શ્રમણો પર વર્તાવેલ કાળા ફેર-જુદમથી
અવ્યવસ્થિત થઈ ગયેલ શ્રમણલખવતો આ
વાચના પછી સુચારુરૂપે કૃતાભ્યાસ કરી શક્યા.

૪. શ્રી કૃતાલયોગ
વિભાજનરૂપ
આગમવાચના
(દક્ષપુરીય વાચના)

પૂ. આ. શ્રી આર્ચસંક્ષિત
સચિર મ

શ્રી દશપુરનગર
દાસ મંદોર
(બાલવા)

વીર નિ. સં. ૫૯૨
લખભગમાં

વિંધ્ય સાથે જેવા પોતાના પ્રદાસ મતિવાળા
જિખના ઉત્સાહ ભંગ હિરથી ભાવિ છોડતા
દિતાથે, સમસ્ત કૃતમાનને ચાર અલુયોગમાં
વહેંચી નાખ્યું.

૫. શ્રી કૃતાસંસ્કૃત
વ્યવસ્થારૂપ
આગમવાચના

પૂ. આ. શ્રી રૂઢિસચિર મ.
પૂ. આ. નાશાલુન્દસચિર મ.
સ્વતંત્ર

મથુરા
વલ્લભીપુર(વળા)

વીર નિ. સં. ૮૨૭
થી ૮૪૦ના
વચ્ચેના કાળમાં

ઉપરાહિપરી પંક્તિ ભપંકર દુકાળોથી હતવિહત
વ્યવસ્થાશક્તિવાળા શ્રમણ લખવતો
આ વાચનાથી કૃતમાનને પુનઃ શુ'પલાબદ્ધ કરી
પદનપદનાદિ કારા સદુપયોગ કરી શક્યા.
(મતાન્તરે કુત્યાન પુસ્તકાદેહ પણ થયું.)

૬. શ્રી કૃતપુસ્તકારોહણ
રૂપ આગમવાચના

પૂ. આ. શ્રી, દેવદિગ્ધા-
ક્ષમાશ્રમજી, પૂ. આ. શ્રી.
કલકસચિર મં.
સંપૂર્ણ

વલ્લભીપુર(વળા)

વીર નિ.
સં. ૯૮૦માં

આ વાચનાથી તો અતદહ લાક થયેલ આજે
પ્રત્યક્ષ જોવાય છે. સમસ્ત કૃતમાનને ગીતાથ
મહાપુરુષોની સંમતિ પૂર્વક પુસ્તકાદેહ કરવાથી
કૃતમાન ચિરંજીવ બન્યું. (મતાન્તરે પાંચમી
વાચના વખતના પાઠબેદોનું નિરાકરણ થયું.)

આની પાછળ મહત્વનું કારણ એ છે કે જૈન શાસ્ત્રે પ્રથમથી જ કૃત્રિમ-પ્રાતિભાસિક યતી લાભની અવગણના કરીને ચોક્કસ પણ નક્કર મૌલિક લાભની દૃષ્ટિ મુખ્ય ગણી હતી અને મોહનીયકર્મના વિશિષ્ટ ક્ષયોપશમ અને ચોક્કસ મર્્યાદાઓની ભૂમિકાએ પહેલેલિલાના હાથમાં જ મહામૂલ્યા શુદ્ધાનના વારસાને રાખવાની દીર્ઘદૃષ્ટિ કુનેદપૂર્વક રાખી હતી અને આજે પણ છે, જેને કે આજના શુદ્ધિના અટ્ટર્ણના પશ્ચિમે કેટલાકા ભલે સંકુચિત દૃષ્ટિનું ટાંકટલ આપતા હોય, પણ ખરી ગતિ તેમાં બહુ મહન તત્ત્વ છે કે જે શુરુગમથી પૂર્ણપણે વિવેકશુદ્ધિથી સમજવાની જરૂર છે.

વળી બીજી વાત જૈનશાસ્ત્રને ગમે તેટલી જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમની માત્રાની મોહનીયકર્મના ક્ષયોપશમની સહકારિતા સિવાય દૂરી કેડીની પણ કિંમત માની કે સ્વીકારી નથી, તેથી શ્રી તીર્થંકર પરમાત્માઓના વચનો (જે કે સર્વથા મોહનીયકર્મના ક્ષય પછી નિશુદ્ધ-આત્મસ્વરૂપી કેવલજ્ઞાનભલે પ્રપાચ્યેવા છે)ને પોતાની જાનાવ-શુદ્ધિ કર્મની અમુક ક્ષયોપશમની (મોહનીય-કર્મની અસ્વરૂપી) માત્રાભલે વિસંવાદી કે અપ્રકાશ્યે પ્રતિષ્ઠાન કરનારા મમે તેવા સાડાનવ પૂર્વ સુધીનું પ્રકાશ જ્ઞાન મેળવી જમતમાં બૃહરપનિન્વરૂપ દેખાતા જ્ઞાનીઓને પણ જૈન શાસ્ત્રને ઉપાડીને ફેડી દેતા વાગ નથી કરી અને “ વયમવિ અસદ્ગતો મુક્તત્વ મિચ્છદિહીઓ ” (શીવહત્ત સમદ્યુધી ગા. ૧૫૩ ઉત્તરાર્ધ) નેા દર્શાવ કરી શ્રદ્ધા-ગિજાસા નિરપેક્ષ સ્વતન્ત્ર શુદ્ધિને મિલકુલ રથાન આપુ નથી નહિ તો જૈનેતરમાં પ્રસિદ્ધ કાશ્ય કરી શ્રદ્ધા-ગિજાસા નિરપેક્ષ સ્વતન્ત્ર શુદ્ધિને મિલકુલ રથાન આપુ નથી નહિ તો જૈનેતરમાં પ્રસિદ્ધ “ ધુતવો વિમિજ્ઞા સ્મૃતવય મિજ્ઞા, નેકો મુનિર્વસ્ય વચ્ચ પ્રમાણમ્ ” ની કહેવનની જેમ જૈનદર્શનમાં પણ “ શુભિઓ વિમિજ્ઞા વિત્તીઓ વિમિજ્ઞા, જ ઈગો મુગી જસ્સ વચ્ચ પ્રમાણમ્ ” ના જેવું કંઈક કહેવાન ! અને “ બાગ્વથા ને તેર ચોક્કા ” ની કહેવતને ચરિતાર્થ કગતી અન્ય ધર્મોમાં થયેલી પાયાસે સુભટવાળી અવ્યવથા જૈનશાસ્ત્રમાં પણ પેસી મઈ હોત ! પણ આ બહુ નથી થવા પામ્યું, તેમાં પૂર્વના મહાપુરુષોએ નિયન કરેલ જૈનશાસ્ત્રમાં પણ પેસી મઈ હોત ! પણ આ બહુ નથી થવા પામ્યું, તેમાં પૂર્વના મહાપુરુષોએ નિયન કરેલ ચોક્કસ વ્યવસ્થાત્મક બધા-ણ પાછળની તે તે ગીતાર્થ મહર્ષિઓની આર્ષ દિમ્બદૃષ્ટિ જ પ્રધાન કારણ છે.

આટલું પ્રાસંગિક વિવેચન કરવા પાછળ મુખ્ય આશય એ છે કે આજે ચોમાસાના અગસિયા કે સમૃદ્ધિમ જીવેની અવ્યવસ્થિતપણે વધતી સખ્યાની લોભામયુ વાતના અવાદમાં તણાઈને સંસ્કૃતિક દૃષ્ટિએ છત્રીસના આંકિની જેમ સાવ બેમેળ બનતા સાધનોથી ભોનિકવાદની જેમ પ્રતિભાસિક અત્ર મહાવિનાશને નોતરનારા ક્ષણિક સ્વદ્વ-નજવા લાભોના પ્રલોભનમાં આપણા પૂર્વજોએ પ્રાણના ભોગે પણ ટકાવી રાખેલ જગતના કલ્યાણ માટે રચાયેલ સંસ્કૃતિક પવિત્ર સાધનોને સાચવવા પાછળ કરવી જોઈતી હિતકર પ્રવૃત્તિઓના આદર્શને આપણે કેટલી વાર વીસરી જઈએ છીએ, એટલું જ નહિ પણ હાનિ-વિનાશના સાધનોને લાભપ્રદ અને લાભદાયી સાધનો પ્રત્યે પૂર્ણ અવગણના ઉપેક્ષા કરી સત્યને અસત્ય અને અસત્યને સત્યરૂપે માની લેવાની વિપર્યસ્ત દૃષ્ટિપ્ર મહાભયકર કારમા મિથ્યાત્વને કેટલીક વાર આપણે જાતે જ પોષતા હોઈએ છીએ.

આવી ભયંકર જૂલમાંથી બચી આગમવાચનાઓના પવિત્ર રહસ્યને સમજવા દ્વારા આપણું જીવન અને વર્તન જ્ઞાનીઓના વચનોને અનુસરનારું અને એ જ શુભ આશય આ બધા લખાણ પાછળ રહેન છે.

હવે એક બીજી વાત ખાસ મહત્વની આ પ્રસંગે સમજવા વિચારવા જેવી છે કે, જેની રીતે વીર નિ. સ. ૧૦૦૦ સુધીમાં શ્રુતજ્ઞાનને તે તે કાવના અપાટામયી બચાવીને વ્યવસ્થિત રાખવા માટે પ્રમંત્રે પ્રસંગે ૭ વાચનાઓ-ચર્ચ તેવી રીતે વીર નિ. સં. ૬૮૦ માં શ્રી. કેવલ્લિંગણીક્રમાદિમયુ ભગવતે સમસ્ત શ્રુતજ્ઞાનને પુસ્તકારૂપ કરાવ્યા પછી ખાસ તેવી કાર્ષ વાચનાની જરૂરિયાત ઊભી થઈ નહોતી.

શુભયોગમાં સ્થાપના અને સુસંસ્કરણો

લેખક: શ્રી. કૃતેયંદ ઝવેરભાઈ : શુભર્ષ

શ્રેષ્ઠ ગુણભર્યં દેવચંદ સ્થાપિત શ્રેષ્ઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકાલય ફંડની પચાસ વર્ષ પહેલાં એવા શુભ યોગમાં સ્થાપના થઈ હતી કે જેથી ઉત્તરોત્તર તેમનું સાહિત્ય - કાર્ય પ્રગતિ કરી રહ્યું છે અને જેથી તેમના અમર આત્માને સતોષ થતો હશે. હાલના એ ફંડના ટ્રસ્ટીશ્રીઓએ અચાર-ચેતની યોજના તરીકે ૪૬૧ સંસ્થાઓને સંવત ૨૦૧૨ના ચૈત્ર વદ ૦)) સુધી દશથી સોળ પુસ્તકો આપ્યાં છે, ૧૦૭ ગ્રંથો પ્રસિદ્ધ કર્યાં છે, જૈન જગત સમક્ષ પચાસ વર્ષમાં જિનાગમ અને મંથોના પ્રકાશન રૂપે ઉજ્જવળ યુગભક્તિ કરી છે. અને તેથી જ એ સંસ્થા સુવર્ણમહોત્સવનું મંગળમય કાર્ય કરવાને યોગ્ય પુરવાર થાય છે. અસ્તુત દેવાનંદ સુવર્ણાકૃત્ પ્રકાશન કરવાનું શ્રી કેશરીચંદ હરીચંદ ઝવેરી, કે જેઓએ થોડા વર્ષો થયા પુસ્તકોનું સંશોધન કરાવી પ્રકાશન કરવાના ઉત્તમ કાર્યની સેવા સ્વીકારી છે, તેઓએ આથે લીધું છે, અને તેથી તેઓ જૈન સાહિત્યસંહિતા અભિનંદનને પાત્ર છે.

ખાસ કરીને પ્રાચીન ઉત્તમ ગ્રંથો સિરિવાસ કહા, સાહ્યવાર્તા સમુચ્ચય, કમ્પપદી, ધર્મસંગ્રહ, ધર્મકલ્પદ્રુમ, તત્ત્વાર્થાધિમસન, કલ્પસૂત્ર, સિદ્ધહેમચંદાનુસાચન, જૈન કુખર સંભવ મહાકાવ્ય, અભિધાન ચિંતામણિ, શ્રાદ્ધ પ્રતિકમણુસૂત્ર, નાદિ, અનુયોગદાન, ઉત્તરાખ્યન, દશલોકાલિક અને જંસુદ્રાપ્રતિપિ વગેરે આગમે, ઉપનિષદાવપ્રમંથા કથા વગેરે જે ગ્રંથો યુન: પ્રકાશનને યોગ્ય છે વગેરે ગ્રંથ સમૃદ્ધિ સંશોધન કરીને પ્રકાશિત કરેલી છે. હવે પછીની નવીન યોજનામાં અપ્રકટ આગમપત્રાંશીના ગ્રંથો સંશોધન કરાવી પ્રકાશિત કરવાનો સંસ્થાનો અનોરમ છે અને તે માટે તાજેતરમાં અનેક ગ્રંથો પ્રકાશન માટે નક્કી કરેલા છે. જૈન સાહિત્યસૃષ્ટિ માટે આ જ્ઞાનદોષ વિષય છે પ્રાચીન ગુર્જર કવિઓ કૃત અનેક રાસાઓની હકીકત જૈન રાસમાળા રૂપે આ સુવર્ણાકર્મા પ્રકાશન કરવામાં આવી છે. ગુર્જર ભાષાના કાવ્ય, જે સાહિત્યમાં જૈન સાધુ વર્ણોના કેટલો વિશાળ ફાળો છે તેમજ સદૃશી પ્રથમ ગુર્જર કાવ્યોના રચયિતા જૈન સાધુઓ છે, એ પુરતાર કરવા માટે ઉચિત છે જ્ઞાનદ કાવ્ય મહોત્સવિના આઠ ભાગ પ્રસિદ્ધ થયા છે અને વધુ ભાગો પ્રસિદ્ધ કરવા હું ધ્યન કરું છું જેથી અપ્રગટ રાસાસંગ્રહ બહાર આવે

સુસંસ્કરણો:-ખાસ કરીને ૨૯ પૂ. જ્ઞાનદંસાગરસરિથ આ સંસ્થાના પ્રકાશનોના મુખ્ય સર્જક હતા અને અઢાર મુનિરાજો અને પાંચ ગૃહસ્થોએ સંશોધન કર્યું છે. આગમેનું અપ્રાપ્ત ગાન તેમનું હતું. આગમેના વચનની સાદ્દીઓ તેમને સુખપાઠ જ હતી એક વખત ૨૯ પૂ. વિગ્રખનેનિશ્ચરિથ પૂ. જ્ઞાનદંસાગરસરિથ, તથા પૂ. પં. મણિવિજયજી એ ત્રણે વિદ્વાનોની ત્રિપુટી જૈન જગતમાં ચેતાના વ્યાખ્યાનોથી અને વિદ્વાતાથી અદ્ભુત કાર્યો કરી રહી હતી. સં. ૧૯૬૪ માં ભાવનગરમાં જૈન ડા-ટ્રેન્સ-કોર્પોરેશન હતી ત્યારે આ ત્રિપુટી ત્યાં હાજર હતી. અગ્રો પશુ પૂ. જ્ઞાનદંસાગરજી પાસે શ્રીકૃત મોતીચંદ ગીરધરલાલ ઠાપડિયા સાથે તત્ત્વાર્થ સ્વતંત્રતા હતા. અગ્રારા પૂ. પિતાશ્રી એમની પાસે લોકપ્રકાશ વાંચતા હતા. નરોત્તમ ખી. શાહ પણ જ્ઞાનવાસ કરતા હતા. એમના વ્યાખ્યાનોનો ભાવનગરમાં અલ્પ સ્વલ્પ લાભ અગ્રોને મળ્યો હતો. આવા સાક્ષરવર્ણો જૈન સમાજને વર્ષો થયાં અભાવ થયેલો છે અને એમની ન પૂરાય તેવી જોડ જૈન સંધને પડી છે.

અસ્તુત સંસ્થાનું પ્રકાશન ઉત્તેજનને પાત્ર છે. આ સંસ્થા વધારે પ્રગતિશીલ થતી રહે અને જૈન સમાજને અનેક અપ્રગટ ગ્રંથોના સંશોધન દ્વારા સાહિત્યસંહિતા ઉજ્જવળ બનાવતી રહે તેમ જ્ઞાનદેવને પ્રાર્થના કરી વિરમું છું.

જૈન સન્ન્યાયો ઉકેં સન્ન્યાયમાળા

★ લેખક શ્રી ડાહ્યાભાઈ મોતીચંદ વડીય : સુરત ★

સન્ન્યાય શબ્દનો અર્થ સદ્ધ્યાન એટલે સારુ ધ્યાન યાચ છે સન્ન્યાયને સ્વાધ્યાય પણ કોઈ કોઈ વખત કહેવામાં આવે છે સ્વાધ્યાય શબ્દનો અર્થ અભ્યાસ કરવો એવો યાચ છે પ્રથમ આપણા પૂર્વાચાર્યોએ એટલે ગણધરોએ આગમોની રચના કરી મુખ્યત્વે તે આગમો માગધી ભાષામાં હતા તે વખતે મિહાર (મગધ) વગેરે પ્રાંતોમાં તે ભાષા પ્રચલિત હતી ત્યારપછી તે બાલાનું સ્થાન સસ્કૃત ભાષાએ લીધું ત્યારમાઠ ગુજરાતી, હિન્દી વગેરે ભાષાઓ પ્રચારમાં આવી જે અત્યારે ચાલુ છે આ પ્રમાણે મગધયુગ સસ્કૃતયુગ અથવા બ્રાહ્મણયુગ અને ગુજરાતી યુગ એવા ત્રણ વિભાગો પાડી શકાય એ દરેક યુગમાં આપણા પૂર્વાચાર્યોએ સ્વપરદિતના કથ્થાણ માટે જુદા જુદા પુસ્તકોની રચનાઓ કરી

જૈનધર્મ પશુ પૂર્વાર્માંથી પશ્ચિમ દેશોમાં અને પછી ગુજરાતમાં આવ્યો છેવટે પદરમાં સૈકાથી ગુજરાતી ભાષાનો યુગ કહી શકાય એ દરમ્યાન આપણા પૂર્વાચાર્યોએ અપભ્રંશ ગુજરાતી વગેરે ભાષાઓમાં માગધી અને સસ્કૃત તથા ઉપરથી ચરિત્રો, રાસો સન્ન્યાયો છંદો લાવણીઓ, કુહાઓ, ચતુષ્વદનો રતવનો, ચોવીશીઓ વીશીઓ, ચોપાઈઓ વગેરેના રૂપમાં આપણા શાસ્ત્રોમાં આવેલ સિદ્ધાંતો અને ચરિત્રો કથાઓ વગેરેના જુદા જુદા રૂપમાં ગ્રંથણી કરી એ પ્રમાણે સન્ન્યાયોની પશુ રચનાઓ કરી

૧૫માં સૈકાથી ૧૮માં સૈકા સુધીની એવી પ્રાચીન અને પૂર્વાચાર્યોની સન્ન્યાયો મળી આવે છે જુદા જુદા સન્ન્યાયમાળાના ત્રણોમાંથી તારવતાં લગભગ ૩૦૦ની સંખ્યાની સન્ન્યાયો મળી આવે છે જેમ રાસાઓ વગેરેની લગભગ ૮૦૦ થી ૧૦૦૦ ની સંખ્યા મળી આવે છે તેમ સન્ન્યાયો ની સંખ્યા ૩૦૦ થાય છે તેમાં મુખ્યત્વે દાનવિમળ ઉકેં નયવિમળની ૭૫, ઉદયરત્નની ૫૦, રૂપવિનયજીની ૧૫, સમયસુદરની ૧૫, વશોવિનયજીની ૧૦ (અહાર પાપરધાનક, અગિયાર અંગ આઠ દષ્ટિ વગેરેની જુદી જુદી ગણતા વધારે થાય) મેરુવિનયજીની ૧૦, જનહર્ષની ૮ વીરવિનયજીની ૮, લલ્લિવિનયજીની ૮, સહલયજીની ૫, પદ્મવિનયજીની ૫ ક્ષમાકથાજીની ૫ બીજાઓની ૪-૩-૨-૧ અનુક્રમે મળી આવે ૥ એકદર સંખ્યા ૨૭૫ થી ૩૦૦ થાય છે કેટલીક સન્ન્યાયો તો એવી સરસ હોય છે કે ચાનાર બરાબર હોય તો પ્રતિક્રમજાદિ પ્રસંગોએ બહુ આસ્વાદ્ય અને આનંદ ઉપજાવે છે રાસાઓ અને સન્ન્યાયો વગેરે સગીત સાથે ગાવામાં આવે તો કેહુ સારું સન્ન્યાયમાળાના ઘણા પુસ્તકો અત્યાર સુધીયા છપાયા છે તેમાં કોઈમાં ક્રૂપા સન્ન્યાયોના નામો જ આપવામાં આવ્યા હોય છે તો કોઈકમાં નામો અને પ્રતીકા સાથે આપ્યાં હોય છે તો કોઈકમાં સન્ન્યાયના નામો અને કર્તાના નામો આપ્યાં છે પરંતુ બધું એકો સાથે કોઈ પશુ પુસ્તકમાં આપેલું જોવામાં આવતું નથી

સન્ન્યાયો મુખ્યત્વે જે વિભાગમાં વહેચી નાખવામાં આવી હોય છે સતાસતીઓ મહાપુરુષો અને જુદા જુદા વિષયો એમ જે વિભાગમાં મુખ્યત્વે વહેચેલી જોવામાં આવે છે હવે એક જ વિષય ઉપર અને એક જ સનાસની અને મહાપુરુષો ઉપર જુદા જુદા આચાર્યોએ જુદી જુદી સન્ન્યાયો જુદી જુદી સારોમાં

સત્શાસ્ત્રનો ઉપકાર[†]

卐

[લેખક:— ડૉ. ભગવાનદાસ મન:સુખભાર્ગ મહેતા, એમ. બી. બી. એસ., મુંબઈ]

“પ્રાણીમાત્રનો રક્ષક બંધવ અને હિતકારી એવા કોઈ ઉપાય હોય તો તે શ્રી વીતરાગનો ધર્મ છે.”

—શ્રીમદ્ રાજવ્યંદ્રજી

જીવમાત્રના હિતરત્વી વીતરાગધર્મના નિષ્પક્ષ વીતરાગ સત્શાસ્ત્ર જ છે. વિશ્વકલ્પાલુકારી આ સત્શાસ્ત્રનો ઉપકાર અમાપ છે. તેને જેટલી ઉપમા આપીએ તેટલી ઝોઝી છે. શાસ્ત્ર એ અહિતમાધી નિવર્તી હિતમા પ્રવર્તીવનાર સન્નિવ્રત-‘કલ્યાણ મિત્ર’ છે. શાસ્ત્ર એ અપાર ભવસાગરમાંથી સત્શાસ્ત્રને ઉપમા જીવને પાર ઉતારનારી નૌકા છે. શાસ્ત્ર એ સિન્ધુસપ્તની જન્મદાત્રી જનની છે. મહર્ષિ શ્રી હરિભદ્રાચાર્યજીએ ચોગાબિંદુમાં * કહ્યું છે તેમ શાસ્ત્ર એ પાપ-આત્મપત્તિ ઓધક છે, શાસ્ત્ર એ પુણ્યનું નિર્માણ છે, શાસ્ત્ર એ સર્વત્ર ગમન કરનાર ચક્ષુ છે, શાસ્ત્ર એ સર્વ અર્થનું સાધન છે. અથવા હર્ષનિબળાવક મોક્ષમાળા (પાલાવળોધ) પ્રથમા પરમ ભાવોલ્લાસથી ‘જિનેશ્વરજી વાણી’ની રત્નિ કરતાં પરમ તત્ત્વજ્ઞ શ્રીમદ્ રાજવ્યંદ્રજીએ પ્રકારણું છે તેમ એને ઉપમા આપવાની તમા રાખવી તે વ્યર્થ છે, અર્થાત્ એ અનુપમેય હોઈ એને ઉપમા આપી શકાય એમ નથી.

શાસ્ત્ર એટલે શાસ્ત્રા પુરુષનું, આત્મ પ્રમાણુશૂદ્ધિ યાત્રી પુરુષનું વચન. જીવને મોક્ષમાર્ગ સંબંધી જે શાસન-આજ્ઞા કરે અને ભવભયથી ત્રાણુ-રક્ષણુ કરે તે ‘શાસ્ત્ર’, એવા તેનો વ્યુત્પત્તિ અર્થ જ તેનું પરમ ઉપકારીપણું સૂચવે છે અને આવું શાસ્ત્ર તો નિર્દોષ એવા વીતરાગ સર્વચક્ર જ શાસ્ત્રનો વ્યુત્પત્ત્યર્થ વચન હોઈ શકે, બીજા કોઈનું નહિ. ‘અધ્યાત્મશાંતિનિધિ’મા ન્યાવાચાર્ય મહર્ષિ

+ લેખના પ્રજ્ઞાવર્ધક મોક્ષમાળા મધ્ય (પ્રગટ થયેલ) અત્યંત આ લેખ અત્ર કઈક વિસ્તારીને આપે છે.

“પાપામયીવધે શાસ્ત્રં શાસ્ત્રં પુણ્યનિવંધનમ્ । ચક્ષુઃ સર્વેત્રગં શાસ્ત્રં શાસ્ત્રં સર્વોર્થસાધનમ્ ॥”

—શ્રી ચોગાબિંદુ

“અનંત અનંત ભાવ ભેદથી ભરેલી ભલી,
અનંત અનંત નય નિહિપે વ્યાખ્યાની છે;
સકલ જગત હિતકારિણી હારિણી મોહ,
તારિણી ભવાન્ધિ મોક્ષકારિણી પ્રમાણી છે;
ઉપમા આખ્યાની જેને તમા રાખવી તે વ્યર્થ,
આપવાથી નિજ મતિ મપાઈ મેં માની છે;
અહો! રાજવ્યંદ્ર! જાવ ખ્યાવ નથી પામતા એ,
જિનેશ્વર તણી વાણી બંણી તેજી બંણી છે.”

—શ્રીમદ્ રાજવ્યંદ્ર પ્રણીત મોક્ષમાળા

શ્રી યશોવિજયજીએ એમ જ કહ્યું છે.

“શાસનાત્પ્રાણશક્તેષ્વ યુદ્ધેઃ શાશ્વં નિરુચ્યતે।
ચચનં વીતરાગસ્ય તત્ત્વ નાન્યસ્ય કસ્યચિત્” ॥

—શ્રી યશોવિજયજી

કારણકે જેનાં રાગ-રોધ-મોહાદિ હોય અને જ્ઞાન-દર્શન આવડણું ટક્યાં છે, તે જ પુરુષ ‘આત્મ’ કહેવા યોગ્ય છે. જ્ઞાનને આવડણું હોય તો અપૂર્ણ જ્ઞાનને લીધે તેનું વચન અમત્ય પણ હોય ને તેના પર વિશ્વાસ મૂકી શકાય નહિ; અને રાગ-રોધ-મોહાદિ હોય તો તેથી પણ અસત્ય વદવાનો પ્રમંગ આવે, એટલે પણ વિશ્વાસ રાખી શકાય નહિ. પણ નિરાવરણ જ્ઞાન હોય અને રાગ-રોધ રહિતપણું—નિર્ગોપપણું હોય, તો જ તેનું વચન સપૂર્ણ સત્ય હોઈ પરમાર્થે વિશ્વાસપાત્ર-આપત હોય; શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીએ મોક્ષમાળામાં લખ્યું છે તેમ ‘નિર્દોષ નરનું’ કથન માનો, તેકે જેણે અનુભવ્યું. એટલે જે કોઇ સર્વજ્ઞ વીતરાગ હોય તેજ આપત છે ને તેનું જ વચન આપત છે, અર્થાત્ પરમ પ્રમાણભૂત હોઈ પરમાર્થે આપત-પરમ વિશ્વાસપાત્ર છે અને આવું જ આપત વચન તે જ ‘આગમ’ અથવા વિશ્વાસપાત્ર એવું શાસ્ત્ર છે આ બંને મહર્ષિ શ્રી સમંતલદ્રાચાર્યજીએ ‘આપતમીમાંસા’ માં કહ્યું છે કે—

“દોષાવરણયોર્હનિર્નિઃશેષાસ્યતિશાયનાત્।
ક્ષમચિદ્યથા સ્વહેતુભ્યો વહિરન્તર્મલસયઃ” ॥

—આપતમીમાંસા.

આમ સત્ સ્વરૂપને પ્રાપ્ત થયેના સત્પુરુષનું સત્વચન તે જ સત્શાસ્ત્ર અથવા સદાગમ છે અને તે જ વસ્તુનું સત્વરૂપ મોખી જીનનું ‘આયુ’ કલ્યાણ કરવાને મર્થ્ય હોય છે, કાંણુ કે મહાયોગમયસંપન્ન તે તે મહાશુરેઓના સ્વાત્મ્ય સ્વરૂપ આત્મા અક્ષર સ્વરૂપે વ્યક્ત થઈ તેમની કૃતિઓમાં પ્રગટપણે અક્ષર સ્વરૂપે લેવા છે. પ્રત્યક્ષ આત્મચાની વીતરાગ સદૃશરૂપા વિરહે આપત પરોક્ષ આત્માનાની સદૃશરૂપોના વચનનું અવલબન જીવને શ્રેયકર થઈ પડે છે; અથવા સદૃશરૂપી આશાએ આત્માદિ અગિત્યના નિરૂપક આ સત્શાસ્ત્ર સુપાત્ર જીવને પરમ ઉપકારી આધા-ભૂત થઈ પડે છે. આમ ‘આત્મા સમજવા અર્થે’ શાસ્ત્રો ઉપકારી છે અને તે પણ સ્વ-જીવ ગદિત પુરુષને.

અને ‘સત્’ શાસ્ત્ર એમ જ કહ્યું છે તે અસત્શાસ્ત્રોના વ્યવસ્થિત કરવા મારે છે, કાંણુ કે સત્ શાસ્ત્ર જ જીવને ઉપકારી થાય છે, અસત્શાસ્ત્ર તો ઉપકારી નહિ પણ અપકારી થાય છે. રાગ-રોધ-મોહની વૃદ્ધિ કે નાટ અસત્શાસ્ત્ર તો મનને વ્યામોહ પમાડી, વિપવધો વ્યાકુલ કરી મોહમાગરમાં ફાંપી દે છે. મહર્ષિશ્રી શુભચંદ્રાચાર્યજીએ ‘જ્ઞાનાભિવ્ય’ માં કહ્યું છે તેમ ક્ષુદ્ધ જ્ઞાનને મીઠું મીઠું લાગે, પણ પંચી તો અવિદ્યાનું ઝેર દેનારી જીવને મસ્તિષ્ઠ કરે છે. એવા અસત્શાસ્ત્રનું આત્માર્થને શુ પ્રયોજન? જગતપુન્ય એવું

‘ગત્’ શાસ્ત્ર અમૃતઃ કૃષાદો નિષ્ક્રમશાસ્ત્ર અમૃત છાટી કુશાલ વિપધો અત્મ-વિડળના પ્રણ કરે? ત્રણ યોગાભિદુમાં મહર્ષિ શ્રી રિભદ્રાચાર્યજીએ લખ્યું છે તેમ ‘અર્ધ-કામની’ જાનતમા લોકો વિના હિરેદ્યે પણ પદ્મ દોષ છે, વગર શાસ્ત્રને પણ આપોઆપ પ્રવર્તે છે, પણ ધર્મની જાનતમા તો શાસ્ત્રોપદેશ વિના પ્રવર્તિ પટતી નથી. મારે તેમા શાસ્ત્રને જ પ્રમાણભૂત મણી તદ્દન વિધિ અનુસાર મુશ્મુ આદ-થી પ્રવર્તે એ જ એને આત્મહિતનો હેતુ છે.

“ઉપદેશં વિનાર્થકામો પ્રતિ પટુર્જનઃ ।
‘ધર્મસ્તુ ન વિના શાસ્ત્રાદિતિ તત્ત્વાદરો હિતઃ’ ॥

—શ્રી યોગબિંદુ

કારણ કે આ કરવું ને આ ન કરવું એમ આત્મપદાર્થને અવિરોધરૂપ વિધિ-નિષેધ-ને દાખવે છે એવું સત્શાસ્ત્ર જ મોહાંધકારભર્યા આ લોકમાં આલોક (પ્રકાશ) કરનારો દીવો છે. અંધકારવાળા ધરમાં દીવો થતાં જેમ તત્ત્વજ્ઞ અંધકાર નષ્ટ થઈ ત્યાં રહેલા સર્વ પદાર્થ સ્પષ્ટ દષ્ટિગોચર થાય શાસ્ત્રદીપક વિના છે, તેમ સત્સાગરરૂપ દીવો ત્રિલોકીયૃકમારહેલા સર્વ પદાર્થસાથેનું પદાર્થ દર્શન આપે છે અને કર્મલાવરૂપ અજ્ઞાન અંધકારને આત્મલાવરૂપ જ્ઞાનપ્રકાશ વડે નષ્ટ કરે છે. સત્શાસ્ત્ર એ અજ્ઞાનાંધજનોને તત્ત્વદર્શિ અર્થનારૂ જ્ઞાનવ્યમુ છે. આ દિવ્ય નયનથી જ સન્માર્ગનું સમ્યક્દર્શન થાય છે; આ પરમાર્થદર્શિ વિના તો બધું જ અંધારું છે, ‘આંખ વિનાનું અંધારું રે.’ આ આધ્યાત્મિક તત્ત્વદર્શિના ઉન્મીલન વિનાની જે સત્શાસ્ત્રનિરપેક્ષ ધર્મક્રિયા છે તે પશુ શ્રી હરિભદ્રસુરિજીના શબ્દોમાં ‘અંધપ્રેક્ષાક્રિયાતુલ્ય’ છે, કારણ કે અંધપશુને લીધે માર્ગ ન દેખતો અંધજો ઉન્માર્ગે જઈ જેમ જોડા ખાડામાં પડી જાય, તેમ દષ્ટિઅંધપશુને લીધે સન્માર્ગ નહિ દેખતો અજ્ઞાની જીવ ઉન્માર્ગે ગમન કરી દુર્ગતિરૂપ ગતીમાં-ખાડામાં પડી જાય છે, પશુ સત્શાસ્ત્રનું અવલંબન જીવને હસ્તા-વનંતરૂપ થઈ પડી દુર્ગતિમાં પડતો અટકાવે છે અને તેને સદર્મમાં ધારી રાખી આત્મવિનયનતિને પંથે ચલાવે છે.

“ન યસ્ય” મક્તિરેતત્સ્મિન્સ્તસ્ય ધર્મક્રિયાપિ હિ ।

અંધપ્રેક્ષાક્રિયાતુલ્યા કર્મદોષાવસ્તત્કલા ॥”

—શ્રી યોગબિંદુ

સત્શાસ્ત્ર એ ભવઅરણ્યમાં ભૂલા પડેલા જીવ-પશુકને ઉત્તમ માર્ગદર્શક ભોમિયો છે, મોક્ષમાર્ગના પ્રવાસીને દિશાદર્શન કરાવનારો પરમ સહાયક સોખતો છે. તેની આગા પ્રમાણે શ્રદ્ધાપૂર્વક ચાલતા માર્ગનું અનિકલ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે અને તેની સહાયથી માર્ગ દેખતો દેખતો સિદ્ધશિશુ થાત્મ ભોમિયો સમેત શુભુક્ષ મોક્ષમાર્ગે નિર્લંચપણે પ્રગતિ કરતો જાય છે. આમ આગળ ને આગળ પ્રયાણ કરતો તે લાયક અટવી બટાવી જઈને સુંદર રાજમાર્ગ પર આવી જાય છે, એટલે આગળનો મોક્ષસ્થાન લાણીનો રસ્તો મોખ્ખો મોખ્ખો દેખાય છે. એટલે પછી શાસ્ત્ર-ભોમિયાના ‘દિગ્દર્શન’ પ્રમાણે તે અનુભવ-મિત્રની સહાયથી આત્મસામર્થ્ય યોગથી આગળ વધી મોક્ષસ્થાને પહોંચે છે.

“પદમાત્રં હિ નાન્વેતિ શાસ્ત્રં વિગ્દર્શનોત્તરમ્ ।

જ્ઞાનયોગો મુનેઃ પાર્શ્વમાકૈવલ્યં ન મુચ્યતિ” ॥

—શ્રી યશોવિજયજી કૃત અધ્યાત્મોપનિષદ

“દિશિ દેખાડી રે શાસ્ત્ર સવિ રહે, ન લહે અગ્રોચર વાત;
કારજ સાધકબાધક રહિત જે, અનુભવ મિત્ર વિખ્યાત
/વીર જિનેશ્વર પરમેશ્વર જ્યો.”

—શ્રી આનંદજનજી

સત્શાસ્ત્ર એ ભવરોગનો નાશ કરનારી દિવ્ય ઔષધિ અથવા અમૃત સંજ્ઞાની છે, એટલે ભવ-
રોગનું નિવારણ હજીનારે 'ગાનીના વચનો વિષયનું વિગ્રહન કરાવનારા છે' એમ જાણી, તે પરમશાતરસમૂળ

વિતરાગ વચનામૃતોનું નિગતર સેવન કરવા યોગ્ય છે, કારણકે રાગ-દ્વેષ, મોહગ્રામ
શાસ્ત્ર ઔષધિ : ત્રિસાચી આ જીવને સત્ સ્વરૂપથી નિપાતરૂપ સનિપાત લાગુ પડ્યો છે નીતરાગગ્રામ
અમૃત સંજ્ઞાની સદૌંધે સત્શાસ્ત્રમાં નિરૂપણ કરેલી રત્નત્રયગ્રામમાં જીવ જીવ સેવન કરે,
તેમ તેમ તેનો આ ત્રિદોષ સનિપાત અવશ્ય દૂર થાય છે અને તેને આત્મામાં

સ્થિરતાગ્રામ સ્વાસ્થ્ય-આગેય લાભ પ્રાપ્ત થતો જાય છે પરમશાત સુધારસ જેવું મુળ છે એવી
આ શ્રુત ઔષધિની શક્તિ અમૃત જેવી છે અમૃત જેમ મરેનાને કે મૃત્તિને જીવાડે છે, સજીવન કરે છે
અમર કરે છે, તેમ અમૃતસમી આ શ્રુતશક્તિ જીવને જીવાડે છે, સજીવન કરે છે પરમાર્થમય જ્ઞાનજીવન બક્ષે
છે અને ક્ષણ ક્ષણ ભવ કરે ભાવમગ્નમાથી ઉગારી અમૃતતત્વ આપે છે, વાવત્ મોક્ષદેશ પ્રાપ્ત કરાવે છે
આ બાજે પરમશાતરસદૃષ્ટા શ્રીમદ્દરાજવ્યદના ટકોતીર્થ વચનામૃત છે કે—

‘જેમ છે તેમ નિજસ્વરૂપ પ્રકાશે ત્યાં સુધી નિજ સ્વરૂપના નિદિધ્યાસનમાં સ્થિર રહેવાને ગાની
પુરુષના વચનો આધારજૂત છે, એમ પરમ પુરુષ શ્રી તીર્થકરે કહ્યું છે તે સત્ય છે બારમે શુશ્રુસ્થાનકે
વર્તતા આત્માને નિદિધ્યાસનરૂપ ધ્યાનમાં શ્રુતગાન એટલે મુખ્ય એના ચાલિયા વચનોનો આશર ત્યાં આધાર
જૂત છે એવું પ્રમાણ જિનમાર્ગને વિશે વારંવાર કહ્યું છે જોધિમીજની પ્રાપ્તિ થયે નિર્ગુણ માર્ગની યથાર્થ
પ્રતીતિ થયે પણ તે માર્ગમાં યથારિયત રિયતિ થવાને અર્થ ગાની પુરુષનો આશ્રય મુખ્ય સાધન છે અને
તે દેહ પૂર્ણ દશા થતા સુધી છે નહીં તો જીવને રતિત થવાનો ભવ છે એમ માન્યું છે”

—શ્રીમદ્ દરાજવ્યદ, પનાક ૪૮૭

કારણ કે જલથી જેમ વલ્લનો મેન દૂર થાય, તેમ શ્રુત જલથી આત્માનો અતરનો ભાવમન દૂર
થતો જાય છે ચિત્તરતન શુદ્ધ થતું જાય છે માટે ‘શાતરસનું જેમાં મુખ્યપણું છે શાતરસના હેતુએ જેના
સમસ્ત ઉપદેશ છે સર્વે રમ શાતરસ ગણિત જેમાં વર્ણવ્યા છે એના શાસ્ત્રનો

શ્રુતગાનિમગ્નજન : પરિચય તે સંત્યુતનો પરિચય છે’ તે મુમુક્ષુએ અવશ્ય કર્તવ્ય છે. પરમ શાત સ્વરૂપ
પરમાત્મસમુદ્ર વીતરાગના વત્-નિદિધ્યાસિમાંથી નિકળેલી બની શાત સુધારસના કતોનો ઉગારી
સમિલન શ્રુતગાના નિર્મલ નીરમાં જે નિમજ્જન કરે છે, તે આત્મા શીતન, શુચિ અને
શાત થાય છે અને તે વિષ સરિવાની અખડ શાતનાહિતાના ત્રનાહમાં તથાતો જઈ પરમાત્માસ્વરૂપ સમુદ્રને
અંગે છે

જિનનદન હિમાદ્રિ ઉદ્દલન સ્થાન જેવું,

ગણધર દર શીર્ષે પિધ્ન ઉત્થાન જેવું,

સુરસસવિતપૂર્ણ સેવ્યું મુરો નગેને,

ભગવની શ્રુત ગંગા, ન્દાને તે અંગેને ।

—યોગદષ્ટિ કળશકાવ્ય (સ્વરચિત)

આગમસાહિત્ય અને આપણે

[લેખક-શ્રી મોહનલાલ દી. ચૌધરી]

‘હેવાન’કે સુવર્ણાંક’માં સાહિત્ય સંબંધી વાત શોભે એ સુદો ધ્યાનમાં રાખી આજના વિદ્યમાન સાહિત્યના મૂળ સ્ત્રોત પ્રતિ દષ્ટિ દોડાવતા એ તો નિરા જેનું અષ્ટ જણાય છે કે ચરમ તીર્થપતિ શ્રી મહાવીરજીવે પ્રથમ ગણધર શ્રી હિંદુત્વ ગૌતમને જુદા જુદા પ્રસંગે જે જે વિષયો ઉપર અવચન આપે તે સર્વની મૂલ્યભૂત કામ ગણધર મહારાજને કહ્યું અને એ દ્વાદશાંગી તરીકે પ્રસિદ્ધિને પામ્યું. અંગતી શરૂઆતમાં જે પ્રસંગ દષ્ટિગોચર થાય છે તે આ પ્રમાણે જોવાય છે:-

‘હે જ છુ ! ભગવત શ્રી વર્ધમાને ગણધર સુખ્ય શ્રી ગૌતમ સ્વામીને પદાર્થોનુ સ્વરૂપ જે રીતે સમજાવ્યું તે પ્રમાણે તને હું (સુધર્મા સ્વામી) કહું છું.’

અતિમ જિનની પાટ સાત્ત્વનાર અતેવાસી એવા પાત્રમાં ગણધર શ્રી સુધર્મા સ્વામીના આ વચનો પૂર્વે કહી ગયા તે વાત તી પ્રતીતિરૂપ છે. બારમી દષ્ટિવાદ અંગ જે વિચાર ગયેન છે અને બાકી અગિયાર અંગો જે હાન જંવામાં આવે છે સર્વના મૂલ્યમાં વાણી અને સમજણ પુદ તીર્થકરદેવની અને શમ્ભુ સ્વ્યાના કિના નામાભિધાન પૂજ્ય ગણધર મહારાજનું છે આમ છતાં દરેક અંગનું જે શ્લોક પ્રમાણુ નદીસૂત્રમાં કહેવ છે તે મળતું નથી એટલે સહજ અનુમાની શકાય કે કેટલુંક એમાંથી છૂટી ગયેન છે. વળી કેટલાક સ્થળે પાત્રોદો પછુ જોવાય છે આમ જનવામાં જે બેડીને આખે વળગે તેવું છે એક કાગળુ તો આ સર્વને પાના પર લખવામાં લગભગ હજાર વર્ષનો જે આતરે પડ્યો તે છે. સ્મરણશક્તિના બળે આ મહત્વનો ગાન શશિ શિષ્ય પરપરામાં વાંસા રૂપે અપાતો રહ્યો, પછુ એમાં અવસર્પિણી કાળના યોગે સમયના વહેણમાં થોડું થોડું નિરશ્વન થતું ગયું.

વિકાન પૂરીનાંકોએ પ્રાપ્ત થયેન આ કિંમતી વારસો યથાર્થ સંરક્ષમાં જળાર્થ રહે તે માટે જુદાજુદા મંત્રે એ કાળના વિદ્ય સંયોગમાં પછુ હિંમત હાર્યા વગર ઉચિત પ્રવાસો કર્યા છે. એ મિચારતા એ મહારાજોએને ધન્યવાદ આપ્યા મિવાવ રહેવાતું નથી એની જે નોંધો ઉપનમ્ન થાય છે તે વર્ણવવાનું આ સ્થગ નથી એ ઉપરથી એટલો તો સાદ તારવી શકાય છે કે દ્રવ્ય, જ્ઞેન, કાળ અને જ્ઞાન તરફ નજર રાખી તેઓએ ગાન-ખજનાને રક્ષવા બનતા પ્રવાસો સેવ્યા છે.

સમ્રાટ અંદ્રુપતના સમયમાં જનેન બનાવની જે નોંધ પ્રેમ જેડોળીએ જીનધર્મ પ્રધાની પ્રાકૃતભાષા અને બૌદ્ધ યોની પાડીભાષાની સરખામણી કરતા નિબધમાં લીધી છે એ જાણવા જેની છે એ ઉપરથી નિર્ભય યશ્વેમાં સંપ્રદાય ભેદ થયો તે વાત ઉપર જેમ પ્રકાશ પડે છે તેમ આજના અંગેમાં વપરાયેલી ભાષા મૂળ પ્રાકૃત ધાને જૂની પ્રાકૃત છે અને લખવતના સમયની જ છે, દેવદગ્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણે તો ગાન પુરતકારુદ કરવાનો જ પ્રયામ કર્યો છે એ નિતરો સાત્ત્વના એ કાન દર્શન થાય છે.

"In the reign of Chandra Gupta a very severe famine lasting about 12 years, visited Magadha, the stronghold of the Jains. At this time that is about 310 B. C. Bhadrabahu who was the head of the then yet undivided Jains, emigrated with a portion of his people to Southern India. Towards the end of the famine, Sithulibhadra who had become the head of the remaining portion of the Jains, during the absence of Bhadrabahu, called a meeting of the Sangha at Patliputra, the modern Patna. It was this Council which collected the Jain sacred books, consisting of 11 Angas and 14 Purvas, the latter collectively put into the additional Anga, thus making up altogether 12 Angas. The Jain monks who had remained in Magadha during the famine had been compelled by the exigencies of the time, to give up the habit which they had of going about in entire nudity and to adopt the white dress. But the monks who had voluntarily exiled themselves, were extremely dissatisfied on their return to Magadha with this change and they refused to hold any connection with the white-robed monks, and consequently refused to acknowledge the collection of the sacred books made by the Council of Patliputra during their absence declaring that for them the Purvas and Angas were lost.

This was the main cause of the division of the Jains into 2 sections the Digambaras, the naked ones and the Svetambaras, the white-robed ones. From this, we can see that the Svetamber Jains had their sacred books collected as far back as the end of the fourth century or the beginning of the third century B. C., that is to say about two centuries after Mahavira's death. But we are not to think from this that the Jains had no sacred writings for two centuries after Mahavira's death. The very fact that their sacred writings were collected in about 300 B. C., shows that they must have existed for a long time, for such a long time that a need was felt, to collect them and rearrange them. We see, therefore, no reason to disbelieve the Jain-tradition which says that Mahavira himself taught the Purvas to his immediate disciples the Ganadharas, who in their turn composed the Angas. The very name Purvas (earlier) shows that they were composed before the Angas."

'The Priority of Jainism over Buddhism' નામના પુસ્તક કે જેના કર્તા રસમ-બર્ન ૨૪ પારખ M. A., L. L. B. છે અને જે સં. ૧૯૦૪માં પ્રગટ થયેલ છે, તેમાંથી ઉપરના અંગ્રેજી ઉતારે લીધા છે. એ ઉપરથી સદજ નેહ સકાય છે કે શ્વેતાંબર સંપ્રદાય પાસે જે અગ્રી ગોચર છે એ અતિ મહત્વનાં છે. અને પ્રાચીન છે.

આ સંજ્ઞામાં કવિગણાં આવેલ હાથીપુરનો લેખ પણ ઠીક પ્રકાશ પાડે છે. ત્યાંના મહારાજ

ખારવેલે શ્રમજ્ઞોની પરિવ્રજા મેળવી હતી. એ સંબંધમાં નીચેનું લખાણ એ સમજાવું સાચું ચિત્ર રજૂ કરે છે:-
 'અપ્રતિબદ્ધલાલે વિહરતા આ ને ઠંડેર ઉપદેશનો પ્રકાશ પાવરતા શ્રમજ્ઞોને એક સ્થળે આમંત્રવા એ દુર્ધર્ષ કાર્ય ગણાવું.' ઉપરાઉપરી દુકાળો અને રાજ્યક્રાંતિઓને લીધે શ્રમજ્ઞોના પરસ્પરના સંબંધ પણ ઘણા અંશે દીધા થઈ ગયા હતા.

'શ્રમજ્ઞો જ આઘવાઈ જતા ચાનદીપકને મહામહેનતે જાળવી રહ્યા હતા. સ્થવિરો પોતે જ એ કાળે વિદ્યાપીઠરૂપ હતા. સ્મૃતિના જોરે જ લગવત શ્રી મહાવીર દેવ કથિત આગમનો પ્રવાહ પરંપરામાં વહી રહ્યો હતો. કાળના વૈષમ્યે મૂળ સૂત્રપાઠ, અર્થ અને આચાર-વિધાનમાં મતદેર પડવાના સંયોગો જન્માવ્યા હતા, પણ સમ્રાટ ખારવેલે બહુશ્રુત શ્રમજ્ઞોને બોધાવી એ સર્વ તાણું કરી લેવાની તેમજ ખૂટતી કડીઓ ભેસાડી લેવાની વિરલ તક જોડાવી દીધી. આ સંમેલન મળવાના સમય પાટવીપુત્રની પ્રથમ વાચના અને માથુરી વાચના વચ્ચેના સંભવિત છે. સંમેલને રાજવી ખારવેલને દ્વાદશાંગીરક્ષકનું ગિઝદ આપ્યું હતું.'

'સંમેલનમાં જે વિદ્વાન આચાર્યોએ અને પ્રજાસંપન્ન મહાત્માઓએ ભાગ લીધો હતો, તેમાં આચાર્ય-મહાગિરિની પરંપરાના આચાર્યવિરસહ, બોધિર્લિંગ, દેવાચાર્ય, ધર્મસેનાચાર્ય, નક્ષત્રાચાર્ય મુખ્ય હતા. અર્થ સુચિત, સુપ્રતિબદ્ધ તથા ઉમાસ્વામી, (ઉમાસ્વતિ) અને રયામાચાર્ય આદિ ગણસે સ્થવિગ્રસ્થી સાધુઓ મળી કુલ શ્રમજ્ઞસંખ્યા પાંચસો જેટલી હતી. આર્થ પૌષ્ણિકની આવેલાની હેતુ જણાવેલા સાધ્વીઓએ પણ ભાગ લીધો હતો. આ તો શ્રમજ્ઞસંઘની વાત થઈ. શ્રાદ્ધ સમૂહ પણ નાનોસૂતો નહોતો. આતસો આરોહ અને તેટલી જ સંખ્યામાં શ્રાવિકાઓ પણ એકત્ર થઈ હતી. આમ અનુવિંધ સઘનું આ સંમેલન કુમારી પર્વત ઉપર મળ્યું હતું.'

'સંમેલનનું કાર્ય ચલી ગયા પછી સમ્રાટ ખારવેલે વિદ્વાન તેમજ તપસ્વી સાધુ-સાધ્વીઓને કલિંગની આસપાસના પ્રદેશોમાં વિહરવાની અને લોકોને ધર્મનો ઉપદેશ આપવાની પ્રાર્થના કરી. રાજવીની આ પ્રાર્થના શ્રમજ્ઞસંઘે હોશયી વધાવી લીધી. મગધ, મથુરા અને બંગ દેશના સન્માનિત સાધુ તથા સાધ્વીઓને સારો જોડો સહુદાય લગવત શ્રી વર્ધમાન સ્વામીના સિદ્ધાંતોનો પ્રચાર કરવા મડી મથે, ઉપદેશ દ્વારા જન-સમૂહને ધર્મમાર્ગે વાળવા એ તો મુનિજીવનનો મુદ્દાલેખ હતો પણ ઉપગગિપરી દુકાળોને કારણે તેમજ રાજ્યની ચિથિત લખનોવખત પરિવર્તન પામતી હોવાના કારણે નિર્ઘય-શ્રમજ્ઞસંઘને આહાર-વિકારની અવગતો સવમ નિર્માહતી જેવી જોઈએ તેવી અનુદાનતાઓ મળી શકતી નહોતી, પણ એ માટે ઉપર જનકુ તંત્ર મંજાટે જના મનસી સીકારી હતી.'

બંગાળના માનશૂન્ય-વર્ધમાન આદિ જિલ્લાઓમાં બોદકામ કરતાં સંખ્યાગંધ મૃતિઓ તથા તેના અવશેષ અને પડી ગયેલા માંદિરોના લંગાર ઉપવબ્ધ થાય છે એ ઉપરથી સદાજ અનુમાની શકાય કે એક કાળે આડો જૈનધર્મ પૂર્ણપણે ખીલ્યો હતો અને એના અનુયાયીઓની સંખ્યા વિપુલ હતી. એક વિદ્વાનના નિર્ગંધ ઉપરથી જૈનધર્મ એ બંગાળનો આદિધર્મ હતો એ વાત પુરવાર થયેલ છે. આ માટે સંખ્યાગંધ પુરાવા એમાં સંપ્રહિત કરાયેલા છે.

આટલા લંગાણુ પછી જરાપણુ શકાને ગ્યાન રહેવાનું કારણ નથી કે આજે જે આગમ સાલિય મોજદ છે એ મૂળ તે મહત્ત્વનું હોઈ, પરંપરાથી સ્મૃતિદ્વારા જગતમાં રહેયું છે અને એને વળીપુરગા પૂન્ય દેવદિ ગણી ક્ષમાથમણે અચાત્ર કરેલ છે.

પ્રથમ એ લોકે છે કે—

આવા અણુમૂળા વારસાને કેવળ સાચી રાખવો, શાસ્ત્રોને શાસ્ત્રરૂપ બનાવી એ માટે વાગ્યુંદ ખેતવું, કે ચરમજિનની ભાવના 'સવિજ્ઞવ કઈ શાસનરસી'ને ખ્યાનમાં રાખી, દેશ-કાળને અનુરૂપ સ્વાંગ સન્ની, દુનિયાની પ્રચલિત ભાષાઓમાં ફરતો ફરવો? યાદ રાખીએ કે 'જ્ઞાન તો લોકલોક પ્રકાશક છે' એ ન્યાં જરી ત્યાં તિમિરને લેદી નાંખી પ્રકાશ પાથરશે. 'Knowledge is power'

સમયની હાકલ છે કે ભંડારમાં એને બંધ કરી રાખવાનો યુગ આપમી ગયો. ભાવના શુદ્ધ હોવા છતાં એ પ્રયોગમાં આપણને હીકહીક હાનિ વેદવી પડી આમ છતાં 'ભાગ્યુ' તો ચે ભરુચ' એ જનવાયકા મુજબ ને બચવા પામ્યું છે તે મહામુલ્ય છે. એ દ્વારા સ્વ-પર ક્યાણુ સધાય તેમ છે. મરદમ શેડી દેવચંદ દાલભાઈએ લક્ષ્મીપરતું ને બચવા પામ્યું છે તે મહામુલ્ય છે. એ દ્વારા સ્વ-પર ક્યાણુ સધાય તેમ છે. મરદમ શેડી દેવચંદ દાલભાઈએ લક્ષ્મીપરતું ગમત્ય ઉતારી, એમાંનું ધણુંખંડે છપાવી જૈન સમાજ ઉપર ભારે ઉપકાર કર્યો છે. એ પછી તો હીક પ્રમાણમાં પૂન્ય આચાર્ય દેવશ્રી આનંદભાગર સ્થિત મહારાજે આગમગ્રંથ અણુમૂળા ખજાનાને સંરક્ષવા નેમજ પ્રચારવા નિમિત્તે યોજનાઓ હાથ ધરી: નેસલમેરના જ્ઞાન ભંડારનું સંરક્ષણ આગમપ્રભાકર મુનિશ્રી, પૂણ્યવિજયજી દ્વારા ચલુ અને એથી ધણું નવું જાણવા મળ્યું. દિલ્હીમાં ગોદાવાયેતા ત્યાના તાડપત્રેના પ્રદર્શથી રાષ્ટ્રપ્રમુખ શ્રી રાજેન્દ્રપ્રસાદજી પણ વિરમય પામ્યા. જગતની આંખે આ જ્ઞાન ચહે તેવા ઉપાયો સત્વર જૈનસમાજે હાથ ધરવા જરૂરી છે એમ એક કરતાં વધુ પ્રસંગે તેઓએ કહ્યું પણ ખરું.

વિચારણીય વાત તો એટલી જ છે કે આને જૈન સમાજની ફરજ કેવા પ્રકારની હોવી ધટે? જેમ ભંડારમાં બંધ રાખવામાં હડાપણુ નથી તેમ શાસ્ત્ર છે પણ શાસ્ત્ર નથી એમ અંતરમાં પ્રમાણીને નાના કે મોટા કોઈ પણ વિતંડાવાદમાં ઉતર્યા વિના એના પ્રચારમાં દત્તચિત થવું જોઈએ. વળી એ પ્રાકૃત-અર્ધમાગધી કે સંસ્કૃત ગિરામાં પુનરવતાર પામે તેથી સંતોષ ન હોય આને તો ભગવંત શ્રી મહાવીરની અર્હિસા-અનેકાંતદષ્ટિ અને અપરિચિદ આદિ તરવે અગેની વિચારણા સમજવાની વિચને જૂખ લાગી છે અને એ મટાડવા સાદું અગ્રિણ ભાષામાં પ્રકાશન કરવું જરૂરી છે, કેમકે આને એ સમજનારો વગેરે અતિ વિશાળ પ્રમાણમાં છે. અવગત કાલ નાનુંસુતું નથી છતાં જૈનો કે ને જ્ઞાન આરાધન અગે એક પવં ઊઝવે છે તેમને માટે કંઈ મુશ્કેલ પણ ન ગણાય. ગળથૂથીઆથી કાનગુણના પાઠ પઢનાર જૈનો દેશ-કાળના એ ધણુ પારખી, સાથે મળી, એક મધ્યસ્થ સંસ્થા ઊભી કરે તો એ માટે ધનની જીણુ રહેવાનો પ્રશ્ન સંભવતો નથી જ. નિષ્ણાત ને અભ્યાસી વિદ્વાનોની જોડા ગણાય, પણ એ પૂરાય તેવું વાતાવરણ સરભર્મ રહ્યું છે અને ઉત્તરોત્તર એમાં વૃદ્ધિ થતી રહી છે. નેત્ર સામે જલવાયેલ નકરો જોયા પછી ને વાત જૂલવા જેવી છે તે એટલી જ કે 'સાપ્રદાયિકતાનો મોહ.' ન્યાં સુધી એનું પડળ આંખ ઉપર હરો ત્યા સુધી ઉપર વર્ણવી ભાવના બર નહોં જ આવે. માટે જગદા ત્યાથી સવાર માનીને જાગૃત થઈએ. વધો પૂર્વે ને દીર્ઘદર્શિતા સ્ફુરતવાની સાહિત્યપ્રેમી શ્રીમતોએ વાપરી ને સાહિત્ય રાસિ ખંડા કર્યો, તે વધુ ને વધુ પ્રમાણમાં વિકસ્વર થાય તેવા ઉપાયો હાથ ધરીએ.

જેમાં કેવળ અબ્ધતર શત્રુઓ ચાને રામ-દેવ કે એનાં સંતાનો કીધ, માન, માયા અને લોભ ઉપર વિજય મેળવવાની વાત ઉપર ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે અને માત્ર માનવસમૂહ સાથે જ નહોં પણ સારાથે જગતની સર્વ જીવરાશિઓ સહ ક્ષમાપના દાખવી મૈત્રીભર્યું જીવન જીવવાની શિક્ષા અપાણી છે એવા પ્રેમ ને દાનિ ઉપાદક જૈનધર્મની પ્રજ્ઞાવના કરવા માટે આ સુવર્ણ પળ સાપડી છે. એ કરવાનો એક માત્ર ઉપાય ને આગમ સાહિત્યનો જુદી જુદી ભાષામાં છૂટથી પ્રચાર કરવામાં સમાયો છે.

પદાર્થોના પૃથક્કરણની અભિનવ શૈલી

[લેખક : પંડિત બેચરદાસ દોશી—અમદાવાદ]

ન્યારે ધર્મગ્રંથો લખવાની પદ્ધતિ શરૂ થઈ ન હતી ત્યારે જિજ્ઞાસુ અને યુગ્મુહુ લોકો પોતપોતાના ધર્મગ્રંથોને કંઈકે રાખતા અને એ રીતે-ગ્રંથપરંપરાએ મૌખિક અધ્યયન-અધ્યાપન તથા ચર્ચાવાતાં વગેરે આવતાં રહેતાં.

જે કે આપણા દેશમાં લેખનકળા અને લિપિ બનેની હવાતી થયું પ્રાચીન સમયથી શોધાયેલી છે તેમ છતાં ધર્મગ્રંથને લખવાની રીત ઘણી મોડી શરૂ થયેલી છે.

વ્યવહારનાં નામકામાંનાં કામકાજ તથા પત્રવ્યવહાર વગેરે માટે લિપિ અને લેખનકળાનો ઉપયોગ થતો હતો એ હકીકત પ્રાચીન સાહિત્યના ઉલ્લેખો દ્વારા સ્પષ્ટ જણાયેલા જ છે.

કંઈકે રાખવું વધારે સુગમ ત્યારે જની શકે ન્યારે ધર્મગ્રંથો અતિ સંક્ષેપમાં સંધારાયેલા હોય અને આ હકિતને ધ્યાનમાં રાખીને પ્રાચીન લોકોએ પોતપોતાના વિચારોનું અને વ્યાખ્યાઓનું પ્રતિપાદન કરનારા ગ્રંથો સૂત્રમંત્રીનાં સંધરેનાં છે સૂત્રનો અર્થ જ સૂત્ર' છે અર્થાત્ ઘણાં થોડાં શબ્દોમાં વધારે ધ્રુવે તે સૂત્ર.

ભારતવર્ષમાં પ્રવર્તતી વૈદિક પરંપરાના, જૈન પરંપરાના તથા બૌદ્ધ પરંપરાનાં આવા સૂત્રાત્મક ગ્રંથો ઘણા પ્રાચીન સમયથી ઉપલબ્ધ છે. તે તે ગ્રંથોમાં શબ્દમૂલક થયેલાં ઝાઝા શબ્દોવાળાં સૂત્રોનો ગર્ભ કાઢે-ન્યારે તેનાં વિવેચનો નહીં લખાયેલાં ત્યારે-ગ્રંથોનાં વા ઉપાધ્યાઓ વા અધ્યાપકો પોતાની મૌખિક શૈલીથી સવિસ્તર સમજાવતા-વિવેચન કરીને તે તે સૂત્રોના આશયને સ્પષ્ટ કરતા. પાછળથી ન્યારે લખવાની પદ્ધતિ ધર્મગ્રંથો માટે પણ શરૂ થઈ ત્યારે એ વિવેચનો ભાષ્યરૂપે, વિવરણરૂપે વા વૃત્તિ કે વાર્તિક રૂપે લિપિબદ્ધ પણ થયેલી છે. જેમકે સંસ્કૃત સૂત્રોનું ભાષ્ય, પાતંજલ યોગસૂત્રનું ભાષ્ય, ન્યાયસૂત્ર (મોલમસૂત્ર)નું ભાષ્ય, વૈશેષિક (કણ્વાદિ) સૂત્રનું ભાષ્ય તથા શંકરાચાર્યે બનાવેલું શાકર ભાષ્ય વગેરે. પછી તો આ ભાષ્ય ઉપર પણ તેમના આશય સમજાવનારા વિવિધ નિયુક્તિ, ભાષ્ય, ચૂર્ણ, અનચૂરિ તથા વૃત્તિરૂપ અનેક ગ્રંથો લખાયેલાં વિદ્યમાન છે. આમાં જે વિવેચન શૈલી આદ્યજ્ઞ પરંપરાના વા બૌદ્ધ પરંપરાના પંડિતોએ સ્વીકારેલી છે તેનાં કરતાં જૈન પરંપરાના વ્યાખ્યાપ્રકારોએ એક તદ્દન નોખી-અભિનવ-જ વિવેચન શૈલી સ્વીકારેલી છે.

જૈન સિવાયના પંડિતો ન્યારે પોતપોતાના સૂત્રાત્મક ગ્રંથોની વ્યાખ્યાઓ સમજાવે ત્યારે તેઓ સૂત્રમાં જે જે શબ્દો વપરાયેલા હોય તેના માત્ર અર્થ વા વિવેચન સમજાવીને સૂત્રનું વિવેચન પૂરું કરે છે. જેમો, “આપોતા વર્મ વ્યાલ્યાસ્યામઃ” આ જ્ઞાનનું વૈજેષિક દર્શનનું પ્રથમ સૂત્ર છે. તેના ભાષ્યકાર સૂત્રમાં આવેલા અય, અતઃ ધર્મમ્ અને વ્યાલ્યાસ્યામ એ ચાર પદોની વ્યાખ્યા સમજાવે છે અને વિશેષમાં તે અંગે જે વિશેષ ચર્ચાઓ વા તર્ક-વિતર્ક દ્વારા જે વિવેચન કરવાનું હોય છે તે કરી બતાવે છે અને અંતરૂપે કરીને સૂત્રના અર્થને પૂર્ણ સમજાવ્યાનો સતોય અનુભવે છે.

આ પરંપરાથી સૂત્રના શબ્દોના સામાન્ય અર્થ, વિશેષ અર્થ અને વિવેચન વગેરે જરૂર સમજાવ પરંતુ ધર્મીવાર એનું અને છે કે ચોક્કસવહારમાં અને શાસ્ત્રીય-વ્યવહાર-અધ્યાત્મ ચર્ચામાં જુદી જુદી અપેક્ષાએ

એક જ શબ્દ વિવિધ અર્થને સૂચવે છે. ધણીવાર તો એકજ શબ્દનું લૌકિક દષ્ટિથી પૃથક્કરણ કરતાં તે અનેક જુદા જુદા ભાવોને બતાવે છે અને આધ્યાત્મિક દષ્ટિથી પૃથક્કરણ કરતાં વળી તેનો એક ખાસ જુદો જ ભાવ જણાવે છે. હોય છે અને એક તદ્દન જુદો જણાવે છે. ભાવ સ્વરૂપના સમજવાનો હોય છે તેથી જે બીજા બીજા લૌકિક ભાવો હોય છે તે પણ અનાદિ ધર્મ નથી હોતા. પરંતુ અધ્યાત્મ-અર્થોમાં તેના લૌકિક ભાવોનો ઉપયોગ થતો નથી. જેન મિથ્યાતા બીજા શબ્દ વિવેચકોએ પોતપોતાનાં વિવેચનો કરવામાં આ દષ્ટિને ધ્યાનમાં રાખીને વિવેચનો નથી કર્યા પણ માત્ર સૂચને સમજાવવા પૂરતો જ પ્રવાસ કરેલો છે. જ્યારે જેન વિવેચકોએ લૌકિક અને પારમાર્થિક બંને દષ્ટિ-એને ઉચિત મહત્ત્વ આપીને પોતપોતાના વિવેચનો કરેલા છે અને આ રીતે વિવેચન કરતાં તેઓએ શબ્દનો લૌકિક ભાવ શ્રેષ્ઠ સમજાવવા સાથે આધ્યાત્મિક ભાવ પણ સમજાવેલો છે. જ્યો એ ભાવને સમજાવવાની જરૂર હોય ત્યાં તે સાવળી અવગણના ગિલકુલ ન કરી શકાય તેમ બતાવેલા સાર જ જેન વિવેચકોએ આ પોતાની આગવી વિવેચન શૈલીને સ્વીકારેલી છે. જેમકે, ઘન્યો મંગલ્યહિંદુ આગમું જેન સૂત્ર છે. તેનો, શબ્દાર્થ 'ધર્મ', ઉત્કૃષ્ટ મંગલ જ છે' એમ થાય છે. આ રથને જેન વિવેચનકાર ધર્મશબ્દનું લૌકિક રીતે અને આધ્યાત્મિક રીતે એમ બંને રીતે સવિગ્તર પૃથક્કરણ કરી બતાવે છે અને પ્રસ્તુતમા 'ધર્મ' શબ્દનો કયો અર્થ સમજાવે તે પણ બતાવે છે.

જેન વિવેચક આ રથને વિવેચન કરતાં જણાવે છે કે ધર્મ અનેક પ્રકારનો છે: નામધર્મ, રથાપનાધર્મ, દ્રવ્યધર્મ, ભાવધર્મ, આરિતકય ધર્મ, પ્રચારધર્મ, લૌકિક ધર્મ, ગમ્યધર્મ, પશુધર્મ, રાજધર્મ, નગરધર્મ, અન્યમંત્રણ ધર્મ, ગ્રામધર્મ, જનધર્મ, ગૌર્મીધર્મ, રાજધર્મ, દેશધર્મ, ભાવધર્મ, લોકેષ્ટારધર્મ, શ્રુતધર્મ, આચરિતધર્મ. આ રીતે ધર્મ વિવિધ પ્રકારનો છે.

નામધર્મ એટલે જે માત્ર નામથી ધર્મ હોય અર્થાત્ જેનું નામ ધર્મ, ધર્મચંદ, ધર્મસિંહ વગેરે હોય તેવા મનુષ્ય નામધર્મ કહેવાય.

રથાપનાધર્મ એટલે જે ધર્મ ચિત્રરૂપ હોય અર્થાત્ ચિત્રમા ચિતરેલો હોય અથવા ધર્મચંદ કે ધર્મસિંહનું તે ચિત્ર હોય વા છબી હોય તે રથાપનાધર્મ.

દ્રવ્યધર્મ એટલે દ્રવ્યરૂપ ધર્મ અર્થાત્ જેન પતિભાષામા રૂઢ જે ધર્મસ્થિતકાય પદાર્થ છે તે દ્રવ્યધર્મ.

પ્રચારધર્મ એટલે શબ્દ, સ્ત, રૂપ, ગદ્ય અને સ્પર્શ વગેરે વિષયનો ધર્મ-સ્વભાવ તે પ્રચારધર્મ.

લૌકિકધર્મ એટલે વિવિધ પ્રકારના લોકોએ માનેલો ધર્મ અર્થાત્ દક્ષિણ દેશમાં મામાની પુત્રી સાથે વિવાહ ધર્મ શક છે અને ઉત્તર પ્રદેશમાં તે વળતના વિવાહ થઈ શકતો નથી. આ જ રીતે કેટલાંક લોકોમાં અમુક વસ્તુ લક્ષ્ય મનાય છે અને એ જ વસ્તુને બીજા લોકો અલક્ષ્ય માને છે.

પશુધર્મ એટલે પશુનો આચાર. પશુઓને માતા કે પુત્રી અગમ્ય નથી હોતા અર્થાત્ પશુઓને વિવેક જ નથી હોતો.

નગરધર્મ એટલે જુદાજુદા નગરોની રીતભાવ. જે જે નગરમાં જે રીતભાવ હોય તે તે નગરનો ધર્મ કહેવાય.

ગમ્યધર્મ એટલે જુદાજુદા ગમ્યોનું કંઈ, સિદ્ધિ વગેરેને અર્થે જુદાજુદા જે પ્રેરણા હોય તે ગમ્યધર્મ.

અન્ય અર્થધર્મ એટલે જુદા જુદા અર્થવાળા જેને જેને ધર્મમાને છે તે અન્ય અર્થ ધર્મ.

ગ્રામધર્મ એટલે જુદા જુદા ગ્રામમાં જે જુદી જુદી રીતઓ હોય છે તે ગ્રામધર્મ.

જનધર્મ એટલે અમુક અમુક નાતનો, સમુદાય કે જાતનો જે રીતભાવ તે જનધર્મ જેમકે

વંશના લોકોનો અમુક પ્રકારનો સ્વાજ અથવા કુટુંબ કરનારા અલોનો અમુક પ્રકારનો સ્વાજ.

ગોપીધર્મ એટલે જુદા જુદા મંડળાઓના રીતરિવાજ - અમુક મંડળાએ વસંતઋતુમાં આ રીતે વર્તવું વગેરે.

રાજધર્મ એટલે રાજનો ધર્મ-દુષ્ટને ફંડવા અને શિષ્ટને સાચાવા વગેરે.

દેશધર્મ એટલે જુદા જુદા દેશોના રીતરિવાજ વા પહોંવેશ તથા ખાનપાન વગેરેની જુદી જુદી પદ્ધતિઓ.

લોકાત્મધર્મ એટલે જૈનધર્મની દૃષ્ટિએ ગોઠવાયેલો આચાર-રિવાર.

શ્રુતધર્મ એટલે શાસ્ત્રોત્ અધ્યયન, મનન, ચિંતન વગેરે કરવું તે અર્થાત્ સ્વાધ્યાય વગેરે તે

આનિતધર્મ એટલે સત્યધર્મ તે પણ સર્વવિરતિનો સાધુ શિષ્ય-વ્રતિનો ધર્મ તે અને ખીન્ને મુદરથોનો-

દેશવિરતિનો-ધર્મ તે.

આ રીતે 'ધર્મ' શબ્દના વિવિધ અર્થોના વિચાર કરતા અનેક પ્રકારના ધર્મને વ્યાખ્યાયિત પતાવેલા છે અને છેવટે એમ સૂચવેલું છે કે પ્રસ્તુત મયમાં ભાવધર્મનો વિષય ચર્ચવાનો છે. ખીજા ઠાઈ પ્રકારના ધર્મનો નહીં.

આ શરીરી જિજ્ઞાસુને પ્રત્યેક વિષયની વાંચત્યેક શબ્દના વિરિધ અર્થની માહિતી મળે છે અને તે અનાવાસે ધણુ લૌકિક જ્ઞાન પણ પામી શકે છે, તેથી આ રીતે જ્ઞતા આ જ્ઞતાની વ્યાખ્યા શેરી તદ્દન અલિનન જ છે. ઠાઈપણુ પરપરામાં, જૈન પરપરા સિદ્ધાંત વીજી ઠાઈ પરપરામાં શાસ્ત્રોના મૂળ વાક્યોની વા મૂળ શબ્દોની આવી વ્યાખ્યા કરાયેલ નથી માટેજ ચારી દૃષ્ટિયા આ શેરી તદ્દન નોખી-અલિનન જ છે.

શ્રી દેવચંદ લાનશાન પ્રગતકોદાર ફંડના સચાનકો, સુ તના શ્રી શુભમચંદ દેવચંદ તથા મારા પરિચિત શ્રી જીનાચંદ સાકેચંદ તથા શ્રી ચશરીચંદ હીગચંદ વગેરે મુદરથો સાથે મારો પરિચય હોતો અને વર્તમાનમાં પણ છે તેમણે તેમજ આ ફંડે જૈન સાહિત્યની ધણી અમૂલ્ય સેના બજાવી છે તેમજ સદૃશ્ય વ્યાસર્પ થી આનંદમાગર સુનિજીએ પણ આ ફંડ દ્વારા ધણું કિમતી સાહિત્ય પ્રકાશિત કરતું છે. આ બધું જ્ઞેતા આ ફંડની સેના પ્રશ્ન સનીય છે એથી ફંડના વ્યવસ્થાપકોની સૂચના મળતા આ નાનો શો લેમ મોકલી ફંડ પ્રતિ મારો સદ્ભાન દર્શાવવાનો મને વિચાર થયો અને એ રીતે આ લેખ તૈયાર કરેલ છે.

અવિનંદનનો સંદેશ

જૈન સાહિત્ય પ્રકાશન સંસ્થાઓમાં આપની સંસ્થાનું જ્ઞાન સર્વોચ્ચ કહી શકાય. ગત ૫૦ વર્ષમાં જે સાહિત્ય સેના આ સંસ્થાએ કરી તે આ કુદ્ર લેખનીથી ઘણી શકાય તેમ નથી એટલે ખીજી દોષપણુ જૈન સંસ્થા એની હરીકાષ્ઠમાં ટકા શકે તેમ માનુ ખ્યાલથી નથી. આગળ ભાવિષ્યમાં પણ એ સંસ્થામાં એવી જ રીતે સાહિત્ય સેવાના ક્ષેત્રમાં પ્રતિસ્પર્ધા પ્રગતિશીલ બને અને વિવિધ માપાઓમાં પ્રચિત પ્રાચીન આગમ વા સાહિત્ય ઐથી પ્રકાશિત કરવામાં આગેકૃત્ય કરે એજ શુભાકાંક્ષા.

લી જુહિમુનિના ધર્મદાણ (જૂન)

શ્રીમતી આગમોદય સમિતિનું અમૂલ્ય પ્રકાશન

શ્રી લોકપ્રકાશ-ગુજરાતી ભાષાંતર: એક અવલોકન

“લોકપ્રકાશ” જેન દાર્શનિક સાહિત્યમાં એક મહત્વપૂર્ણ ગ્રંથ છે કારણ કે તેમાં માત્ર જેન તત્ત્વજ્ઞાન પૂનર્ગુજરાતી ભાષામાં અર્થાત્ સ્થાન રાખ્યું નથી પરંતુ તેમાં વિષયને સ્પષ્ટતા દાર્શનિક પ્રશ્નોને પણ વિચાર કર્યો છે. ધર્મ અને આચારનું પણ સુંદર નિરૂપણ છે. એટલે જેન દર્શનના વિશ્લેષણ જેવા આ ગ્રંથ બની ગય છે. એટલે સ્વાભાવિક રીતે જ હવે હવે સ્થળેથી તેની આશ્ચર્યજનક ઉપાયેથી જેવામાં આવે છે.

હવે પ્રસ્તુત ગ્રંથનું ગુજરાતી ભાષાંતર ભાવનગરવાળા શ્રીયુત મોતીચંદ આધવજી શાહે કર્યું છે. જે કે આખા ગ્રંથનું ભાષાંતર પ્રસિદ્ધ ઘર્ષ શક્યું નથી પણ કૃત્ય નહિ તો કૃત્યની પાંખડી એ ન્યાયે તેના બે ભાગ પ્રસિદ્ધ થયા છે. પ્રાચીનનારો આ મહત્વનો ગ્રંથ બરાબર વાંચીને યથાર્થ રીતે સમજી શકે એવા હેતુથી આપકામના જે કોઈ જુલો નહી ગઈ હોય અથવા ભાષાંતરકારની ખ્યાલબહારની જુલો રહી ગઈ હોય તેનું શ્રીયુત કુંવરજી આયુરજીએ તૈયાર કરેલું શુદ્ધિપત્રક તેની સાથે જ અપવામાં આવ્યું છે. અહીં શુદ્ધિપત્ર કરનારના શબ્દો ટાંકવાનું ઉચિત ધાર્યું છે. કારણ કે તેમાં એક પ્રકારનો ગંભીર આક્ષેપ છે કે જેથી ભાષાંતરકારને અન્યાય થાય જ એવું લાગ્યા વગર રહે નહિ.

શ્રી કુંવરજીભાઈના શબ્દો પ્રમાણે “ભાષાંતરમાં દરેક શ્લોક સાથે અર્થનો સુકામલો કરેલ નથી- વળી જે શબ્દ ખાસ વપરાયો હોય તે જ વપરાય, તેનો અર્થ લખાય નહિ. દાખલા તરીકે-અર્થનાવચ્ચ કે અર્થના, યુક્ત, અસમ્બાત આતપ, ઉચીત વિગેરેના અર્થ ન લખાય-તે શબ્દ જ લખવા પડે.” હવે ભાષાંતરકારે પોતાના આશુખમાં સ્પષ્ટ શબ્દોમાં એકરાર કર્યો છે કે અનુવાદ શ્લોકના શબ્દોને જ વળગીને કરવામાં આવેલ નથી. ભાષાંતરકારનો આશય એવો દેખાય છે કે અનુવાદ માત્ર પડિતભોગ્ય ન રહેતાં જન-સમજાવવા બને. આ દૃષ્ટિ નજર સમક્ષ રાખીને તેમણે અનુવાદ કર્યો જણાય છે. શ્રી કુંવરજીભાઈએ સુધારેલ જુલો ખરી રીતે જુલો ગણી લખ્યું નહિ. દાખલા તરીકે સંસ્કૃતમાં “વારિ” શબ્દ હોય તો આપણે ગુજરાતીમાં “પાણી” શબ્દ જ સ્વાભાવિક રીતે લખીએ, છતાં કુંવરજીભાઈ એવો આમલ સેવે છે કે “ના, વારિ શબ્દ જ નોંધ” એ લોકપ્રકાશ ગ્રંથના પૃષ્ઠ ૪૪ પર આપણે નજર નાખીએ. ગુજરાતી ભાષાંતરની છેલ્લી લીટીમાં ‘ઉત્કૃષ્ટ-સમ્બાત’ થાય, જેમ ભાષાંતરકારે લખ્યું છે. ત્યારે શ્રી કુંવરજીભાઈએ તે સુધાર્યું છે અને થાય અને બદલે કહેવાય શબ્દ ચૂક્યો છે આ વાત કેવી ગણાય?

મે વચ્ચે મે ચાર થાય એમ જે આપણે કહીએ તો આપણા પ્રતિસ્પર્ધી કહે કે એમ નહિ. પણ ચાર થાય ને બદલે ચાર કહેવાય એમ કહેવું જોઈએ એટલે સુધ વાંચનાર નોંધ શકશે કે આવી મૂલ ન ઘટ હોય ત્યાં પણ જૂન કાઢી છે. એટલે જુલોનો મોટો ભાગ આવી કહેવાતી જુલોનો જ છે. આ મૂલો ન સુધારી હોત તો અર્થનો કાંઈ અનર્થ યદ્ય જાત નહિ. હવે, પારિભાષિક શબ્દોના ભાષાંતર માટે વિદ્વાનોમાં મે મત છે. એક મત મૂળ શબ્દને જ વળગી રહીને કહે છે કે તેનો તરજુગો ન થાય. બીજા મતવાળા કહે છે કે ભાષાંતરમાં જુદા શબ્દ ચૂકવાથી લોકોને અર્થ સમજાવવામાં સહાય થતી હોય તો તેમ રવામાં મોડું નથી. શ્રી મોતીચંદ આધવજી શાહે આ બીજા પ્રણેતાને અનુમતીને અનુવાદ કરેલો દેખાય.

છે. આ બે વસ્તુઓને ખાનમાં રાખીયે તો અનુવાદની જૂલો ગંભીર પ્રકારની જૂલો દેખાતી નથી. અલગપણ પારિભાષિક શબ્દો થયાવત્ રાખ્યા હોય અને પછી વધારાનું ટિપ્પણ્ય કરીને તેનો ખુલાસો કર્યો હોત તો વધારે સાફ થાત. ટૂંકામાં મોટાભાગની જૂલો જૂની જ નથી કારણ કે તેથી શાસ્ત્ર વિરૂદ્ધ અર્થ થયેલો દેખાતો નથી. થોડીક જ જૂલો એવી છે કે તે કદાચ મુદ્દલુદ્ધેયથી ઉત્પન્ન થઈ હોય અને તે ખ્યાલ બહાર ચમ્પ હોય.

એકદરે જોતાં ભાષાન્તરકારે મૂળ મથનું પ્રાસાદિક ભાષાન્તર કર્યું છે તેમાં સંશય નથી.

લી. જયન્તિલાલ સાર્થશંકર દવે.

(ભાવનગર)

નોંધ :-શ્રીમતી આગમોદય સમિતિ તરફથી નં. ૬૦-૬૧ તરીકે એકપ્રકાશ ભા. ૧-૨ બહાર પાડવામાં આવ્યા છે અને શ્રી જૈનધર્મ પ્રચારક સભા તરફથી ભાગ ૩-૪ બહાર પાડવામાં આવ્યા છે. ભાગ ૨ના અનુમંધાનમાં સર્ગ ૨૧થી ૨૭ બહાર પડ્યા નથી જેથી તે સર્ગો પ્રકાશન સંસ્થાઓએ બહાર પાડી અમૂલ્ય મથન ભાષાતર પૂરું કરવા વિનંતિ છે.

“કશ્ચરી”

અભિનંદનનો સંદેશો

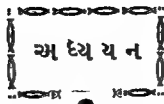
હાર્દિક આશીર્વાદ

કાણ્ય એવા આ પંચમકાળમા પણ આપણી પાસે પૂર્વજોનો વાગ્દેશ તો હરકેમ્પિત ગૌરવ અર્પે તેવો છે. એમા રમણીય અને સતોહર શિલ્પકલાના અદિતીય નમ્રતા અમા દેશવંશ પ્રજામનપત્તી શાન્તસૂતિઓ અને વિવિધ તત્ત્વકલાથી ભરપૂર આગમ સ્પષ્ટિય અગ્રપદે છે.

એ આગમ વારસા માટે એક વખત એવો સમય હતો કે જ્યારે તે એક બીજને મોઢે અપાતો હતો પણ જનકાસે એમા લટાડો આવતો ગયો, એટલે પૂ. શ્રી દેવદિગ્ગજિ ક્ષનામ્પ્રમુજને તાડ પત્ર ૫૦ લખાવી સેવો પડ્યો અને એમની આ કનાને વિક્રમવત્તા અનેક પૂ. મહાત્મા મહર્ષિઓએ આગમો વખ્યા અને લખાવ્યાં. એના નમ્રતા આપણી આખોને હારે અને હવેને મુગ્ધ બનાવે એના જી. ૧ જી. ૧ જાન્ય કારના હજી મેજી છે. હજી થોડા વખતથી પાશ્ચાત્ય વેદાનિકાએ આકાશમા ચમકતી વિજીનીને જ્યોત્ત્વ પર પેના કરીને ભાન્તવસીઓના વાસુ ધરમાર્થી દીવેનિયા દીવા એછા કર્યા અને વિજી દીપકો આવ્યા અજ રીને મુદ્દલુકના વિગતારી, લખ્યા લખાવવાની મહેનત આછી થઈ એટલે આપણા આગમ વારસાનો વિકાસ મદનુગતા ૫૦ થોડો થોડો અગ્ર માડવો પછી તો એના સાના વિસ્તાર માટે આગમ દીવાકર આગમે હારક પ આચાર્યદેવ શ્રી રાગરામદે ચરીધરજીની પ્રેરણા થઈ.

એ પ્રેરણાને સુત નિવમ્પી ગેડ દેવચંદનાવલાઈના સુપુત્ર મુલાનચંડ લાઈએ વસારી વીધી અને પોતાના પિતાના અમરુથે આ મંદા રૂપાળી અને એ સરથાનુ ૭૩ નામ ૧૫૩ ૩ રીજ સેવા મગ્ધાએ કરી છે. એને માટે અમારો એ જ આશીર્વાદ છે કે આ સરથા વિગ્ધવ નહ, અને જમના લોકોના હૃદયના અધકાને ઉચેનનાર આગમનો પ્રકાશ દેસદેશ, આગેગામ, ધરેધરે, પદ્મવે એવી ગંગા નમવે એજ, એ મંદરનાના કાર્યવાહમને અમારા ધર્મલાલ.

લી. પં. નિપુલ્લમુનિજી-કલિતમુનિજી દા. લલિતમુનિના ધર્મલાલ (નવવારી)

[લેખક આચાર્ય શ્રી વિજયરામસુરિયલ ઉડાના-ચાણરમા]

અધ્યયન એ આત્મોન્નતિ માટેનું પરમ સાધન છે. આથી જ પ્રાચીનકાલમાં શાસ્ત્રીય પદ્યાર્થના તત્વજ્ઞો દ્વારા પરપરાએ જળવાતું આપણને સળી રહેલું જ્ઞાન પ્રાચીન અનેક સાધનો આ વસ્તુની સાક્ષી આપી રહેલ છે. વૈજ્ઞાનિક સાધનોની અવિષ્કારની સ્થિતિમાં પૂ. પૂર્વોચાર્યભગવતેએ આધ્યાત્મિક તત્વજ્ઞાન રૂપ આગમોદ્ધૃત દર્શન શાસ્ત્રોને મહાભયંકર દુર્લભાદિમા સાચવીને આપણને સમર્પિત કર્યું હોય તો તે પશુ પૂર્વકાલીન પદનપાદન સીતીને જ પ્રતાપ છે.

પ્રાચીન પદનપાદન પદ્ધતિ સર્વદર્શનવિષયવિષ્ટી અને વ્યાપક હતી. તેમજ શિષ્યપ્રશિષ્ટની પરપરામાં સૈદ્ધાન્તિક મહાવિદ્યાઓના જળનવા સુધિ વિનવાદિ ગુણ સમૃદ્ધને ચોપવાવાળી હતી. વળી તે કાલના અન્ય મહાનિદાનોના સાથે વાદવિવાદમાં અભ્યાસોને અપરાજિત બનાવે તેવા પ્રકારની હતી. વ્યાકરણ ન્યાય, જ્યોતિષ આદિ વિષયમાં પણ સ્વાઘ્રથી હતી. ભેદજ્ઞાનનો અભાવ હોનાથી લિન્ન લિન્ન સ પ્રદાવના સુનિએ એક ગુરુ પાસે વ્યવસ્થિતપણે સમર્થાનક રક્ષાપૂર્વક પદનાથે રહેતા હતા. આથી પાઠ્યક્રમ, વ્યવસ્થા, નીતિરૂપિતિ કત્યાદિ સુદર હોવુ જોઈએ એમ અનુભવ કરીએ તે વધારે પડતું નથી જ.

હવે આજના જગત તરફ દષ્ટિ નાખીને જોઈશુ તો માલુમ પડશે કે ભારતપ્રમુખ સર્વ દેશોમાં લૌપાક્રીય ધોરણપૂર્વક શિક્ષણુલભા ચાલેને વિદ્યાપ્રચાર થતો જાય છે. વિલિન્ન દાર્શનિક નેતાઓ પણ પોત પોતાના દાર્શનિક શાસ્ત્રોના વ્યાપક પ્રચાર માટે મહા પ્રયાસો કરે છે અને તે પ્રયત્નો સેવીને પોતપોતાના તીર્થધામોમાં શિક્ષા મંદિરો વિદ્યાનયા આદિ સ્થાપે છે તે પ્રમાણે અન્ય વિદ્વાનો તે તીર્થધામોને વિદ્યાધામો મનાવે છે. આજની શિક્ષાથી કેળનાયેન વર્ગ પણ શક્તિશાળી અને જિજ્ઞાસુ બનતો હોવાથી તેમની પિપાસા દર્શનિક પ્રથા તરફ વધતી જાય છે એના આ કાનમાં આપણે પણ આપણી તીર્થભૂમિઓમાંથી માર્ગ પણ એક તર્થભૂમિને પસંદ કરીને વિદ્યાયુમિ કરી લઈએ, જેથી આપણા આગમોદ્ધૃત શાસ્ત્રોની પુન સમૃદ્ધિ નહિ નહતા જગત સન્મુખ તેને લાવનાર મહાવિદ્વાનો ખડા કરી શકીશુ. અન્યોન્ય સહકાર આપી નતવાને લીધે ઘણા ઘણા વૈર રિદોષકથ વિષ વરસાનનારા પ્રશ્નો પણ આપોઆપ શમી જશે. આપણી શ્રા ય રિંધ સધના સ્થિતિ પપુ સુદૃઢ બનન આગમોદ્ધૃતઓની વિત્તલતા પણ ઘટશે. આ પ્રમાણે શ્રી જૈનશાસનના મહત્વશાળી અગરૂપ અધ્યયનને અગીકૃત કરીને કલ્યાણકામી મહાત્માઓ શિનસુખ સાથે એ જ, અલિના.

અભિનંદનનો સંદેશો

નર રવ્યંદ્ર લાનભાઈ જૈન પ્રગતકેદાર ૬૩ તરફથી જૈન સાહિત્યનો થતો પ્રચાર સ્તુત્ય તે માટે તન મન અગર ધનથી મદદ કરનાર પણ ધન્યવાદને પાત છે તે સગ્યા વધુને વધુ જૈન સાહિત્યનો પ્રચાર કરતી એ શુભ અભિલાષા

લી પ. શ્રી પ્રવીણવિજયજી તથા પ. શ્રી મહિમાવિજયજી (જામી)

આણ્વેયિક જમાનામાં જૈન ધર્મનું સ્થાન

[લેખક : આચાર્ય શ્રી દાનસાગર સુરિશ્વ-માદૃગા]

આપણા પૂર્વજોએ જૈન ધર્મ અને તત્ત્વજ્ઞાનના લખેના પ્રથેના સંગ્રહન અને પ્રકાશન તથા પ્રચાર માટે આપણે જ્યારે ખૂબ આગ્રહ રાખીએ છીએ અને એ કાર્યની પાછળ અથાગ થઈ અને ઘણું ધન ખર્ચવામાં આવે છે ત્યારે સામાન્ય જનતા મનમાં અને સુધ્ધિશાળી વર્ગના મનમાં પણ એ પ્રશ્ન ઉત્પન્ન થાય છે કે માનવ જાતને સંસ્કૃતિની દિશામાં પ્રગતિ શકે કેમ? હજારો વર્ષ વીતી ગયા અને થી તીથેકર દેવોએ પ્રથેનો માર્ગ અનુસરતા અનેક યુગ વીત્યા છતાં શું આપણે હજુ એના એ પુસ્તકો અને એનાં એ સિધ્ધાંતોનું જ અવલંબન લેવાનું છે? આપણે હજુ શું એટલી માનસિક અને આધ્યાત્મિક પ્રગતિ સાધી નથી કે દાર્શનિક નવું નિષ્પત્તિ શકીએ અને માનવજાતને પ્રગતિને માર્ગે વધુને વધુ આગળ લઈ જઈ શકીએ?

આવે અવાન દરેક વિચારકના મનમાં ઉપસ્થિત થાય એ સ્વાભાવિક છે, પરંતુ અત્યારના સંજોગો દરેક રીતે વિચારતા એના જવાબ પણ તરત મળી રહેશે.

મુખ્ય પ્રશ્ન એ વિચારીએ કે માનવ જાતે પ્રગતિ સાધી છે ખરી? ભૌતિક અને સામાજિક સુખ સગવડો ઉપજાવવાની દૃષ્ટિએ કોઈ કહેશે કે મનુષ્યે જરૂર અશૂદ્ધ પૂર્વ પ્રગતિ સાધી છે આ નિષ્કૃષ્ટ પણ બરાબર નથી. પૃથ્વી ઉપરની આટલી વિશાળ માનવ વસ્તીમાંથી ગણના ગાઢવા લોકો જ આ ભૌતિક પ્રગતિના લાભ મેળવી શકે છે અને પશ્ચિમીએ તેઓ બાકીના લોકોને શુનામ અને પછાત દશામાં રાખવા પ્રયત્નો કરે છે.

ઉપરાંત આ ભૌતિક પ્રગતિ મનુષ્યને અત્યારે એવા સ્થાને લઈ ગઈ છે કે જ્યાંથી સંપૂર્ણ વિનાશ હાથવેંતમાં દેખાય છે. અણુબોમ્બ હાથડોળન બોમ્બ વગેરે મહાભયકર શસ્ત્રોની શોધને લઈને દરેક વિનાશ દૂર નથી દેખાતો અને આવા વિનાશાત્મક શસ્ત્રો હાથમાં હોના છતાં મનુષ્યને એક બીજા પ્રત્યે વિશ્વાસ કે સમભાવ ઉત્પન્ન નથી થતો. અવિશ્વાસ, અસહિષ્ણુતા, અન્યની જીવનરીતિ પ્રત્યે અભાવ, ક્રુર સર્વશોષ - આ અને આવી વૃત્તિઓનું પ્રાબલ્ય એજ સર્વત્ર દૃષ્ટિગોચર થાય છે.

માનવજાતની ઉત્પત્તિની શક્યતામાં જેવું વાતાવરણ હતું તેનું જ વાતાવરણ અત્યારે હવાત છે એમ માની શકાય જ ગલને કાપડો, હરિફેને ગાંઠવાની વૃત્તિ, અથવા શું દર્શાવે છે?

આને શું આપણે પ્રગતિ ગણીએ? સામાન્ય જોઈ તો આને અવગતિ જ મળે. સર્વતોમુખી વિનાશની ખીકમાં જ પગેપગ ઘૂમીને ચલી હોય તો જાનને પ્રગતિમાં જીવન ગણીએ કેમ શકાય?

અત્યાર સુધીની માનવજાતની આવી પ્રગતિનું સર્વવૈકુંઠ તપાસતા જણાવ છે કે આપણે ખરી પ્રગતિ તો નથી જ સાધી એ નિર્નિવાર છે. આનું કારણ શું?

સદ્ગામને માનવજાતમાં હજુ પણ થોડી વ્યકિતઓ છે કે જેઓ હાલના પ્રવાહોને ચિંતાજનક ગણીને પૂર્વજોના વારસા તરફ આસાનથી નજર દોડાવે છે. જૈન ધર્મે પ્રથેવ સત્ય, અહિંસા, અપરિગ્રહ, સમભાવ વગેરે મહાત્મ્ય સિધ્ધાંતોનો અમલ એજ અત્યારે માનવજાતને વિનાશને પંથેથી પાછો વાળશે એમ નિઃશંક સમજાય છે.

અત્યારે ફરી વખેવ અપકામમાં પ્રકાશ દૃષ્ટિએ ચ ચતે હોય તો તે એક જ દિશામાં છે. તીર્થંક.

દેવો, ગણપદો, આચાર્યો વગેરે ને વારસો મૂકી ગયા-છે તેવું ફરી અને ફરી ઉચ્ચાર્યું તેનો અમલ અને વધુને વધુ પ્રચાર આ વસ્તુ જ માનવજાતને અવનતિને પ'થે જતી રોકશે.

અને એટલે જ આપણા પ્રાચીન ગ્રંથો આ તકે અમૂલ્ય બને છે. એ જાગૃતી રાખવા તથા તેનો અશ્વિત પ્રચાર કરવો એ આપણી પ્રથમ ફરજ બને છે.

જેન શાસ્ત્રોમાં અનેકવિધ ગાનની જે તલચર્ચા મીમાંસા આપેલી છે, વિધવિધ નિયમનાં પુસ્તકોમાં જે અમૂલ્ય ખજાનો ભરેલો છે તે તપાસતાં જીવનનું કોઈ ક્ષેત્ર એમાંથી રહી જતું હોય એમ ન લાગે જે નેપથ્ય અને નેટલા પ્રમાણમાં નેપથ્ય એ બધું તેઓ આપણે માટે મૂકી ગયા છે.

અમૂલ્ય અને સનાતન એવાં સત્યો કે જે તીર્થ'કર દેવો મનુષ્યને આપી ગયા છે તે જૂની ક્ષણિક સુખ માટે આપણે બીજા માર્ગે વળી ગયા છીએ એટલે મર્ચન દુઃખ, રોગ, વિનાશ વગેરે દેખાય છે. માટે ફરી ફરીને વીતરાગના માર્ગે જવાનું અનિવાર્ય બને છે-એમાં જ મોક્ષ છે, એમાં જ આત્મ'તિક સુખ છે.

અભિનંદનનો સંદેશો

જેન સંધના આધારસ્થળ આગમો અને તાર્ત્વિક ગાનપૂર્ણ પ્રકરણગ્રંથો દુરાપ હતા. અનેક જિજ્ઞાસુ-જ્ઞાને એ ગ્રંથોનો અભ્યાસ કરવા ઘણી ઘણી મુશ્કેલીઓ સહવી પડતી, પણ જેન સંધના અબદુલ્લે સુસ્ત શહેરમાં શ્રી દેવચંદ લાલભાઈની અકરૂપ ઉદારતાથી પ્રકાશન સંસ્થા સ્થાપિત થઈ ત્યારથી અભ્યાસકોના મુશ્કેલીઓ મહજ દૂર થઈ અને અભ્યાસકોનો ઉત્સાહ વધ્યો ગયો. ગાનગિયમના પૂર્ણ થતી ગઈ. માથે જ આ મં'યાએ પોતાના જન્મ પછી સેંકડો અનુભવ ગ્રંથો પ્રસિદ્ધિ આપીને જિજ્ઞાસુ હૃદયોને સંતોષ્યા છે, એમ કહેવું એ તદ્દન સત્ય છે.

આ સંસ્થાના કાર્યવાહકો પણ અમૂલ્ય-વૃત્તિને અનાધિત ચાચરી-જ્ઞા છે, કારણકે સમાજના પ્રત્યેક આચાર્ય કે મુનિપૂંગવો દ્વારા પ્રકાશનોમા સહકાર લે છે અને જેમ બને તેમ શુદ્ધ અને જલદી ગ્રંથ પ્રકાશનો. થાય તેની પૂરી કાળજી-તકેદારી રાખે છે એમ પ્રત્યક્ષ અનુભવાય છે. જે જે આચાર્યો કે મહાપુરુષો જેવો જેવો સહકર આપે છે, તેઓનો ઋણીભાવ પણ વ્યક્ત કર છે.

આ સંસ્થા અઘલત શૈલીથી વિશદ સપાદનો દ્વારા નવા અપ્રમિદ્ધ અનેક આગમ તેમજ પ્રકરણગ્રંથો પ્રકાશમા લાવે અને ગાનગ્રંથો પ્રચલિત કરે એજ એક મંગલકામના.

લી. આચાર્ય'દેવ શ્રી વિજયભુવનતિલક સૂરીશ્વરજી મહારાજ
(બેરસદ)

અભિનંદનનો સંદેશો

આગમોદ્ધારક આચાર્ય મહારાજ શ્રીમાન સાગરાનંદ સૂરીશ્વરના મદ્દુરદેશથી અને પ્રેરણાથી સંસ્થાપિત થયેલ શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ દ્વારા શ્રી જેન પુસ્તકોદ્ધાર સંસ્થાએ અત્યાર સુધી સો લગભગ ગ્રંથો પ્રસિદ્ધ કરેલ છે તેથી આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, મુનિવંશી વગેરેને અત્યંત લાલ થયેલ છે. સંસ્થા માસમાં સાત કામ બજાવે છે. જેથી અન્ય આગમ પુસ્તકોને પ્રસિદ્ધ કરવા ઘણી સારી રીતે પ્રયાસ કરી રહો તે પ્રયાસ અદ્યતન પામો અને જો લાલ લો અને આપો એ જ. ધર્મસાધન કરસો.

લી. આચાર્ય શ્રી તત્ત્વજિજ્ઞાસુ સૂરી
(સાચુંદ)

જિનવચન રૂપ શાસ્ત્રોનો ઉપકાર

[લેખક :- સુનિશ્ચી ભદ્રંકર વિજયજી, જૈન વિદ્યારાજા-અમદાવાદ]

નમઃ શ્રોઃ પ્રવચનાય ।

જદ્દ ઇચ્છહ પરમપર્યં, મહત્ત્વા કીર્તિં સુવિસ્થિતં ભુવને ।

તા તેલુલ્લુકુદરણે, જિજ્ઞવયને ગાયરં કુળહ ॥૧॥ ”

શ્રી જિનેશ્વરોના સુખાર્થી લગ્ય જીવોને હિંદીને એવો ઉપદેશ છે કે ‘જો પરમપદ-મોક્ષની ધ્વજી મોઢા અથવા ત્રણ સુવનના વિસ્તૃત ઉજ્જવલ કીર્તિની ધ્વજી હોય તો ત્રણે લોકને ઉદ્ધરવામાં સમર્થ એવો શ્રી જિનવચનમા આદર કરો ’

આ ઉપદેશમાં જિનવચન રૂપ શાસ્ત્રોનું મહત્ત્વ જણાવવા સાથે જીવને સુખ આપવાનું સામર્થ્ય એ શાસ્ત્રોમા જ છે એમ જણાવ્યું છે.

શેઠ દેવચંદ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ સમિતિએ શું વિશિષ્ટ કાર્ય કર્યું છે તે સમજવા માટે પ્રથમ શાસ્ત્રોના ઉપકાર અંગે થોડું સમજ લઈએ.

જીવનું અનાદિ અસ્તિત્વ છે તેમ તેને લાગેના કર્મો પણ અનાદિ છે, આ કર્મોના સામાન્યત્વા આદિ પ્રકારો છે તેમા સુખાત્મા મોહનીયની છે, મોહનીયમા પણ મિથ્યાત્વ મોહનીયનું જળ પણ અહિંતકર છે. ત્યાં સુધી આત્મા ઉપર તેનું પ્રાબલ્ય હોય છે ત્યાં સુધી જ આસ્તિ મોહનીય એટલે કોષાદિક કષાયો, હાસ્યાદિ નોકષાયો અને વેદોના આવેશ પણ આત્માને ત્રાસ આપી શકે છે અને એ દરેકના દયાણુથી પરાલભ પામના આત્માને માનાવરણીન આદિ બાતી કર્મો તથા વેદનીય આદિ અધાતી કર્મો પણ વિવિધ પ્રકારે સતાવે છે, વધારે શું? જીવ એ ત્રામભાથી છૂટના માટે સહાયક માની જેમા હંમેશા લવચાવા કરે છે તે પુણ્યકર્મ પણ સહાય કરવાને બદલે ઉપરુક્ત મોહના અંગે આત્માને શત્રુની ગળ્લ સારે છે. એમ પણ કહી શકાય કે એ સાલચયી વિશ્વાસુ બનેના જીવે પુણ્યને પોતાનું માનીને તેના મંડ કરી દુઃખમાથી છૂટવાને બદલે આજ સુધી અનેકવાર દુઃખના દુઃખગંગા પણ જીભા તપી છે. આવી નિઃશ્રમતા પણ જીવ અનાદિ કાળથી ભોગવતો રહ્યો છે, જીવ અચાનકી (શાસ્ત્રોપલેખા અનાદરથી) હજુ તેને પોતાને દુઃખનું કારણ સમજતું નથી. સુખ માટે રાત દિવમ સખત પ્રયત્નો કરવા જીવ, વિવિધ ઉપાયો કરવા રૂપ વગળા મારવા જીવ દુખીને દુખી જ રહ્યો છે. એનું નૌનિક કારણ છે ગિર્યાસાનથી સખજમા નહિ આવતો ઉપરુક્ત મોહ !

એમ જતા સર્વ જીવો એ મિથ્યાજ્ઞાનને પણ જોળખી સકયા નથી, વસ્તુતઃ તો જ્ઞાન એ જીવને મનઃમિદ્દ ગુણ છે, પણ મોહ એ જ્ઞાનને મિથ્યા-જેવદં કરી દે છે અને એનું મિથ્યા બની ગયેલું જ્ઞાન અપકારી પણ મોહ વગેરેના સખગને ઉત્કારી તરીકે જોળખાવે છે, ઉપકારી પણ આત્માના હિતચીઓને અપકારી તરીકે જોળખાવે છે, ક્ષવ સ્વરૂપે પોતાના હિતચીઓ પ્રત્યે પણ તિરસ્કારની વાગણી પેદા કરી અપકારી શત્રુત્વ મોહાદિ પ્રત્યે સખાનવરણિ પ્રગટાવે છે.

આમ આત્માના કદર શત્રુઓ તુલ્ય મોહ અને અજ્ઞાનને વશ પડેલો જીવ વિવિધ ભાવોના સમગર્ભ

આનંદનો અને વિશેષમાં દુઃખનો અનુભવ કરે છે. એ જ તેનો સંસાર છે. એ જ એનું મૌલિક દુઃખ છે. એને વશ પડેના સર્વ જીવો પોતપોતાનું ઈષ્ટ મેળવવા અને અનિષ્ટથી છૂટવા પરસ્પર ઝગડે છે. એમ સંસાર ઝગડાઓનું કેન્દ્ર છે અને તેમાં કુટાતા જીવો ઝગડાઓથી રિખાચ છે, એમ પણ કહી શકાય.

જેમ સંસારની અને તેમાં લખના જીવોની ઉપયુક્ત સ્થિતિ અનાદિ છે તેમ તેને ઓળખાવનાર અને નેમાંથી છોડાવનાર શાસ્ત્રો અને શાસ્ત્રકારો પણ અનાદિ છે. તેના રૂપ સ્વરૂપ મોક્ષ, મંસારનાં અને મોક્ષનાં કાન્દો તથા સંસારી અને મુક્તાત્માઓ પણ અનાદિ છે.

મોહ જેમ જીવોને પરસ્પર કલેશ કરાવે છે તેમ શાસ્ત્રો-શાસ્ત્રકારો એ કલેશોને શાન્ત પણ કરે છે, માટે આર્યદેશોમાં સર્વ વ્યવહારોમાં એક યા બીજા રૂપે શાસ્ત્રને માન્ય રાખવામાં આવ્યું છે. પંચો, સમાજો, કોર્ટો, રાજ્યતંત્ર વગેરે દરેકને પરસ્પરના કલેશમાંથી બચવા બચાવવા માટે કોઈને કોઈ નિયમોનાં (મર્મદાનો) અધાર હોવા પડે છે. એ નિયમો પણ એક શાસ્ત્ર છે.

દરેક વ્યવહારને અંગે નિયુક્ત ધ્યેયી તે તે બંધારણીય મર્મદાને જે અનુસરે છે તે ન્યાયી અને નહિ અનુસરનારો અન્યાયી ગણાય છે. એમાં અત્યેદ બોલો યતાં તુરત તે તે બંધાણને આગળ કરી મતભેદ ભાગવાના આવે છે અને તે બંને પક્ષો કબૂત રાખે છે, સહી-સાક્ષી, દગ્તાવેળો, કબૂલાતપત્રો વગેરે બધું આના આધાર ઉપર જ રચાયેલું છે એમ લિખ લિખ વ્યવહારોમાં ઉપયોગી તરીકે સ્વીકારાએનાં એ બધાં બંધારણોને એક યા બીજા રૂપમાં તે અંશમાં શાસ્ત્રો કહી શકાય.

એમ વિચારતાં સમજશે કે લિખ લિખ જરૂરિયાતવાળા, લિખ લિખ વિચારવાળા અને એથી ભિન્ન ભિન્ન માર્ગવાળા પણ જીવોને એક વિચારવાળા અને એક માર્ગવાળા બનાવી કલેશથી બચાવનાર શાસ્ત્ર વિના જગતને આશુ જ નથી અને ચાલે તેમ પણ નથી. કહી શકાય કે શાસ્ત્રો વિના જગતનો કોષ્ટ પણ સદ્વ્યવહાર ચાલી શકે તેમ નથી. એમ બાલ જીવન માટે પણ શાસ્ત્રની આવશ્યકતા, અતિ આરવકતા છે જ, હાં આ શાસ્ત્રોને માન્ય કરી અનુસરવાની શક્તિ-યોગ્યતા પ્રાપ્ત મનુષ્ય જીવનમાં જ દોષ છે, માટે માનવજીવનની શ્રેષ્ઠતા છે.

એમ છતાં એ પણ સાચું છે કે એવાં શાસ્ત્રો હોવા છતાં કલેશોનો અંત આવ્યો નથી, આવતો નથી, તેનું કારણ આત્મા અને જડને પરસ્પર વિરોધ હોવાથી જે આત્મિક કલેશો જીવમાત્રમાં ચાલે છે તે છે. ન્યાય સુધી આત્મિક કલેશો શમે નહિ ત્યાં સુધી બાલ કલેશો ઠાટી ઉપાસે પણ શમે નહિ, કાન્ધ એ છે કે બાલ કલેશોનો જન્મ આત્મિક કલેશોથી છે.

આ હકીકત વિશિષ્ટ ગાંધીઓ પોતાના ગાંધી બાણીને બાલ અને આંતરિક કલેશોનું શમન કરવા માટે જે જે નિયમો જગત સામે રજૂ કરે છે તેને ધર્મશાસ્ત્રો કહેવાય છે. આયુ' શાસ્ત્ર તે જ વારંવાર રીતે રીતે સત્ય અને પૂર્ણ હોઈ શકે કે નોના કચક સ્વયં બાલ આત્મિક કલેશોથી સર્વથા મુક્ત થયેના, એથી પ્રગટેલા ગાંધીને યોગે જગતના ત્રૈકાલિક વ્યવસ્થાને જાળવનારા અને કૃતકૃત્ય થયેના હોવાથી નિઃસ્વાર્થ પરોપકાર દિશ્તિવાળા હોય. એવા શાસ્ત્રકચક શ્રીગિનેશ્વરો જ હોઈ શકે માટે તેઓનું વચન આરવચન હોઈ શાસ્ત્ર કહેવાય છે.

એણે અનાદિ કાળથી જીવોના બાલ આત્મિક કલેશોને શમાવનાનું કામ ચાલુ રાખ્યું છે. આજે પણ જો જ જીવ કલેશોને શમાવી શકે છે એમ કહેવું જરાય અતિશયોકિતવાણું નથી કે ન જિનવચનના બને સંસારવર્તી જીવોનું જરાય અતિશયોકિતવાણું નથી જીવન સનામત છે. માતા પણ ગર્ભનું સ્તન અને પાલન કરી શક્તી હોય કે કાઠી, કવચા જેવા જીવો જગતમાં જીવી શકના હેતુ તેમાં શ્રીગિનકથિત દયા-દાન

વગેરેના જ પ્રતાપ છે. ખાલું પીલું કે લેલું 'દેવું' વગેરે સામાન્ય પ્રતિઓમાં પણ જીવ ને વિવેકને યોગે જીવન જીવી રહ્યો છે તે વિવેક શ્રી જિનવચનમાથી પ્રગટેલો દીપક છે કે જેના બળે જગતના સર્વ વ્યવહારો વ્યવસ્થિત ચાલે છે. ટૂંકમાં કહીએ તો જિનવચન વિના દક્ષિણ પશુ જીવલું તે જીવન નહિ પણ બેખમ છે દેહતું રક્ષણ આપીએલાસથી યાચ છે તેમ આત્માનું રક્ષણ શાસ્ત્રોથી યાચ છે.

વધારે શું ? એ શાસ્ત્રો જગતને આપવાને યોગે તો તીર્થંકરો ઉપકારી છે. એમને! મહાન ઉપકાર એ શાસ્ત્રોની ભેટ જ છે કે જેમાંથી જીવને બાહ્ય અવસ્થાંતર જીવન જીવનાની સઘળી સમજ મળે છે. એ ન હોત તો આ જગતમાં ખીન્ને કોણ એ હકીકત શીખવી શકત. આજે જે વારસાગત હિતશિક્ષા વડીલો વગેરે દ્વારા પણ મળે છે તેનું પણ મૂળ તો શાસ્ત્રો જ છે.

લોકવ્યવહારમાં પણ એક ચા ખીજા ઉપે શાસ્ત્રના બળને સ્વીકારવામાં આવ્યું છે કારણ કે તેના વિના કોઈ વ્યવહાર ચાલે તેમ જ નથી.

આ વિચારતાં જણાશે કે જીવનના દરેક વ્યવહારને અગે જે નિયમનો કે માર્ગો કિતકર છે તે બધાં ય શાસ્ત્રોના એક અંશ રૂપ જ છે. એમ કહેવું જોઈએ કે શાસ્ત્રાંએ ત્રણે કળમાં ત્રણે જગતના જીવોનું 'હિત સાધવાનો માર્ગ' આપ્યો છે, આપે છે અને આપશે. એનું મહત્ત્વ ગાવા મારે ઉપકારનું વર્ણન કરવા શબ્દો ઓછા પડે.

આવા શાસ્ત્રોને જીવંત રાખવા અને જગતમાં પ્રચારવા, એ સર્વ દાનો પૈકીનું શ્રેષ્ઠ દાન છે. કોડો સોનૌયાનું દાન જ્ઞાનની એક પંકિતની બરાબરી કરી શકતું નથી, કારણ કે જ્ઞાનનું દાન બધા દાનો કરતાં વિશિષ્ટ છે. તે આપવાથી ખીજાની જેમ ખૂટતું નથી, આપનારને પણ વધે છે, લેનારને ખીજા આગામી ભવોમાં પણ સાથે જાય છે, તેને કોઈ ચોરનું ભૂટનું, બાળનું, કે નાશ કરી શકતું નથી. એના રક્ષણ મારે તિભેરીઓની કે પહેરમીરોની આવશ્યકતા નથી, કાગળ કે જ્ઞાન ચુલુ છે. એનું દાન લેના સાધનોના દાનથી અર્ધ શકે છે. એનું મહત્ત્વનું કામ શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જેન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ તરફથી નિઃસ્વાર્થ વૃત્તિએ કરવામાં આવ્યું છે. તેના સ્વપ્ન મહોત્સવ ઉજવાય એ યોગ્યની યોગ્ય કદર કરવા તુલ્ય છે. સુચેયુ કિં બહુના ?

અભિનંદનનો સંદેશ

સુરત છે નગરી અલબેલી, જિનધર્મતણા પ્યજ ધરનારી,
છે ધન્ય અરેખર એ નગરી, જે ધર્મ વૃધિને કરનારી

લી. માવજી દામજી

(ધાર્મિક શિક્ષક, બાણ પનાલાન સ્તુપ, પામકુની, મુંબઈ-૭)

● આરત જેન જ્ઞાન વિહાર ●

[લેખક કુલચંદ હરિચંદ દોશી (મહુવાકર) - પાલીતાણા]

જૈન ધર્મ એક વખત વિશિષ્ટ ધર્મ ગણાતો જૈન આગમ સાહિત્યે તો પશ્ચિમના વિદ્વાનોને મુગ્ધ કર્યો છે જૈન તત્ત્વજ્ઞાન આજે પણ અદિતીય ગણાય છે જૈન સાહિત્ય જગતના સાહિત્યમાં સમૃદ્ધ અને વિશિષ્ટ ગણાય છે જૈન ધર્મે જગતને અહિંસાનો મહાન સંદેશ આપ્યો છે જૈન જ્યોતિર્વંશએ વિધવિધ વિષયોના અમૂલ્ય પુસ્તકો આપ્યા છે જૈન ગાવલકારોના ખળનામાંથી જગતના ચોકમાં હજી થોડા જ રત્નો બહાર આવી શક્યા છે જૈન સિદ્ધાંતો અને આચારોનું જીવન વિકાસમાં ઉચ્ચ સ્થાન છે જૈન દર્શન ધણી જ જાતી પકિતનું શિક્ષણ છે જૈન સિદ્ધાંતો અને આચારોનું જીવન વિકાસમાં ઉચ્ચ સ્થાન છે જૈન દર્શન ધણી જ જાતી પકિતનું શિક્ષણ છે એના મુખ્ય તત્ત્વો વિજ્ઞાનશાસ્ત્રના આધાર પર રચાયેલા છે વિનાશ અને યુદ્ધોથી નાસ્તી ગયેલી દુનિયાની મહામજાઓ અહિંસાનો સંદેશ સાલળવા અને સમજવા લાગી છે આવતીકાલ વિશ્વશાંતિને માટે એ પથે વિચરવાના પગરજુ દેખાય છે

જૈન સાહિત્યના આવા રત્નો ભારતના જુદા જુદા ભાગોમાં લોકોમાં પડ્યા છે એ અથ રત્નોનું પૂરું સંશોધન પણ થઈ શક્યું નથી કેટલાક તો પદારામાં પૂરાયેલા પડ્યા છે દર વર્ષે ઉપકર્મનો ભોગ થાય છે સૂર્યનો પ્રકાશ તે અથ રત્નોને મળતો પણ નથી જૈન દર્શન ઉપરના આવા હજારો-નાઓ અથ રત્નો આપણી-જૈન સમાજની-જૈન ધર્મની અરે ભારતની અને જગતની મોઢામાં મોઢી મૂકી છે

આપણા પૂર્વ પુરોહિતોએ તો જ્ઞાનની વૃદ્ધિ માટે આ અથરતો તૈયાર કરાયા સલાહ માટે મંત્રલોકોમાં રાખ્યા પણ એ કોન દાખડામાં પૂરી રાખવાના ધરેલા નથી ધણા તો એવા અથરતો છે કે જગતના ચોકમાં આવે તો જગતને નરી દ્રષ્ટિ-નરી ભાવના-નરી પ્રેરણા નથી શકિત અને નરી ચેતના આપી જાય

જૈન સમાજ તો દાનધર ગણાય છે જ કરોડોનાં દાન મહાપુરોહિતોએ આપ્યા છે મહાનતીર્થો તત્ત્વો છે કળામય મંદિરો જગ્યાએ જગ્યાએ બાંધ્યાં છે ૭ જ્ઞાનલોકો રચ્યા છે તાડપત્રો ૮ના મોઢા પત્રો ઉપર સોનેરી શાહીમાં હસ્તનિખિત પુસ્તકો લખ્યાં છે કરોડોના ખર્ચ કરી જીવનને ધન્ય બનાવી ગયા છે

આ આપણા પૂર્વ પુરોહિતોએ અજુટ-અણુઓન વારસો છે તે જ્ઞાન જૈન ધર્મ માટે કે અમુક માટે નહિ પણ જગતના તમામ માનવી માટેના વારસો છે આ અથરતોને સલાહનાનો-રહસ્યોનો સૌ કામનો ધર્મ છે આપણા પૂર્વ પુરોહિતોએ તો આજુબુદી તેની રક્ષા કરી પણ આપણી જનાબદાગી તેથી નિશ્ચય છે અને તે એ કે આ અથરતોના સંશોધન કરતી-તેના નદરો જગતના ચોકમાં મૂકીને જગતને શાંતિને માર્ગે વાળીએ

જૈન સમાજ આજે પણ સમૃદ્ધ છે આજે પણ જૈન સમાજમાં દાનની ભાવના જીવનત જ રવર્ષે સમાજ નામો ડપિયા ખરેખે છે અને ધર્મઉદ્યોત કર્યો જાને છ

આપણે હવે જ્ઞાનનો ઉદ્યોત કરવો છે તે માટે એક જ્ઞાન વિહારની આવશ્યકતા છે

આ જ્ઞાનવિહાર એજ જૈન વિશ્વવિદ્યાનય-સમયનું મુગના આચાર્ય શ્રી વિજયવલ્લભ મૂરારીશ્વરજી જૈન વિશ્વવિદ્યાનયની જે ભાવના હતી તે આવા જ્ઞાનવિહારથી બર આવવા સહન છે એટલું જ નહિ પણ આવા જ્ઞાનવિહાર માટે તો આપણા આચાર્યપ્રવરો પદરથો મુનિરત્નો અને જૈન દાનવીરો તેમજ સમાજના ધડપૈયાઓ બધાને ગૌરવ લેવા જેવું થયે-મધાનો સક્રિય સહકાર મળશે કેમકે પશુ જાતના પશુ વિના કેવળ જ્ઞાનપ્રકાશ અને જ્ઞાનપ્રચારની ઉત્તમ ભાવના આ જ્ઞાનવિહાર પાછળ રહેશે

જૈન સમાજનું આ જ્ઞાનવિહાર સાચું બુદ્ધિયુગ થશે જૈન સાહિત્યનું એક અદ્વિતિય ધામ બની રહેશે

૧ જ્ઞાનવિહાર માટે એક વિશાળ જગ્યામાં સુદર મકાન જોઈએ

૨ જૈન ધર્મના હરતનિખિત તથા મુક્તિ પ્રગટકાનો સુદર સંગ્રહ જોઈએ

૩ જ્ઞાન ભંડારમાંથી મળી શકતા પુસ્તકોની પ્રતો વ્યવસ્થિત જળાધાર રહે તેમ રાખવી જોઈએ

૪ ગોરૂજના કાવ્યના બારણાવાળા ભોખડના કમાટો વસાવવા જોઈએ

૫ જ્ઞાન વિહારમાં એક અદ્યતન મુદ્રણનય-પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ હોવું જોઈએ

૬ પુસ્તકાલય ત્રિભાગ-વાચન લય-અખાસ ખડ-સંશોધન કાર્યોનય-અથ જ્ઞાન કાર્યોનય-નિમામક-વ્યવસ્થાપક કાર્યોનય વિદ્વાનોને રહેતા માટેના રુગો-અભિચિયુક-ભોજનયુક-આરામયુક ચત્તી-સભાગૃહ, મંચ સભાગૃહ વ્યાખ્યાનયુક-જુદાજુદા કાર્યકર્તા માટે નિવાસયુક-સાધુઓ માટે જુદાજુદા થોડા નિહારયુક, પશ્ચિમના વિદ્વાનો માટે સજવડરાખી નિવાસયુક અભ્યાસરૂઠા માટેના જરૂરી ખડો-કોઈ વિદુધી સાધનીઓ કે બહેનોને વિહારમાં થોડો અખત અખાસ માટે રહેલું હોય તો તે માટે જુદાજુદા નિવાસસ્થાન ઉદ્યાન-આરોગ્યલુપન આદિ જરૂરી વિધિવિધ નિવાસસ્થાનો જરૂરિયાત પ્રમાણે તૈયાર કરવાની યોજના હોવી જોઈએ

૭ આ જ્ઞાનવિહાર માટે સુદર ત્રિશાળ વૃક્ષરાજીઓથી મધમધતી સ્વચ્છ હવા પાણી વાળી જ નુકસી મળી શકે તેટલી જગ્યા ભાવનગરથી મુબઈ સુધીમાં કોઈ કેન્દ્રસ્થાને મળે-જ્યાનો સઘનમુદાય સક્રિય સહાય કરે નિરીક્ષણ સત્રે સેનાભાવથી જરૂરી મદદ આપે ત્યાં શક કરવો જોઈએ

૮ આ વિહારમાં જૈન સાહિત્યના ગ્રંથોનું સંશોધન-પ્રકાશન થયા કરે વિદ્વાનો-પાઠ્યાત્મ અને પૂર્વના-પ્રસંગે પ્રસંગે આવે અને અખાસ કરે, સંશોધન આદિ કરે સાધુ મુનિરાજો પણ અહીં ઉચ્ચ અખાસ કરે કોર્ટ કોર્ટ સાખીજી મહારાજ પણ અખાસ આટું રહી શકે જૈન ધર્મના જૈન જૈનેનહ વિદ્વાનોનું દર વર્ષે સમેલન મળે

૯ પ્રેમ પણ વ્યવસ્થિત વ્યાપારી પદ્ધતિથી આવે પાઠ્યાત્મ અને પૂર્વના વિદ્વાનોના પાખ્યાનો યોજવામાં આવે બાળકો-કુમારો-કુવડો-પ્રોટો વિદ્વાનો-બહેનો માટેના પુસ્તકોના પ્રકાશનો યાય

૧૦ એક માસિક ત્રિમાસિક, વાર્ષિક પણ પ્રકાશન થાય વિદ્વાનો તૈયાર કરવા માટેના યોજના યાય અને

તે માટે વિદ્વાન પ્રાધ્યાપકો રાખવામાં આવે આગમ ત્ર યોગુ અદ્યતન પદ્ધતિથી પ્રકાશન કરવામાં આવે-
અગ્રાધ્ય પુસ્તકોનું સરક્ષણ કરવામાં આવે

જૈનદર્શનને જગતના ચોક્કસ મૂકવા માટેના બધા પ્રયાસો યોજાય જૈન ધર્મના પ્રેમીઓ જૈન સાહિત્યનો પ્રકાશ મેળવી શકે અને ભારત તેમજ વિદેશોમાં જૈન ધર્મના સિધ્ધાંતો દ્વારા વિશ્વશાંતિના પ્રયાસો થાય આ સ્વપ્ન કે કલ્પના વિહાર નથી જૈન ધર્મના પ્રેમી સૌ કોનું વ્યવસ્થિત એવું જોઈએ તેમાં જ જૈન શાસનનો જયજયકાર છે અદિતીય ત્ર ચરતોની સુરક્ષા છે, જગતને, સમાજને વિદ્વાનો પૂરા પાડવાની યોજના છે પ્રેસ, પ્રવચનો, પ્રચાર, અભ્યાસ, પ્રકાશન, સંશોધન આદિની બધી શક્યતાઓ આ યોજનામાં છે જૈન સમાજમાં જ્ઞાનનો ભારે મહિમા છે ઘેરે ઘેર ગામે ગામે શહેરે શહેર, પ્રજાએ પ્રજા અને રાષ્ટ્રે રાષ્ટ્રમાં જ્ઞાનનો દીપક પેટાવવાની આ વ્યવહાર યોજના છે

જૈન સમાજના દાનવીરો આવા એક અત્યુત્તમ કાર્ય માટે દાનના ઝરણા વહેવડાવે, આઆર્થ પ્રવરો, પદરથો મુનિરતો તે માટે ઉપદેશ અને પ્રેરણા આપે, ન્યા ન્યા જ્ઞાન ખાતાતું દ્ર વ હોય તે આ માટે આપે અને ભારતભરના પ્રત્યેક જૈન કુટુંબ માત્ર એક એક રૂપિયો આપે તો આવતી કાલે જ ભારત જૈન વિહારના શ્રી ગણેશ મંડાવ

આ યોજનાને મૂર્તસ્વરૂપ આપવા જૈન સમાજના દાનવીરોની એક સમિતિ થવી જોઈએ જે વિહાર માટેના દાનની યોજના વિચારે, જૈન સમાજના વિદ્વાન આનાર્થપ્રવરો ને પદરથો કે વિદ્વાન મુનિરતોની એક સમિતિ આ કાર્યને વેગ આપવા મનાવવામાં આવે, જૈન સમાજના વિદ્વાનોમાંથી એક સમિતિ બનાવવામાં આવે જે યોજનાના હાંનો વિચાર કરે આ કાર્ય ભગીરથ-મોહુ અને ધણુ વિશાગ લાગે છે પણ તેટલું જ અપત્યનુ - ઉપયોગી - જૈન સમાજને ગૌરવ આપે તેણુ અને જ્ઞાનનો સાચો પ્રકાશ કરે તેણુ છે

આ વિહારની યોજનામાં સાધુવિદ્યાપીઠ, સાધ્વીવિદ્યાપીઠ સંશોધન, બહુદ્રપુસ્તકાલય, સમ્રહસ્થાન-અભ્યાસશૃલ, પશ્ચિમ-પૂર્વના વિદ્વાનોને આવકાર, આખ્યાનમાળા, પ્રેસ-અધ્યપ્રકાશન વિદ્વાનોને તૈયાર કરવાનું સ્થાન સાચુ શાંતિનિરેતન અને જૈન વિશ્વવિદ્યાલય આવી જાય છે

સ્વપ્રશ્નિત્તી સેત્રની વર્ષોની ભાવના કોણુ નિચારશે ? બહુ તમા સુધતા

અસ્થિરતા અને સ્થિરતા

[લેખક:—સાહિત્યચંદ્ર ખાલેચંદ્ર હીરાચંદ્ર-ભાલેગામ]

જગતમાં સ્થિર અને અસ્થિર એવી બે જાતની વસ્તુઓ હોય છે. જે હાલતી અગર આલતી નથી તેને સ્થિર અને પોતાની મેળે જે હાલે છે ચાલે છે તેને આપણે અસ્થિર કહીએ છીએ. રેલગાડી, વિમાન અગર મોટર કે ધંત્રો આમે છે છતાં આપણે એને અસ્થિરમાં ગણતા નથી, કારણ કે તેની પાછળ પ્રેરક શક્તિ માનવે નેડેલી હોય છે. આકાશમાં ફરતો ચૂકેલો કૃત્રિમ ચંદ્ર કે ગ્રાહ્ય જેને લપકર વેગથી ફરે છે છતાં આપણે એને સ્થિર જ ગણીએ છીએ. એ બધી કલ્પના જીવ અને અજીવ સંતાની દૃષ્ટિએ આપણે ગણીએ છીએ. એટલે જીવ સ્વયંમેવ હાલે છે, ચાલે છે, આહાર ગ્રહણ કરે છે અને તે પોતા પાસેથી ફર કાઢી પણ નાખે છે, તેથી એને આપણે જીવ ગણીએ છીએ પણ મનુષ્યકૃતિથી પ્રેરણા મેળવેલ જડ ગણાતી વસ્તુ હાલે, ચાલે અને ફરે છે. છતાં તેને અજીવ ગણવામાં આવે છે.

આપણી સામે જોભો રહેલો ધાંભલો, મકાનો, મહેલોતો, નદી કે પર્વતો જે કે જડ હોવાથી સ્થિર ગણાય છે, છતાં આપણે જોઈએ છીએ કે, વહેવા કે મોડા એ બધાં જરા એટલે ધડપણને અનુસરે છે અને વધતા કે ઓછા કળમા નાશ પામે છે એટલું જ નહીં, પણ આકાશમા અનાદિ કાળથી સતત પરિવ્રમણ કરતા નક્ષત્રો, પ્રહો, સૂર્ય, ચંદ્ર અને નિહારિકાઓ અખંડ રીતે પોતાની ધરી ઉપર અને અન્ય ગ્રહનક્ષત્રોની વાસપાસ અખંડ રીતે ફરતાં રહેવા છતાં એ બધા વૃહાવસ્થા અને મૃત્યુ પામતા આવેના છે એટલું જ નહીં, પણ અનેક ગ્રહનક્ષત્રો દેવતા મનાયેલા છતાં એ બધાને પુદ્ગલપુજ અને ગિર જડ તરીકે જ આપણે માનીએ છીએ. મતનય કે જીવ સ્વયંચલિત, સ્વયંપ્રેરિત અને ઉન્નતિઅનનતિને પાત્ર ગણાય છે, ત્યારે પુદ્ગલ કેવળ સંયોગ વિયોગથી પરિવર્તિત થાય છે, પણ એ પુદ્ગલ તરીકે જ હંમેશ રહે છે માત્ર આત્મા ધીમે ધીમે ઉન્નતિના પંથ ઉપર આરોહણ કરી પોતાની વાસપાસ વિંટળાઈ રહેતા આત્મરૂપે ફગાવી દઈ અંતે પૂર્ણ શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરી શકે છે અને ત્યારે જ તે અખંડ આનંદના સામ્રાજ્યમા સ્થિત થાય છે અને ત્યાં સુધી એ એવી સ્થિતિએ પહોંચતો નથી ત્યાં સુધી તેને સ્થિરતા આવતી નથી. પુદ્ગલના સંયોગથી છટી મુકા થવા માટે એને અખંડ પ્રયાસ કરવાની જરૂર પડે છે.

મનુષ્ય જ્યારે સ્થિરતા મેળવવા માટે પ્રયાસ કરે છે ત્યારે તે સ્થિરતા મેળવવાનો માર્ગ સાચો હશે તો આત્મા જરૂર સ્થિર બની અખંડ આનંદ મેળવી શકે છે, પણ જ્યાં સુધી એ પુદ્ગલોના સંયોગોથી છૂટે એટલે મુકત થતો નથી ત્યાં સુધી તે પોતાની અસ્થિરતા છોડી શકતો નથી. માનવ કે જીવમાત્ર અનાદિકાળથી એવી અસ્થિરતામાં રખણ કરતો રહ્યો છે. એ કેવી રીતે રખડપટ્ટી બોચળી રહ્યો છે એવું એને જ્ઞાન પણ નથી. અનંત પુદ્ગલોના એ નવો નવો સખંધ નેડે છે અને અનંત પુદ્ગલોના સખંધ એ તોડી રહ્યો હોય છે. એટલે પુદ્ગલોના સખંધ નેડવાનો અને તોડવાનો એ જીવમાત્રનો નિત્યક્રમ બની ગયો છે. જીવ અનંત કમી કરે જાય છે અને તેના સંયોગ કે વિયોગથી અનંત દુઃખદ કે સુખદ વેદનાનો અનુભવ કરે જાય છે, પણ એ

અકર્માંથી ધૂટી સ્થિરતા કે સાચી શાંતિ ક્યારે મેળવશે એની કલ્પના પણ જીવ કરી શકતો નથી અને એની નિરાધાર સ્થિતિ એને અનુભવની પડશે એ વિષે એ સંપૂર્ણ અનુભુ છે એમાં શંકા નથી.

પોતાની આત્મિક વિચારણામાં અને યોગધ્યાનમાં લીન એવો એક શુદ્ધચુદ્ધ માની અબેલ જંગલમાં જઈ રહ્યો હતો. તેવામાં ત્યાં સામેથી એક અત્યંત દુષ્ટ ડાકુ આવી રહ્યો હતો. એ ડાકુ પોતાના દુષ્ટ વિચારોથી તરભોળ બન્યો હતો. પોતાના યતિક્ષિત સ્વાર્થ માટે કોઈ પણ પ્રાણીનો જીવ લેવો એને મન એક રમત હતી. કોઈ દ્રવ્યધારી વ્યક્તિ હોય કે લગભગ નિર્વંશ ક્ષીર હોય, કોઈ રંક હોય કે સંત હોય, એના હિસાબે એ વધુ જ ગણાતો. કોઈને રંજાડવામાં એને આનંદ આવતો. એવો ડાકુ એ સંત નિર્ધન મુનિની સામે આવ્યો. મુનિ તો આવતા જ હતા. ડાકુએ એકદમ ઘુસે યઈ જોગથી એ સંતને પકડાર કરી કહ્યું: “ઓ માણસ! સ્થિર થઈ જા.” મહાત્માએ શાંતિથી આવવું જ રાખ્યું અને ડાકુને જવાબ આપ્યો કે “હું તો સ્થિર જ છું.” “તું જ શાંત થા. સ્થિર થા.” આ જવાબ સાંભળતાં ડાકુ તો આભો જ બની ગયો. આવો ઉદ્ધત અને નિર્ભીક અડગ માનવ એના જોવામાં પહેલો જ હતો. એ સામે આવી રહ્યો છે છતાં કહે છે કે, “હું સ્થિર છું.” એ આશ્ચર્ય છે. એને વિચાર આવ્યો કે “એ ક્યાં દોડી જવાનો છે? હું તો ધડીના હટ્ટા ભાગમાં એનો નિકાલ કરી નાખું એમ છું” છતાં જોઈ તો ખરો કે એ શું કહેવા માગે છે.” મુનિ આગળ આવીને ડાકુએ પ્રશ્ન કર્યો કે, “તું ચાલ્યા કરે છે છતાં પોતે સ્થિર છું” એમ કેમ બોલે છે? શું તારૂં આ બોલતું જૂઠું નથી?” મુનિ કહે છે, “ભાઈ હું સરીરે ચાલુ છું” એ તું જુએ છે. પણ મને કોઈ જાતનો લોભ નથી. મને કોઈ વસ્તુની ઇચ્છા જ નથી. ક્રોધ, માન અને માયા મારા મનમાંથી દોડી મયેલા છે. જાગતમાં મારો કોઈ શત્રુ નથી તેમ ખાસ કોઈ મિત્ર પણ નથી. માત્ર મન પૂર્ણ રીતે સ્થિર છે તેથી મને કોઈ ઉપદ્રવ કરશે એવી બીતિ નથી. તેથી જ મેં કહ્યું કે, હું સ્થિર છું. ચાલે છે મારું સરીર. હું એટલે મારો આત્મા તો સ્થિર જ છે. મારી એવી સ્થિતિથી હું મક્કમ છું. આનંદમાં રહી સક્યો છું” પણ તારી સ્થિતિનો તું વિચાર કરી ને. સ્થિરતાનો તારામાં લેશમાન પણ જણાવો નથી તારી પાછળ લોભ નામનો ચોર દોડી રહ્યો છે તેથી જ તું નિરંતર કેંધી યઈ રહ્યો છે. તને એ ધળવાર પણ વિચારો લેવા દેતો નથી ત્યારે તું અસ્થિર છે એમા આશ્ચર્ય નથી. ભલે તું કેટલોક વખત અડગ બિલો રહે કે બેસી રહે, બેંધી રહે કે જાગતો ફરે તો પણ ફરેક સ્થિતિમાં તારું મન તો દરિયાના મોળાની જેમ ચલિત જ રહે છે. તારે સ્થિરતા જેવી વસ્તુની ઝાળખાણ પણ નથી, ત્યારે સ્થિરતાની તારી વાત ખોટી છે અને બ્રામ્હ છે એ ખુલ્લું જોવામાં આવે છે, એથી જ મેં તને કહ્યું કે, અસ્થિર તો તું જ છે. હું પોતે એક જ આત્માના વિચારમા લાગેલો હોવાથી મને તો અખંડ સ્થિરતા જ મળવાની છે પણ તારૂં શું? તું જરા થોડો પણ સ્થિર થા. અંતરંગમાં જરા ડોકિયું કર એટલે તારી અસ્થિરતા તારા જોવામા આવશે અને તારી ખાતરી થશે કે સાચો સ્થિર કોણ છે? એ સ્થિરતા અને શાંતિ એ અમૂલ્ય રત્ન છે. એ રત્ન તને મળી ગયા પછી તારા જેવો ધનવાન બીજો તને નજરે નહીં પડે તું સ્વયમેવ બીજાઓને સ્થિર કરવાનો પ્રયત્ન કરીશ. માટે જ હું તને કહું છું કે હું સ્થિર છું” અસ્થિર તો તું જ છે. - જાગ, જાગ. તારી અસ્થિરતાની ઝાળખાણ તું કરી લે અને મારા જેવી સ્થિરતા તું મેળવ. પછી તને તારી સાચી ઝાળખાણ થશે.”

ચોર કે ડાકુ એ સંત મહાત્માનાં વચનો સાંભળી સ્થિર થઈ બિલો રહ્યો. આત્મિક શક્તિનો ચત્રતાર અપદ્મ એના મન ઉપર વિજીતની પેઠે અમર કરી ગયો. એના કૂર વિચારો ઉપર જાજરો આધાત થયો. એ તો

શુદ્ધ જ બની ગયો. શું બોલવું કે શું કરવું એની એને સમજ ન પડી. કોઈ જાદુઈ યંત્રે જાણે એને પૂતણું જ બનાવી દીધેલ હોય એમ એ બની ગયો. પોતાહું નિત્યનું કાર્ય શું છે અને શું હતું એ બધું ભૂવાઈ ગયું. એક નીડર અને નિર્મેણી આત્મવશી આત્મા શું કરી શકે એનો સપ્તાત્કાર એની ઉપર થઈ ગયો. એ કાઈ માની ન હતો. એને આત્મા જેવી કોઈ વસ્તુ હોય છે એવું લાન ન હતું, પણ એ મહાત્માનાં વચનોએ એને વિચાર કરતો કરી મૂક્યો. એ તો શન્ય હૃદય યર્ષ સાલ્વાત્કારીને જ મહાત્માના ચરણમાં પડી ગયો. હું શું કરું છું એવું પણ એને લાન રહ્યું નથી. એના મન ઉપર ને દુષ્ટ અને કૂરણાની લાવના ચઢી બેઠી હતી તે ધડીવારમાં સ્તબ્ધ થઈ ગઈ. એના કૂર કાર્યો એની સામે જોયા થઈ ગયું એની સામે લડવા માણ્યાં. એને ખીલડાવવા માણ્યાં અને એ ક્રુજવા માંડ્યો. એને એમ થયું કે, “આવી આપત્તિમાંથી મને કોણ છોડાવશે ? બધા જ કૂર કર્યો એક સાથે મારી ઉપર હુમલો કરે ત્યારે હું કોના શરણે જઈ ? મને કોણ બચાવશે ?” એવા નિવારણોથી એ ક્રુજવા માણ્યો અને એક લાચાર લિપ્તારીની પેઠે મહાત્મા તરફ કાંઈક ભીખ માગતો હોય એમ બેસા માંડ્યો.

મહાત્માએ પ્રસંગ ઓળખી લીધો અને એ ડાકુ ગણાતા આત્માના લાવો ઓળખી લીધા. આત્માવી શક્તિ અનંતી છે. એ ધારે તો ગમે તે કાર્ય એના માટે અશક્ય નથી એમ જાણી એને આશ્વાસન આપ્યું. એમણે કંઠજુની લાવનાથી એને આશ્વાસન આપ્યું “હે મહાનુભાવ ! તું સ્થિર થા ગભરાઈશ નહી. છવે અનાદિ કાળથી અનંત અવસ્થાઓ ભોગવી છે. કોઈ પણ અન્યાય કાયમ કે સ્થિર તો જોતી જ નથી. તારી મનોવેદના ગેં ઓળખી લીધી છે. તારા શરીરમાં એક જોયો કાઠીનો આત્મા નિવાસ કરી રહેલો છે. તેને સ્થિરતા જરૂર સ્પષ્ટ છે. એમાં સદેહ નથી. તને સ્થિરતા મેળવવા માટે કાર્તિક પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે. એની સાધના હું તને બતાવી શકીશ. તું તારો આત્મ વ્યવસ્થા મૂકી દે. તારો હાલનો માર્ગ વિપરીત છે જોલો. છે. તે તું મૂકી દે. તારા મનની અસ્થિરતા હવે જવા માડશે તને ધીમે ધીમે પણ નિશ્ચિન્ત મિશ્રતા મળતી જશે તારા કંઠમાંથી થશે. તને શુદ્ધ માર્ગ મળી જશે”

મહાત્માના વચનોની સારી અસર થઈ. ડાકુ બોલી ગયો. “ભગવાન ! હું પામર પ્રાણી છું. હું માર્ગ જાણ્યો છું એવું હવે મને લાન થાય છે. હું કૈવલ્ય પણ શક્તિ અનુભવી શકતો નથી. હું આપને શરણે આપ્યો છું અને આપ જ તારણદાર છો. આ જગતમાં અનેકોને મેં રબાજા છે. ધણી પીડા આપી છે. મારા હજારો શત્રુઓ છે. મારો કોઈ મિત્ર નથી આપ જ મારા મિત્ર, હિતરતી અને શુર બનો મારું કાંઈ જ નથી. આપ કહો તે કરતા હું તૈયાર છું,” આટલું બોલી એ નત્યન થઈ ગયો.

આપણે પણ વિચાર કરીએ તો પ્રત્યક્ષ એ ડાકુ જેના અનેક કૃત્યો કરેલા છે એનો અનંતમાં અનુભવ થશે. કામ, ક્રોધ, માન અને લોભને વશ થઈ અનેક નહીં કરનાના કામો કરેલા છે. એનો સાક્ષાત્કાર આપણને થશે આપણને કૌણ્યવાર પણ સ્થિરતાનો અનુભવ મળ્યો હોય એમ જણાતું નથી. આપણે કદાચિત પૂન, પ્રભાવના, દાન, પુણ્ય, સામાયક આદિ અનુષ્ઠાનો દેખાદેખી કર્યો હશે પણ આત્મશક્તિનો સાચો અનુભવ આપણને મળ્યો હોય એમ લાગતું નથી. સ્થિરતા તે ઘણી દૂર છે. સ્વસ્થતા પણ આપણને મળી નથી માટે સ્થિરતા મેળવવાની આપણને કેટલી જરૂર છે એનો વિચાર આપણને સાપડે એટલી જ લાવનાથી વિ મોંએ છીએ.

નંદી સૂત્ર અને નયચક્ર

: લેખક :

સુનિરાજ શ્રી ભુવનવિજયાન્તેવાસી

સુનિ શ્રી જયધ્વજ—જામનગર.

નંદીસૂત્રના અભ્યાસીઓ આગળ ગીતે જાણે છે કે નંદીસૂત્રમાં કેટલોક ભાગ ગદ્યરૂપે છે અને કેટલોક ભાગ ગાથારૂપે છે આ બંને ય લાગેને અત્યાગ્રંથે તો નંદીસૂત્રના જ અર્થો માનવામાં આવે છે, પરંતુ મિહ-સરિગણિ વાદીશ્વરમાંથી નયચક્રરૂપિતા કરેના એક ઉત્તમ ઉપરથી ચોક્કસ જણાય છે કે અત્યારે જેને આપણે નંદીસૂત્ર માનીએ છીએ તેમાં અમુક ગદ્ય જ સૂત્રરૂપે છે અને અમુક ગદ્ય તો તેનું લાખ્ય જ છે, પરંતુ લાખ્યકાગ મહર્ષિએ 'પોતે લાખ્ય રચ્યું છે' એ જાનતો ઉદ્દેશ જ કયો હોવાથી પાછળથી કોઈ સમયે લાખ્ય એ સૂત્રમાં મહર્ષિએ 'પોતે લાખ્ય રચ્યું છે' એ જાનતો ઉદ્દેશ જ કયો હોવાથી પાછળથી કોઈ સમયે લાખ્ય એ સૂત્રમાં એવી રીતે એકમેક થઈ ગયું કે 'સૂત્રમાં લાખ્યનું મિશ્રણ થઈ ગયેલું છે' એવો જ્યાં પથ આપ્યો ગયો અને બંનેનો નંદીસૂત્રના જ અર્થો તરીકે વ્યવહાર કરી થઈ ગયો.

લાખ્યો પાચીન પ્રશ્નોમાં કેવા મિશ્રિત થઈ ગયાં છે અને પ્રાચીન પ્રશ્નોમાં પથ એનું પૃથક્કરણ કરી શક્યા નથી એનું પાટ ઉઠાડેલું બૃહદ્દેવસૂત્ર અને દર્શનકાલિકસૂત્રની નિયુક્તિમાંથી આપણને મળી આવે છે. બૃહદ્દેવસૂત્રની શ્રી ભદ્રાકુરુમાંથી નિયુક્તિ અને તે ઉપરનું શ્રી મધ્વમહાશયિજીનું લાખ્ય બંને પરસ્પર એવા મિશ્રિત થઈ ગયાં છે કે સૂચિકારોએ પણ એનું પૃથક્કરણ કર્યું નથી અને શ્રી મધ્વગિરિ મહાગને તો દીકરામાં ૨૫૭૮ જ જણાવી દીધું છે કે બૃહદ્દેવસૂત્રની નિયુક્તિ અને લાખ્ય બંને પરસ્પર મિશ્રિત થઈ ગયા હોવાથી અત્યારે બંનેનો એક જ પ્રથ જાની ગયો છે. ^૧

આ જ પ્રમાણે દર્શનકાલિક નિયુક્તિમાં પણ મિથ્યા થઈ ગયેલું છે. મહત્ત દર્શનકાલિકસૂચિકે કે જે શ્રી દેવદિગ્વિજયમાંથી મહાગાજની અધ્યક્ષતામાં થયેલી વડતલીવાચના પછી ન્યાયેલી છે તેમાં તથા જેમનેરમાંથી મળેલી ગ્રંથિ ૨ અગ્રસ્થમિદ્ધત સૂચિકે જે મહાવતઃ વદનવીવાચનાથી પૂરેલી છે તેમાં પણ દર્શનકાલિક પહેલા અધ્યયનની નિયુક્તિની ગાથાઓ માત્ર ૫૬ જ છે, બાકી શ્રી હિન્દસૂત્રિમહાગને રચેલી દર્શનકાલિક રૂપિતામાં પાંદના અધ્યયનની નિયુક્તિની ગાથાઓ ૧૫૬ છે. જે આખા દર્શનકાલિક સૂત્રની નિયુક્તિની ગાથાઓનો નિચાર કરીએ તો સૂચિકમંત્ર નિયુક્તિમાંથી લગભગ એકઠી નિયુક્તિગાથાઓ દાનિરી રૂપિતામાં છે. એટલે એમાં ૫૫ કોઈક લાખ્ય મિશ્રિત થઈ ગયું લાગે છે.

^૧ જુઓ આત્માનંદ મહા (લાલનગર) તરફથી પ્રકાશિત બૃહદ્દેવસૂત્રરૂપિ પૃ. ૭ પં. ૧૪.

^૨ જુઓ બૃહદ્દેવસૂત્રના ૭૬૧ લાગનું આશુખ

નયચક્રતિના જે પાઠને આધારે 'નંદીસૂત્રમાં સાખ્ય મિશ્રિત ચર્ચા ગણુ છે' એમ અમે ઉપર જણાવ્યું છે તે પાઠ નયચક્રતિના આદ્યમાં અરમાં આવે છે અને તે નીચે પ્રમાણે છે.—

નૈતત્ત્વ દ્વામિષ્ટેતોપસિત્તિભાવે । કિં તર્હિ ? ભગવદ્દેહાત્માપિ તથોપધૂયતે— સત્ત્વજીવાણ પીત્વાદિ અક્ષરણ-
વક્ષરસુતાદિભેદેન શ્રુતજ્ઞાનપ્રસ્પન્નાયામેકેન્દ્રિયાદિસ્વામિકમુક્ત સૂત્રે તથા માપ્યેષપિ ।

તત્ત્વિ જતિ આવરિજ્જેજ્જ તેણ જીવો અજીવત્ત પાવે ।

સુદ્ધુ ચિ મેહસમુદય હોદ પમા ચંદસૂરાણ ॥

—નયચક્રતિ [ભાવનગરની હસ્તલિખિત પ્રતિ] ૫ ૨૭૪ A ।

આ ઉલ્લેખ ઉપરથી ૨૫૪ નોંધ શકાય છે કે સત્ત્વજીવાણ... સૂત્ર છે અને તે પિ જતિ આવરિજ્જેજ્જ.....એ ભાષ્યની ગાથા છે પરંતુ અત્યારે તો આ સૂત્ર અને સાધ્યગાથા બંનેના સૂત્રરૂપે જ વ્યવહાર આવે છે.

આગમેદ્યસમિતિ પ્રકાશિત નંદીસૂત્રમાં આ રચને 'સત્ત્વજીવાણંપિ જ અક્ષરસ્સ અણંતમાણો નિચ્ચુગ્ધાહિતો । જહ પુણ સોવિ આવરિજ્જા તેણ જીવો અજીવત્ત પાવિજ્જા,—'સુદ્ધુ ચિ મેહસમુદય હોદ પમા ચંદસૂરાણ' । [૫. ૧૬૫]. આ જાતને જે પાઠ ભેવામાં આવે છે તેમાં જો કે જહ પુણ સોવિ આવરિજ્જા તેણ જીવો અજીવત્ત પાવિજ્જા એટલે ભાગ અદ્યરૂપે અને સુદ્ધુ ચિ મેહસમુદય હોદ પમા ચંદસૂરાણ એટલે ભાગ અર્ધી ગાથારૂપે દેખાય છે તો પશુ જસલે-મેરમથી મળેલી શ્રી જિનદાસગણિઅહતપરપૂતિ નંદીચૂર્ણની હસ્તલિખિત પ્રતિ જોતા ૨૫૪ જણાય છે કે ચૂર્ણીકાગને નંદીસૂત્રમાં

જતિ પુણ સોવિ ચરિજ્જેજ્જ તેણ જીવો અજીવય પાવે ।

સુદ્ધુ ચિ મેહસમુદયે હોતિ પમા ચંદસૂરાણ ॥

આ જાતની એક સંપૂર્ણ ગાથા જે અહીં માન્ય હતી.

૧ નયચક્રતિમાં બીજા અરમાં આ જ પાઠ થોડા પાઠભેદથી નીચે મુજબ છે:—

યયોક્તમ્—'અક્ષરસ્સ અણંતમાણો નિચ્ચુગ્ધાહિતઓ સત્ત્વજીવાણ' તિ । તદ્દમાલ્યાનનિદર્શનં ચ—

'તત્ત્વિ જદિ આવરિજ્જેજ્જ તેણ જીવો અજીવય પાવે ।

સુદ્ધુ ચિ મેહસમુદયે હોદ પમા ચંદસૂરાણ ॥' તિ । [૫. ૧૬૦]

નયચક્રતિમાં થોડા અરમાં પશુ આ પાઠ નીચે પ્રમાણે ઉદ્ધૃત કરેલો છે.

સત્ત્વજીવાણ પિ ય જ અક્ષરસ્સ અણંતમાણો નિચ્ચુગ્ધાહિતઓ ।

તત્ત્વિ જદિ આવરિજ્જેજ્જ [પાક્ષતર ઝિજ્જ] તેણ જીવો અજીવય પાવે ।

સુદ્ધુ ચિ મેહસમુદય હોદ પમા ચંદસૂરાણ ॥ [૫. ૩૫૧]

(અહીં આવરિજ્જેજ્જ ને અદ્યે છે. શ્રી યથોવિજયજી મહારાજની પ્રતિભા આવરિજ્જેજ્જ પાઠ છે.

આત્મનંદસલા-ભાવનગર-તરફથી છપાયેલી નયચક્રતિના ૫૪૬ક અહીં આપેલો છે એ પશુ ધ્યાનમાં રહે)

૨ નંદીચૂર્ણમાં નીચે પ્રમાણે સખાણુ છે:—

અહા રાગચરણો અણંતમાણો નિચ્ચુગ્ધાજો પુટવિહાણ ચૈતન્યમાત્રમામ્નસઃ । તત્ત્વ ડકોગમીનિદિસહિત-
નાગરંગનામરણોદય ત્રિ જો આવરિજ્જતિ । જતિ પુણ સો વિ ચરિજ્જેજ્જ તેણ જીવો અજીવય પાવે ।

સુદ્ધુ ચિ મેહસમુદયે હોતિ પમા ચંદસૂરાણ ॥

અત્યારે જો કે આ બધા પાઠ સૂત્રો જ મનાય છે તો પણ નયચક્રતિમા ઉપર જાણાવેના ઉત્તેજને આધારે સ્પષ્ટ જોઈ શકાય છે કે આમા સત્ત્વગ્રીવાળ વ્યક્તિ અકૂસરસ્ત અનતમાગો નિચ્છુગવાડિઓ એટલે પાઠ જ સૂત્રનો અર્થ છે અને બાકીની જે જાતિ પુણ સો વિગાથા છે તે તો જાણવેના જ અર્થ છે

નયચક્ર અને તેની ઘટિ જોતા એમ વાગે છે કે નયચક્રકાર આચાર્ય શ્રી મહંસવાદી તથા ઘટિકાર સિદ્ધસૂરિગણિનાદીશમાગ્રમણ પાસે આગમિક પાઠોની કોઈ વિશિષ્ટ પરંપરા હતી કારણકે તેમા જે જે પાઠો આગમિક ગ્રંથમાથી ઉદ્ભૂત કરેલા છે તે પાઠો અત્યારે પ્રચલિત આગમપાઠો કરતા થોડા ઘણા અશે જુદા જ જોવામા આવે છે, જેમકે નયચક્રતિમા નીચે મુજબ પાઠ નદીસૂત્રમાથી ઉદ્ભૂત કરેલો છે —

યોગોક્તમ— “અથ દુર્વાલસમ ગણિપિઠમ દશતો એગ પુરિસ પઢુચ સાદિય સપજ્જવસિય, અપેને પુરિસે પઢુચ અણાદિય અપજ્જવસિયં । સેતતો મરતેરવતે પઢુચ સાદિય સપજ્જવસિય, મહાવિદેહે પઢુચ અણાદિય અપજ્જવસિય કાલઓ ઉસ્સપિણિ—અવસ્સપિણિઓ પઢુચ સાદિય સપજ્જવસિય, જોડસ્સપિણિ—અવસ્સપિણિઓ પઢુચ અણાદિય અપજ્જવસિયં । [માવઓ] જે જવા ત્રિણપણ્ણતા માવા ” (૫. ૩)

આગમોદય સમિતિ પ્રકાશિત નદીસૂત્રમા આ સ્થાને નીચે મુજબ પાઠ છે—

દ્વચ્ચેદય દુર્વાલસમ ગણિપિઠમ સુચિત્તિત્તયદ્વયાપ સાદિય સપજ્જવસિય, અસુચિત્તિત્તયદ્વયાપ અણાદિય અપજ્જવસિય । ત સમાસઓ ચક્રગ્રહ પક્કત, ત જહા—દશઓ ક્ષિત્તઓ કાન્નઓ માવઓ । તથ્ય દશઓ ન સમ્મસુઅ એગ પુરિસ પઢુચ સાદિય સપજ્જવસિય, મહાવે પુરિસે પઢુચ અણાદિય અપજ્જવસિય । સેતતો જે પચ મરહાદ પંચેરવયાદ પઢુચ સાદિય સપજ્જવસિય, પચ મહાવિદેહાદ પઢુચ અણાદિય અપજ્જવસિય । કાલઓ ન ઉસ્સપિણી ઓસપિણી ચ પઢુચ સાદિય સપજ્જવસિય જોડસ્સપિણી જોઓસપિણી ચ પઢુચ અણાદિય અપજ્જવસિય । માવઓ ન જે જવા ત્રિણપણ્ણતા માવા (સૂત્ર ૪૨)

તેજ પ્રમાણે નયચક્ર (૫. ૪૫૦) તથા નયચક્રતિમા (૫. ૩) જ્ઞવાલિગમ સૂત્રમાથી નીચે પ્રમાણે પાઠ ઉપ્પન્ન કરેલો છે

હમા જં મતે રત્તણ્ણમા પુઢ્ઢીં કિં સાસતા અસાસતા^૧.. ચોતમા । દશ્ચદ્વયાપ માસતા, વળપજ્જવેહિં જણ-પજ્જવેહિં રસપજ્જવેહિં જામપજ્જવેહિં સઠાણપજ્જવેહિં અસાસતા । (જ્ઞવાલિગમસૂત્ર ૩/૧/૭૮)

પરંતુ સુદિત્ત જ્ઞવાલિગમસૂત્રમા સઠાણપજ્જવેહિં એટલે પાઠ છે જ નહિ તેમજ જ્ઞવાલિગમની ઘટિઓમા પણ એ પાઠની વ્યાખ્યા નથી

આના તો અનેક ઉદાહરણો નયચક્ર અને નયચક્રતિમા છ પરંતુ એ બધા ઉદાહરણો આ જગ્યાએ આપવાનું શક્ય નથી

એક વાત એ પણ જાણના જેવી છે કે નયચક્રકાર આચાર્ય શ્રી મહંસવાદી શમાગ્રમણ વીર સ'

૮૮૪માં ૧ વિદ્યમાન હતો અને વલ્લભીવાચના વીર સંવત્ ૬૮૦ વર્ષે થયેલી છે એટલે મલ્લવાદીસંમતપાઠ વલ્લભીવાચનાથી પણ પહેલાનો છે એટલે વલ્લભીવાચનથી પણ પહેલાંની કોઈ જૂની પરંપરા શ્રી મલ્લવાદીએ ન્ય-ચક્રમાં ઉદ્ભૂત કરેલા આગમિકપાઠોમાં સચવાયેલી છે. તે જ પ્રમાણે નયચક્રવૃત્તિકાર શ્રી ૨ સિદ્ધસૂરિક્ષમાશ્રમણ કે જે શ્રી દેવદિગણિ ક્ષમાશ્રમણના સમકાલીન કે નિકટવર્તી હોવાનો સંભવ છે તેમની પાસે પણ આગમિક પાઠોની કોઈ વિશિષ્ટ પરંપરા હતી અને તે નયચક્રવૃત્તિમાં આવતાં અનેક ઉદરોમાં સચવાયેલી છે. ભગવતીસૂત્રના અનેક પાઠો નયનયચક્રવૃત્તિમાં ઉદ્ભૂત કરેલા છે કે જે પ્રચલિત પાઠપરંપરાથી થોડા ઘણા અંશે ભુલા પડે છે.

એટલે ઉપર જણાવેલા નયચક્રવૃત્તિના ઉલ્લેખ ઉપરથી એ હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે કે પ્રાચીન સમયમાં નંદીસૂત્રમાં જે સ્વરૂપ હતું તેમાં પાછળથી કોઈ કાળે લાભ્યનું મિશ્રણ થઈ ગયેલું છે અને પછી લાભ્યને 'લાભ્ય' તરીકે પ્રચાર હુપ્ત થઈ જઈને નંદીસૂત્ર અને નંદીસૂત્રલાભ્ય બંનેના સૂત્રરૂપે જ વ્યવહાર ચાલે છે*

* શ્રી ધીરવલ્લભરાદય ક્ષત્રાપ્તકે ચતુરશીવિસ્તરુકે । જિત્યે ॥ મહાવાદી ચૌદાસ્તદ્વયન્ટરાધારિ ॥ ૮૩ ॥— પ્રભાવકચરિત્રમાં શ્રી વિજયસિદ્ધસૂરિઅખંધ.

* શ્રી જિનભદ્રગણિક્ષમાશ્રમણજીએ પ્રારંભેલી અને શ્રી કોદાર્ણવાદીગણિમહારે પૂર્ણ કરેલી વિશેષાવશ્યક મહા-લાભ્યની દીકામાં શ્રી સિદ્ધસૂરિક્ષમાશ્રમણ વિષે નીચે મુજબ ઉલ્લેખ છે:—

મિહલ્લરિક્ષમાશ્રમણપૂજ્યાસ્તુ—

સામાન્ય નિર્દિશેષં દ્રવકઠિનતત્ત્વોર્વાયંદત્ત યથા ક્ષિપ્ત ।

ચૈન્યા ચાન્યા વિશેષાસ્તરવ ઇવ ધરામન્તરેણોદિતા. કે ?

કિ નિર્મૂલપ્રચાર્ણં સુરભિ ચક્રુમુમ સ્યાત્ પ્રમાણપ્રમેયમ્ ?

સ્થિત્યુપત્તિવ્યયામ્ ક્રમગતિ હિ સર્ગાં પ્રીતયે વસ્તુ જૈનમ્ ।

* પૂર્વ મુનિરાજશ્રી પુષ્પવિનયજી મહારાજ નંદીસૂત્ર તથા ચૂર્ણિ વગેરેની અનેક હસ્તલિખિત

પ્રતિએને આધારે નંદીસૂત્રના પાઠાંતરે ઉપરથી જે ટિપ્પણ તૈયાર કરેલું છે તેમાં તેમણે પણ

ક્ષતિ પુન સો વિ... ગાથા હોવાની જ સંભાવના કરેલી છે. આ સ્થળે તેમણે તૈયાર કરેલો પાઠ,

પાઠાંતરે તથા તેનું ટિપ્પણ નીચે પ્રમાણે છે:—

૧૭. સમ્મલીવાળમપિ ય ણં અવસરસ્સ અળતમાગો । ગિન્નુતપાદિઓ । ૨ જતિ પુન ૩ સો વિ આચરિજ્ઞા

અ તેજ જીવો ॥ અજીવત્ ૬ પાવેજ્ઞા । સુદ્ધ વિ મેહસમુદય હોતિ પમા ચંદસૂરાણં ।

૧ હિયલો સં ૦ જ્ઞોં વ । ૨ અન્ન જ્ઞિજ્ઞતા જ્ઞોં

જતિ પુન સો વિ ચરિજ્જેજ્ઞ તેજ જીવો અજીવયં પાવે ।

સુદ્ધ વિ મેહસમુદયે હોતિ પમા ચંદસૂરાણં ॥

इति गायैतोल्लिखिताऽस्ति, नवचक्रहस्त्युद्धरणेऽपि पाठमेदेन गायैव दृश्यते; अस्मत्स्वीकृतद्वयप्रतिषु ये विविधाः

पाठभेदा वर्तन्ते यच्च पाठस्य सारूपमीक्ष्यते एतत्सर्वविचारणेन सम्भाव्यते यद्वच्च सूत्रे गायैव श्रद्धतां प्राप्ताऽस्ति ।

एतिल्लोપચાર्यो: पुनरत्र किं यत् गथा वा मान्यत्वेनास्तीति न सम्मपणमस्मत्, तथापि वृत्तित्वापावलोकनेन गायैव सर्व

सम्मतोति सम्भाव्यते ॥ ३ स वि चरिज्जेज्जा सं ० शुं । सो वाऽऽचरिज्जेज्ज हां ॥ ४ तेज ० सो ० सुं ॥

॥ अजीवतं ० ॥ ६ पावेज्ज सं ॥

આ ટિપ્પણમાં નંદીસૂત્રની સં ૦ આદિ જે પ્રતિએનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો ॥ તેનું સ્પષ્ટીકરણ

આ પ્રમાણે છે— સં ૦ = પાટણની સઘનીના પાડાના ભંડારની પ્રતિ. શું ૦ = પાટણની શુભરીના ભંડારની પ્રતિ.

સં ૦ = ખંભાતની તાડપત્રીય પ્રતિ. જો ૦ = જેસવગેરની તાડપત્રીય પ્રતિ. મોં ૦ = પાટણની મોદીના ભંડારની પ્રતિ.

શું ૦ = મુદ્રિત પ્રતિ. સં ૦ = અમદાવાદની સવારની ધોળના ભંડારની પ્રતિ.

મં ૧૧૮૧મા પાટલુની ગજગણામા દિગમ્બર આચાર્ય શ્રી કુમ્ભચંદ્ર તથા નેતામ્બર આચાર્ય શ્રી વાદદેવમુનિના શાસ્ત્રાર્થ થયો. તેમા કવિશ્રીએ મુખ્ય લાગવીએ હતો તે આચાર્ય શ્રી વાદદેવમુનિના ઉપાનન્દ હતો અને ૬૪મું સિદ્ધાંત હતો તે જૈન મુનિવરને પોતે જનાવેન ઉપાસ્યમા ઉતાનનો હતો વડગમ્બરના આચાર્ય શ્રી ગિર્યચંદ્ર મુનિના પદ્મદ્વ આચાર્ય શ્રી હેમચંદ્રે તેના ઉપાસ્યમા રહીને “નાભેવનેમિ દિમ્ધ ધાન” મદાકાવ્ય ગનાવ્યુ કે અને તેનું મ ગોધન પણ કવિ શ્રીપાસેજ કહેવ છે. વડગમ્બરના રાનાર્થી આચાર્ય શ્રી મેમમ્બરે, નં ૧૦ ૧૦૪૧ના આ ઉપાસ્યમા રહીને જ કુમારપાન પરિભોદો જનાવ્યો છે

ભાગવતમનનો આચાર્ય દેવભોધિ મિદ્ધ માગવત નિદાન હતો પણ તે મન્યામ માર્ગથી પડી ગયો હતો. તે અને કવિ શ્રીપાનની વચ્ચે મદાચારને ઉદેશીને ઝડપી પડયો. ૬૦ નં આચાર્ય શ્રી હેમચંદ્ર મુનિએ મં ૧૦૮૪ના તે અને વચ્ચેનો ઝડપી મટાડયો અને જાનેમા મંત્રી કગી, દેવભોધિને ગાન નિદાનજ પાસેથી લાખ દ્રવ્ય અપાવ્યુ અને દેવભોધિને આત્માસિમુખ જનાવ્યો.

ગ્રન્થો

- કવિ શ્રીપાને નીચે મુજબ મ થો જનાવ્યા છે
- ૧ વેગેચન પનાજય મદાચમ ધ.
- ૨ વડનગર દુર્ગ પ્રલગ્નિ ને. -૬. મવન ૧૦૦૮ આનો મુદ્ ૨ ગુહાગ
- ૩ મદ્દસર્વિંગ મગ પ્રશન્તિ—જે તાનાના બીજા નામે દુર્લભ મગ્ગ અને નલિંગગ નરોવ
- ૪ યુ મજે છે.
- ૪ કદ્ધાવ પ્રશન્તિ
- ૫ વમદમધયનુવિશતિ જિન મુતિ ને. ૧૬
- ૬ રાનાર્થી કાવ્ય ને. ૧
- ૭ વડગમ્બરના આચાર્ય શ્રી હેમચંદ્રમુનિના નાભેવનેમિદિમ્ધ ધાનનુ મ ગોધન ક્યુ

આ રીતે મિદ્ધગજે બીજાગ એક મમમ્બા પુવાથી કવિ શ્રીપાને પોનાનો નર્મ દુંગાર પણ આપ્યો હતો (ઉપદેશ તરંગિની)

A ગુકાહનિવનમહાપ્રવચ્ચ ।
 ધા સિદ્ધરાત્રતેવનવચ્ચ ॥
 શ્રીવાલ નમ્મી વવેચત્તર્તી ।
 પ્રગ્નિમેનામત્તરેન્ પ્રાન્તિમ્ ॥ ૨૧ ॥
 (સ. ૧૦૦૮ની વડનગરના કિલ્લાની પ્રલગ્નિ)

B ગકાહ ૦ । શ્રો મિદ્ધ ૦ ॥ ધીવાલ ૦ ।
 ચુષોમિમ્મોધિતવાન્ પ્રવચ્ચમ્ ॥ ૪૩ ॥

(આચાર્ય શ્રી હેમચંદ્રનું નાભેવનેમિ દિમ્ધ ધાન મદાકાવ્ય)

C શ્રી ગિર્યાધિવાજ રચિત્ત કવિ ॥ ત્રાતેનિ ચ વ્યાહરન્ ।

(આચાર્ય શ્રી મેમમ્બરમુનિના કુમારપાન પરિભોદો) -મવન ૧૦૪૧ શ્રી ૪

શતાર્થી કાવ્ય

કવિ શ્રીપાલનું શતાર્થી કાવ્ય આ પ્રમાણે છે:—

ભૂમારોદ્ધરણ્વો રસાતલચમઃ સ્વર્ગેષ્વચ્ચોમાચનઃ ।

સારલોગપરઃ પ્રમાવસવિતા સત્યાગ્નેષ્વોદિતઃ ॥

આપન્નોર સિદ્ધરાજ વનુવા મઙ્ગલ્ય કારામેવલી

સન્નાગઃ સહરીર સાહિત્યદ્વોરાજ્યાય સાઘ્રુસ્તેઃ

કવિએ અનેકાર્થ રચનાઓ ભેઈ ગ્રેરણા પામી આ શતાર્થી કાવ્ય બનાવ્યું છે. આમાં સિદ્ધરાજ વગેરે ૧૦૦ સાથે ૧૦૦ અર્થ ધંડાવ્યા છે જેનો ક્રમ નીચે મુજબ છે.

૧. સિદ્ધરાજ, ૨. સ્વર્ગ, ૩. શિવ ૪. બ્રહ્મા ૫. વિષ્ણુ ૬. ભવનપતિ ૭. કાલિકા ૮. ગણેશ ૯. હિંદી ૧૦. વૈશ્ણવ ૧૧. ધર્મરાજ ૧૨. નૈમિત્ત ૧૩. વશ્તુદેવ ૧૪. ઉપવન ૧૫. કુખેર ૧૬. વસિષ્ઠ ૧૭. નારદ ૧૮. કલ્પટક્ષ ૧૯. ગંધર્વ ૨૦. દિવ્ય ભામરો ૨૧. દેવાચ ૨૨. ગરુડ ૨૩. હર-ચમર ૨૪. જિનપરેન્દ્ર ૨૫. છુદ્ધ ૨૬. પરમાત્મા ૨૭. સામ્યપુરુષ ૨૮. દેવ ૨૯. લોકાયત પુરુષ ૩૦. ગગનભાગ ૩૧. સૂર્યચંદ્ર ૩૨. ચંદ્ર ૩૩. અંધારક ૩૪. છુદ્ધ ૩૫. ગુરુ ૩૬. શુક્ર ૩૭. શનિ ૩૮. વશ્તુચંદ્ર ૩૯. રેવંત ૪૦. મેઘ ૪૧. ધર્મ ૪૨. સૂર્યદેવ ૪૩. કામદેવ ૪૪. ગેર ૪૫. કૈલાસ ૪૬. હિમાલય ૪૭. મંદરાચલ ૪૮. બૃહાર ૪૯. સમુદ્ર ૫૦. પરશુરામ ૫૧. રામ ૫૨. બલભદ્ર ૫૩. હનુમાન ૫૪. પશિપાથિવ ૫૫. યુધિષ્ઠિર ૫૬. ભીમ ૫૭. અર્જુન ૫૮. કૃષ્ણ ૫૯. રસ ૬૦. રસસિદ્ધિ ૬૧. રસોત્સવ ૬૨. અવધૂતયોગી ૬૩. પાશુપતમુનિ ૬૪. આઠાશુ ૬૫. કવિ ૬૬. અમાત્ય ૬૭. નૌદંડાચક્ષુવિરૂપિતકા ૬૮. દૂતવાક્ય ૬૯. વર્ષરૂક ૭૦. વીરપુરુષ ૭૧. નૃપરાજ ૭૨. નૃપતુરત ૭૩. વૃષભ ૭૪. હાથી ૭૫. જહારાય ૭૬. દેડકો ૭૭. આરામ ૭૮. સિંહ ૭૯. સહજક્ષ ૮૦. સાયંવાહ ૮૧. સાયંત્રિક ૮૨. સત્પુરુષ ૮૩. વૈરયાપતિ ૮૪. શરદ સમય ૮૫. સિદ્ધરાજ છુદ્ધ ૮૬. પ્રતિપક્ષ ૮૭. વરણાશુષ ૮૮. ચોર ૮૯. જાર ૯૦. દુર્જન ૯૧. શયર ૯૨. રસાતલ ગામી ૯૩. શુક્રગાધિષ ૯૪. મહાવરાહ ૯૫. શેષ ૯૬. વાસુકિ ૯૭. કનકયૂક્તા ૯૮. બસિદૈત્ય ૯૯. દિગ્ગજ ૧૦૦. સારસ્વત મંત્ર.

કવિરાજે શતાર્થીમાં આદિમંજલમાં સિદ્ધરાજને અને અંતિમ મંજલમાં સારસ્વત મંત્રને ગોઠવી આરિતકેતા વ્યક્ત કરી છે અને અંતિમ પ્રશસ્તિમાં પોતાને કવિરાજ કવિચક્રવર્તી તથા એક દિવસમાં બ્રહ્મ બનાવનાર તરીકે ઓળખાવ્યો છે. (જૈન સત્ય પ્રકાશ પૃ. ૧૩૧)

કવિ શ્રીપાળ સિદ્ધરાજની સલાનો અભેદ વિદાન હતો. એવો ઉદ્દેશ્ય મળે છે કે તે સં. ૧૨૨૬ના રાજા કુમારપાળના શત્રુજય તીર્થ છ 'રી' પાળતા સંઘમાં પણ સાથે હતો. આ લેખરથી તે દીર્ઘાવૃત્તિ હોવાહ કહી શકાય. તેનો કવિતા કાળ સં. ૧૧૫૦ થી ૧૨૧૦ સુધીનો મનાય છે.

કવિવંશ

શેઠ લક્ષ્મણે શુભરાતને કવિવંશ આપ્યો જ તે આ પ્રમાણે છે.

૧ શેઠ લક્ષ્મણ

૨. કવિ ચક્રવર્તી શ્રીપાળ

૩ કવિ સિદ્ધપાળ—તે પણ મહાકવિ હતો. રાજ્ય કુમારપાળનો પ્રીતિપાત્ર અને વિદ્વાસુ મિત્ર હતો. તે ક્યારેક ક્યારેક રાજ્યને શાંતરસ નથા વૈરાગ્યરસની વાતો સંભળાવતો હતો. કુમારપાળ પડિઓહોમાં આવું એક વ્યાખ્યાન મળે છે. સુમતિનાથ ચરિત્રમાં ઉલ્લેખ છે કે રાજ્ય તેને કવિ મંડળીને મસ્તકમણિ માનતો હતો. રાજ્યએ તેની ભક્તમયુધી મંત્રી આંગાકને સૌરાષ્ટ્રનો દંડનાયક નીમ્યા હતો. તે રાજ્ય કુમારપાળના સં. ૧૨૨૬ના શત્રુજયના સંઘમાં સાથે હતો.

રાજ્ય કુમારપાળે એકવાર સાધર્મિક ભક્તિમાં રક્ષમ આપી તે પ્રસંગે કવિ સિદ્ધપાળ બોલ્યા કે—

સમુદ્ર મણિઓને પોતાને તળિયે છુપાવે છે. રાહજીવ્ય રતોનો ધૂળ સાથે સેળગેળ મેળવી રાખે છે. કુબેર ધનને જમીનમાં દાટી રાખે છે. હે રાજ્ય! તું તો દાનવીર છે તો તને એ કંજૂસોની ઉપમા કેમ આપાય ? ભગવાન મહાવીર જેવા શુદ્ધેય હતા, અણધારે જોય મંત્રી હતા, છતાં રાજ્ય શ્રેણિક ને હવરક્ષા કરી ન શક્યો તે હવરક્ષા તે આચાર્ય શ્રી હેમચંદ્રની વાણી સંભળી સરળતાથી પ્રચારી છે. આચાર્ય શ્રી હેમચંદ્ર આવા પરમ ગુરુ છે. રાજ્યએ આ કાવ્યોના જદનામાં લાખ લાખ દ્રમ આપ્યા.

(પ્રત્યંધકાશ પ્રત્યંધ ૧૦ મો)

તે પોતાના ધરઉપાશ્રયમાં વિદ્વાન જૈન સુનિવૈરોને પધરાવતો હતો. આચાર્ય શ્રી સોમપ્રભમુરિએ સં. ૧૨૪૧માં તેની વ્યવસ્થાપત્રમાં ઉપાશ્રયમાં રહી 'કુમારપાલ પડિઓહો' બનાવ્યે છે.

આ કવિગજ રાજ્ય સિદ્ધરાજ, રાજ્ય કુમારપાલ, રાજ્ય અજયપાલ અને રાજ્ય મૂલરાજની સહાને! મહાન વિદ્વાન છે એટલે તેનો સમય સં. ૧૧૮૦ થી સં. ૧૨૪૫ સુધી આવે છે.

૪. કવિ ત્રિજયપાલ—તેણે સંસ્કૃતમાં દોપદી સ્વયં વર નાટક અક-૨ બનાવ્યું છે જે રાજ્ય ભીમદેવના રાજ્યકાલ (સં. ૧૨૩૫ થી ૧૨૬૬)માં તેની આરાધી વસંતોત્સવમાં ત્રિપુરપદેવની સામે ભજવાયું. તેને સંભળી પાટણની જનતા ધણી ખુશ થઈ હતી.+

(જૈન પરંપરાનો કલિદાસ પ્રકરણ ૪૧ના આધારે)

+ પ્રમાણ મોટું લુગ્નો : પ્રભાવક ચરિત્ર, પ્રત્યંધ ચિંતામણિ, ઉપદેશ તરંગિણી, કુમારપાલ પડિઓહો સુમતિનાથચરિત્ર, પ્રશસ્તિઓ, અર્જુન લેખ સદોદ લે. નં. ૨૦૭.

કેવાં પ્રકાશનો ?

લેખક : મુનિશ્રી ચંદ્રપ્રભાસાગરજી

તેણે કાલેણે તેણે સમયેણે—

આગમચૂવેના પ્રારંભમાં આવતા આ મંગળ શબ્દો કેટલા મહત્વના અને ગંભીરના છે !

આ શબ્દોની પાછળ રહેલા છેડા લાવ આપણે વિચારીએ તો, એ આપણને ધણું ધણું કહી જાય છે. યુગ-નિયામક કાળ છે. એ કાળ અને એ સમયને અનુસરતા લાવ, લાપા અને વિચારોમાં આગમના સનાતન સત્યને મૂકવાની સૂચના આ મંગળ શબ્દોમાં ગર્ભિત છે. આ વાતને તક અને સમન્વયની વિચારધારાથી આપણે સમજવી રહી.

કલ્પના પણ ન કરી રાકાય એવી તીવ્ર ગતિથી કાળ આગળ વધી જાય છે. વિદ્યાનતા નવા આવિષ્કારો પ્રત્યેક પ્રજાતને કોઈ નવ સંગોધનથી ભરે છે સામાન્ય માણસ મત્તમ્મ થઈ જાય એવા આશ્ચર્યભર્યા સંશોધનો થઈ રહ્યા છે, ત્યારે આપણે પણ આપણા આગમ પ્રકાશનો અને મંગોધનનો ક્ષણભર વિચાર કરીએ કાળની ગતિમાં માનવ મસ્તિકાની વિગતો જોઈ, ભગવાન શ્રી દેવર્દિગણિક્ષમાત્રમણે, જ્ઞાનને પુસ્તકાલક નવાને ભગીરથ કાળથી પ્રયત્ન આદર્યો અને જ્ઞાનની જીવંત પરબ જેવા શ્રમજીવનભીષોને દૂર દૂરથી નિમત્રી એકત્રિત કર્યાં. તેમણે શ્રી વલ્લભીભાષના અને માથુરીવાચના જેવા જ્ઞાન-સંગમોદારા, વિસ્મૃતિના અવરોધો દૂર કરી પ્રભુની વાણીને પુગતકાલક કરી અને એ જ્ઞાનધારાને અખંડ રાખી.

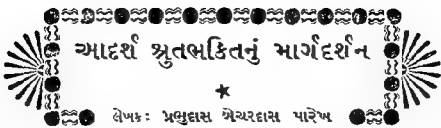
એ પછી નિયુક્તિ, ભાષ્ય, ચર્ચા, અને ટીકાના ઝાત ભરાપ્રણાપણું લાચ કર્યાં અને એ જ્ઞાનધારા વધતી જ ગઈ અને સમગ્ર સાહિત્યક્ષેત્રને આ જ્ઞાનધારા સ્પર્શી. યુગનિયામક શાસ્ત્ર બન્યા. માણસનું જીવન પ્રમાણ શાંત બન્યું. અને માનવીને યોગ્ય હોય તો શાસ્ત્રને આગળ ધરીને જ યોગ્ય એવી લાવનાએ આકાર લીધો. એ પછી તક આપ્યો, આચાર્ય શ્રીસિદ્ધસેન ત્રિવલ્લભમુનિએ મરચાત તક જેવાં થઈ આપ્યા. આગમની મધુરવાણીને તકના સુકિતભર્યા વચનોમાં મૂકી તક આગમને અનકાર બની, એને પગલે અનુસર્યો.

મૌર્ય ને ગુપ્તના સુવર્ણ યુગ પછી, વાતાવરણમાં ઝોટ આવી. ફરી એમાં ભરતી લાવવા આચાર્ય શ્રીકરિશ્વરસૂરીજી મહારાજ વાદિવસૂરીશ્વરજી અને કલિકાળ મર્જન શ્રીદેવચંદ્રસૂરીશ્વરજી જેવા જ્ઞાનજાગૃતો ઉત્પન્ન થયો અને જ્ઞાનસાગરમાં ફરી ભરતી આવી. મૌર્યકાળે આ કાર્યમાં ખૂબ રસ લીધો અને સાહિત્યક્ષેત્ર આ રીતે નવપ્રસ્થાવિત થયું. અને આખું યુગગત સાહિત્યની વિશાળીક બની રહ્યું.

ત્યાર પછી મોગલયુગ આવ્યો યુદ્ધ અને વટાણટીએ માણસને મથી નાખ્યો. હજારો માનવીએ આકાળ મૃત્યુના ભોગ બન્યા. હિજરતો થઈ અને જાતિઓ વેરવિખેર થઈ એમાં કપરા સનેગોમાં પણ માણસના મનમાં આ જ્ઞાનદીપ તો જલતો જ રહ્યો. આ જ્ઞાનદીપે જ સમાજને જીવંતો રાખ્યો. માનવીના મનને ચેતનવંત રાખવા, એમાંથી મૌલિકકથા સાહિત્ય અદ્યુત ગીતે પ્રગટવું ગયું. એમાં કવિની કલ્પના છે અને ભાવોનું મિશ્રણ છે. મૂળે તો કલ્પના લોટમાં લૂકુ જેની જ આવડતી પણ, ખીરે ખીરે વિશ્વચરિત્ર જેના મિથોમાં કલ્પનાએ લોટનું સ્થાન લીધું અને તત્વજ્ઞાન લૂકુ જેટલું જ રહ્યું.

ફરી સાધુઓ વિચારવા લાગ્યા, આપણે સાહિત્યના નામે, આગમોથી દૂર તો નથી જતા ને ? અને... એ આગમોની નજીક આવ્યા. આગમોના આશ્રય લીધો. એમાંથી જન્મ્યા; - કર્મગ્રન્થ, કર્મપદ્ધતી, ગુણસ્થાનક કેમ આગેકંઈ પ્રકરણો ને કવચો....

યુગપટટાયો... સરુત અને પાકૃત ભાષાનું સ્થાન વ્યવહારમાં એણે યથા લાગુ અને નવમજાને પ્રાપ્તિભાષામાં જન્મ લીધો. તે કાળે ને તે સમયે, આગમોના ભાવો, મઝૂત અને પાકૃતભાષાને પ્રદલે દેશી અને ગુર્જરી ભાષામાં અદ્યતનોં તેને પરિણામે, ટપા, રામા, સજ્જાઓ, ગમ્પુઓ, અને થોથોનું મર્જન વધ્યું.

[પંડિતજીને લેખ યોગ્ય માર્ગદર્શન આપે છે. તેઓની સૂચના મુજબની સંસ્થા આચાર્ય કમનસૂરિ હસ્તક્ષિપ્ત પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ સ્થપના કાર્ય કરી રહી છે. ત્રીસ હજારનું કાર્ય થયું છે. અન્ય મુનિવરો પણ કાર્ય કરી રહ્યા છે - 'કેશરી']

આચાર્યશ્રી આ ભારત દેશમાં છાપખાનાઓની સગવડ થયા પછી પ્રાચીન ગ્રંથભંડારોમાં રહેલા પાત્રોમાં અનેક ગ્રંથરત્નો દુનિવાના પ્રદાનમાં આવ્યા છે અને તેમાંથી ઘણા ઘણા તજજ્ઞોને ઘણું નવું નવું જ્ઞાનપ્રદાન મળ્યું છે. વિદ્ય કલ્યાણકર પ્રાચીન ગ્રંથકાર મહાત્માઓના અદ્ભુત ગ્રંથોના અંકારો યથાથી અનેકની હુદ્દિમાં ચમત્કાર પામી ઉત્પન્ન થયા છે ત્રિભુવનપૂજ્ય શ્રી તીર્થ"કર પરમાત્માની વાણીના પ્રતિનિધિ-સ્વરૂપ પૂજ્ય આગચો પચાગી તથા અદ્ભુત પ્રતિભાસંપન્ન અને ઉપકારી પૂર્વોચ્ચાર્યોના અનેક ગ્રંથો હાલથી પ્રાપ્ત થવાથી અનેક મુનિ મહાત્માઓ તેના પાઠન-પાઠન અને ગ્રંથનું મનનનો ઉત્તમ લાભ મેળવી શક્યા છે. અનેક જૈનેતર વિદ્વાનો પણ પાઠ્યાર્થિક અને પરમ મંગલમય જીવનના સારભૂત એવા તે જૈનમૂળ વાઙમયના સ્વાદ ચાખી શક્યા છે વિદેશીમાં ઘણા જિજ્ઞાસુઓ અને વિદ્વાનો તેના અસંભાવ્ય પરિચયને પણ સંભવિત ખતારી શક્યા છે. અનેક સદ્ગુરુઓ "પોતે કાઈક દિવસે પણ તેમાં કાંઈકું કરી શકશે, યા કુકુખના કે ખીજા કાઈ યોગ્ય પાત્રને ઉપયોગી થશે" એ ભાવનાથી પ્રેરણાને પોતાને થેગ ધર્મખ્યાનના ઝોરકાના કપાટોમાં આ ગાન-ગ્રંથોને પદ્યગાનને પુષ્કલિત થતા દેવ છે. જે છાપખાનાઓ અસ્તિત્વમાં ન આવ્યા હોત તો મોટી સંખ્યામાં જે અનેક ગ્રંથો પ્રતોના બોધોમાં ચે છપાયા છે, તે ન બની શકત અને ઘણા તેના લાભથી વંચિત રહી જાત.

ઉપકારીઓના ઉપકાર

આ બંને આપણે ખરે ઉપકાર તો છાપખાનાના સંશોધકો અને પાઠનથી ભારતમાં પધારેના પૂરોપીય વિદ્વાનોનો માનવો જોઈએ, કારણકે સૌથી પહેલા તેઓએ તે કામમાં મસ લીધો છે. પછી ખીજો નંબર આવે છે સિદ્ધિ સરકારનો, કે તેણે ઘણી જ કૃપા કરીને, ભારતમાં છાપખાનાઓની સગવડ વડે તથા વિવિધ પ્રકારના ભારતીય ગ્રંથોનો જીવંત પદ્ધતિથી પ્રકાશન થાય, તે માટે જ અગ્રાજપત્રો પસાર કરીને લાંબો ઉપકારનો અર્થ ઉપાડ્યો તેમજ તેના પેટામાં અંગાળ મુંબઈ, ગ્વાલિયર વગેરે પ્રાંતોની સરકારોના અને મૈત્રુ, વડોદરા વગેરે દેશી રાજ્યોના ગણા પણ જેવા તેવા ન્યા અને ત્રાંજો નંબરે આવે છે તે તે ધર્મના સુગત શીશત ભક્તો અને ગ્રંથાઓ કે જેઓએ પોતપોતાને માન્ય, તારક, પ્રભાગંધન ધર્મગ્રંથોના પ્રકાશન માટે તથા તેના સદ્ગંધા કરનારા પોતાની લક્ષ્મીનો સુધર રીતે ાય કર્યો. હોવાના ઘણા દાખવાઓ આજે મોજૂ છે

રાજેન્દ્રપ્રસાદજી શુ" કહે છે ?

જિન પ્રતિદિન પ્રાચીન ધર્મગ્રંથો અને ખીજું સમાજોપયોગી લેખાનું આદિત્ય બહાર પાડવા તરફ ગમિ વધતી જાય છે. સિદ્ધિ અગ્રકારને પામે ચાવીને બાણુ શ્રી રાજેન્દ્રપ્રસાદજી જેવા સરળ પ્રતિભા, વર્તમાન ભારતના નાદુરુપે પણ પોતાના એક વક્તવ્ય દરમ્યાન "તમામ પ્રાચીન જૈન આદિત્ય બહાર પડી

જલુ નેમ્બે" એ નનની ગદેર મોડા કરી દીધી છે અને તેને માટે ગાળ્ય ત-ધી અનેક પ્રયાસો ચાલી રહ્યા છે. આ ઉપરાંત, એ આદિત્યમાર્થી શ્રીમાન વામુદેવ ગંગુ અમવાલ જેવા મંત્રાધિકારી અનેક સંપ્રદાયો પણ કરીને વિદ્યાનોન આશીર્વાદકિત કરી દે છે તેમજ પચ્ચિત દત્તિદામ પંપંગા ઉપર પણ મોટી અમલ ઉપાનવે છે.

પ્રાચીન આદિત્યના વિશાળ પાયા ઉપરના આધુનિક પ્રકાશનોના આ અને એના ખીજા લાભો શુ ઓના '૭' તેને આપા તરીકે ગણા - ગણનાની દિશત કોણ દાખવી શકે? ચાર ચ તર તાબ, લાભ ને લાભના જ કુસારા ઉઠે છે ક્યા અલ્પથીને તેનાથી આનંદ ન થાય? અને કોનું દૈવ્ય પુનઃકિત ન થાય? આજે ગણ્યતા પ્રમશમાન મંત્રાઓમા કોઈક જ એવો અભાગી દમે, કે જે પ્રકાશથી ગદગતા દિવમે પણ અધકાનનો અનુભવ ન્તો લેાય

જિજ્ઞાસા અને જ્ઞાનપિપાસા મતોડવા માટે રચાયેલા નિશ્ચલના બુદ્ધિ-જળનિધિના બુદ્ધિ સમાન અનેક પ્રયત્નોનું અને વિવિધ પ્રકારના વિષયોના અધ્યત્નોનું પ્રકાશન માનવોની જ્ઞાનસમૃદ્ધિમા ઉત્તરોત્તર ભગતી લાવ્યા કરે છે.

સાહિત્ય ઉત્પાદનનો હેતુ

અર્ધો ખામ વિચારવાનું એ છે કે જા તના પ્રાચીન સાહિત્યનું પ્રમશન આટલા મોટા પાયા ઉપર શા માટે નવા કાવવામા આવે છે? તે આદિત્ય ઉત્પન્ન કરવા - કરાવવા પાળ્ય તેના મુગ પ્રયોજકોનો મો હેતુ હતો? તે હતુ આ જગતના પ્રકાશનોથી મંત્રાણ થય છે કે નહિ? અને જેને આજે એનીને શ્રુતભક્તિ મ્દેવામા આવે છે, તે વાગવિક શ્રુતભક્તિ છે કે પછી ખીજું કાઈ છે? આ પ્રશ્નો આદર્શ શ્રુતભક્તિની દૃષ્ટિથી ખાસ વિચારવા જેવા છે

અલબત્ત "પ્રાચીનકાળમા હાપખાનાઓ અગિત્યમા આપ્યા નહોતા માટે તેમન પદ્ધતિનો અશ્રય લેવો પડતો હતો પરંતુ જે હાપખાનાઓ હોત તો તે અમવના માનવોમા તેનો મૂલ્યી પ્રથમ લાભ જિજ્ઞાસામા જારતીય આર્થજનો પાછા નજ પડત વળી મહુ પ્રાચીન માનવોની બુદ્ધિ વધારે સતેજ હતી, એટલે તેઓ લખાના સિવાય જ બહુ મોટા માં ગમતા હતા. જે તેઓની બુદ્ધિમા મદતા વહેવી આવી હોત તો તેઓએ પણ ધનુ જના વખતથી વખાનગી અને જા હાપખાના હોત તો હાપાનગીના રાગ્યાત કરી હોત. જે તીર્થ કર લગન તેના આતમા પ્રાકૃત છવો જના હોત તો તેઓ પોતાના સમગ્ર દ્યન અને જ્ઞાનપ્રમાને શત્રુપ બનાવનાને બદલે તેઓ જનતેજ શાસ્ત્રો રચ્યા જેસી ગયા હોત, પરંતુ તેઓએ તો એમાનું નાઈપણ કયું નહોતુ એ અપેક્ષાએ તો આજના સેકડો અન્ધો અને સાહિત્યતા લેખકો, પ્રચારકો અને મુદ્રકોને આપણે ખૂન ખૂન વનવાન આપના નેજાએ કેટલો બલો છે તેઓના પુરુષાર્થ? કેટલી બધી છે અપ્રમતતા? કેટલી બધા છે તેમની નિશ્ચેસાની તમન્ના?

અબજો ટન સાહી

એક પૂર્વ લખના માટે એક હાથી જેટલી શાહી જોઈએ અને ચૌદમુ પૂર્વ લખના માટે આક હજાર એકસો બાણું હાથી જેટલી તેમજ ચૌદેશ પૂર્વ લખવા માટે સોગ હજાર ત્રણસો ચાલીની હાથી જેટલી શાહી જોઈએ, પરંતુ તે તો એક વખત લખાવા એટલે જાસ, પણ આજે તો લખાના હાપખાનઓ, તેમાથી નીકળતી કરોડો નક્યો અને તેમા ગેજની વજરાતી એકદં હજારો ટન શાહી, અને મહિનામા તથા વર્ષમા તથા હેટના બસો વર્ષમા વપરાયેની શબ્દીના ટનોનો હિસાબ મુશ્કેલ, તો તે કદાચ કરોડો ટન મુશ્કેલ હોવી જનર, પરંતુ તેટલેથી કાઈ પાર આવે તેમ છે? હજુ તો લાખો ભવિષ્યકાળ સામે જિભો છે તેમા કેટલાયે અનજો ટન શાહી વજરજો તેના હિસાબે તો પૂર્વોમા વપરાનાની શબ્દીના ઉપમાથી સમજાવેની મહત્તરી શ'

હિમાલયમાં આવી શકે તેમ છે

પુસ્તકોના ગર્ભ

યુરોપ, અમેરિકા તેમજ તેના પાસે આવીને બીજા દેશો આને અદ્યતન પ્રકારનું જે માહિત્ય પ્રગટ કરી રહ્યા છે તેની તુલનામાં આપણી જૈન સંપ્રદાયોનું પ્રકાશન શા હિમાલયમાં? અર્થ આગળ જાણે પહોંત! અરેબર! આ કંગાળ મિથિતથી ઘણા આત્માઓને એકતરફ ગડવું પણ આવતું હશે. માઈલોની નાના ગોળાઓમાં પુસ્તકોના ગર્ભના કનાટોથી મોલતા પુસ્તકાલયો આગળ જૈનશાસ્ત્રોના મો હિમાલય છે? સાગરમાં ચપટી લગીને કાંઈ નાખાંજો તેના જે, હિમાલય? આ સ્થિતિમાં આપણે તેને “સ્મૃતભક્તિ” કહીને ગિરનારીએ છીએ, એ શુ હાથપાડવું નથી? તેના કપ્તા તો હાથ ભેડીને ભેમી ગંહેવું, એ શુ ખોટું? ગમે તેટલા ફોટી ફોટી થાડોએ, તો પણ આજના વેગને પહોંચી વળાય તેમ છે? તેની સાથે જવા દેવીશર્મજી અસદૃશ છે ત્યાં તેની સરમાઈની તો આશા જ ક્યાંથી? શુ આ આપણે વિચારવા જેવું નથી?

આ માહિત્યના જ દૂરના અંધારા ખૂણામાં ભેળીને ઝોમ ખાતી કેઈ જુદા ધર્મશ્રુત વ્યક્તિ બોલી રહ્યો કે,—“લયેને આજના માહિત્યના દગના દગ ખડકાય, પણ તે ફોતરા જેવું છ અમારું માહિત્ય ભયેને થોડું હોય, તો પણ તેનું મહત્ત્વ વિનંદ છે તે હીના-માણિક તુલ્ય છે.”

મંથરત્વના છાપવા સામે વિરોધ

તેની બજારબંધી આ વાંતોથી બટક-બોવો આજનો કુવાન પ્રથમ તો ખડખડાટ હૃદયે અને પછી દરેક કચેરે કે “તમારા જતોની જ કિંમત હોત તો ક્યાંસ્તા જે બહાર પડી ચૂકેલા તે મંથરત્વને શરણે આજનું જગત ચાલુ ગયું હોત અને તમે જોને “ફોતરા જેવું” કહો છો તે માહિત્ય પ્રગટ થવું અટકી પણ ગયું હોત શું આજના અપાધાગણ સૌખ્યકે અને વિદ્વાનોને ફોતરા જ રત્ન લાગ્યા હશે? કઈ સહીમાં જીવો છો, મહાજય? તમારા નિદાન આચારી વગેરે તો છેક અત્યાગ સુધી તમારા અંથરત્વના છાપવા સામે પણ ગિરિધ દસોડાના હતો.

તેણે આગળ મોલતા કહ્યું કે ‘હું કહ્યું છું’ કે છાપનાને વિરોધ સહેતુક નહોતો પરંતુ મ્યાર્થ અને સક્રિય મનોવૃત્તિ હતી. આપણી આ પ્રજાના રીલોએ મૂર્તિ અને મંદિરો હામ હામ બહારમાં ખૂન ખૂન બેસા કરી દીધા હતા પણ તેઓ જાનગણિને મવમ પ્રચીતકાળથી જ મહેંકે પાનગી લડારોમાં મુગળોની મખતા આપ્યા છે એ જાનરાશિ આજે જગતના પ્રકાશમાન મોલમાં ખુલે મૂલો મળ્યા છે તેને લાભ સૌ કેઈ જાણી રહે છે એ મોટો લાભ આજે જનતાને છાપખાનાઓના પ્રતાપથી મળી શક્યો છે. અધારા બોલવામાં ગોધાર્ધ ગંહના જાનરાશિની શ્રેય મ બહાર ફેંટાવા પામી છે.”

વિરોધનો જરૂરનો જવાબ

ધર્મશ્રુત વ્યક્તિએ જવાબ આપતા જણાવ્યું કે, “ના, ના એમ નથી તમે વસ્તુચિતિજ બિનટી મમળ્યા છો. મ્યાર્થપ્રજ્ઞના મહાપુરોષોએ સન નયન કાપાથી પોતાના શુભ શુદ્ધ આચરણના પ્રત્યક્ષ દર્શન કાનનાપૂર્વક કનાણુક પોતાની ચાગ પુરવાઈના પાયા ઉપરની મહાજીવન મરુતિ પ્રજ્ઞના જીવનમાં આત્મોત્તમીથી દીવી હતી. ત્યજ તે પ્રમાણેનું જીવન જીવી હતી તે હમેશની જગમોહો અને જીવનમાં બેક પ્રત્યક્ષ વસ્તુ બની ગઈ હતી તેમાં સિધ્ધિતા ન આવે, એ જીવનબ્યોત મહા તાજ ગંદે દે માટે તેના મૂળ પ્રેરક તરફની સફલાનના જગત રહી કાયમ માટે પ્રેરણા આપતી ગંદે માટે તે આદર્શ પુરોષો વગેરેની પશોગાધાના પા પશોગાધાના કેન્દ્ર પ્રતીક રૂપ મર્તિઓ અને મંદિરો વગેરેમાં વ્યાલાનિક રીતે જ ઉપચિત્ત ચર્ચ અનિવર્યમાં આવી શક્યા હતા કારણ કે આમાં જ મનજ ધરાવતો પ્રજાજન જીવનના પ્રત્યક્ષ અંગ પ્રત્યક્ષ મહત્ત્વ ઊંડો શક્યને

અમમર્ષ હોય છે પરંતુ મહાપુરુષોના હિતકારી મિદ્ધાતોન આધાર આપેલા જીવનધો હોને નમજપૂર્વક કે વિના જીવનમાં કદ નવારીને જીવવામાં આવે તો તેનો ફુવાળ મર્યા વિના રહેશે નથી જ અનાદિનેજ દાલ મળ્યા કરતો હોય છે માત્ર અધારે કે પ્રકાશમાં મળી નાગે, ને એર સાથે વિષ્ણુ ન હો

એ હેતુથી બાહ્ય પ્રતીક દ્વારા નમની ગ્રેન્ડાને આધારે પ્રજાજીવન દ્વારા જીવનમિદ્ધાતોને જીવનમાં આપાય મો પ્રત્યક્ષન વ્યાપ્તિય ગીતે નિત્યના જીવનમાં જીવે, માટે ગ્રેન્ડા આપનાર મર્તિ મર્દિગ ઉઘાપનો જાહેર થાનાઓ અને વિવિધ પ્રવગ્ના જાહેર તહારો વજેગ્ના પ્રયોગો સતત પ્રનાહિત કરવામાં આપ્યા છે ઉત્તમ જીવન જીવનાન માધુપુરો તીર્થાદિક ઉત્તમ ધર્મશ્રેયો, પર્નાદિક ઉત્તમ દિવસો અને સાનનાગ્રેન્ડા ઉત્તમાદિક ઉત્તમ ગ્રેન્ડા પાસના વ્યારદાગિક તાવીમ કેન્ડોરૂપ દ્વ્ય, ક્ષેત્ર, ડાળ અને સાવો છે

અધિકારીપામ અંધરનો

અને સાદૃશિક જીવનના રહસ્યોના અપર્વ ખજનારૂપ સાથ અન્ધરનો તથાપ્રકાશના અધિકારીપાત્રો મારેના ભડારોમાં માચરી ગ્ખાતા રતો ને, કાન્ધ કેન્ડર્વ કોઈ તેના અધિમગી હોઈ ચકના નથી તેમજ મર્વને તેની વ્યારસ્પકતા હોની નથી, કાન્ધ કે એ રહસ્યોના પરિણામ અરૂપ જીવન તો મો વ્યાપ્તિય ગીતે વ્યાપકત્ય ગીતે જીવનમાં હોય છે આમ મુવ્યવરથા મુવ્યવગ્ધિત હતી

મર્તિ અને મર્દિગ દામ દામ જાહેરમાં હતા અને જાનગણિ સંકારોમાં મુગ્ધિન રખાતો હતો, તે મધુચિત્ત હતુ એમ હવે તમને થયુ જધ્યાગે ત્યારે હવે એ માર્ગતિક જીવન યોગના જીવનમાધી મર્દને માટે દગની દર્, તેને વ્યાને આધુનિક જીવન લોન્ધુ દાખન કરી, પ્રજને આધુનિક જીવન જીવતી કરનાનો પ્રયાગ હોય ધવ્વામાં આવ્યો છે તેથી મૂળભૂત જીવન તરફ ધૂણા અને શુદ્ધિબેદ ઊભો કરી, નવા જીવન તરફ આકર્ષણ જન્માવવા માદી સરળ ભાષામાં સંક્ષિપ્ત, રોચક, આકર્ષક સાહિત્યના પ્રચારની અને તદ્દતુકુળ જાહેરમાં મોટા પાયા ઉપગ-પાનાપાત્ર મર્વને શિક્ષણની આવરકતા ઊભી થક છે. તેના હેતુઓ અનેબદાર થતા અખતરા તો મુપ્ત રખાના આવ્યા છે અને આજ થયુ મુપ્ત રખાય છે

આ કારણે પ્રજના જીવનમાં મૂળથી માડીને રોચ મુધીના તમામ પ્રકારના જીવનધોરણોમાં અમા પારણ પચિવર્તન કરી નાખના માટે વર્તમાન દવના સાહિત્યને ખૂબ ખૂબ પ્રમિદિમાં મુકવુ જ જોઈએ. ગામડાના ખેડૂતો અને મજૂરો મુધી તેને પદોચાડવું જોઈએ અને તે ખાતર તેઓને થોડુંધણું થયુ અક્ષરગાન લેવાની ફરજ પાડવી જોઈએ જ. નવજીવનને પોષક સંસ્થાઓ પગમર થયા પછી તેનુંયે રહસ્યાત્મક સાહિત્યના રહસ્યો સમજવાની તક તો આગે થયુ અધિકારીઓને જ પ્રાપ્ત થાય છે. એ સર્વને માટે મુલલ નથી અને ન્યારે, આધુનિક પ્રચારક સાહિત્યના દગેદમ પ્રજની માગે ખડકારારૂ થયા છે, તે સ્થિતિમાં સારકૃતિક રહસ્યોમય પ્રાચીન સાહિત્યને પોતાના મુન્દ્રણમાંથી બહાર ખેંચી કાઢી આધુનિક રોજિંદા જાહેર સાહિત્ય સાથે જ અવગાધ ફટાઈ નાંદમદ થવું જાય અને વર્તમાન સાહિત્યની લોકપ્રિયતાની થોડા થોડામાં પાછળ પડવું જાય, તેને પોષક મગધાઓ નિરંજન અને નિષ્પ્રાણ બનવી જાય. તદ્દતુનાગી જીવન વ્યવસ્થાઓ અને તેની ભવ્ય નુદતાઓ અદ્યય મની જાય, માટે પ્રથમ તેને લઘુચારી લગ્નવતી કુલવધુની જેમ-બદાર પુદનામાં ખેંચી લાવવામાં આવ્યું. ને પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યું. હવે તેના અમ-પ્રત્યયોને કૃત્રિમ તુલનાને બદલને પોખી નાખવાનો કાર્યમાં થક થયો છે.

જીવનસંસ્થાની પ્રતિષ્ઠા પર પ્રહાર

ને નાખના વધારા ને ને તેના જીવનને દકારવાના જવ બદાર અને જોખમદાર સાધુમર્તેને

પણ તેમના તે જીવનથી ચૂંટ કરી આધુનિક જીવન તરફ દોરી તેના અચારમા જ ઉપયોગમા લેવા પદ્ધતિમાં લેનાની કુપ્રથા શરૂ થઈ ચૂકી છે. પછી તો તે અન્ધરનોખાના જીવન અભ્યાસની પ્રતિષ્ઠા અને આખર ટકવાનો પ્રયત્ન જ ક્યા ગઈ છે? તેવું જાહેર નિવાસ થાય, તેમા શી નવાઈ? કટલાક દૃષ્ટિમા રીતે બનેલા ભાટચારણો પાસે એક બાજુ તેની એકપાક્ષિક વિરુદ્ધાવળી લવકારમાં જીવાડે અને બીજી બાજુ યુગઝોની મહેફીનમા કુળવતી ઉપવતી નારીના અમ પ્રત્યજો ખુદના કરી કટગી રીતે નચાવી ભેગમી ભરવા અદ્દારમા સાધે તેના જાહેરમાં ઉપકાગ કરવામા આવે, તેમ તે અન્ધરનોખે લાયકતા ફિટિવિહીનોની સમક્ષ તેમણી ભૂતો અને દરજો કાઢી તેના ખેશરમા અદ્દહામ્યયુક્ત ઉપકાસ કરવાનો કાર્યક્રમ ચક્ર ચૂક્યો છે તેના પશ્ચિમગતો પુરાવો એ છે, કે-

એ શાસ્ત્ર અથો, તેના અભ્યાસી પડિતો, તેને અનુસરતું જીવન જીવના ચૂંટ સાધુ-સંતો ને તેના પ્રશસકો તરફ તે પ્રશસક ભક્તોના જ સંતાનો નાક મરોડતા થયા છે. તે વસ્તુઓનું દર્શન થતા જ માથામા કેટલાકને થઈ સમાન મેદના ઉત્પન્ન થાય છે. તે સવળો પ્રતાપ ફેલાવવામા વર્તમાન છાપખાનાઓના હિરસો નાનોચૂનો નથી. તેના અતિ લયકર પરિચયો તો લવિષ્યમાં ને આકાર લેશે, તે અતિ હેરત પમાડનારા હશે. તેથી આર્થ પ્રગળતોએ ને કહ્યું છે, તે તેના આદર્શી મુજબ 'વરાગર છે અને આને ને આલી રહ્યું છે, તે આધુનિક આદર્શોના વિકાસની દષ્ટિથી બરાબર છે."

યુવાનનો પ્રયત્ન

યુવાને વગતો જવાબ આપતાં કહ્યું કે "સાલજો ! સાલજો ! નગારી જૂલ થાય છે. કાઈક આગળ પધીને ખરા કારણો કહ્યું છું કે પ્રાચીન સાહિત્ય હાલમા અને નજીકના લવિષ્યમા ખાસ કરીને ઉપયોગી થાય તેમ નથી, કેમકે માનવોનું જીવનપ્રારણ અને મનોગતિ બદલાતા જાય છે. તેથી સંકુચિત ધર્મના વાડાના સાહિત્યથી ઉછરતી પ્રજાને દૂર રાખવી તે હિતાવહ છે" એવો એવો પ્રચાર પણ બીજી તરફ ચાલતો હોવ છે, છતાં ને કાઈ આધુનિક સંસ્થા આધુનિક હમે પ્રાચીન સાહિત્ય બહાર પાડવાનું કામ ઉપાડે છે તો તેને પ્રોત્સાહન આપવામા આવે છે ત્યારે પાછી ભ્રમણા થાય છે કે "હળવું, પ્રાચીન સાહિત્ય બહાર પાડવાની પ્રવૃત્તિ કાઈક લાભકારક હશે" પરંતુ એ બધી ભ્રમણાઓ છે. એમ હવે કાઈક ખ્યાલ આવે છે ને ?

તમને કદાચ આગમ નહિ હોય, પણ ખૂબી તો એ છે, કે-“પ્રાચીન સાહિત્યના કેટલાક વિચારો આધુનિક વાતાવરણ સાથે બંધમેસતા થતા નથી. તેથી તે આજના લોકોને ધણુ જ વિચિત્ર લાગે છે માટે તે મળી મથોમા જ આધુનિકતાને અનુરૂપ ફેરફાર કરી નાખવાની નેતરદાર લખા નક્કર વરપ પકડતી જાય છે કે જેથી નવધુવકતે તેના પર અડા ભેસે. જેમકે-પ્રાચીન ધણુ શાસ્ત્રોમા પૃથ્વી સ્થિર કહી છે. તેને બદલે તેમાં તે કરતી હોવાને આધુનિક વિજ્ઞાનજન્ય સુધારો ઉમેરવો, કંઈમળને વ્યલ્લય કહ્યા છે પરંતુ, આધુનિક વિજ્ઞાનનું સંશોધન તેમાં ભારોભાર ચોષક નીટામી-સ હોવાનું જણાવે છે, માટે ભક્ષ્ય તરીકે જાહેર કરના જનને એ વિગરે વિગરે”

શુદ્ધ ધર્મપ્રેમની મનોવેદના

“અરે ! હાય ! હાય ! તો તો ધણી બાજતોમા ફેરફાર થઈ જાય. પછી તો” તે શાસ્ત્રો અસહીશપદો કેવાં હતાં ?” તેનો તો લવિષ્યમા પતો જ ન લાગે ! એવી તો ધણી બાજતો વખત જતા ગિલા થતી જાય અને તે પ્રમાણે ફેરફાર થતો રહે, તો ધણું મે બધું જીવદું થઈ જાય. પછી તો તે લગવાનની વાણીનું સ્વરૂપ જ ન રહે.” આંસુ લૂટી શુદ્ધ શ્રોતા ચૂપ રહ્યા.

“પરંતુ, આધુનિક પ્રગતિવાદીઓના વિચાર એવો જ હોવાનું કેમ માની શકાય ? કેમકે તેઓ શાસ્ત્રના ભાષાંતર સમયે તેના એકેએક પાદને ખૂબ ખૂબ રીતે નવા આપે છે કે જેથી પ્રાચીન પાઠો અને તેના પાઠાંતરો પણ બરાબર જળવાઈ રહે. શુદ્ધ અને મૌલિક છાપકામ એજે તેઓ બરેબર ખૂબ જાણી દર્શાવે છે

તેમજ મરોધન પદ્ધતિ પણ આપણને માન હેતુ તે જ્ઞાતિ હોય છે તેનું શું ?”

‘હા તમારી એ પના નગમર છે પરંતુ આજના હાવાવાના પ્રવાહમાંથી એ પરિવર્તન જી નાખવાની ન્યતિ પણ જન્મના વિના રહેવાની નથી આપણામાના માણસોજ દેશકાર કરી નાખવાની મુશ્કેલી મનોદક્ષા ધાવતા થઈ ગયા છે પાતળો નગવત્તા એરે તો તે મમય જરૂરી આપણે વિશ્વાસ મેળવવાની મુશ્કેલી-મુશ્કેલી દતા ને છ”

આધુનિક જનતા પ્રકાશનનો છ એટલે (૧) તો પ્રાચીન સાહિત્યની ઉપેક્ષા અથવા તો (૨) તેમાં વિરૂદ્ધિ (૩) પડી તેની આગળ વિચારથી (૪) અને એ નજીક ઉપાયો લાગે બીજા હાથ પર તેનું ભાવિ અપમાન અને તેના પ્રયત્નરકાર-કુતુહલ એ દરેક તમકો એક-રૂપે અને આજે વચાની રહ્યો છ તેમાં સદાચતા મગ માટે તો પશ્ચિમ દુષ્ટ અંકટ તો જાનસંજાનો એ નજીક લેવાનું ને બીજા આતા હાગે તેની અનુ મધુ સાહિત્ય પ્રસિદ્ધિ નાખવાનું વનપુ વધનું જાય છે”

આની શ્રુતભક્તિ

તો પડી આવી ભયજી ભાવિ ચિંતિતમારી કેમ જાયવું ? તે દુનતાવાગુત્વ પ્રાચીન સાહિત્યને નુસાન થતા દેવા વિના કેવી રીતે જવારી । ય ? આનો સંકચ અમરી જન્મજ માચી શ્રુતભક્તિ છે તે મિત્રાચની પ્રકૃતિ ને નતભક્તિને જન્મ શ્રુતની મદદ આશાતના જ ગણાય

અમારી નાત મચી છે તો ખુબ અમારી આ શકા તોડી પાવાતા ઘણા કરિપત અને ખોટા અમાધાનો આપનામા આવે છે ને આવ । તેમજ ઘણા દુષ્ટાનો અને કાવતરો વાતો આગળ લાનવામાં આવે છે ને આગળ અને એ જલુ એક રીતે તાત્કાલીન પરિસ્થિતિ પ્રમાણે થોડે અને ખૂબ પછુ હોય છે, પરંતુ આનું એક ર પશ્ચિમ શું ? તે જવાબ તો આપણેએ ખાસ વિચારવાનું છે”

અ જવી તમારી વાતો માલગી પ તુ એક હાપ વાર વધારે મારી વાત સાલજો અહીં એક એ રીક પુ આગળ પ્રવામાં આવી છી છે કે લખેને જેમ થવું હોય તેમ થાય હાથુકે એક મમય એવો હતો કે પ્રાચીન સાહિત્યના આલોચી લોકોને પસંદ પડતા હતા ને હવેની પ્રજાને બીજી જાતનું જીવન પસંદ પડે છે તો તે પ્રકારના જનને અનુગ્રહ એવું મહિત્વ ન્યાય વર્ગ અને ઉપયાગમાં આવે અને તે મિત્રાચન સવળુ અદરશ થાય તેમાં ખોટ શું ? અ તો જ તી નિમ્ન મુજબનું જ ગણાય અ મમયનું ઉપયોગી સાહિત્ય આજ નિરુપયાગી રતા અદરશ થાય તે । હા નો ? અ ની પ ની આના જ કરે છે” આનો તમારી પાસે શો જવાબ છે ?

પરંતુ જ એમ જ લાય તો તેને પ્રમટ ક્રિતવ મરિના અ જાપનો કેમ પસાડ મવામાં આવે છે ? તેના નખાતો-અધાતરા વગેરેની સાચાઈ શા માટે ?”

તે તો તે સર્વન જ અને તેમ જની આવનિ નાના પ્રવાહમાં એની જવા મટે છે અને આધુનિક પ્રવાહમાં એ તે નજીક એવા મકલવનો લાગે જ ની જાય છે કે ? આખા પ્રથના વિવરન આધુનિકનાના રૂપાનગમ અમુક તો પાવનનું જ રૂની નાણે હ આનું તુ આજે સાન જ છે શરૂ થવું બાની નથી તેથી ” જે વળેને લોકોને પ્રસિદ્ધિ અને તેને તે રીતે પ્રમિધ્ય પુ તેનું નામ જ શ્રુતભક્તિ એમ શ્રુતભક્તિની નાખવા જ ની નાખવાની શ્રુતભક્તિ અને વર્તમાન સાહિત્ય લોકિત એ એક જ સમજા”

‘મમત્વા હા ને મમન માગે માન’

તે દેશ

ના ના એમ તો જને જ કેમ ? જગતના મદાઉપત્રી મર્તી રીત તો પુરોએ મોક્ષ પુરુષને

હૈદરીને આધારિતક ચાર પુરુષાર્થને પોષક જોવા જે અમાવારણુ ઉપદેશ પ્રાપ્તી માનના કયાણને માટે આવ્યો છે તેને સ્પષ્ટતાને તેના આધારે રચેલા અને વ્યવસ્થિત ગીતે પૂરેલા રાજ્યોને જ અતઃકાળ સંક્રમણ છે તે જ હૈદરીથી મહા તપગી જીવન ગાળાને કશા જે દુઃખથી લાલની નેશમાત્ર આશા વિના તેનું રક્ષણ-પદન-પાદન તેને અનુમરતી જ નવરચના-નિર્ણુતિ ભાષ્ય-ચૂર્ણિ-ટી-નાઓ-અ ગ્લો અથાતરે વચ્ચે રચ્યા છે એટલે કે સર્વ કાળને માટે હિતગ્રામી માધન તરીકે તેની રચના કરી-રણ્ય કયું છે તેને વખસ પડવા ત્યારે લખાયા છે ને નખ્યા પણ છે અને તે પણ પાઓને જ આપનાનો આમહ રાખ્યો હતો લખેનું પણ જોરે તેને નથી આપ્યું પણ દ્વારા તેને જીવનમાં ઉતારીને તે દ્વા. તેના ઉત્તમ આદર્શો અને લાભોને પ્રચાર જગતમાં કરવામાં આવ્યા છે અને એ રીતે તેને અધ્યાપિત્વ ત જીવન ગાળામાં આવેનું જ તે જિંદગીમાં જીવી મોટાના પાગમાર્થિક જીવનની તાલીમ આપીને જીવનને ઘણું જ ઉચ્ચ જનારનાર સાહિત્ય છે તે જગતકુલ છે તેની કલ્યાણકારકતાની હરોળમાં જગતનું કોઈપણ સાહિત્ય જોઈ રહી શકે તેમ નથી ને વિશુ રહી શકે નહિ એ નિર્વિવાદ છે

તમારી વાત ઉપરથી અષ્ટ રૂઢિત થાય છે કે તેની મર્યાદા, સર્વોપ રક્ષકમતાને અત્રીચીન પ્રકાશનની દોડ-હરીશાધમાં ઉતારીને, જગત સમક્ષ નિરૂપે, નિપ્રાણ પુરુષાર ધરવા માટેની જ તેના પ્રકાશન માન પાછળ વ્યવસ્થિત થાય છે નહિતર આટઆટનું પ્રાચીન સાહિત્ય પ્રગટ થના ગતા-પ્રજ્ઞના જીવન ઉપર તેની અસર કેમ ન પડે? કારણકે પ્રજ્ઞાઓના જીવનપ્રવાહને વહેનાને નવા નામ યોજાયાતો આધુનિક વિદ્યાનના પાયા ઉપરનો માર્ગ જનારી દેશમાં અથો છે જ્યારે પથમના નખતમાં તો તે ત નજરનું ઉચ્ચ અન ઉપકારક સાહિત્ય યોગ્ય પાત્રોના જીવનમાં રપ ટરણે અક્તિ થતુ હતુ તેથી જાપખાતાની અચૂત મૂલ્ય વર્તાતી નહોતી અને તેના ઉચ્ચ આચરણ દ્વારા જગત તેને પોતાની મારે જ નાચતુ હતુ વ્યારે આજના સુરો મહારાણા પ્રતાપનો વેશ લઈને માન તેના પાઠ જ લખવે છે ત્યારે અગાઉના સમયમાં તો કોઈ કોઈ ક્ષિત્રિય બચ્ચો ખીન્ને રણે પ્રતાપ જ જનારો પ્રવાસ કરીને તપ આથે પોતાના જીવનમાં છાયાવેલી મહારાણા નતાપગી નથી આટુતિ જગતમાં જનારીને મરેલો હતો પરતુ આજે તેમ થતુ નથી માટે તો જાપખાતાએ કામ નેગી શક્યા છે

આ રિયતિમાં આ સનાતન ગ્રામી, કલ્યાણકારી સાહિત્યનું રક્ષણ ત્રી રીતે કરતુ એ મોટા પ્રશ્ન છે પ્રજા તેના ઉપચાર કરતી નથી ન કરે તેની ચિંતા કરના તા “તેના મૌલિક સ્વરૂપનું સાચોપાચ જગતનું કેમ કરતુ?” એ જ મોટી ચિંતાને વિષય થકુ પડન છે

જે મહાપુરુષોએ જગતના સર્વ જીવોના કલ્યાણ માટે તેનું સર્જન કર્યું છે તેને જ આજે ‘પ્રગતિમાં પ્રત્યાધાતી સર્વથા અરોધરૂપ’ ગણીને અદ્વૈત-નામજેર ગ્યાતી બ્યારના સેવાતી ગય છે આવી વિષમ સ્થિતિમાં શું કરતુ? એ મૂળભૂત હકીકત ખાસ વિચારણીન છે એ માયા ઉપવ એ જ માથી શ્રુતભગિન છે પાકી આજના પ્રસાદમાં તથાવાને શ્રુતભગિત માનની એ મોટામાં મોટી ભમણા ને ગરીબ મૂન થાય છે, એટલુ જ નહિ પણ સર્વકલ્યાણકારક વસ્તુને ત્રુપ્ત કરવામાં સદાકાર આપનાના પાપમાં પડાય છે અરે! એ ગીતે કલ્યાણમાર્ગને જગતમાંથી અદ્વૈત કરવામાં આવે આપનાથી પાપાનુ નથી મહાપાપનો બધ કરવામાં પણ ઉત્તેજન અપાય છે

વિવેકી જિન ગતાનુગતિતા કરે કે? તે તાત્કાલિક પ્રસાદમાં વચર સમયે તથાપ કે? તે ક્ષણિક લાભોમાં લોભાય કે?

‘એ તમારે જેમ મોનનુ હોય એમ મોયા કરો પ્રાણ સાચો છે તમારે? અપય ન ન કરતુ તેમાં જ સમ્પત્તા છે નહિતર, ચૂખાઓની જમાતમાં અપના મિનામ મીઠું પચિપામ નથી તેથી એ બધુ તો કીક, પણ હવે મૂળ મુદ્દા ઉપર આવો તો માત્ર તમે આદર્શ શ્રુતભગિત કોને કહે છો અને તે ક્યુનુ રણ

કેમ થાય તે મમજીવો એટલે વાત પૂરી થાય; નહિતર કેટલાકનું તો એમ પણ કહેવું છે કે, “પુસ્તકોનાં કચાડે મુનિઓના આરિતમા દોષ લગાડવામાં સદાયક થઈ પડે છે માટે મુનિઓએ, તે વહીવટ કરતા આવકોને સોંપી દેવાં નેપ્રએ અને આવકોએ તેને પબ્લિક રૅડ એક્ટ અન્વયે પબ્લિકની મિલકત બનાવી દેવી નેપ્રએ એટલે શ્રુત ઉપરના ત્યાગીઓના કમળની વાત જ બીડી ન્યા. પછી ચોખ્ખાને તે આપવા ન આપવાના નિયમને આપકાશ રહે જ કયાંથી?”

આમ શ્રુત સાચવવાની જવાબદારી અને નેપ્રમદારીમાંથી છૂટવાનો માર્ગ લેવાય છે.

આદર્શ મુખ્યમંત્રિ

૧. આને આપણાં તમામ પ્રકારનાં ગ્રામીન શાસ્ત્રો છપાવવાં બંધ કરી તેમજ કરાવરાની દેવાં નેપ્રએ. પ્રગતિશીલ ગણ્યારું સાહિત્ય દગવાખંધ ન છપાવું હોત તો ગ્રામીન શાસ્ત્રોને છપાવવામા બહુ નુકશાન ન થાત; કદાચ લાલ પણ થાત. ભંડારોમાંથી તેને બહાર કાઢવામાં અપેક્ષાએ તેની એક બેડી તૂટે છે ખરી પરંતુ બીજી મોટી અને જીવંત સુવર્ણ શૃંખલાથી તેને જકડી લેવાય છે માટે તેને વર્તમાન માહિત્યથી અવગ પાડી દેવા માટે છપાવવાનું બંધ કરવું નેપ્રએ.

૨. શ્રી ગીતરાગ પ્રભુની વાણીથી સંગત કોઈપણ સુવિદિત પૂર્વાચારનું કાંઈપણ લખાણ. વાક્ય, શ્રુતિ કે કાષ્ઠપણ જગતમાં બ્યાં બ્યાં હોય, પછી તે છપાએવું, લખાએવું કે છુપાએવું હોય. તેને હંમેશા મેળવતા રહી જુદા જુદા માનભંડારોમાં તેનો સંગ્રહ કરવો. જરૂર પડે, તે ખાસ સગવડથી લખાવી લેવું.

૩. દરેક શાસ્ત્રમંથને લખાવવાનો કમ શરૂ કરી દેવો. પદન-પાદન પણ લખી લખાવીને, તેના ઉપરથી કરવાનો રિવાજ પાડી દેવો. કારણકે લખાવેવું વધારે વખત સુધી ટકે છે.

૪ મૂળસૂત્રો વગેરે અતિ મહત્ત્વના શ્રુતનો તો કોઈ એવા સુરક્ષિત સ્થળમા સંગ્રહ રાખવો કે જે શિવ પરંપરાથી બતાવાતો રહેવાય અને લવિધનાં હાથે વર્ષે પણ જીવંત મળી શકે.

૫ હાલનો પ્રગતિનો (એક અપેક્ષાએ ધીમની ધરા કરવા જેવો) પ્રવાહ શાંત પડ્યા પછી તે શાસ્ત્રો નષ્ટ કે વિકૃત ન થાય તેની માવજતી માટે તેને ભંડારોમા જ પાકી સંભાળ દ્વારા સુરક્ષિત રહેવા દેવું, બહાર પાડીને વિકૃત થતુ અટકાવવું. હાલનો આ પ્રવાહ શાંત પડ્યા બચેવું તે બહાર આવી શકશે અને પોતાની સર્વકલ્યાણમય પ્રતિભા અગ્રાવી શકશે, પરંતુ ત્યાસુધી તો તેને સુરક્ષિત સ્થાને છુપાવી દેવું એજ માગે ઉપાય છે.

૬ જેકે સાચી સમશ્રુતિપૂર્વક તેને પબ્લિક મિલકત બનવું, જાહેર પુસ્તકાલય (Public Library)માં અગ બનવું સર્વશ્રદ્ધા અટકાવવું જ અને “તે કોને આપવું? કોને લાણાવવું? કોણુ લાણે? કોણુ વાગે?” તેના આદેશ અને ચોજનાની લગભ સુવિદિત જીનાયાઓના જ હાથમાં રાખવી ને રહેવા દેવી.

૭ અમુક એવા મુનિવર્ગે ખાસ તૈયાર થવું જ નેપ્રએ કે જે મુખપાદ કરવાની પરંપરા કાયમ આગળ લાંબાય, માટે મુખપાદ કરવાની શરૂઆત જોરથી કરી દેવી નેપ્રએ.

૮ મુખપાદ કરવાને જોખવાની શક્તિ ટકાવવા માટે આવકોના બાળકોએય મોટે જોખવાની મુદત મેળવતા રહેવું. પચ પ્રતિકમજીના સૂત્રા બચપણથી મોટે કરાવવાનો કડક આગ્રહ રાખવો. એ ટવ મોટી ઉમરે મ્લોકમદ કે સુત્રબદ્ધ થ થો સળંગ મોટે કરવાની શક્તિની જુમિકા ટકાવી રાખશે. કારણકે મોટે કરવા મિલકત એ ગ્રથોના રહ્યો જાણવામા વખત, મહેનત અને અર્થ વધાર આવે છે.

૯. શ્રુત મુદ્દ-પ્રકાશક-મંથાઓ બંધ કરી દેવી અને તેનાં નાણાને ઉપયોગ ઉપર જણાવ્યા, અમાણે શ્રુતશક્તિમાં કરવો, અને પબ્લિક રૅડ એક્ટ દ્વારા સરકારી કખાજી તેને બચાવવું.

સાધુ, મુનિ મહારાજઓના ધર્મોપગરણુ જેવું તેને તેઓનું જ્ઞાનોપગરણુ ગણીને તેમના જ હવાલામાં રહેવા દેવું. હવાલામાં રાખવામાં આવકો સહાયક બરૂંદ થાય, પણ તેને પોતાના હવાલામાં ન ગણે ને તેની ચોટી કરે, કેમ કે તીર્થંકર પ્રભુ વગેરેએ મુખ્ય જવાબદારી મુનિ મહારાજઓ ઉપર જ મૂકી છે.

૧૦. મુનિ મહારાજઓના ઉપયોગના યાનભંડારોને ધાર્મિક દ્રવ્યોની મિલકતો ગણીને, આવકોએ, દુરટીઓએ કે રાજ્યે તેનો કબજો ન લેવો, ન લેવા દેવો, તેનાથી બચાવવા. એમ કરીને તેને તેમની જ પરવડતરી રહેવા દેવા, કેમ કે તેને માટે તેઓનું જીવન છે. તેના રક્ષણની જવાબદારી ને જોખમદારી મુખ્યપણે તેમની જ પશ્વિકની મિલકત યથા પછી તો તે શાસ્ત્રોક્ત હેતુઓથી ઉપયોગ કરવા માટે તેઓને મળે કે નયે મળે. એક પ્રોફેસર આધુનિક રીતે શ્રી આચાર્યશ્રી સ્વમંત્ર સંસ્કરણ કરવા માગતા હોય અને એક મુનિગજ આચાર્યશ્રીને સ્વાધ્યાય કરી તદ્દનુસાર પોતાનું જીવન ગાળવા માગતા હોય તે સ્થિતિમાં હાલના વાતાવરણ પ્રમાણે તે પુરતક પ્રોફેસરને પહેલાં મળશે, નહિ કે મુનિરાજને, મુનિરાજને તે વખતે તે મળશે કે કેમ? એ પણ શંકા છે.

૧૧. દેશી, વિદેશી આધુનિક સંશોધકોની સાતુફળતા ખાતર અંધભંડારોની પાસે જ તેમને રહેવાની તેમજ ખાવાપીવાની સગવડો ભીમી કરવાની વિચારણા થાય છે તે અયોગ્ય છે પરંતુ સ્વાધ્યાયતપ કરવા ઇચ્છતા મુનિરાજને નિર્વિધે જોયરી પણ મળશે કે કેમ એ કહેવું મુશ્કેલ છે. એ દીર્ઘદષ્ટિથી ખાસ વિચારવા જેવું છે ને તેની ચિંતા આજથી કરવી જોઈએ. શ્રુતને સુખપાઠે કરનારાઓને ખાસ ઉત્તેજવા તેઓનું જીવન પ્રકારનું વાતસલ્ય કરવું. (ઇનામ નહોં, વાતસલ્ય કરવું.)

જગતના જીવોના કલ્યાણ ખાતર પરમ યાત્રી મહાપુરુષોએ જેની રચના કરી છે એવા શ્રુતદાનને પૂર્ણ રીતે સાચવી શકવાની તાકાત કે યોગ્યતા ત્યાંથી મુનિરાજને સિવાય બીજામાં નથી. તેથી તે તેમના જ હવાલામાં રહેવા દેવું. તેમ કરવામાં સંકુચિતતા નથી જ, પરંતુ મહા ઉદારતા છે. વિશ્વકલ્યાણની મહા-ભાવના છે બીજાના હાથમાં પડીને તેનો દુરુપયોગ થાય કે તે નષ્ટ થાય તો તે જગતને માટે કાચ કર પસિણામૂંડ છે. તેથી જગતની તે મહાભક્તી, મહાકલ્યાણકારી મિલકત સાચવી રાખવા ખાતર મને તેવા મોજો આપવામાં પણ ઉદારતા છે કલ્યાણની ભાવનાપૂર્વકના આર્થિક ત્યાગમાં પણ સંકુચિતતાની છાયા હોતી નથી, પરંતુ તે જોને તેને સોપી દઈ તેને નષ્ટ થવા દેવામાં કે દુરુપયોગ થવા દેવામાં જગતના અદિતને ઉત્તેજન આપવાની સંકુચિતતા સ્પષ્ટપણે વર્તાય છે. જગત ખરેખર તેવું સમજી, યોગ્ય અને તેના ઉપર નોંઝાવર થઈ તેને પ્રાણુસમ ગણે, તો ભલે જગત સાચવે. ત્યાંસુધી નહીં.

૧૨. માટે પરમાત્માના સાચા વફાદાર મુનિ મહારાજઓએ પણ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે શ્રુતભક્તિમાં લીન થવું જોઈશે. એક દિવસ આમંજિલ કે ઉપવાસ કરી, પરમાત્માનું મોક્ષનું-મોક્ષમાર્ગનું પ્રવિધાન કરી, આજ સુધીની પ્રવૃત્તિ બંધ કરી દઈ બીજા દિવસની સવારથી તમામ પ્રકારના જીવનમાં પલટો કરી નાખવો જોઈશે. જાપાનાપાને જેવા જ નહિ જગતમાં શું થાય છે તે સાંભળવું નહિ. તે બુદ્ધી જતું પડશે. પરમાત્મા, તેમનું શાસન, તેમનું શ્રુત ને પૂર્વાચાર્યોની વાણીનું રક્ષણ-રક્ષણ, પકન-પાકન, લેખન જ કરવા-કરોડવા ઉપરાંત જૈનશાસનની શરૂઆત, તેની અપમાજના નિવારણ ખાતર પણ રુદ્ધ ચારિત્રનું પાલન અથવા સંવિધ પાલિકપણું ધમધોડાર થઈ કરી દેવું જોઈશે, જો આદર્શ શ્રુતભક્તિનું પુણ્ય ઉપાજન કરવું હોય તે.

અને તો જ વિશ્વકલ્યાણકર આ કુલ જગતમાં લાંબા કાળ સુધી પોતાના ખરા રૂપમાં દેવેકે અંશે ટપી રહેશે એવી આશા રહે છે, નહિતર બીજો ઉપાય નથી. એ નકી છે.

જો ખીજો ઉપાય કોઈ જતાવે તો તે લેવા સાગ્રે પણ શ્રીસધને વાધો ન હોવો. જોઈએ, પરંતુ તે ઉપાય, શ્રુત જે ઉદ્દેશથી ઉત્પન્ન થયું છે તે ઉદ્દેશને લાંબા કાળ સુધી સફળ મનાવે તેવો હોવો જોઈએ તેમ જ મૂળ સ્વરૂપમાં લાંબો કાળ ટકી રહી ભવિષ્યમાં પણ કલ્યાણ કરતો રહે, તેવો જોઈએ.

૧૩ સંભળવામાં આવે છે, કે કેટલાક જૈનેતરો અને વિદેશીય ગૌરાંગ સદ્ગુહરથી જૈનધર્મ ઉપર એટલા બધા ફીદા થઈ રહ્યા છે કે તેઓ તેમાં દાખલ થઈને રજેરગમાં જૈનધર્મનું આચરણ કરીને તેની જાહોજલાલી વધારવા ઈચ્છે છે અને જ્યારે આપણા લોકો સારી રીતે જૈનશાસન અને તેના અંગેનું હવે રક્ષણ કરી શકતા નથી, ત્યારે તેઓ તો કહશે જ ને ? કેમકે તેઓ સમર્થ છે સમર્થ બનના જાય છે આપણે તેમણે ઊભી કરેલી અગવડોથી નિર્જળ બનતા જઈએ છીએ કૃતિમ સામર્થ્ય અને તે પણ તેઓની મહેરનાની ઉપરનું ઠેક સુધી ટકી શકે નહીં.

‘અમારું પણ કહેવું છે, કે તમે તેઓને દાખલ કરવાના માર્ગ ખુલા કરો અને પ્રેમપૂર્વક અપનાવવા તૈયાર થાઓ, એટલી જ રાહ તેઓ જોઈને જોડા છે તેઓ જોડા અભ્યાસી હોય છે ઉપરાંત ચારિત્રના પણ જાયા પ્રકારના પ્રયોજો. જીવનમાં ઉતારવાના પ્રયાસો કરે છે, પરંતુ ધર્મમાં દાખલ થયા પછી, તેનો કમળો બરાબર દાઢમાં આવ્યો. પછી તેઓ તેને કેવા સ્વરૂપમાં મૂકી દેશે તેની કલ્પના કોણ કરી શકે તેમ છે ? કારણ કે ભારતના ધર્મોમાં પ્રવેશનો તેઓનો અને તેઓના રાજૂનો હવે પછીનો કાર્યક્રમ કેવળ ધર્મ ખાતર નથી, પરંતુ ધર્મક્ષેત્રમાં પ્રવેશીને તેનો કળજો લેવા માટેનો છે અને તે પછી તેઓ તેમાં વિકૃતિ આણે કે તેને અદૃશ્ય કરે કે તેની સાથે મનફાવતી રમત ન કરે તેની શી ખાતરી ? ને આપણે કે જેમના હૃદયમાં તેનો મશ્ક જોવા શો તો જોળ રમ છે તે જો તેનું રક્ષણ ન કરી શકીએ તો તેઓ શી રીતે કરી શકશે ? ઉત્તમ વસ્તુઓને લાંબી નાખીને તેને સ્થાને બળતી જ વસ્તુઓ ગોઠવી ન દે તેની પૂરતી તકેદારી રાખવા સાથે, માત્ર જણાતા કે જોલાતા ‘મદાન’ને દાખલ કરવાની લાલચ ન રાખવી એ જ હિતાવહ છે કારણ કે તેઓ વર્તમાન પ્રતિનિધિ જ પૂજારી છે અને તેને જ વિશેષ વેત્ત આપવા જ ધર્મક્ષેત્રમાં દાખલ થવાની પ્રેરણા ધરાવતા હોય છે એટલે પછી સંસ્કૃતિને બિથલાવી નાખીને પ્રતિનિધિ જ સ્થાપી દેવાનો પ્રયાસ કરે એ સ્વાભાવિક જ છે હા, એટલું ખરું છે કે જ્યાં સુધી તેઓને પૂરો કળજો નહીં જામે ત્યાંસુધી એટલું બધું ભારતીય અને ધાર્મિક જીવન સાનુકૂળ રીતે જીવશે કે તેમાંથી કોઈપણ રીતે નાની તણખાના જેટલી પણ જૂન કાઢવી એ મુશ્કેલી બરેલું કામ હશે, કારણ કે તેઓ જે કોઈ હાથ ધરે છે તે પૂણું તન્મયતાથી હાથ ધરે છે અને ધારેલું પરિણામ ધર્મને પ્રતિનિધિ ફેરવી નાખવાનું બગબગ લાવ્યા પછી જ હોડવાના હોય છે આથી એ આશા ઉપર રહેવામાં તીર્થ કરોની વાણીના બથામ રક્ષણની સલાવના જણાવી નથી, એમ આજ સુધીના અનુભવ ઉપરથી કહી શકાય આપણે આપણા દુનિયાથી તરવું એ જ હિતાવહ છે પરાશ્રય લખાવહ છે આશ્રય દિાવહ છે.

પૂ. ઉપાધ્યાયજી શ્રીમદ્ યશોવિજયજી મહારાજના

નામે ચઢાવી દીધેલું એક ભાષાઠાવ્ય

★

★ લેખક : સુનિશી યશોવિજયજી-મુખર્જી ★

સત્તરમી સદીમાં થયેલા મોગલ સમ્રાટ અકબર પ્રતિબોધક જગદ્ગુરુ શ્રીહરીવિજયસૂરીશ્વરજીના શિષ્ય પટતર્જીવિદ્યાવિશારદ મહોપાધ્યાય શ્રીકલ્યાણવિજયજી, તેઓશ્રીના શિષ્ય, શબ્દાનુશાસન નિષ્ણાત, હેમસરિ અવતાર સમા પં. શ્રીલાભવિજયજી ગણિ શિષ્ય પ્રજ્ઞાત મર્તિ પં. શ્રીનવવિજયજી ગણિના શિષ્ય, સત્તરમી સદીમાં જન્મેલા, વર્તમાન સમયના અનિતમ ન્યૌત્તર, મહોપાધ્યાય શ્રીમદ્ યશોવિજયજી મહારાજશ્રીએ, આગમિકે પ્રાકૃત ભાષા, ભારતભાષા સરકૃત ભાષા અને ઉત્તરપૂર્વમાં વ્યાપક થયેલી દિન્દી અને દિન્દી મિથ્રભાષા, આ આર્ય ભાષાઓમાં, શાસ્ત્ર અને સાહિત્યની અનેકવિધ સાખાઓ ઉપર મૌલિક, નાવિન્ય ભર્યું અને વિશિષ્ટ કોટિનું, પ્રૌઢ અને મહીર, ગૂઢ અને સસ્ત, વિદ્વદ્ભોગ્ય અને અવિદ્વદ્ભોગ્ય ભાતભાતનું સાહિત્ય-સર્જન કર્યું છે, એટલું જ નહિ પણ તેઓશ્રીએ સ્વમાતૃભાષા ગુજરાતીને પણ વિસારી તો નથી. પરંતુ એ ભાષા-મજૂપામાં અતિમૂલ્યવાન, અત્યુપયોગી અને અનેક શાસ્ત્રમુદન વિચારા-વતારના કિમતી સમૃદ્ધ રત્નોને ગોઠવી, માતૃભાષાને પરમાદર કરીને ચાતા ગૂળરીતુ અંદરે ગૌરવ વધાર્યું છે. અને એમ કરીને ખરેખર તેઓશ્રીએ સ્વમાતૃભાષાની કીમતી સેવા બજાવી છે. આ રીતે જૈનધર્મ પ્રક્રિયા પ્રધાન મહાગુજરાતની ધર્મજામિના ભાગ્યવાનો માટે સ્વરણ ભાષામાં, સચોટ અને વેધક, કવિતામય જે વિપુલ સાહિત્ય-સર્જન કર્યું છે, તે ખરેખર ખાસ એક મહાશાસ્ત્રની ગરજ સારે તેવું છે. ઇકલોકિક અને પારલોકિક દૃષ્ટિએ મંગલ અને કલ્યાણકર છે, અને વર્તમાનના શ્રમણોને શીઘ્ર વક્તા બનવા માટેનો વિધવિધ સ્વાદી અને વિવિધ રંગી મિથ્ર મચાવે છે.

સીમંધરસ્વામીની ખસદગી શા માટે ?

ગુજરાતી ભાષાસાહિત્યમાં, તેઓશ્રીએ શ્રદ્ધા, યાન, ભક્તિ, વૈરાગ્ય, ત્યાગ અને આચાર પ્રધાન આદિ અનેકવિધ ધર્મમુક્તિઓની રચનાઓ કરી છે. પરંતુ તત્કાલીન મુખ્ય અધ્યાત્મવાદીઓએ ક્રિયામાર્ગના ઉચ્છેદન માટે અને નિષ્ક્રમમાર્ગના મૂલ્યોએ અવહારમાર્ગના વિલોપન માટે, શાસ્ત્રવ્યવસ્થાપક અને આત્મધર્મક ગણી ચકાવ, એવી જે પ્રવૃત્તિઓ આદરેલી, તે જોઈને એમના આત્માને જે અસાધારણ વ્યથા થયેલી, એ વ્યથાને ઠાલવવા માટે, અંતરના બળાપાને શબ્દોરૂપે બહાર વ્યક્ત કરવા માટે, અને અંતરની દીર્ઘ આરજૂ સંભળાવવા માટે, મુક્તિમાર્ગી કેઈ પણ વીર્ય કરને પસંદ ન કરતાં, આપણા દિન્દ-ભારતની બ્રમિથી ઉત્તરદિશામાં લગભગ બે કરોડ માછિ અથવા ત્રણ કરોડ માછિ દૂર આવેલા અને મહાવિદેહથી યોગબાતા દેશમાં, વર્તમાનમાં સાક્ષાત્ વિચરી રહેલા પ્રજાતંત્રગણના આપણા પ્યારા જીવતા જમના પીતરાજ સર્વંજ વિદરમાન જિનશ્રી સીમંધરસ્વામીજી નામના પરમાત્માને તેઓશ્રીએ ખાસ કરીને પસંદ કર્યા છે. કારણ કે મુક્તિએ પહેલેલા મુક્તાત્માઓને યાદ કરી કરી યાદીએ કે પોકારો પાડીએ,

તો તે કંઈ સાક્ષાત્ અહીં આવીને અત્યંત અને મોટવણ જાળી થયેલી કુખ્ય અને વિષમ પરિસ્થિતિને કંઈ થોડી દૂર કરવાના છે. એટલે જલક હંમેશાં સ્વર્થાં હોય છે. એટલે એ તો પોતાનો પોષક સંકળને પોતાની વહારે આવે તેને જ પસંદ કરે! તેથી તેઓથીએ કુચ્છા-સાગર પ્રસ્તુત તીર્થ દરેકને જ પસંદ કર્યા છે. અને ધણે દૂર રહેવાઓ થોડી ફરિયાદ કે અલ્પ વિનનિથી કંઈ થોડા દોષવા આવે! એમને લાવવા હોય તો, ફરિયાદોનો થોડો-દમલો-રજૂ કરવો જોઈએ અને લાંબી લાંબી વિનનિ કરતી જોઈએ! આવા જ દાષ આશયથી ઉપાધ્યાયજીએ ધણી લાંબી લાંબી (૧૨૫, ૧૫૦, ૩૫૦ પદ્યપ્રમાણ) વિનનિઓ કરી છે. ૫૦ ઉપાધ્યાયજીના સ્તવનોમાં, સદુથી વધુ લાંબી કૃતિઓ, જગવાન સીમંધર સ્વામીજીને ઉદ્દેશીને જ રચાયેલી છે. ઉપાધ્યાયજીના સંપ્રદર્શ તો શું પણ સમગ્ર સ્તાવનિક ક્ષેત્રમાં આવી દીર્ઘકૃતિ બીજી દૃષ્ટિ કે ક્રમ! તે ચકા છે. આ ઘટના જ તેમની પ્રસ્તુત કૃતિને મહત્ત્વ અપાવવા માટે પૂરતી છે.

સાથે સાથે બીજી પણ એક આર્થિક વાતનો નિર્દેશ કરી દઈ કે પ્રાયઃ દીર્ઘ રચના માટે તેઓથીએ આપણા પ્રજાતકગના માનીતા શ્રીસીમંધર પ્રભુને જ પસંદ કર્યા છે. આરણ આવના પ્રસંગમાં આ બાબત ઉપયોગી થવાની હોવાથી ઉપસૂત નોંધ લીધી છે.

તારવણી એ થઈ કે દીર્ઘકૃતિ માટેનાં સ્તવનો શ્રીસીમંધરસ્વામીને હક્કીને જ રચ્યા છે ને અંતરનો બળાપો કાલવતના સાધન રૂપે એમને જ પસંદ કર્યા છે.

આ તો મારે જે વાત કહેવાની છે તેના અનુસંધાનમાં સાંકળની દડી રૂપે આટલો નિર્દેશ કર્યો. હવે મળુ મુલો રજૂ કરું છું—

આજથી ૧૬ મહિના ઉપર ‘મહોપાધ્યાય શીમ્લ યશોવિજયજી રમૂનિ ગ્રન્થ’ જેનું સંપાદન કાર્ય હું કરી રહ્યો હતો, તે વખતે શ્રીયુગ સામકાર્ય મણિલાલ નવાજ, જેઓએ જૈન મંથનકારોમાં છુપાઈ જોનાશ્રિત ચિત્રકળાની સમૃદ્ધિનો બદુમુલ્ય ગ્રન્થ રચી કારા દેશ-પરદેશના કલારસિકોને સદુથી વધુ પરિચય કરાવી, પશ્ચિમ ભારતની કલાને જ ‘જૈનશૈલી’ તરીકેનું સ્વતંત્ર નામાકિધાન અપાવવામાં અથવા જૈન ચિત્રકળા તરીકેનો સ્વતંત્ર દળને અપાવવામાં દીમની કાજો સમર્થો છે, તે ધર્મબંધુએ, રમૂનિ ગ્રન્થમાં પ્રગટ કરવા માટે ૫૦ ઉપાધ્યાયજી વિરચિત એક કાવ્યકૃતિ અને આપી. પ્રાથમિક દૃષ્ટિએ તો આ એક અઘાવધિ અનુપલબ્ધ વળી દીક દીક લાંબી અને અતિસૂક્ષ્મ, આર્થિક અને વૈવાદિક વિધાનોથી સભર કૃતિ જોઈ ધડીભર હું પ્રસન્નમના બની ગયો અને આગળ વધીને કહું તો જેમ વૈષાકચ્છા ‘અર્ધમાત્રાલાયવેગ મુક્તોત્સવ’—માને છે તેમ બાહરણ શાસ્ત્રની પ્રસ્તુત ઉક્તિને મારા માટે થોડું પરાવર્તન કરીને કહું એટલે કે ‘અર્ધપદ્યપ્રાપ્તેન હર્ષોત્સવ મન્યતે’ અર્થાત્ ઉપાધ્યાયજીના વિવિધકૃતિનું અધૂરું પાત્ર મળી જાય તો મારે મન હર્ષોત્સવ હોય છે. એટલે તાત્કાલિક તો મેં ‘ધનવાદ’ના હર્ષોદ્ભવ ઉદ્દેશો સાથે, ‘સાભાવ સ્વીકાર’નો બાજકાલ વધી ગયેલો, ચોખ્ખ કે અચોખ્ખ વિધિ પણ કરી નાંખ્યો.

પુનઃ એક વખતે, એ કૃતિનું વિચાર અવસોકન કરવા માંડ્યું. ચોક્કસ પૂર્વક એ કૃતિ જોઈ ગયેલ જેમ જેમ એ કૃતિને તાવતો ગયો તેમ તેમ, એ કૃતિ શુદ્ધ સુવર્ણરૂપે બહાર આવવાને બદલે જુદી જ રીતે પોતાનું નોકવેલું પોત પ્રકાશની હોય તેમ દેખાવા માંડી. પણ સાથે સાથે ‘આ કૃતિ ઉપાધ્યાયજીની જ છે,’

૧. એ કે પાછળથી કુમારચામીએ, આને ‘જૈન સાંપ્રદાયિક કળા’ નામ આપેલું અંગ્રેજિન ડૉ. નોર્મન આડને એને ‘જૈન સ્થાપત્ય કળા’ કહી અને પાછળથી જૈન ચિત્રકળાનાં લઘુ ચિત્રો જેવાં ચિત્રો જાહેર કૃતિઓમાં પણ મળી આવતાં એને પશ્ચિમ ‘ભારતીય ચિત્રકલા’નું નામ કલાનિષ્ઠાનોએ આપ્યું, પણ હું ‘જૈનાશ્રિત ચિત્રકળા’ આ શબ્દને વધુ ચોખ્ખ સમજું છું

એવી છાપ પાડવા માટે, એમાં જે પ્રયત્નો કરવામાં આવ્યા હતા, એમાંના કેટલાકે તો એવા સચોટ અને કલકતાના રસગુસ્તાની જેમ, બરાબર સીધા જ મળે જોતરી નય તેવા હતા.

પ્રસ્તુત કૃતિના અંતમાં—‘હતિ શ્રીમહોપાધ્યાય શ્રીયશ્રોત્રિવિજયમણિવિરચિતે શ્રીસ્ત્રીમધરજિનરતન સપૂર્ણમ્ ॥’ પહેલો ઉલ્લેખ આ હતો.

ત્યારપછી શ્રી નવાભે પોતે પ્રસ્તુત કૃતિનો પરિચય નીચેના લખાણથી દર્શાવ્યો હતો:—

“પૂન્ય ઉપાધ્યાયજીએ આ સત્વનની રચના રાજનગર (અમદાવાદ) નિવાસી શ્રિધિ હિમરાજના પુત્ર તારાચંદના માટે કર્પાતો રચ્ય ઉલ્લેખ સત્વનમાં કરેલો છે. આ સત્વ દ્વાવિમલજી શાસ્ત્રસંગ્રહ-દેવસાના પાઠાના અંકારમર્ધી કેટલીક વધારાની હસ્તપ્રતો પંચાસજી શ્રી શાન્તિવિજયજી ગણિએ મને યાજુ વર્ષમાં આપેલી તેમથી મળી આવેલ છે.”

આમાં શ્રી નવાભે પોતે તારાચંદનો જે ઉલ્લેખ મૂળ સત્વનના આધારે કર્યો, તે તો બરાબર હતો, પરંતુ આથી એક મહત્વની વાત એ રચ્ય થઈ કે, આ કૃતિ અમદાવાદ-દેવસાના પાઠાના શ્રીદ્વાવિમલજી શાસ્ત્રસંગ્રહમર્ધી જ મળી છે. વાચકોએ આ મુલો ધ્યાનમાં રાખવો જરૂરી છે.

હવે પ્રસ્તુત કૃતિ ઉપાધ્યાયજીને નામે ખતવાઈ નય, એ માટે તેમાં કેવા પ્રયત્નો થયા છે તે ક્રમશઃ જોઈએ.

(૧) પ્રસ્તુત કૃતિની પથ લખ્યા (કળશ (૧) સહ) ૩૮ પંચોની દસોવી છે. પૂર્વ ઉપાધ્યાયજીએ અરજ ગુમરાવા માટે અથવા ‘ધા’ નાખવા માટે પ્રસદ કરાયેલા તીર્થ કર શ્રીસ્ત્રીમધરવાખીને લક્ષીને જ વિનંત કરી છે. (૨) વળી ‘અવધારે ગુણુઆતારે’ તથા ‘કુમળિ’ તથા અન્ય કાચા પ્રતીકો અને કંઈક શબ્દો; ઉપાધ્યાયજી મહારાજે અન્યત્ર વાપર્યા છે તે પણ અહીં એકવચના આવ્યા છે. આમ કાવાતુ’ સામ્ય પણ જોલું’ કરાવું છે. (૩) વળી ઉપાધ્યાયજીના પરમ ભક્ત શ્રાવક તારાચંદનો પણ ઉલ્લેખ કર્યો છે. અને (૪) વળી કૃતિને દીર્ઘ પણ બનાવી છે.

ઉપરના માત્ર ચાર કારણો પણ આ કૃતિ ઉપાધ્યાયજીની છે, એવી શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરવા માટે પૂરતા છે. અને ઉપાધ્યાયજીના જીવનના અભ્યાસી માટે તો સહેજે લલચાવી કે તેવા છે.

પણ હજુ આપણે આગળ વધીશું એટલે રપટ થશે કે, રચનાકારે બાળઓની આંખમાં ધૂળ નાખવા માટે કેવો ચાલાકી કર્યો પ્રયાસ કર્યો છે.

આ કૃતિના અંતમાં જે શુરુપરપરા વણુવી છે તે આપણી લાલચને, વાસ્તવિકતાના પથ તરફ ઝડપી એવી નય તેવી છે. પ્રથમ નજરે લલચાવેને આજ નાખે તેવી છે. ને કપાક કપાક ઉપાધ્યાયજીની છતાં લાવવાનો પણ પ્રયાસ કરાયો છે. આમ જુદા જુદા પ્રતિભિનો જોનારી દરકાઈ બંધા, આ કૃતિ ઉપાધ્યાયજીની જ છે એવી મહોર છાપ સહેજે સહેજે મારી આપે તો તેમાં કઈ આશ્ચર્ય જોવા નથી.

ઉપર આપણે પૂર્વપક્ષ કરી આવ્યા અને પ્રસ્તુત સત્વન કૃતિને, ઉપાધ્યાયજીની છે એવું ઠોકીમેસાડવા માટે કરેલા કૂટ પ્રયત્નો પણ જોઈ આવ્યા.

ઉત્તરપક્ષ-જવાબ

હવે પ્રસ્તુત પ્રયત્નો કેવા છેતરામણાં છે અને માટીના પાના ઉપર રચાયા છે તે નીચેના ઉત્તરપક્ષ દ્વારા સમજી લઈએ.

પ્રસ્તુત કૃતિને જાણ અને કવિત્વની, શબ્દ અને અર્થની, ઇતિહાસ અને સત્યની, પ્રશસ્તિ અને પૂર્ણકૃતિની દૃષ્ટિએ કરીએ તો આ કૃતિ ઉપાધ્યાયજીની કદી નથી અને હોઈ પણ ન શકે. આ તો તેઓશ્રીના કોઈ તેજોદેવો માનસે પોતાની કૃતિને ઉપાધ્યાયજીના નામે ખતવી તેઓશ્રીના તેજોવધ કરવાનો ચાલાકી બર્થો, દંભી અતિનિંદા અને કુટિલ પ્રયત્ન જ કર્યો છે. પરંતુ સત્ય કદી છુપાતું નથી અને અસત્ય કદી ફાવતું નથી એ પ્રાકૃતિક નિયમ મુજબ ચઢાય તેવા ચાલાકી જર્ણા પ્રયત્નો કરવામાં આવ્યા હોય, દંભના ગમે તેટલા વાધા પહેરાવી સત્યને ખર્ચાવા નીકળ્યા હોય, પરંતુ તકલ્પિત ચક્રોર દૃષ્ટિ ધરાવનારાઓ તેમની ચાલાકીને પકડી પાડે છે અને દંભના પડદાઓ ચીરી નાખે છે, ત્યારે જેમ સિંહનાદ થતાં સિંહના ચર્મ નીચે દંકાયેલા શિયાળિયાં ખુલ્લા પડી જાય છે, તેમ તેઓના પ્રયત્નો છતાં ઘર્ષ જાય છે તે સત્ય ચિત્રાના સૂર્યની જેમ સદસ કળાએ પ્રકાશી ઉઠે છે.

જુઓ ત્યારે હવે કૃતિના હાઈમાં ઊતરીએ, થોડું આતર દર્શન કરીએ ને વિરોધીઓએ કરેલા બાલીશ પ્રયત્નોને પણ સમજીએ.

સ્તવનનો પ્રારંભ નીચેની પંક્તિથી થાય છે :

(૧) ‘શ્રીસીમધર વિનતી અવધારો ગુણઆતારે,’

તારવણી-આમાં ઉપાધ્યાયજીની પસંદગીના તીર્થંકર અને સંભવનાથ સ્તવનની કડીના શબ્દોનું સામ્ય રાખ્યું છે.

(૨) “કર્મ કુમતિ જિનમિંબને, ઉત્થાપે નિરધાર રે,

સિદ્ધાન્તે પ્રતિભાતણા, પાઠ છે બદ્ધ મનોહાર રે શ્રી” (૩)

તારવણી-આ કડીમાં મૂર્તિ ઉત્થાપકો આટે વધરાયેલા ઉપાધ્યાયજીનો ખાસ ‘પેટંટ’ શબ્દ ‘કુમતિ’ જોડાયો છે. ઉપાધ્યાયજીને જેનો જોરદાર સામનો કરવો પડેલો તે વાત વિશ્વાસ પમાડવા કવિએ પ્રથમ રજૂ કરી દીધી છે.

(૩) મહુન વીર હૂંડી તણા સ્તવનમાં તાસ વિવાદ રે,

દેવધર્મ પરીક્ષામાં પ્રતિભાસવકમાં વાદ રે શ્રી (૪)

તારવણી-“મહુન” શબ્દ વાપરવાનું કેવું કુસાહસ બેઠ્યું તે જુઓ. ૨. વળી સ્વકૃત ત્રણ પ્રસિદ્ધ કૃતિઓના નામો પણ દેવામાં જરાય મંકાય અનુભવ્યો છે” હરગીજ નહિ !

અહીં ચાર કડીમાં જે વાત જણાવી, તેથી લેખકે વાચકના દેવામાં પ્રસ્તુત કૃતિ ઉપાધ્યાયજીની જ છે, એવી જાણ ઉપસાવવા આટે આગાદ પ્રયત્ન કર્યો છે. પણ એ પ્રયત્ન આગળ કતાને જે મુદ્દામ વાન કરવી છે તેના પૂર્વ પ્રયત્નરૂપે કે ભૂમિકા તરીકેના જ છે અને એથી જ પૂર્વભૂમિકા દુઝંતી પનાવીને વળી એકાદ આડીઅવળી વાત કરીને તુટત જ દેવામાં જે વાત ઊભરાતી હતી તે કેવી સીફતથી રજૂ કરે છે અને એ આટે મુખ્યપાત્ર કયું બિંદુ કરે છે તેને પણ આપણે જોઈએ.

“દેવલ કુમતિ યથો દેવસી આવસ્થક અંતે રે

ઈર્ષાવહી નામ યાપીને ભરમાવે કુધીમંત રે શ્રી ૦ ૮

સંવરક્રિયા કર્યા પુરે, ઈર્ષાવહિ કુણ હેતે રે,

પણ કુમતિ તેદ યાપીને, જુવેજડ સકેતે રે.” શ્રી ૦ ૯

આ બાબતની ચર્ચા ૩૦ કહી સુધી કરી છે.

તારવણી:—આ સમગ્ર સ્તવનમાં મૂળ સુદો એ છે કે ‘પ્રતિક્રમણ પૂરું’ યથા બાદ શ્રાવકોને સામાયિક પારવાનું હોય છે. એ સામાયિક, ઇશિયાવદિ કરવા પૂર્વક પારવું જોઈએ કે વિના ઇશિયાવદિથી પારી શકાય ? ત્યારે આ સ્તવનના કર્તા કહે છે કે ઇશિયાવદિ કરવાની કંઈ જ જરૂર નથી, કારણ કે સંવરની ક્રિયા સતત ન્યાં ચાલી રહી હોય, ત્યારે આશ્રવનો સંભવ કયાંથી હોય કે જ્યાં ઇશિયાવદિ પ્રતિક્રમણક્રિયા કરવી જોઈએ ? માટે, જોઆ ઇશિયાવદિ કરવાનું કહે છે, રથાપે છે, કે પ્રચારે છે, તે બધા શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ છે, અશુદ્ધ ક્રિયાના પોષક છે, શુદ્ધ માર્ગના લોપક છે, અને તેથી તેઓ દુર્ગતિ માર્ગના પ્રવાસી છે વગેરે વગેરે.”

આમ ‘ઇશિયાવદિનો વિધિ ન જ હોવો જોઈએ,’ આ મુદ્દાના સમર્થનથી પિષ્ટ પેષણ કરવા પૂર્વક હકીકતો રજૂ કરીને પ્રસ્તુત સ્તવનને દોષી બનાવી દીધું છે.

આ બધું જ સમગ્ર સ્તવન ઉપાધ્યાયજીનું નથી જ નથી. અને તે માટે હું નીચેના કારણો રજૂ કરું છું:

૧. ઇશિયાવદિ કયાં વિના સામાયિક પારવું જોઈએ એ મતના સમર્થ પ્રચારક તરીકે, તે વખતની ‘દેવસન’ નામની વ્યક્તિને ખડી કરવામાં આવી છે.

તારવણી:—પરંતુ એ સમયે આ વ્યક્તિ જ હતી કે કેમ ? હતી તો સાધુ તરીકે કે શ્રાવક ગૃહસ્થ તરીકે હતી ? તેનો કોઈ ઇતિહાસિક પૂરાવો હજી મળી સક્યો નથી. પૂ. ઉપાધ્યાયજીએ પેતાના અન્ય મંથોમાં આ નામનો કયાંય ઉલ્લેખ કર્યો નથી તો શું આ પારકાના નામે પેતાનો ખાસ અપાવવાનો અનૈતિક પ્રયત્ન નથી લાગતો ?

૨. કહી ૧૨જાં કરિએ

“ ધર્મ રહસ્યવર અન્યમાં હેમસરિ વસિ બાબે રે,
દેવસી આવશ્યક અન્ટે ઈર્ષાવદિ નવિ કાંચે રે ”

તારવણી:—એ હેમસરિ કયા, અને એમનો ‘ધર્મરહસ્ય’ અન્ય કયો ? આ નામની કૃતિ કોઈ નોંધાઈ હોય તેવું જાણમાં નથી. એટલે આ વાતને કેમ પ્રમાણભૂત માનવી ?

૩. હજુ આગળ જોઈએ—

“ ઈશિયાદિ ઈર્ષાવદિ તણી, ચર્ચા તે ઘણી કાંધી રે,
મરુત પડિક્રમણા વિધિ, કુલકજ્ઞિમાં દોષી રે. ”

તારવણી:—કર્તા પોતે, ઉપાધ્યાયજીએ પડિક્રમણાવિધિ ને કુલકજ્ઞિત સ્થાનો ઉલ્લેખ કરે છે, પરંતુ આ એક સાદસ જ છે, કારણ કે આવી કોઈ જ કૃતિ સ્થાનું અશ્વાવધિ જાણમાં નથી. હા, પ્રતિક્રમણ હેતુ ગર્જિત સંભ્રમણ બનાવી જા પરી, પણ તે તો સ્વાધ્યાય-બ્યાન સુધીના અધિકાર સુધી જ છે. અને તે સાધુ પ્રતિક્રમણને લક્ષ્યને રથાપેલા છે. એટલે ઉપરજીત વિધાન નહીં અસત્ય છે. અને ખરેખર વીતરામ શાસનમાં યથેચ્છા બધા અપલ્લેખ આપણને બારે વિષાદ સાથે સરમ ઉપજાવે તેવા છે. અચ્ચુ.

હવે હું ‘પડિક્રમણાવિધિ’નું નામ જોડવા પાછળ કર્તાનો કયું શરસન્ધાન તાકબાનો બાવિ ધરાદો હતો ? અને એ કેવી રીતે પાર પડ્યું તે વાતનો મેળ મને સમજ્યો છે તે જણાવું છું.

શ્રીદયાવિમળ મન્થમાળા (૧૮) તરફથી બહાર પડેલી એક મુદ્રિત પ્રતિ મારા જ્ઞેવામાં આવી હતી. ઉપર્યુક્ત પદ્યકૃતિ જોતાં હું આ કૃતિને ફેટ પ્રયત્ન બીજામાંથી ઉદ્ધારવાના કૃણરૂપે ઝાળખાવી શકું.

એનું કારણ એ કે પ્રસ્તુત સ્તવનકૃતિ એ જ ભંડારમાંથી મળી છે અને જોના હું દમણ જ પરિચય કરાવવાનો છું તે કૃતિ પણ એ જ રચણેથી પ્રાપ્ત થઈ છે ને એ જ રચણેથી પ્રસિદ્ધ પણ થવા પામી છે એટલે સ્વાભાવિક રીતે જ પ્રસ્તુત કૃતિ શક્યપરત ખની ગય છે.

અહીં આ પ્રથમ પ્રસ્તુત પ્રતિનો ટૂંક પરિચય અને પછી પૂ ઉપાધ્યાયજીના નામને સંડોવવાનો, સાંપ્ર-દાયાનંદતા, અચાન ને જડ દલામહને આધીન, ઊંચા લેખાતા આત્માઓએ પણ કેવો શરમજનક-નામેશી ભર્યો પ્રયત્ન કર્યો છે, તેને તપાસીએ

શ્રીમત્તપાગચ્છમૂળ મહોપાધ્યાય શ્રીવિનયવિજયગણિ મહોપાધ્યાય શ્રીમદ્દયોવિજયગણિ શ્રીમત્પન્ન્યાસવિદ્યા-વિજયગણિવર્મપ્રસૂલે પૂર્વપાંડિતે સચોધિતઃ પચ્ચપ્રતિક્રમણવિધિઃ

આ પ્રમાણે પ્રતિના મુખ પૃષ્ઠ ઉપર લખાણ છાપેલું છે. વિ. સં ૧૭૧૬માં દયાવિજય મન્થમાળાનાં ૧૮મા કર્માંકરૂપે બહાર પાડેલ છે. સમ્રાટકર્તા પં શ્રીમુક્તિવિજય ગણિ છે. સંગોધક તરીકે, શ્રીવિનય-વિજયજી, શ્રીયશોવિજયજી તથા શ્રીવિદ્યાવિજયજીને ઉલ્લેખ કરાયો છે.

પ્રતિના અંદરના ભાગમાં, મૂળમાં અને ખાસ કરીને ટીપ્પણમાં શ્રીવિનયવિજયજી અને શ્રીયશો-વિજયજીએ ખુદ, સુધારા સ્વયંબા હોય, તે રીતે તેમના નામ પૂર્વક અને પ્રસ્તુત સુધારા તત્કાલીન છે એવી જડએ સલાહ પ્રતીતિ ઉપજાવવા માટે તે લખાણને જૂની ચગવતી? ભાષામાં જ ચૂકવામાં આવ્યા છે પ્રતિના અન્તમાં.

‘ આ પ્રતિ કેતલી કિ જય ઉપાધ્યાય શ્રીજસવિજય ઉપાધ્યાય જોદ કહ્યુ કુરસ ચરી છદ્ અનદ્ વિદ્યા-વિજય પન્નાસદ્ સોપી છદ્ અનદ્ સ્મદ્દિવિમલ ગણેસ્યદ્ સદ્ ’ આમ અન્તમાં શ્રીવિનયવિજયજીનું નામ નથી લીધું પણ સ્મદ્દિવિમલ ગણિનું નામ લીધું છે.

આ લખાણમાં કઈ દમ નથી આવું અછડતું લખાણ જ આ પ્રતિનું મૂલ્ય કેટલું છે તે સમજાવી દે છે.

આટલો પ્રતિનો પરિચય કરાવ્યો.

હવે સીમધર સ્તવનમાં ‘ મહત્ત્વ પડિક્રમણાં વિધિ ’ શબ્દ જે વાપર્યો છે, તે મને ઠરાદા પૂર્વકનો ભાસે છે. પ્રથમ એમના નામે એક કૃતિ દેરવી દીધી, દવે જિરામું તપાસ કરે કે તે કૃતિ કઈ દશે? ત્યારે તે કૃતિ પણ હોવી તો જોઈએ જ, એટલે એને માટે આ જ નવી પ્રતિક્રમણ વિધિની પ્રતિ બનાવી દેરાવી દીધી હોય ને લખાવી બહારમાં મૂકી દીધી હોય તો ન ખનવા જોગ નથી. જૂનાકાળમાં આવા બનાવો અનેક બની ગયા છે. આ અનુમાન ઉપર આવવાનું કારણ એ છે કે ઉપાધ્યાયજીએ એ નામની કાંઈ કૃતિ બનાવી હોય તેવો ઉલ્લેખ હજુ સુધી કયાંય જોવા મળ્યો નથી. અલગત તેઓશ્રીએ ‘ પ્રતિક્રમણ હેતુ ગર્ભિત સન્ન્યાસ ’ લખી છે, પણ પૂર્વે કહી આવ્યો છું તેમ, એમાં તો સન્ન્યાસ સુધીનો જ અધિકાર છે. એટલે એમાં તો પ્રસ્તુત વાત સંભવે જ કયાંથી? આ જોતાં ઉપર્યુક્ત વિધાન અસત્ લાગે છે. સીમધર સ્તવની ૨૬મી કડી જોઈ. દવે આમળ વધીએ.

૧. પચ્ચપ્રતિક્રમણ વિધિ જે છાપી છે તેની સખાલોચના આદિ લેખનું કદ વધી જવાના ભયે કરી નથી.

કડી ૩૦-૩૧માં ઉપાધ્યાયજીની શાખાજીટની છાંટ લાવવા પ્રયાસ કરાયો છે, પણ કાગડો હંસની ચાલે ચાલવા પ્રયત્ન કરે તે થોડો અછતો રહે, એમ પ્રસ્તુત કૃતિમાં ઉપાધ્યાયજીની રદથુ આવી સહી નથી, એટલે પ્રસ્તુત પ્રયાસ છતો યર્ષ જાય છે.

હવે અંતિમ પ્રશસ્તિ ઉપર આવી જઈએ ને પ્રસ્તુત પ્રકરણ પૂરું કરીએ.

“વિનયવિજય સુપસાયથી કીધો તવન રસાધો રે.”

આ પંક્તિમાં વિનયવિજય નામ આપ્યું છે તે ‘પદ્યપ્રતિક્રમણવિધિ’ સાથે બંને સંકળાયેલા હતા એ પૂરવાર કરવા માટે ગોઠવું હોય, એવી શંકા સહેજે જાય છે.

ખીજી વાત એ કે ૨૨મી કડીમાં ‘વિનયવિજય સુપસાયથી’ વાત કરે પછી કડી ૩૮મીમાં પુનઃ ‘શ્રીનયવિજય સુપસાયથી’ વાત કરે, એ વાત સંભવિત નથી લાગતી. એટલે જ આ સમગ્ર કૃતિ કોંકા-શીલ બની ગઈ છે. વધારામાં ‘વિનય’ જગ્યાએ ‘શ્રી’ પાઠ જો હોય તો નયવિજયજીનો નામોદ્દેશ વળી ત્રણ વાર થવા પામે.

કડી ૩૬મીમાં ઉપાધ્યાયજીના પરમજીવન લારાચંદનો નામોદ્દેશ કર્યો છે. આલો ઉદ્દેશ્ય ઉપાધ્યાયજીએ પોતે જ રચેલ ‘સમ્યક્ત્વ ચતુષ્પદિકા’માં કર્યો છે, તદ્દલસાર અદિકાને આ કૃતિની વિશ્વસનીયતા ઠંસાવવા માટે આ કપું છે. જે વાત પ્રારંભમાં સૂચવી દીધી છે જ.

ઉપાધ્યાયજી મહારાજ જિનશાસનને સંપૂર્ણ વફાદાર પુરુષ હતા. જિનશાસનના સિદ્ધાન્તો બંને એની પરંપરાના દુરમનોના કંઠેર વિરોધી હતા, અસત્ય તેઓ અધારી લેનારા ન હતા. સત્યના સંરક્ષણ માટે જ તેઓ આજીવન ઝઘુમ્યા હતા. આવા નિઃસ્વ ને રપટ વક્તા મહાપુરુષો દમેશાં વિરોધી વર્ગને આખના કણાની જેમ ખૂંચ્યા છે, અને એમની પ્રતિભાને, એમની વિદ્યતાને અને યાવલ તેમને જેર કરવા માટેના પ્રયત્નો પણ કરાયા છે, એમ ઇતિહાસના પૃષ્ઠો જવાહી આપે છે. એટલે તેમ્નેદેવના કારણે આવા પ્રયાસો બંને તેમાં નવાઈ નથી, તત્વાન્વેષીઓએ બંને સંશોધકોએ આવા પ્રસંગે સાવધાની રાખી અને સમગ્ર રહીને નિર્ણય લેવા જોઈએ, જેથી આપણે આપણા બીજું નહીં તે મહાપુરુષોનો આજ્ઞાતનાના, અનાદર અને અન્યાયના પાપથી તો જરૂર બચી શકીશું.

આ સિવાય પૂ. ઉપાધ્યાયજીના નામે દસમતસ્તવન, કેટલાક અન્ય પણ કાવ્યો, ગંગેય ભંગ પ્રકરણાદિ કૃતિઓ પણ ચઢી ગઈ છે. પૂ. ઉપાધ્યાયજીની કૃતિ માટે જ આમ થયું છે એમ નથી, પરંતુ અન્ય કૃત કૃતિઓ માટે પણ આવી ઘટનાઓ બની છે. અને સાહિત્યર્થ પવિત્રક્ષેત્ર પણ વિદેશના કારણે બહોથી અજ્ઞાત નથી રહી શક્યું તે આપણા માટે શરમજનક અને દુઃખદ છે.

અન્તમાં અનુમાન પ્રમાણનો આશ્રય લેતાં જે કંઈ વિધાન અસત્ય થયું હોય તેની ક્ષમા યાચી વિરતું છું.

જૈન સાહિત્યની ભાષા અને જ્ઞાનસંકારોનો ઉપયોગ

❧ શ્રી. ડાહ્યાલાલ માતીચંદ સોનાચાંદીવાળા-વકીલ ❧

શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકાલય ફાંડની ૫૦ વર્ષની ઉજવણી વખતે હું તેમના ટ્રસ્ટીઓને શુભારક્ષણાદી અને ધન્યવાદ આપું છું.

સને ૧૯૨૪માં સુરતમાં જૈન સાહિત્ય પરિષદ પૂ. માણેકમુનિજીની પ્રેરણાથી તથા શેઠ જીવજીવંદ શાસ્ત્રચંદ ઝવેરીના પ્રયાસથી બનઈ હતી. તે વખતે મેં 'જૈન ચરિત્રો અને જૈન રાસો' નામનો ટૂંકો લેખ લખ્યો હતો અને મોકલ્યો હતો, તેમાં મેં કેટલીક સૂચનાઓ કરી હતી. અને તે લેખમાં મારાથી બની શક્યા તેટલા ચરિત્રો અને રાસોનું ક્રમવાર કક્ષાવારી સિરક મોકલ્યું હતું. દરેકની લગભગ ૧૦૦ ની સંખ્યા મળેલી. તે સંજોઈ સૂચનાઓમાં મારા મુખ્ય મુદ્દા નીચે પ્રમાણે હતા

એ પરિષદનો રિપોર્ટ તથા નિબંધો વગેરે પ્રગટ થયાં છે કે નહિ તેની મને ખબર નથી.

મૂળ શરૂઆતમાં માગધી (માગધી) ભાષામાં જૈન ચરિત્રો લખાયાં હશે. અને તેના ઉપરથી જેમ જેમ માગધી ભાષા પ્રચારમાં ઝાઝી ચલી ગઈ, અને સંસ્કૃત ભાષા વધારે પ્રચારમાં આવી તે સમયમાં તે માગધી ભાષાના ચરિત્રો ઉપરથી જૈન ચરિત્રો સંસ્કૃત ભાષામાં લખાવવા શરૂ થયા હશે. અને મોટે ભાગે તે તે ચરિત્રો ઉપરથી પાછગથી જ્યારે સંસ્કૃત ભાષાનો પ્રચાર ઝાઝો થયો અને યુગરાતી ભાષાનો પ્રચાર થયો તે વખતે તે તે ચરિત્રો ઉપરથી આપણા જૈન રાસાઓ રચવાની શરૂઆત થઈ હશે. રાસોનો રચનાકાળ સં. ૧૦૦૦ થી શરૂ થયો હોવાનો મને ખ્યાલ છે. ત્યારપછી ચોપાઈઓ ૭૬૬૦ વિ. સં. ૧૨૦૦ થી ૧૫૦૦માં થયાં હશે.

રાસ શબ્દનો અર્થ " રસને " મળતો આવે છે. અને વૈષ્ણવોના " રાસલીલા " શબ્દને મળતો આવ્યો છે. દરેક રાસોમાં દરેક નવરસનો સમાવેશ થયેલો જોવામાં આવે છે. પરંતુ મુખ્ય તો એક કે બે રસ ઉપર જ વિવેચન થયેલું જોવામાં આવે છે. તેમાં એક ભક્તિ ઉપર જ મુખ્ય પાત્ર તરીકે કવિનાઓ, ૭૬૬૦, દુહાઓ વગેરે જુદા જુદા રાગોમાં બનાવવામાં આવ્યા હોય છે. અને પેટાઓમાં ખોળના ચરિત્રો તથા કથાઓ પણ જોવામાં આવે છે. તેમાં મુખ્યત્વે એક કે બે જ ધાર્મિક વિષય જોવા કે સત્ય, અદ્વિત્ય, ચિત્ત, જ્ઞાન વગેરે ઉપર વિદેશ વિવેચન જોવામાં આવે છે. અને તેના ઉપર જ જાર મૂકવામાં આવે છે.

ચરિત્રોમાં પણ એ જ પ્રમાણે વસ્તુસ્થિતિ હોય છે. ચરિત્રો મોટે ભાગે ગદ્યમાં અથવા પદ્યમાં અને રાસો તો પદ્યમાં જ હોય છે. અગાઉના સિરકમાં મેં ફક્ત ચરિત્રો અને રાસોની નામાવલિ જ આપી હતી મારા જીજ્ઞાસુ પ્રમાણે રાસોની સંખ્યા લગભગ બે હજાર છે. અને તેમાં ચરિત્રોનો સમાવેશ થાય છે. જેનું સિરક પણ સંસ્કૃત લખાવવાની છે, એમ સાંભળ્યું છે. આ ચરિત્ર અને રાસોની સંપૂર્ણ સચિ વિગતવાર મોઈ વિદ્વાનના હાથે તૈયાર કરાવવાની જરૂર છે અત્યાર સુધીમાં નાના મોટા ધણા ચરિત્રો અને રાસો જુદી જુદી સંસ્થાઓ તરફથી પ્રગટ થયેલ જોવામાં આવે છે, પરંતુ તેમાં પણ હજી ધણા અપ્રગટ રહ્યાં હશે તો સાક્ષરોને અને લેખકોને અને ખાસ કરીને યુનિમદારાઓને મારી નક્કર વિનંતી છે, કે જે જે

રાસો અગ્રગટ રહ્યા હોય અથવા જે અત્યારે અલભ્ય હોય, અને જેની આવૃત્તિ ફરી છપાવવાની જરૂર હોય, તેવા ચરિત્રો અને રાસો ખાસ કરીને યુજ્જરાતી ભાષામાં પ્રગટ કરવા કરાવવાની ખાસ જરૂર છે. અને તેથી તેઓ એ દિશામાં પ્રગતિ કરશે એવી મારી આશા છે. એક જ વિષયને—વ્યક્તિને—લગતા જુદા જુદા કર્તાઓના જુદા જુદા રાસો જુદા જુદા સમયનાં જોવામાં આવે છે. આનંદકાવ્યમહોદધિના આઠ ભાગ પ્રસિદ્ધ થયા છે. વધુ ભાગો છપાવવાની જરૂર છે.

મૌખિક કથાઓનું અવધુ

આપણા જૈન લોકોમાં મહાત્મા, બારોટ અથવા ભાટ લોકોની એક જાત હતી. તેઓ અમાણિ શહેરે શહેરે અને ગામડે ગામડે ફરીને આ ચરિત્રો, રાસો અને કથાઓ સંભળાવતા, ત્યારે અનહલ આનંદ છોળખતો હતો. પરંતુ એ પ્રયા હુતપ્રાય થઈ ગયેલી જોવામાં આવે છે. તે પ્રયા ફરી સજીવન કરવાની જરૂર છે.

લિરંદોનાં વર્ગીકરણની જરૂર

એ ઉપરાંત આપણા જૈન ધર્મના યાનભંડારો અને સરથાઓમાં પુસ્તકોના કઈ કઈ જાતના લિરંદો જોઈએ, તેની નવીન પ્રકારે રચના કરવી જોઈએ. આવા લિરંદો ભાગ્યે જ આવી સરથાઓમાં જોવામાં આવે છે. ફક્ત જનરલ લિરંદ અને કક્ષાવારી લિરંદો જ હોય છે. પરંતુ ફરેક જુદા જુદા વિષય વાર લિરંદો જોવામાં આવતા નથી. આવા લિરંદોની ખાસ આવશ્યકતા છે.

મારા વર્ગીકરણમાં ચરિત્રો, રાસો, ચત્રકો, નાટકો, પ્રશ્નોત્તર-કથાઓ, કુલકો, પત્રીશી, બત્રીશી, છત્રીશી, સિતારી, બહોતારી, ગ્રંથ ધો, મંજરીઓ, ત્રિમાસિકો, ચિત્રામણી, ચૂડામણી, કોયુદી, ચોગ, ક્રોધ, અખ્યાતમ, વૈરાગ્ય વગેરેના વિષયોને લગતા લિરંદોનો સમાવેશ કર્યો છે. એ ઉપરાંત હજી બીજા ધણા ખાટો રહ્યા છે. અને રહ્યા હશે. (પંચાશિકા, બાવની, ચોવીશી, વીશી વગેરે વગેરે) એ ઉપરાંત હજી બીજા ધણા વિષયોને લગતા લિરંદો થઈ શકે તેમ છે. પરંતુ આ લેખ બહુ જ મોટો થઈ જાય તેટલા માટે તે તે લિરંદો જુદા જુદા હાખલ કરવામાં આવ્યા નથી. ફક્ત તેના આર્ગંદર્શન તરફ નીચેના વિષયો ફૂં સૂચવું છું.

આગરો, સૂત્રો, પ્રકરણો, ઉપદેશક ગ્રંથો, તત્ત્વના ગ્રંથો, નય, ન્યાય અને સમજાગીના ગ્રંથો, પ્રમાણ, આત્મા, કાવ્યો, ધર્મ, બુદ્ધિ, ઇતિહાસ, સ્તોત્ર, સ્તુતિ, સ્તવન, સન્ન્યાસ, લાવણી, હૃદ, ચોપાઈ, નોવેલો, ગ્યોતિષ, મંત્ર, તંત્ર, જન, યજ્ઞ, ભજનો, કિંપા, પ્રતિષ્ઠાદિ, પૂજાઓ, તક, આચારવિચાર, બ્યાકરણ, ચોવીશીઓ, પંચાશિકા, વીશીઓ, વિદ્યાનસાહ્ય વગેરે વગેરે.

આ પ્રસંગ ખાસ કરીને ડૉ. લા. પુસ્તકોદાર ફૂંડની ઉજવણીનો છે. તેથી આ લેખ તથા વર્ગીકરણ વગેરે તે સંસ્થાના યાનભંડારોનો તેમજ બીજા સંસ્થાઓને આર્ગંદર્શક થઈ પડે અને ઉપયોગી નીવડે તે હેતુથી જ લખાયો છે. એક જ વિષયને લગતાં કેટલાં પુસ્તકો ગણી શકે તે સહેલાઈથી આવા લિરંદો ઉપરથી માલમ પડી શકે તેમ છે.

યાનભંડારોનો લાભ આપો.

આ સંસ્થા જેની બીજા અનેક સંસ્થાઓ સુરત શહેરમાં છે. પરંતુ આ સંસ્થાનો તેમજ સામગ્રી મહારાજના યાનભંડારોના (શ્રી જૈન આનંદ પુસ્તકાલયનો) નેટવો લાભ લેવાય છે, તેટલો બીજાઓના ભાગે જ લેવાતો હતો. પુસ્તકો વગેરેની સંખ્યા પણ બીજા કરતાં તેમાં વધારે છે, અને હશે આવી સંસ્થાઓ લગભગ દસ આપણા શહેરમાં જોવામાં આવે છે. હસ્તાવિખિત પુસ્તકોની માફક અપેલાં પુસ્તકોનું

લિસ્ટ તેમનું બહાર પડવું જોઈએ. મારા માનવા પ્રમાણે આ બંડારના પુસ્તકો જાહેર પ્રગતિ વાચવા માટે અગાઉ બહાર આપવામાં આવતા ન હતા, ફક્ત રેફરન્સ પૂરતા રાખતા હતા. પરંતુ હવેલા કેટલાક વર્ષોથી તે પ્રમાણેની યોજના આ સંસ્થાના ટ્રસ્ટીઓ તરફથી થઈ છે તે બદલ તેમને ધન્યવાદ આપું છું. એજ પ્રમાણે બીજી સંસ્થાઓ પણ પોતપોતાની લાયજેરીઓ (ગ્રાનબંડારો) જાહેર પ્રગતિ લાભ માટે ખુલ્લા મૂકે.

મારા સાંભળવામાં આવ્યું છે કે આ સંસ્થાના એક ઉત્સાહી અને બાહોશ ટ્રસ્ટી શ્રી કેશરીયંદભાઈના પ્રિયાસથી એક નવીન પ્રકારનું લિસ્ટ તૈયાર કરવામાં આવે છે. દરેક સંસ્થા અથવા વ્યક્તિ તરફથી જે જે પુસ્તકો બહાર પાડવામાં આવ્યા છે, તેનું લિસ્ટ થાય છે, અથવા હોવું જોઈએ ઉપર જાણવેલા પ્રકારના લિસ્ટો હોવાથી પુસ્તક લેવા આવનારને વિશેષ લાભ મળી શકે છે.

એજ પ્રમાણે મારી તેમને એક બીજી નમ્ર સૂચના છે કે નવીન પ્રકાશનોનું લિસ્ટ કરો, કર્તાનું લિસ્ટ કરો, તેમજ આપણા (પ્રાચીન તેમજ અર્વાચીન) સાધુ મુનિમહારાજો વગેરે તરફથી જે જે પુસ્તકો અત્યાર સુધીમાં પ્રગટ થયા હોય, તેનું દરેકનું જુદું લિસ્ટ તૈયાર થાય અને તે તૈયાર થયા પછી તે તે લિસ્ટ અને તેમાંના પુસ્તકો લેદ્યુઓ રૂપે બહાર પડે તે તે ઇચ્છના જોગ છે. -દા. ત. ઉદયરત્ન, યશોવિજયજી, હરિકૃષ્ણસુરિ, આત્મારામજી, શાનવિમળજી, પદ્મવિજયજી, શુદ્ધિસાગરજી, દેવચંદ્રજી, વીરવિજયજી, હેમચંદ્રાચાર્યજી, આનંદધનજી, ચિદાનંદજી વગેરે વગેરે.

ઉવદે મારી નમ્ર વિનંતી એ છે કે જેવી રીતે આ સંસ્થાની ઉજવણી થાય છે અને તે વખતે જે સાહિત્ય વગેરેનો મુદ્દાર થાય છે, તેજ પ્રમાણે બીજી પાછળની સંસ્થાઓ પણ પોતપોતાની ઉજવણીઓ કરે, અને નવું સાહિત્ય નવીન રૂપે અને પ્રકારે ચાલુ જમાનાને અનુસરીને પ્રગટ કરે, એ જ શુભેચ્છા રાખી હું અત્રે વિરમું છું.

તા. ૬. શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા અને શ્રી આત્માતંદ્ર જૈન સભા ભાવનગરની પ્રકાશન સંસ્થાઓના સુવર્ણ મહોત્સવો ઉજવાયા છે અને આ સોનેરી તક સ્મરતે સંપડે છે.

સૂર્યપુરનો સર્વોદય

શ્રીમતી ચંદ્રોદયવિજયજી

શ્રી. ચિંતામણી પાર્શ્વનાથ જિનમંદિરનો સંક્ષિપ્ત પરિચય.

(સં. ૨૦૧૧ના માગસર સદ ૧૪થી જોગજીવ સરે થયો હતો. જે જોગજીવના સ્મરણચિહ્ન તરીકે એક પુસ્તિકા દેરાસરના ઇતિહાસને લગતી બહાર પડી હતી, તેમાંના મુખ્ય ભાગ લેખકની અનુમતિથી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે— કેશરીચંદ્ર)

આલંબન—જેમ ખાસ વસ્ત્ર પ્રાપ્ત કરવા અનેકવિધ આલંબન જગતમાં મળી રહે છે તેમ અભ્યંતર વસ્ત્ર પ્રાપ્ત કરવા પણ દરેક દરેક આસ્તિક દર્શનકારે વિશિષ્ટ આલંબનનો નિર્દેશ કર્યો છે. પછી બધે કોઈ મૂર્તિને, જોખવાને, દિવાને, વિદિસાને કે પછી તે તે ધર્મગ્રંથને આલંબન રૂપ માની તેના ઉપર પૂજનીય છુદ્ધિ ધારણ કરે.

સ્વાધ્યાદર્શનકારે ઉપર્યુક્ત અભ્યંતર શાશ્વત વસ્ત્રજોની પ્રાપ્તિના સાચું બતાવનારના અભાવમાં પ્રેરણા મળી શકે તે માટે શ્રી જિનમૂર્તિ અને શ્રી જિનઆમમ એમ બે આલંબનોનો નિર્દેશ કર્યો અને પંચમકાળમાં શ્રી જિનમૂર્તિ અને શ્રી જિનામમને ભવિષ્યના પરમ આધાર તરીકે જોળખાવ્યા છે.

આ અનુસાર જૈનત્વની ઝળઢળતી જ્યૈષ્ઠ કાયમ માટે પ્રગટ રહી તેમજ પ્રમાદસ્ય જીવના જૈનત્વના રક્ષણના નિમિત્તભૂત ભારતભરમાં મોટી સંખ્યામાં જિનમંદિરો અને જિનમૂર્તિઓની સ્થાપનાઓ થઈ અને આજે આપણે પ્રાચીન તેમજ નવીન જિનમંદિરો અને જિનમૂર્તિઓને જોઈ રહ્યા છીએ.

શ્રી ચિંતામણી પાર્શ્વનાથનું મંદિર :

એક સૂર્યપુર (સુરત) શહેરના સાહેબુર નામના મહેલમાં આવેલું ધાખાખધી શ્રી ચિંતામણી પાર્શ્વનાથનું મંદિર છે. જિનમંદિર પ્રાચીન સ્થાપત્યકળાના ધામ સરપુ, કળારસિકોનું દિલ આકર્ષણ, દર્શનીય અને ભવ્ય મનોહર પ્રગટપ્રભાવિ શ્રી જિનમૂર્તિથી મહિત હોઈ સુરત શહેરનો શોભામાં અનેરો વધારો કરી રહ્યું છે.

મંદિરનો નાશ :

આ જિનમંદિરના ઉત્થાનમાં એક ગૃહ ઇતિહાસ છુપાયેલો છે.

ભારતમાં ન્યારે હિંદુઓના જીવન ધર્મજીવનને કારણે પરપ્રદર્શી જોખમમાં સુઝાયા હતા ત્યારે આ જિનમંદિરની કેટલીયે સ્થાપત્યકળાના નમૂના, કાષ્ઠમય વિભાજો તે સંપ્રામણો ભોગ બની ગયા હતા. આ ક્લ્યાનમંદિરની પ્રાચીનતા વિશે 'ગુજરાત સર્વસમૃદ્ધ'ના કર્તા પત્ર૧ ના પાનામાં જણાવે છે :

“ મેરઝા સામેની મસ્જિદની કબર ઈ. સ. ૧૫૪૦માં ખુદાવિંદખાને બંધાવી છે. કબરની પાસેની લાકડાની મસ્જિદ છે, તે શાહપુર મહોલ્લામાં જોનાનું દેવળ હતું તે તોડીને તેના સામાને બંધાવી.”

ઉપર્યુક્ત લખાણથી આ મંદિર, ઈ. સ. ૧૫૪૦ પૂર્વેનું હોયું જોઈએ. આ મંદિરના નાશ સાથે જોનાની કંટકેટલી અમૂલ્ય સમૃદ્ધિ, વિસ્તૃત ઇતિહાસ તેમજ સંસ્કૃતિ આ ધર્મઝંતૂની ધમાકમાં કાળને જોત બની ગઈ હશે, એ સ્પષ્ટ ખ્યાલમાં આવશે.

મંદિરનો પુનરુદ્ધાર :

પતન પામેલા આ મંદિરનો પુનરુદ્ધાર ક્યારે અને કેવા સંજોગમાં થયો એ વિષે મુરતની જૈન ડ્રિફ્ટરીમાં (પાનાં ૧૭૦ માં) જણાવ્યું છે કે, “ અત્યારે જે મિઝા સામેની મસ્જિદ છે તે પહેલાં જિનમંદિર હતું.” ત્યારે આ ચિંતામણી પાર્શ્વનાથની મૂર્તિ હતી, એ મૂર્તિ કેવી રીતે લખ્ધ થઈ અને કેવી રીતે શાહપુરનું ચિંતામણી મંદિર અસ્તિત્વમાં આવ્યું તે વિષે કહેવાય છે કે:

જ્યારે મુસલમાનો દેરાસર તોડવા આવ્યા ત્યારે દેરાસરના દરવાજા બંધ થઈ ગયા, રાત્રે એક મરીમ શ્રાવકને સ્વપ્ન આવ્યું કે, “ ચિંતામણી પાર્શ્વનાથની મૂર્તિ કૂવામાં છે. ત્યાંથી મૂર્તિને બહાર કાઢી એક દેરાસર બંધાવી તેમાં પધરાવો.” આ શ્રાવકે પોતાના સ્વપ્નની વાત એ વખતે સુગતમાં જો વતિજી દતા, તેમને કહી. સાથે જણાવ્યું કે મારી પાસે મૂડી નથી માત્ર એક રૂપિયા અને કોડી છે. વતિજીએ ગમે તે બજે પણ એક કોથળી આપી અને કહ્યું કે આ કોથળીમાંથી તારે જેટલા રૂપિયા જોઈતા હશે તેટલા મળશે. તું દેરાસર બંધાવ, પણ એક શરત છે કે આ કોથળી કદી છોડી વાળી કાઢવી નહિ. પછી કૂવામાં તપાસ કરી તો મૂર્તિ મળી આવી અને આ દેરાસર બંધાવ્યું. આજે એ કૂવો દેરાસરજીમાં મોજૂદ છે પેલી કોથળી અને કોડી પણ મોજૂદ છે.

યંત્રપટ ઉપરનો લેખ દેવનાગરી લિપીમાં છે. ‘ વિ. સંવત ૧૭૫૬ વૈશાક શુદ્ધ ૫ દિને ગુલ્લીસરે પાતળાદ શ્રી જવરંજી શ્રી વૂ. વિષ્ણુમાન હુદિલાગરચરિ ’ આજું લખાણ છે.

આજે તપાસ કરતાં આ યંત્ર અને કોથળીનો પત્તો નથી, પણ તીર્થેરીમાં એક અષ્ટાષ્ટકનો ચાંદીના પતરા ઉપર ઉપરના લખાણવાળો ફક્ત વિ. સં. ૧૭૫૬ ને બદલે ૧૭૫૬ના લેખવાળો એક તીર્થપટ જોવા મળે છે. ફક્ત બે શ્લોકોમાં પાંચેક પાપાલુમય ખંડિત પ્રતિમાજી તેમજ એક માટીના ધડામાં જૂની સેકડો કોડીઓ મળી આવે છે. આ જીર્ણમાય ધડાને તેમજ કોડીઓને શ્લોકોમાં જ રાખેલાં છે.

આ બધાં લખાણ વાંચતાં રહેજે વિચાર આવે છે કે પતન બાદ ક્યારે અને કેટલા વર્ષો પાછો પુનરુદ્ધાર થયો.

વિશાલંત્ર ઉપર ૧૭૫૬ની સંવત છે, જ્યારે મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠાપનની સંવત ૧૭૦૧ની છે. આ ઉપરથી એમ લાગે છે કે આ બન્ને કામ થી ૫૫સાત્સરસિદ્ધિના તો છે.

આ સંબંધમાં એવી કલ્પના થાય કે યંત્ર આપનારા ચતિજી અને પ્રતિષ્ઠા કરાવનાર સુરિવ જિન હશે એ સુરિએ વર્ષોબાદ વિવિધ પદ્ધતી સ્થાપના કરતી વેળાએ આ યંત્રની પણ સ્થાપના કરી હતી. વાસ્તવિક આ મંદિરની મૂર્તિની સ્થાપનાનું વર્ષ વિ. સં. ૧૭૦૧નું છે. અને પ્રતિષ્ઠાના દિન તરીકે ૫૬ સુ. ૧૦. આજે એવી પરંપરા પણ પ્રચલિત છે.

આ તો મંદિરના પતન અને ઉત્થાનની દૃઢી વાત થઈ. હવે લાકડાના નકશી કામની વાત જોઈએ.

લાકડાનું નકશી કામ :

મૂળ મર્કાદારની આરશાખ ઉપર નજર દેવતા કારીગરીનું કૌશલ જરૂર જણાયે નકશી કામની સુંદર કોતરણી, તેમાં પૂરેલ વિવિધ સોનેરી રંગ તેમજ ચિત્રો હલ્કાદારી અને આકર્ષક છે.

વળી ભમતીના બે દાર ઉપર પણ સામાન્ય કોતરણી સહિત ચોવીસ જિનનાં ચિત્રો સુવર્ણ રંગે બાજે હમણાં જ ન આપેખાયાં હોય તેવાં દેખાય છે.

પાછળ ભમતીમાં ચોવીસ ગોખલાની નાનીથી દેરીઓની પણ કોતરણી ભેતાં આખને તૃપ્તિ થતી નથી. બળી અને ધુમટ :

મૂળ મર્કાદારની આગળ ત્રણ વિશાળકાય લાકડાની સુંદર બળા છે. તે બળા ઉપર સુવર્ણમય ચિત્રકામ એટલું સુંદર છે કે જોનારને એમજ લાગે કે આ કામ દુકા વર્ષોના ગાળામાં થયું હશે. રંગમંડપના બીજા ગાળાના ચોકામાં એક લાકડાનો ધુમટ છે. તેમાં દેવદેવીઓનું રાસ લેતું ચિત્ર છે, અને મધ્યભાગમાં લાકડાનું નકશી કામવાળું લટકતું એક અનેક પુષ્પની પાંદડીઓવાળું સુંદર સુમર જોવા જેવું છે.

રંગમંડપમાં ૧૯ લાકડાના થાંભલા ઉપર સંપૂર્ણ નકશીકામ છે અને બીજા ૨૧ થાંભલામાં વચ્ચે ચિત્રકામ છે, અને તેની ઉપર નીચે નકશીકામ છે.

આ દેરાસરના સ્તંભોનું કોતરકામ પણ એવું જ છે. તેમાં વક્ષપક્ષિણી, અષ્ટ (મંગસો) દિગ્પાસો, શુદ્ધચરિત અને જાતક કથાના પ્રસંગો, ધૈર્ય, હાથી સાથેની દેવોની સવારી વગેરે કોતરાયેલી છે. એકાદસે જોવાથી એ કોતરકામ ઉપસીને આપણી તરફ ધસી આવતું હોય એવો ભાસ થાય છે. ચિત્રોને પથોચિત ધાટ, ચિત્રોની કુશલ કારીગરીનો અને સૌન્દર્ય વિષયક ઉચ્ચ કલ્પનાનો ઘોતક છે. એ ચિત્રોમાં કૃત્રિમતા નથી. અનુકરણ સાથે અત્યુક્ત સ્વાભાવિકતા પણ છે. ચિત્રકારને ચીતરતાં યાક ચટયાનાં ચિત્રો આ ચિત્રમાં નથી દરેક ચિત્ર જુદું ભેતાં એટલું સુંદર લાગે છે તેટલું જ સુંદર સવારી વગેરે સામુદાયિક દશ્યમાં પણ લાગે છે. કારણ કે ચિત્રો પર જે કલામય પીછા અને કોતરણીનું કામ થયું છે, તે પથોચિત સ્થાને પથોચિત પ્રમાણમાં પથોચિત સ્વરૂપમાં થયું છે. આ જ સૌન્દર્યનું રહસ્ય છે. ચિત્રોની ફિનારીઓમાં પણ કૌશલ્ય ઓછું નથી. એમાં સુચોચિત વેલ, શુદ્ધિઓ છે રંગમંડપના દક્ષિણ-પશ્ચિમ, (નૈઋત્ય) ખૂણામાં એક વેલની ડિઝાઈન છે.

અર્વાચીન સ્વરૂપ :

ઉપરના લખાણને આ મંદિર ને આ મંદિરના આધુનિક સ્વરૂપ સાથે મેળવતાં નીચે સુજળ્ય દેરકાર જણાય છે.

થાંભલા ઉપરની કોતરણી તેમજ ચિત્રકામમાં પ્રાયે કાઈ દેકાજો વક્ષપક્ષિણી, શુદ્ધચરિત તેમજ જાતક કથાના કથાપ્રસંગો જેવું નજરે પડતું નથી. પરંતુ સામાન્ય માનવજાતની તથા ગાંધર્વ ઓ-પુરયોની પ્રતીકૃતિ સમ દેટલીક કોતરણી તેમજ ચિત્રોમાં જિનેશ્વરોના જન્મભણિષેકોત્સવ, દીક્ષાકલ્યાણકોના પ્રસંગ, નેમિનાથજીનો લગ્નપ્રસંગ, તેમની દીક્ષા, સમવચ્ચરણ, દેવદેવીઓ તેમજ શત્રુજન્ય તીર્થોના ચિત્રપટ, અષ્ટાષ્ટકની પ્રચલિત પદ્ધતિ કરતાં વિનન કલ્પનાવાળું ચિત્રપટ વગેરે જોવામાં આવે છે.

છબોદાર :

કાળના પ્રભાવે જહારાની ચારે તરફ ફરતી બાવન દેરીમાંથી ૨૮ દેરી તેમજ ચાર છતો ઉપરનું નકશીકામ નષ્ટપ્રાય થઈ જવાથી ૫. પૂ. સુનિરાજ શ્રી મોહનલાલજી મ. સાહેબની પ્રેરણાથી સરતના

રાવબદાદુર હીરાચંદ બોતીચંદ ઝવેરીએ શ્રી સંઘની સહાયથી રૂપિયા ૨૦ હજારના ખર્ચે વિ. સં. ૧૯૬૫-૬૬માં કેટલોક ભાગ દુરસ્ત કરાવ્યો, પણ તેમાં કળાની દૃષ્ટિ ન હોવાથી લાઠડાના સુંદર અને બારીક નકશી કામવાળી છત તેમજ બીજી પણ કાજનો સામાન વેચી દેવામાં આવ્યો.

વળી રહીસદી ફરતી ૨૪ દેરીમાં સુવર્ણ રંગકામ નિસ્તેજ થતા શુદ્ધનિષાએ તે શ્રમભોગાપાસકે તેમવંત બનાવવા પ્રયત્ન તો કર્યા પણ પરિણામ તે આવ્યું કે પૂર્વના ચિત્રની સુંદરતા ન બીડી પુનઃ ભવ્યતા ન જ આવી અને તેથી આગળનું રંગકામ કોઈ સદ્ભાવે પડતું મુકાયું કે જે આજે આપણે છત ઉપરના સુવર્ણ રંગકામ ઉપરથી જોઈ શકીએ છીએ.

એક વખત આજથી થયાસેક વર્ષ પહેલાં વહિવટધરે ઝાંખા પડેલા સોનેરી રંગકામનો ફરીથી ઉઠાવ લાવવા માટે સંપૂર્ણ સોંધવારીના કાળમાં રાજના ૬ રૂપિયાના રોજે જ્યપુર-પૂના વગેરેથી સિદ્ધસ્ત ચિત્રકારોને બોલાવ્યા અને તેમની પાસે રંગમંડપના પૂર્વ દિશાના દ્વાર પાસેના એક ચાલલા ઉપર રંગકામ કરાવ્યું પણ ખરું. તે રંગકામ પાછળ રૂ. ૧૫૦૦નો ખર્ચ થયો. પણ એક જ વર્ષમાં પરિણામ જે આવ્યું કે પૂર્વના સ્તંભના સોનેરી ચિત્રકામના ચળકાટ આગળ એનું તેજ ઝાંખું થવા માંડ્યું. આજે પણ તે ચાલસો બધાથી લુહો પડી ગૂપચૂપ ખડો છે.

ત્યારે એ સુવર્ણ રંગકામ કેવું હતું ? રંગની મિલાવટ-ખિલાવટ પણ કેવી હતી ? અને ચિત્રકાવ્યોની ચિત્રકળાની સુભગતા અને રમણીયતા પણ કેવી હતી ?

રૂ. ૩૬૦૦૦નું પ્રતીક :

આવી બધી લાઠડા ઉપરની નકશીકામની તેમ જ ચિત્રકામની સુંદરતાના પ્રતિનિધિરૂપ એક સુંદર સુખાડું પ્રતીક રૂ. ૩૬૦૦૦ ની કિંમતનું તે વખતના વહીવટદાર સંઘપતિ સુલાબચંદ શેઠની દેખરેખ નીચે બનાવી લંડનના સંપ્રદરશાનમાં આજથી ૫૦ વર્ષ ઉપર મોકલાયું હતું.

પાસેક વર્ષ ઉપર કેટલાક અંગ્રિએ આ કલામંદિર જેવા આવતા તેમણે ફક્ત મંદિરના બાહ્ય સાથેના ગર્ભદ્વારનો નકશી કામવાળો ભાગ રૂપિયા ૧ લાખમાં લઈ તેના રથાને આરસપદ્માથી બેસાડી આપવાની માંગણી કરી હતી. પણ સદ્ભાવે લાખ રૂપિયાના મોહમાં કે આરસપદ્માવાળા મળખૂત કામમાં ત્યારના વહિવટદારો લાલચવશ ન થતાં તે માંગણી અસ્વીકારી અને એથી આપણે આજે તે સુંદર નકશીકામ અને ચિત્રોને આનંદભરે જીજ્ઞાસા દ્રવ્યે જોઈ શકીએ છીએ. આ તો ફક્ત મંદિરના દેહની બાહ્ય સૌંદર્યની વાત થઈ. ત્યારે દેહના અધિષ્ઠાતાની વાત તો બાકી જ છે.

શરીરની શોભા ત્યાં સુધી જ છે કે નહીં સુધી તે શરીરનો અધિષ્ઠાતા દેહાધિષ્ઠ હોય તેમ સારાએ કલામંદિરની શોભા તેમાં બિરાજમાન પ્રગટપ્રભાવી શ્રી ચિંતામણી પાર્થનાથ આદિની ભવ્ય અને પ્રભાવપૂર્ણ પ્રતિમાથી જ છે.

જિનપ્રતિમાઓ :

પણાયે ભક્ત વરને આ મંદિરના જામન અધિષ્ઠાત્રના પડછાયા માલમ પડયા છે અને પડે છે. જોન તેમજ જોનેતર વર્ષ પણ પ્રશમસ નીતરતી આ થી પાર્થનાથ પ્રભુની દિવ્ય પ્રતિમા નિદાની આનંદિન થાય છે. દર રવિવારે તેમજ દરેક માસના પડેલા દિવસે તેમજ કાર્તિક અને ચૈત્રી પૂર્ણિમાએ તે બહે કાકતગનેની એવી બીડ જામે છે કે કોઈ મેળો કરાયો હોય આ જિનમંદિરમાં પાપાજમ ૧૬

મૂર્તિઓ છે, તેમાં ૧૪ જિનમૂર્તિઓ છે. અને બાકીની બે વહામણીઓ, એક મૃદેવી, એક લક્ષ્મીજીની અને એક કોઈક દેવીની છે. પચ્ચાત્તમી ૬૪ જિનમૂર્તિઓ છેવટમાં લગભગ ૧૬માં સંકાના પ્રથમ ચરણથી લઈ ૧૬માં સંકાના તૃતીય ચરણ સુધીની છે.

મૂળ નાયક પ્રભુની ૧૨ ઈચની મૂર્તિ ઉપર કોઈપણ અકરતું લખાણ જોવામાં આવતું નથી. પણ તેમની આજુબાજુના પરિકરના નીચેના ભાગમાં અરવષ્ટ વચ્ચાતા લેખમાં શ્રી ચિંતામણી પાર્શ્વનાથ એમ વંચાય છે. પણ આ પરિકર કયા વર્ષમાં, કયા શ્રાવકે બનાવરાણું અને પ્રતિષ્ઠા કોણે કરી વગેરે કોઈ પણ વચ્ચાતું નથી. તેમજ બીજી પાયાજીની જિનમૂર્તિ ઉપર લગભગ અરવષ્ટ લખાણ દેખાય છે.

કેટલાક યંત્રપટો તેમજ તીર્થપટો પીતળ અને ધાતુના છે. અને તેમાંના કેટલાક લગભગ વિ. સં. ૧૭૨૦ ની આસપાસના છે વિ. સં. ૧૭૫૯ના ચૈ સદ પના શ્રી વૃદ્ધિસાગરસરિજીએ એક સાંકેતિક અષ્ટાપદજી તીર્થપટની આદીના પતરા ઉપર સ્થાપના કરી હતી. આ પટ અત્યારે પણ તીજેરીમાં રાખી મૂક્યો છે.

ચુરુપાદુકાઓ :

વળી પાયાજી ઉપર કેટલીક ચુરુપાદુકાઓ પણ છે. તેમાં જેઓની દેખરેખ નીચે મૂળનાયક પ્રભુને શ્રીમ મુદ્દતી ગાદીનશીન કરવામાં આવ્યા હતા, તે તપાસવાના શ્રી વૃદ્ધિસાગરસરિજીની પાદુકા વિ. સં. ૧૮૧૨ના વર્ષે વૈશાખ સદ ૬ ને છુલવારે, તપાસવાના શ્રી જિનસાગરસરિજીએ પ્રતિષ્ઠિત કર્યાના લેખ પાદુકાની ફરતી ફીનારી પર છે. આ ઉપરાંત બીજી પણ ચુરુપાદુકાઓ છે.

એક તૈલચિત્ર :

આ મંદિરમાં પ્રભુસન્નિધિ જતા ગમે હાથે કલિકાલસર્વદ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય પાસે પરમાદિત કુમારપાળ રાજવી ધર્મોપદેશ સાલણી રહ્યા છે તેવું વિ. સં. ૧૯૭૦માં તૈયાર થયેલ એક સુંદર તૈલચિત્ર છે. તેની લાક્ષણિકતા તો એ છે કે ચિત્રની ત્રણે બાજુના ફેમના કાચમાં જોઈએ ત્યારે જોનારને એમ લાગે છે કે તે ચિત્રિત બંને અમારી પાસે જ જુએ છે. ચિત્રકળાનો આ પણ એક સારો નમૂનો છે. આ ચિત્ર કેટલાક મુસ્તકામાં પણ મૂકવામાં આવ્યું છે.

નવાં અત્યારે આ તૈલચિત્ર ને તે જગ્યાએ તેમજ તેની સન્નિધિ બીંત ઉપર પૂર્વે ચોવીસ જિનના ચિત્રો હતાં પણ તે બીંત વિ. સં. ૧૯૬૬માં તૃતી પડતાં નવી બીંત બણાતા તે સ્થાને આસપાસ ચોડેસો માલમ પડે છે.

તૃતી પડેલી બીંતનું સમારકામ, શરૂ થતા અંધકારના કારણે વર્ષોથી ભગતીમાં લાગે જ કોઈ જોતું હતું, પણ સમારકામ વખતે ફરતી ભગતીમાં અજવાળા માટે બારી વગેરેની ઝોઠવણ થતાં આજે આપણે ભગતીમાં રહેલા ગોખલાની સુંદરતા નિહાળી શકીએ છીએ.

શ્રી મહાલક્ષ્મીજીની મૂર્તિ :

મંદિરના બહારના ભાગમાં એક ગોખલામાં મંદિરમાં પ્રવેશ કરતાં સન્નિધિ જ દેખાય એવા સ્થાને વીસાશ્રીમાળા યાત્રિની કુળદેવી તરીકે મનાવી શ્રી મહાલક્ષ્મીજીની એક મૂર્તિ છે. તેની પ્રતિષ્ઠા વિ. સં. ૧૯૭૮માં મગસર શુદ્ધ ૧૦ ને સનિવારે થઈ છે એવો લેખ છે. એ મૂર્તિને પણ લોકો પ્રભાવિક માને છે. નિભાવખર્ચ :

આ મંદિરના નિભાવખર્ચ માટે દીર્ઘદર્શી વડી ચોષાળ ગણના અનુયાયીઓએ ઠીક ઠીક સ્થાવર જંગમ મિલકત સંઘઠી છે. તેની આવકમાંથી ખર્ચ અપાયા કરે છે.

મૂળ વહિવટ :

આ મંદિરનો મૂળ વહિવટ તો વડી પોષાળ ગઝળના અનુયાયીઓના હસ્તક જ હતો. યનિષ્ઠ ભત્રી તેમણે સુરતના સંઘપતિ નગરશેઠ શ્રી નરોત્તમદાસ નરસિંહદાસને સોંપ્યો. પછીથી તેમના પુત્ર શ્રી ગુલાબદાસ શેઠની સગીરાવરધામાં તેમના મામા શ્રી રતનચંદ હરખચંદે કર્યો અને તે પછી શ્રી ધરમચંદ ઇચ્છાચંદના હાથમાં આવ્યો. ત્યારબાદ અંચળગઝળીય શ્રી અમરચંદ કરમચંદના તાબે વિ. સં. ૧૯૭૪-૭૫ થી આવ્યો અને તેમના અવસાન બાદ વિ. સં. ૧૯૯૬થી અંતિષ્ઠિત આગેવાનોની સલાહ અનુસાર તેમના સુપુત્ર શ્રી બાણભાઈ અમરચંદ કરી રહ્યા છે.

શુભેચ્છા :

અંતમાં આ કલાધામ સરખા જિનમંદિર અને પ્રભુજીના દર્શન, પૂજન, યાત્રાદિક કરવા એ પણ એક જીવનની લક્ષણ ગણી, જરૂરાજરૂર બધા જીવો લાલ ઉઠાવી સમ્યગ્દર્શનની દૃઢતા, નિર્મળતાને પામીએવી શુભેચ્છા છે. આ જિનમંદિરના સંક્ષિપ્ત પરિચયમાં ‘ગુજરાત સર્વસંગ્રહ,’ ‘સુરત જૈન ડિરેક્ટરી,’ ‘સુરત જૈન ચૈત્યપરિપાટી’ અને ‘જૈન તીર્થ સર્વસંગ્રહ’નો મારા ભત્રી અનુભવ ઉપરાંત આધાર રાખ્યો છે. છતાં તેમ કરવામાં કોઈ ત્રુટિ હોય તો તે જાહેર સકલ શ્રીસંઘની અને ક્ષામા બક્ષીશો.

અભિનંદનના સંદેશા

* શ્રી દેવચંદ લાલભાઈ ફૂડે ધણું ઉત્તમ કામ બજાવેલું છે અને ધણું ઉત્તમ પુસ્તકો તેમાં છપાવેલાં છે મારે મન એની બધી ગહતા છે. સાગરજીએ પણ ધણું જ સારું કામ કરેલું છે.

—પંડિત બેચરદાસ દોશી (અમદાવાદ)

* આ યુગમાં સામાજિક, નૈતિક, રાષ્ટ્રીય અને આધ્યાત્મિક વિકાસમાં અનેક સાધનો ઉપકારક થયાં છે, તેમાં સર્વોત્તમ સાધન સેવાતુષ્ઠ સાહિત્ય છે. માઠ અંધકારમાં જેમ દીપકના પ્રકાશ વિના વસ્તુની પ્રાપ્તિ થતી નથી તેમ મેળજોષ, એશઆરામ અને જડવાદોથી અંધકારથી છવાયેલા આ યુગમાં સાહિત્ય એ જીવનવિકાસ કરવામાં, સામાજિક ઉન્નતિ કરવામાં અને ધર્મની પ્રગતિ સાધવામાં શ્રેષ્ઠ સાધન છે એ નિઃશંક છે. જડવાદના અગ્રણ પ્રવાહમાં તણાતા આ યુગમાં પૂજ્ય આચાર્યદેવ શ્રીસાગરચંદ સરિષ્ઠ મહારાજ પોતાના સદુપદેશથી સુરતમાં ધર્મનિષ્ઠ દાનેશ્વરી શેઠ શ્રી ગુલાબચંદ દેવચંદભાઈ ઝવેરીને સફળોધ આપીને ‘શ્રી દેવચંદ લાલભાઈ પુસ્તકોદ્યાર ફૂડ’ની સ્થાપના કરીને જૈન સંઘ ઉપર મહત્વ ઉપકાર કર્યો છે. આજે તે સંસ્થા તરફથી અનેક સત્રો, યંત્રો અને ચરિત્રો, પ્રાકૃત તથા સંગૃહીત બાણમાં બહાર પડ્યાં છે અને તે સાધુ, સાધ્વી, આવક, આવિકાને યાનધ્યાન કરવામાં પરમ સદાચક તેમજ ઉપકારક બન્યાં છે. એક લાખ રૂપિયાની ઉદાર સંખ્યાવતથી સ્થાપન થયેલી આ સંસ્થાને ફૂડના સંચાલકો સમય અને શક્તિનો ભોગ આપીને ભાવિમાં કાલમ ચલાવે રાખે એવી અભ્યર્થના કરીને વિરમું છું. ઠઠ રાત્રિ.

—પંડિત જયતિલાલ ભટ્ટવજી (પાલીનાગા)

લોકભોગ્ય સાહિત્ય પ્રકાશનની જરૂર

★

:: લેખક : મુનિશ્રી જિતેન્દ્ર વિજયભાઈ ચંરયાપક : શ્રી જૈનતત્ત્વજ્ઞાન વિદ્યાપીઠ : પૂના ::

સમાજ પર સાહિત્યનો પ્રભાવ

આજે એવા સાહિત્યની ખાસ આવશ્યકતા છે, કે જેથી તત્ત્વજ્ઞાનના વિષયમાં લોક રસિયા બને. પ્રાચીન સાહિત્ય શૈલીથી બંને અર્વાચીન શૈલી જુદી પડે, પરંતુ એ સાહિત્ય એવું લોકભોગ્ય બાબમાં તૈયાર થવું જોઈએ, કે જે ઉત્તમ વિચારણા પેદા કરે.

જે સાહિત્ય સાદી સમજને પેદા કરે અને પ્રાચીન સંસ્કારોનું પોષક થાય, એને સમાજ જરૂર બખનાવે છે. માનવીએ એવા સાહિત્યથી પોતાની કળાઓ વડે અને એકબીજા સાથે સંસ્કારવર્ધક વાચન અને શ્રુત વિચારો ભર્યા વાર્તાલાપોથી ઉમદા અને મુશ્કિલ જીવન જીવતાં શીખી શકે છે. એથી જ સાહિત્યની કિંમત અગાઉ ખૂબ હતી ને બત્તારે પણ યર્ષ રહી છે. આનું સાહિત્ય સમાજના પ્રાચુર્ય બની નય છે. આનું તત્ત્વજ્ઞાન પીરસનારું સાહિત્ય માન પ્રકાશિત કરીને બેસી રહેવું ન જોઈએ, પણ એના છૂટે હાથે પ્રચાર માટે મોટા શહેરમાં સંસ્કાર કેન્દ્રો ખોલવા જોઈએ. એમ થાય તો જ સુશિક્ષિત સમાજ સાચો સુખી બની શકે. વિરાટ માનવ સમુદાય પર આવા જિંવા સાહિત્યની શ્રમ અસર થાય છે. તેથી શોધ્ય આત્માઓ પર ચિરસ્થાયી પ્રભાવ પડતો હોવાથી એમનાં જીવન આદર્શરૂપ બની નય છે.

સાનું કહીએ તો આપણાં સાહિત્યમાં રજૂ થયેલાં ઘણાં વિષયો આપણી જાનની રહેણી કરણીને આવરી લે તેવાં હોય છે. એને સરળ રીતે સંસ્કાર પોષણની દૃષ્ટિથી લખાઈને પ્રગટ કરાવાં જોઈએ. એના વાચન-મનનથી વાચક વર્ગના શોભિંદા જીવનમ્મલદારો તદ્દનુસાર વલુઈ નય તો આપણને સૂજીતા મળી કહી શકાય. સાહિત્યકારો “ઉમદા માનવ” બનાવવા માટે એ પ્રયાસો કરે છે. એમાં એ એનું જે સ્વપ્ન સર્જે છે; તે વાંચી વાચક વિચારે, કે મારા વર્તનના આરીસામાં અને એ માનવતાની રચનામાં હું મને સરખાવતો જાઉં તો મને એનો ફરક સમજાય એવા જીડા ને ધડાયેલા વિચારો એક દિવસ સારા એવા નિષ્ક્રાંત, વિદ્વાન અને બીજાઓ માટે આદર્શરૂપ થવાનો પૂરો મંભવ છે. એમનું માનસ જે ઉચ્ચ વિચારોથી ધડાયેલું હશે, તો મોટા થતાં અદિસા, સંયમ અને તપનો પ્રભાવ બીજાઓ પર તેઓ પાડી શકશે. સાચોસાચ પોતાના કુલ્લ જન્મનું મૂલ્યાંકન આકિર્તાં પણ શીખશે.

માનવજાતને જીવનજન્મ ખેલવાનો હોય છે. એમાં જે એ સાવધાન બનીને રહેતો હોય, તો ઉત્તમ સાહિત્યની એના પર પડેલી છાયા એને સત્ત્વગવેષી બનવા પ્રેરે છે. ઉત્તમ ભવિષ્યના ધડવૈયા તરીકેની એની છાપ સમાજને માટે આશીર્વાદ રૂપ બને છે. માનવીએ માનવીની પ્રતિષ્ઠા વધારવા બુદ્ધિ કરી છૂટવું જોઈએ. ઉચ્ચ મોટિવું સાહિત્ય એની જીવનદાયણને આભારી બનાવી જવું હોય, તો ઔરવરૂપે એનામાં ધાર્મિક સ્વાતંત્ર્યની તમન્ના પ્રગટી શકે છે. વળી સમાનકક્ષીન જન્મતાને એ સાહિત્યથી મૂક મર્ચાઈસન પણ મળવું નય છે. માનવી જન્મથી બંને બધે સમાન દેખાય, છતાં ઉત્તમ જન્મ સિદ્ધ અધિકારો પૂર્વજન્મોથી કેટલાક લેના આવે છે. તેથી તેઓની કંઈક જુદી પડે છે. ભવપરંપરાની પરવચતામાંથી મુક્તિ, અખંડ સુખ અને માનવીય કિંમતી પ્રતિપગની રાખવાની સાવચેતી એ એનાં જીવન-આદર્શો બની નય છે. એને હાથે કાઈ અણુનું કે ખરું નાનું પણ દામ થવું નથી. એ સત્યો સ્વયંસિદ્ધ લેખાણે ત્યારે એનું બાલિ ઉજ્જવળ જ હશે, એમાં સંદાને રચાન નથી. આવી, સંસ્કૃતિની ઉચ્ચ વાવનાઓ વિવેકી માનવીએના જીવનર્થ માટે આધાર સિલાઓ બની નય છે. **इति शम् ।**

પશ્ચિમના વિદ્વાનોને જૈન ધર્મની ઝાંખી કરાવનાર આચાર્યશ્રી વિજયધર્મસૂરિજી

★ લેખક : શ્રી. જિતેન્દ્ર વીરવાડિયા ★

[આચાર્યશ્રીના મુખ્ય સિધ્ધ આચાર્ય શ્રીવિજયેન્દ્રસૂરિજી પણ તેઓને પસંદ પશ્ચિમના તેમજ બીજા દેશોના વિદ્વાનોને યથા શ્રેયશી સહાય કરી રહ્યા છે, જે સ્વતંત્ર પ્રયાસ છે. તેમના જીવનમાંના સુવાસના કેટલાક ફક્ત અમેરિકા મૂક્યા છે, જે તેઓ વધુથી અધીને મળ્યા છે. “કેશરી”]

* બાહરીગેર-સુનાઈટેક સ્ટેટસના હોલિન્સ યુનિવર્સિટીના અધ્યાપક ડૉ. એમ. બ્રુમહિદ્દિ લખે છે કે, ‘તેઓશ્રીના પ્રકાશવાન અને ઉદાર ઉપદેશથી હિંદુસ્તાનના લોકોના વિચારો અને દેશભક્તિ ઉપર બહુ પ્રભાવ પડ્યો હતો, એટલું જ નહિ, અમમાળાના પ્રકાશન વડે પૂર્વ અને પશ્ચિમના જૈન યાનને અકથ્ય ફાયદો થયો હતો.’

* બર્લિન યુનિવર્સિટીના ડૉ. જે. નોબેલ લખે છે કે, ‘અને જૈન ધર્મ’ અને જૈન ફિલોસોફી ઉપર બહુ પ્રેમ છે. વિજયધર્મસૂરિજીના સંબંધથી મેં પુરાણો ને નવીન જૈનમથોના વધારે અભ્યાસ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો અને ફક્ત જૈન ધર્મનો અભ્યાસ કરવા માટે અને પુસ્તકો મોકલતા તેટલું જ નહિ, પરંતુ વધારે અંતર વ્યવહારમાં પણ તેઓ અને શીષ્યાઓ આપતા હતા. તેવા આ એક મહાન જૈન અમુને હું કદી વીસરીશ નહિ.’

* હેડેલસમર્ગ યુનિવર્સિટીના ડૉ. એચ. સિમ્મ લખે છે કે, ‘માનનીય વિજયધર્મસૂરિજીની દષ્ટિ કોંચા અને સનાતની સાથે તફ જેટલી હતી. છતાં તેઓ પેલી બારીક ચીજો તરફ પણ બેનકારી નહિ બતાવતા હતા કે જે વડે દરિને સ્કોલરો કિંમતી યાન બેચુ કરે છે. સક્ષેપમાં તેઓ વિદ્વાનો દ્વેષમાં એક મોટા ફામ કરનારનો આદર્શ ખડો કરતા હતા.’

* સ્વીડનની ઉપસળા યુનિવર્સિટીના ડૉ. જે. શારપ-ટીયેર લખે છે : ‘મારે માટે તેઓ હમેશાં પરમ પૂજ્ય અને સરળ મિત્ર હતા. પાશ્ચાત્ય લોકોની દષ્ટિએ મૃત્યુ એક બહુ ભયંકર અને ગદસ્ય યુક્ત ચીજ છે કારણ કે તેઓ બરાબર નથી જાણતા કે, મૃત્યુ એ માત્ર નવા જીવનનો એક દરવાજો છે.’

* ઝેટ્ટરસોવેરિયાની ગ્રામ યુનિવર્સિટીના ડૉ. એન્ટોઈન લખે છે કે, ‘આચાર્યશ્રીનું’ મૃત્યુ સમગ્ર યાન-વિદ્યાન માટે અને હિંદુસ્તાનના ધર્મોના અભ્યાસીઓના પ-રપર મેળાપને માટે એવું નુકસાનીકારક થયું છે કે જે ખોટ કદી પૂરી સહાય તેમ નથી.’

* હાલે યુનિવર્સિટીના ડૉ. ઈ. દુલ્લસ લખે છે કે ‘તેઓશ્રીના પ્રેમથી અને ગ્રામ વચેત પુસ્તકોની મેં લાઈનો તેઓની યાગીરીને અદર્શિય વાજી રાખે છે. તેઓશ્રીને ફોટો મારા લાયન રૂમમાં રચાવેલ છે જર્મનીની એરિએ-ટલ સોસાયટીના ધણા મિત્રોને એમના અવસાનથી દુઃખ થયું છે.’

* વિત્સલુખ* યુનિવર્સિટી બાવેરીઆના ડૉ. જે. જોસ્વી લખે છે કે, 'હિંદુસ્તાનની કેળવણીનો ઇતિહાસ બહાર લાવવાના મારા પ્રયત્નમાં તેઓની મદદને માટે હું તેઓ પ્રત્યે હૃદયથી આભારી છું. ન્યાં સુધી હિંદુસ્તાનના સાહિત્યનો અભ્યાસ ચાલુ રહેશે ત્યાં સુધી સંસ્કૃતને વીસરી શકાશે નહિ. એક વિદ્વાન તરીકે હું તેઓને માટે સર્વોત્તમ માનની લાભથી નિરંતર ધારણુ કરીશ.'

* પર્શોન યુનિવર્સિટીના ડૉ. એચ. કેન ઝાગ્નેનપન લખે છે કે, 'તેઓએ જોનાના આગમો વગેરે મારા ઉપર મોઢલવાની કૃપા કરી હતી કે જેથી હું શ્રી મહાવીરના ધર્મોના અભ્યાસ મૂળથી કરવા સમર્થ થયો છું. એમની મદદ વિના તીર્થંકરોના સિદ્ધિતાનું વધારે જાણું અને યથાથ જ્ઞાન મેળવવાનું મારાથી નહીં બન્યું હોત. જોન સાહિત્યના વિશાળ ક્ષેત્રમાં અવિશાન્ત સંશોધક તરીકે તેઓ એક હિંદુસ્તાનના આચાર્યની વિદ્વતા તથા ખાશાત્ય પદ્ધતિઓનું સમિશ્રણ કરતા હતા. એક તપસ્વી હોવા છતાં પણ તેઓ વ્યાવહારિક લુહિ પશુ ધરાવતા હતા. સમસ્ત જાત અને સર્વ દેશના મનુષ્યમાં અનંત માનની, યોગ્યતા ધરાવનાર વ્યક્તિ તરીકે તેઓ મારા દિલમાં નિરંતર વાસ કરશે.'

* જર્મનીની જોન યુનિવર્સિટીના ડૉ. એચ. યાકોબી લખે છે કે, 'જોન ધર્મના સાહિત્ય અને વિદ્યાને માટે જોઓની સહાનુભૂતિ હતી અને રસ લેતા હતા તેઓની સદાય વિના હું સમર્થાઈએકહું અને પકિમચરિયમ્ છપાવી શક્યો ન હોત તેમજ જોન ધર્મના મારા અભ્યાસ કું ફોટોપ્રૂફ આગળ વધારી શક્યો ન હોત. તેઓની જોડ, તેઓની સાથે જોળખાણ થવાનો લાભ જોને પ્રાપ્ત થયો છે, તેમ હિંદુસ્તાનના યુરોપ અને અમેરિકાના તમામ વિદ્વાનોને તેટલી જ રીતે જણાશે અને શોધનીય થઈ પડશે.'

* પ્રાગ યુનિવર્સિટીના ડૉ. એમ. વિન્ડરલીટસ લખે છે કે, 'હિંદના તેમજ પશ્ચિમના વિદ્વાનોને વિદ્યા પ્રાપ્તિમાં હૃદયપૂર્વક સહાયક તરીકે અને યુરોપમાં તેઓના સદાયક સહાધ્યાયીઓને અર્પણુ કરેલ મદદ વડે સંસ્કૃત વિદ્યાની સર્વોત્તમ સેવા બળવનાર તરીકેની પણ તેઓની કાર્યને સારુ એક પ્રૌઢ અને શુભવાન સાધુપુરુષ તરીકે વાગ્દેવી પશ્ચિમમાં તેમજ પૂર્વમાં માનપૂર્વક ધારણુ કરવામાં આવશે.'

* ઉસલુના ડૉ. ડૉ. સ્ટેનકોનોક તા. ૧૧-૧૦-૧૯૨૨ના શબ્દના પર્ષમાં લખે છે કે, 'તેઓના વિશ્વવ્યાપી પ્રેમથી હું હમેશાં ચકિત થઈ જતો જોન ધર્મની શોધખોળ અને તેને યથાધર્મજે સમજાવવાને માટે તેમજ જિનથી પ્રકાશિત કરાયેલા ચૌરવવાન સંયોગના અચારને માટે તેઓ જે ફોટો મેળવવાને શક્તિશાળી થયા છે તે આશ્ચર્યજનક છે પૂર્વકાળના અભ્યાસમાં પૂર્વ અને પશ્ચિમનો સદકાર એ જ અમારા સર્વના મનાવનાર તેઓના વિચારની વિશાળતાનો વિચાર કરવામાં અમે હિંદી નહિ હોવા છતાં હિંદુસ્તાનને ચાહનાર ધણા જ આનંદ પામીએ છીએ. હિંદુસ્તાન ધીમે ધીમે તેના ચૈતન્યપણાને પ્રાપ્ત કરવાના રસ્તા તરફ પાછું વળતું જાય છે અને હિંદી મનોભાષાની પ્રાચીન ભાષનાઓ તેમજ અવિનાશી સંપત્તિને નિરવધારો અમલ દુનિયા સમક્ષ એક દિવસે ઝગઝગતી રીતે પ્રકાશશે. જે 'બી' તેઓએ વાવેલા છે તેના ભવિષ્યના દિવસોમાં રૂબરૂ ફૂટશે અને ફલ ધારણુ કરશે. તેઓ આગેહૂબ વૈજ્ઞાનિક અને વિદ્વા બરી પદ્ધતિસર કામ કરનાર એક વ્યક્તિ હતા. તેઓએ શીલાલેખોનો સંગ્રહ કર્યો હતો. અને સંસ્કૃત તેમજ ગુજરાતી મંથોની સર્વોત્તમ ત્રોત બનાવી હતી. એવા તેઓને સર્વોત્કૃષ્ટ કલ્યાણકારીમાંના એક તરીકે જ્ઞાતાની ધણી જ જાડી અસરથી નિરંતર યાદ કરીશ.'

ગોડસમેય જોનના ડૉ. કનલ્ડ. ફીસ્કેલ લખે છે કે, 'તે પૂરપાતા એક સુપ્રસિદ્ધ વિદ્વાન અને ખાસ

કરીને સાહિત્યના અભ્યાસના મહાન પ્રચારક હતા તેઓથીને માનવતા સભાસદની પદવી જર્મની અને ઇટાલીની સુપ્રસિદ્ધ ઓરીએન્ટલ સોસાયટીઓએ આપી હતી. હિંદુસ્તાનના વિદ્વાનોની માફક યુરોપના વિદ્વાનો તેઓના અત્યંત ઋણી થયા છે. તેમનું નામ અમર રહેશે "

આ ઉપરાંત ડૉ એડરફ્ટ, પ્રો ઓવન, મિ કાસ્તીન, ડૉ ક્રીએ, ડૉ ગ્રીયરસન, ડૉ જહોનસન ડૉ દુરન્ડી ડૉ ટેસીટોરી, ડૉ લ્સગરીયસ, ડૉ નેગેનાઈન, ડૉ ફેરેગોન, ડૉ બ્યુમફીલ્ડ, સર જ્યોર્જ ગ્રીયરસન ડૉ સ્કીવનટેવી, ડૉ સ્ટાઈન, ડૉ હથુચ તેમજ લડન ટાઈમ્સ, લીટરેસરી, સેસ, સેલ્ફનબર (જર્મન) અને બીજા દસ વર્તમાનપત્રો ઉપરાંત જર્મન ઓફ ધી રોયલ એશિયાટીક સોસાયટી ઓફ ગ્રેટ બ્રીટન એન્ડ આયરલેન્ડમાં પાનાઓ બરીને સરિશ્તનું જીવન અને એમની પ્રવૃત્તિઓનો હેવાલ પ્રસિદ્ધ થયો હતો

* 'મુખર્ષ સમાચાર' પત્રીસ સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૨ના અગ્રણ્યમાં લખે છે કે, 'આચાર્યશ્રીએ જૈન દર્શનના મહાન અને અપૂર્વ તત્ત્વોનો અજૈન અને યુરોપીયન વિદ્વાનોમાં પ્રકાશ કરી જૈનશાસનની જે સેવા બજાવી એ અપૂર્વ "

* જર્મનીના હેમ્બર્ગના પ્રો ડૉ વાલ્ટર સુશિગ લખે છે કે, 'પશ્ચિમ અને હિંદુસ્તાનના યાત્રી વચ્ચે સયોજક સાકળ તરીકે તેઓએ જૈનધર્મના જર્મન મિત્રોને જે સેવાઓ અપાઈ હતી તે શ્રેષ્ઠ છે '

* લાઈપ્ઝિગ યુનિવર્સિટીના ડૉ ચોદનેસ હેડલ લખે છે કે, 'તેઓ હિંદુસ્તાનના સર્વોત્તમ વિદ્વાનોમાંના એક હતા કાર્ત્ત્ત્વ્ય વિદ્વાને જૈનધર્મ સબધી સત્તા હકીકતનો ફેલાવો કરવામાં તેઓના કરતા વધારે કશું હોય એમ હું માનતો નથી '

જૈન કેમના આ મહાન આચાર્યની વિદ્વતા પર ઇટાલીયન, જર્મન અને અંગ્રેજ વિદ્વાનો ગોષા આફરીન કરી રહ્યા હતા આખા યુરોપમાં જે મહાન સરોધક વિદ્વાન મહાશયો છે, તેમાંની "ઓરિયન્ટલ સોસાયટી ઓફ ઇટાલી" "રોયલ એશિયાટિક સોસાયટી ઓફ બેંગાલ" "સોસાયટી ફોર ઓરીયન્ટલ સ્ટડીઝ ઓફ આયરલેન્ડ" "રોયલ એશિયાટિક સોસાયટી ઓફ ગ્રેટ બ્રીટન" વગેરે મહાન અને જગન્નિખાત સંસ્થાઓએ આ મહાન જૈન ધર્મશુરને યોગદાનરી ફેલા અને એસોસિયેટ તરીકેનું માન આપ્યું હતું કે જે માન જૈન ધર્મશુરોમાંથી બીજા કોઈ પણ ધર્મશુરે કે વિદ્વાન મેળવી શક્યા નથી એટલું જ નહિ પણ આણુ અપૂર્વ માન આપ્યા હિંદમાં પણ શોધક જ વિદ્વાનો ધરાવે છે "જૈનધર્મ, એ ફક્ત સુદ્ધ ધર્મની શાખા છે, એવા અનુમાન પર યુરોપીયન વિદ્વાનો દોરવાઈ ગયા હતા પ્રો જોકાબી જ્યારે ૨૫૨ મળ્યા ત્યારે લમિા વાદવિવાદ ચલાવી પ્રો જોકાબી પાસે તેમણે કબૂલ કરાવ્યું કે, "જૈનધર્મ એ કુનિયાનો પ્રાચીન અને સ્વતંત્ર ધર્મ છે અને તે કોઈ પણ ધર્મની શાખા૨૩ નથી " પ્રો જોકાબીએ પોતાનો આ સંધરેગો મત, તે માટેના પ્રમાણો અને આધારો સહિત પ્રગટ કરી કુનિયાના સર્વ વિદ્વાનોને ખાતરી કરી આપી છે કે, જૈનધર્મ એ પ્રાચીન અને સ્વતંત્ર ધર્મ છે

જૈન શાસનની અને જૈન સાહિત્યની શી દશા થશે? એ જ વિચાર અને એ જ ચીંતા હર ધરી પણ તેમના અંતરને સતાવ્યા કરતી.

બનાવેલી જોવામાં આવે છે એ બધાઓની ઘુલનાત્મક દષ્ટિએ અભ્યાસ કરવાની અને સરખામણી કરવાની જરૂર છે. અને તેમાં કયા આચાર્ય પહેલવહેલી બનાવી અને તેમાં કઈ દષ્ટિએ કઈ સારી તે પણ જોવાનું છે અને માટે દરેક આચાર્યના સમય, રચનાસમય વગેરેનો ઘુલનાત્મક અભ્યાસ કરવાનો ખાસ જરૂર છે. દાખલા તરીકે ગજસંકુચાલજી, અવંતીસંકુચાલજી, ભરત-બાહુબલજી, ધન્નાશાસિબદ્ર, ઉત્તરાધ્યયન સત્ર, દશવૈકલિક વગેરે સત્રો તથા બીજા સતાસતીઓ ઉપર જુદા જુદા આચાર્યોની જુદી જુદી સમજાણે મળી આવે છે. ચૈત્યવદનો, સ્તવનો વગેરેની રચનાઓ સાથે સાથે સમજાણે વગેરેની પણ રચના કરેલી જોવામાં આવે છે એક જ આચાર્યના ૨૪ તીર્થ કર્યોના ચૈત્યવદનો, સ્તવનો, સ્તુતિઓ તેમજ સમજાણે વગેરે કરેલા આપણા જોવામાં આવે છે દેવવદનચાલના પુસ્તકોમાંથી પણ ઉપર પ્રમાણે આપણા જોવામાં આવે છે એ આચાર્યોનો આપણા ઉપર મહાન ઉપકાર થયેલો કહી શકાય કે નથી માગધી અને સરકૂત જાપાના અભાવે યુજરાતી વગેરે જાણી જાણનારાઓ માટે જુદી જુદી કૃતિઓ આજે મળી શકે છે. જેને જે વરણનો ખપ હોય તે તેમાંથી લઈ શકે છે. જ્યાં જ્યાં આપણા તીર્થ કર્યો, ગણધર્યો, આચાર્યો વગેરે વિચાર્યા ત્યાં ત્યાં જે જાણાઓ પ્રચલિત હતી તે તે જાણાઓમાં શાસ્ત્રોને, તેના ગદ્યસ્થાને, સિદ્ધાંતોને, કથાઓ અને ચરિત્રોને જુદી જુદી રીતે યુક્ત્યાં એ ઉપકારનો બદલો વાળી શકાય તેમ નથી ને બધા જન્મો સુધી એ ઉપકાર જુદી શકાય તેમ નથી

તા. ઠ. શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્યોગ ફંડ તરફથી અનેક રાસાઓ આનંદકાવ્ય મહોદધિના આઠ ભાગમાં છપાવવામાં આવ્યા છે અને હાલમાં પરમારક્ષણીય ભાઈઓમાં પ્રચાર માટે આત્મબોધ સમજાયે સમગ્ર બહાર પાડવામાં આવ્યો છે.

મહાવીર

જળ કુરીતિયો લગી બહુત ભારતમે બકને,
લગી પાપકી સીદી પર જનતા જળ ચકને,
અન્વકારસે પ્રજા દેશમે રજની આયો,
ચેત્ર શુકલ તેરસકે નચી ચાંદની છાયો.
મહાવીર ચૌબસવે પુનઃ તીર્થંકર હુએ,
હિસારથી કામકે લિયે આપ રાકર હુએ.

—‘જેઠ્ય’ બનારસી.

જૈન ધર્મ પરિચય

ગુજરાતી અનુવાદક : શ્રી સોમચંદ લાધાભાઈ શાહ, મોઝ્યાસા : સર્વધર્મપન્થિક

હિંદી લેખક : શ્રી કામતાપ્રસાદ જૈન સંપાદક : અહિંસાવાણી

સંસ્કૃતિ અને સાહિત્ય

જૈન સંસ્કૃતિનો ઇતિહાસ અત્યંત ગૌરવશાળી છે. તેનો આધાર અહિંસા છે અને તેનો પ્રમુખ આધ્યાત્મિકતાની સાથે જીવનના પ્રત્યેક ક્ષેત્રમાં વ્યાપ્ત છે. એ જ કારણ છે કે, જૈન સંસ્કૃતિએ જૈનોને પ્રત્યેક ક્ષેત્રમાં આગળ વધાર્યા છે સાહિત્ય, કલા, વિચાર, વિજ્ઞાન આદિ બધા સાવજનિક સર્જનોમાં જૈનોની કૃતિઓ મદતી અને મૌલિક રહી છે. સાહિત્યને જુઓ તો અપાર સાગર જ ડોલી રહ્યો છે. જેમાં તત્ત્વજ્ઞાન, ધર્મ-પુરાણ, કથા, નાટક, કાવ્ય, વ્યાકરણ, કાશ્ય જ્યોતિષ, ગણિત કલા, ઇતિહાસ, ખજોલ આદિ બધા વિષયોના રત્નો ચમકી રહ્યા છે. જૈન સાહિત્યકારોએ પોતાના લેખન વડે એવી અમૂલ્યપૂર્વ શ્રમત્કારિક રચનાઓ કરી છે કે, જેથી સાહિત્ય સમૃદ્ધિની ટોચ પર જઈ ગયું છે, અને ખૂબી એ છે કે તેઓ એક ભાષા સુધી સીમિત ન રહ્યા. જૈન સાહિત્યકારોએ સંસ્કૃત, વાક્ય, અપભ્રંશ, ગાઢયાની, ગુજરાતી, હિંદી, કન્નડ, તામિલ આદિ ભાષાઓને એવું જીવન આપ્યું છે કે જે ચિરકાળ સુધી અમિટ છે. હાલ સને ૧૯૫૩માં જ દક્ષિણ ભારતમાંથી 'શૂરલય' નામનો ગ્રંથ મળી આવ્યો છે જે અદ્ભુત અને અપૂર્વ છે-ને એક ગ્રંથમાં જ વિષયનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન કારેલું છે. અનેક વિદ્વાનો તેના અધ્યયનમાં લાગેલા છે. નિઃસંદેહ સાહિત્યના સર્જન, સંરક્ષણ અને પ્રચાર કાર્યમાં જૈન સમાજ અગ્રણ્ય રહ્યો છે ભારતની મહાન રચનાઓને જૈન લોકોમાં સુરક્ષિત રાખવામાં આવી છે જેસલમેર, ખંભાત, નાગોર આદિના પ્રાચીન લોકો તેના સાક્ષી છે. લોકોમાં ત્રીસ લાખથી વધુ દસ્તલિખિત ગ્રંથો મોજુદ છે. હાલમાં શ્રીમાન વિગ્નેશ્વર સરિજીએ થોડાક દસ્તલિખિત સોનેરી ગ્રંથો રાષ્ટ્રપતિ શ્રી રાજેન્દ્રપ્રસાદને દેખાડ્યા તો તેઓ આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા. સને ૧૯૫૩માં અખિલભારતીય પ્રાચ્ય વિદ્યા પરિષદના અધિવેશન પ્રસંગે અમદાવાદના ટાઉન હોલમાં જે સાહિત્ય અને કળાનું પ્રદર્શન થયું હતું તેમાં જૈનોના દસ્તલિખિત ગ્રંથોને જોઈ લોકો મુગ્ધ થઈ ગયા હતા. ભારતની તે અમૂલ્ય નિધિ છે. ઇતિહાસ માટે 'પરિક્ષિત પર્વ' જેવા અનેક ગ્રંથો ઉપલબ્ધ છે.

જૈન મૂર્તિદળા (સ્થાપત્યકળા)

જૈન ધર્મનું પ્રધાન લક્ષ્ય જીવોનો ઉદ્ધાર કરવાનું છે, અથવા એમ કહો કે, જીવોદ્ધાર માટે કરતા સત્ય પ્રયત્નોનું નામ જ જૈન ધર્મ છે. એ જ કારણ છે કે, કળાની પરિકાષા જે 'સત્ય સિવ મુદર' કળામાં આવે છે તે જૈન કળામાં સુષ્ટિત થાય છે. નિઃસંદેહ ભારતીય કળામાં જૈન કળાનું પોતાનું વિશેષ સ્થાન છે. જૈનોની મૂર્તિદળા અને સ્થાપત્યકળા, તદ્દલકળા અને ચિત્રકળા તથા અન્ય ભૂમી કળાઓ મુગ્ધ દેવાની સાથે-સાથે સત્યના દર્શન કરાવવાની પ્રેરણાથી પરિપૂર્ણ અને જીવોનું કલ્યાણ કરવામાં સાધક છે. જૈન ધર્મ નિર્લસપ્રધાન ધર્મ છે, એટલે જ પ્રારંભથી માંડી આજસુધી તેના મૂર્તિ-

વિધાનમાં માત્ર એક વીતરાગ ભાવના જ દર્શન થાય છે. ભલે નંદ અથવા મૈયાકાળની અમર તે કુશાનકાળની જૈન પ્રતિમાઓને લ્યો અને પ્રલના કરો તો આજે પણ જૈન પ્રતિમાઓથી તે ઘણું કરીને મળતી આવે છે. તીર્થ કરોને તેમનાં ચિહ્નોથી ઓળખવામાં આવે છે. ભલે તે ખડ્ગાસન હોય અથવા તો પદ્માસન હોય.

જૈનોની શિલ્પકળા જેવી સત્ય, સુંદર અને શિવરૂપ મનોહર છે કીક તેવી જ તેમની સ્થાપત્યકળા છે. તે પણ અનુપમ અને ઉત્કૃષ્ટ છે. દક્ષિણમાં ચૈત્રર રાજ્યના અંતર્ગત હલેવિક અથવા શ્રવણમેલગોસના દિગમ્બર જિનમંદિરો અને ઉત્તરમાં આજુ પર્વત પર દેવવાડાના સ્વેતામ્બર જૈન મંદિરો જૈન વૈજલવી ગૌરવગ્રાથા અને ભારતના સાર્વજનિક અભ્યુદયની કથા આજે પણ વિશ્વને સંભળાવી રહ્યા છે. ધગતળથી ૮૦ ફૂટ જાંચાઇ પર નિન્નતળથી ટ્રાય સુધી સરસ નકશી અને સળવટથી સુશોભિત જૈન સ્થાપત્યકળાના સંપદમાં ફ્રેચ કલાવિદ ગ્યુરિનો (Guirenot) એ પોતાના પુસ્તક ('La' Religioni Jaina') માં લખ્યું છે કે 'વિશેષ કરીને સ્થાપત્યકળાના ક્ષેત્રમાં જૈનોએ એવી પૂણ્યતા પ્રાપ્ત કરી છે કે ભાગ્યે જ કોઈ તેમની સરખામણી કરી શકે !' ભારતના પુરાતત્વમાં સૌથી પ્રાચીન ઉલ્લેખ તે જૈન સ્તૂપનો છે કે જે મથુરામાં બૌદ્ધ પાર્શ્વનાથના સમયમાં બન્યો હતો અને ફેવકળા પદ્ધતિનો બનેલો મનાતો હતો.

ગુજરાતના સુપ્રસિદ્ધ ચિત્રકાર શ્રી રાવળનું કથન છે કે, "ભારતીય કળાનો અભ્યાસી જૈન ધર્મના અધ્યયનની જરૂરપણું ઉપેક્ષા નથી કરી શકેતો અને તો જૈન ધર્મ કળાનો મહાન આશ્રયદાતા, ઉદ્ધારક અને સરક્ષક માણુમ પડે છે. આજે પણ જૈન સ્થાપત્યકળાના ઉત્કૃષ્ટ નમૂનાઓ ભુદેવખડના અવુરાહો, ફેવગઢ આદિના પુરાતત્વમાં, લખનઉ અને અલ્હાબાદના સમ્રાટલયોમાં, ગ્વાલિયરના પ્રસિદ્ધ પહાડી કિલ્લામાં, બોરીસલામાં ઉદયગિરિ ખડગિરિની સુકાઓમાં, દક્ષિણના તિરુમલ્લ અને સિત્તનવાસલમાં ગુરુ-મંદિરોમાં, રાજસ્થાનમાં રાણકપુર, ભાનુગઢ અને ચિતોડનાં મંદિરો અને કીર્તિસ્તંભોમાં, ગુજરાતમાં ગિરનાર અને આણના મંદિરોમાં તથા અન્ય અનેક સ્થાનો પર મળી રહ્યા છે, જે જૈન કળાની અદ્વિતીયતાને સિદ્ધ કરે છે શ્રવણમેલગોલમાં સત્તાવન ફૂટ જાંચી એક અખડ પાથાસની વિશાળકાય મૂર્તિ વિશ્વના આશ્ચર્યોમાં એક છે આજુના બે તાર્કિકોમાં જ કળાનું સુક્ત નર્તન માનવને શકમાં મૂકી દે છે કે છૂ તે દેવ-કિન્નેરોની કૃતિ છે !

જૈન તીર્થો

જૈન શ્રમણોએ પર્વતશ્રેણી અને ઉપલકાઓમાં પ્રકૃતિના રમ્ય સ્થાનોને પોતાની તપસ્યા અને ધ્યાનથી પાવનપ્રત બનાવી દીધા છે. એ સ્થાનો અતિરમ્ય પૂણ્ય પ્રેક્ષણપ્રદ તીર્થ બની ગયાં છે. તીર્થ કરોના ગર્ભ, જન્મ, તપ, શાન અને નિર્વાણ કલ્યાણક-સ્થાન તીર્થ મનાય છે. મોક્ષસ્થાન સિદ્ધરૂપ કહેવાય છે. એમના સિવાય તે સ્થાનો પણ તીર્થ મનાય છે, કે જ્યાં કોઈ સાધુએ ઉપસર્ગ સંઘન કરી કર્મોની નિર્જરા કરી હોય અથવા જ્યાં અદ્વલુત કળામય મંદિર અને મૂર્તિ હોય આ તીર્થોમાં જૈનોનું આદિ તીર્થ અષ્ટપદ છે જ્યાં બૌદ્ધ મંત્રકહેવે તપ કર્યું અને મોક્ષ સુખ પામ્યા. ત્યાં ભરત ચક્રવર્તીએ ૭૨ જિનમંદિરો બનાવ્યાં હતાં. કાળની વિષમતામાં આજે તે તીર્થ અદૃશ્ય થઈ ગયું છે. આમ તો જૈનોના તીર્થ સમસ્ત ભારતમાં ફેલાયેલાં છે, પરંતુ તેમાં બહુ પ્રસિદ્ધ તીર્થો નિમ્ન પ્રકારે છે.

પૂર્વમાં તીર્થો (૧) સમ્મેતસ્થિપર (પારસનાથ હિલ) ગિદારના દળરી બાજુ બિલ્લામાં છે. જ્યાંથી પૌસ તીર્થ કરો અને અગણિત મુનિઓ સુકૃત થયા છે. આ જૈનોનું શાશ્વત તીર્થ છે. એવી જ રીતે અગ્રેષ્ઠ શાશ્વત નગર છે, જ્યાં અનેક તીર્થ કરોના ગર્ભ, જન્મ આદિ કલ્યાણક થયા છે.

(૨) પાવાપુર -ગિદારમાં બીજી પ્રધાનતીય* ૭૦ મહાવીરની નિર્વાણ ભૂમિ પાવા છે અહીંનું જલ મહિર બહુ રમણીય છે

(૩) રાજગિરિ-પાવાપુરના નજીક આ પચ્ચૈન પર્વત અવસ્થિત છે એ સિવાય ચપાપુર, મહારગિરિ વગેરે અનેક તીર્થો ગિદારમાં બીજા છે

(૪) એપીરીસા-ખડગિરિ-ઉદયગિરિ-આ સામા જોનોનુ પ્રાચીન અતિશયપૂર્ણ તીર્થ છે

(૫) ઉત્તર પ્રદેશમાં અયોધ્યા, પ્રયાગ, બનારસ, આવસ્તી, હસ્તિનાપુર, કમ્પિલા મથુરા, શ્રૌરીપુર આદિ પ્રસિદ્ધ જોન તીર્થો છે

(૬) રાજસ્થાનમાં આણ રાણકપુર, જોસલમેર, મહાવીરજી (જયપુર) કેશરિયાનાથ ઋષભદેવ (ઉદયપુર) આદિ પ્રસિદ્ધ તીર્થો છે

(૭) મધ્યભારતમાં-ઉજ્જૈન, બિનપાવાગિરિ, સિદ્ધવર કૂટ (દિ) આદિ છે

(૮) મુખર્ષી પ્રાંતમાં-પાવાગઢ, મજ્જપથ, કુચલગિરિ, મંગીતુગી, બાહુનલિ આદિ તીર્થો છે (દિ) અનેક સ્વેતામ્બર તીર્થો પણ છે

(૯) ગુજરાતમાં-પાલીતાણા (ચતુર્જય) ગિરનાર, તારંગા સખેશ્વરજી આદિ તીર્થો છે

(૧૦) મધ્યપ્રદેશમાં-મંદેરી, કોશુગિરિ, અતરીક્ષ પાર્શ્વનાથ, વાડકજી, પપારાજી, નૈનાગિરિ આદિ અનેક તીર્થો છે

(૧૧) સુદર દક્ષિણમાં (દિ) અવલુખેનજોલ, વેણૂર, કારક્ય, કુલપાકજી, મુડમદી, હવેલિ આદિ અનેક દર્શનીય તીર્થો છે સ્વેતામ્બરીય તીર્થોની વિગત જાણવા માટે જોન તીર્થોના કનિદાસ પૂ ન્યાયવિજયજી મ ત્રિપુરી તરફથી લખાયો છે જે વાચવા બલામણુ છે

—તો ગૌરવની રાખ પણ નહિ મળે !

લેખક : શ્રી. મોહનલાલ યુનીલાલ ધામી

જૈન સમાજ પાસે ધન છે, ગૌરવ છે, શ્રમણ સંસ્કૃતિનો વારસો છે, સંસારનું સર્વશ્રેષ્ઠ પુરવાર થયેલું તત્ત્વજ્ઞાન પણ છે.

આમ જૈન સમાજ પાસે ઉત્તમ સામગ્રી હોવા છતાં માન વ્યાપાર એ જ જીવનનું લક્ષ્ય બનેલું હોવાથી સાહિત્યની ઉપાસના નથી રહી; અથવા તો સાહિત્યની સર્જનાત્મક દૃષ્ટિ નથી રહી. અને માન એ એક જ વસ્તુના અભાવે આજ જૈન સમાજનું સર્વશ્રેષ્ઠ ગણાતું તત્ત્વજ્ઞાન એવા એક ખાતામાં પડી ગયું છે કે ખુદ જૈનો પણ એ તરફ નજર કરવા જોટલા તૈયાર હોતા નથી.

આ રીતે સાહિત્યની ઉપાસનાની ઉપેક્ષાનું પરિણામ એ આવ્યું છે કે જૈનો પોતાના વિશિષ્ટ તત્ત્વજ્ઞાનનો લાભ લઈ શકતા નથી કે અન્યને દર્શાવવા શકતા નથી. પોતાના ગૌરવની કંપાંચ અસર પાડી શકતા નથી, પોતાને મળેલા સાર્વજનિક વારસાની સૌરભ આશી રાકતા નથી કે જાણી શકતા નથી, અને ધન છે તેમ દાનની વૃત્તિ પણ છે...પરંતુ જૈન સમાજના માનસનો કળગે વ્યાપારી વૃત્તિએ લીધેલો હોવાથી કીર્તિના ખદલામાં જ એ દાનનો પ્રવાહ વહેતો હોય છે.

એક જીવંત અને ઉચ્ચસમાજ માટે આ ધણું મોટું તુકસાન છે. ધણી વાર વિચાર કરતાં એવો પણ ભય લાગે છે કે જૈનોની ઉપેક્ષાવૃત્તિ જ એક દિવસ એના સર્વનાશનું કારણ બનશે.

સમય અને વ્યવહારને ધણો નીકટનો સંબંધ છે. સમયની ગતિ સાથે જો વ્યવહાર તાલ ન મિલાવે તો સમયનો જે લાભ મળવો જોઈએ તે મળી શકતો નથી.

એક વખત એવો હતો કે મોટા વરધાડાઓ કાઢવા અથવા મોટા અનુષ્ઠાનો કરવા કે એવા પ્રસંગો યોજવા એમાં વ્યાદર્શનો પ્રચાર થતો. અન્ય માટે એક આકર્ષણ બિંદુ કરાતું અને પોતાની સંસ્કૃતિનો ફેલાવો કરી શકતો.

એ સમય ચાલ્યો ગયો છે અને વ્યવહાર એની એ પરિપાટીમાં પુરાયેલો રહ્યો છે.

સમયની સાથે પ્રચારના માર્ગોનું જે પરિવર્તન થતું જોઈએ તે આજ થતું નથી. પરિણામ એ આવે છે કે જૈનદર્શનનો વારસાત્મક પ્રચાર તો ખાણ પર રહ્યો પરંતુ ધણી વાર પરિપાટીના એકાકીમાં પુરાયેલાં પ્રચારના દેખાવો દ્વારપાસેથી ચર્ચ પડતા હોય છે અથવા તો એક કાળે જે સાધનો અદાનાં ખીજ વાવતાં હતાં, તે જ સાધનો આજે અશ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરી નાખતાં હોય છે.

આજનો સમય સાહિત્યનું સર્જન માગે છે. અને તે પણ એવું કે લોકોના હૃદય પર અસર કરી નાખે. લોકો સામે જ્ઞાનકાળની ગૌરવગાથાને નવા પ્રકાશ વડે રજૂ કરે.

પરંતુ આ સમય જૈન સમાજને સમજાતું નથી. જૂની વાત નવી રીતે રજૂ કરવાથી જે જાગરણ બિંદુ ચર્ચ શરૂ છે તે કરી શકતું નથી કારણ કે સમય અને વ્યવહારનો મેળ રહ્યો નથી. સમય આમળ રહે છે અને વ્યવહાર મૂક બનીને ચંબી ગયો છે.

એક દાખલો આપું:

વેશભૂષામાં, રહેવાની રીતમાં કે જીવનના બીજા ભૌતિક સ્તરો મેળવવાના સાધનોમાં આપણે સમયના તાલ સાથે તાલ મિલાવવા હોઈએ છીએ, પરંતુ આપણી આધ્યાત્મિક સંપત્તિને આપણી જાત સાથે ખુદશી કરવા માટે આપણે સમય સાથે નજર સરખીએ કરતા નથી.

આ કેટલું વિચિત્ર છે? સીનેમાનાં ગીતો આપણાં બાળકો ત્રાસ તે આપણને ગમે, આપણા પરિવારના સભ્યો ગમે તેવી રેડિયોના ફિઝ્મ જોવા જાય તેમાં કશી દુશ્કત નહિ, આપણા ઘરમાં સીનેમાનાં નટ-નટીઓનાં ચિત્રો ચમકે કે એની ચર્ચા થાય એમાં કશો દોષ નહિ, એ બધા સાથે કોઈ કઈ વિરોધ કરવા જાય તો આપણે જ એને કહી નાખશું કે 'સમયની સાથે ચાલવું જ જોઈએ.'

પણ સાહિત્યસર્જનની નવી દૃષ્ટિ અપનાવવામાં જણે આઠાડેટ લાગે છે.

આપણા અકાશને સાથે નજર કરો. જોનોને ખુદને એમાં કેટલો ગ્સ દરો, એ પણ એક શંકાને વિષય છે.

આપણા નાનામોટા સાપ્તાહિકો કે માસિકો જુઓ. એમાં એની એ ધરેડ ને એની એ પાંજરું! આપણા પ્રવચનો તરફ દૃષ્ટિ કરો. હૃદયને રૂપેરી એવી કોઈ ખુમારી નહિ.

પછી આધ્યાત્મિક વિષયની ભરતી જામે કંઈ રીતે? શુ વરણાડમાં વામનાં વિવિધ વાદ્યોના નાદમાંથી એ ભરતી નીકળવાની છે? શુ સમયના પ્રગટાસ સમા કેટલાક જીવવાણી ગિલાઓમાંથી એની પિપાસા જાગવાની છે?

ના...કરચીઝ નહિ.

કાગળને સમય બદલાયો છે...એનાં સાધનો પણ બદલાવવા પડશે.

તત્ત્વ, સત્ય કે હેતુ કદી જૂના બનતા નથી, આ વાત પ્રથમ લક્ષ્યમાં રાખજો. પરંતુ પ્રચારના સાધનો કાળે કાળે અવરજ અદલાય છે. બદલાય્યા વગર આમળ વધી શકાતું નથી.

અને કમનસીબે આ સત્ય આજ પણ આપણને સમજાતું નથી. આ સત્યને અપનાવવા જતાં જૈનદર્શનના કોઈ પણ આદર્શનું નથી અપમાન થવાનું કે નથી ખૂન થવાનું, બદલે આદર્શને વેગ મળવાનો છે, કોઈએ કે આજનો સમય ગઈ કાલ કરતાં સાવ નિરાળો છે; જુદો છે, વિચિત્ર પણ છે.

ગઈ કાલનો સમય શ્રદાનાં બીજ વાવવા માટે જોડેલો સસ્ત્ર દત્તો તેટલો સરલ આજનો સમય નથી. આજ તો જડ વિજ્ઞાનની પાંખે સમય ઊડી રહ્યો છે. આધ્યાત્મિક તેજની ધારાઓને પણ તણે કચડી રહેલા આજના વિનાશક વિજ્ઞાનની આગે ચારે દિશાઓને આવરી લીધી છે.

અને તેથી જ આજે સમય માગે છે પ્રચારના સાધનોનું પરિવર્તન-સાહિત્યનું નવનિર્માણ અને જડ વિજ્ઞાનના કાઠકાઓને યુગ કરી દે તેવી તેજસ્વી રજૂઆત!

જો આ વાત આજે આપણે નહિ વિચારીએ તો આવતી કાલે આપણો સમાજ આજના જડવિજ્ઞાનની જવાબાઓમાં ઘેરાઈ જશે અને સજવ છે કે આપણા ગૌરવની રાખ પણ આપણે આપણી ભાવિ પેઢીને આપી શકીશું નહિ.

શ્રી સૂર્ય પુરનો શ્રમણ સમુદાય

સચચકાર : શ્રી હાથાભાઈ રતનચંદ કીનારીવાળા સુરત

સવન ૨૦૧૫ મદા સદ ૫ (વસત પચમી) તા ૧૨-૨-૫૯

અનુ-ક્રમ	સાતિનામ	સાધુ દેવ ગન	સાધુ હવાત	સાધ્વી દેવગત	સાધ્વી હવાત	કુલ્લે મંખ્યા	પદવીધર સંખ્યા
૧	શ્રી વીશાઓસવાલ (સુરતી)	૧	૮	૮	૨૪	૪૧	૧ પંચાસ
૨	શ્રી વીશાશ્રીમાળી (સુરતી)	૨	૧૦	૧	૨૨	૩૫	૧ ગણી
૩	શ્રી વીશાપોરવાડ (સુરતી)	૧	૪	૪	૭	૧૬	૧ પંચાસ
૪	શ્રી વીશાશ્રીમાળી (તલવદા)	૧	૩	૪	૧૨	૨૦	૦ —
૫	શ્રી દશાઓસવાલ (સુરતી)	૪	૧	૫	૧	૧૧	૦ —
૬	શ્રી હાડવાશ્રીમાળી (સુરતી)	૦	૧	૧	૩	૫	૦ —
૭	શ્રી દશાશ્રીમાળી (અમદાવાદ)	૨	૨	૧	૬	૧૧	૦ —
૮	શ્રી દશાશ્રીમાળી (વોગચાત)	૦	૦	૧	૨	૩	૦ —
૯	શ્રી દશાશ્રીમાળી (દિરિયા)	૦	૦	૦	૨	૨	૦ —
૧૦	શ્રી દશાશ્રીમાળી (ગોદોલવાડી)	૧	૩	૦	૧	૫	૧ આચાર્ય
૧૧	શ્રી દશાશ્રીમાળી (ઝાલાવાડી)	૦	૧	૦	૦	૧	૦ —
૧૨	શ્રી વીશાપોરવાડ (ભારવાડી)	૧	૬	૩	૬	૧૬	૨ પંચાસ
૧૩	શ્રી વીશાઓસવાળ (ભાનવાડી)	૧	૩	૦	૧	૫	૧ પંચાસ
કુલ્લે સંખ્યા		૧૪	૪૨	૨૮	૮૭	૧૭૧	૧૦ પદવીધર
કુલ્લે ૫૬ સાધુ + ૧૧૫ સાધ્વી		પદવીધર-૭					

જ્ઞાતિ-વીશાઓસવાલ (સુરતી) સાધુ-સંખ્યા

અનુ-ક્રમ	દીક્ષાનું નામ	દીક્ષા લેનારનું નામ	કુલુપના અખ્ય પુરુષનું નામ	દીક્ષા ઉમર	દીક્ષા સવત	સંપાદનાનું અખ્ય આચાર્યતી
૧	શ્રી પદમસુનિજી	શ્રી કુશીરભાઈ અબેચદ	શા. અમીચદ અબેચદ	૩૪	૧૯૫૬	શ્રી મોહનલાલજી મહારાજ
૨	૫ મહિમાવિગ્નયજી	શ્રી મોતીચદ જ્યેષ્ઠભાઈ	શા. જ્યેષ્ઠભાઈ દયાચદ	૨૨	૧૯૮૬	આ શ્રી લખ્મી સુરીશ્વરજી
૩	શ્રી લલીતામવિગ્નયજી	શ્રી લખમીચદ રૂપચદ	શા. રૂપચદ લલ્લુભાઈ	૨૩	૧૯૮૯	" " "
૪	શ્રી જિતેન્દ્રવિગ્નયજી	શ્રી જ્યેષ્ઠભાઈ જયજીચદ	શા. જયજીચદ નવલચદ	૨૫	૧૯૯૦	" " "
૫	શ્રી મનોહરસાગરજી	શ્રી ઉત્તમચદ મોતીચદ	શા. મોતીચદ સુનાખચદ	૨૦	૧૯૯૩	આ શ્રી સાગરા-નંદસુરીશ્વરજી

ଅନୁ- କ୍ରମ	ଦୀକ୍ଷା ନାମ	ଦୀକ୍ଷା ଶେନାର୍ତ୍ତ ନାମ	କୃତ୍ୱଜ୍ଞନା ଧୂମ୍ୟ ପୁରୁଷନୁ ନାମ	ଦୀକ୍ଷା ଓମଃ ସବନ	ଦୀକ୍ଷା ସବନ	ସଂସାଧନା ଧୂମ୍ୟ ଆଶାବର୍ଣ୍ଣୀ
୧	ଶ୍ରୀ ଗିନକଦବିଗଞ୍ଜ	ଶ୍ରୀ ଶ୍ରବଣ୍ୟଦ ଧରମ୍ୟଦ	ସା. ସ-ମ୍ୟଦ ଓଡ଼େୟ ଜୋ. ଗେନ୍ନିନୋ	୧୦	୧୯୯୮	ଶ୍ରୀହର୍ଷବିଗଞ୍ଜ ତ୍ରିପୁରୀ
୨	ଶ୍ରୀ ଅଭ୍ୟୁଦୟସାଗଞ୍ଜ	ଶ୍ରୀ ଅଭ୍ୟାସ୍ୟଦ ଓଡ଼େୟଦ	ସା. ଓଡ଼େୟଦ ଭାନୟଦ ଜୋ. ଗୋଟା ଗୁନା	୨୦	୨୦୦୬	ଆ. ଶ୍ରୀ ସାଗଞ୍ଜ- ନନ୍ଦିନୀସାଗଞ୍ଜ
୩	ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦିପୁରସାଗଞ୍ଜ	ଶ୍ରୀ ନେମ୍ୟଦ ଗୋତୀୟଦ	ସା. ଗୋତୀୟଦ ଗୁଣାୟଦ ଜୋ. ଶାଞ୍ଜ ଗେନା	୪୫	୨୦୧୧	" " "
୪	ଶ୍ରୀ ଗଜକଦସାଗଞ୍ଜ	ଶ୍ରୀ ଗାଧୁକାର୍ତ୍ତ ଗାଧୁକାର୍ତ୍ତ	ସା. ଗାଧୁକାର୍ତ୍ତ ନବଦୟଦ ଜୋ. ବସାଞ୍ଜଦାଗୋ ଆସୋ	୪୦	୨୦୧୧	" " "

—: ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀଗୋପାଳ (ସୁରତୀ) ଜାତି ସାଧିବୀ-ସଂଧ୍ୟା:—

୧	ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ	ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ-ଗେନ ଶ୍ରୀଶ୍ରୀଦ	ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ-ଗେନ ଜୋ. ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ ଗେନୋ	୩୩	୧୯୫୮	ଆ. ସିଦ୍ଧିଧରୀ ସୁରତୀ
୨	ଶ୍ରୀ ଆନିଶ୍ରୀ	ଶ୍ରୀ ପ-ଗେନ ନବଦୟଦ	ଶ୍ରୀ ନବଦୟଦ ଓଡ଼େୟଦ	୨୨	୧୯୫୮	" "
୩	ଶ୍ରୀ ଗଜନଶ୍ରୀ	ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ-ଗେନ ଶ୍ରୀଶ୍ରୀଦ	ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ-ଗେନ ଜୋ. ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ ଗେନୋ			" "
୪	ଶ୍ରୀ ଗଜନଶ୍ରୀ	" ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ-ଗେନ ଅଭ୍ୟାସ୍ୟଦ	" ଅଭ୍ୟାସ୍ୟଦ ଗୁଣାୟଦ ଜୋ. ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ ଗେନୋ	୩୫	୧୯୭୧	" "
୫	ଶ୍ରୀ ଅଗୋଷ୍ଠୀ	" ପରଶମେନ ଗେନୟଦ	" ଗେନୟଦ ଶ୍ରୀଶ୍ରୀଦ ଜୋ. ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ ଗେନୋ		୧୯୮୦	ପଡ଼େର୍ନା " "
୬	" ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ	" ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ-ଗେନ ଶ୍ରୀଶ୍ରୀଦ	" ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ-ଗେନ ଜୋ. ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ ଗେନୋ		୧୯୮୦	ପଡ଼େର୍ନା ଆ ସାଗଞ୍ଜ ନନ୍ଦିନୀସାଗଞ୍ଜ
୭	" ଆନିଶ୍ରୀ	" ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ-ଗେନ ଶ୍ରୀଶ୍ରୀଦ	" ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ-ଗେନ ଜୋ. ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ ଗେନୋ	୨୧	୧୯୭୯	" "
୮	" ଧରମଶ୍ରୀ	" ଅଭ୍ୟାସ୍ୟଦ ଶ୍ରୀଶ୍ରୀଦ	" ଅଭ୍ୟାସ୍ୟଦ ଗେନୟଦ ଜୋ. ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ ଗେନୋ	୫୦	୧୯୮୬	" "
୯	" ବିଷ୍ଣୁଧରୀ	" ବିଷ୍ଣୁଧରୀ-ଗେନ ଶ୍ରୀଶ୍ରୀଦ	" ବିଷ୍ଣୁଧରୀ-ଗେନ ଜୋ. ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ ଗେନୋ	୧୮	୧୯୮୬	ଆ. ସିଦ୍ଧିଧରୀ ସୁରତୀ
୧୦	" ନିର୍ମଳାଶ୍ରୀ	" ନିର୍ମଳା-ଗେନ ଶ୍ରୀଶ୍ରୀଦ	" ନିର୍ମଳା-ଗେନ ଜୋ. ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ ଗେନୋ	୩୫	୧୯୮୭	ଆ. ସାଗଞ୍ଜ- ନନ୍ଦିନୀସାଗଞ୍ଜ
୧୧	" ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ	" ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ-ଗେନ ଶ୍ରୀଶ୍ରୀଦ	" ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ-ଗେନ ଜୋ. ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ ଗେନୋ	୨୦	୧୯୮୮	ଆ. ସିଦ୍ଧିଧରୀ ସୁରତୀ
୧୨	" ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ	" ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ-ଗେନ ଶ୍ରୀଶ୍ରୀଦ	" ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ-ଗେନ ଜୋ. ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ ଗେନୋ	୪୨	୧୯୯୦	ଆ. ସାଗଞ୍ଜ- ନନ୍ଦିନୀସାଗଞ୍ଜ

અનુ-ક્રમ	દીક્ષાનું નામ	દીક્ષા લેનારનું નામ	કુટુંબના મુખ્ય પુરુષનું નામ	દીક્ષા ઉત્તર	દીક્ષા સંવત	સંધાયાના આશાવર્તી	મુખ્ય
૧૩	મનોરમાશ્રીજી	મગનભેન ગણુભાઈ,	ગણુભાઈ દીપચંદ	૫૦	૧૯૬૨	આ. સિદ્ધિસરી-શરણ	
૧૪	જયપ્રભાશ્રીજી	જસવંતીભેન જીવણચંદ	જીવણચંદ નવલચંદ	૨૦	૧૯૬૬	આ. નીતિસરી-શરણ	
૧૫	દીનેન્દ્રશ્રીજી	વીજકેશભેન હગનભાઈ	હગનભાઈ મણુભાઈ	૩૫	૧૯૬૬	આ. સિદ્ધિસરી-શરણ	
૧૬	સર્વપ્રભાશ્રીજી	મંજુલાભેન દીરાચંદ	દીરાચંદ અમીચંદ	૧૮	૧૯૬૬	" " " "	
૧૭	શ્રીજ્યેષ્ઠાશ્રીજી	શ્રી જયા રૂપચંદ	શ્રી રૂપચંદ ફરીચંદ	૧૮	૧૯૦૪	આ. સાગરાનંદ-સરીશરણ	
૧૮	પદ્મમશ્રીજી	પદ્માવતી અવેરચંદ	અવેરચંદ પ્રેમચંદ	૩૦	૨૦૦૪	" "	
૧૯	નિવેદશ્રીજી	નવલખી લલ્લુભાઈ	લલ્લુભાઈ ઘેલાભાઈ	૧૮	૨૦૦૪	" "	
૨૦	સુલક્ષ્ણાશ્રીજી	શારદાભેન રૂપચંદ	રૂપચંદ અભેચંદ	૧૫	૨૦૦૫	" "	
૨૧	મનોરમાશ્રીજી	મંજુલાભેન નવલચંદ	નવલચંદ ખીમચંદ	૨૦	૨૦૦૫	" "	
૨૨	શુભાશ્રીજી	જયા જીવણચંદ	જીવણચંદ દયાચંદ	૧૬	૨૦૦૫	" "	
૨૩	મયણાશ્રીજી	મીનાક્ષી જીવણચંદ	" "	૧૪	૨૦૦૫	" "	
૨૪	કારુણ્યશ્રીજી	ચંદ્રાવતીભેન	કણુભાઈ દીપચંદ	૪૦	૨૦૦૫	" "	
૨૫	પ્રભાશ્રીજી	પ્રભાવતીભેન કણુભાઈ	જો ભૂતિયાવાલ	૨૫	૨૦૦૫	" "	
૨૬	મૃદુલાશ્રીજી	મંજુલાભેન નાનાભાઈ	નાનાભાઈ દીરાચંદ	૧૯	૨૦૦૬	" "	
૨૭	ઈદ્રપ્રભાશ્રીજી	ઈદીરાભેન ફરીચંદ	ફરીચંદ પ્રતાપચંદ	૧૮	૨૦૦૭	" "	
૨૮	વીરભદ્રાશ્રીજી	વીરમતીભેન જીવણચંદ	દીરાભાઈ મંજુભાઈ	૨૦	૨૦૧૧	" "	
૨૯	સચ્ચિદાશ્રીજી	શાન્તાભેન નેમચંદ	મોતીચંદ શુભાચંદ	૪૦	૨૦૧૧	" "	

—: શ્રી વીશામીમાળી (સુરતી) જ્ઞાતિ :—સાધુસંખ્યા

અનુ ક્રમ	દીક્ષાનું નામ	દીક્ષા લેનારનું નામ	કુટુંબના મુખ્ય પુરુષનું નામ	દીક્ષા ઉત્તર	દીક્ષા સંવત	સંધાડાના મુખ્ય આચાર્ય
૧	શ્રી પ્રતાપમુનિજી	"			૧૯૮૫ પહેલાં	
૨	" રસીકવિજયજી	" રમણીકલાલ ડાલાભાઈ	" હેમચંદ નેમચંદ	૧૨	૧૯૮૭ આ	વિજયલક્ષ્મિ-સૂરીશ્વરજી
૩	" હર્ષવિજયજી	" ડાલાભાઈ હેમચંદ	" " "	૫૨	૧૯૮૯	" "
૪	" સુશીલવિજયજી	" શાન્તિચંદ મનભાઈ	" મનભાઈ પરસોતમદાસ	૨૦	૧૯૯૪	" "
૫	" ચંદ્રોદયવિજયજી	" સુરવીંદ્યજી ગણી	" ખીમચંદ સરપચંદ સધવી	૧૬	૨૦૦૦ આ	વિદ્યાનસૂરીશ્વરજી
૬	" ગુણાકરવિજયજી	" નવીનચંદ જ્યેષ્ઠભાઈ	" હેમચંદ નેમચંદ	૨૦	૨૦૦૧ આ	વિજયલક્ષ્મિ-સૂરીશ્વરજી
૭	" નદીવર્ધન સાગરજી	" રતનચંદ પાનાચંદ	" પાનાચંદ સાકરચંદ મદ્રાસી	૨૦	૨૦૦૭ આ	સાગરાનંદ સૂરીશ્વરજી
૮	" અશોકચંદ વિજયજી	" અમરચંદ મીમનભાઈ	" ખીમચંદ સરપચંદ સધવી	૨૫	૨૦૦૭ આ	વિદ્યાનસૂરીશ્વરજી
૯	" મનોનંદવિજયજી	" કૃતોદયજી મીમનભાઈ	" હોરાચંદ મલ્લુચંદ	૨૧	૨૦૦૭ આ	ત્રિમસૂરીશ્વરજી
૧૦	" જયશંખર વિજયજી	" જય તીલાલ મીમનભાઈ	" " "	૨૦	૨૦૦૭	" "
૧૧	" રાજહસવિજયજી	" રજનીકાન્ત ચંપકભાઈ	" નવનચંદ દીપચંદ	૧૬	૨૦૦૯	" "
૧૨	" પ્રસન્નચંદ વિજયજી	" મીમનભાઈ ખીમચંદ	" ખીમચંદ સરપચંદ સધવી	૬૪	૨૦૧૪ આ	વિદ્યાનસૂરીશ્વરજી

—: શ્રી વીશામીમાળી (સુરતી) જ્ઞાતિ સાધ્વી-સંખ્યા :—

૧	પૂ મણીશ્રીજી				૧૯૮૫ પહેલાં	
૨	પૂ સુમતાશ્રીજી	શ્રી સુભદ્રામેન ગવેચંદ	શ્રી નગીનભાઈ પરસોતમભાઈ	૧૭	૧૯૮૫ આ	વિજયલક્ષ્મિ-સૂરીશ્વરજી
૩	" અજનાશ્રીજી	" ગજરામેન ઠાકોરભાઈ	" ઠાકોરભાઈ નાનચંદ	૪૫	૧૯૮૫	" "
૪	" હસશ્રીજી	" ગુલાબમેન રેપચંદ	" ખીમચંદ કલાણુચંદ	૪૦	૧૯૮૬ આ	સાગરાનંદ સૂરીશ્વરજી
૫	" સુમિત્રાજી	" રતનમેન હેમચંદ	" મૂલચંદ ભાઈચંદ	૪૫	૧૯૮૮	" "
૬	" ઉમગશ્રીજી	" વિલાસમેન જ્યેષ્ઠભાઈ	" હેમચંદ નેમચંદ	૨૪	૧૯૮૯ આ	વિજયલક્ષ્મિ-સૂરીશ્વરજી

અનુ-ક્રમ	દીક્ષાનામ	દીક્ષા લેનારનું નામ	કુટુંબના મુખ્ય પુરુષનું નામ	દીક્ષા ઉત્તર	દીક્ષા સંવત	સંધાનના મુખ્ય આચાર્ય
૭	શ્રી ત્રેલોક્ય પ્રભાશ્રીજી	„ ચંદ્રાવતીબેન	„ અવેરભાઈ	૩૫	૧૯૯૬	આ. સાગરાનંદ સૂરીશ્વરજી
૮	„ સદયજ્ઞાશ્રીજી	„ સુમદાબેન	„ હીરાચંદ	૨૦	૨૦૦૦	„
૯	„ ધર્મપ્રભાશ્રીજી	„ લીલાવંતીબેન	„ દયાચંદ પાનાચંદ	૪૬	૨૦૦૨	આ. વિજયલક્ષ્મિ-સૂરીશ્વરજી
૧૦	„ આત્મપ્રભાશ્રીજી	„ નિર્મલાબેન	„ સુનીલાલ વીરચંદ	૨૦	૨૦૦૪	„
૧૧	„ દિવ્યપ્રભાશ્રીજી	„ કાન્તાબેન	„ સુનીલાલ વીરચંદ	૧૮	૨૦૦૪	„
૧૨	„ દર્શનપ્રભાશ્રીજી	„ જયવંતી	„ નવલચંદ દીપચંદ	૧૮	૨૦૦૫	„
૧૩	„ રક્ષાશ્રીજી	„ પુષ્પાબેન	„ હીરાભાઈ ધેલાભાઈ	૨૦	૨૦૦૫	આ. સિદ્ધીસૂરીશ્વરજી
૧૪	„ હીરજીજી	„ કુસુમબેન	„ મગનલાલ દેવચંદ	૨૦	૨૦૦૫	
૧૫	શ્રી પ્રિયંકરાશ્રીજી	શ્રી કુસુમબેન	શ્રી હિતમચંદ કાલાભાઈ	૨૭	૨૦૦૭	આ. સાગરાનંદ-સૂરીશ્વરજી
૧૬	„ જિનેન્દ્રશ્રીજી	„ કાન્તાબેન	„ હિતમચંદ રૂપચંદ	૧૮	૨૦૦૮	આ. લક્ષ્મિસૂરી-શ્વરજી
૧૭	„ નયાનંદશ્રીજી	„ રમીલાબેન	„ હીરાચંદ મલુકચંદ	૨૦	૨૦૦૭	આ. સિદ્ધીસૂરી-શ્વરજી
૧૮	„ જયાનંદશ્રીજી	„ જયવંતીબેન	„	૧૨	૨૦૦૭	„
૧૯	„ મધુરકલાશ્રીજી	„ કાન્તાબેન	„	૧૮	૨૦૦૯	„
૨૦	„ મહાનંદશ્રીજી	„ મોતીદાસબેન	„	૫૨	૨૦૧૦	„
૨૧	„ કીર્તિસેવાશ્રીજી	„ પ્રેમલાલબેન	„	૧૮	૨૦૧૦	„
૨૨	„ જયસેવાશ્રીજી	„ જયાબેન	„	૧૬	૨૦૧૦	„
૨૩	„ પ્રજ્ઞાતાશ્રીજી	„ પ્રમીલાબેન	„ ખીમચંદ સુનીલાલ	૧૯	૨૦૧૧	આ. સાગરાનંદ-સૂરીશ્વરજી

અનુ ક્રમ	દીક્ષાનું નામ	દીક્ષા લેનારનું નામ	કુટુંબના મુખ્ય પુરુષનું નામ	દીક્ષા ક્રમ	દીક્ષા સંવત	સંધ્યાના મુખ આધારવર્તી
૧૩	„ શુભંકરાશ્રીજી	„ સુધોયના પ્રેમચંદ	શ્રી પ્રેમચંદ સચાઈચંદ	૧૩	૨૦૦૮	આ. લખિય સુગૃધરજી
૧૪	„ જ્યોતપ્રભાશ્રીજી	„ વીણાબેન બાલુભાઈ	„ બાલુભાઈ ઉત્તમચંદ	૧૬	૨૦૧૧	આ. વલ્લભ સુગૃધરજી
૧૫	„ વિનયધર્મશ્રીજી	„ વાસતી પ્રેમચંદ	„ પ્રેમચંદ નાનાભાઈ	૧૯	૨૦૧૨	આ. સામરા નદસુરીશ્વરજી
૧૬	„ પ્રિયધર્મશ્રીજી	„ પ્રેમલતા પ્રેમચંદ	„ પ્રેમચંદ નાનાભાઈ	૧૭	૨૦૧૨	„

—: શ્રી દશાઓસવાલ નાણાચરી (સુરતી) જ્ઞાતિ સાધુસંખ્યા :—

૧	પં. નીતિવિજયજી	„	શ્રી નારણદાસ મહારાજા	૧૬૧૩	શ્રી મણીવિજય જી ગણીના ચરુ
૨	શ્રી સિદ્ધિવિજયજી મુન્દરી	„ સરૂપભાઈ તારાચંદ	„ તારાચંદ જુખણદાસ	૪૦	૧૯૫૦ પહેલાં
૩	„ મોતીસાગરજી	„ નાથુભાઈ ડાલાભાઈ	„ ડાલાભાઈ	„	„
૪	„ ચરણવિજયજી	„ ચંદુલાલ તલકચંદ	„ તલકચંદ નેમચંદ તખેવી	૨૫	૧૯૮૪ આ પ્રેમસૂરી શ્રીજી
૫	„ પૂર્ણાદિવિજયજી	„ જગદીશ કીકાભાઈ	„ કીકાભાઈ જગનલાલ	૨૫	૨૦૦૪ શ્રી પૂર્ણાદિ વિજયજી

—: સંધ્વીસમુદાય :—

૧	„ ઉત્તમશ્રીજી	„ ઉજાબેન અમરચંદ	„ અમરચંદ વખતચંદ	૧૬૫૦ પહેલાં
૨	„ ચતુર્શ્રીજી	„ નવલબેન દુલસીદાસ	„ દુલસીદાસ મોતીચંદ	„
૩	„ યોગશ્રીજી	„ મણીબેન સરૂપભાઈ	„ તારાચંદ જુખણદાસ	૩૮
૪	„ સુભદ્રાશ્રીજી	„ તેજકેરબેન કીકાભાઈ	„ કીકાભાઈ હલાણુચંદ	૨૩ ૧૯૫૭
૫	„ મગજશ્રીજી	„ અંબાબેન નવચંદ	„ ધેલાભાઈ અમરચંદ ટેપીરાજા	૨૫ ૧૯૭૬

—: શ્રી લાડવા શ્રીમાળી (દરિપુરા) જ્ઞાતિ સાધુસંખ્યા :—

૧	શ્રી જ્ઞાતિપ્રભવિજયજી	શ્રી ગુલાબચંદ નાથુભાઈ	શ્રી નાથુભાઈ	૬૫	૧૯૬૭ આ. દર્શન- સૂરીશ્વરજી
૧	શ્રી પ્રમોદશ્રીજી	શ્રી ચંદીબેન વજ્રેચંદ	શ્રી વજ્રેચંદ લાલચંદ	૭૧	૧૯૭૭ આ. સિદ્ધિ સૂરીશ્વરજી
૨	„ તરુણપ્રભાશ્રીજી	„ તનમનબેન નાનચંદ	„ નાનચંદ કીકાભાઈ	૩૮	૨૦૦૨ આ. કેશર સૂરીશ્વરજી
૩	„ સુલસાશ્રીજી	„ સચીતાબેન તાગચંદ	„ તારાચંદ કીકાભાઈ	૬૦	૨૦૦૪ „
૪	„ મનોદરશ્રીજી	„ મધુબેન કોકેરભાઈ	„ કોકેરદાસ નગીનદાસ	૩૦	૨૦૦૪ શ્રી અગ્નિસૂરી- શ્વરજી

શ્રી દશાશ્રીમાળી-છાપડિયા શેરી (અમદાવાદી) સાધુસંખ્યા

અનુ ક્રમ	દીક્ષાનું નામ	દીક્ષા લેનાર નામનું	કુટુંબના મુખ્ય પુરુષનું નામ	દીક્ષા ક્રમ	દીક્ષા સંવત	સંવાદના મુખ્ય આચાર્યનો
૧	શ્રી વિદ્યાવિજયજી	શ્રી કીકાભાઈ વીમનલાલ	શ્રી વીમનલાલ	ધરમચંદ ૫૦	૨૦૦૬ આ. નીતિસૂરી.	
૨	„ સદાનંદવિજયજી	„ હીરાલાલ કાળિદાસ	„ કાળિદાસ રતનચંદ	૫૦	૨૦૦૭ આ. પ્રેમશૂરી.	ધરજી
૩	„ હીરમયપ્રભાવિજયજી	„ જીપેન્દ્રકુમાર બાપુજી	„ બાપુભાઈ	૧૯	૨૦૦૩	„
૪	„ નંદીધોષસાગરજી	„ નટવરલાલ હરકીશનદાસ,	હરકીશનદાસ કલાણદાસ	૨૯	૨૦૦૮ આ. સાગરાનંદ	સૂરીધરજી

—: સાધ્વીસંખ્યા :—

૧	શ્રી કલ્યાણશ્રીજી	શ્રી કાન્તાબેન કાકોરદાસ	શ્રી કાકોરદાસ જ્યેષ્ઠભાઈ	૩૦	૧૯૬૪ આ. સિદ્ધિ.	
૨	„ સ્થાનકવાસીમાં દીક્ષા લીધી છે.	„ પાર્વતીબેન સાંકરચંદ	„ સાંકરચંદ ઝવેરચંદ	૩૫	૧૯૬૪	સૂરીધરજી
૩	„ મહીમાશ્રીજી	„ મેધીબેન છોટાલાલ	„ છોટાલાલ સુનીલાલ	૫૫	૧૯૬૯ આ. સિદ્ધિ.	
૪	„ ત્રિપલતાશ્રીજી	„ વીરમતી બાણુભાઈ	„ બાણુભાઈ કલાણચંદ	૧૯	૨૦૦૧	સૂરીધરજી
૫	„ હેમપ્રભાશ્રીજી	„ ઇંદિરાબેન પ્રેમચંદ	„ પ્રેમચંદ કરુણચંદ	૧૮	૨૦૦૨	„
૬	„ મૃગેન્દ્રશ્રીજી	„ વિમળાબેન રતિલાલ	„ ગતિલાલ કરુણચંદ	૫૦	૨૦૦૪ આ. નંતિ.	
૭	„ ત્રૈલોક્યપ્રભાશ્રીજી	„ નયનબાળા મણીલાલ,	મણીલાલ મગનલાલ	૨૦	૨૦૦૮ આ. સિદ્ધિ.	સૂરીધરજી

—: શ્રી દશાશ્રીમાળી (વોરાશાત) સાધ્વીસંખ્યા :—

૧	શ્રી હેમશ્રીજી	શ્રી કમળાબેન કલાણચંદ	શ્રી કલાણચંદ નારણભાઈ	૪૦	૧૯૫૨ શ્રી મોહન.	
૨	„ સુચાતાશ્રીજી	„ સુશીલાબેન સુરચંદ	„ સુરચંદ હીરાચંદ	૨૫	૨૦૧૧ આ. સાગરાનંદ.	મહારાજ
૩	„ ચંદ્રપૂર્ણાશ્રીજી	„ જ્ઞાના ઇન્દુભાઈ	„ ઇન્દુભાઈ નેમચંદ	૨૦	૨૦૧૪ આ. સિદ્ધિ.	સૂરીધરજી

—: શ્રી દશાશ્રીમાળી (ઇડરિયા) સાધ્વીસંખ્યા :—

૧	શ્રી સૌભાગ્યશ્રીજી	શ્રી સિવકોરબેન રૂપચંદ	શ્રી રૂપચંદ પાનાચંદ	૧૨	૧૯૬૦ શ્રી મોહનલાલજી	
૨	„ લક્ષ્મીનાશ્રીજી	„ કમલાબેન જ્યેષ્ઠભાઈ	„ જ્યેષ્ઠભાઈ ઝવેરચંદ	૩૦	૧૯૮૧	„

—: શ્રી વીશાશ્રીમાલી (ગાહીલવાડી) જ્ઞાતિ સાધુસંખ્યા :—

અનુ-ક્રમ	દીક્ષા નામ	દીક્ષા લેનારું નામ	કુટુંબના મુખ્ય પુરુષનું નામ	દીક્ષા ઉપર	દીક્ષા સંવત	સંધાના મુખ્ય આચાર્ય
૧	શ્રીદેવસાગરજી	શ્રી દેવ્ય દલાઈ	શ્રી પરસોતમદાસ દોસી	૫૧	૧૯૮૧	આ સાગરચંદ્ર સૂરિજી
૨	આ શ્રી હેમ સાગરજી	„ હીરાચંદ દેવચંદ	„ દેવચંદ પરસોતમદાસ		૧૯૮૪	„ „
૩	શ્રી અમરચંદ સાગરજી	„ અમરચંદ દેવચંદ	„ „	„	૧૯૮૪	„ „
૪	„ અમિતદંત સાગરજી	„ લખમીચંદ બેચરદાસ	„ બેચરદાસ માણેચંદ	૪૬	૨૦૦૭	„ „

—: સાધ્વીસમુદાય :—

૧	„ ધર્મપ્રભાશ્રીજી	„ રસીલા બાવચંદ	„ બાવચંદ જવેરચંદ	૧૬	૨૦૧૪	આ મોહનસૂરિજી વડાચૌદા
---	-------------------	----------------	------------------	----	------	----------------------

—: શ્રી દશાશ્રીમાલી (ઝાલાવાડી) સાધુસંખ્યા :—

૧	„ સિદ્ધિચંદ વિજયજી	„ ગોવિંદજી કર્ણુચંદ	„ કર્ણુચંદ રતનચી	૫૦	૨૦૦૭	આ વિદ્યાનસૂરિજી ગોપીપુરા
---	--------------------	---------------------	------------------	----	------	--------------------------

—: શ્રી વીશાપોરવાડ (મારવાડી) જ્ઞાતિ સાધ્વીસંખ્યા :—

અનુ-ક્રમ	દીક્ષા નામ	દીક્ષા લેનારું નામ	કુટુંબના મુખ્ય પુરુષનું નામ	દીક્ષા ઉપર	દીક્ષા સંવત	સંધાના મુખ્ય આચાર્ય
૧	શ્રી રત્નશ્રીજી	„ રતનબેન રણછોડજી	„ રણછોડભાઈ દેનાજી	૫૦	૧૯૭૮	આ કમળવિજયજી સગરામપુરા
૨	„ દર્શનશ્રીજી	„ ડાહીબેન જીવજીભાઈ	„ જીવજીભાઈ દેવાજી	૫૦	૧૯૮૫	આ સિદ્ધિસૂરીશંકરજી સગરામપુરા
૩	„ રમણીકશ્રીજી	„ રૂપમણીબેન	„ ડાહીભાઈ ચતરાજી	૩૫	૧૯૬૭	શ્રી મોહનલાલજી મહારાજ
૪	„ કનકપ્રભાશ્રીજી	„ કમળાબેન	„ રણછોડ ગુલાબચંદ	૩૫	૨૦૦૦	પહેલા
૫	„ ગુણશ્રીજી	„ ગુલાબબેન	„ પીરચંદ શામજી	૫૦	૧૯૮૪	„ મોહનલાલજી મહારાજ
૬	„ ગજરાબેન	„	„ નવાપુરા			
૭	„ અમલચંદ	„	„			
૮	„ અમલચંદ	„	„			
૯	„ અમલચંદ	„	„			
૧૦	„ અમલચંદ	„	„			
૧૧	„ અમલચંદ	„	„			
૧૨	„ અમલચંદ	„	„			
૧૩	„ અમલચંદ	„	„			
૧૪	„ અમલચંદ	„	„			
૧૫	„ અમલચંદ	„	„			
૧૬	„ અમલચંદ	„	„			
૧૭	„ અમલચંદ	„	„			
૧૮	„ અમલચંદ	„	„			
૧૯	„ અમલચંદ	„	„			
૨૦	„ અમલચંદ	„	„			
૨૧	„ અમલચંદ	„	„			
૨૨	„ અમલચંદ	„	„			
૨૩	„ અમલચંદ	„	„			
૨૪	„ અમલચંદ	„	„			
૨૫	„ અમલચંદ	„	„			
૨૬	„ અમલચંદ	„	„			
૨૭	„ અમલચંદ	„	„			
૨૮	„ અમલચંદ	„	„			
૨૯	„ અમલચંદ	„	„			
૩૦	„ અમલચંદ	„	„			
૩૧	„ અમલચંદ	„	„			
૩૨	„ અમલચંદ	„	„			
૩૩	„ અમલચંદ	„	„			
૩૪	„ અમલચંદ	„	„			
૩૫	„ અમલચંદ	„	„			
૩૬	„ અમલચંદ	„	„			
૩૭	„ અમલચંદ	„	„			
૩૮	„ અમલચંદ	„	„			
૩૯	„ અમલચંદ	„	„			
૪૦	„ અમલચંદ	„	„			
૪૧	„ અમલચંદ	„	„			
૪૨	„ અમલચંદ	„	„			
૪૩	„ અમલચંદ	„	„			
૪૪	„ અમલચંદ	„	„			
૪૫	„ અમલચંદ	„	„			
૪૬	„ અમલચંદ	„	„			
૪૭	„ અમલચંદ	„	„			
૪૮	„ અમલચંદ	„	„			
૪૯	„ અમલચંદ	„	„			
૫૦	„ અમલચંદ	„	„			
૫૧	„ અમલચંદ	„	„			
૫૨	„ અમલચંદ	„	„			
૫૩	„ અમલચંદ	„	„			
૫૪	„ અમલચંદ	„	„			
૫૫	„ અમલચંદ	„	„			
૫૬	„ અમલચંદ	„	„			
૫૭	„ અમલચંદ	„	„			
૫૮	„ અમલચંદ	„	„			
૫૯	„ અમલચંદ	„	„			
૬૦	„ અમલચંદ	„	„			
૬૧	„ અમલચંદ	„	„			
૬૨	„ અમલચંદ	„	„			
૬૩	„ અમલચંદ	„	„			
૬૪	„ અમલચંદ	„	„			
૬૫	„ અમલચંદ	„	„			
૬૬	„ અમલચંદ	„	„			
૬૭	„ અમલચંદ	„	„			
૬૮	„ અમલચંદ	„	„			
૬૯	„ અમલચંદ	„	„			
૭૦	„ અમલચંદ	„	„			
૭૧	„ અમલચંદ	„	„			
૭૨	„ અમલચંદ	„	„			
૭૩	„ અમલચંદ	„	„			
૭૪	„ અમલચંદ	„	„			
૭૫	„ અમલચંદ	„	„			
૭૬	„ અમલચંદ	„	„			
૭૭	„ અમલચંદ	„	„			
૭૮	„ અમલચંદ	„	„			
૭૯	„ અમલચંદ	„	„			
૮૦	„ અમલચંદ	„	„			
૮૧	„ અમલચંદ	„	„			
૮૨	„ અમલચંદ	„	„			
૮૩	„ અમલચંદ	„	„			
૮૪	„ અમલચંદ	„	„			
૮૫	„ અમલચંદ	„	„			
૮૬	„ અમલચંદ	„	„			
૮૭	„ અમલચંદ	„	„			
૮૮	„ અમલચંદ	„	„			
૮૯	„ અમલચંદ	„	„			
૯૦	„ અમલચંદ	„	„			
૯૧	„ અમલચંદ	„	„			
૯૨	„ અમલચંદ	„	„			
૯૩	„ અમલચંદ	„	„			
૯૪	„ અમલચંદ	„	„			
૯૫	„ અમલચંદ	„	„			
૯૬	„ અમલચંદ	„	„			
૯૭	„ અમલચંદ	„	„			
૯૮	„ અમલચંદ	„	„			
૯૯	„ અમલચંદ	„	„			
૧૦૦	„ અમલચંદ	„	„			

—: સાધુસંખ્યા :—

અનુ ક્રમ	દીક્ષાનું નામ	દીક્ષા લેનારનું નામ	કુટુંબના મુખ્ય પુરુષનું નામ	દીક્ષા ઉત્તર	દીક્ષા સંવત	સંવત્સરના મુખ્ય આચાર્યની
૧	શ્રી સમતિવિજયજી	,, ધનજીભાઈ નાયક	,, રામચંદ મેવાજી	૪૫	૧૯૯૦ આ	સિદ્ધિસરીશ્વરજી ૫૯૧
૨	પ. પ્રવીણવિજયજી	,, હમનભાઈ ગુલામચંદ	,, ગુલામચંદ જગજી	૩૫	૧૯૮૩ આ	લખિપસરીશ્વરજી
૩	શ્રી વિજયચંદ	,, બાપુભાઈ લલ્લુભાઈ	,, લલ્લુભાઈ રતનચંદ	૪૦	૨૦૦૪ આ	નેમિસરીશ્વરજી
૪	,, નરેશસાગરજી	,, દરજીભાઈ ગોમાજી	,, ગોમાજી મોતીજી	૫૬	૨૦૦૩ આ	સાગરાનંદસરી શ્વરજી
૫	,, નંદનસાગરજી	,, લખમીચંદ ગુલામચંદ	,, ગુલામચંદ મોતીજી	૫૬	૨૦૦૩	,,
૬	,, પ. કુમુદચંદ	,, હમનભાઈ	,, હમનભાઈ કુકીરચંદ	૪૫	૧૯૬૭ આ	વિદ્યાનરસરી- શ્વરજી
૭	,, નાગેન્દ્રસાગરજી	,, હનિતભાઈ ડાહ્યાભાઈ	,, ડાહ્યાભાઈ	૩૦	૨૦૦૪ આ	સાગરાનંદ- સરીશ્વરજી

શ્રી વીરાગ્યોસવાલ (મારવાડી) સાધુસંખ્યા

૧	શ્રી અમૃતસાગરજી	શ્રી ખીમચંદ હાંસાજી	શ્રી હાંસાજી જોડાજી	૨૦	૧૯૭૮	શ્રી સાગરા નંદસરીશ્વરજી
૨	,, ૫ નિધુવૃષ્ણનિજી	,, નવનચંદજી	,, જોલાજી ખરતાજી	૨૪	૧૯૮૪	શ્રી મોહન- લાલજી
૩	,, ચિદાનંદવિજયજી	,, ચીમનનાથ દોરાચંદ	,, દોરાચંદ હાંસાજી	૩૦	૨૦૦૩	,,
૪	,, મુગેન્દ્રમુનિજી	,, મહેન્દ્રકુમાર ચીમનલાલ	,,	૬	૨૦૦૩	,,

સાધુસંખ્યા

૧	શ્રી વીનીતાશ્રીજી	,, શ્રી મજવામેન ચીમનલાલ	શ્રી દોરાચંદ હાંસાજી	૨૮	૨૦૦૩ આ	લખિપ- સરીશ્વરજી
---	-------------------	----------------------------	----------------------	----	--------	--------------------

અજિત-શાંતિ-સ્તવ-વાચના

ઉર્ફે રચનાની શૈલી

★ લેખક : શાહ ગોવિંદભાઈ વીરયજ્ઞ : સુખર્ષ ★

મુંબઈ-ગુજરાતી સાહિત્ય-પરિષદની એક બેઠક વખતે પ્રો. બર્વેએ ‘ચાર્લ્સ વિક્રિડિત’ છદ્દને કથાપત્ર રાગમાં ગાયો. શ્રી નરસિંહરાવ દીવેટિયાએ પાસે બેઠેલા એક જોમ જો થયેલા વિદ્વાનને પૂછ્યું ‘આ કયો રાગ ગાયો?’ ઉત્તર અભ્યો ‘ચાર્લ્સ વિક્રિડિત!’ આમાં કેવી ગેરસમજ હતી તેનું નિરાકરણ શ્રી દીવેટિયા કરે છે.

આવી જ જાતની ગેરસમજ આપણી પ્રતિક્રમણ-ક્રિયા અંગેના સૂત્રોમાં આલતી આવી છે એ સૂત્રો-મોના ગદ્યપદ્ય વિભાગનાના કોઈ અક્ષરની આપણને સાચી માહિતી નથી, તેમ તે માટે કોઈ જાગૃતિ નથી એટલે અપ્પોતે ગમે તેમ ગોપી, કાને તેમ ઉચ્ચારીએ છીએ ગદ્યને પદ્યનું રૂપ આપી અને પદ્યને ગદ્યનું થા રાગનું રૂપ આપી ઉચ્ચાર-અધારણના સુસ્થિષ્ટ નિયમો લાગુ કરી આપણે કોઈ મહાસિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવાનો ગર્વ અનુભવીએ છીએ પણ તબજીવન યાત્રોનો અભ્યાસ જો આપણે કરીએ તો પોતાની વાસ્તવિકતાની પ્રતીતિ આપ મેળે ધર્ષ જાય અને ગર્વ ઓગળી જાય!

અંગેજી રચના એ ગદ્ય અને પ્રેમબદ્ધ રચના એ પદ્ય, આ બાબતોના અસાધારણ વિદ્વાન સ્વ શ્રી કેશવલાલ હર્ષદરાય કુવે એલિફન્ટા કોલેજના કંકર બાબ્બાના આશ્રયે આપેલા ‘પદ્ય રચનાની ઐતિહાસિક સમીક્ષા’ નામના બાબ્બાનો જે પુસ્તકકાન્દરે લખાયા છે, તેમાં કરી છે, અને ગદ્ય લાગતી પદ્યિતિએ અસહ્યમાં કેવી પદ્ય રૂપે છે, તે પણ આ પીઠ પદ્યિતે દાખવા દલીલોથી સમજાવ્યું.

પદ્યોના ઉપયોગ, નિયમો સક્ષિપ્તમાં ધટાવવા તથા તેમાંના યમકાદિ કારણોને લઈ મૂખપાઠ કરવામાં સુગમતા હોવાથી દરેક જાતના લખાણો માટે તેના લેખકો કરતા અભ્યાસ છે પણ કાવ્યરચના માટે—તેમાં કાવ્યલવના શૈલી લાવવા માટે—પદ્યોના જ આશ્રય મુખ્ય છે આમ છતાં ગદ્યને પણ કોઈ કોઈ વખત પસંદગી મળે છે અને તેનો દાખલો બાણકદ્વરી કાદબરી બાણીતે છે અને સંગીતને પણ આ રચના માફક છે જમદેવ કવિનું ગીત-ગોવંદ એ પદ્યિતનું કાવ્ય છે અને જેનું રસપાન શ્રી કેશવલાલ કુવે જેવા રસદ્રઢ કવિએ એ કૃતિને ગૂજરાતીમાં અનુવાદિત કરી કરાવ્યું છે.

અજિત-શાંતિ-સ્તવ એ એક પદ્ય કાવ્ય કૃતિ હોઈ તે વિનિષ્ઠ હૃદયમાં વિભક્ત થયેલી છે કર્તાએ સ્તવમાં છદ્દના નામો આપેલા છે. પણ પદ્યના પાઠના કરવાવાળા અને જોવાનારાઓ આ વસ્તુસ્થિતિ ન સમજતાં અચાન તથા અવજણનાથી આ પદ્યોને મનરવીપણે તે તે પદ્યોનાં નામોને તેમાં ભેળવીને-ઉચ્ચારી ગાહા, સિલોગા, ચેક્રો, રમણમાલા વગેરે વગેરે અનેક છદ્દોના લડાગ રૂપ તેની સમૃદ્ધિનો, તેમાંના અર્થનો, અપ્દ ‘માધુર્યનો’, ‘પદ્યલાલિત્યનો’, રસપ્રવાહનો અને રમણીય રૂપનો નાશ કરે છે ત્યારે સમજદારના હૃદયને આધાત થયા સિવાય રહેતો નથી.

અપ્દોના લક્ષુ, ગુરુ ઉચ્ચાર પૂર્વક નિયત થતિ (વિશ્રામ) રચનાવાળા રચના તે છદ્દ અને સા, દિ, ગ, મ, વ, ષ, નિ આ સાત સ્વરોને લખાવવાના ક્રોધવાથી-અનતી રચના-તે સમ આ રીતે આ એ વર્ણોનો એક નહિ સમજવાનું આ પરિણામ છે.

છટોના ઉચ્ચારણ વખતે 'હંદુ' નામ બોલવામાં આવે તો જો તે અક્ષર-મેળ 'હંદ' હોય તો અક્ષરો વધે છે અને માત્રા-મેળ હોય તો માત્રાઓ વધે છે. આથી 'છટો'બળ થાય છે, ખોટું સ્થાને યત્ન પડે છે, અર્થમાં વિશેષ કરે છે, રસક્ષતિના પ્રસંગો વારંવાર આગ્રા આવી જીભા રહે છે અને ઉચ્ચાર-શુદ્ધિ જે આનું મૂળ છે, તે સચવાતું નથી. આ દોષપરંપરાઓ સામાન્ય જન તો શું પણ જેઓ વિદ્વાનો છે તેમના લક્ષ ઉપર લાવવા છતાં તેઓના લક્ષમાં આવતી નથી.

આની પ્રતિતિ એ રીતે યદ્યપે, આ વાત મેં એક સુદ્ય મુનિશ્રી આગળ પ્રસંગવશાત્ મૂકી તેઓનો અભિપ્રાય થયો કે આચાર્યશ્રી આદેશ થયેા જોઈએ. આ ઉપરથી મેં સારા આગમદ્દિ શાસ્ત્રોના પડિત અને સર્ણ પ્રકૃતિના તે વખતના ઉપાધ્યાયશ્રીને જિજ્ઞાસા લાવે આ વિષે પૂછ્યું. શાંતિથી સાંભળી તેમણે ઉત્તર આપ્યો કે, 'અનિત-શાંતિ-સ્તવ એ મંત્રમય રચના છે. એટલે આ નામો મંત્રમય કેમ ના હોય ?' એક બહુશ્રુત અગ્રગણ્ય આચાર્ય આગળ આ વાત કાઢી તો તેમનું કહેવું થયું કે, 'જે રૂઢ થયું છે તે યથાવત્ જ રહેવું જોઈએ.' એટલે મેં કહ્યું કે, 'જે તે સ્થિતિમાં પડી રહેવું તે જડતા છે, તો તમે નાક, કાન કાંપી ખીજે ચોટાડો તે સુધારો ના કહેવાય ?' કેટલાકેએ જોયો તેમાં પારખત છે, તેઓએ જે છે તે બરાબર છે એમ બારપૂર્વક કહ્યું. એક આચાર્ય 'હંદ' એ રાગ જ છે બીજું શું છે ? એમ એક પાસે બેઠેલા બાઈ સામું જોઈ આવ્યા. તે બાઈ મારા સાથે જોઈ દસવા લાગ્યા.

સ્વતંત્ર વિચાર કરી વસ્તુના યથાર્થ સ્વરૂપને તારવનાર વિદ્વાનો આ ઉપર શો પ્રકાશ પાડે છે તે જાણવાના હેતુથી જાણીતા પુરાતત્ત્વના વિદ્વાન આગળ આ વાત કાઢી, તો કહે, જે રૂઢી છે તે છે. આ વાતનું કંઈ મદત્ત્વ નથી. છટો, તેની માત્રાઓ, શબ્દો એ બધો જણતરીના વિષય છે, મણિતાનુયોગ છે. આ સામે કહેવાનું કે સ્વ. શ્રી કેશવલાલ દુવે, કવિ કાળિદાસના વિક્રમોર્વશીય નાટકનું 'પરાક્રમની પ્રાસાદી' નામ આપી ગૂજરાતીમાં પરિવર્તન કર્યું છે, તેમાં કાળિદાસના દેશ, કાળના નિર્ણયની ગવેષણા કરતો જે નિબંધ જોડયો છે, તેમાં કાળિદાસના સ્થૂવંશ અને શુદ્ધ અશ્વધોષના શુદ્ધ ચરિત્રમાંના અનુબંધુપની માત્રાઓ અંગે જે વિચારપરંપરા કાળિદાસના કાળ-નિર્ણય અંગે રજૂ કરી છે, તે આ માત્રાગણતરી પુરાતન શોધખોળ માટે કેટલું અગત્યનું સાધન હોઈ શકે છે તે તરફ લક્ષ પહોંચાડવું જોઈએ. ટૂંકમાં મેં આ વિશે જાણીતા આચાર્યો, મુનિઓ સાથે વિચાર-વિનિમય કર્યો. ખુલાસો એમ મળ્યો કે જે રૂઢી છે તેમ ચાલવા દેવી એમાં માત્ર શ્રી ન્યા. ન્યા. મુનિશ્રી ન્યાયવિજયજી અપવાદ હોઈ મારા મતને અનુકૂળ વિચાર પ્રદર્શિત કર્યો કે હું વર્ષાને માંગલિક સંભળાવતાં અનિત-શાંતિ-સ્તવમાંના છટોના નામ બાદ કરી તે સ્તોત્ર બોલું છું. વાચકોને અહીં યાદ દેવડાવવાની જરૂર છે કે મુનિશ્રી સસ્ત્રુત લાપાના શ્રેષ્ઠ કવિ છે. લાપા અને કાવ્ય તથા છંદશાસ્ત્રનાં અસાધારણ પડિત શ્રી નરસિંહરાવ દાવેડિયાએ એમના સ્મરણ-મુકુરમાં એ મુનિશ્રીનું પ્રતિબિંબ ઝીલતાં એમના તરફથી તેમને મળેલી અધ્યાત્મતત્ત્વવલોકની કૃતિમાંના કાવ્યત્વને પ્રતિબિંબિત કર્યું છે. તે ઉપર નજર નાખવાથી પુસ્તક થશે.

હવે આપણે આપણા શાસ્ત્રો તરફ વળીએ. શ્રી વિશેષ આવસ્યક મહાભાષ્ય જે મહાશાસ્ત્ર છે, જેના રચયિતા શ્રી જિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણ છે, તેઓ શ્રુતાધિકારમાં 'હંદ' શું છે ? તેની શુદ્ધિનું મદત્ત્વ કેટલું છે ? તે માટે જે કહે છે તે બુઝો :

અગર ભમેળ સમાક્ષ્ય દિયા હોતિ મદ્વિસેવેદિ ।

વેડવિમ મદ્વિ સિરેષે સુચનાનન્મતરે જાણ ॥ ગાથા. ૧૪૩ ॥

જેમ અંગ તે અંગની અવ્યંતર ગણાય છે તેમ શ્રુત પણ શ્રુતની અવ્યંતર જ કહેવાય છે. એ કારણથી અવ્યંતર શબ્દ મૂળમાં અદ્ય ક્યો છે અથવા તો છ'કાલ'ગ ન થાય તે માટે અદ્ય ક્યો છે.

મન્તાદ નિયમાણં પરિપુર્ણં હૃદસાડવડ્મયેણં ।

ના કરતાદ સદોલં પુણ્ય મુક્તાદ ધોરોહિ ॥ ગાથા ૮૫૬ ॥

“હૃદવડે માત્રાદિ નિયત માનયુક્તા” હોય તે સત્થી પરિપૂર્ણ - પૂર્વે શિક્ષાકાળે અધ્યાપકે કરેલા પ્રાયશ્ચક્તનો - શીખ્યા પછી પુનરાવૃત્તિ કરતાં પણ તેના જ ઘોષથી બોલે.

શ્રુતપ્રાનાધિકાર ગાથા ૬૯૯ નું વિવરણ :- ૩૨ દોષ રહિત શ્રુત તે લક્ષણસ્થ કહેવાય. તેમાં દોષ ૧૬મે એ કે ત્યાં આર્યાહંતું પદ કહેવાનું હોય ત્યાં વૈતાલીયનું કહે તો અપદોષ.

તો આપણું મનસ્વીણે પદોચ્ચારણ કેવી રીતે ઉચીત કેદીમાં ગણી લક્ષ્ય ? વસંતતિલકા વૃત્ત હોય અને તેની જગ્યા માટે વસંતતિલકા સાથે લખ્યું હોય તે પદમાં બેળથી બોલીએ તો તેનું કેલું હાસ્યજનક રૂપ પ્રગટ થાય । વિશેષ આવશ્યકતાના ગળાધરવાદના અનુવાદમાં પડિત દ્વલસુખભાર્ષ માલવલિપ્તિએ શ્રીગિનવદ્વાચાર્યનો પરિચય આપતા પુરાતત્ત્વવેતા શ્રીગિનવિજયજીની ‘જ્ઞાતકંપસત્ત’ની પ્રસ્તાવનામાંથી તેમના અભ્યાસનો ઉત્તારો આપ્યો છે. તેમાં તેમનામાં અનેક શાસ્ત્રો સાથે હંદસાઅર્માં અનુપમ પાંડિત્ય હોવાનું કહ્યું છે. વડોદરામાં રહેતા પડિત શ્રી લાલચદભાઈ આગળ બનેલી વાત કરતાં શ્રી સામરાનદસરિએ શોધેલો હંદાનુશાસનની છાપેલી પ્રત તેમણે મને બતાવી. હંદાનો શાસ્ત્રીય અભ્યાસ પરાપૂર્વથી ચતો આવ્યો છે તે શ્રી યશોવિજયોપાધ્યાયની હંદ આગમિય ટીકા ઉપરથી પ્રસિદ્ધ થાય છે. તે પછીના શ્રીવિજયલક્ષ્મી-સરિના ભણેલા શાસ્ત્રોની નાનાવલીમાં હંદશાસ્ત્રનું પણ નામ છે. શ્રીપદવિજયગણિ, પડિત વીરવિજયજી વગેરેની કૃતિઓમાં પણ તેમની હંદોમાં નિયુજ્જતાની પ્રતીતિ થાય છે.

હંદો, તેનું બધારણ અને ઉચ્ચારણ અંગે આધુનિક લક્ષી ચર્ચાઓ થઈ છે. નવા નવા હંદપ્રયોગો થયા છે. શ્રી કેશવલાલ ધ્રુવે છટ્ટી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ - અમદાવાદની બેઠકમાં તેમણે રચેલા વનવેલી હંદને મોઢક રીતે ઉચ્ચારી બતાવ્યો હતો. તેમણે પદરચનાના પ્રકારની પુસ્તિકા લખી આ વિષયના જ્ઞાનમાં સારી પૂરતી કરી છે. શ્રી બલવંતરાય હાકોરે નવો પ્રયોગ હંદ વગેરે રચી સિરિકે લિખિતકાવ્યની તેમને લખેલી ચોપડીમાં અભ્યાસપૂર્ણ ચર્ચા કરી છે. શ્રી મગનભાઈ પટેલે ‘અભિજ્ઞાન કુકુતસ’ નાટકના અનુવાદમાં રચેલી ગીતિઓ ઉપર ચર્ચાપત્ર લખી અનાયો (તે અરદેશર અપરદાર હોવા જોઈએ) જગાડેલી ચર્ચા, તે ઉપરથી ગીતિનું રચણ શ્રી નરસિંહરાવે બહાર લાવ્યું અને શુભગંધાવલી હંદસોનેટ; વળી મહાકવિ શ્રી નાનાલાલની અપદ્યાગલ સેલી; આ બધા ઉપર વિચાર કરીશું તો પણ, તેનું બધારણ અને ઉચ્ચારણની ખરી દિશાનું જ્ઞાન તેમાંથી પ્રાપ્ત થશે અને હંદ અને રાગ એક જો તે જમણા દૂર થશે.

આપણે આ પ્રમાણે ઉચ્ચારના નિયમની વાત કરીને હસ્ત, દીર્ઘ, વળોચાર-ગુહિ શું છે ? અને તેના ઉપર જે ખાસ લક્ષ આપવામાં આવ્યું છે, તેનું કારણ; તે જાણવા માટે મહર્ષિ શ્રી હરિજનની યોગ-વિશિક્ષા અને તે ઉપરની ‘ન્યાયાચાર્ય’ શ્રી યશોવિજયજીની ટીકામાં નજર કરીએ.

ગાથા ૨માં યોગના સ્થાન, સર્ગ, વર્ણ, સાલંબન અને જનાલંબન આમ યોગના પાંચ લેદ જોયા પછી

અરિહત ચેદ્યાણ કરેમિ હસ્સગ એવાદ્ય ।

સદા હસ્તસ સદા હોદ્દ જહ્ય પચન્નાર્ણ ॥ ૧૦ ॥

एय चऽयात्त्वण-जोगवओ पायम विवरीय तु ।

इयरेसि ठाणाइयु, जत्त पराय परसेय ॥ ११ ॥

इह राठ कायवासिय पाय अहवा महासुसावाओ ।

ता अणुस्वाण चिय, कायवओ एय विन्नामो ॥ १२ ॥

બાબ્બા-(ટીકા) તથા તેન પ્રકારેજોચાર્યમાળ સ્વરસપન્માગ્રાદિશુદ્ધ સ્ફુટ વળનુપૂર્વી લક્ષ્ણેન-‘યથાર્થ’ અન્નપ્રાન્ત પદજ્ઞાન મવતિ, પરિશુદ્ધપદોચારે દોષામાયે સતિ પરિશુદ્ધપદજ્ઞાનસ્ય થાવા સામગ્રી માનાધીનત્વાદિતિભાવ ॥ ૧૦ ॥ ...’ હવરેપા ‘ અર્થાલ્મ્બન યોગાભાવતામેતચેત્યવન્દનસૂત્રપદપરિજ્ઞાન, ‘સ્થાનાદિષુ યત્નાવતા’ ગુરુપદેજ્ઞાનુસારેણ વિશુદ્ધસ્થાનવર્ણોદયમરારાવણાનામર્થાલ્મ્બનયોગબોધ તીવ્રસ્પષ્ટાવતા ‘પર’ કેવલ ક્ષેપ, અર્થાલ્મ્બનયોગામાયે વાચનાયા પ્રચ્છાનાયા પરાવર્તનાયા પાતલત્વપરિજ્ઞાનસ્થાનુપેક્ષાસંચલિતત્વેન “અનુપયોગોદ્દ્યમ્ય” ॥ ૧૧ ॥ ઇહરાસિ । ‘હવરયા તુ’ અર્થાલ્મ્બનયોગામાવતા સ્થાનાદિ યત્નામાયે તુ તત્વ ચેત્યવદનાનુષ્ઠાન (આ એક દર્શાત છે) ‘કાયવાસિતપ્રાય’ સમ્મૂર્ચનજ પ્રદતિ શુભ્ય કાયચેષ્ટ પ્રાય .. ચત એ સ્થાદિ યત્નામાય વતોડનુષ્ઠાને મહારોવ ॥ ૧૨ ॥

(૧) કાયોત્સર્ગ, પર્થ કાસન, પથાસન આદિ સ્થાન કહેવાય છે (૨) પ્રત્યેક ક્રિયા આદિ સમયે જે સૂત્ર યોગવામા આવે છે, અર્થાત વર્ણ થા શબ્દ તેને ઝળ કહે છે અને (૩) અર્થ તે સૂત્રના અર્થનું જ્ઞાન કેવર (ઉદાત, અનુદાત, રવતિ) સ્વપદા (વિશ્રાનિરધાન) માત્રા (ક્રમ, દીર્ઘ, ઘુન) આગિના નિયમથી શુદ્ધ વર્ણોનુ રચણ ઉચ્ચા-પ્ત એ વર્ણયોગ છે. જે વર્ણયોગનું ફલ યથાર્થ પદજ્ઞાન છે આ જ વાત આયાચાર્યે પોનાના જ્ઞાનસાર અષ્ટક ૨૭, યોગાષ્ટક સ્લોક ૧ થી ૮માં, કહી છે એટલે જ્ઞાને હોઈ શકવાન બ્યક્તિ ‘અનિદિત ચેદ્દિષાષુ કરેમ કાકિસ્મ’ ઈત્યાદિ, ચેત્યવદન સૂત્રને યથાવિધિ (શુદ્ધ) ઉચ્ચાર કરે છે ત્યારે તેના શુદ્ધ ઉચ્ચારથી સૂત્રના પોતું યથાર્થ જ્ઞાન થાય છે (૧૦) એ યથાર્થ પદજ્ઞાન અર્થ તથા આલબ્ધ યોગવાજાને ધણ કરીને અવિષગિત (સાક્ષાત્ મોક્ષ આપવા) હોય છે તેમ અર્થ તથા આલબ્ધ યોગરહિત કિંતુ સ્થાનવચ્ચુ યોગવાજાને કેવળ ક્ષેપ (પરપગએ) મોક્ષ દેવાવાળું હોય ॥ (૧૧) જે બ્યક્તિ અર્થ, આલબ્ધ, આ જે યોગથી શન્ય હોઈ સ્થાન તથા વર્ણયોગથી પણ શન્ય હેય તેનું અનુદાન કાર્ષક ચેષ્ટામાત્ર - અર્થાત નિષ્ફળ છે.. (૧૨)

આટલા વિવેચન પછી નક્કી એ થશે કે પશોને મનસ્વીપણે ઉચ્ચારવા એ યોગી - અજ્ઞાન મૂલક - રીત છે આ રીતે માન્ય - ચાણુ રાખવા કરતાં :

સુત્તજ લોગસજ, સહજ્જન ય સાહુ સમયસમ્માવ ।

સમ્મ પયટ્થિવ્ય, સુહેણ મહનિતથ સુદિ એ ॥ ૧૬ ॥

ટીકા-‘સુત્તજ’ તિ । સુત્તવા । લોક સજ્ઞા । “લોક એવ પ્રમાણ” કહેવે સ્મા ધામનિરપેક્ષાં મર્તિ ‘સહજ્જનય’ત્તિરોક્ષા’ શાસ્ત્રી પરવા ન કરતા અપાનુગતિક લોકપ્રવાહને પ્રમાણરૂપ માનવી તે લોક સજ્ઞા એવી લોકસજ્ઞાને ઊઠી શાસ્ત્રના શુદ્ધ ઋષ્યને સમજી વિચારથીલ લોકોએ અત્યત સદમ શુદ્ધિથી શુદ્ધ પ્રયત્ન કરવી જોઈએ (યોગવિદિકા કાગ અને તેના ટીકાકાર)

— તો પડી —

યન્નાસમજસમિદ્દ છન્દ દાબ્દસમયાર્થતો મયામિદિત્તમ્ ।

પુનાપરાધવસન્મર્પયિતવ્ય સુપે સર્મ ॥ ૩૧૨ ॥

[કૃષ્ણ અનુસંધાન પાન ૭૮ પૃ]

જૈન ધર્મની વિશેષતા

લેખક : કેરાવલાલ મો. શાહ એલએલ.બી. મુંબઈ

[શ્રી ધાર્મિક શિક્ષણ સંઘ યોજાવેલ વૃત્ત-હરીશર્ષમાં આ નિબંધના વક્તા શ્રી બાલચંદ્ર અમૃતલાલ ત્રીજા ધનામ મેળવ્યું હતું.]

યમ્મો સંગલ મુકિદ્ધ બહિસા સંજમો તત્તો ।

દેવાવિ તં જમસંતિ જસ્સ યમ્મો સયામણો ॥

આ દુનિયામાં દરેક જીવ સુખ ઇચ્છે છે અને તે માટે દુઃખનિવારણ કરી દૃષ્ટિપ્રાપ્તિ કરવા પ્રયાન કરે છે. અનારિકાળથી જીવમાનની આ પ્રવૃત્તિ અવિરત, અપ્રમલિત મનિએ ચાલતી આવી છે. પરંતુ પ્રત્યેક જીવને આ સુખરૂપી ખ્યેય સિદ્ધ શી રીતે કરવું અને સાચું સુખ કયું તેનું જ્ઞાન ન હોવાથી પાંચ દિશિયોના ૨૬ વિષયો પાછળ દીપકમાં પતંગિયું, કમળમાં ભરત, કાળજની માયાવી હાથણી પાછળ કામવિહ્વળ બની આલિંગન લેવા દોડતો દાધી, મેરલીના નાદ પાછળ સાપ થા દરચિયુ અને માછીમારની જળમાં લટકતા મીઠાઈના ટુકડા પાછળ દોડતું માછલું; આ બધાની જેમ સુખની આનિતામાં દોડી છેવટે દારુણ દુઃખને મેટે છે.

સાચું સુખ કયું ? શી રીતે મળે ? કાણે મેળવ્યું ?

સાચું સુખ તે જ છે જે આખા પછી જળ નહિ. જેની પ્રાપ્તિ, મોખવટા કે પરિણામમાં સુખ જ હોય. આતું અમર સુખ, અમર આત્મા જ મેળવી શકે. નહિ કે ક્ષણિક નાશવત શરીર.

સુખ : મગલ થી જ ગુણ શકે. મગલ દુઃખનો નાશ કરી સુખને શીઘ્ર મેળવી આપે છે. અહિંસા, સંયમ અને તપથી સુશોભિત ધર્મ ઉત્કૃષ્ટ મગલ છે અને તે પણ ૨૪૨૮૪, ૪૪૪=૧૬, ૧૬×૧૬=૨૫૬ની જેમ શુભોત્તર વૃદ્ધિ પામતું મગલ. આવા ધર્મનું પાલન જેમ વધે તેમ સુખ પણ શુભોત્તર દૃષ્ટિએ વધે અને દુઃખમાં સુરંગ, સુકાય. આવા ધર્મ જેના હૃદયમાં વસે તેને દેવો પણ નમસ્કાર કરે છે. ઉપરનો “મગલિક” શ્લોક એ જ જૈન ધર્મની સર્વોત્તમ વિશિષ્ટતા છે. આ છે જીવમાનની ખ્યેય સુખની ખૂણ સહેલી અને શીઘ્ર સિદ્ધિ.

સાચા માર્ગના જ્ઞાન પછી, અનેક ભવોની આરાધના પછી, ઉત્તતિના પંથે આગળ વધના જીવ આ અહિંસા, સંયમ અને તપના અવલંબનથી શુદ્ધ નિર્મળ આત્મા પરમાત્મા - રામદેવ રહિત તીર્થંકર પરમાત્મા-મ-મા અને ઉત્કૃષ્ટ અમર સુખ પ્રાપ્ત કર્યું અને જગતના જીવજાનને પોતાના જેવા સુખી અને સ્વતંત્ર બનાવવાની ભાવનાથી માર્ગ બતાવ્યો. આ છે જૈન ધર્મ, જ્યાં નથી નાત, જાત, બાળ, યુવાન, વૃદ્ધ, સ્ત્રી, પુરુષના ભેદભાવ.

પૂર્વપુરુષોએ કહ્યું તે જ સાચું હોય તેમ આ વૈજ્ઞાનિક જમાનામાં કેમ મનાય ? શ્રી ખાતરી કે જૈન ધર્મના અપ્રકોષ્ટ પોતાના જ ધર્મ પ્રત્યે પશ્ચાત-ત્રાય દાખવી પોતાના જ ધર્મના વખાણ કર્યા નહિ હોય ?

શંકા પારાપર છે. જૈન ધર્મના અપ્રકોષ્ટ રામદેવ રહિત હતા, પીતરાળ દત્તા અને સાધના દ્વારા મતિ, શ્રુત, અવધિ, મનઃપર્યાય તથા કેવળજ્ઞાન-સર્વોત્કૃષ્ટ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી સર્વજ્ઞ બનેલા. હવે દાધમાં રહેલા

આમજાની જોમ રચણપણે જન્મનું અવલોકન કરી નિષ્પક્ષ રીતે સકળ વિષયને સુખી કરવાની શુભ ભાવનાથી ધર્મ પ્રાપ્તો, તેથી ઉપરની શંકાને સ્થાન રહેતું નથી.

આમ છતાં વ્યવહારમાં બજારમાં સોતું ખરીદવા નીકળ્યો ત્યારે તેને કસી, હેદી, તપાવીને બધી રીતે કસોટી કરીને ખરીદીએ છીએ જૈનધર્મ પણ શા માટે આ બધી કસોટીમાંથી પસાર ન થાય ? સુવર્ણને સુવર્ણ કહેવા માત્રથી તે સુવર્ણ બની જતું નથી. પણ સુવર્ણ કસોટીમાંથી પસાર થાય તો જ તેને સુવર્ણ કહેવાય તેમ જૈન ધર્મ પણ વિધિવિધિથી વાકચોરૂપ કસ, તેને અનુકૂળ ક્રિયાઓ રૂપ હેદન, અને જીવનનું નિત્ય-અનિત્ય સ્વરૂપ સમજાવવા રૂપી તાપ; આ ત્રણે કસોટીમાંથી પસાર થાય છે અને તેથી જ જૈનધર્મ એ સૌથી મહાન યુક્તિમય અને વૈજ્ઞાનિક ધર્મ છે જ્યાં દરેક કાષ્ઠ માટે કાચ્ય હોય જ જ્યાં અધર્મશક્તિને જરાપણ સ્થાન નથી.

આ છે જૈનધર્મની મુખ્ય વિશિષ્ટતાઓ. હવે આપણે વિગતવાર તેની વિશિષ્ટતાઓ જોઈએ.

અહિંસા:—જગતના તમામ ધર્મોએ અહિંસા સ્વીકારી છે, પણ તે નીતિરૂપે. “હું કાઈનું ખરાબ કરીશ તો તે મારું પણ ખરાબ કરશે” તે દૃષ્ટિથી અને તે પણ મર્યાદિત ક્ષેત્ર સુધી. જ્યારે જૈન ધર્મ અહિંસાને નિઃસ્વાર્થભાવે આવા ઉદાર કરુણભાવથી સ્વીકારી છે અને જૈન તીર્થંકરોની સર્વગતા, પરિપૂર્ણ જ્ઞાનને લીધે અતિ સદ્ગતિને જીવવિદ્યાન પ્રદાણ. જ્યાં હિંસાનો નિષેધ કેવળ માનવ પૂરતો મર્યાદિત નથી પણ અતિ સદ્ગતિ નિગોદથી માંડી ઝોઝોન્દ્રિય (પૃથ્વી, પાણી વનસ્પતિ, વાસુ, અગ્નિ) પચોન્દ્રિય (નારકી પશુ, દેવ, મનુષ્ય) સુધી વિધિવાત્મક અને નિષેધાત્મકરૂપે મન, વચન અને કાયાથી કરું નહિ, કરાવું નહિ અને કરનારને અનુમોદન નહિ આમ ત્રિકરણ યોગે પ્રસર્યો.

આ જીવવિદ્યાને આજે આધુનિક વિદ્યાન પણ પૂરવાર કરતું આવે છે જેથી હવે અત્યક્ષરૂપે પણ જૈન તીર્થંકરોની સર્વગતા પૂરવાર થતી જાય છે.

આવો વ્યાપક કરુણાભાવ બીજો કથાય જોવા મળશે ? આણુ જીવન જીવવા માટે પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિરૂપ આદર્શ જીવવાની કળા બતાવી, અભક્ષ્ય-ભક્ષ્ય, પેમાપેષ, કર્તવ્ય અકર્તવ્યનો વિવેક બતાવ્યો અને આ અહિંસાને વ્યવહારુ બનાવી.

કર્મવાદ : “ કાષ્ઠ હોય ત્યાં કારણ હોય જ જોઈએ. ” Every effect have must a Cause ” વિદ્યાનનો આ નિયમ જૈનદર્શને તો પહેલેથી જ સ્વીકાર્યો છે.

જગતની અનેકવિધ વિચિત્રતાઓ જા ત-એક જાની છુદિસાળી, બીજો મૂર્ખ; એક વસ્તુનું સ્વરૂપ દુરત જ જોઈ શકે, બીજામાં જરાપણ શક્તિ જ ન હોય; એક શક્તિ-ચારિત્રમાં બીજે જ પ્રગતિ કરતો હોય અને બીજે તેનાથી બહાર દિશામાં જ જાય; એકને સુખ કે દુઃખ બનેમાં શાંતિ, બીજાને સુખ કે દુઃખમાં વ્યથા અશાંતિ; એક શ્રીમત, સ્વરૂપી, સુમધુર કંઠવાળો, બીજો દીન-મરીમ, રોગી કુરુપ, કંઈક કંઠવાળો, એક હૃદય કુટુંબમાં જ-એ બીજો નીચ કુળમાં જ-એ, એક લાંબું આયુષ્ય લોગવનાર બીજો બાળ મા યુવાવસ્થામાં જ મૃત્યુને ભેટનાર; એકનો જીવનમાર્ગ સરળ, બીજાને વારંવાર વિપ્તિ. આ બધી વિચિત્રતાઓનાં કારણો શું ? જૈનદર્શને આનો જવાબ અત્યંતે કર્મના આઠ પ્રકાર (૧) જ્ઞાનાવર્ણીય (૨) દર્શનાવર્ણીય (૩) વેદનીય (૪) મોહનીય (૫) નામ (૬) આયુ (૭) જોત (૮) અતરણ અને તેની ઉપર પ્રભુતિઓ, રિયતિ, રસ, પ્રદેશ અને પ્રતિનિ આ ચાર રીતે થતો આત્માનો બધ આ કર્મવિદ્યાનથી સચોટ રીતે આપ્યો છે. આત્માને કર્મનો બધ મનના પરિણામ પર-રાગદ્વેષ પર જ છે અને તેથી જ મનશુદ્ધિ પર ખૂબ ભાર

મૂક્યો છે. આનંદધનજી મહારાજના કહેવા પ્રમાણે “મન સાધ્યું તેજે સધળું સાધ્યું” તે સાચું જ છે. આ કર્મવિગ્નાના ગ્નાનથી માનવી પોતાના મુખદુઃખનો કનો પોતે જ છે, બીજા તો માત્ર નિમિત્ત માત્ર છે, એ સમજે છે. આથી વૈરભાવ નાશ પામે છે-વૈત્રીભાવ વૃદ્ધિ પામે છે. પુણ્યથી સુખ, પાપથી દુઃખ; આ સમજથી સુખી થવા માટે સદાચાર વધે છે, દુઃખથી બચવા દુરાચાર ધટે છે. આત્મ, ગૈર-ધ્યાનથી બચવા આ લોકમાં પરમશાંતિ, સંતોષ અને પરલોકમાં દેવલોકનાં અને કાલ્પ મોક્ષરૂપી સુખ મળે છે. અને આની પ્રાપ્તિ માટે નિરાશાવાદ દૂર થતાં પ્રત્યેક પુરુષાર્થવાદ પ્રગટે છે.

ઈશ્વરશાસ્ત્રે પહેલીમાં પહેલાં તેમના હૃદયના કલ્પનાં તીર્થ કરે પરમાત્માઓને પણ કર્મે છાડ્યાં નથી. ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવના કલ્પનાં સંગીનના તાનમાં મસ્ત બનેલા સૈયા-પાલકોના કાનમાં સીસું રેડાવનારને પ્રજા મહાવીરના કલ્પનાં કાનમાં ખીલા ઠેકચા “હે ઈંદ્ર! ચક્રવર્તી કે તીર્થ કરે પણ આધુષ્યની એક પણ ક્ષણ વધારવાને સમર્થ નથી.” પ્રજા મહાવીરના આ શબ્દો કર્મનો કેવો નિપક્ષના પૂરવાર કરે છે !

જગતનું સાચું સ્વરૂપદર્શન જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રય, સંવર, નિર્ભર, બંધ અને મોક્ષરૂપી નવ તરવો તેમજ ધર્મ, અધર્મ, આકાશ, પુરુષ, જીવ અને કાળ રૂપી પદ્ધત્યોમાં મળે છે.

મોક્ષ એટલે શું ? મોક્ષ એટલે, આત્માને પાપરૂપી લોખંડની ભેડી, યા પુણ્યરૂપી સોનાની જંજીરમાંથી મુક્ત કરી શાશ્વત સુખ, ભ્યાં નથી દેહ અને જન્મ, જરા, મરણરૂપી વિપયક, જંજીરોથી પૂર્ણ સ્વતંત્રતા અને અનંત જ્ઞાન, દર્શન આદિત્રમાં સ્વરૂપ રમણતા એક જ જેની વિચિત્રતા છે-તે પરમ શાંતિ.

ચૌદ ગુણસ્થાનકોઃ—પણ આત્મું રથાન મેળવવું શી રીતે ? જૈન દર્શન માત્ર આદર્શ જતાવીને ચૂપે રહ્યું નથી પણ તેને સિદ્ધ કરવા બ્યવહારિક માત્રો પણ બતાવ્યા છે. આત્માને મોક્ષરૂપી ખ્યે સિદ્ધ કરવા ચૌદગુણસ્થાનકો રૂપી ચૌદ પદ્ધિપાળણી સીડી જૈનદર્શને જતાવી છે. આત્માની ગુણયોગ્યતા વધતાં પાત્રતા વધે છે, અને તે ગુણ્ય તે આગેરૂં કરતો જાય છે. પ્રથમ ગુણસ્થાનકથી ચૌદમા ગુણસ્થાનકે પહોંચી તે નિર્મળ પરમાત્મા-સિદ્ધ બને છે.

ઈશ્વરઃ—જૈનદર્શનમાં સરગુણ્યતા-શાદીને-ઈશ્વરને રથાન નથી. અહીં તો સંપૂર્ણ લોકશાદી-સમાજવાદ-સામ્યવાદ પ્રવર્તે છે. અને તેથી જ ઈશ્વરને અહીં કર્તા તરીકે સ્વીકાર્યો નથી. કારણ કે જો ઈશ્વર, કર્તા હોય તો કર્તાનો કર્તા કેણું ? કર્તૃત્વનું કારણ શું ? એકને સુખી ને બીજાને દુઃખી બનાવવામાં ઈશ્વરને શું પ્રયોજન ? જો કુટલ-રાગદ્વેષ શુદ્ધિ હોય તો તેને ઈશ્વર કહેવાય શી રીતે ? આમ પ્રશ્નોની પરપરા ઊઠે છે. અર્થાત્ ઈશ્વરનું કર્તૃત્વ વૈજ્ઞાનિક અને યુક્તિમય નથી.

.. ફરક જીવ સ્વપુરુષાર્થ દ્વારા કર્મમુક્ત ચર્ચ-સ્વ ઈશ્વર બની શકે છે, એ જૈન ધર્મનો ગુણ્ય સિદ્ધાંત છે. આથી જ જૈનદર્શનમાં ઈશ્વર એ માર્ગદર્શક ભોમિયો, ગ્રેરક આત્માનો આદર્શ અરિસો છે. તેમના અવલંબનથી ગુણ્યરાગથી સ્વયંગુણ્ય પ્રગટે અને આત્મા ઈશ્વર બને તે પૂરતી જ બઝિત છે.

આ ઉપરાંત જૈનસાદિત્વના (૧) કયાલયોગ (૨) દ્રવ્યાલયોગ (૩) ચરણ-કરજાલયોગ (૪) મણિતાલયોગ પણ ગુણ્ય શુદ્ધિગુણ્ય અને યુક્તિતત્ક સંબંધ છે.

જૈનધર્મની ત્રીસી મોટી વિશેષતા તેની વિશાળતા છે અને તે છે તેનો સ્વાદવાદ. સ્વાદવાદ એટલે વસ્તુના અનેક ધર્મેના પરસ્પર વિરોધ જતાબ્યા વિના સમન્વય કરી તેને અનેક અધેક્ષાઓથી જોડવું તે. તેનું સંપૂર્ણ સ્વરૂપ સમજી શકાય તે માટે સાત આધિષ્ઠા અને હાથી અને દાલની બે બાણ આ જઘા ઉદાહરણો પ્રખ્યાત છે.

સ્વાદવાદને લીધે જ જૈનદર્શન સાગર જેવું છે. જે જગતની અન્ય બધી દર્શનરૂપી નદીઓને પોતાનામાં

સમાવી શકે છે આ દૃષ્ટિનિદ્રાને સ્વીકાર થાય તો વ્યક્તિ, કુટુંબ, સમાજ, ગણતંત્ર કે સમગ્ર વિશ્વમાંથી દ્વેષ, કંકાસ, ઝગડા, શુદ્ધ અદૃશ્ય થાય અસાનિની હોળી હોલવાઈ જાય. અને રાગ શોક, ચિંતાક્રોધ ઝાલુને દાવમનો દેશવગે હોય.

જૈનદર્શનની વિગતના, વિશાળના-ઉદાત્તા તેના ગુણાનુગમ અને નહિ કે વ્યક્તિગત પર સર્વોચ્ચ શીખરે પહોંચી છે અને તે ઉદાત્તા મહામન નવકાગમાંથી મળે છે અગ્રિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ આ પંચ પરમેષ્ઠિઓ ગુણને લીધે જ છે, નદિ કે વ્યક્તિને લીધે. ચંડાળ મેનારના ગુણપ્રાપ્તને લીધે કેવળગણ પ્રાપ્ત કરી સિદ્ધ બની શકે આ હોવા છતાં મલ્લિકુવરી તીર્થંકર બની શકે છે. ક્યાં છે આમાં ન્યાત, જન કે કિમના ભેદ ?

જૈનધર્મમાં દેવ, શુર, ધર્મની વ્યાખ્યા પણ જુઓ, દેવ તે જ કે જે :

સર્વમો પિતરાગાદિ દોષક્લેશક્ય પુન્નિ
યયાસ્પિતાર્યવાદી ચ દેવોઽર્હન્ પરમેશ્વરઃ ॥

આપાંતરઃ—જે સર્વશ છે, જેણે ગત્રાદિ દોષોને છુટ્યા છે, જે ત્રણ લોકમાં પૂજય છે, જે પદાથેતિ જેવા છે તેવા રૂપે કહે છે તે દેવ, ‘અર્હન્’ પરમેશ્વર કહેવાય છે.

શુર તે જ કે જે :

મહામત્તવરાધીરા મૈત્રમાનોપજીવિનઃ ।
સામાયિક્ષ્યા ધર્મોપદેશકા શુરો મતા ॥

પંચમહાત્મધારી, ધીર, માત્ર કિશ્કાથી જ નિર્વાદ કનારા, સમલાવર્માં સ્થિત, સાચા ધર્મના ઉપદેશક છે તેઓ જ શુર કહેવાય.

ધર્મ તે જ કે જે—

કુર્ગતિપ્રપત્ત્વ પ્રાણિષારણા ધર્મ સચ્ચતે ।
સયમાદિદશાવિધઃ સર્વજ્ઞોક્ષો વિસુક્ષયે ॥

કુર્મનિર્મા પાડના પ્રાણીને ધારણ કરે-અચાલે તે અને ત્રોક્ષ પ્રાપ્તિ માટે સર્વજ્ઞોએ બનાવેલા સમગ્ર દેશ પ્રકારનો ધર્મ છે.

સાચો જૈન તે જ કે જેણે ભૂતકાળમાં વિષય-ક્રિયાક્રિયાથી આત્મશુદ્ધિને હણ્યા છે, યા પ્રયત્ન કર્યો છે, યા આકાંક્ષા ‘સેવે’ છે, યા વર્તમાનમાં તેવા પ્રયત્ન કરે છે, યા આકાંક્ષા ‘સેવે’ છે, યા આવિર્મા પ્રયત્ન કરવા મહેન્ટા સેવે છે.

આ સર્વે વ્યાખ્યાઓમાં ગુણવત્તા એ એક જ પાગસોસી છે.

આવક “ જમગદુવારા ” રૂપેને કોઈ અનિયમ પાછો જાય ન તે ભયથી આવક બારણાં ખુલ્લા રાખીને જો. અનિ નમ્મ ધીધી ચોપડેલી રોટલી અને વજ્ર ફાટણું વગર મળે એટલે આવક સતોષ માંને, કારણ કે ‘પરિગ્રહ ત્યાં જ પાય’ જૈનદર્શનનો આ મુખ્ય સિદ્ધાંત કહેલો વ્યાપક અને કરુણાવાળો છે !

સાનેમિ સબ્બદિવે સબ્બે ત્રિવા સમત્ત મે ।

મિત્તી મે સબ્બમૂણ્ણુ વેરં મજ્જા ન કેળંદે ॥

[જુઓ અનુસધાન પાન ૭૮ પર]

જૈન સાહિત્યના પ્રકાશનનોની મુખ્ય પ્રકાશક સંસ્થાઓની યાદી અને માહિતી

[નીચે જણાવેલી સંસ્થાઓ ઉપરાંત અનેક પ્રકારના સંસ્થાઓ અને સીરીઝો અસ્તિત્વમાં હોય. અમારી જાણમાં જેટલી જેટલી સંસ્થાઓ છે તેના નામો નીચે રજૂ કરવામાં આવ્યાં છે. જે વાચકો અને વિદ્વાનોને વધુ મામોને ખ્યાલ આવે તેઓ અમોને જણાવશે તો તેથી એક સપ્લુસ થાકે તેવાર થશે. “કેશરી”]

સંસ્થાઓનાં નામ	ગામ	સંસ્થાઓનાં નામ	ગામ
શ્રી શુજરાત વિદ્યાસભા	અમદાવાદ	શ્રી સિદ્ધક આરાધક મંડળ	ઉત્તરજૈન
શ્રી પૂનભાઈ હરિચંદ જિનાગમ સીરીઝ દા. શ્રી શુજરાત વિદ્યાપીઠ	}	શ્રી કમળદેવજી હમીરામની પેઢી પ્રકાશન વિભાગ	”
શ્રી સારાભાઈ નવામ પ્રકાશન સીરીઝ		શ્રી વિજયધર્મસુરિ અંબાળા	”
શ્રી જૈન અંબ પ્રકાશક સભા	”	શ્રી આમભોદારક અંબાળા મીઠાભાઈ કલ્યાણજી દની પેઢી કપડવંજ	”
શ્રી નેમિ વિદ્યાન પાઠમાલા	”	શ્રી મણીસાગર અંબાળા	કોટા
શ્રી સાહિત્ય વર્ધક સભા	”	શ્રી રાજેન્દ્ર અવ્યન કાર્યાલય ખુડાલા (રાજસ્થાન)	”
શ્રી સિદ્ધિસુરિ અંબાળા	”	શ્રી મુલામ કાર્યાલય	જારીઆધાર
શ્રી પાર્શ્વચંદ્ર અંબાળા	”	શ્રી નવજીવન અંબાળા	”
શ્રી જૈન સિદ્ધાંત સોસાયટી	”	શ્રી લક્ષ્મીસુરિ અંબાળા	હાણી
શ્રી નેમિ પદ્ય અંબાળા	”	શ્રી રાજસ્થાન પુરાતત્ત્વ મંદિર	જયપુર
શ્રી કથા ભારતી કાર્યાલય	”	શ્રી હંસસાગર સીરીઝ	હલીઆ
શ્રી વલ્લભવિજય અંબાળા	”	શ્રી આત્મ કમળ દાન ગ્રેમ જન્મસુરિ અંબાળા કમોઈ	”
શ્રી નેમિ અમૃત આનિત નિરંજન અંબાળા	”	શ્રી આત્માનંદ જૈન સભા	દિલ્લી
શ્રી નેમિ છત્ર વિદ્યાનંદ	”	શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય સભા	પાટણ
શ્રી દિગ્વિદ્યન કાર્યાલય	”	શ્રી જિનાગમ પ્રકાશન સંસ્થા	”
શ્રી આમભોદારક જ્ઞાનજાળા સાગરમતી-અમદાવાદ	અગાસ	શ્રી કમળસુરિ અંબાળા C/o કેશરભાઈ અંબાળા	”
શ્રી રાજચંદ્ર જૈન અંબાળા		શ્રી કલ્યાણ પ્રકાશન મંદિર	પાલીતાણા
શ્રી આત્માનંદ જૈન મહાસભા પ્રકાશન વિભાગ અંબાળા	આગા	પંડિત અમૃતલાલ અમરચંદ સવોદ હસ્તક	”
શ્રી આત્માનંદ જૈન પુસ્તક પ્રચારક મંડળ		પ્રકાશન વિભાગ	”
શ્રી જૈન સ્વેતામ્બર સંઘની પેઢી	ઈન્દોર	શ્રી જૈન તત્ત્વજ્ઞાન વિદ્યાપીઠ	પુના
અકાશન વિભાગ		શ્રી ભાગ્યસ્કર ઈન્સ્ટિટ્યુટ	”
શ્રી ભુવનસુરિ અંબાળા	ઉદેપુર	શ્રી રતનપ્રકાશક પુણ્યમાલા	ફલોદી
શ્રી અનોપ જૈન જ્ઞાન મંદિર પ્રકાશન વિભાગ	”	શ્રી સંભવનાથ જૈન પુસ્તકાલય	”

સંસ્થાઓનાં નામ	ગામ	સંસ્થાઓનાં નામ	ગામ
શ્રી જૈન સંસ્કૃતિ મંડળ	જનારસ	શ્રી જૈન સાહિત્ય કાર્યાલય	
શ્રી પ્રાકૃત ટ્રેક્ટ સોસાયટી	"	(જવેરીવાળું બધું થયું છે)	ચાણા-મુંઝઈ
શ્રી અમલ જૈન મંથમાળા	બીકાનેર	શ્રી પ્રાકૃત જૈન વિદ્યાપીઠ	મુઝફ્ફરપુર (ગિદાર)
શ્રી મેમિસ્ટ્રી મંથમાળા	બોટાદ	શ્રી રાજેન્દ્ર પ્રવચન કાર્યાલય	રતલામ
શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા	ભાવનગર	શ્રી પં. મજિવિજયજી મજિ મંથમાળા	ભીંચ
શ્રી જૈન ધર્મપ્રચારક સભા	"	શ્રી મહાત્મા ગાંધી કાર્યાલય	
શ્રી જૈન સસ્તી વાચનમાલા	"	પ્રકાશન વિભાગ	લાખાજાગ
શ્રી ધર્માવિજય જૈન મંથમાળા	"	શ્રી જિનહરિ સાગર મંથમાળા	ભોલાવડ
શ્રી જૈન પત્ર ઓફિસ પ્રકાશન વિભાગ	"	શ્રી રાધાકૃષ્ણ સીરીઝ	વડોદરા
શ્રી જૈન ટ્રેપર મંડળ પ્રકાશન વિભાગ	મહેસાણા	શ્રી મુક્તિકમળ મોહનમાળા, ધરોહારની પ્રકાશન	"
શ્રી સિંધી (જૈન મંથમાળા) સીરીઝ		શ્રી સંસ્કૃતિ રક્ષક સંસ્થા સાહિત્ય કાર્યાલય	
(ભાગીચ વિદ્યાભવન) મુંઝઈ		હા. ડૉ. ત્રીભોવનદાસ વડોદરા	
શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રચારક મંડળ	"	શ્રી ચંદનસાગર જ્ઞાનભંડાર-પ્રકાશન વિભાગ	
શ્રી જિનદત્તસુરિ જ્ઞાનમંદિર	"	વેળસપુર (પંચમહાદા)	
(મહાવીર-સ્વામી દેરાસર)	"	શ્રી દાનસુરિ રમણ મંથમાળા	સાવરકુંડલી
શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા	"	ગેડ નવમદેવજી કેશરીમલજી (પહેલા રતલામમાં) મુરત	
શ્રી નિર્ણયસાગર કાવ્યમાળા	"	ગેડ દેવચંદ લાલમઝઈ જૈન પુસ્તકાલય ફંડ	"
શ્રી જૈન સાહિત્ય વિકાસ મંડળ-અધેરી	"	શ્રી જૈન આનંદ પુસ્તકાલય	"
શ્રી જૈન ધાર્મિક શિક્ષણસંઘ-પ્રકાશન વિભાગ	"	હ. પુસ્તક પ્રચારક સંસ્થા	"
શ્રી ફાર્મસ સભા	"	શ્રી આમરોદય સમિતિ સંસ્થા	"
શ્રી શાવક ભીમશી માલુક હુગનકના પ્રકાશનો	"	શ્રી જૈન સાહિત્ય ફંડ	"
શ્રી મેધજી હીજી	"	શ્રી જિન દત્તસુરિ જ્ઞાનમંદિર પ્રકાશન વિભાગ	"
શ્રી જૈન મે. કેન્દ્ર-સ પ્રકાશન વિભાગ	"	શ્રી દાનસુરિ મંથમાળા	"
શ્રી મહાવીર વિદ્યાલય	"	શ્રી નગીનમાઈ મંદુભાઈ જૈન સાહિત્યોદારક ફંડ	"
શ્રી ગોડીજી જ્ઞાન સમિતિ	"	શ્રી જૈન આનંદ જ્ઞાનમંદિર	
શ્રી આત્મકમલ લખિંધસુરિ જૈન મંથમાળા		(વીત્તુન આનંદસાગરજી) સૈજાના	
પ્રકાશન વિભાગ દાદર-મુંઝઈ			

લંડનમાં આદર્શ અંથાગાર

★

ફાઈલિનો અંથાગાર : પૈસા કરતાં વ્યાપારમાં ખેલદિલીનું મહત્ત્વ : ત્રીસ માર્ફિસની અલસાઈ

લંડનમાં ફાઈલિની કુશન કદામ ફુનિયામાં સૌથી મોટી પુસ્તકાની કુશન છે. જૂના પુસ્તકો ખરીદવા-વેચવામાં ફાઈલિનું નામ સુવિખ્યાત છે. ફાઈલિની કુશનમાં આજે ત્રીસ લાખથી વધુ પુસ્તકો છે.

સવારથી મોડી સાંજ સુધીમાં સેંકડો સ્ત્રી-પુરુષો ફાઈલિને ત્યાં પુસ્તકો વેચવા માટે આવે છે. લંડનમાં ફાઈલિની ગાડીઓ પુસ્તકો ખરીદવા ફરે છે. પૃથ્વીના જુદા જુદા ભાગોમાંથી વેચવા માટે પુસ્તકાની પેડીઓ દરરોજ જોતરે છે. ફાઈલિ પશુ પુસ્તક ગમે તે વિષયનું હોય, ગમે તે સ્થિતિમાં હોય તોપણ ખરીદવામાં આવે છે. જે ફાઈલિની અલસાઈઓનું આપ કાઢીએ તો કદાચ ત્રીસ માર્ફિસ જેટલું થાય.

દરરોજ આસરે વીસથી ત્રીસ હજાર કાગળો આવે છે, જેમાંના કેટલાક દૂર દૂરથી આવે છે. સ્ટોર વેમમાં દગલાખંધ પુસ્તકો છૂટા પાડવા માટે પડેલા હોય છે. સ્ટોરના સાતસો માર્કુસો વેચાવા આવતા પુસ્તકોના ધસારાને પહોંતી શકતા નથી.

ખરીદણું હોય તો જ ખરીદો

અહીં વર્ષે આશરે પચીસ લાખ ડોલરના પુસ્તકો ખપે છે. મુદ્દ કરમિયાન દરરોજ દસ હજાર ડોલરના ખપતા, પરંતુ ફાઈલિના સ્ટોરની નવાઈ જેવી વાત એ છે કે અહીં પુસ્તકો ખરીદવા માટે ફાઈલિને કશુંય કહેવામાં આવતું નથી. તમારે ખરીદણું હોય તો જ ખરીદો, ન ખરીદણું હોય તો નહિ. કેટલાક જાતાનો કળો પોતાની સાથે લેતા આવે છે અને અકવાડિયાઓ સુધી ફાઈલિની દબલ વગર અહીં જ વાંચે છે. અભ્યાસના પુસ્તકો ન ખરીદી શકનાર કોલેજના વિદ્યાર્થીઓ પોતાનો અભ્યાસ અહીં જ કરે છે. ઇંગ્લંડના મજૂર પક્ષના વડા હરનટ મોરિસ જ્યારે પોતે ગરીબ હતા ત્યારે આ સપ્તવર્ષી અહીં અભ્યાસ કર્યો હતો. તે માટે આજાર માનતો એક પત્ર તેમણે ફાઈલિને લખ્યો હતો.

મહાન અંથાગાર

લંડનમાં ચેરીંગ ક્રોસ રોડ ઉપર અગિયાર જૂના મકાનોમાં ફાઈલિનો સ્ટોર આવેલો છે. જેને પુસ્તક વાંચવાનો સહેજ પણ રક્ષ છે, એવું ફાઈલિ અહીં નહિ આવ્યું હોય એવું નથી. બન્યું ક્યારેક ઇંગ્લંડના વડા પ્રધાન વિન્સ્ટન ચર્ચિલ અહીં દેખાય છે. ક્યારેય રાણી માતા મેરી પણ આવે છે.

સુવિખ્યાત ચિત્ર “ક્રેવેલકેડ” જેણે ઉતાલું તે કાયરેક્ટર નોબેલ કોવાઈ જણાવે છે કે, ‘આ ચિત્ર જોતરવાનો વિચાર ફાઈલિના જૂના મેગેઝીનોની ફાઈલો ઉઘાવતા તેને આવેલો.’

એક વાર ફાઈલિના સ્ટોરમાં એક ગૃહસ્થ આવ્યા. ટ્રેનની સુસાફરીમાં વાંચવા માટે એકાદ પુસ્તક તેમને જોઈતું હતું. વેચાણ ખાતાની બાઈએ “ધી ફોર્સાઈટ સાગા” The Forsyte saga—ની એક પ્રત ખરીદવા માટે ખૂબ આમ્રહ કર્યો બાઈએ કહ્યું કે, ‘પોતે ભલે એ પુસ્તક વાંચ્યું હતું અને તેને ધણું જ ગમ્યું હતું.’ પેલા ગૃહસ્થે તે પુસ્તક વેચાણ લીધું અને થોડી મિનિટ પછી પેલી બાઈને પાછું આપ્યું. બાઈએ જોયું કે તે ગૃહસ્થે પુસ્તકના પહેલા પાના ઉપર લખ્યું હતું:

“જેણે મારું પુસ્તક ખૂબ રસપૂર્વક વાંચ્યું છે, તે માયાળુ રીતે સપ્રેમ બેટ—” જોન ગેંસવર્થી.

તે ગૃહસ્થ “ધી ફોરસાઇટ સાગા”નો અંચ લખવા માટે જોનને નોખવ પુરસ્કાર મળ્યો તે જોન ગેંસવર્થી પોતે જ હતા.

ફોર્સલ બાર્થઓ

જ્યારે સત્તર વર્ષનો હતો, ત્યારે વીલીયમ ફોર્સલ તેના બાર્થ ગીલ્ડર્ટ ફોર્સલ સાથે સિવિલ સર્વિસની પરીક્ષા માટે પંદર વીસ પુસ્તકો ખરીદી લાવ્યો. એક બાર્થઓ પરીક્ષામાં નાપાસ થયા. ખરીદેલા પુસ્તકોનું કંઈક વળતર મેળવવા માટે એક છાપામાં પુસ્તકો વેચવા તેમણે જાહેર ખર્ચર આપી ત્યારે અભ્યાસના જૂના પુસ્તકોની કોઈ દુકાનો નહોતી. ફોર્સલ બાર્થઓ ઉપર ધણી કાગળો આવ્યા, તેમણે પોતાના પુસ્તકો વેચ્યાં. ઉપરાંત શહેરમાં ફરી મળી શકે તેટલા પુસ્તકો લાવીને પણ વેચ્યાં. એ બાર્થઓ પોતા-પોતાનો ધંધો તો કરતા હતા જ, એટલે પુસ્તકોનું કામ કુરસદના સમયમાં થતું. પછી પુસ્તકો રાખવા માટે રસોડું પણ નાનું પડ્યું. બારેથી બીજે જગ્યા લેવા પડી. એક નાની દુકાન ઉપાડી. ૪૫ વર્ષ પહેલાં આ રીતે ફોર્સલના ધંધાની શરૂઆત થઈ. આજે તો ફોર્સલની દુકાનોની દારની દાર છે, ખત, ચીવટ અને પ્રમાણિકતા વડે ફોર્સલ બંધુઓએ પોતાનો ધંધો વિકસાવ્યો છે.

ફોર્સલે વિશેષ અભ્યાસ કર્યો નથી. તે સ્વભાવે રચુછ છે. પોતાના ધંધામાં ખૂબ હોશિયાર છે. જ્યારે દિલ્લસ પુસ્તકો સળગાવતો હતો, ત્યારે ફોર્સલે પોતે સારી કિંમતે પુસ્તકો ખરીદી લેશે એ પ્રકારનો તાર કર્યો હતો.

ફોર્સલનું “સેલ”

એક વાર તેણે કોઈ પણ વિષયના કોઈ પણ વિભાગના એક એક પાઉન્ડની કિંમતના પુસ્તકો એ જે પેન્સે તેમવાનું “સેલ” જાહેર કર્યું. ફોર્સલના ધંધાદારી હરીફા ખીખયા અને કહેવા લાગ્યા કે ફોર્સલની રીતો બાજપાલા વેચનાર જેવી છે. ફોર્સલે કહ્યું કે, “એ રીતોમાં શું ખોટું ? મારા પિતા પણ બાજપાલા વેચનાર જ હતા.”

તમારે જરૂરના એવા એકાદ પુસ્તકની કિંમત તમે ફોર્સલને પૂછાવો તો પત્રનો જવાબ નહિ મળે, પુસ્તક જ તમને મળી જશે. પોતાની આવી રીતોથી વિલિયમ ફોર્સલ ઇંગ્લેન્ડનો સૌથી સમૃદ્ધ પુસ્તક વિક્રેતા થયો છે.

ફોર્સલની પુસ્તક વેચવાની દુકાનમાં વિચિત્રતા તરીકે પૂર્વની સર્વ બાપાના પુસ્તકોનો વિભાગ છે. વૈદકીય પ્રશ્નો, અલભ્ય પુસ્તકો, હસ્તાક્ષિત પ્રતો તથા હસ્તાક્ષરો Autograph ના વિભાગો વખણાય છે. અહીં એક પિકચર ગેલેરી, લેકચર હોલ, સગીતી રેકોર્ડોની લાયબ્રેરી તથા પુસ્તકોની લાયબ્રેરી છે.

અલભ્ય પ્રશ્નો

ફોર્સલના પુસ્તક બંડારમાં અલભ્ય પુસ્તકો શોધનારા માટે એક સારું સ્થાન છે. એક વાર “Boyd's colored views of London” ની એક પ્રત એક ખરીદનારને દસ સેન્ટમાં ફોર્સલને ત્યાંથી મળી. એક અઠવાડિયા પછી તેણે તે કોપી પાંચસો ડોલરમાં વેચી. આવી જ રીતે ફોર્સલને પણ એક વાર થોડા પેન્સમાં પુસ્તકોનું એક બંડલ મળી આવ્યું, જેમાં ફોર્સલે ઇરાદાથી બાપાતર કરેલી ઉમ્મર બૈયામની રૂપાંધવતી પ્રથમ આવૃત્તિ હતી. જે ફોર્સલે ડેટલાઈ હબ્બર ડોલરમાં વેચી.

એક વાર ‘બનાડ શો’ના પત્રવ્યવહાર ફોર્સલે આકસો ડોલરમાં વેચ્યો : ખરીદનારે શોધી કાઢ્યું કે,

‘પત્રવ્યવહાર બનાવટી હતો.’ ફોઈલે તપન જ પૈસા પાછા આપ્યા અને પત્રવ્યવહાર જ્યોજી બનાઈ રોહિતર મોકલી આપ્યો. પ્રત્યુત્તરમાં બનાઈ રોહિતર ફોઈ રીતે કયાં કયાં પોતાના લખાણથી આ લખાણ જુદું પડતું હતું, તેની સવિસ્તૃત નોંધ લખી મોકલી. ફોઈલેને બનાઈ રોહિતર નોંધ સાચેના આ બનાવટી પત્રવ્યવહારના એક દળર ડોસર કીપાયા.

થોડા સમય પહેલાં કેટલાક નેપારીઓએ દસ લાખ ડોસરમાં તેની પુસ્તકોની કુકાન ખરીદવાની ફોઈલે પાસે મગણી કરી. પ્રત્યુત્તરમાં ફોઈલે કહ્યું:

“અરે, મારા પુસ્તકો સિવાય હું શું કરું?”

ધૂરંપના લોકોનો આ વિદ્યાભ્યાસને આજે આપણે જીવનમાં અપનાવવા જેવો છે. પાશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિના જ્ઞાનમાં એટલું જોડાણ નથી, સાચી ભૂષનિશા નથી, જીવનની આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિ નથી, હતાં તેલોડો આદ-આદલા નિષ્ઠાવાન, પ્રામાણિક તથા વ્યાપારમાં પૈસા કરતાં વ્યવહારશુદ્ધિ ને સજ્જડયાની ખેલદિલી તથા સ્વજનતાને કેદ-કેદલું મદત્ત આપે છે, તે દર્શાવવા માટે જ એક પ્રસન્ન મારા અનુભવમાં આવ્યો છે તે હું જણાવું: એક વાર એક અલભ્ય અંગ્રેજી પુસ્તકની મારા એક મિત્રને જરૂર હતી. બાગતમાં મલતું નહોતું. પરંતુના પ્રસિદ્ધ ક્નો પ્રકાશક પાસે તે રટોકમાં ન હતું. ફોઈલે કહ્યું: ‘લંડનમાં ફોઈલેને લખો!’ મારા મિત્રે ફોઈલેને એ પુસ્તકની કિંમત પૂછાવી. કારણ કે, આજે તે પુસ્તક કીમતી હતું, અને મલતું નથી તો એની કિંમત એથીયે વધુ હોય!

આશ્ચર્ય વચ્ચે થોડા સમયમાં લંડનથી ફોઈલે પુસ્તક મોકલ્યું અને એક પત્ર મળ્યો; તેમાં લખેલું કે, ‘પસંદ આવે તો રાખજો, અને જરૂર ન હોય તો પાછું મોકલજો.’ અને આપણા પુસ્તકવિદેનાઓની સંકુચિત દયા માટે કુઝાય થયું અને વિશ્વાસથી પૈસા મળ્યા વિના પુસ્તક મોકલનાર ફોઈલે માટે આશ્ચર્ય થયું

અને ત્યારબાદ તપાસ કરતાં ફોઈલે વિશે જાણવા મળ્યું, તે અહીં જ નોંધીને મૂક્યું છે,

—થી ‘પથિક’

[કદમાણ : મે ૧૯૫૮ના અંકમાંથી સાચાર ઉપ્જીત]

[અનુસંધાન પાન ૧૮ નું ચાલુ]

ટીકા-અસમજસમષ્ટમાનમ્ । યદિહ પ્રશમરતૌ ॥ કેનાવારણાસમજસમ્ ? છન્દસાલેખ પ્રવચન પ્રસિદ્ધ
સ્વાન્યયા પ્રરૂપણેન । પુત્રાપરાધવત્ તત્ મર્પયિતવ્યમ્ । યથા પુત્રસ્ય શિશોરપરાધ પિતામૃષ્યતિ ક્ષમતે, તથા
પ્રવચન દૃઢે સર્વેમશેષ ક્ષન્તવ્યમિતિ

અન્યથા-રિ-રિહપ્રશમરતિપ્રકરણેડસમજસમસગત, છદોરચનાવિશેષ શબ્દ સસ્ટનાદિમેદમિષ, સમય
સિદ્ધાત્ તત્સાર્થોડમિથેય મર્પયિતવ્ય ક્ષન્તવ્યમ્ ॥ ૩૧૨ ॥

આ પ્રકરણમાં છન્દસાલેખની પ્રતિકૂલ કાંઈ રચના કરી હોય या व्याकरणशास्त्रથી પ્રતિકૂળ કાંઈ લખ્યું
હોય અથવા અવચનમાં પ્રસિદ્ધ કાંઈ અર્થની અન્યથા પ્રવચના કરી હોય તો જે પ્રકારે પિતા પોતાના
પુત્રને અપરાધની ક્ષમા કરે છે; તે પ્રકારે અવચનના સાતા વૃદ્ધનો અને પોતાનો પુત્ર સમજી મારા
અપરાધની ક્ષમા કરે.

ઉપર પ્રમાણે વાચક શ્રી ઉમાસ્વામિ ભગવાન શ્રી પ્રશમરતિ પ્રકરણની સમાપ્તિ કરતાં કાનિકા ૩૧૨માં
કહે છે અને ટીકાકાર શ્રી હરિભદ્રસરિ શ્રી સિદ્ધરાજ જયસિંહના સમયમાં વિ મં ૧૧૮૫ માં રચેલી-તે તથા
અવચૂરિકાર પણ જેનું સમર્થન કરે છે, જેને વ્યાકરણ અવચનની હરોળમાં પ્રથમ સ્થાને મૂકે છે તે
છદશાસ્ત્રના નિયમોને અવગણનાર રૂઢીવાદીઓ કેવી રીતે પ્રમાણિત મણાય ?

[અનુસંધાન પાન ૭૩ નું ચાલુ]

જાણે યા અજાણે પણ ચર્ચ મથેતા પાપોનો પશ્ચાત્તાપ-સર્વ જીવો મિત્રો છે, કેવી ઉત્કૃષ્ટ મૈત્રી
ભાવના ! શુભ ત્યાજ રાગ, કેવી ઉત્કૃષ્ટ મનોહ ભાવના ! કોઈનું પણ દ્રવ્ય યા ભાવ કુખ તે મારું કુખ,
કેવી ઉદાર કારુણ્ય ભાવના ! પાપી પ્રત્યે પણ નિરસ્કાર નહિ, કેવી પ્રશસ્ત મધ્યસ્થ ભાવના !

શિવમસ્તુ સર્વેયમત પરહિતનિરતા ભવતુ મૃત-ગણા ।

દોષા પ્રયાગુ નાથ સર્વેન સુહૃદિભવતુ લોકા ॥

જગતના તમામ જીવોને સુખી કરવાની કેટલી વિશાળ વિશ્વનમ્રુત્ય ભાવના !

દૂકમાં જૈનદર્શનની વિચિત્રતા બે લીંગમાં હોય તો તે

સર્વમગલમાગત્ય સર્વકલ્યાણકારણ ।

પ્રધાન સર્વધર્માણા જૈન જયતિ શાશનમ્ ॥

સર્વ મગલોમાં ઉત્તમ મગલ, સર્વ કલ્યાણોનું કારણ, બધા ધર્મોમાં પ્રધાન એવો જૈનધર્મ જ્યવતો હો.
જૈનધર્મ એ પોતે જ એવી મોટી વિચિત્રતા છે, કે તેના જ્ઞાનસરોવરમાં રહેલી સરસ્વતી પણ તેનું
વર્ણન કરી શકે તેમ ન હોવાથી રખેને તે જ્ઞાનસરોવરમાં ડૂબી જાય તે બચથી હાથમાં વીણાનું તુંગકે
ધારણ કર્યું છે. ખૂદ કેવળજ્ઞાનીઓ પણ આ દર્શનની વિચિત્રતાઓનું પૂર્ણ વર્ણન કરી શકે તેમ નથી
આવો બ્યાપક, વૈજ્ઞાનિક, તર્કસમત, શુદ્ધિ સુક્તિગમ્ય ધર્મ વિશ્વધર્મ બની શકે તેમાં નવાઈ જેવું થુ ॥

सूरतमां श्री जैनसाहित्य परिषद् संवत् १९२४

★

★ ★ ग्दानासाह दसपतराम कवि ★ ★

“ भद्राक्षि क्षासिदासना मेघदूतनी मेदिनी अजग छ. संसारीअने तेमज संन्यासीअने पण ते क्षात्री छ. अनेक जैन अनुकरणे जे अनुकरणीय भंडारअना रयावा छ. येतेहन, पवनहन, शीवहन वगेरे. जेहुं जेह छन्दुहन भद्राभट्टोपाध्याय निनयविजयअनु छ. तेमां आचार्यशुने नोदधुरथी विराप्ति अत पाठवी छ. आसु, सिद्धपुर, अभद्रावाह, वडाहर, अरुअ पछी अतनुं वधुंन। गोपीपुरातुं वधुंन नीजे प्रभाके अपायुं छ.

बहौदेके बाद ४-६ काव्योमें कवि मरुप और उसके पास पहनेपाली नर्मदा नदीका उल्लेख कर एकदम सूरतकी शोभाका वर्णन करने लग गया है। सूरत उस समय बरी उन्नत दशामें था। सारे हिन्दुस्थानमें यह सबसे बड़ा व्यापारका स्थान था। उस समय उसमें प्रायः पृथ्वीके सभी देशोंके मनुष्य व्यापार करनेके लिये आया-जाया करते थे। सूरतकी इस समय वह रत्ना पी जो आज सम्भ्रकी है।

दूर दूर के देशों से तापी नदी द्वारा सेंकरी जहाज आया जाया करते थे और सब प्रकारका माल लिया लाया जाता था। कवि इस शहरका बहुत कुछ वर्णन करता है। वहां के धनाढ्य और सम्मान्य जैन समुदायकी बरी महिमा गाई गई है। लिखा है कि—

यत्र भद्रास्तत सुमनसो विश्वमान्वा वदान्वा,
संरपातीता क्षमिताविभवाः प्रीटसात्ता प्रताषाः ।
पुत्राप्र्याप्ता धरऊर्जनिताः संस्थिताः कल्पवृक्ष-
प्रादुर्भूतास्तपगणपति प्रीटपुण्यानुभावात् ॥

सूरतमें गोपीपुरा नामका जो भाग है वह सारे शहरमें विशिष्ट भाग माना जाता है। इस भागमें जैन समुदायकी विशेष वसति है और सम्पत्तिशाली भी अधिक है। श्रीविनयविजयजीके समयमें भी यही भाग अधिक विशिष्ट था। आचार्य इसी गोपीपुरेके उपाध्वमें ठहरे हुए थे। कविने इस उपाध्वकी शोभाका बड़ा ही आकर्षक और बेमववाला वर्णन किया है। देखिये—

मध्ये गोपीपुरमिह महान् श्रावकोपाश्रयोऽस्ति,
कैलासादि प्रतिभर इव प्रौढलक्ष्मीर्निधानम् ।

अन्तर्गताहृतमतशुक्ल प्रौढ सेजोमिरुह—
ज्योतिर्मध्यस्थित भयवता ताविषेणोपमेय ॥ १ ॥

मिती भित्ती स्फटिक सरुचौ कुट्टिये च
संक्रामस्तवं सुभग । गविता स्वात् लक्ष्य स्वरुपः ।

शुक्लं चेततरणि नगरोपाध्वस्यान्यथा श्री—

ईष्टं शक्या न खलु वपुर्पकेन सुप्तादक्षणि ॥ २ ॥

તસ્ય દારાગણ મુવિ મવાન્ સ્વૈર્યમાલમ્મ્ય પરચન્
સાક્ષાદેવાનિવ નૃજનુપો દ્રક્ષ્યતિ શ્રાદ્ધલોકાન્ ।

હસ્યાસ્થાનથ રચગતાન્ સાદિનધાર્ય પૌરુ,—

ધ્યર્યાન્ શ્રોતુ રસિક હૃદયાન્ શૌભ્રમાદીકમાનાન્ ॥ ૩ ॥

મુક્તા ચન્દ્રોદય પરિચિત સ્વર્ણમાણિક્ય મૂષા—

શ્રેણી લીપ્તો વિવિધરચના રાજિતસ્તમ્મ શોભી ॥

વીપ્રોપાન્ત સ્વ સદ્દશરુચા પાદપીઠેન નમ્ર,

ક્ષમાશ્લઘ્નીમુકુટપટના કોમલીભૂત ધામ્ના ।

પદ્મવૃન્દામિવ મુગ્ધયુગા મૌલિક સ્વસ્તિકેન,

વ્યોમ્નો લક્ષ્મીં કિલ નિદધતોપેન્દ્ર પાદાર્ચિતેન ॥

સરતની આજે એ જહોજલાલી નથી, જોપીપુર' તો આજે પ્રૌઢશાખા પ્રશાખાવાળા કદમ્બશે
સમેવાડા પ્રૌઢ પુષ્પાનુભાવાત્ર પ્રાદુર્ભૂત થયેના તપમણ્વપતિએથી ભીજીયું છે ત્યાં આજે જૈન સાહિત્ય
પરિષદનો સમારક થાય એ આનંદની વાત છે એક એ વાતો પ્રથમ જ કહી લઉં છું

(૧) નિરાળી જૈન સાહિત્ય-પરિષદ • આ પરિષદ સાહિત્યપરિષદથી જુદી શા માટે ? એનો ઉત્તર તો
પૂછનારને તમે આપશો જ

મહારી એક ચેતવણી • પુરાણી પુરાણી, જૈનને જ નહિ, પણ પ્રાન્તિક સાંપ્રદાયિક Classની કે
Communal એવી સકલ દિલચાલોને ચેતવણી

હોજરી અને અવધવાની પુરાણી શેષન કથા અદો માદ આવે છે પ્રતીત્ય દિત નિરનિરાળાં હોય,
પણ દેહદિતથી વિરોધી ન હોય. નાત, જાત કેમનાં દિત પ્રથક્ હોય, પણ સમસ્ત દિતથી વિરોધી ન હોય
અવધવામાં બિલ કિલ કર્તવ્ય ધર્મદિત, દેહધર્મ, કર્તવ્ય દિતનાં વિરોધી ન હોય બાગના પ્રત્યેક વૃક્ષને
જુદાં પાણી સીચો; પણ પાંચરે, મ્હોરે, પ્રકુલ્યે, પરસ્પર અથડાઈ નિજ નિજના મ્હોર ખેલે, ફલવે
ફલ નગાડે એમ ન થયું જોઈએ તે જ પ્રમાણે જૈન સાહિત્ય-પરિષદ જુદી બંને બંદાય, પરન્તુ ગુજરાતી
સાહિત્ય-પરિષદની દિનવિરોધી ન હોય, બંને પોષક હોય

એસવાળો અક્ષર એસી રજપૂતો હતા યુરોપના કવિરાજોના બાવિ સત્યમનાં સ્વપ્નાં એવાં છે કે
એમાં તરવારો ટીપાઈ હજી બનવાની બવિખ્યાણી રહેતી છે. યુરોપનાં બાજનાં સ્વપ્નાં તે દિવસ ૨૦૦૦
વર્ષ ઉપરનાં ઇતિહાસનાં સત્યો છે તરવારો ટીપાઈ હવે મજ થયા છે સરત અમદાવાદના નગરશેઠો શેઠ
શબ્દ જ જૈન શ્રેણી ઉપરથી ઉદ્ભવ્યો છે જૈન એટલે આજે જે મૂળવાતનું ધન લયે બાજે મુખી.
સાહિત્ય-બંદારો ખોલો તો સાહિત્યસેવાનું મૂલ અકાચ સરતમાં નગીનચદનું દહેરાસર લાઈ-સમાં. સરતમાં
જોપીપુરા જૈનોનો વાસ "

[સરતની શ્રી જૈન સાહિત્ય-પરિષદના પ્રમુખ શ્રી ન્દાનાલાલ
દલપતરાય કવિના જૂન ૧૯૨૪ના બાપજીમાંથી ઉદ્ભવ]

‘સરત સોનાની મૂત’ પરિચિત

પૃષ્ઠ ૮૩-૮૪

વિજ્ઞાનસિદ્ધિ સ્યાદ્રાદ યા સનાતન વિશ્વધર્મ

★ મંત્રાલક . ડૉ. માધવલાલ નાગરદાસ-વીસનગર ★

પરમપૂજ્ય જગતોદ્ધારક કેવળજ્ઞાની, કેવળદર્શી જે જે પુરુષો યદ્યપિ મધા, યાદ છે અને યશો તેઓ સધળા 'વજ્ર-અપભ-નારાય-સધવલુ' (દિવ્ય) શરીરમારી દના. આ મહાન પુરુષોએ જગતના હોવાના ઉદ્ધાર અર્થે પોતે સ્વયં કેવળજ્ઞાન દ્વારા ચૈદ શબ્દોક (અપિત પક્ષાંક યા જગત)નું સ્વરૂપ જાણ્યું છે અને કેવળજ્ઞાન દ્વારા જાણ્યું છે. તેનું યથાર્થ સ્વરૂપ વાણી દ્વારા ઉપદેશ્યું છે. આવા જ્ઞાનને આચાર્ય જગવાનો-એ શાસ્ત્રોમાં મુદ્રિત કરાવ્યું છે યથાર્થ વસ્તુસ્વરૂપના તત્ત્વજ્ઞાનનો ઉપદેશ આપનાર આપ્ત પુરુષો તીર્થ કરે યથા છે તેમની વાણી જે શાસ્ત્રોમાંથી આપણને પ્રાપ્ત થાય છે તેને આગમ શાસ્ત્રો કહેવામાં આવે છે.

યાનુ જમાનામાં સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી મહાપુરુષોનો ભરતક્ષેત્રમાં અભાવ હોવાથી આત્મવિકાસ માટે તેમના આગમશાસ્ત્રોનું અવલમ્બન જ માર્ગદર્શક યદ્યપિ પડે અને તે આધારે આપણે પદાર્થનું યથાર્થ સ્વરૂપ જાણી શકીએ જગતમાં અનાદિકાળથી ૬ દ્રવ્યો રહેલાં છે તેમાં એ દ્રવ્યોના સંયોગથી વિવિધ પદાર્થોની ઉત્પત્તિ, રિપતિ અને દેવ થયા છે જેને આપણે જગત-જુનિયા-એ નામથી જાણીએ છીએ તેમાં આપણા દષ્ટિ-ગોચર થતા પદાર્થોમાં જડ (Matter) ચૈતન્ય (Soul) અને જડ ચૈતન્યના સંયોગવાળા શરીર (પ્રાણીઓ) જોવામાં આવે છે. જડ પદાર્થો અચેતન છે અને તેના યુગ સ્વભાવ મળવુ, વિખરાવું, મડી જવુ એને નાશ પામવું (સ્પર્ધાતર યુદ્ધ) તેવા છે.

ચેતન (the soul)નું સ્વરૂપ શુદ્ધ સ્વભાવ સ્વરૂપ છે અનતશાન, અનતદર્શન, અનતતીર્થ-અમૂર્ત પોતાના આત્મપ્રદેશોમાં સ્થિર, સક્ષમમાં સક્ષમ, મહાનમાં મહાન, અચુરુલધુ પોતાના આત્મપ્રદેશોને અવગાહી અનત અખંડ સુખમાં રમણતા કરી રહેલ છે જેનો તેનું નામ ચેતન છે.

પ્રજ્ઞા વિકાસ:-

આત્માની સાથે પુદ્ગલની વર્ગબધ્ધ અનાદિકાળથી લાગેલી છે તેથી આત્મામાં રહેલી અનત શક્તિ આવરણ ઝર્ષ આત્મા પોતાનો સ્વભાવ ભૂલી પુદ્ગલની જોડે ધણા કાળનો સંયોગ સંબંધ રહેશે હોવાથી શરીરને આત્મા માની ખેડો છે આ જોઈ પ્રકારનું અજ્ઞાન છે, તેવી ખાતરી કરવા માટે આગમ-શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરવાની અર્થા કેવળવી જોઈએ જેથી સાચું જ્ઞાન (સમ્યજ્ઞાન) આપણને પ્રાપ્ત થાય.

અર્થા રાખવાનું કારણ:- તીર્થ કરોને કોઈ પણ જાતનો સ્વાર્થ કે ઇચ્છા હોતો નથી. તેમને કાંઈ મેળવવાની આયેક્ષ નથી. તેઓ સર્વજ્ઞ સપા છે અને જે મેળવવાનું હતું તે તેમને મળ્યા ચૂક્યું છે. કેવળજ્ઞાન થયા પછી જ નિઃસ્વાર્થ દષ્ટિએ જગતના હોવાને યથાર્થ વસ્તુ સ્વરૂપના તત્ત્વજ્ઞાનનો અભાવ આપવા તેઓથીએ ઉપદેશ આપ્યો છે આપણને જ્ઞાનમુદ્ધી કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું નથી ત્યાં સુધી આત્મામાં રહેલી અનત શક્તિ અને શુદ્ધિનું જ્ઞાન કરવા માટે પ્રમાણસિદ્ધ આગમશાસ્ત્રોનો આધાર લીધા વિના જ્ઞાન થવા સંભવ નથી. આમાં કેટલાક વિષયોનું જ્ઞાન અધ્યગમ્ય હોવાથી અર્ધાપૂર્વક પ્રેમભાવથી આગમશાસ્ત્રોનું

અવલોકન કરી અભ્યાસ દ્વારા જુદાના ઉપયોગ કરવાથી જરૂર અનુભવ મળવો જરૂર છે થી તીર્થ દોરોએ કહેલું વધાર્યું છે; તેમાં સંદેહ કરવા જેવું છે જ નહિ. જોન આમચાઓમાં પુદ્ગલ (matter) ખૂબ સૂક્ષ્મ રીતે સ્વરૂપ વર્ણવવામાં આવ્યું છે. તેની ખાતરી હાલની વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિએ થતી એટલિક શોષ જોન આપણે સમજી શકીશું કે એક એટમ (પરમાણુ)માં એક વર્ણુ, એક ગ્રંથ, એક રસ અને એક રસ રહેલા છે. વળી એક એટમને બીજા એટમ જેડે મળવાની અને છટા પડવાની સ્વતંત્ર શક્તિ છે. આવાં ધણી એટમો મળવાથી એક જૂથ થાય છે તેને રસ કે કહેવામાં આવે છે. વળી અણુઓમાં તેને molecule કહે છે. એવા ધણા મોલેક્યુલો જરૂર-એક જ જાનનો જરૂર-એકરો થાય તેને વર્ગીકૃત કહેવામાં આવે છે. આવી વર્ગીકૃતો અનેક જાતની અને અનંતી છે અને આ વર્ગીકૃતોના અનાદિ કાળથી જીવની સાથે સંયોગ સંબંધ થયેલો છે. આ વર્ગીકૃતોના જરૂર-એક રૂપ તેને આપણે કાર્મલ શરીર કહીએ છીએ. આ અતિ સૂક્ષ્મ છે તેથી આપણે આપણા ચક્ષુઓથી જોઈ શકતા નથી.

આ કાર્મલ (સૂક્ષ્મ શરીર) જીવ માત્રને લાગેલું જ હોય છે અને તે કારણથી જીવને જન્મ મરણ કરી ચોગસી લાખ જીવાયોનીના ચક્રમાં રખડવું પડે છે. આ કાર્મલ શરીરનો સંયોગ છૂટે જીવમુક્ત થઈ સિદ્ધાન્ત પ્રાપ્ત કરી શકે છે જ્યારે જીવ મોક્ષાન્ત પ્રાપ્ત કરે ત્યારે તે લોકના અનિમ્મ ભાગે સ્થિર થઈ રહે છે આનો સિદ્ધિલાના નામથી વ્યવહાર કરાય છે. આ સ્થિતિમાં સિદ્ધ થયેલા આત્માઓ પોતાના શરીરથી કે ભાગે ન્યૂન અવગાહના પ્રમાણે રહે છે.

સિદ્ધાન્તોમાંથી સ્વરૂપ-સિદ્ધ થયેલા આત્માઓ સર્વગ્રાહ્ય સંપન્ન, જેને જન્મમરણ નથી એવા, અનતતાન, અનંતસંન, અક્ષય યાગ્નિ, અનંત વીર્ય (શક્તિ), અક્ષય સ્થિતિ, અમૂર્તપણું, અનંતસૂખ (આનંદ) અને અચર્યલુ ગુણોમાં સિદ્ધ છે.

આવા ગુણો દરેક જીવમાં અવ્યક્ત રૂપે રહેલા છે. આ ગુણોનો આવિર્ભાવ કરવા માટે મનુષ્ય-શરીર જ યોગ્ય છે, કારણ કે મનુષ્યનું શરીર ઔદારિક છે અને દેવનું શરીર વૈદિક છે અર્થાત્ ઔદારિક શરીર દ્વારા મોક્ષમાર્ગની સાધના થઈ શકે છે.

૧ દેવલોક:-આમાં પ્રવેશણા જીવો જઈ શકે અને અનિ પાપી જીવો નહીં જાય, પણ તે જાણે સ્થળે મોક્ષની સાધના થઈ શકતી નથી.

મોક્ષની સાધના શા માટે ? :-પ્રજા એયો કે મોક્ષની સાધના શા માટે ? જન્મનું અને મરણ આ બન્નેમાં જીવને અતિ કષ્ટ (દુઃખ) પડે છે. તેનો સદતર નાશ કરવા માટે મોક્ષ મેળવેલો એ દરેક જીવનું અંતિમ ધ્યેય હોય છે. દેવગણમાં આ આધુષ્ય ધણું લાંબું (હજારો વર્ષનું) હોવા છતાં રાત્ર, રાત્ર, નાટક, જાનતાનમાં દેવો સ્થાપચ્યા રહે છે, તેથી તેઓ કષ્ટના બધનમાંથી છૂટી શકતા નથી. નારાયણ જીવો અનિ દુઃખમાં સળંગ કરે છે તેથી તેઓ દુઃખ, દુઃખ ને દુઃખ સિવાયનો ખ્યાલ કરવાનો અવકાશ જ નથી. પરમાધામીઓ નાશકીના જીવોને અનિદુઃખ આપ્યા કરે છે. વળી તિર્થયાગતિના જીવો-પશુ, પક્ષી આદિ જીવોમાં મનની સ્થિતિ પૂર્ણપણે વિકસેલી હોતી નથી, તેથી તેઓ સારાસારનો વિચાર કરી શકતાં નથી ફક્ત પૂર્વોપાર્જિત સમાના બળે આહાર, નિદ્રા, ભય અને મૈથુન વગેરે ક્રિયાઓ તેઓ કરી શકે છે.

મનુષ્યમાં જ સારાસારનો વિચાર-કેવળ મનુષ્ય ગણિમાં મનુષ્ય સારાસારનો વિચાર સમજી શકે છે અને દરેક પદાર્થને જાન દ્વારા જાણી તજવા યોગ્ય વસ્તુને તજી દે છે અને જાણવા યોગ્ય બધું છે અને આચરવા યોગ્ય વસ્તુને આચરવામાં મૂકે છે.

પ્રાણી માનવો અનિમ આદર્શ સ્વતંત્ર દશા પ્રાપ્ત કરી અખંડ સૌંતિ, સુખ, આનંદ પ્રાપ્ત કરવાનો હોય છે. આ આદર્શ મનુષ્ય-શરીર દ્વારા પાર પાડી શકે છે. આત્મિક દુઃખનો અસાવ, જન્મ, મરણ, મરણના ચક્રમાંથી કામચને માટે છૂટકાગે, અનાદિ કાળથી લાગેલા કામચું શરીરનો સયોગ સંબંધ છૂટી આત્મા પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં (સત્-ચિત્-આનંદ)માં રમણ કરે આદિ રિચિતિ તેને આપણે સિદ્ધગતિ યા મોક્ષ કહીએ છીએ.

પદ્મસંતુ સ્વરૂપ:- Matter - અણુ - જડ - અણુન) સ્વભાવઃ એકબીજા સાથે મળી જવું, એકબીજાથી છૂટી પડવું, સડી જવું, રૂપાંતર થવું.

પદ્મસંતુ બારીક અંશને એટમ કહેવાનો ગિવાજ વૈજ્ઞાનિકોમાં પ્રચલિત છે, પરંતુ એટમ એટલે પરમાણુ એ એટલો બધો સૂક્ષ્મ છે કે કેવળાંત્રીની દૃષ્ટિએ જેના એ ભાગ ન થઈ શકે તે પરમાણુનું મૂળ સ્વરૂપ છે. બીજા કોઈ પણ વસ્તુથી તે દેખી શકાતો નથી અને જે દેખી શકાય છે તે ધણા પરમાણુનો જથ્થો કે જેને સ્કંધ કહેવામાં આવે છે તેને જ વૈજ્ઞાનિકો દ્વારા એટમ તરીકે ઓળખાવે છે અને વળી ધણા પરમાણુઓ એકા યામ એટલે તેને molecule નામથી પણ ઓળખાવે છે.

કોઈ પણ ખાસ પદાર્થનો આકાર કે સ્વરૂપ આવા મોલેક્યુલના સમૂહાય - સંઘટન - યા એકીકરણથી બનેલ હોય છે. નાના એટમો (સ્કંધો) મળી આવું પિડ સ્વરૂપ એકત્રિત સંઘટન કોઈ પણ આકાર ધારણ કરી શકે છે.

વિશ્વમાં પરમાણુની જેટલી સખ્યા છે તે અનાદિ કાળથી છે અને રહેવાની છે, તેમાં ઓછાવર્તી થવાની નથી, પણ રૂપાંતરો બદલાયા કરે છે આ પદાર્થની નિત્યતા જણાવે છે (Law of conservation of matter) કદરતી નિયમ છે.

વૈજ્ઞાનિકો અને જૈન શાસ્ત્રો:- વિજ્ઞાનની શોધ કરનારા પાયથાગોરા પ્રેક્ષક કે જે ભૂમિતિશાસ્ત્રનાં શોધક હતા તેમણે ધારી લીધે કે આ બિન્દુ છે એવા ધોરણથી (take it for granted) અનુમાનના અણુઓ, જે મોલેક્યુલસનો જથ્થો microscope થી દેખી શકાય તેનો અણુ ધોરણનો પ્રકાર એક ધન સેન્ટિમીટર ICC. ખાલી જગ્યામાં હાઈડ્રોજનના 3×10^{16} એટમ હોય છે એમ જણાવ્યું છે. આનો સ્પષ્ટ અર્થ એ કે ૩ કિપર ઓગણીસ મીડાં ચઢાવવાથી જે સખ્યા થાય તે સખ્યા ગણિતના હિસાબે મનુષ્યસુદ્ધિ ગણી શકે નહિ એટલી મોટી હોય છે. આ સખ્યા સમજવા માટે જૈન શાસ્ત્રોમાં પરમાર્થ ગણિત અતાવવામાં આવ્યું છે તેને લેક્ષાતર ગણિત કહેવામાં આવે છે તે જાણવાથી સમજી શકાય તેમ છે.

દરેક પદાર્થનું ઔલિક દ્રવ્ય (Element):- દરેક પદાર્થનું એટમ બીજા element પદાર્થથી બિન હોય છે એટલે તેમની આંતરિક ક્રિયાઓ-એટમનું મળવું-વિખરાવું આદિ ક્રિયાઓ-જુદી જુદી અલગ અલગ રીતે થાય છે દરેક મોલેક્યુલ જેને દ્વાલ વિજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ એટમ કહીએ છીએ (તે ખરું જોતાં જૈન દૃષ્ટિએ પરમાણુઓનો જથ્થો અથવા સ્કંધ છે કે જેમાં ધણા પરમાણુઓ મળેલા છે) તેમાં બે પ્રકારના વિદ્યુતકણો માલમ પડ્યા છે (Electric particles with two different electric charges) તેને (પ્રોટોન) અને Electron (ઇલેક્ટ્રોન) કહેવામાં આવે છે એક પ્રોટોન એક ઇલેક્ટ્રોનથી બે દગર ગણે ખારે હોય છે. Proton એટલે પ્રોઝિટિવ યા યુરુ અને ઇલેક્ટ્રોન એટલે Negative યા લઘુ કહેવાય છે. કેટલાક પદાર્થોમાં પ્રોટોન અને ઇલેક્ટ્રોનની સાથે ન્યુટ્રોન Neutron નામના અણુઓ માલમ પડ્યા છે એક ઇલેક્ટ્રોન, એક એટમમાં, એક પ્રોટોનને કેન્દ્રિત કરીને તેને જોળાકારમાં ત્રિજ અંતિથી ચકર ચકર

ફેરબા કરે છે, જુદા જુદા ભૌતિક દ્રવ્યો (Elements) પદાર્થોમાં પ્રોટોન અને ઇલેક્ટ્રોનની સખ્યા જુદી જુદી હોય છે ત દા ત હાઇડ્રોજનના એક એટમ (Molecule) માં એક પ્રોટોન અને એક ઇલેક્ટ્રોન હોય છે વળી બે એટમમાં -યુટ્રોન માલમ પડે છે તેને આઈસોટોપ્સ (Isotopes) કહે છે

દરેક પરિધની અદર, અદરના પરિધમાં બેથી વધુ ઇલેક્ટ્રોન હોતા નથી જ્યારે બેથી વધુ ઇલેક્ટ્રોન થાય ત્યારે તે બીજા ગોળાકાર પરિધમાં રહે છે બીજા પરિધ ગોળાકારમાં આવ્યો વધુ ઇલેક્ટ્રોન રહેતા નથી આ પ્રમાણે દરેક પરિધમાં ઇલેક્ટ્રોનની સખ્યા આકર્ષા રહે છે રાસાયણિક પ્રક્રિયાઓ (Chemical reactions) અથવા સંયોગોમાં ઇલેક્ટ્રોન અદર અદર આકર્ષા પાછા થઈને એટમો દ્વારા વસ્તુઓના જુદા જુદા મિશ્રણોના રૂપો આવે છે રાસાયણિક ક્રિયાઓમાં એટમો વહેતા નથી પણ બહારની પરિધમાં (ગોળાકારમાં) ઇલેક્ટ્રોનોમાં કોઈક ફેરફારો થાય છે એટમના વિભાગ થતા નથી, પણ આખા ને આખા છૂટા પડી યોગિક ક પાઉન્ડ (Compound) મનાવે છે અગર છૂટા પડે છે દરેક તત્ત્વ (Element)ના ગુણો તેની એટમોની બનાવટ અથવા તેની અદરના પ્રોટોન અને ઇલેક્ટ્રોનની સખ્યાઓ પર આધાર રાખતા હોવાથી એક તત્ત્વથી બીજા તત્ત્વ જુદા જુદા જુદા આવે છે

બે અથવા બેથી વધુ તત્ત્વો (Elements) મળીને બનવાવાળા મિશ્રણો (Mixture) યા યોગિક (Compounds), ક્રિયાક્રમકરના ગુણો અને તેની વર્ગીકરણો (Molecules) ને સમીક્ષા કરનાર જુદા તત્ત્વોના તત્ત્વો (Elements) ના એટમોની જુદી જુદી સખ્યા પર નિર્ભર હોય છે એક સમાન સમઠનવાળા મોલેક્યુલસોના ગુણો એક જાતના હોય છે, કોઈ પણ એક દ્રવ્ય કે પદાર્થના સમઠના મોલેક્યુલસ (વર્ગીકરણ) એક સમાન હોય છે મોલેક્યુલસમાં એટમોની સખ્યા પૂર્ણાંકમાં હોય છે તેના કુદરતી વિકાસો થતા નથી પણ એટમો આખા રહે છે આજની નવી શોધમાં એટમો તૂટી જાય એવું માલમ પડ્યું છે આ વાતથી સમઠન્ય છે કે વિદ્યાનીઓ જેને (પરમાણુ) એટમ કહેતા હતા તે એટમોનો જન્મો હતો જેને આપણે રકથ કહેતા આવ્યા છીએ એટલે રકથને જુદા પાડી શકાય છે અને જુદા જુદા એટમોમાં રહેતા વિદ્યુતકણો Electronsમાં વધુ કરવાથી જુદા જુદા પદાર્થો ઉત્પન્ન થઈ શકે છે એમની અદરના પ્રોટોન અને ઇલેક્ટ્રોનને વિદ્યુતકણ (Electric particles) કહે છે જેને જૈન આગમશાસ્ત્રોમાં પુદ્ગલ (Ualter) એવું નામ આપવામાં આવ્યું છે

સામાન્ય દરેક પદાર્થનું નિર્માણ અને પરિવર્તન વિષટન તથા પુન નિર્માણ પુદ્ગલ પરમાણુ દ્વારા થાય છે પુદ્ગલ પરમાણુઓનો મળવાથી Molecules રકથ બને છે કોઈ પણ જીવધારી પ્રાણીનું શરીર આવ બનાવવામાં પરમાણુની સખ્યાવાળા મોલેક્યુલસનું બનેલું છે

આત્મા પુદ્ગલનો અનાદિ સત્ય સ્વરૂપ આત્મા પુદ્ગલ આ બનેલો સત્ય અનાદિ કાળથી પ્રવાહ રૂપે ચાલતો આવ્યો છે પુદ્ગલના સંયોગના ક્ષણે આત્માનો કોઈનો કોઈ આકાર રૂપવાળા શરીર સાથે રહેતો આવ્યો છે પુદ્ગલરૂપ પિડમાં સતત પરિવર્તન થતા કરે છે

સેકુલર પ્રકારના રાસાયણિક દ્રવ્યો એકઠા કરી રાખવામાં આવે તો તેમાં સ્વત રાસાયણિક ક્રિયાઓ પ્રક્રિયાઓ થતી રહે છે આ પ્રમાણે દ્રવ્યો (પદાર્થોમાં) સતત પરિવર્તન થતા કરે છે આ ઉપરાંત જાણી શકાય છે કે કોઈ પણ જીવધારી પ્રાણીનું શરીર નાના પ્રકારના રાસાયણીય એકત્રીકરણ છે એટલે તેમાં પરિવર્તન ચલુ રહે તે સ્વાભાવિક છે

જીવધારી પ્રાણીનો જન્મ સંચેનો સમય વિચારીએ -

જે કંઈ આનંદ આપણે લઈએ છીએ, એ આસ પ્રવાસની ક્રિયા આપણે કરીએ છીએ તેનાથી આપણા શરીર પર અને શરીરની અંદર ગસાયણિક ક્રિયાઓ થઈ દરદગ પરિવર્તન થવા કરે છે.

૧. શરીરના સજાધાર્મી આવનાર દ્રવ્યોનો વિચાર કરીએ.

૧. જગતનાં દ્રવ્યોનું વર્ગીકરણ:—જગતમાં ઘણાં દ્રવ્યો (પદાર્થો) છે તેનું વર્ગીકરણ કયાથી ૭ વિભાગમાં સમાર્પી શકાય છે.

૧. જીવ (Soul), ૨. પુદ્ગલ (Matter) આ સિવાય જીવ અને પુદ્ગલ-ગતિ-સદાયક દ્રવ્ય ધર્માસ્તિત્વાય અને રિયત્સદાયક દ્રવ્ય અધર્માસ્તિત્વાય તેમજ દરેક દ્રવ્યને અવકાશ આપનાર આકાશાસ્તિત્વાય છે, વર્ણ, પરિવર્તન નવા જૂની રિયતિ જતાવનાર કાળ નામનું ૭મું દ્રવ્ય પણ છે.

જીવ ૭ દ્રવ્યો પૈકીનું એક ચેતન દ્રવ્ય છે બીજા પાંચ દ્રવ્યો અજન એટલે જડ અચેતન છે આ સિવાય પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ આ ચારે પદાર્થો સજીવ છે અને અજીવ પણ છે આ સર્વ શરીરધારી પ્રાણીઓ પર અસર કરે છે વાયુમંડળનો અચેતન ભાગ Gases તે પણ રાસાયણિક દ્રવ્યોથી બનેલો છે. સર્વ મંડળમાંથી નીકળતા કિરણો પણ Matter particlesના બનેલાં છે. તેમાં મરમી અને રોશનની શક્તિ પણ છે તેથી એક્ટિવિટી તથા ઠોસિક કિરણો સ્પર્શી પેદા થઈ પૃથ્વી પર આવે છે તેની અસર શરીર પર અને પદાર્થ ઉપર પણ થાય છે. દરેક શરીરમાંથી Matter particles સતત નીકળે છે અને નવા લખ્ખ થાય છે આ ક્રિયાની ધાર સતત પ્રવાહ રૂપે ચાલુ રહ્યા કરે છે આ પુદ્ગલ કણો એટલા જૂથા સદૃશ પ્રમાણમાં હોય છે કે જેને આપણે આંખે જોઈ શકતા નથી, છતાં વાતાવરણમાં જગત્પર હલચલ કરી રહે છે

૨. શરીરનો દરેક અવયવ અને હનિદ્રવ્યો પુદ્ગલ નિર્મિત છે. મરજ અને મન પણ પુદ્ગલના બનેલાં છે. જોયો આપણે જે કંઈ દહનઅવન-અગનઆગમન ઈવાદિ કર્મ-ક્રિયાઓ કરીએ છીએ તે સમગ્ર શરીરની અંદર જે રાસાયણિક ક્રિયાઓ સતત ચાલે છે તેમાંથી ઉત્પન્ન થતી અસરના આધારે બાકા ક્રિયા થાય છે પુદ્ગલ પરમાણુના વિદ્યુતકણ (Electrons)ની ગતિ ધણી તંત્ર હોય છે તેથી આપણાં કર્મોની અસર આપણાં શરીર અને મનપ્રદેશમાંથી નીકળતાં પુદ્ગલ કણોના લીધે ચારે તરફ નજીક અને દૂર સુધી પુરે છે. આ પ્રમાણે દ્રવ્યકર્મ અને ભાવકર્મની અસર પડે છે.

૩. પુદ્ગલોની શક્તિ:—અહાર પ્રભાવ અને પરિવર્તન પુદ્ગલ કણો કરે છે, પરંતુ શરીરની અંદર તેમના પ્રભાવ અને પરિવર્તન સૌથી પહેલાં દરેક સમયે ચાલુ રહે છે. આ ફેરફાર આપણા આગળનાં કર્મો અનુસાર થાય આપણાં આગળનાં કર્મોનું નિર્માણ, આપણાં પાછલાં કર્મો દ્વારા શરીર, ઈન્દ્રિયો અને મન કરેલું બનાવવાવાળું રાસાયણિક દ્રવ્યોમાં ક્રિયા, પ્રક્રિયા અને તેથી ઉત્પન્ન થતું પરિવર્તનાદિ કૃપા સ્વરૂપ પોતાની એક સ્વાભાવિક રૂપથી ચાલુ રહે છે

કર્મોની આઠ પ્રકારની વર્ગીકરણો:—જુદાં જુદાં રસાયણોનાં ગુણ અને પ્રકૃતિ જિલ જિલ હોય છે તે પ્રમાણે તેમના મિલનથી જુદા જુદા પદાર્થો (રેષાતર) પદાર્થોમાં થવા કરે છે જીવધારી પ્રાણીઓમાં જુદા જુદા પ્રકારની વર્ગીકરણોનું જુદું જુદું સમજન થવાથી જુદી જુદી જાતની કર્મ-પ્રેરણાઓ થાય છે આવી વર્ગીકરણો જીવધારી પ્રાણીઓ માટે—આસ માનવ માટે આઠ પ્રકારની હોય છે.

૧. શારીર પ્રીવાથી અગર કલોરાઈઝમ સ્વધવાથી માનવેતના પર બારે અસર થાય છે, તેથી આંતર રાસાયણિક ક્રિયા પ્રક્રિયા દ્વારા ઉત્પન્ન થવાવાળા વર્ગીકરણોથી આપણાં માનવેતના ધરી જાય છે. તેને માનવેતના કર્મ કહે છે

૨ શરીરની અદર મોલેક્યુલનું કપન-પ્રકપન તથા ક્રિયાઓ પ્રક્રિયાઓ action reaction દ્વારા પરમાણુઓ તથા વિભુતકણો (Elements) નો આદાન-પ્રદાનનો પ્રવાહ ચાલુ છે જીવધારી પ્રાણીઓનાં (માણસોનાં) હાવ કર્મો તથા દ્રવ્ય કર્મો સિવાય સ્પર્શકળ અને પૃથ્વીની જુદી જુદી ગતિઓ તથા આર્મ્બલ્યુ-પ્રતિઆર્મ્બલ્યુના ફલ સ્વરૂપ યક્તિ કેન્દ્રોની સ્થિતિઓમાં પરિવર્તન ચાલુ ગ્રહે છે અને તેથી ગ્રહો, ઉપગ્રહો અને પૃથ્વીની ગતિઓ અને કપન પ્રકપનાદિ સ્વાભાવિક રૂપથી ચાલુ રહે છે તે કારણથી શારીરિક કપન પ્રકપન થઈને આણુઓ પરમાણુઓ તથા વર્ગણાઓનું પારસ્પરિક આદાન, પ્રદાન અને પરિવર્તન સતત ચલુ રહે છે પુદ્ગલની મર્મલ્યુ વર્ગણાઓ દ્વારા ગમે કાર્મલ્યુ શરીરના અનુરૂપ યા અનુસાર નાશ શરીર અવશ્યો અને ઇન્દ્રિયો તથા મન-શુદ્ધિ આદિ સર્વનું નિર્માણ ગર્ભ અને જન્મ થાય છે અને તેને અનુકૂળ આગળ વિકાસ થતો રહે છે

કાર્મલ્યુ શરીરના આદાલતો-આદ જાતનાં કર્મોની પ્રેરક બનાવટ કાર્મલ્યુ શરીર અનુસાર માનવ-શરીર બધાય છે તે કાર્મલ્યુ શરીર આદાનનો અનુસાર જ્ઞાનવિકાસ-શુદ્ધિ અને બીજી યક્તિઓમાં કર્મો જલ્પી થાય છે આ પ્રમાણે કણે કણે કર્મવર્ગણાઓમાં પરિવર્તન થયા કરે છે કાર્મલ્યુ શરીરમાં બાહ્ય અને આંતરિક વર્ગણાઓનું મળવું વિખરાવું સમયે સમયે થયા કરે છે આ કાર્મલ્યુ શરીર આત્માની સાથે જોડાયેલું છે જેથી કાર્મલ્યુ શરીરની બનાવનારી અને સદા પરિવર્તનશીલ આ પૌદ્ગલિક વર્ગણાઓમાં થતા વાળા ક્રિયા પ્રક્રિયાઓ વિધિવત્ (વૈજ્ઞાનિક) નિરૂપણ છે તેથી સમજી શકાય કે આપણે કયા પ્રકારનાં કર્મો કરીએ છીએ કર્મ શું છે? અને તેના મુખ્યદુષ્કાર કેવી રીતે બોધવાય છે તેથી કાર્મલ્યુ શરીર જે વર્ગણાઓનું બનેલું છે અને જેમાં સતત સદા પરિવર્તન થયા કરે છે તે પૌદ્ગલિક વર્ગણાનાં સમુક્ત રૂપને કર્મ, બાહ્ય, આંતરિક કર્મો છીએ તાત્કાલિક સમાવિત કર્મકળ મળતાં ગ્રહે છે આ કાર્મલ્યુ શરીરથી છૂટકારો થવો (મેળવવો) તેનું નામ મોક્ષ છે યુક્તિ માટે ઉચિત પરિસ્થિતિ વાતાવરણ શિક્ષા સરકૃતિ જ્ઞાન શ્રદ્ધા વૈજ્ઞાનિક યા સમગ્ર જ્ઞાન દ્વારા આપણા આચારવિચાર શુદ્ધ થઈને ઉત્પત્તિ થાય છે આ રીતે મોક્ષપદની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે,

કર્મ જડ-આત્મા ચેતન-કર્મ પુદ્ગલ (Matter) જડ છે જડ (અચેતન) છે આત્મા ચેતન છે કર્મ કરવાનું કાર્મલ્યુ બોધનવાનું આ બંને સયોગ-સંબંધ-આત્માની જોડે હોવાથી થાય છે આ વ્યવહારિક કથન છે તાત્કાલિક બૌદ્ધિક ક્રિયાઓ પ્રક્રિયાઓ દબનયત્ન આદિ કર્મ થયાં કરે છે પણ આ સપ્ત પુદ્ગલ (જડ) પરમાણુઓથી થાય છે તેમાં ચેતના નથી, તેથી જડ પદાર્થોમાં ક્રિયા પ્રક્રિયા થાય છે તેને કર્મ એવો સદા આપવામાં આવી નથી

કર્મ એવી સદા જીવધારી પ્રાણીઓને જ આપી શકાય છે આત્મા મુખ્યદુષ્કાર અનુભવે કરે છે કર્મ આત્માની વિદ્યમાનતામાં તેનાથી મુક્ત શરીર દ્વારા થયા કરે છે તેથી આત્મા કર્મનો કર્મો કહેવાય છે જેવું શરીરનું સ્વરૂપ દોષ છે તેવાં કર્મ થયાં ગ્રહે છે

કાર્મલ્યુ શરીર જીવધારી પ્રાણીઓના પુનર્જન્મનું કારણ છે કારણ કે તે આત્માની સાથે જ રહે છે તત્તુસાર ચાર ગતિમાં જીવ જન્મધારણ કરે છે ધેડાનું પક્ષીનું માછલીનું કે કોઈ પનગાદિ જારીકર્મો બારીક સૂક્ષ્મ જગત્તોનું શરીર કાર્મલ્યુ શરીર અનુસાર પ્રાપ્ત થાય છે

આત્માને ગુણ ચેતના-ચેતના આત્માનો ગુણ છે શરીર પુદ્ગલ નિર્મિત છે કેવલ પુદ્ગલ નિર્મિત પિંડમાં ચેતનપણું હોવું નથી જીવધારી પ્રાણીનું સમાન કર્મ થાય છે તેથી જીવધારી આત્મા કર્મનો કર્મો બોધા કરે છે

સમષ્ટિ યા સામાજિક રૂપથી સર્વના કર્મની અસર સપળા ઉપર પડે છે. આ નિશ્ચિયાઓથી આશ્રન, બધ, નિર્જરા, મોક્ષ, આદિ કર્મોની પ્રેરક પુદ્ગલ વર્તણૂકો કે સ્તરીય નિશ્ચિતિ અને આત્મપ્રદેશમાં પુદ્ગલવર્તણૂકોનું મિશન-વિષય સમયે સમયે સ્વન થવા કરે છે. તેનો પ્રેરક કાર્ત્ત્વીયો (ઈશ્વર) નથી. જેવાં આપણાં કર્મો હોય છે તે પ્રમાણે પુદ્ગલ વર્તણૂકોમાં ક્રિયા-પ્રક્રિયા અને પરિવર્તનાદિ થઈ કર્મફલ ઉત્પન્ન થાય છે. જેવાં કર્મ આપણે કરીશું તેવાં ફળ આપણે જ ભોગવવા પડશે. આ પ્રમાણે વ્યક્તિનાં કર્મોનાં ફલ વ્યક્તિને-કુટુંબ કે સમાજનાં સામુદાયિક ફલ કુટુંબ કે સમાજને પ્રાપ્ત થવા કરે છે.

આ રીતે વ્યક્તિને જે રીતનાં કર્મફળ પ્રાપ્ત થાય છે. એક પ્રકારનાં કર્મફલ વ્યક્તિરૂપથી અને બીજા પ્રકારનાં કર્મફલ સમષ્ટિ રૂપથી પ્રાપ્ત થાય છે, માટે મનુષ્યને આંતરિક સંગઠન અને બાહ્ય સ્થિતિને અનુકૂળ સારાં કર્મ કરતાં ગહેવાની જરૂર છે જે લોકો કેવળ પોતાનો વિકાસ સાધવા ઇચ્છે છે અને બહારની દુનિયાની હિંમેશા કરે છે તેમનો પૂર્ણ વિકાસ સંભવતો નથી, કારણ કે અજ્ઞાનનો અંશ કેવળ નાશ પામતો નથી. શુદ્ધ જ્ઞાન (સમ્યગ્ જ્ઞાન) તો એકાન્ત જૈન સિદ્ધાંત દ્વારા જ થઈ શકે છે અને તેથી તે વિજ્ઞાનસિદ્ધ વિશ્વધર્મ સંનિત થાય છે.

તીર્થયાત્રા

૧. હું મારે તીર્થ પ્યારે હું, યહી ધરતી કે તારે હું
વહાં તાપ મિટ જાયા કરતે, વહાં પાપ દૂર જાયા કરતે
વહાં મેલ મનકા ધૂલ જાતા, વહાં દ્વાર આત્માકા ધૂલ જાતા. ૧
૨. બડે બડે અન્યાય ધનકે, દ્વારે ગયે ઉંધારે હું,
જો લી ધનકા કરતા ફેરા, હોતા ઉસકા દૂર અંધેરા. ૨
૩. યહી ભૂમિકો સ્વર્ગ બનાતે, યહી મુક્તિકા માર્ગ દિખાતે,
પાપ-પુણ્યકી યહી કેસોટી, સતકે યહી કિનારે હું. ૩

ભગવાન મહાવીર

પ્રાચીન અગ્નિ-પ્રભા રવિકી ઉગતી ક્ષણ-લગ્ને,
મૃત્યુલોકમે વર્તમાનકી કલા યૌગની પણ પણ ભરમે.
દેખ રહ્યા હૈ ઈન્દ્ર ગગનમે સ્વાર્ગત કેસે કમ દેવકી,
એકે વિધમે હૈ અરણ્યોદય એકે અગ્નિમય એકે ગાન્તિ, કા-
સકલ વિધે જળગિત હૈ રહ્યા છવ કહો સુખ ચૈન ન પાતે,
ઈસ પૃથ્વીપર આ આકરે છવ હમેગા દુઃખ હી પાતે.
પક્ષી જ્ઞાનકે હેતુ દેવ ગનિમે અમૃત છવન મૃત્યુલોકમે,
ત્રિશલા સિદ્ધાન્થકે શુભે બાલકપત્ની-કીકા કમને
એવ શુક્લ તેરસ દિન કપિય કુંડ નગર હૈ ગયા કન્યમય,
તીન લોકમે સકલ વિધકે છવ કર રહે ઉનકી જય-જય
કહતે હૈ પૃથ્વી સરસામય જ્ઞાવતિ ચહુદિસિ સ્વયં હૈ રહી,
રત્નોકી વર્ષા ધોજનમે શુભ લક્ષણકે ભાવ હૈ રહી,
જિસને માતાકી કૃષીમે હલન ચલન હી સ્વય બાન્દ કરે,
એસે કરણમય બાલકકે જ્ઞાન ધ્યાનકી ચર્ચા ઘર-ઘર.
સ્વયં ઈન્દ્ર હી હુઆ ઉપસ્થિત બાલકકે લે ગયા સુમેર પર,
પ્રજાસન વિવિપૂર્વક કરે લડા ફિર અપને નિજ શુભ પર.
એકે અગુષ્ઠકે સ્પર્શમાત્રમે, દેવોકી ગંધા ક્ષણભગમે,
મિટી સ્વયં હી, ઉસી સ્થાનપર હુઆ નામકરણ 'વીર' ભુવનમે.
તીન જ્ઞાનકે ધારી શિશુકા તેજ બાલ-કોશમે દન્દિત,
દેખ ગહ્યા હૈ સભી વરણ નિર્નિયે દહોમે હેનિત.
શાન્ત, ધીર ગહીર મુગ્ધોદિત, કર્મશીલ શ્રી વર્તમાનમ,
જન્મોત્સવ હમ મના રહે હૈ, ત્રિશલા નન્દન વીર પ્રશુકા-
ગમે આગ કયા આવક જનસે, રૂઢિ પ્રથામે છવને દેગે,
સકલ વિધકે હસિત, પ્રતીહિતજનકે મનકો અભય કરેગે ?

—લાલેન્દુ રત્નાકર

कल्याणमन्दिरस्तोत्रे. श्लोक १-२

Copyright Reserved]

‘ By the Courtesy of Mr P C Nihar M A B L of Calcutta

चाहिए। सब प्रकार के हस्त लिखित ग्रन्थों की रक्षा के लिए नई दिह्रीमें या किसी ऐसे स्थान में जहाँ की जल बायु अधिक अनुकूल हो हस्तलिखित ग्रन्थों का एक संग्रहालय स्थापित होना चाहिए जैसा कि ब्रिटिश म्यूजियम में डिपार्टमेंट ऑफ़ मेनिस्क्रिप्ट्स है या बिब्लिओथिक नाशनल पैरिस में है अथवा 'योरप' और अमेरिका के अन्य देशों में बने हुए हैं। हस्तलिखित ग्रन्थों की खोज, रक्षा और संग्रह के कार्य को अब एक क्षण भी नहीं टाला जा सकता। भारतवर्ष विशाल देश है यहाँ विद्या की परम्परा अत्यधिक समुन्नत रही है अतः एक इस भूमि पर जो धर्म फूले फूले उनमें साहित्य रचना का कार्य भी कई सहस्र वर्षों तक बहुत बड़ी मात्रा में हुआ। उस वाक्य के प्रति देश का जो कर्तव्य है उसे पहचान कर उसकी पूर्ति करने का अनुकूल अवसर अब आ गया है। भारतीय ग्रन्थों की खोज और रक्षा का बहुत बड़ा कार्य पश्चिमी विद्वानों ने किया है और इंग्लैण्ड योरप एवं अमेरिका के ग्रन्थ भण्डारों में संस्कृत, प्राकृत आदि भाषाओं के लगभग दो लाख ग्रन्थ सुरक्षित हैं। भारतवर्ष में भी अनेक अच्छे ग्रन्थसंग्रह हैं। शासन

को चाहिए कि इन संग्रहों का सर्वेक्षण कराए और उनकी सुव्यवस्था के उपायों पर विचार करे एवं इस कार्य को अपने हाथ में ले। यह विशाल वाक्य न केवल भारतीय संस्कृति के इतिहास के लिए महत्वपूर्ण है, किन्तु इसमें हमारी प्राचीन और अर्वाचीन समृद्ध भाषाओं की स्रोतसामग्री भी छिपी हुई है।

ग्रन्थों के संग्रह के अनन्तर उनकी सूचियों का निर्माण और विधिवत् प्रकाशन भी उतना ही आवश्यक कार्य है। सूची के अभाव में कोई भी संग्रह उपयोगी होन क्षेत्र के समान हो जाता है। तीसरा आवश्यक कार्य ग्रन्थों के सुसम्पादित संस्करण प्रकाशित करने का है जिसकी चर्चा ऊपर की जा चुकी है। अब समय आ गया है जब कि पृथक् पृथक् संस्थाओं द्वारा किए हुए कार्य से संतोष न मान कर इस कार्य को भी राष्ट्रीय स्तर पर उठाना आवश्यक है। भारतीय साहित्य निधि उस कामधेनु के समान है जिसमें अपने अमृत कल्प स्तन्य से राष्ट्रीय मानस का पोषण किया है। इस प्रकार वह क्षीर कोष और भी सुस्वादु, हितकारी एवं बलवर्धक बन सके ऐसे उपायों का आ-चन अब हमारा सार्वजनिक कर्तव्य है।

मतिकीर्ति रचित “दशाधुतस्कंध वृत्ति”

—★—

लेखक : श्री अमरचंदजी नाइटा-वीकानेर

★—

जैन-साहित्य में सबसे प्राचीन ग्रंथ ‘एकाग्रसूत्र’ अंग सूत्र’ है। उसके बाद ‘उपांग’, ‘गुह्यसूत्र’, ‘छेद-सूत्र’, ‘पयसो’ आदि को मिलाकर ४५ आंगम माने जाते हैं। ‘नवी’ और ‘पाक्षिक सूत्र’ के अनुसार बहुतसे प्राचीन ग्रंथ अब लुप्त हो चुके हैं। और उप-युक्त ४५ आंगमों का वर्गीकरण भी उन दोनों ग्रंथों के साथ ही है। उपांगों में ‘पञ्चवर्णा सूत्र’ के रच-यिता का परंपरागत उल्लेख मिलता है, पर अन्य उपांगों के रचयिताओं के नाम नहीं मिलते। चतुर्विंश पूर्वधर, धृतमेवलि भद्रबाहु स्वामी ने अिन छेद सूत्रों की रचना की, उनमें पहला ‘दशाधुत स्कंध’, फिर ‘गृहदू कल्प’ और ‘व्यवहार सूत्र’ का नाम मिलता है। इनमें से ‘गृहदू कल्प’ और ‘व्यवहार सूत्र’ पर तो गृहदू टीकाएं प्राप्त हैं पर ‘दशाधुत स्कंध’ की कोई भी टीका अब तक जानकारी में नहीं थी। उसकी नियुक्ति चूर्णि और प्रज्ञा की टीका प्रकाशित हो चुकी है और कुछ टक्के प्राप्त होते हैं। जैनमंदिर भट्टारों का अवलोकन करते जब हम प्रथम बार वहां गये, तो दरतरगच्छ के आचार्य शाखा-मंडार के एक पुत्रकर पत्र में कुछ उद्धरण देते हुए यह वाक्य लिखा मिला “इति दशाधुतस्कंधवृत्तौ श्रीगुण-विनयोपाध्यायकृतायाम्”। इस उल्लेख से दशाधुत-स्कंध’ की एक अज्ञात वृत्ति का पता चला। तद-नन्तर महोपाध्याय समयसुन्दरजी के लिखित व संप्रहीत ‘कथा चोप की एक प्रति के मध्यपत्र में एक विस्तृत उद्धरण देते हुए “इति श्रीदशाधुतस्कंधवृत्तौ श्री मतिकीर्तिकृतायाम् पष्ठ दशा विक्रमे” उल्लेख मिलने से यह निश्चित हो गया कि गुणविनय के विध्य ही मतिकीर्ति थे, इस लिए इन दोनों गुरु-शिष्यों में से किसी के एक ने अवश्य ही ‘दशाधुतस्कंधवृत्ति’ की रचना की है; पर इसकी पूरी प्रति को वही पता नहीं चला।

संवत् १९९३ में जैनशास्त्रमाला, लुधियाना के प्रथमरत्न के रूप में ‘दशाधुतस्कंधसूत्र’ संस्कृतछाया पदार्थान्वय गणपति-गुण-प्रकाशिका हिन्दी-भाषा-टीका स्थानकवासी उपाध्याय आत्मारामजी रचित, के साथ प्रकाशित हुआ। उसकी भूमिका में प्रवक्तृता का निर्णय करते हुए वृत्तिकार मतिकीर्ति का अभिमत उद्धृत किया गया, अवलोकन, मैं आया। श्रीमान मतिकीर्ति विरचित संस्कृत टीका भी विद्यमान है और उसके उद्धरण भी प्राप्त होने से इस टीका की प्रति उन्हें प्राप्त है, निश्चित हो गया। इससे बड़ी प्रस-न्नता हुई कि आखिर इस टीका की एक प्रति का पता तो मिला। मैंने उसका विशेष परिचय प्रोते करने के लिए श्री आत्मारामजी को पत्र दिया कि उसकी प्रति किसके पास व कहाँ है और वृत्तिकार की प्रशस्ति आदि विशेष परिचय मुझे भिजवावे; पर उनके लिख-वाया हुआ उत्तर मिला कि प्रति अभी किस भंडार में है, ठीक से बालूम नहीं। यद्यपि मुझे यह उत्तर संतोषप्रद नहीं लगा, क्योंकि जो अपनी वृत्ति के लिए काफी प्रसिद्ध हैं, वे थोड़े क्यों में ही जिस प्रति का उन्होंने उपयोग किया है, उसका पता भी भूल गये हैं। खैर, मैंने अपना प्रयत्न जारी रखा, बीच-बीच में पत्र देता रहा और अन्त में मुझे यह पता लग ही गया कि इसकी प्रति “जैनशास्त्रमाला कार्यालय” के संग्रह में ही है। पत्रव्यवहार से उसे देखने का प्राप्त करने की सुविधा प्रोते न होते देख पात वर्ष षष्ठ में विदेवस्वराजद वैदिक शोध-संस्थान, साधु आश्रम (होशियारपुर, पंजाब) के हस्तलिखित संग्रहालय को देकर वहां के जैन-ग्रंथों की सूची की संतोषित करने के लिए आमंत्रित किया गया तो वहां का काम निपटाकर लौटते समय लुधियाना उठर गया। इससे पूर्व पूज्य आत्मारामजी के सुविध्य ज्ञान भुनिजी स्थानकवासी

साधु सम्मेलन में सम्मिलित होने वीकानेर व भीनासर पधारे थे, तो उनसे काफी अच्छा सबध हो गया था, अतः लुधियाने के जैनस्थानक में ठहरकर उनसे मिला और कहा कि मतिकीर्ति रचित 'दशाधुतस्वधृति' की प्रति को देखने के लिए ही मैं यहाँ आया हूँ, अतः किसी भी प्रकार हो वे मुझे उक्त प्रति को देखने का सुयोग प्रदान करें। आपने भी बड़े सौजन्य के साथ शास्त्रमाला कार्यालय में जाकर प्रति को ढूँढकर लायी। मैं बहुत प्रयत्न किया कि किसी भी तरह प्रति को साथ लाकर नकल की व्यवस्था कर सकूँ पर प्रति बाहर देने की अनिच्छा ज्ञात होने पर उसका आवश्यक आदि-अंत का अंश नोट करके मुझे लौटना पड़ा। पाठकों की जानकारी के लिए वह नीचे दिया जा रहा है—

आदि

श्रीजिनकुशलसूरिगुरुभ्यो नमः ।

प्रणम्य रम्या महिमा दधान

वीर शिवश्रीवरणाद्वरिष्ठ ।

वाग्देवता कामिबलवहेतु

निवेद्य त्रिते विदधामि रम्या ॥१॥

श्रुति सुवोधा निविधागमेभ्यो

लब्ध्वा रहस्य गुरुसेवनात् ।

स्वस्वापरस्यापि च संस्पृते श्रुते

दशाधुतस्वधुतधुराम् ॥२॥

इह रागद्वेषादिभूतेन ससारिवेणाविपक्षसंगीरमान
सिकन्दुसोपनिपातवीरितेन तदपनोदाय ह्येषांपादयपदार्थ
परिहान यत्न आरभ्य सविशिष्टविवेकप्रतिपत्तिमन्तरेण
न भवति विशिष्टध विवेकेन प्राप्ता शोपानिपातकलाप्राप्ते-
पदशर्यते आप्त्य रागद्वेषमोहादिदोषाणामात्यंतिकप्रज्ञात्
स च्यात्यंतिक ।

अतः— इति धीनयसोममहोपाध्यायशिष्यश्रीगुणविनय-
महोपाध्यायवत्छिष्यधीमतिश्रीगुणिविरचित श्रीदशाधुत
स्वधृतिररण्य दशमदश विवरणत समान्तेति मद्र मगल
भगवान् वीरः श्री मगल

प्रशस्ति—

मुनिशक्तिपरमशरहरमितरणे त्रिकमात्रभूमन्तु

धीमन्तरतरगच्छ धीमजिनराजसूरिवर ॥ १ ॥

विजयिनि विजितानेकद्वन्द्वकटुमदवादिवादसंदेह ।

सूरि श्रीमज्जिमसिंहपट्टपूरिद्रिमार्दे ॥२॥ युग्मम्

आसच्छ्रीक्षेमशाखासु सुधातुल्यलोचना ।

अभिषेकपदश्रीदा क्षेमराजायतीदरा ॥३॥

श्रीभारतीप्रतिमसन्मतिस्तद्विचारा

शास्त्रार्थसार्वभरणीरभिलक्ष्यपारा ॥

प्राप्तु प्रसीतपदवीमपि यद्विनेया

श्रीपाठकानिपुणवादिभिरप्य ज्ञेया ॥४॥

शिवसुदरनामान वनकाहाश्च सत्तमा ।

यन्मुखाभोजमासाद्य कमला मुमुक्षेताराम् ॥५॥ युग्मम्

साधय्या वाचनामभ्या अशोभत शुभोदया ।

श्रीव्यातिलकाश्चान वैराम्बरसतागरा ॥६॥

प्रमोदमाणिक्यगणिप्रधाना

शिष्या पुनर्वाचकताभिधाना ।

राजति तेषा कर्णावधाना-

स्तच्छिष्यदक्षा विदितार्थनामा ॥७॥

माधुर्यसारैर्वचनप्रकारैरिगु सुराचार्यमपीहतरै ।

जयति ते धीनयसोगशिष्या सुपाठका सद्गुरुवो

गरिष्ठा ॥८॥

नानाशास्त्रविचित्ररत्ननिधय प्रख्यात कृत्युचया ।

सिद्धातोद्धिषाहर्नेकरसिका श्रीपाठका सत्तमा ॥

तेषा प्रयादेन मयापि हृष्ट्वा

स्वबोधवृद्धार्थविततार्थसारा ।

दशाधुतस्वधृतिरुतिश्रेष्ठा

प्रणम्य शोष्या च सुधर्मदीय ॥९॥

प्रमादादौतमुपशत कश्चिदनवबोधेन यदि वा ।

मर्मतस्याम् ततो सहृदयवना कोमलमहं ।

अथ चेत्तिचिद्वन्ति भवतागजतरिय ।

प्रमाद वृत्ता तत्प्रयुक्तमिति शोष्यमस्ति ॥१०॥

वत्—

गच्छत स्वरूपन कथापि भगवन् प्रमादत

हसति दुर्जनास्तत्र समादधति सज्जना ॥११॥

लग्न प्रशस्ति— सूरि १७१८ वर्षे, जगद्गुरो पंच
म्यां कर्मदाद्याम् गुरुपुण्यागे धीमन्तरतरगच्छ

गुणप्रधानभट्टारकभोमन्त्रीजिनधर्मसूरीद्वाराणी पठितप्रतीट-
शमागागरधर्मावर्तनादिशिष्यराचनायर्थम् उपाध्याय-
भोमतिर्तीतिगणिभिर्लिखिता श्रीदशाधृतस्वधृतीकाया
प्रतिरेषा । शिष्यउपाध्याय धोमुमतिनिपुणगणिभि
शिष्यराचनाकार्ययनकटुमारगणिपठितनयनप्रमादगणि ५
स्थितिलता ५० कीर्तिविलासादिप्रतिष्ठा गणिकरः
श्रीलक्षणगरति प्रदत्ता ॥ आपुण्यरत्न वाण्यमाना चिरं
नदत्तात् । श्रीजिनकुमालगिरिस्तु मुगाय नित्यदा ।
धीरस्तु कयाण मरुतु । १८००० पोथी कलेजिगु दीनी
छ । लिखित प्रोहित श्रीट्टणः ।

प्रस्तुत प्रति २८१ पन्नों की है । प्रत्येक पृष्ठ में
११ पंक्तियाँ और प्रति पंक्ति में लगभग ६० अक्षर
हैं । स्थानक्यासी आचार्य धा पूज्य आत्मारामजी की
स्मृति एवं कथनानुसार बीच का एक पन्ना कम है ।
इसकी प्रतिलिपि कराने का प्रयत्न चालू है । न माह्म
ऐसे कितने महत्त्वपूर्ण ग्रन्थ इधर-उधर के पुटपुट
भट्टारों में अनात अवस्था में पड़े होंगे । जिन ग्रन्थों
की अधिक प्रतिलिपियाँ नहीं हो पाईं और केवल एक
प्रति ही मौजूदा है वहाँ वही अवस्था सुरक्षित है,
उन ग्रन्थों की सुरक्षा उन्हीं की प्रतिलिपि करवाई
जाकर वही भट्टारों में रखी जानी चाहिए और यथा-
समय उनकी प्रकाशित करने का प्रयत्न भी क्षीप्र
होना चाहिए ।

जैन-आगमों की पचासी सदित और अन्य मह-
त्वपूर्ण ग्रन्थों को भी प्रकाशित करने का सबसे अधिक
बड़ा प्रयत्न 'श्रीआगमोदय समिति' और
'देवचन्द लालभाई जैन पुस्तकोद्धार १८ न किया है ।
वीचमें कुछ शिखिलता आ गई थी, पर अब सुयोग्य
संचालकों ने पुन विद्वानों से संपादित करवाके आग-
मादि ग्रन्थों का प्रकाशन चालू किया है, आशा है
इस उक्ति को भी वे क्षीप्र ही प्रकाश में लाकर जैन-
साहित्य की महान् सेवा करेंगे ।

प्रस्तुत 'दशाधृतस्वधृति' के रचयिता मति-
कीर्ति की गुणपरंपरा एक विद्वत् परंपरा रही है ।
उनके गुरु महोपाध्याय गुणनिभय महान् विद्वान् कवि
एवं टीकाकार थे, जिनका परिचय 'शोध-पत्रिका'

भाग ८ अथ २ में प्रकाशित कर चुका है । १२
संस्कृत-प्राकृत काव्यस्तोत्र एवं धर्मग्रन्थों की सरल
टीकाएँ, ३ ग्रन्थों की भाषा टीकाएँ १५ राग चौपाई
आदि राजस्थानी काव्य, ५ गण्टनामक मिश्रित ग्रन्थ
एवं एवं १२,००० श्लोक का शास्त्रपाठ का हुटिका
नामक सप्तदश-ग्रन्थ आदि रचनाएँ आपकी महान् विद्वत्ता
का परिचय देती हैं । गुणनिभयजी के गुरु मतिर्कीर्ति
के दादा गुरु-महोपाध्याय जयसोम भी बहुत बड़े
आगमज्ञ और कवि थे । उनके रचित प्राकृत-सरल
एवं राजस्थानी गद्य-पद्यमय ११ ग्रन्थों की सूची भी
अपने उग लेग में दे चुका है । अपने दादागुरु और
गुरु की भाँति मतिर्कीर्ति भी बहुत अच्छे विद्वान् आग-
मज्ञ और कवि थे । स्वतः १६७४ से १६९७ तक में
रचित आपकी ११ रचनाएँ प्राप्त हैं । इसमें पूर्व भी
अपने गुरुजी को बड़े आगमग्रन्थों के निर्माण एवं
संशोधन आदि में सहायता देते रहते हैं । जैसल
मेर के थाहटगाह के भट्टार में निश्चय विशद-चूर्णि
'पत्र ५१) और 'स्वानांशकृति' की प्रति का उपाध्याय
गुणनिभयजीने संशोधन किया था, उसमें मतिर्कीर्ति के
सहायक होने का उल्लेख किया गया है ।

'संवत् १६७१ जैतेश्वरद्वयों श्रीजयसोममहो-
पाध्यायाना शिष्यधीगुणविमयोपाध्याय शोधितम् स्वशिष्य
५ मतिर्कीर्तितुल्यसहायरेनिश्चयचूर्णि द्वितीयतः ॥

संवत् १७७३ सारंगमेर में गुणनिभयजीने 'प्रज्ञो-
त्तरमालिका' अथवा नाम 'परमेश्वरचन्द्रमतदलनचतुष्टय'
ग्रन्थ बनाया, उसमें भी मतिर्कीर्ति की सहायता का
उल्लेख इस प्रकार किया मिलता है —

इति क्षेमशास्त्राया क्षेमराजमहोपाध्यायशिष्यराचना-
चायप्रमोदमाणिक्यगणिशिष्यजयसोममहोपाध्यायशिष्यधी-
गुणविमयोपाध्याय ५ मतिर्कीर्तितुल्यचूर्णिचिपटनासहा-
यके सप्रामनगरे विजयमती गुणमुनि-रस-सहितके
श्रीसहायप्रह्लाद कृष्णचतुर्मासरेनैवशास्त्रद्वयमात्रिकात
समुचितवचनद्वयमुगान्मुचित मथिता प्रज्ञोत्तरमालिका
सुबुद्धिगुणेन प्रीयताम् स्ववठवलेऽलक्षणाया ध्यास्तु
कल्याणमस्तु । "

मतिर्कीर्तिजी रचित अन्य ग्रन्थों का प्रचार भी
'दशाधृत स्वधृति' की भाँति विशद नहीं हो पाया ।

इसलिए उनके अन्य कई प्रश्नों की भी एक-दो प्रतिया ही प्राप्त हैं। एक रास तो अभी अधूरा ही मिला है, प्राप्त रचनाओं की नामावली इस प्रकार है—

१ अष्टभुजार चौपाई पद्य २७२, सवत् १६७४ आगरे में रचित।

२ प्रदोत्तरशास्त्र—इसका अपरनाम 'निर्बुद्धि ह्योपम' भी मिलता है। सवत् १६७६ में इसकी रचना विद्वद् लावण्यकीर्ति के आग्रहसे की गई। इस ग्रंथ का परिमाण १२३१ श्लोकों का है। इससे उनके आगमिक ज्ञान का अच्छा परिचय मिलता है। बीरानेर के भडारों में इसकी दो प्रतिया प्राप्त हैं।

३ साधु लज्जमसी के २१ प्रश्नों का उत्तर—यह राजस्थानी गद्य में प्रश्नों के उत्तर रूप में लिखा गया है इसका परिमाण १५५३ श्लोकों का है। इसमें भी आगमादि ग्रंथों के प्रचुर प्रमाण देकर प्रश्नों का उत्तर दिया गया है। २६ पत्र की एक मात्र प्रति बीकानेर के 'सहिमा भक्ति ज्ञानभंडार' में उनकी स्वलिपि है। आदिअत इस प्रकार है—

'पार्थ प्रणम्य शिरसा श्रीमज्जिनराजसुरिराजानामादेशान् मतिकीर्ति लिखति प्रश्नोत्तराणि रयात्।

गद्य—तथा तुम्ह पूछवज्ज के समोशरण माहि जानु प्रमाण फूल से देवता उष्टि करै, तिया ऊपरि साधु साध्वी बइसइ किना न बइसइ। परपदा बारह है समोशरण माहि बइसती कहीं छई तिणई साधु साध्वी फूला ऊपरि बइसइ किना न बइसइ।

तर्जोमें—गुरु परंपरायइ शाख रइ अनुसारइ निजि जाणियइ छइ साधु साध्वी फूला ऊपर बइसइ। जिनि कारणि साधु साध्वी आ बाधा टालिबा भणि सन्निध वनस्पति पृथ्वी, अपकाबादिक एकेन्द्रीय जीव नई फेरसइ, नइ उपरि बइसइ नइ अनइ जइ गिया जीवा नइ आ बाधा न ऊजइ, ठक तिया नइ फरसइ। तिया अपरि बइसइ। जिम वसिमान बालइ अचित्त धरतीइ अन्तरेत सन्निध धरती पाणि ऊपरि सहुकी साधु—साध्वी बइसइ सुनइ छइ तिम समोशरण माहि निजि अंगवत रइ अतशय करि तिया फूलारां जीवा नइ आबाधा विबाधा फाइ नइ उपजइ, विशेषइ विकसित हुबइ, ते भणि पइसइ। जिपइ कारणि प्रवचनसारीद्वार वृत्ति माहि बइसइ। अन्त—

इति साधु लज्जमसीकृत प्रदनामैर्काशयुत्तराणि भंडारकथोजिनराजसुरिराजदेशमासाय श्रीजयसोममहोपाध्यायैस्त्रिपुण्यविनय तच्छिष्य शिष्याणु मतिकीर्ति गणिमी (भि) स्वपरोपकारहेतवे श्रीनिगमात् समुद्भूत लिखितानि। सपदै भवतु वाचक—धोतृणा ॥ धी ॥

(४) गुणकित्त्व पोषिका—इसकी एक मात्र प्रति जयपुर के 'सरतरगच्छीय-भंडार' में है। गद्य ससृष्ट में है। विषय व्याकरण का है।

(५) धमबुद्धि चौपद—सवत् १६९७ में राणनगर में इसकी रचना हुई।

(६) लेखितांग रस—इसकी एक मात्र अपूर्ण प्रति हमारे संग्रह में है। अन्त के पन्ने न मिलने से रचना कैल के स्थान का पता नहीं चल सका।

(७) छम्पक मतोत्थापक गीत—गा० ६१ हमारे संग्रह में है।

(८) सम्यक्त्व कुलक बालाकवीध—इसकी एक प्रति बीकानेर के 'सहरचंद-भंडार' में और दूसरी मुनि कीर्तिनागरजी के पास देखने में आई है।

(९) पंचकरयाणक स्तव गो १३ प्राकृत का अर्थ—इसकी प्रति थाइरसहि—भंडार, जैसलमेर में प्राप्त है।

हमारे संग्रह में 'उत्तराध्ययन इति' के १२ पत्रों की अपूर्ण प्रति है। यह वृत्ति मतिकीर्ति या उनके शिष्य रचित है, पर पूरी प्रति अभी तक कहीं हात नहीं हुई। मतिकीर्ति के शिष्य कुमतिशिशुर ये, उनकी परंपरा १९वीं शताब्दी तक चलता रही है।

'दशाधृत स्वध' सूत्र पर ब्रह्मर्षि की टीका बहुत ही वक्षित है, उसका परिमाण ५१५० है जब कि मति कीर्ति की टीका की प्रति १८००० श्लोकों में परिमित की है। अत इसका प्रकाशन बहुत ही आवश्यक है। प्राप्त प्रति में आचार्य आत्मारामजी के कथानुसार बीचका एक पत्र कम है, उसकी पूर्ति के लिए एव बैसे भी संशोधन के लिए कोई अन्य प्रति कहीं मिल जाय तो बहुत ही अच्छा हो। कई भंडारों में 'दशाधृत स्वध' की टीकाओं की प्रतिया वृत्तिकार के नामनिर्देश के बिनाही मिलती हैं। उन प्रतियों की भी जर्ज की जानी चाहिए।

मतिकीर्ति रचित चैत्यवन्दन-मुख्यन्दन-प्रत्यारूपान भाष्य बालावबोध

अंतः- द्विद्व प्रधानफल बह्वि छद् । पञ्चवर्णमिणं
बह्वर्णं पञ्चराण एह सेवितं बहतां सेवी आचरी नह
भावेण बहतां मनरद परिमाणद जिणरुदिद्व बहतां
तीर्णवरे उपदिश्युद । पत्ता बहतां पवुता । अणंत सत्ता
बहतां अनता जीव । सासवमुपत बहतां सासता सुगं
प्रणइ अणावाह बहतां जीवा सुगं रइ विपइ पीडा
जंइ नही एहवां प्रणइ ॥५७॥

प्रसस्ति —

श्रीजैसलमेरी मेरीरिब वनुविलाससारपुरे ।
श्रीपार्श्वनाथवरणाबुद्धभजनकारि नरनिचरे ॥१॥
राज्य दासति वासवप्रतिनिधितेजो जयश्रीभरः
दोमावारि सुपरभिः सुरसिताभाक् पुढरीकेण च ।
विभव्यदुभुतभूतिभूतिभवनः बलवान् भूमीपती ॥
येनेदं समयं शुभे समुदये दामोदरं महत् ॥२॥
निकान्तो मुनिमुनिरसदाक्षि

शरदि विचारसारआध्यानाम् ।

पूजाचार्यकृताना मद्रक्त्यादि घटितानाम् ॥३॥
अवबोधो बालानामपि भवति यतस्तदर्थमीक्षतः ।
विदधे पुण्यश्रीनरसाहसिचरणलक्षणनेन ॥४॥
प्रतयः सिद्धान्तानां स्वप्नवदानेन येन मुनयेन ।
बहुव्यो लेख्यत तथा द्वारि विहारः समुद्रं ॥५॥
श्रीचिन्तामणिपार्श्वनाथप्रभोः प्रतिष्ठापि तस्य निजविरति ।
साधर्मिकदरौ छद्मव पतनवरेडकारि ॥६॥
श्रीजिनराजगुरुन् यरतरगच्छे विवेककलितेन ।
कलिकाले हि चित निररास ननस्य भममति ॥७॥

अज्ञानानर्पानां विष्णुगुरो विमृश्य निजमत्वा ।
रचनापानां भक्तिः ध्रुवस्य कृता यतः शिवदा ॥८॥
समभिः कुलकम् ॥
श्रीजिनराजगुरुणां राज्ये प्राज्ये महद्भिरभिरुपः ।
धनान्वासां श्रीजिनसागर नाम्ना गुणवैभ्यां ॥९॥
श्रीक्षेमसाप्तागुविद्यालक्षक्य श्रीक्षेमराजा विल पाका यमुः
बागीशसुरयातवतु प्रमोदामागिक्य
चदा-स्मनसंति अत्कला ॥१०॥

तेषां पट्टं पाठकधीप्रधान प्रज्ञापार्श्व जहिरि विश्वसुख्याः
नोयताम्यं वक्षमानं समानंशास्त्रार्पानं
विद्विरारेविचारे ॥११॥

धीजयसोमागुरुशो रवमापुष्येण पुष्यतामासाः
बकुणां सकलानां वक्ता यदुल्लेखी लक्ष्ये ॥१२॥
पाठका गुणविनयानां तच्छिष्याणां दिनयविद्वरेण ।
मतिकीर्तिना नगणितो येनायातस्तदीय कृतौ ॥१३॥
एतद्वाचन मनुदिन पभारयतो विशिष्य लोकानां ।
पर्वसु तयं विधान विधातुं कुर्वन्तु शिष्ट जनाः ॥१४॥

॥ प्र० २००० शुभ भगु ॥

पाठकाप्यतृणामनुदिनं मुदिन सपादित दिताथभरं ॥

१ श्रीजिनराजवरिजिजयरज्ये श्रीक्षेमशास्त्राया धी-
जयसोममहोपाध्यायशिष्यधीगुणविनयमहोपाध्यायशिष्य-
पक्षितमसिक्तोत्तमिन्त कृत्यसुररक्तो दिनिर्मितोय चैत्य-
वदन (गुह्यदन भाष्य) बालावबोध साहजगशालीगोत्रीय-
धिरपालकृताग्रहेण श्रीभूषात् ॥

[पृष्ठ २७ से ३२ शक्तिबालागुरुमंडाररथप्रतिस्ते]

महोपाध्याय समयसुन्दर रचित कथा-कोप

लेखक : श्री मैचगलालजी नाइट

कथा-कहानी मानव को अत्यंत प्रिय है। वषे से लेकर बूढ़ तक सभी कथाओं के सुनने व कहने में रस लेते हैं, यद्यपि उनकी वय, रुचि व बुद्धि के अनु-सार ही कथा-कहानियाँ जैसे फोड़े किसी कहानी में रस लेता है, तो दूसरी को उसमें भिन्न प्रकार की कहानियाँ रोचक लगती हैं। मनोरंजन के साथ-साथ उनके द्वारा जीवन-निर्माण भी होता है। विधि-निषेध के उपदेशों द्वारा मनुष्य उत्तम अर्थात् प्रभावित नहीं होता, पितना कि उन पापों के समर्थन में या उनके दृष्टान्त रूप में कही गई कथाओं द्वारा, इसीलिए मानव के नैतिक विकास और धार्मिक प्रेरणा के लिए धर्मप्रचारकों ने भी कथा कहानियों का बहुत विपुल परिमाण में अपनाया। इनमें बहुत सी पौराणिक और लोक कथाएँ होने के साथ कुछ ऐतिहासिक और कल्पित कथाएँ भी हैं। बहुत सी छोटी-छोटी कथाएँ किसी समूह ग्रंथ में एकत्र कर दी गई हैं, कुछ छोटी-छोटी कथाओं को लेकर स्वतंत्र रचनाएँ गद्य एवं पद्य में ब्राह्मण, संहिता, अपभ्रंश, हिन्दी, राजस्थानी, गुजराती, कन्नड़, तमिल आदि भाषाओं में अनेकों ग्रंथ रचे गये। बहुत से ग्रंथों की टीकाओं में सेवकों दृष्टत व कथाएँ लिखी गई हैं। इस प्रकार एक बहुत विशाल साहित्य कथाओं से संप्रति है, अतः उनका एक कोप तैयार किया जाना बहुत ही आवश्यक है। पौराणिक कथाकोप और चरित्रकोप आदि ग्रंथों की भाँति 'सैन-कथाकोप' शीघ्र ही तैयार कर प्रकाशित किया जाना चाहिए, इससे कौनसी कथा कितना प्राचीन काल से किस रूप में चली आ रही है। समय-समय पर उसमें परिवर्तन-परिवर्धन किन-किन के द्वारा किस प्रकार होता रहा और एक-एक कथा के स्वयं। कितने ग्रंथ रचे गये, इन सब बातों की जानकारी के आने से जैन-साहित्य का महत्व मज्जी-भाँति प्रकाश

में आयेगा। अनेकों लोक-कथाओं का मूल रूप और उनकी प्राचीनता का पता चलेगा, ईगते भारत के ही नहीं, विश्व के रोम्मा-साहित्य के अनुसंधान में बहुत ही महत्वपूर्ण कार्य होगा।

जैन-आगमों में से कुछ ग्रंथ तो कथा व जीवन चरित्र प्रधान हैं ही, पर अन्य आगमों में भी प्रसंग-प्रसंग पर कई दृष्टत व कथाएँ मिलती हैं, उनकी निर्युक्ति, भाष्य, चूर्णि और टीकाओं में तो बहुत बड़ी कथा सामग्री है। फिर स्वतंत्र कथा काव्य और गद्य में बड़े-बड़े ग्रंथ भी रचे गये। दसवीं शताब्दी से तो इन कथा ग्रंथों का निर्माण निरंतर और बहुत अधिक रूप में होता रहा है। प्राचीन कथा-ग्रंथों में 'तलावती', 'पठमचरियम्', 'समुदेवहिंदी', 'समदा भिन्नहा', 'कुवलयमाता', 'वरागचरित्र', 'निषिद्धाशलाका' या 'चटपल महापुरुष चरियम्' आदि उल्लेखनीय हैं। १०वीं शताब्दी से 'कथाकोप' नामक समूह-ग्रंथ मिलने प्रारंभ होते हैं। दि. हरिवंश का कथाकोप और श्री जिनेश्वर सार, देवभद्रसुरि के कथाकोप प्रकाशित हो चुके हैं। 'कथारत्नकोप', 'कथामहोदधि', 'कथारत्नाकर', 'कथारत्नसागर', 'कथानली', 'कथासमूह', आदि अनेक कथाओं के समूह ग्रंथ प्राप्त होते हैं, जिनमें से कुछ प्रकाशित भी हुए हैं। पर, अप्रकाशित ग्रंथों की संख्या बहुत अधिक है, जिनमें से कई ग्रंथ बहुत ही महत्वपूर्ण हैं।

वर्ष १०-१२ वर्ष पूर्व पूज्य बुद्धिसुनिनी का चतुर्मास सूरत में हुआ था, तो 'देवचन्द्र लालभाई जैन पुस्तकोद्धार फंड' के समूह में महोपाध्याय समय सुन्दर रचित 'कथाकोप' की ५५० पृष्ठों की कॉपी उनके देगने में आई। उन्होंने मुझे उसके मंगलाचरण श्लोक आदि के उद्धरण मेजते हुए अतिम प्रशंसा उत्तम में न होने से प्रसन्न अपूर्ण समझ उसकी

अन्य प्रति सोजने के लिए प्रेरित किया था। संबोधन उसके कुछ वर्षों बाद ही पूज्य स्व० जिनप्रदिस्वरिजी के संग्रह में उसकी एक प्रति उपलब्ध हुई, जिसे मुझे भी गुलाबमुनिजीने भिजवाने की कृपा की। अंतिम प्रतस्ति इस प्रति में भी नहीं है, पर अन्त के पत्रों में कथाओं की सूची दी हुई है, अतः यह प्रति पूर्ण ही है। 'दे० ला० पु० फ०' की प्रतिलिपि कहाँ तक की है? यह तो उसका अंतिम अंश बुद्धिमुनिजीने नहीं भेजा इस लिए प्राप्त न हो सका। इसके बाद मैंने दूसरों की प्रतिलिपि के लिए पत्र लिखा व सोज करवाई, पर उसका पता नहीं चला। संभव है यह प्रेम-कौपी यही धर-उधर रत्न की गई हो, पर यह ग्रंथ अदृश्य ही प्रकाशन योग्य है, इसलिए उसका संक्षिप्त परिचय यहाँ प्रकाशित किया जा रहा है। अथवा कि उसकी दूसरी प्रति भी प्राप्त हो गई है, तो प्रेम-कौपी की अशुद्धियाँ व अपूर्णता को दूर करने में कोई कठिनाई नहीं है; अतः 'दे० ला० पु० फ०' के संचालकों का ध्यान इसे क्षीण ही प्रकाशित करने की ओर आकर्षित किया जाता है। सोज करने पर इसकी और भी प्रतियाँ मिलनी संभव है, यदि किसी प्रतिमें अंतिम प्रशस्ति मिल जाए, तो और भी अच्छा हो। महो० समयसुन्दरजी १७वीं शताब्दी के महान् कवि एन विद्वान् थे, उनकी ५६३ लघु रचनाएँ हमने हाल ही में 'समयसुन्दर-कृति-कुसुमाञ्जलि' के नामसे प्रकाशित की हैं। इस ग्रन्थमें १०० प्रश्नों में कविवर के जीवन और साहित्य का परिचय दिया गया है। उनके प्रत्येक प्रश्न में प्रशस्ति मिलती है, तो 'कथा-कोष' जैसे ग्रंथ की प्रशस्ति भी अवश्य मिलनी चाहिए, जिससे यह ग्रंथ किस संभव में व कहाँ रचा-गया? इत्यादि बातों की जानकारी प्राप्त हो सके।

प्रस्ताव 'कथाकोष' में १७५ कथाएँ हैं। उनकी सूची आगे दी जाएगी। इस ग्रंथ का परिमाण करीब ५८०० श्लोकों का है। कथाएँ संस्कृत और प्राकृत, गद्य और पद्य में हैं। कुछ बहुत छोटी और कुछ मध्यम-परिमाण की हैं। विषय की विविधता है। अनेकों प्राचीन ग्रंथों एवं भौतिकशास्त्र से भी प्राप्त कथाओं का यह बहुत अच्छा संग्रह किया गया है। कुछ

कथाएँ ऐतिहासिक व्यक्तियों से संबंधित हैं, कुछ वैज्ञानिक और कुछ लोक-कथाएँ हैं। मंगलाचरण पद्य इस प्रकार हैं—

आदि—

“श्रीगौतमगुरु नमः, कृत्वा प्राश्ननिरीक्षणम्।

कथासौत्र करोत्येवं, गणि समयसुन्दरः ॥१॥

मनुष्य लाभे दस दृष्टान्तान्—

शुल्लन पासन धत्ते, जगु रयणे अ सुमिण चक्षेत्र।

वम्प-युगे-परमाणू, दस दिव्वात मणु अल मे ॥१॥”

यहाँ एक आश्चर्यक स्पष्टीकरण करना भी जरूरी है कि कविवर समयसुन्दर बहुत ही अध्ययनशील थे। विविध प्रश्नों के स्वाध्याय करते समय वे आश्चर्यक नोट्स एवं नकल भी करते रहते थे। इसी तरह विविध प्रश्नों में पाये जानेवाले कथानकों का विशाल संग्रह उन्होंने किया था। हमें प्रस्तुत 'कथाकोष' से भिन्न समयसुन्दरजी की संग्रहीत, संशोधित एवं लिखित दो और भी प्रतियाँ मिली हैं जिनमें से एक महान् कलाप्रेमी व संपादक स्व० पूर्णचन्द्रजी नाहर, कलकत्ता के संग्रह में है। ५२ पत्रों की कथाकोष की इस प्रति में कविवर ने सातिसुरि रचित 'पृथ्वीचरित्र', 'भुमारपाल चरित्र', 'महानिधीय', जिन-कीर्तिसुरि रचित 'चंपककथा' सोमधर्म रचित 'उप-देशसप्तति', रौभाग्यनदीसुरि रचित 'मौन एकावली कथा', 'वर्णनसति उपदेश' आदि प्रश्नों की कुछ कथाओं के संग्रह के साथ-साथ 'वीरवर्णन' सोमदेव कथा, समयसुन्दरजी रचित भी इसमें प्राप्त होती हैं।

‘इति श्रीवीरवर्णनं सोमदेवकथानकम्—

चके मनोविनोदाय गणि समयसुन्दरः ॥१॥

इति श्री महावीरदेव देवदुष्य वक्षारणे सोमविप्र-
कथानकम् सम्पूर्णम् ॥

इस प्रति के बीच की एक कथा समयसुन्दरजी के एक मित्र मेघकीर्तिसि की लिखी हुई है।

दूसरी प्रति 'कथापत्राणि' या 'कथाकोष' नामक कविवर के स्वयंलिखित नुदित रूपमें प्राप्त हुई है। वास्तव में समयसमय पर जो विविध प्रश्नों से कविवर, कथाओं का संग्रह करते रहे हैं, उन ऊटकर पत्रों का सङ्कलन इस प्रति में किया हुआ है, इसीलिए पत्रों के

सख्या के अंक दोनों ओर बाट-बाट कर घटते गये हैं। अंतिम पत्र में एक ओर पत्रांक १३७ दिया है और दूसरी ओर १५५। पुनः रूप में ये पत्र ३० वर्षों तक लिखे जाते रहे हैं। पत्रांक १०६ में 'स्वदक्कथा' आदि है, उस पत्र में 'इति श्री उदयप्रभदेवाचार्य समाधिं ताया उपदेशमालया कर्णिकाया विशेषवृत्तौ तृतीय परिवेश सम्पूर्ण ॥ सवत् १२९९ वर्ष कृता। १२२७४ सख्य लोकमानमस्या ।' लिखा है एव इस ग्रन्थ की प्रशस्ति श्लोक भी दिये हैं। यह पत्र सवत् १६६६, माघवदी ११ को सुभटपुर (जोधपुर) में कविन स्वयं लिखा है। 'निरिति श्री सुभटपुरे स० १६६६ वर्ष माघ वदी ११'। इस 'कथापत्राणि' की सङ्गृहीत प्रति में विविध ग्रन्थों से ली हुई ११४ कथाएँ हैं, जिनका परिमाण अंतिम पत्र में 'प्र० ६००० दिया है। अंतिम पृष्ठ पर प्रशस्ति इस प्रकार है—॥ "सन्त १६९५ वर्षे चैत्र सुदी पचमी दिने श्रीजालेर नगरे लिखित श्रीसमयसुन्दरोपाध्याये। य कथा कोप प्रति में जीवति मदधीना पदचात् प हर्षदुःखल मुनै प्रदातास्ति ॥ वाच्यमाना चिर विजयताम् ॥" इस प्रशस्ति से इसका नाम भी 'कथाकोप' ही कविने रच्य दिया है, पर वह १७५५ कथाओं के संग्रह वाले 'कथाकोप' से भिन्न है। अतः उन्होंने ऐसे कई संग्रह तैयार किए प्रतात होते हैं। हमारे भट्टारों में 'कथाकोप' सङ्ग अनकों ग्रन्थों की प्रतिष्ठा मिलती है, पर बहुतसे ग्रन्थों में रचनाकार की प्रशस्ति नहीं मिलने से वे किसके रचित हैं? निश्चित नहीं किया जा सकता। समयसुन्दरजी के प्राप्त कथाकोप की प्रति के प्रथम श्लोक में ही उनका नाम मिल जाता है, अतः निश्चित हो गया। पर बहुतसे भट्टारों की सूची बनाते समय ग्रन्थकार का नाम व प्रशस्ति ग्रन्थ के अन्त में ही प्राय मिलती है। इसलिये प्रारम्भ को ध्यान से नहीं देया जाता। वास्तव में सूची बनाते समय आदि, अन्त और मध्य को भी सरसरी तौर से देख लेना चाहिए। कई बार जिनग्रन्थों की अपूर्ण प्रतिष्ठा प्राप्त होती है, उन ग्रन्थों और ग्रन्थकारों का पता मध्यवर्ती पत्रों में जहाँ उस ग्रन्थ का कोई अङ्ग समाप्त होता है वहाँ पर लिखा मिल जाता है। 'कथाकोप' के नाम से जब बहुतसे भट्टारों व प्रतिष्ठा

है, तो उनका अच्छी तरह से निरीक्षण किया जाना चाहिए। जैसा कि ऊपर बतलाया गया है कि समयसुन्दरजी ने कथाओं के संग्रह के कई सम्पन्न किए थे, जिनमें से उनके स्वयं लिखित एक प्रति के आदि और मध्य के बहुत से पत्र प्राप्त नहीं हुए। उस प्रति के वे पत्र या उसकी अन्य प्रतिलिपि वही प्राप्त हो तो, खोजनी चाहिए। समयसुन्दरजी के और भी कई ग्रन्थ अपूर्ण मिले हैं। इनमेंसे 'मेषदुःखति', 'कुमारसमवृत्ति', 'माघकाव्यरुति' आदि ग्रन्थों की पूर्ण प्रतिष्ठा भी अन्वेषणीय है।

कथाकोश गत कथाओं की सूची

१ नृभवदौर्गन्धे दृष्टात दशकम् । २ नृभव दुर्लभताया चिन्तामणि दृष्टात । ३ देवद्रव्योपरि सकोश कथा । ४ देवद्रव्याऽन्यार्पणे लक्ष्मीपूजक । ५ देवद्रव्यमक्षरक्षणयो सागरश्रेष्ठी । ६ शान साधारण द्रव्यी कर्मसार पुण्यसार कथा । ७ देव द्रव्योपरि नभाक कथा । ८ धर्मप्रभाव पापबुद्धि धर्मबुद्धि मन्त्री । ९ दान धनदेव धनदत्ता प्रियमेलक । १० अनुकम्पाया चम्पकश्रेष्ठिकथा । ११ महावते जुल्लेधरो चन्द्रोदयधने सृष्टिसुन्दरी । १२ मान्यता चमत्कर्तृकथा । १३ कर्मवैचित्र्ये बलिदानकथा । १४ भावनाया महोत्तेज । १५ दानप्रभायै पुण्यसार कथा । १६ पात्रदानोपरि नरवाहनकथा । १७ अतिलोमे भृगुदत्त । १८ गुरुलोपे रथनूपरमा कथा । १९ उत्तालताया मूर्खदृष्टान्त । २० कल्हे श्रेष्ठि वधूकथा । २१ अवतिष्ठकुमारकथा । २२ धननि स्वैवे श्रीगुप्तकथा । २३ बुद्धौ जयसिंहकथा । २४ जिह्वाऽग्रने नाचालकथा । २५ जिह्वाया राज्यदाने कथा । २६ पण्डित दपती कथा । २७ अर्धोऽध स्वाहा कथा । २८ अवधामण पापक विप्रकथा । २९ गोशालक स्वरूपम् । ३० हीनाऽशरोच्चारं खेचर कथा । ३१ द्रव्यावश्यक दृष्टात (अनुयोगद्वारा टीका) ३२ स्वमत परीक्षाया रोहणत (आचाराग टीका) ३३ पचानागिन्द्रियाणा सवाद । ३४ दानादि चतुष्क सवाद । ३५ लोकापवादे कथा । ३६ विद्रुह गोष्ठी । ३७ शीलोपरि काष्ठश्रेष्ठी । ३८ परस्पर मर्म भाषणे । ३९ सप्तनी मातस्यै रीता । ४० धान्य

कुशल प्रदने श्रीराम । ४१ स्थानदि निद्राया दृष्टान्त
 (निशीथ भाष्य) । ४२ नीरोने अहंदास कथा ।
 ४३ द्वये नदनाविकथा । ४४ सामायिके वृद्धादान
 धनमष्टिका । ४५ उपदेशमालोत्पत्ति (धर्मदास
 व तत्पुन सम्बन्ध) । ४६ क्षीले कुलध्वज कथा । ४७
 सन्तिाग गगदत्त कथा । ४८ क्षीले सुमद्राकथा ।
 ४९ साईसमधर दृष्टात । ५० धान्यकुशल प्रदने
 श्रीराम । ५१ सर्वेया स्वहस्तमाचरणी । ५२ जीव
 रक्षाया कथा । ५३ मिस्सगताया पृथ्वीचन्द्रकथा ।
 ५४ मनोरथ वैकरे गोपकथा । ५५ सम्बन्धये
 अन्धदृष्टात । ५६ धैणिक पृच्छा स्वरूप । ५७ पात्र
 दान रत्नश्रेष्ठ । ५८ गृह भजक दृष्टात । ५९ पति
 भक्त स्त्री । ६० वलदान द्वज भुजंग । ६१ वासी
 मोचने धन समृद्ध । ६२ जावदश्रेष्ठिकथा । ६३
 उज्जयत शताम्भराणा । ६४ ब्रम्हापथ भ्रातृद्वय ।
 ६५ प्रमादे कथा । ६६ ऋणे गुणतनुकथा । ६७
 इक्षुरसदृष्टात । ६८ न्यायोपरि यतोवर्म । ६९
 महम्मद साही प्रदने । ७० पक्षासायेपुरणिय । ७१
 रोहिणीपूषभन । ७२ रोहिणीचरितम् । ७३ वस्तु
 पालतेजपालयो धर्मवर्तन्यानि । ७४ निर्लोभस्ते
 कुमारपाल । ७५ बानोपरि कुमारपात्र । ७६ पात्र
 दान कथा । ७७ प्रमादेषु मंगलचार्य । ७८ ऋषि
 दमसार । ७९ शुष्ट वाक्ये निषाधराचार्य । ८०
 जर्मिथि विधि । ८१ स्पर्शन सुकुमारिका दृष्टी ।
 ८२ कुलबालककथा । ८३ अहङ्गकथा । ८४
 प्रमादाप्रमाद दृष्टात । ८५ युवराजपि दृष्टात । ८६
 तीर्थप्रभावन दृष्टात । ८७ घटा भृगाल । ८८
 प्रयत्न धर्म स्वरूप । ८९ आदिनाथोपासनादृष्टात ।
 ९० दशार्थमद्रकथा । ९१ भाव शुद्धयाज्ञ प्रालम् ।
 ९२ साधो कर्मस्यकारणम् । ९३ परिणाम शुद्ध
 दृष्टात ९४ पामिच पूरणे दृष्टात । ९५ परिवर्तिनि
 भगिनीद्वय दृष्टात । ९६ मालापहृत वृष्ण दृष्टात ।
 ९७ साधुमि प्रदेयो न कार्य । ९८ गौष्टिक भका-
 धिकार । ९९ सगमाचार्याधिकार । १०० निमित्त
 भाषणे भिक्षा न ग्राह्या । १०१ मानेन आहार ग्रह
 णाधिकार । १०२ इद्रिय पञ्च कथा । १०३ एकाम
 चित्त कथा । १०४ श्रीरामेणाज्ञस्व कुशल पृष्ट ।
 १५ कालिकाचार्यकथा । १०६ जगद्गु थावक

सम्बन्ध । १०७ अनुवम्पाया भोजदान । १०८ मि-
 मादित्यदान । १०९, मृगापुत्रकथा । ११० पुरदरचरित्रम्
 १११ स्त्रीय मते नामदत्त । ११२ अथवारि भद्रा ।
 ११३ क्षपक दृष्टात । ११४ कुलला दवी । ११५
 परपरिवारदे सुरि कथा । ११६ धर्ममाहात्म्ये धनश्रेष्ठ ।
 ११७ गौपये जिनचन्द्र श्रेष्ठ । ११८ साधुपरि
 दृष्टात । ११९ व्यवहारशुद्धी सोमदृष्ट । १२०
 साधमिक वास्तव्ये विशारदादत्त । १२१ क्षीले धनश्री
 दृष्टात । १२२ कटुचमपरिहारै कथा । १२३ पर
 होषोपत्ती कथा । १२४ धर्मणि कथा । १२५ वैराग्ये
 कर्मणिकथा । १२६ लक्ष्मीभाष्यरावादकथा । १२७
 विज्ञानकथा । १२८ सामायिके वित्तनितादौ । १२९
 अलीक वचन उपरि कथा । १३० हणामनकथा ।
 १३१ वाक्पात्रवे दूत दृष्टात । १३२ मित्रकरकथा ।
 १३३ गुरुश्रेये रथपुपरमल । १३४ गुरुनिन्दवे
 परिगाजक । १३५ भय वजासा सासा । १३६
 तामिल रूपि स्वरूप । १३७ स्वन्दकुमारदृष्टात ।
 १३८ सत्यकी विद्याधर दृष्टात । १३९ अगार
 मर्दकाचार्य । १४० सुकुमारिका दृष्टात । १४१
 सामरचन्द्र दृष्टात । १४२ ब्रमक दृष्टात । १४३
 उपदेशमाला गाथा । १४४ भावपूजाया भिन्न दृष्टात ।
 १४५ निन्दयेन विद्याया धैणिक कथा । १४६ विद्या
 गुह्योपे कथा । १४७ जनवचनाविषये कथा । १४८
 मासाहस दृष्टात । १४९ धर्मवीजोत्पत्तिदृष्टात ।
 १५० भक्षणे मारवचन नातो । १५१ लक्ष्मणेनाज्ञौ
 सेतुवद्ध । १५२ मूर्खस्वरूपम् । १५३ धारनगर्वा
 उत्पत्ति । १५४ सी सी इति रजक वाक्यम् । १५५
 चापणि सुपणि वार्ता । १५६ कादम्बरीकथोत्पत्ति ।
 १५७ चम्पुकथोत्पत्ति । १५८ मन्वर्गन जगोदरो
 नष्ट । १५९ ग्याल समानानम् । १६० पत्तने मीनौ
 उपयुति । १६१ चणक विनोय वणिक । १६२ हद
 महालये ध्वजा । १६३ मन्त्री साह कृत प्रतिष्ठा ।
 १६४ कुमारपालस्व घृतपूरमोजने प्रामथित ग्रहणम् ।
 १६५ वस्तुपाल तेजपालयो स्थाप । १६६ वस्तुपाल
 मन्त्री प्रवन्व । १६७ मन्त्राशी प्रवन्व ।

नोट —उपर १० दृष्टातों का नम्बर एक ही
 दिया है । ग्रन्थ में उनके १० नम्बर हैं अतः ९
 खूबा बढ़ेगी तो कथा १०६ हो जायगी ।

मूर्तियाँ विनिर्मित हैं जो सम्भवतः तीर्थंकरों के शासनदेवता हैं। जिनों को उनके प्रतिकों द्वारा पहचाना जा सकता है जो शास्त्रों के अनुकूल हो हैं। + रेविन, यक्षिणियों के चित्रण का आधार अज्ञात है जिनमें से कुछ आठ, दस, बारह, बीस तक भुजाएँ धारण करती दिखाई गई हैं। तेरेसवें तीर्थंकर पार्वनाथ का लक्षण सर्प माना गया है। अत्यन्त प्रारंभिक जन्मों से ही, जब वे वज्रघोष नामक हाथी थे, उन्हें अपने पुराने दुष्ट भाई की ईष्यालु प्रकृति का शिकार बनना पड़ा था जिसने सर्प के रूप में उनका सहार कर डाला था। इस भाई ने भावी तीर्थंकर का पिंड बन्नी नहीं छोड़ा। भिन्न-भिन्न जन्मों में, भिन्न-भिन्न रूपों से यह उनके प्रणान्त का कारण बनता रहा। अंतिम जन्म में एक दिन जब पार्वनाथ ध्यान में निमग्न थे यह दुष्ट यष्टुने, स्रवर नामक देवता के रूप में, एक भयंकर तूफान की सृष्टि कर डाली जिससे दिङ्गली के साथ-साथ मूलला धार टूटि होने लगी। उस समय धरित्री की धारण करने वाला सर्प धरणीन्द्र और उसकी पत्नी पद्मावती, दोनों ने वहाँ पहुँच कर अपने विशाल पंखों को फैला कर पार्वी की रक्षा की।

पार्वनाथ के अंतिम जीवन और गौतम बुद्ध के जीवन में अत्यधिक साम्य है। बौध्दिष्ठ के नीचे जब भावी बुद्ध ध्यानमग्न अवस्थित थे तब काम और

+ चौबीस तीर्थंकरों के चौबीस प्रतीक ये हैं —

- (१) त्रयमन्देव-बैल या साँक (२) अजित हाथी (३) सम्भव-घोड़ा (४) अभिनन्दन-चन्द्र (५) सुप्रति-सारस (६) पद्मप्रभु-रत्न कमल (७) सुपाद्वे स्वतिका (८) चन्द्रप्रभु-चन्द्रमा (९) पुष्पधर-एक प्रकार की मछली (१०) वीतल-श्रीवत्स (११) थेयास-गैंडा (१२) वायुपुत्र्य-मैसा (१३) विमल-शुक्ल (१४) अनन्त-रूपेण (१५) धर्म-बिजली या वज्र (१६) तण्डी-हरिण (१७) डड्ड-कफरा (१८) अव-नन्यावर्त (१९) मल्ली-कलश (२०) सुमत-कश्यप (२१) निमि नील कमल (२२) ओरिष्टेमेमि-शाल (२३) पार्वनाथ-सर्प तथा (२४) महावीर-सिंह।

मार नामक देवताओं ने उनकी समाधि भग्न करने के लिए भयंकर उपद्रव तथा प्रशोभन प्रस्तुत किए। किन्तु गौतम रत्नमात्र भी विचलित नहीं हुए और चरम ज्ञान की उपलब्ध कर 'बुद्ध' बन गए। बाद को, बुद्ध मुचल्लिङ्ग वृक्ष के नीचे चले गए और वहाँ परम ज्योति के आनन्द का अनुभूत करने लगे। उस समय ऋतु के विपरीत सूफान उत्पन्न हो गया और घनघोर वर्षा होने लगी। तब उस वृक्ष में से सर्पों का राजा मुचल्लिङ्ग निपल पड़ा और बुद्ध के सिर के ऊपर अपने पंखों को फैला कर सात दिन तक उनकी रक्षा की जब तक सूफान समाप्त न हो गया।

जैन और बौद्ध कथाओं का पारस्परिक सम्बन्ध ठीक-ठीक निश्चित नहीं किया जा सकता। अत्यन्त आदिकाल से नागों और यक्षों की पूजा भारत में होती आई है तथा वे रहस्यमयी शक्ति से सम्पन्न और मानव-कल्याण के सम्पादक समझे जाते रहे हैं। उनकी मूर्तियाँ भारतवर्ष के अधिकांश भागों में द्वार-स्तम्भों तथा मंदिरों में उत्कीर्ण मिलती हैं। अतएव, विद्वानों का अनुमान है कि तत्पुगीन कलाशिल्पियों ने, जो शताब्दियों से भारतीय गृहस्थिक पूजा के लिए मूर्तियाँ निर्मित करते आ रहे थे, पार्वी और बुद्ध की मूर्तियों को भी प्राचीन नमूनों पर दृष्ट करना प्रारम्भ कर दिया। यही कारण है कि बुद्ध और पार्वनाथ की कतिपय मूर्तियाँ सर्पों से समन्वित मिलती हैं। +

सर्पसम्बन्धी बौद्धकथा की अपेक्षा जैनकथा अधिक नाटकीय तथा चमत्कारक है और सर्पों को अधिक महत्त्व प्रदान करता है। पार्वनाथ को वे मूर्तियाँ अधिक ध्यानाकर्षक हैं जिनमें उनके बर्धों से दो सर्प निकले हुए हैं। ये प्राचीन मेसोपोटामियन कला से किसी न किसी प्रकार सम्बन्धित होने की विज्ञाति करती है। प्रथम तीर्थंकर ऋषभनाथ की एक मूर्ति सेतखली (अलवस्त्र, की पाई जाती है जो ईसा की ग्यारहवीं बारहवीं अथवा तेरहवीं शताब्दी में निर्मित हुई थी। यह लग्न पूर्ण सत या साधु की जैन कल्पना की मूर्ति

करती है जो सामान्य मनुष्यों के जीवन को विकृत करने वाले कर्म-तत्त्वों से असम्पृक्त होकर लौकिक चन्दन से पूर्णतया मुक्त हो गया है। सेतावली को तीर्थंकर की परिमार्जित अवस्था की व्यञ्जना के लिए ध्रुव द्रव्य समझा गया है क्योंकि इससे भौतिक पदार्थ के दूषण से सर्वथा विमुक्त शरीर की भरीकसी पार धर्षिता का सुन्दर सकेत मिलता है। दीर्घकालव्यापी तपस्या और समयों के द्वारा जैन साधु कमबल्ल वन से अपनी स्वार्थपरक मनोवृत्तियों का ही नहीं, अपितु जैनी युमुक्षाओंका भी निरसन करने में समर्थ होता है। इस लिए कहा जाता है कि उसका शरीर विस्मयजनक सौन्दर्य एव विस्मयजनक सौरभ से आपूर्ण होता है। यह रोगप्रस्त नहीं होता तथा स्वेद एक ठन सम्पूर्ण विकारा से मुक्त होता है जो भोजन-पावन की प्रक्रिया के फलस्वरूप प्रसृत होते हैं। 'यह देवताओं के शरीरों का सम धर्म होता है जो सामान्य दूषित भक्ष्य ग्रहण नहीं करते और इस लिए जिन्हें न पसोता होता है और न चक्रावन् होती है। तीर्थंकरों की सांस जन्मकों के सौरभ के समान सुगन्धित होती है तथा उनका रक्त धारोण दुग्ध का भाति श्वेत होता है।" इसीलिए उनका शरीर सेतावली के रंग के समान श्वेत होता है, उन लोगा के समान पीला, गुलाबी या काला नहीं होता जिनकी घमनियों में लाल लोहित भरा है। मदिरो के अधभाग की सज्जवट में जो सगममेरीय घवलिमा दृष्टिगोचर होती है, वह भी उनकी स्वर्णय पत्रिप्रताकी व्यञ्जना करती है।

प्रथम तीर्थंकर की प्रतिमा के द्रव्य एव अभिप्राय से यही वीतराग्य अभिव्यक्त होता है। प्रस्तर दुग्ध-धन्य है और स्वर्णीय जकोनी की शुभ्रता से देखी है। खच होन की मुद्रा में एक कठोर सममातृता (सिमेन्टी) एव निश्चयका नतमान है जिससे जाप्यात्मिक निरक्ति व्यञ्जित होती है। तीर्थंकर, यदि वह योग-मुद्रा में न हो तो "कायोत्पन्न" की भनी में खचा चित्रित किया जाता है— पिङ्गु सीधा तना हुआ और निश्चय, बड़े नीच तने नवन के साथ सट्पती हुई मुद्रा सीध और पादांगुलियों आगे निकली अभीन से

सटी हुई। ऐसे अतिमानव का आदर्श शरीर सिंह के शरीर का स्पर्धी होता है— कधे और वक्षस्थल क्षति शाली, कटि विलुप्त नितम्ब विल्ली के समान क्षीण, उदर रामे के समान लवा, हाथों और-पैरों की अंगु लियों भजवृत्त लबी और मुचड। वक्षस्थल एक कध से दूसरे कधे तक प्रसस्त तथा सुविकण, पूर्ण विस्तृत और बिना वहाँ दबा हुआ होता है वित्से योग के नियमा के अनुसार किए गए श्वास-व्यायामों के प्रभाव का विद्योतन होता है। ऐसा सन्यासी 'धीर' कह लाता है क्योंकि वह परम विजय प्राप्त कर चुका रहता है। वर्धमान को 'महामीर' कहने में वही भाव व्यंग्य है। इस संवासी को 'जिन, अर्थात् विजयी कहते हैं जिसके अनुवायी 'जैन' कहे जाते हैं। उत्तराध्ययनचर म वर्धमान का निम्नोद्भूत वषण आया है—

" जो सहस्त्र सट्स्थाण, संगामे हुआए जिए ।

एगं जिणेज अप्पाण, एस से परमो जओ ॥ "

—(१/१४)

—'दुजय सप्राम में सहस्रो वाहुओं को जीतनेकी अपेक्षा एक अपनी आत्मा को जीतना ही सर्वोत्कृष्ट विजय है। जो आत्मा को जीत लेता है, वही परम विजयी है। ससार-रूपी समुद्र को पार करने में सहा यक सिद्ध होने वाले योगी को ही 'तीर्थंकर' कहा गया है और तीर्थंकर ऐसा ही परम विजयी बरि होता है। जैन साधु पहल नमन ही (दिगत्र) विचरण करते थे। बाद की महामीर वर्धमान के समय में वे श्वेत वस्त्र पहनने लगे थे जिससे 'श्वेतांबर' कहलाए। तीर्थंकर इसीलिए कभी नान और कभी श्वेत परिधान में चित्रित हुए हैं। आयुमदिर में विद्यत ऋषमनाय की मूर्ति कटि और पैरों में अत्यंत क्षीण कौशेय वसन धारण किए हैं।

जैन प्रतिमाओं की कठोर पवित्रता की रक्षा करना चिल्पियों का गम्भीर कर्तव्य रहा है। अतएव एक ही प्रकार की मन्त्रिता प्रत्येक मूर्ति के गठन में बरतनी आवश्यक रही है जिससे उपासकों के लिए निश्चिन्ध तीर्थंकरों की पद्वान करना कठिन हो जाता। इन भाषा को धर करन के निमित्त प्रत्येक तीर्थंकर का

एक-एक प्रतीक—जो बहुधा शास्त्रसम्मत ही होता है—के साथ चित्रित किया गया है। इसी लिए ऋषभनाथ की प्रतिद्ध प्रतिमा के चरणों के बीच में एक बेल या ताड़ चित्रित हुआ है। इन प्रतीकों के गुण-पत्र उपन्यास का प्रभाव यह होता है कि इनके रूप शैली में—क्योंकि ये प्रतीक तीर्थंकर-द्वारा स्वयं ससार एव जीवन का स्मरण दिलाते हैं—उस वीतराग सत श्री सतुलित एवं पूर्व समित मूर्ति अपनी विजयशैली विरक्ति में महत्त्व के साथ, निगर उठती है। 'किसी अपार्थिव एवं अलौकिक द्रव्य से निर्मित स्तम्भ के समान, भ्रमसागर के गतरण का मार्ग प्रशस्त करने वाला तीर्थंकर, स्वर्गीय निस्तब्धता से वेष्टित रहता है, मानो अपने चरणों के निष्कट समवेत, उल्लासमग्न नर-समुदाय की पूजा-अर्चना की ओर वह तनिक भी ध्यान नहीं देता।"*

हासन जिले (मैसूर) में धवण बेलगोला नामक स्थान पर इसी कोटि की एक निराट प्रतिमा उपलब्ध है जो ९८३ ईसवी के लगभग गंगा-वछ के राजा राजमल के मंत्री चामुडराय के द्वारा निर्मित की गई थी। नगर के धरातल से चार सौ फीट ऊँची एक पहाड़ी पर एक विशाल लम्बाकार शिलापट्ट में से यह प्रतिमा उत्कीर्ण हुई है। इसकी ऊँचाई साढ़े छप्पन फीट तथा कटि-प्रदेश सेरह फीट है और इस प्रकार पर विश्वकी शीर्षतम निरवलम्ब उद्घापित मूर्तियों में से है। यह प्रथम तीर्थंकर ऋषभनाथ के पुत्र बाहुबली (अथवा गोम्मट) का चित्रण करती है क्योंकि इसके घटीर पर अंगूरी लताएं फैली हुई हैं। गोम्मट के जीवनचरित में उल्लेख आया है कि योगमुद्रा में वे एक वर्ष तक अविचलित भाव से खड़े रह गए जिससे उनकी भुजाओं और पंथों पर द्राक्षा-वस्त्ररियाँ चढ़ गईं, उनके पैरों के चतुर्दिक बरमीकों की राशि एकत्र हो गई, और वे किसी नीरव प्रदेश में स्थित दृष्ट अथवा शिला के सदृश दृष्टिगोचर होन लगे। अद्यापि प्रति पचीस

वर्षों के बाद इस प्रतिमा में घृत का लेप किया जाता है जिससे यह आज भी चिन्नी और नवीन प्रतीत होती है। इसके संघर्ष में प्रवाद यह है कि भारत के सर्वे प्रथम चमर्त्ता सम्राट् भरतने इसका निर्माण किया; लका का नरेश रावण इसकी पूजा करता था, और उससे बाद यह मानव-सृष्टि से निकल कर भिट्टी में डक गई। एक वणिक से दूसरे विषय में सुन कर चामुडराय सत्कल्यण घटों पहुँचा और तीर्थंकर अरिष्ट-नेमि की परिचारिका यक्षिणी घुम्मांडी से यत्नाए जाने पर, उसने एक स्वर्णपट्टिन तीर से शिलापट्ट की नीर दिया और तब वह विराट् प्रतिमा प्रकाश में आई। बादयो, शिपियों ने उसे फिर से सँवारा। मैसूर नगर के दक्षिण-पश्चिम पन्ध्र मील दूर एक पहाड़ी पर बीस फीट ऊँची गोम्मट की एक मूर्ति है। १४३९ ईसवी में बारकल के राजकुमार वीरपादय-द्वारा दूसरी मूर्ति बनवाई गई। १६०४ ईसवी में उसी जिले में डिम्प-राज-द्वारा तृतीय फीट ऊँची एक और मूर्ति निर्मित हुई। इन मूर्तियों में से कुछ की, बिना मानवी प्रत्यन के, स्वयमेव अस्तित्व ग्रहण करती हुई समझा गया है। कुछ के विषय में यह प्रवाद है कि ये प्राचीन कथाओं में आने वाले सती-द्वारा बनाई गई थीं और चामुडराय वाली निराट् प्रतिमा की भाँति रहस्यमय टग से प्रकट हो गईं।

चौबीस तीर्थंकरों और उनके प्रतीकों की तालिका एक पिछले पृष्ठ की पादटिप्पणी में दी गई है। ये तीर्थंकर सामान्यतया खड़ी निश्चल भंगी में चित्रित हुए हैं जिसे "कायोत्सग" (शरीरका परित्याग) कहा गया है। निस्तब्ध एवं निरपन्द होते हुए भी ये प्रतिमाएँ स्वर्गीय सत्ताएँ हैं जिनकी शिराओं में रक्त के बदले दूध प्रवाहित होता है। भुजाओं और धड के बीच में, तथा दोनों पादों के बीचमें जो खाली जगह हैं वे उस अपार्थिव सत्ता के दिव्य तादस्थ्य की सूचना देती हैं। अग्रे के निर्माण में कोई व्यक्तिगत निश्चिष्टताएँ लक्षित नहीं होती, अपितु एक रहस्य गर्भित शान्ति है वे वेष्टित प्रतीत होती है। मूर्तियों

* Dr H Zimmer 'Philosophies of India', पृ० २१२

की नम्रता से किसी प्रकार की ऐन्द्रियता का लक्ष्यमान भी स्पर्श भासित नहीं होता। भोक देवियों, पद्मा ऐमोडाइट इत्यादि की प्रतिमाएँ नग्न चित्रित इस लिए की गई हैं कि उन अंगों का वासनात्मक सौन्दर्य प्रस्तुति हो जाय, अथवा यूनानी शूरों और सिला-डीयों की नग्न प्रतिमाओं के चित्रणमें श्रेष्ठ शारीरिक तथा मानसिक स्वास्थ्य की व्यञ्जना अभिप्रेत होती थी। लेकिन, भारतीय कला में नम्रता का प्रदर्शन ऐसे किसी प्याज से नहीं होता। भारतीय देवियों (नारी देवताओं) की नम्रता उर्वरा, विरक्त पृथिवी कि नम्रता की प्रतीक है जब कि तीर्थंकरों की नम्रता अपार्थिव एवं स्वर्गीय है। जैन दिगम्बरी मूर्ति उस महामानव की पूर्ण निरक्ति व्यङ्गित करती है जितने प्रत्येक प्रकार के बन्धन को तोड़ दिया है।

यहाँ यह स्मरणीय है कि तीर्थंकर और उनकी प्रतिमाएँ आधिकारिक हिन्दू (ब्राह्मणमनुमोदित) पूजापोषण से भिन्न क्षेत्र किंवा धरातल की हैं। हिन्दू देवता उस स्वर्ग के अधिवासी हैं जिसे पादरत्नाय ने अतिमान्त कर दिया था और इस प्रकार वे मानवी प्रार्थना अथवा उपासना की पहुँच के भीतर हैं। इसके विपरीत तीर्थंकरों-द्वारा प्राप्त मोक्ष उन्हें समग्र पार्थिव चिन्ताओं की परिधि के बाहर उपन्यस्त कर देता है। उन्हें उनकी शाश्वत निरक्ति से कदापि विचलित नहीं किया जा सकता। ऊपर से जैन धर्म हिन्दू देवताओं के धर्म से साम्य रखता प्रगट हो सकता है जो (देवता) उपासकों की प्रार्थना पर ध्यान देते हैं और यहाँ तक कि मंदिरों में आकर पीठों पर आसीन हो जाते हैं, क्योंकि जैन भी अपने तीर्थंकरों की प्रतिमाओं के प्रति असीम धर्मा समर्पित करते हैं तथा उनके रहस्यपूर्ण जन्म अथवा जीवन के सबंध में नाना प्रश्नों का पुराण क्योंकि कहते हैं। तथापि जैनो की मनोमग्न टीक-टीक पूजा अथवा उपासना की नहीं होती। मुनि विपुलमनि ने रत्ना आनन्द कुमार का (आ वाद वाले जन्म में पार्श्वनाथ हुए) एवं सुन्दरी वेदिका क मूल धारी रूपक या दृष्टान्त स-ने भिन्न भिन्न प्रेक्षकभिन्न भिन्न-भिन्न नैतिक प्रतिस्पर्धा उत्पन्न करने में समर्थ हुआ-यह

उपदेश दिया कि निर्विकार तीर्थंकर की प्रतिमा के ध्यान पूजन से भक्तिष्क निसर्गत पवित्र एवं विशुद्ध होकर त्याग के भाव से मर जाता है और निर्वाण की अनुभूति के लिए भी सबद्ध हो जाता है। अर्थात्, जैन उपासक-शान्ति एवं निर्विकारता की उपलब्धि के लिए न कि किसी प्रसार के राग के सर्वधनार्थ, इन पृत प्रतिमाओं की पूजा करते हैं। इस सूक्ष्म एवं महत्त्वपूर्ण तथ्य का साधने रख कर जब हम इन मूर्तियों की निस्पन्द एवं कठोर गरिमा पर विचार करते हैं, तब रहस्य समस्त म आ जाता है।

लेकिन, जैसा पहले कहा जा चुका है, मंदिरों के निर्माण में जैनो ने हिन्दू सम्प्रदायों की वास्तु-परम्परा का ही अनुसरण किया। राजपुताना और गुजरात के जैन मंदिर उसी युगमें निर्मित हुए जिनमें उत्तरी भारत के गौरवशाली हिन्दू स्मारक बने थे। अतएव, देवाल्यों में तो भव्य चित्रकारी के दर्शन होते हैं—यद्यपि वहाँ भी पवित्रता की भावना की रक्षा की गई है—किन्तु आराध्य प्रतिमाओं की आध्यात्मिकता को बाधित करना जैनसिद्धियों की कभी स्वीकार्य नहीं हुआ। सुतथा, यह कहना समीचीन होगा कि जैन कला सौन्दर्यसृष्टि की सखीय सीमाओं में ही न बँध कर आदर्श-साधिका बन गई है, अभिव्यक्ति-प्रधान बन कर प्रताकात्मक हो गई है। प्रसिद्ध दर्शनवेत्ता श्री सी ई एम आडन ऐसी ही विशेषताओं को ध्यान में रखकर, कुछ अन्य टंग से, यह कथन किया है—“भारतीय कला, यदि कहना क्षमा किया जाय, कला के रूप में अपने पैरों पर खड़ी नहीं है। वह अपने को अनिवार्य करने वाले किसी अन्य उद्देश्य की परिचारिका बन गई है।”

ऊपर जैनो की कलात्मक उपलब्धियों का निरूपण किया गया है। निम्नकला अथवा प्रस्तरकला के तैल अक्षेपण यथेष्ट परिमाण में आज प्राप्त नहीं हैं। कानून और मंसूर में प्रस्तर कला के आ नमून उपलब्ध हैं, वे अवश्य अत्यन्त मध्य तथा रिक्त हैं, किन्तु उनकी सख्या अचानक राख्य है। समझा है, उनकी कला इन्हीं के अन्तर्गत गट हा गल हों। जैन कभी लौकिक

शक्ति-सम्पन्न जाति नहीं रहे हैं। अगोचर के समान कोई चमकती नरेश जैनधर्म का अनुयायी या स्वर्धन नहीं रहा। दक्षिण भारत में अद्वय उनलोगों ने आध्यात्मिक प्रभुता एवं वैभवं प्राप्त किया, लेकिन उनके प्रभाव के घटने के साथ उनके कलात्मक अभिव्यक्ति भी समकालीन सदा के लिए निरुत्पन्न हो गए। मुसलमान युग में उनके देवालयों का व्यापक माप पर विध्वंस तो हुआ ही, साथ ही उनके अनेक मंदिर एक अन्य भिन्न वास्तुशास्त्र-पद्धति के केन्द्र बन गए। थीमर्ली स्टीवेन्सन का अपनी प्रसिद्ध पुस्तक 'Heart of Jainism' में यह कथन दृष्टव्य है—

“मुसलमानों द्वारा मूलतः मनवाई गई कोई भी मसजिद सौन्दर्य में उन मसजिदों के साथ स्पर्धा नहीं कर सकती थी जो मंदिरों के ऊपर निर्मित की गई थीं। अपनी समृद्धि के शिरोचिह्न पर जैन स्थापत्य ने हिन्दू स्थापतियों की बहुत कुछ सिखाया था, अब अपनी क्षीनतावास्था में भी उसने अपने उत्पीड़कों को प्रभावित किया, और अहमदाबाद की अवाधि स्वल्प-ज्ञात मसजिदें अपने अतुलनीय सौष्ठव के लिए, अन्य किसी छोट की अपेक्षा, जैन प्रेरणा की ही ऋणी हैं।”

तथापि चित्रकला, मूर्तिकला इत्यादि में जैनों की आपेक्षिक न्यून उपलब्धि का कारण—जैसा विद्वानों ने अनुमान किया है—उनके धर्म की प्रकृति में भी सखि

हित हो सकता है। ऐन्द्रिय आनन्दों या कठोर-तापपूर्ण दमन जो जैनधर्म की प्रमुख विशेषता हैं, कलात्मक सृजन तथा आस्थादन में महायुक्त नहीं हो सकता था। ईबेल का कथन है कि कृष्ण के समान देवरीय अवतार जैनों के नहीं थे जिनने उनके कलाकारों की प्रेरणा मिलती और न ता उनके सत या देवता प्रकृति के असंख्य परिपाटी के मानवीकृत स्वरूपों में ही प्रियमित हो सके जिसे जैन मूर्तिकारों एवं चित्रकारों के प्रेरणादायक आदर्शों का क्षेत्र सीमित हो गया। “ध्यानमग्न सन्यासियों की कुछ निश्चल मुद्राओं को छोड़कर उनके प्रेरणागार में न समृद्ध पुराणकथा थी, न मानवी आस्था तथा विस्मय से गर्भित सत्तों की जीवनगाथाएँ थी, और न प्रकृति के मनोभाजों की कोई मध्य कल्पना थी।” किन्तु जैसा हमारी उपवास न कहता है, जैनों के चौपीत तीर्थंकरों की जीवनगाथा भी कम रोचक एवं विस्मयजनक नहीं हैं, और फिर, बौद्ध धर्म भी तो प्रारम्भ में कला की ओर अनुरागविहीन ही था, किन्तु बाद में उसकी छत्रच्छाया में प्रेरित कला का विकास सम्पन्न हुआ। हमारी सम्मति में जैन कला की अनुप्रेरता का कारण हो सकता है जैनधर्मावलम्बियों की अपने सम्प्रदायगत सिद्धांत एवं आचारों की कठोर विशुद्धता के रक्षण की चिन्ता। जैन कला का अधिकाधिक अध्ययन परमावश्यक है।

+ 'Heart of Jainism', पृ० २८३।

* 'Ideals of Indian Art', पृ० १९९।

सराहनीय साहित्य-सेवा

★ ★ ★ ★ ★ लेखक : कृष्णलाल वर्मा, माहीम (जुलाई १६) ★ ★ ★ ★ ★

स्वर्ग-मोक्ष-मुखी सरला नैनीके समान जैन साहित्य है। इसपर चढ़कर भव्य मनुष्य स्वर्ग या मोक्षमें पहुँचते हैं।

‘श्री देवचंद लालभाई जैन पुस्तकालयकार पट’ जैन साहित्यके उत्तमोत्तम ग्रंथ-जो हरैकके लिए पढ़े सुलभ नहीं थे- छपवाकर, प्रायः सुसुक्ष्म जिज्ञासुके लिए सुलभ कर दिये हैं, इसके लिए पढ़ने सस्थापक, सचालक और ग्रंथोंके संपादक सभी धन्यवाद के योग्य हैं। मैं उनकी धन्यवाद देता हूँ।

ग्रंथोंकी सूची देखनेसे ज्ञात होता है कि ग्रंथ विद्वानोंके-संस्कृत, प्राकृत के शास्त्राओं के ही उपयोगके लिए हैं, सर्वसाधारण के लिए इसका उपयोग बहुत ही कम है।

मूल ग्रंथ छपवानेका पटका उत्तम कार्य अथ बहुत अक्षोंमें पूरा हुआ है। भविष्यकी योजना देखनेसे निश्चित होता है कि अनशेष कार्य भी शीघ्र पूर्ण होगा।

इस समय पढ़के व्यवस्थापकों से यह अनुरोध करना अनुचित न होगा कि पढ़ एक ऐसी योजना भी तैयार करे कि जिसके द्वारा यह सभी ऐसे जैन-ग्रंथोंके जिनके अनुवाद गुजराती या हिंदी भाषामें नहीं हुए हैं- गुजराती या हिंदी अनुवाद प्रकाशित कर सके।

गुजराती या हिंदी भाषामें अनुवाद पाकर सामान्य लोगों जैन भाइ उनके लाभ उठावेंगे और पढ़ सचालकोंको धन्यवाद देगे।

पढ़को स्थापित हुए पचास बरस पूरे हुए हैं। इन पचास बरसोंमें उसने १०७ ग्रंथ प्रकाशित कराये हैं। इस स्वर्ण जयंती के अवसर पर हम आशा करेंगे कि इसकी हीरक जयंती मनाते समय पढ़के द्वारा कमसे कम पाँचसौ ग्रंथ प्रकाशित हो चुके होंगे।

मैं पढ़के सचालकों के उद्योगको सराहता हूँ और उनके उद्योगोंको सफल बनानमें सहायता करने की शालमदेवसे प्रार्थना करता हूँ।

प्राचीन जैन साहित्य में मृतक कर्म

—★—

लेखक - **डॉ. जगदीशचन्द्र जैन, एम ए, पी. एच.डी.**

★—

वैदिक युग में प्रेतक्रिया

प्राचीन वैदिक युग में मृतकों को जंगल में फेंक दिया जाता (परोक्ष) अथवा दूध आदि पर रगड़ कर छोड़ दिया जाता था (उद्दिष्ट)†। आगे चलकर संभवतः मृतकों को जलाया जाने लगा। ऋग्वेद (१०-१५, १४) में अग्निदग्ध और अनग्निदग्ध मृतकों का उल्लेख इन कथन को प्रमाणित करता है। ब्राह्मण ग्रन्थों में कहा है कि मृतकों के क्रिया कर्म के लिये ऐसा स्थान ढूँढना चाहिये जहाँ मृतक की सुख और शान्ति प्राप्त हो सके (शतपथ ५-१३-८-१)। शव को भूमि पर उत्तारने से पहले भूमि को गोबर से लीपकर तृण बिछा देने चाहिये। तत्पश्चात् शव को स्थान कराकर उसे चन्दन से लिपनर उसका शीर्ष कर्म करना चाहिये, नावून काट देने चाहिये और फिर उसे नये वस्त्र पहना गाथ-गाथो या शिरिका में

+ पालि ग्रन्थों में आलाह्न (गादना) और आमक मुत्तान (पेंक देना) नामकी विधियाँ का उल्लेख है। जैन ग्रन्थों में (महानिशीध, गुजराती अनुवाद पृ २५) किसी गणिना की दासी को उसकी मृत्यु के बाद पशु पक्षियों के खाने के लिये जंगल में फेंक दिया जाने का उल्लेख है। मरने के बाद जेल के कैदियों की रस्सी बांध कर लाई में लटका दिया जाता था जिससे उन्हें भोजन, गोदड़ आदि भक्षण कर जाते थे (प्रथम व्याकरण सू. १२ पृ ५५)। गिद्धपिटक मरण स्वीकार करने के लिये बहुत से लोग मृत पुरुष हाथी, ऊँट, गध आदि के बीच बैठकर अपने आपकी गोधों से भक्षण कराते थे (औपपातिक सूत्र ३८, ८-१६२-३)। जैन साधु भी अपने मृतकों को जंगल में छोड़ जाते थे।

रगड़कर इमत्तान भूमि को ले जाना चाहिये। मृतक के पीछे गाय या बखरी के अगले यदि पैर में रस्सी बांधकर ले चलना चाहिये जिससे उसके माँग से मृतक के शरीर को उँका जा सके। दक्षिण प्रेत की चिता के उत्तर भागमें डगरी पत्थी को लिटाना चाहिये और उसके डेवर को चाहिये कि वह उसे शीघ्र ही उठा दे।^x गौतम युद्ध का दाह कर्म

बौद्ध तथा जैन ब्राह्मण परंपरा-विहित अनुष्ठानों को प्रायः स्वीकार नहीं करते इसलिये उनकी प्रक्रिया इतनी जटिल नहीं है। बौद्ध धर्मों में कहा है कि तथागत के मरण समाचार प्राप्त होते ही दुःखीनारा के मत्स्य वर-नारी करण बन्दन करने लगे। बुद्ध के शरीर को एक से एक मुदर वस्त्र बस्त्रों में लपेटा गया। मत्स्यों ने बुद्ध के सत्कार में छह दिन मार्चने-गाने में बिता दिये। तत्पश्चात् सातवें दिन उन्हें नगर के दक्षिण भागसे ले जाकर सुस्थित काष्ठ की चिता बनाकर उनका दाह उत्सार किया। सर्वे गंध मिश्रित जल से चिता को छाला किया गया और फिर उनकी अस्थियों पर स्तूपों का निर्माण हुआ (दीपनिकाय, महा

x देवी आश्वलायन श्रौतसूत्र ४-२-३-४, श्री एम आप्टे, सोशल एण्ड रिटर्नजिस्ट लाइफ इन द श्रौतसूत्रास, पृ २४०, २५२ आदि।

* तित्तिरिवातक (४३८, पृ ५३७) में बाह्य के स्तूप का उल्लेख है। स्तूप ईंट आदि से निर्मित किये जाते थे। मृतक की स्मृतिमें जो देवकुल बनाया जाता था उसे लेण बहते थे। भ्लेच्छों में मृतक लेण अथवा मृतक गृह बनाने की प्रथा थी, इस तरह के गृह दीव और जोण नामक देश में बनाये जाते थे (निशीधचूर्ण ३, पृ ३३०, आचाराम चूर्ण, पृ ३७०)।

परिनिव्याण सुत्त)। जैनों के आदि तीर्थंकर ऋषभदेव का निर्वाण हो जाने पर ऋषभदेव के मृत शरीर पर चन्दन का अनुलेप किया गया, हंस-चित्रित सुन्दर वस्त्र पहनाये गये और उनके शरीर को सर्वाङ्कारों ने विभूषित किया गया। उसने बाद शक्ती सिद्धि में रखकर ले गये और गोशीर्ष चन्दन से निर्मित चिता पर रख दिया। अगुरु, तुल्य, मधु और भूत आदि डालकर चिता को प्रज्वलित किया गया। फिर शरीर का मांस और रक्त जल जाने पर जल से चिता को क्षात किया गया। तत्पश्चात् उनकी अस्थियों पर चैत्यस्तूप निर्मित किये गये (आवश्यक चूर्ण पृ २२२-४; जम्मुदीन पत्रित) x

मृतकों की पूजा (मङ्ग पूजन) की प्रथा बहुत प्राचीन काल से चली आती है (देखो आवश्यक भाष्य २६, २७ हरिमद्र टीका, पृ १३३, आवश्यक चूर्ण, पृ १५७, २२१ आदि)।

x रामायण (६ ११४ १०१ आदि) में कहा है कि रावण की मृत्यु होने पर सुनर्ष की मित्रिका बनाई गई, मृतक को क्षौम वस्त्र पहनाये गये, रथ-धिरगी पताकाये लगाई गई और फिर बाजे-गाजे के साथ अर्थात् निकाली। दक्षिण की ओर मृतक का मुँह किया गया। आग्नेय दिशा में चिता के पास एक वेदी निर्मित की गई और वहाँ एक कवरे का बंध किया गया। तत्पश्चात् चिता पर खड़ा बखेर कर उसमें आग लगा दी गई। प्रेतवाहन के लिये दूर्वा और जल से मिश्रित तिल भूमि पर रखे गये। इसके बाद मृतक को जल तर्पण कर सब नर-नारी अपने घर लौट गये। इसी प्रकार वानर राज बालि के मरने पर वनेज पक्षी और शौढा-पर्वत आदि के चित्र निर्मित कर मित्रिका को सजाया गया और उसे इमशान भूमि में ले गये (वही ४ २५. १६ आदि) पांडु का और्ध्व दैहिक श्रम करते समय मित्रिका को अलङ्कृत कर, छत्र लगा, चामर डुलाते हुए गाजे-बाजे के साथ अर्थात् निकाली गई। रत्नों का हान दिया गया। तत्पश्चात् चन्दन, उशीरक आदि सुगन्धित द्रव्यों से चिता बनाकर पुरोहित की बनाई हुई विधि के अनुसार दाह कर्म सम्पन्न हुआ (महाभारत १ १३४; १३६)।

जैन भिक्षुओं की नीहरण किया

बृहत्कल्पसूत्र (४.२९) भाष्य (भाष्य का समय ईसवी मन् की चौथी शताब्धि) के विधिमन्त्र (जीव और शरीर का पृथक हो जाना, अर्थात् मरण) प्रकरण में जैन भिक्षुओं की नीहरण क्रिया का विस्तार से उल्लेख किया गया है। उक्त सूत्र में कहा है कि यदि कोई भिक्षु रात्रि अथवा बिकाल में मरणधर्म को प्राप्त करे तो रोगी की दयागम्य करनेवाला भिक्षु मृतक को लेजाकर जीव-जन्तु आदि रहित एकान्त स्थान में रख दे। यदि मृतक के शरीर को वहन करने के लिये किसी एहस्थ के घर कोई काष्ठ आदि हो तो उसके द्वारा मृतक को वहन करे और फिर काष्ठ को जहाँ से लिया हो वही रख दे।

व्यतराधिष्ठित भिक्षु

यदि कोई भिक्षु हाल ही में मरा हो और वायु के कारण उसका शरीर स्तब्ध न हुआ हो तो मृतक के हाथ-पैर फैला दे तथा मुँह और आँख बन्द कर दे। उसके हाथ और पैर के अङ्गुलियों को रस्ती से बाँधकर सुव्यवस्था से मुँह टक दे। मृतक को सहायित न होने देने के लिये उसकी अक्षत देह में लैंगली को बीच में से थोड़ा सा चीर दे। ऐसा करने पर भी यदि कोई व्यतर या प्रत्यनीक देवता शरीर में प्रविष्ट हो जाये तो मृत (परिणामिनी) को बायें हाथ में लेकर घब को सोंचे। यदि प्ररीराधिष्ठित व्यतर विकराद्धरूप प्रदर्शित कर बिछाये या अद्भुत करे तो निर्मिक रहकर शव को एकान्त स्थानमें रख दे।

मरणोत्तर-विधि

भिक्षु के वाङ्मय को प्राप्त होने के पश्चात् भूमि को प्रमाजित करके अव्यवच्छिन्न धारा में सम दृगों का एक सप्तराज तैयार करे। यदि तृण न हो तो घूर्ण, केशर या लेप आदि के द्वारा ऋ (म्राद्री त्रिभि में क निम्न प्रकार से लिखा जाता है) बनाकर उसके नीचे त (म्राद्री त्रिभि में) लिखे ककार के नीचे तकार निम्न से ७ पुरष की आहुति बन जाती है। इस पर मृतक को स्थापित करे। वायु के कारण त होन पर उचित नक्षत्र आदि देखकर दाह के पुण्ड्रे बनाये।

मृतक की अवांई हाथ में इवेत और मुचि त्रयमें लपेटे। एक वस्त्र नीचे और दूसरा उसके ऊपर डाले। फिर शव को रस्ती में लपेटकर उसे एक डण्डरुल वस्त्र से ढक दे।

मृतक को ले जाना

दिन या रात्रि के समय जब भिक्षु बालधर्म को प्राप्त हो उसे उसी समय ले जाये। यदि रात्रि में दिव्य वरसता हो, चोरी अथवा जगती जलपरी का भय हो, नगर के द्वार बन्द हों और यदि किसी ग्राम में शव को रात्रि के समय निकालने की प्रथा न हो तो शव को रात्रि में न ले जाये। यदि कोई महा तपस्वी मरणधर्म को प्राप्त हुआ हो तो भी उसे रात को न ले जाये। हाँ यदि साधुओं के पास मुचि और इवेत वस्त्र न हों तो मृतक को रात के समय निकाल सकते हैं। तब यदि राजा अन्तःपुरसहित नगर में प्रवेश कर रहा हो या अपने योद्धा और प्रमुख कर्मचारियों के साथ बाहर जा रहा हो और उस समय नगर के द्वार बन्द हो तो मृतक को रात्रि में ही निकालना चाहिये (बृहत्संह्य सूत्र-भाष्य, विष्णुस्मरणप्रवृत्त)।

मृतक को वहन करने की विधि

उपाध्य से मृतक को ले जाते समय जिम दिशा में ग्राम हो उधर मृतक का सिर रगना चाहिये। यदि साधु काफी सख्या में मौजूद हों तो उन्हें ही मृतक को वहन करना चाहिये, नहीं तो गृहस्थ मृतक को बैलगाड़ी में रखकर ले जायें अथवा मग्न लोग वहन करें। अन्यथा गृहस्थ राजकुल में पहुँच कर सहायता मांगें। यह समय न हो तो प्याडाल मृतक को उठाकर ले जायें। यदि शव को वहन करने वाले कुल चार व्यक्ति हों और उनमें एक वरसिपालक (उपाध्य आदि की देखरेख करनेवाला) हो तो शेष तीन व्यक्ति बीच-बीच में विधाम करके शव को ले जायें। आवश्यकता होने पर अन्य वेष धारण करके मृतक की परिष्ठापना करनी चाहिये। समय है कभी वहन करनेवाला साधु अकेला ही हो तो ऐसी हालत में वह सवेगी, असवेगी, साल्क्य, सिरुपुत्र और भावकों की सहायता से मृतक को ले जाने। आवश्यकता

होने पर बाहरी को दूसरे गाँव से बुलाना। यदि धारक भी न मिले तो फिर क्रम में सामाजिकी, विद्व-पुत्री, तुल्य वयसकी धारिका, शूद्रा सयती, मध्यम वयसकी सयती और तुल्य वयसकी सयती की गण-यता से मृतक का निस्सामन करे। धियाँ भी न मिलें तो मातृगण, हस्तिपाल गण और दुभरार गणों की गहायता प्राप्त करे। अन्यथा हीन जाति, हीनकर्मा, बृहत्कचरा उठानगळे (सगर), नग-शोधन और स्नान कराने वाले आदि की गहायता से मृतक को ले जाये। ये लोग यदि बिना पैसा लिये काम करने को तैयार न हों तो इन्हें धर्मोपदेश देकर अथवा वस्त्र आदि देकर समुष्ट करे। (व्यवहार भाष्य ५, गाथा ४६९-६० वृ ७९)।

मृतक की परिष्ठापन विधि

मृतक के परिष्ठापन करने के लिये स्थल प्रदेश (जीवजन्तु रहित प्रदेश) की देख भाल करना अत्यंत आवश्यक है। किसी कोरे मिट्टी के घर्तन में पानी और चार अंगुल प्रमाण पुशों को लेकर स्थल की ओर मुँह लिये अर्ची के आगे-आगे एक साधु को चलना चाहिये (बृहत्संह्यभाष्य, वही)।

बढ़ि मरण का समाचार किसी को श्रात न हो तो साधु शीघ्र ही अन्य लिंग धारण कर प्रच्छन्न रूप से मृतक को किसी स्थल प्रदेश में ले जाये। यदि मरण का पता लग गया है और मृतक को नगर के बाहर ले जाना संभव न हो तो उसे बिधिपूर्वक उपाध्य के पश्चिम-दक्षिण में रख दे। यदि वहाँ स्थान न हो तो फिर राजा द्वारा अनुज्ञात स्थल में परिष्ठापित करे। यदि स्थल जीव-जन्तु रहित न हो तो सूने लुगों में रख दे। यदि राजा की आज्ञा हो कि सब पापदियों को अपने मृतकों को गड्ढे में रख देना चाहिये अथवा बहती हुई नदी या जलती हुई आग में फेंक देना चाहिये तो फिर ऐसा ही करे। (बृहत्संह्य भाष्य ४, गाथा ४८२४)। मृतक की परिष्ठापन करते समय सबसे पहले नैऋत दिशा पश्च करनी चाहिये। उसने अभाव में क्रम से दक्षिण, पश्चिम, आग्नेय, वायव्य, पूर्व, उत्तर और उत्तर-पूर्व

दिशाओं में मृतक को रखना चाहिये (बही, विध्व-
ग्मवन प्रहृष्ट) ।

आनन्दपुर (बठनगर, उत्तर गुजरात) में उत्तर-
दिशा में सयतों को परिष्ठापन किया जाता था। ऐसी
हालत में उत्तर दिशा में ही जैन साधुओं को भी
परिष्ठित करना चाहिये। यदि किसी गाँव में सब
जगह खेत ही खेत हो तो राजपथ अथवा द्वा गाँवों के
बीचकी सीमा में मृतक को रस कर छोड़ दे। यदि
यह संभव न हो तो इमशान में जायें। यदि इमशान
पालक इमशान के द्वार पर खड़ा होकर कर भंगि तो
जहाँ अनाथ मृतक जलायें जाते हों वहाँ ले जायें।
यदि इमशान में इस तरह का कोई अलग स्थान न हो
तो इमशान-पालक को धर्मोपदेश आदि देकर समुत्प
करे। यदि वह फिर भी न मान तो उसे मृतक के
अथवा नये बल्ल दे। यदि स्वीकार न करे तो गाँव
में से माँगकर लाये। यदि बल्ल न मिले तो-राजकुल
में जाकर निवेदन करे कि हम निर्जिक्यन साधु इमशान
पालक को क्या दे सकते हैं। यदि राजा कहे कि
इमशान-पालक की मर्जी के खिलाफ हम कुछ नहीं कर
सकते तो फिर धर्मास्तिकाय की कल्पना कर हरितकाय
के ऊपर ही मृतक को परिष्ठापित कर दे (व्यवहार ७,
गाथा ४४२ ६, ॥ ७६)। मृतक के पास रजोहरण,
मुषवस्त्रिका आदि साधुओं के उपकरण रख दे।

ऐसा न करने पर राजा को भ्रम हो सकता है कि
मृतक की किसी गाँव वाले ने हत्या कर दी है और
ऐसी हालत में संभव है कि वह किसी गाँव को जलवा
ढाले। (बृहत्कल्प भाष्य, वही)।

परिष्ठापन के बाद की विधि

मृतक को स्पष्टिल में रखकर शव की बिना प्रद-
क्षिणा किये ही साधु लोग इस तरह अपने स्थान को
लौट आये तबसे उनके पेर गाँव की तरफ न हों।
वे जिन मार्ग से गये हों उस मार्ग से न लौटें।
उपाध्य में आकर मण्डस्तोत्र का पाठ करें। मृतक
की मूत्र-कफ आदि से गद्दी हुई कुशमयी शय्या को
फेंक दे। यदि कोई यक्षाधिष्ठित साधु मरा हो तो उसकी
तो शय्या के टुकड़े-टुकड़े करके फेंक दे तथा उनके
अन्य उपकरण जो उसके शरीर से छू गये हों उनका
भी परिव्याग कर दे (बृहत्कल्प भाष्य, वही)।

धाराद

मृतकों का धाराद किया जाता था और उनके
सत्कार में ब्राह्मणों को भोजन कराया जाता था।†

† उत्तराख्ययन टीका १३, पृ १९४अ। निशीथ
चूर्णि ११, ७-९, नायाधम्म कहा १४, १५१। धारादके
लिये देखो मासुयायन मृदसूत्र ४.१-४, मतक भत
जातक (१८) पृ १६६।

સંન્યાસ માર્ગ ઓર મહાવીર

—★—

લેખક : શ્રી. દલસુખલાઈ માલવણિયા

★—

વેદકા માર્ગ યજ્ઞમાર્ગ દે યજ્ઞ કરકે દેવોંકી તપ્તિસે સંપત્તિ ઓર પુનઃદિ ઐહિક સુખસાધનોકા જીવનનોકા પ્રયત્ન વૈદિક આચારોલોપ કરતે ચે. ઉસ સમય ધર્મ, અર્થ ઓર કામ પુરુષાર્થકી પ્રધાનતા થી. મોક્ષ પુરુષાર્થ વૈદિક જિજ્ઞે નહો યા. યજ્ઞ પુરુષાર્થ ઓર ઉસકા સાધન ચે દોનો વૈદિકોકિ વિચે નથી ખાત થી. વૈદિક આચારોંસે જોસે દિન્દુર્યાનમેં ફેરતે ગયે વંસે વંસે યદોંકી પ્રજાકી કષ્ટ ખાતેં ઉઠેનિ અપનાથી. ઉનમેં મોક્ષ પુરુષાર્થ ઓર ઉસકા સાધન સંન્યાસ માર્ગ બી હો તો કાઈ આશ્ચર્યકી ખાત નહો હૈ. કોઈકિ જગ્યા આચારોં લોક કુરુષાર્થનોકા છોડકર ઈધર પૂર્વ પ્રદેશકે સંપદમેં આતે હૈં તમ હી આચારોં અજિયોંકિ મુખમે ઉપનિષદોંકા અભ્યાસન પ્રકટ હોતા હૈં વે વેદપ્રતિપાદિત યજ્ઞોંકા કૂટી નાવકે રૂપમેં દેખતે લગતે હૈં. બાલ સમયકિ મૂલ્યકા ગુચ્છ સમજતે લગ જતે હૈં ઓર અનન્ત સુખકી ખોજકે શિલે પ્રયત્નશીલ રૂપે જતે હૈં. જૈન ઓર બૌદ્ધશાસ્ત્રોંમે ઉસ સમયકે કારનકા જો ચિત્ર હૈં વહ કુરુ પંથાલકા નહો હૈં કિન્તુ વહ મનમ, મિહાર, મિથિલા, ઓર જનારસકે આસપાસકી તત્કાલીન આરતીય સંસ્કૃતિ પર હૈં. ઈન શાસ્ત્રોંકે પ્રકાશમેં યદિ હમ ઉપનિષદોંકા અભ્યાસન ઓર યાગિકધર્મકા વિરોધ રૂપે તો સ્પષ્ટ જો જના હૈં કિ સંન્યાસપ્રધાન શ્રમણસંસ્કૃતિકી હી યજ્ઞ દેન દે જો આશ્ચર્યોં કે ઉપનિષદોંમે પ્રતિબિમ્બિત કુઈ હૈં જો બ્રાહ્મણ યદોં બૌદ્ધિક સંપત્તિકા જીવનમેં હી ઓર પરલોકમેં સ્વર્ગ પ્રાપ્ત કરનેમેં હી પુરુષાર્થકી ઇનિચી સમજતે ચે વે હી યદોંકી શ્રમણ સંસ્કૃતિકે પ્રભાવમેં આકર કર્મકાપકોંકા ગુચ્છ માનને લગે ઓર જાન તથા ત્યાગમાર્ગકા આશ્રય કરકે મોક્ષમે હી પરમ પુરુષાર્થકી પ્રતિજ્ઞા કરને લગ ગયે.

બૌદ્ધ ત્રિપિટક ઓર જૈન અગમેંમેં પરિવાજક ઓર શ્રમણ-સંન્યાસિયોંકે આચાર ઓર દર્શનકા વર્ણન હૈં. પરિવાજક લોક અપના ધર છોડકર અપને કુટુંબકા પરિવાર્ય કર ઇધર-ઉધર ઘૂમતે ચે ઓર કિશ્કાવૃત્તિસે જીવન યાપન કરતે ચે. જીવ ઓર જગતકે વિષયમેં જ્ઞાનસંપાદન કરના-કરના યહ ઉનકા કામ થા. ઉનકે વિવિધ આચારોંકા વર્ણન બૌદ્ધ ઓર જૈન ગ્રંથોમે મિલતા હૈં ઓર ઉનકે વિચાર દર્શનકા બી વર્ણન હમ યદોં પ્રાપ્ત કરતે હૈં. ઉસસે પતા ચલતા હૈં કિ ઉસ યુગમેં ત્રિલિંગ ભતવાહોં-સંપ્રદાયોંકી ખાદ આથી થી. ઉન સભીકા ઝેક લક્ષણ યદિ કુછ કહા જન સકતા હૈં તો યહી થા કિ ઉન સમયે અપના નિર્વાહ કિશ્કાવૃત્તિસે કરના સ્વીકાર કિયા થા. બાલ્યવેશકા રથુલરૂપસે સામ્ય લેનેપર બી સભી સંપ્રદાયોં મેં અપને-અપને બાલ્ય ચિદ્દ હોતે ચે. ઊપર વિચારોંમે બી ભતલેક થા. અમલુરીય પરિવાજકોંકા છોડકર કુછ ઝૈસે બી ત્યાગી ચે જો જોક્ષાન્ત જંગલોંમે ખાન ઓર તપસ્યા મેં લગે હુએ ચે ઓર ઈસ પ્રકાર અપના સગસ્ત સમય આત્મા ઓર જગતકે સ્વરૂપકી ખોજમેં લગાતે ચે. તિલાસ લોક ઉન્હોંકે પાસ જાકર અપની ચંકાજોંકા સમાધાન કરતે ચે આર આધ્યાત્મિક સાધનામે પ્રગતિ કરચે ચે. ઝૈસે હી સંન્યાસિયોંકી ખોજમેં ભગવાન જીદને અપની સાધનાકા બહુકાલ જિતાયા થા, યહ ખાત ત્રિપિટકસે માલુમ હોતી હૈં. કિન્તુ કિસીસે ઉનકા સતોષ નહોં હુઆ ઓર ઉન્હોંને અપના નયા હી માર્ગ ખોજ નિકાલા ઓર વહ થા આત્મવાદકા નિષેધ. આત્મવાદકા નિષેધ કરકે બી ઉન્હોંને નિર્વાણ-મોક્ષ ઓર ઉસકે

માર્ગ'કા પ્રતિપાદન ક્રિયા છે. ઔરફસરે સંન્યાસિયોંકી તરફ નિર્વાણકે લિએ મૃદતપાગકે આવશ્યક બતલાયા છે. અર્થાત્ વિચારમેં અતભેદ રહતે હુએ બી સંન્યાસદીશાકા મહત્તર ઉન્હેનિ બી સ્વીકાર ક્રિયા. ઉસ સમય ત્યાગિયોંકા એક બહુત બડા ભાગ કિતરે વિચારમેં સદમત હુઆ આર કર્મ પરિત્રાજકેનિ ઉન્હેકે માર્ગ'કે અપનાયા. બપર ઇસ પ્રકાર બૌદ્ધમર્મકે રૂપમેં એક નવા સંન્યાસમાર્ગે શ્રમણમાર્ગે પ્રચલિત હુઆ. ઇસ નવે સંન્યાસમાર્ગ'કા પ્રારંભ ઇસી બનારસમેં હુઆ થા. ઇસીસે ઇસ બાતકા દમ સહજ નિશ્ચ કર સકતે હેં કિ ઉસ સમય બી અર્થાત્ આગસે હાર્મ દબર વર્ષ પૂર્વે બી બનારસ ત્યાગિયોંકા અપાડા બતા હુઆ થા. અન્યથા ભગવાન શુદ્ધકે જ્ઞાનપ્રાપ્તિ તો બિહારકે ગયામેં હુઈ કિન્તુ ઉનકા પ્રથમ ઉપદેશ યહોં કર્યો હોતાં

યદિ દમ ઇતિહાસકે પન્ને ઉલટેં તો પતા ચલતા હે કિ ભગવાન શુદ્ધસે બી હાર્મ સૌ વર્ષ પૂર્વે બનારસમેં ભગવાન પાર્શ્વનાથ નામક જૈન તીર્થંકર હુએ ચે ઔર ઉન્હેનિ ભગવાન શુદ્ધકે શ્રમણમાર્ગ'કે લિએ ક્ષેત્ર ક્રિયા થા. બાદ વિદ્વાન કોશ્લામ્નીજીકા કહના હે કિ ભગવાન શુદ્ધને અપને જીવનમેં જો ઉમ તપસ્યા કી ઔર ઉન્હેનિ બિશુકે લિએ અદિંસાદિ મનોકી જો યોજના બનાઈ વહ ભગવાન પાર્શ્વનાથકી હી પરંપરાકી દેન હે. પાર્શ્વનાથકી હી પરંપરામેં ભગવાન મહાવીર જૈન તીર્થંકર હુએ. વે ભગવાન શુદ્ધકે સમકાલીન ચે કિન્તુ સંન્યાસ માર્ગ'કે વિષયમેં ભગવાન શુદ્ધસે કાફી બડે ચે.

ભગવાન શુદ્ધકે સંન્યાસમાર્ગ'કા નામ હે મધ્યમ માર્ગ'જન કિ ભગવાત મહાવીરકા સંન્યાસમાર્ગે ઉત્કટ હે જિસ તપસ્યાકો શુદ્ધને નિકરમી બતાયા ઉસી તપસ્યાકા મહાવીરને સંન્યાસિયોંકે લિએ પ્રમ આવશ્યક બતલાયા હે. કિન્તુ તપસ્યાકા રહસ્ય જો મહાવીરને બતલાયા હે વહિ ઉસીકા અવલમ્બન શુદ્ધ કરતે તો ઉન્હેં તપસ્યાસે ધૃણા નહીં હોતી. ભગવાન મહાવીરને તપસ્યાકા હી પુકાર બનાયા હે. બાદ ઔર આભ્યન્તરમેં મુખ્ય તપસ્યા આભ્યન્તર હી હે ઔર ઉસીકી પુષ્ટિકે લિએ બાલ તપસ્યા સાધન માત્ર હે. બાલ તપસ્યામે ઉપવાસ મુખ્ય હે. ઔર આભ્યન્તર તપસ્યામેં સેવા, સ્વાધ્યાય ઔર ધ્યાન મુખ્ય હે. બાલ તપસ્યા તમ તક હી ઠીક હે જન તક ધ્યાત સ્વાધ્યાયમેં બાધા ન હો. યદિ ઉસકે પ્રતિકૂલ હો તો બાલ તપસ્યાકા ભગવાન મહાવીરને નિરર્થક બતલાયા હે અર્થાત્ ઉપવાસાદિ બાલ તપસ્યા ધ્યાન ધાગ્યાકે સફલ બનાનેમે વહિ સહાયક સિદ્ધ હોતે હો તમ તો ઠીક હે કિન્તુ યદિ ઉપવાસસે આધ્યાત્મિક શાન્તિમેં બાધા આતી હો તો વહ તપસ્યા નહીં કિન્તુ તપસ્યાભાસ હે.

પરિત્રાજકો દ્વારા તપસ્યામેં પચાગિન તપ, કષ્ટિ પર સોના આદિ સરીરકે લિએ કષ્ટદાયક ઔર દિસક સાધનોકા અવલમ્બન લિયા બતા થા. હિસકા વિરોધ તો ભગવાન પાર્શ્વનાથને હી ઇસી બનારસમેં ક્રિયા થા ઔર દેહદમનકા માર્ગ-એક માર્ગે ઉપવાસ હે વહ બતાયા થા. તતસે સંન્યાસિયોંકે ઉપવાસકી પ્રતિષ્ઠા બડી થી કિન્તુ ભગવાન શુદ્ધને દેહદમનકે ઇસ પ્રકારકો બી અચ્છા નહીં સમજા. ભગવાન મહાવીરને દેખા તક બિશુકોંકે વહિ ખાનેકે લિએ કમાના નહીં હે ઔર સ્વેષાજિત ધનસે જી જીવનનિર્વાહ નહીં કરના હે સિદ્ધ બિદ્યાવૃત્તિ પર જીના હે તમ ઉસકે લિએ કમસે કમ ખાના વહ અનિવાર્ય હોના ચાહિયે અન્યથા વહ સમાજકે લિએ બોઝ રૂપ બન જાયગા ઔર જીવનનિર્વાહકે લિએ નાના પ્રપંચમેં-મત્ર તંત્ર જ્યોતિષ આદિમેં પડ જાયગા ઔર ઉનકી આધ્યાત્મિક સાધના એક જોર રહ જાયગી. ખાને-પીનેકી ચિન્તા હી ઉસે સતાયા કરગી. ઔર ઉસીકે પ્રપંચમેં પડકર અપના બિશુજીવન નિષ્ફલ બના સેગ.

બિદ્યાવૃત્તિકે વિષયમેં જિતની કઠાઈ ભગવાન મહાવીરને સંન્યાસિયોંકે લિએ જો હિતની સાથ અન તકકે ઇતિહાસમેં કિસીમેં નહીં કી. ભગવાન શુદ્ધ સ્વયં ઔર ઉનકે શિષ્યોંકા વહ ઇતજાત થી કિને કિસીકા નિમંત્રણ પાકર ઉસકે ત્રહોં ભોજનકે લિએ જમેં. ભોજન ભગવાન શુદ્ધકે નિમિત્ત આર ઉન

શિષ્યોએ નિમિત્ત બનાવા જ સકતા થા. એક સમય તો એસા બી દુઆ દિ ભગવાન ભુદ્ધે હિએ ઓર સંધે હિએ એક બાપ પશુ છાટા ગયા ઓર પકાકર ઉન્હે ખિલાયા ગયા. ભગવાન મદાવીરે શિષ્યોને ઈસ ખાતકી બડી નિન્દા કી. ઈસ ખાત કી ખગર જન્મ ભગવાન' ભુદ્ધે મિલી તો ઉન્હેને નિયમ બનાયા દિ અગસે ઠાઈં બિશુ વદ માંસ નહીં ખાયઅ જો ઉસકે કિયે બનાયા ગયા હો. ઈસકા જન્મ બીદોદે વિનયપિટ્થમે દે. મદાવીરને તો અપને સાધુઓએ કિયે વદ નિયમ બનાયા થા દિ વદ કિસીકા નિમંત્રણ સ્વીકાર હી નહીં કર સકતા. ભોજનકે સમય જોન સાધુ બિશ્વારે કિયે નિહલે ઓર જહાસે ચોઅ આહાર મિલ જાય લે લે. ઓર લેનેમે ભો કર્મ કરે નિયમ દે—માંસ, મદ્યપન, ધી, દુષ, એસે રક્ત-વધેજ આહાર કી મનાવી દે. રૂખા-સુખા ભોજન હી કિયા જ સકતા દે. ઓર વદ ભો ઉસકે કિયે ન બના હો એસી પ્રતીતિ હોને પર હો. ઈતના હી નહીં, કિન્તુ વદ ઉતની માત્રામે' હી લે સકતા દે જિસસે દેનેવાસેકા ફિરસે અપને કિયે કુજ ન બનાના પડે જિસકે મકાનમે વદ દહગ હો ઉસકે યહાસે બિશ્વા નહીં લે સકતા. કિસીકા દાર જંદ હો તો ઉસકો ખોલકર થા આવાજ દેકર ખુલવાકર વદ બિશ્વા નહીં લે સકતા. ઇતના હી નહીં કિન્તુ બિશ્વામે' બી સચિત-સજવ, અચિત-નિજવકા વિવેક કરના ચાદિયે. વહુ કોઈ એસા પદાર્થ બિશ્વામે' નહીં લે સકતા જિસમે બીજ હો. ઓર જવ હોનેકી સંભાવના હો. ઈસકે કારણ સ્વયં' ભગવાન મદાવીરે જવનમે એસા કર્મ બાર દુઆ દે દિ ઉન્હે' અપને નિયમાનુસાર બિશ્વા નહીં મિલી. ઓર લે ખાલી દાય લીટ આવે ઓર કર્મ દિનકે રૂકે કિયે. કિન્તુ ઉન્હેને અપને નિયમોમે' ઠાઈં રિજાઈં નહીં કો.

ભગવાન મદાવીર સ્વયં' જન્મ રહે ઓર અપને સંધેકે બિશુઓએ ભી આદેશ દિયા દિ જહાં તક હો સકે જન્મ રહેનેકા હી પ્રભાસ બિશુકો કરના ચાદિયે રહેનેકે કિયે ઉસી મકાનકા ઉપયોગ કરના ચાદિયે જો કિશુકે નિમિત્ત બનાયા ન ગયા હો. જુદકે નીચે, ચન્નચૂદ, રમચાનચૂદ, ચૂદી બિશુકે કિયે ચોઅ નિવાસસ્થાન દે અન્ય નહીં. બિશુ કિસી સવારીકા ઉપયોગ નહીં કર સકતા. ઉસે સદેવ પાદ-વિહારી હોના ચાદિયે. ચાતુર્થાસ-વર્ષાન્તકુકે છોડકર કિસી એક સ્થાનપર સવારી નિવાસ જોન બિશુઓએ કિયે મદાવીરને નિષિદ્ધ કિયા દે. લે સ્વયં' બી સતત વિહારી થે ઓર સદેવ નયે નયે અપરિચિત સ્થાનેમે' કર્મ બાર લે શુભચર સમજકર પકડે ભી ગયે ઓર લોગોને ભી કાફી કષ્ટ દિયા, કિન્તુ લે અપને સતત વિહારકે નિયમસે વિચલિત નહીં દુએ ઓર જોન બિશુઓએ કિયે ભી સતત વિહારકા નિયમ બના દિયા. ઇસ પ્રકાર નિજોકી-નિખરિઝી હોનેકે કિયે ઉન્હેને કાફી કઠાઈં બિશુઓએ જવનમે' કી. ઓર ઇસ ખાતકા ખ્યાન રખા દિ લે બિશુ લોખ સમાજમે' અપને જવન નિર્વાહકે કિયે કિસી પ્રકારસે ભી ખોજ રૂપ ન બને. ઉતકા ધ્યેય તો યદી રહે દિ લોગોસે સિદ્ધ' સદાચાર ઓર જવનશુદ્ધિ કી આશા રખે' ઓર સ્વયં' બી અપને જવનકા ઉજત બનાવે. અર્થાત સજપર કસ્યાણકા ધ્યેય રહેનેપર ભી સમાજસે અપને સ્વાયંકી સિદ્ધિમે' અજ, વજ, નિવાસ થા કિસી ભી વસ્તુકી લે આશા ન રખે. પ્રેમપૂર્વક' કાઈં દે દે તો લે લે કિન્તુ લેના અપના અધિકાર ઓર દેના અન્યકા કર્તવ્ય દે એસી ભાવના ન રખે. કિસી કષ્ટ વસ્તુકે મિલને પર ખુશી ઓર ન મિલને પર નારાજ-ઇન દેનો ખાતોસે બિશુ જ રહે. આપાનુમદ યદ બિશુકા કામ નહીં. યદિ ઈન સજ ખાતોકા દેખા જાય તો કહના હોજા દિ ભગવાન મદાવીરને જો સંન્યાસ માર્ગકા ઉપદેશ દિયા વદ લોક-કસ્યાણકારી થા.

મ રિત ળક — જ્ઞા ન

—★—

લેખક : શ્રી. ચંદનમલજી નાગોરી-છાટીસાદકી (મેવાડ)

મરિતલક અનેક શકિતવૈકા સ્થાન છે, જન કે દારા વિચાર, સુદિ, કલાકૌશલ્ય, હુનર, ઉદ્યોગ, અધ્યાત્મ આત્મજ્ઞાન વિકસિત હોવે છે ઓર શુભ અશુભ કી પ્રગતિ શકિત કે અનુસાર હોતી રહતી છે, જન કે ભેદ ળક પ્રકાર હોતે છે કિ, મરિતલકમેં જ્ઞાન શકિત હોતી છે ઉસકો મનિજ્ઞાન કહતે છે. જ્ઞાતિજ્ઞાનકા ઓત્રેન્દ્રિયમે સમ્પન્ન છે. હજમમે જ્ઞાનકા પ્રકાર હો ઉસે અવધિજ્ઞાન કહતે છે જસકે અનેક ભેદ છે મનઃપર્યવજ્ઞાન વિરેષ જનકારીવાલા હોતા છે ઓર આત્મપ્રદેશ માત્ર વ્યાપ્ત હો ઉસે કેવલજ્ઞાન કહતે છે. જ્ઞાનમેસે મરિતલકકી શકિતયો દારા જો વિચારધારાયેં જનતી છે જનકે સ્થાનકો જનનના આવશ્યક છે. સારે શરીરમે મરિતલક ઉત્તમ માના ગયા છે. પર્ચો ઇન્દ્રિયોકા મુખ્ય સ્થાન મરિતલક છે જસમેં સક્ષમતત્વોકા સમૃદ્ધ રિધત છે. મનુષ્યકી પદ્ધિજ્ઞાન મુખ દારા હોતી છે. દાય, પૈર આદિ શરીરકે અવયવ અકિત હોય જાય તો મનુષ્ય એકાએક મરતા નહી છે. ઓર મરિતલક ખોડત હો જાય તો તત્કાલ મૃત્યુ હો જતી છે. શરીર પર લગી ચોટસે મરિતલક પર લગી ચોટકી વેદના કી અધિક હોતી છે ઓર માસ્તલકકી શકિતયોકે અનુસાર સુખાકૃતિ જનતી છે. સુખાકૃતિ મરિતલકકી શકિતયો કે અનુસાર હોતેકે અનેક પ્રમાણુ મિલ સકતે છે. ઓરે કાણુજ સજકે પાંચવે કાણુમે વધુન છે કિ મરિતલકકી ઓરસે જીવ નિકલે તો સ્વર્ગમે જતા છે કેકસે નાભિપર્યન્ત સ્થાનસે જીવ નીકલે તો મનુષ્યભવ પાતા છે, નાભિસે જીવ નીકલે તો તિર્થંમ હોતા છે. અરણુસે જીવ નિકલે તો નર્કમે જતા છે ઓર સર્વોચ્ચસે એક સાથ પુજય પરમાણુકો છોડકર જાય તો મોક્ષ પાતા છે

પદ જો વિદિત છે કિ માગધી બાપાસે સસુનમેં જનાને કી શકિત ઓમાન સિદ્ધસેનસન્નિ મહારાજમે થી. એક હુનર ચારસો સુવાલીસ ત્રય સ્થનાકી શકિત પંચોપકારી ભગવાન દરિવન્દસરિજી મહારાજમેં થી. સ્ત્રોત મંત્રકે રચયિતા તો બદ્ધતસે છે, પરંતુ જન અપૂર્વ શકિતવૈકા સમાવેશ ભક્તામર રતોત્રમેં છે ઉસકી રચના કરનેકા જલ તો ભગવાન આનંતુમસરિજી મહારાજમેંહી ચા. ળક પ્રકાર અનેક શાસ્ત્ર કે રચયિતા કલિકાલ સર્વથ શીમાન હેઅચન્દસરિજી મહારાજ ઓર અનેક વિષયોકે પારંગત આરિતસુખમણી મહામહોપાધ્યાય યદોવિજયજી મહારાજકે મરિતલકમેં એસી અનેક શુભશકિતવૈકા વાસ થા, જનકી કોખા વ વિદ્વાતકી પ્રયંસા કરનેકા મનુષ્ય સમર્થ નહી હોતા. જતને કર્મ, અપત્ન, રચના, યોજના નિર્માણુ હોતે છે સજ માસ્તલકકી શકિત દારા હોતે છે.

મરિતલકમેં યોષરીકે આઠ વિભાગ હોતે છે જનમેં પ્રથકપ્રથક વિષય કે તંતુ હોતે છે ઓર એક સે એકકા સમ્પન્ન હોતા છે. અનેક તંતુ મિલે હોતે છે. ચોટી કે પાસ હી સ્વાભિમાન સમિત્કા સ્થાન છે આમે કે કાચમે ધર્માભિમાનકી શકિત હોતી છે. કાનકે પાસચામે કાચમેં ધનપ્રાપ્ત કરનેકી શકિત હોતી છે નેત્ર ઓર કાનકે અધ સ્થાનમેં જસકો કરમેંકી કહતે છે વહા પાંચનશકિત હોતી છે. નસોરે કે પાસ

होना तर्क विंता युक्त करनेकी शक्ति होती है। मस्तिष्कके पीछे नीचे कागधे' अमृत्य, अन्याय, दुष्कृत्य आदि निन्दनीय कार्य करनेकी शक्तिया होती है। मनुष्यके अस्तिष्क परीक्षा द्वारा या स्वप्रभृति स्वभाव द्वारा उन शुद्ध शक्तिपौंडी न्यूनता हो उनका निवसित करनेका प्रयत्न करना चाहिये।

अस्त्यष्कही परीक्षा के द्विये ह्म-सके दो तत्त्ववेताओने ओके यंत्र निष्काषा है इसके द्वारा अस्तिष्क समक्ष निर्जल होनेकी परीक्षा होती है। कई मनुष्योंकी वयोवृद्ध होने तक भी अस्तिष्कही शक्तिया प्रायशुद्धि के अनुसार रह जाती है।

पुष्पनात्मक शक्ति, न्यायशक्ति, विवेकशक्ति, विचारशक्ति, वीरगता, अज्ञेय, उदारप्रतिता, तत्त्वदर्शिता, स्वस्वातुषायी, वीर्यता, सुसुक्ष्मा, आकर्षुता, आशुवाग, महाप्राणायाम, ध्यान, समाधी, मैत्री, सुहिता, करुणा, योग्येभादि अनेक शक्तिपौंडी रयान केवल अस्तिष्क है

श्रीआगमोद्धारकाष्टकम्

प्रामे कर्पटवाणिज्ये, धादमगनलालसुः ।
शासनरक्षणार्थं तु, यमुनाकुक्षिदीपकः ॥ १ ॥
हेमचन्द्रः समुत्पन्नः, शशीवाऽऽभासयद् भुवम् ।
पिब्रोः पवित्रसंस्काराद्, बालोऽयं संस्कृतः सदा ॥ २ ॥
प्रेतदुष्टिः धशी क्षानी, विवेकी निर्भयः सदा ।
क्षधेरसागरस्याऽऽस- ज्ञे गुरोः वागिमनो मुदा ॥ ३ ॥
प्रपेदे संयमं श्रेष्ठं, हेमचंदो जितेन्द्रियः ।
आनन्दसागरो नाम्ना, विरध्यातो धीरशासने ॥ ४ ॥
भागममन्दिरे कष्टा, धीतपागच्छरक्षकः ।
गीतार्थं सार्वभौमश्च, शैलानाधिपयोधकः ॥ ५ ॥
यिपक्षपक्षकक्षस्थ, नाशहेतुदुताशनः ।
अजैपीतुक्पार्थः स्वैः, नैकशासनदूषकात् ॥ ६ ॥
माणिक्यचन्द्रहेमाऽऽरव्य- शिष्यमण्डलमण्डितः ।
केशरियाऽन्तरीक्षादि- पु जिनशासनस्य च ॥ ७ ॥
समेतशिखरे तीर्थेष्वचकम्पद् यशोष्यजाम् ।
आगमोद्धारको जीयात्, सरिरानन्दसागरः ॥ ८ ॥
अमरकीर्तिना कलृप्तं सपुण्यदाऽष्टकम् ।
सिद्धिं यायादवश्यं सः, पीनः पुन्येन यः पठेत् ॥ ९ ॥

“अमरकीर्ति”

केटलाक स'देशाओ

Dr. P. L. Vaidya

M.A (Cal) D. Litt. (Paris)

Director

MITHILA INSTITUTE

of

Post Graduate Studies and Research

in Sanskrit Learning,

DARBHANGA.

Dear Sir,

I am very happy to learn that you are bringing out a Golden Jubilee Number or Volume called देवानंद सुवर्णोत्सव and asking me to send an article in English or a message .

I am sorry I am at present very busy with several works which prevents me from preparing a special article for the above issue, but *wish your scheme a complete success.*

I may add that the Devachand Lalbhai Jain Pustakoddhar Fund has rendered a valuable service to the country by bringing out a vast number of Jain works in Sanskrit and Prakrit. I myself am infinitely benefitted by these publications and I may ever go to the length of saying that in the absence of these publications, modern Oriental Scholars could not have access to the vast and varied literature of Jainas, and that their Scholarship in India's Culture would have remained partial and incomplete.

I wish all success to your undertaking,

Yours sincerely,

P. L. Vaidya

22-1-1958.

Ms. No. 6262 of 1957-1958.

Bhandarkar Oriental Research Institute
POONA-4 (India).

29th January 1958

Best Wishes for Grand Success

To,

Shri Kesarichand H. Javeri,
Mohasin Mansion,
Mirza Street, Bombay No. 3.

Dear Friend,

It is a pleasure to get your kind letter of 18-1-1958, and to note that you propose to bring out a Golden Jubilee Volume of your Fund. Though I regret my inability to contribute any article to this Volume for want of leisure.

I send you my Best Wishes for a grand success of your Volume.

The services of the Devachand Fund in the sphere of the publication of Jain Texts during the last fifty years are really memorable and the Volume contemplated by you would be a lasting tribute to these series.

With best wishes and kindest Regards,

Yours sincerely,
Illegable
Curator

केटलाक संदेशाओ

Dr. P. L. Valdyia

M.A (Cal) D. Litt. (Paris)
Director

MITHILA INSTITUTE

of

Post Graduate Studies and Research
in Sanskrit Learning,
DARBHANGA.

Dear Sir,

I am very happy to learn that you are bringing out a Golden Jubilee Number or Volume called देवानंद सुवर्णीक and asking me to send an article in English or a message .

I am sorry I am at present very busy with several works which prevents me from preparing a special article for the above issue, but wish your scheme a complete success.

I may add that the Devachand Lalbhai Jain Pustakoddhar Fund has rendered a valuable service to the country by bringing out a vast number of Jain works in Sanskrit and Prakrit. I myself am infinitely benefitted by these publications and I may ever go to the length of saying that in the absence of these publications, modern Oriental Scholars could not have access to the vast and varied literature of Jainas, and that their Scholarship in India's Culture would have remained partial and incomplete.

I wish all success to your undertaking,

Yours sincerely,
P. L. Valdyia

22-1-1958.

Mss. No. 6262 of 1957-1958.

Bhandarkar Oriental Research Institute
POONA-4 (India).

29th January 1958

Best Wishes for Grand Success

To,

Shri Kesarichand H. Javeri,
Mohasin Mansion,
Mirza Street, Bombay No. 3.

Dear Friend,

It is a pleasure to get your kind letter of 18-1-1958, and to note that you propose to bring out a Golden Jubilee Volume of your Fund. Though I regret my inability to contribute any article to this Volume for want of leisure.

I send you my Best Wishes for a grand success of your Volume.

The services of the Devachand Fund in the sphere of the publication of Jain Texts during the last fifty years are really memorable and the Volume contemplated by you would be a lasting tribute to these series.

With best wishes and kindest Regards,

Yours sincerely,
Illegable
Curator

Prof. H. D. Velankar
M.A.

Director
Bhartiya Vidya Bhavan

10/2 Shastri Hall,
BOMBAY-7.

Dear Shri Jhaveri,

I feel extremely happy to learn about your intention to publish a Golden Jubilee Number, called Devananda Suvarnanka, to celebrate the completion of 50 years of useful services by the Devachand Lalbhai Pustakoddhara Fund of Surat

The fund has done invaluable services to the cause of Scholarship by publishing good and cheap editions of many important Jain works, both in Sanskrit and Prakrit, and what is more, making them available to Students of research, free of charge.

Let us pray to the Almighty that the fund may prosper day by day and continue its work of publishing rare and Valuable works for many more years to come

I wish you complete success in your undertaking.

24-6-1958

Yours sincerely,
H. D. Velankar

Need for Research Home

By

Saubhagyachandra Singh M A

Jainism though highly a religion of soul and emancipation of soul from the fetters of cyclic birth and death has never lacked in its contribution to science art and culture. The Jun Acharays well versed and learned in their religious engagements, were very much introspective of varied aspects of human habits and trends. That is why we have huge literature dealing on geography, astronomy, astrology, medicine arithmetic and philosophy as all such subjects touch the life of an individual in a society. All this they had done for us and they must have hoped similar contributions to these subjects from us. They had bequeathed to us such a huge treasure that more and more probes one makes in that fathomless sea more he finds himself delighted and surprised. But that is the story of long long past. In recent years things have changed completely. The quick march of materialism and the progress of science has brought about huge changes in thinking of man. Previously the life in villages was cheap one with few needs and more of a religious type. Man thought of his environments and led a contented life. He had nothing much to worry about many things which a modern man has to do. Therefore the man was contemplative and introspective. This gave him an ample time and leisure to think, write and ponder over other things and to produce highest quality literature in almost all subjects. They had by spiritual penances acquired infinite and intuitive knowledge which further helped them to reach the core of the truth about anything. It is due to this that their deductions are unchallengable facts. The literature produced in postulation of these facts is also capable to stand any lapse of time or perhaps eternity.

But after the advent of industrial revolution in this country and due to rapid strides of science the activities of man have increased immensely. He is losing contact with spiritualism and is being overwhelmed by the achievements of science. Various influences are working and all these have made immense effect on his mind. Therefore the literature at present

produced by Jain literary persons is not very effective in the sense that it is not of permanent value. May there be few exceptions. Something of an haphazard way has been accepted. Literature is neither intuitive nor introspective. Much of the attempt is a translation of something or something of putting old wine in new bottles. Without least fear of contradictions one can say that the aspect of originality is conspicuous by its absence. The Jain sadhus were in past the fountain head of literature, are at present seem to be engrossed in so many other activities particularly religious ceremonies and functions etc and they do not concentrate on this very important aspect. The lay man is dazzled with scientific prosperity. Under such circumstances the urgent need of the hour is to create a team of research students and thinkers who can exclusively devote themselves to the literary work. Indeed there are still best brains in the Jain community who can produce gems of literature but they have their own handicaps. It is no doubt that some trusts have done quite a good work in publishing many unknown works but a time has come for a highly organised efforts. It is therefore a humble suggestion to the Jain community that they should establish a Central Jain Library in places like Bombay or Delhi and through the medium of this library researches should be carried out. A separate trust should be created providing for the facilities for the research students who could devote their entire energies for this task. It is no problem for a Jain Community that they cannot afford the library as proposed above. Even the foreigners when they come to India in search of religious guidance about Jainism, find it difficult as to whom they should approach. It would be in the fitness of things that all publishing houses who are spending lot of money in producing and publishing writings on Jainism may sink their individuality and look for the combined and centralised efforts. Such an effort would help them to save a huge money which go waste in publishing a competitive literature. There is hardly any fear for really good publishing houses. Their originality would be safe guarded. We are not the least dogmatic on this issue but we are quite emphatic that that is the need No. 1 of the hour.

We welcome the establishment of the research institutions at Vnisi (Bihar) the home place of Mahaveer Bhagwan but that by itself is not sufficient. Things must be nearer home. Places like Bombay and Delhi have other advantages also.

(Continued on page 39)

The Soul of Eight Kinds

From Six Reals

written By

H. S. Bhattacharya M.A.B.L.Ph.D.

With reference to the eight attributes of the soul, it is said to be of eight modes. The eight kinds of the Karma also account for the right modifications of the soul.

The right natural attributes of the soul are as follows:-

(1) The soul has knowledge (Jnana), (2) It has the power of perception (Darsana), (3) It is possessed of power (Virya), (4) It is minute (Sukmatva), (5) inter-penetrability (Avagahana), (6) The soul is neither heavy or light (Agurulaghutva), (7) Right Faith (Samyaktva) or an essential attribute of the Jiva, (8) It is also possessed of equanimity (Avyabadha). Although, however, these are natural attributes of the soul, they can not be explicit in it because it has been perverted by the dirt of Karma since the beginningless time. These qualities become manifest in the Siddha (the perfected soul). It is thus that (1) The siddha is possessed of Infinite knowledge (Ananta Jnana) there is nothing in the Lokakasa (filled space) or the Alokakasa (void space beyond it), which is beyond the cognition of the Siddha. (2) The infinite power of perception (Ananta Darshana) is another attribute of the Siddha (3) The perfected soul is said to be possessed of Infinite Power (Ananta Virya). (4) Minuteness (Sukmatva) is an attribute of the Siddha in as much as it can never be an object of sensuous perception (5) The perfected soul has no attribute in common with Pudgala or matter; hence it is possible for many such souls exist in one and the same place; this extraordinary attribute of the soul is called inter-penetrability (Avagahana). (6) The Siddha is neither heavy nor light (Agurulaghu) (7) Pure Faith (Samakita) is another attribute of the Siddha (8) Infinite, interminable, and unchangeable joy (Avyabadha) is inherent in the perfected soul.

As said before, - the eight modes (Prakriti) of Karma also which are opposed to the nature of the Jiva account for its being regarded as of

eight modifications. The eight forms of Karma are (1) Jnanavarniya; this envelopes the cognising power of the soul (2) Darshanavarniya; this envelopes the natural power of perception (3) Mohaniya; this destroys the pure faith and the right conduct of the soul (4) Antaraya; this Karma is an obstacle to soul's power of gaining (Lobha etc.). (5) Vedaniya; this Karma brings in objects of worldly pleasure and pain (6) Gotra; on account of the inflow of Gotra Karma, the Jiva is born in high or low families (7) Ayushya this Karma accounts for the varied ages (periods of living) of the souls (8) Nama; owing the inflow of this Karma, the soul gets the various kinds of status in life.

The Soul of Nine Kinds

The Jiva or the soul involves the nine *Tattvas* (categories viz) *Jiva*, *Ajiva*, *Ashrava*, *Bandha*, *Samvara*, *Nirjara*, *Moksa*, *Punya* and *Papa*. In consideration of these *Tattvas* or categories the Jaina thinkers talk of the nine sub-divisions of the soul

That which is characterised by its attributes of consciousness it is the '*Jiva*' or soul.

What is other than the '*Jiva*' is the '*Ajiva*' or Non-soul. It has five modes viz:— '*Pudgala*' '*Kala*' '*Akasha*' '*Dharma*' and '*Adharma*'. '*Varna*' (Colour) '*Gandha*' (Smell) '*Rasa*' (Taste) and '*Sparsha*' (Touch) are the four Gunas or attributes of *Pudgala* and '*Sabda*' (Sound) '*Samsthana*' (Form) '*Suksma*' (Minute) '*Sthula*' (Gross) '*Bandha*' (Unity) '*Tamas*' (Darkness) '*Chhaya*' (Shade) '*Atapa*' (Heat) '*Udyota*' (Revelation without being hot) and '*Vadha*' (Separateness) are the various modes or states of *Pudgala*. *Kala* or Time itself is inactive but it is on account of it that things are variously modified i. e. (1) do acts of moving from place to place, (2) move from one state to another, (3) and (4) are considered great or small etc. in relation to one another. The mutation of things is due to Time. What reveals all things is self-revealed and gives to all substances e. g. soul etc. is '*Akasa*' or Space '*Dharma*' is what helps the Motion of soul or matter, just as water does that of a moving fish. '*Adharma*' on the contrary, helps a stopping soul or matter in its stoppage as ground does a stopping cow.

'*Asharva*' means a 'door-way' or a 'channel'. The passage through which water finds its way into a tank is called '*Asharva*' in the same way the principle through which 'Pudgala' flows into the Jiva has been called '*Asrava*' in Jaina Philosophy. Jiva and Pudgala are mixed up from the beginningless time. Pudgala comes and goes, it is always unstable, and hence the Body which is made up of Pudgala is also unstable. Like the Body, the Mind and the Words are always wanting in stability. These unstabilities viz.-of the Body, the Mind and the words are called in Jaina philosophy, Kaya-Yoga, Manu-Yoga and Vacana-Yoga respectively. On account of these three forms of the Yoga or Torpor, Karma flows into the Soul. Yoga is thus *Asarva*. The Jainas consider two forms of the *Asarva* called the *Karmasrava* and *Bhavasrava*. The water which comes into the pond through channel is also called '*Asrava*' and Similarly, the Karma which is essentially opposed to the nature of the Jiva and which flows into it through the three channels of the Yoga, is called *Karmasrava*. The three forms of the Yoga which serve as channels for the flow of Karma constitute what has been called *Bhavasrava*.

'*Asarva*' leads to '*Bandha*' or Bondage of the soul. On account of Yoga, there is *Karmasrava* : i.e. Karma begins to collect in the soul, bringing about its bondage. These Karma Pudgals enter every "*Pradesa*," (part) of the soul operate in accordance with their '*Prakriti*' (nature) give rise to varied '*Anubhaga*' (intense or low feelings) and thus persist in their '*Sthiti*' (Stay) in the soul. Hence the '*Bandha*' or Bondage is considered with reference to '*Pradesa*,' '*Prakriti*,' '*Anubhaga*' and '*Sthiti*'. It is to be noted that along with the *Karmasrava* or inflow of Karma into the soul, *Kasayas* or passions make their appearance and as a consequence of that, the Jiva goes straight to the path of its own Bondage, by continuing to take in the Karma Pudgala there arise in it '*Mithyatva*' or false faith '*Asanyama*' or non-restraint and '*Pramada*' or delusion and thus the Bondage of the soul becomes complete. Accordingly '*Yoga*,' '*Kasaya*,' '*Mithyatva*,' '*Asanyama*' and '*Pramada*' are said to be the five-fold causes of the *Bandha* or Jiva.

Bondage of the soul consists in its subjection to the *Karma*. Hence, the soul that wants Salvation, must first try to break the *Karma-fetters*. Ordinarily, it is very difficult to break them of all of a sudden. It is for

this reason that the activity of the soul is first directed to the stoppage of the *Karma-flow* 'Samvara' consists in the stoppage of the Asrava, Samvara prevents the further inflow of Karma. The Jainas maintain that Samvara is effected by 'Gupti' (Preservation), 'Samiti' (carefulness), 'Dharma' (Piety), 'Parisaha jaya' (suffering of privations), 'Tapascharana' (Penance), 'Anupreksha' (contemplation of the unsatisfactory nature of the world) and 'Caritra' (good conduct).

Samvara stops the inflow of the fresh *Karmas*. But it is also necessary that the already collected *Karmas* are destroyed for salvation is impossible as long as there is any Karma in the soul. 'Nirjara' consists in the annihilation of the already introduced *Karmas*. 'Avipaka' and 'Savipaka' are the two forms of the Nirjara. The former consists in the annihilation of the *Karmas* because of their fruits being all enjoyed. 'Savipaka Nirjara' is the destruction of the *Karmas* through penance etc.

The blissful Moksha is attained when 'Asrava' is stopped on account of the want of Yoga, 'Bandha' becomes loosened owing to the annihilation of *Kasaye* etc, the already-collected *Karmas* are destroyed by Nirjam, and thus when all the *Karmas* subside from the soul altogether. In the state of salvation, there is no Bondage, nor the unchangeable state of knowledge, Perception, Power and Joy. It is attained through Right faith, Right knowledge and Right Conduct, the three Jewels as they are called.

Jiva, Ajiva, Asrava, Bandha, Samvara, Nirjara, and *Moksha* are the seven primary and principle Tattvas or categories, 'Punya' and 'Papa' are not separate categories, they are included in 'Asrava'. It has already been stated that the three forms of Yoga effect the *Karmasrava*. Some *Asrava* may generate pleasure, some again produce misery. The former is called 'Punya' (Punyasrava) i. e. good inflow and the latter 'Papa' (Papasrava) i. e. bad inflow. A Yoga which is *Subha* or 'good causes', 'Punyasrava'. Ahimsa (non-injury), 'Achaurya' (non-stealing), 'Brahmacariya' (strict celibacy) i. e. are instances of *Subha Kaya-Yoga*; 'Satya-vacana' ('telling the truth') Hita vacana yoga; 'Arhat-Bhakti' (regard for the Lord) 'Sastra-bhakti' (regard for the scripture) etc. are 'Subha-Manoyoga'. 'Hinsa' (injury) 'Maithuna' (sexual connection) etc. are instances of 'Asubha-kaya yoga'; 'Asatya-bhasana' (telling a lie) etc. are

Asubha-vacanayoga 'Vadha-cinta' (determination to kill), 'Irsha' (malice) etc are Asubha Mano-yoga. The Karmas also that flow into the soul on account of the Subha and the Asubha Yogas are respectively called the 'Punya' and the 'Papa'. The three Ayus-karmas viz: Deva-ayus (The life-period of a heavenly being) Manusya-ayus (the life-period of a human being) and the Tiryaac-ayus (the life-period of a lower animal) the thirty-seven Nama-Karmas e. g. Deva-Gati etc. (the status of a heavenly being). etc. Ucha-gotra-karma (the Karma that accounts for one's birth in a high family) and Satavedaniya-karma (Karma that account for a pleasurable feeling) these fortyseven are the Asubha and *Papa Karmas*.

(Continued from page 34)

A step in this direction will be useful not only in creating literary persons but also giving new setting to Jain principles in their application to the present order of society. A large number of educated people at present think that Jainism is a religion for the hermits and saints isolated from the society, very very hard to practise, therefore they have nothing to do with it. This and such misconception and tendencies are doing such immense damage that we witness a growing indiscipline and decline in moral and spiritual values of life. If we lost that we had lost everything. Such a calamity must be averted at any cost. Hence we must satisfy new tastes by new type of literature with new connotations and new emphasises. This can only be done by opening new research homes. One cannot expect the new generation to follow blindly what their forefathers did 30 or 40 years back. This is an impossible state of affairs. Sooner the way is found better for all of us.

શુભેચ્છાનો સ દયા અને સૂચના

લોકભોજ સાહિત્યની જરૂર

ક્રેબીવર્થ દેવચંદ લાલભાઈના શુભ નામથી રચપાયેલ ફંડમાંથી અનેક ધાર્મિક પુસ્તકોનો ઉદ્ધાર-પ્રકાશન-થયાં. આગમોદય સમિતિ તરફથી પણ એજ ઉપક્રમે કાર્યો થયાં. આમાંનાં ઘણાં પુસ્તકો તે વિદ્વદ્ભોજ હોવાથી જોઈએ તેવાં તેના પ્રસાર થઈ શક્યો નહિ, પરિણામે તે ભેટ દેવા પડ્યા. ન્યાં ન્યાં તે પહોંચ્યા છે ત્યાં ત્યાં તેનું જહુમાન થશે.

આ સધળું સાહિત્ય અલગત સુનિ મદારાગઓને તો ધણું જ ઉપકારક થઈ પડ્યું છે, પરંતુ આ સાહિત્યનો ઉપયોગ સરળતાથી થઈ શકે તેવું તે લોકભોજ નહિ હોવાથી જ તે વિશેષ પ્રસાર પામી શક્યું નહિ.

ઉપકાર તો થયો પરંતુ તે એક જ વર્ગ ઉપર, સુનિમદારાગઓ અને વિદ્વાન વર્ગના ઉપયોગને અર્થે જ તે માત્ર ઉપકારક બન્યું.

વિશાળ ઉપકાર અને પ્રચાર માટે સાહિત્ય લોકભોજ હોવું જોઈએ. તે માટે કથાસાહિત્ય માત્ર બાપામાં, અને બને તેટલું સચિત્ર હોય તો તે વધુ ઉપકારક બને. આ કથાસાહિત્ય કાવ્યમય હોય તો વળી તે ધણું જ વિશેષ પ્રસાર પામે. બને તેટલું તે સરસ હોવું જોઈએ.

સરસ સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલયની કાર્યપદ્ધતિએ તે પ્રકટ થવું જોઈએ લોકો લોકભાષા, લોકભોજ ભાષા, કથાકાવ્ય અને ચિત્રોવાળું સાહિત્ય હોયે હોશે વાંચે તો જ નાટક સીનેમા તરફથી પાછા વળી આ બાતુ રસીક બને.

અગોચર સાહિત્યના પ્રકાશન માટે પ્રકાશકના સંયોજકોને ધન્યવાદ અવરય થટે છે.

એ. શાહ

